ספרים נוספים · אהבת ישראל

בר לבב - אהבת ישראל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בר לבב - אהבת ישראל

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בר-לבב-אהבת-ישראל/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

חלק - א 6
פתיחה 6
א. לא בדעותי! 9
ב. זחות הדעת 9
ג. שנאה מקנאה 11
ד. טבעיו לא כטבעי! 12
ה. הוא לא מהעדה שלי! 13
ו. פגיעה ללא פוגע! 16
ז. כלה בחמותה 17
ח. עוד בענין כלה וחמותה 18
ט. קנאה מתוך צרות עין 19
י. שמחה לאיד 20
יא. השכן בונה ומוסיף חדר - אוי! אסון! . 21
יב. דברי ריבות המצויים בין שכנים 22
יג. הויתור מזכה באריכות ימים 24
יד. הוא מתיהר ומשתחץ עלי! 25
טו. הפליות ויחס שפל בחברה ובעבודה .26
טז. אדם הסובל ממום או מכעור פנים .. 28
יז. אדם שגדול בניו לא עולה יפה 29
יח. קנאה מהצלחת זוגות 30
יט. צער גדול בנים 31
כ. איזהו עשיר? 31
כא. המעכב מלמצא זווגו או מלהפקד בבנים 32
כב. שנאה בין בני אותה אמנות 32
כג. שנאה על עקיפה בכביש או בהמתנה לתור 32
כד. קנאה ושנאה מהצלחת השני בתורה וכדומה 33
כה. תרגיל מצלח 38
כו. לא תשנא את אחיך - בלבבך 39
כז. שנאה גדולה על מעשה קטן 40
כח. דוגמאות נוספות לשנאה גדולה על דברים קטנים 42
כט. רד גם אתה לדעתו של השני 43
ל. הרגשת קפוח עדתי בנושאים מסימים 46
לא. לא קבלו את בנותי לבית הספר שרציתי 47
לב. חלי החשדנות 48
לג. חרטה של שוא 49
לד. על פי שתים או שלש עצות תוסר השנאה 51
לה. התבוננות שמצילה! 53
לו. שנאת הרשע ולא הרשע 53
לח. עין הרע 57
לט. מאמרי חז"ל בעון השנאה 59
מ. בחמר האסור של שנאת חנם 59
מא. השנאה - שרש כל הרעות 60
מב. גדרי עון השנאה 60
מג. הקללות שמביא אדם על עצמו בעון השנאה 61
מד. הפרוד נובע מתאוה - לתאוה יבקש נפרד 61
מה. השונא לישראל כשונא את הבורא . 62
מו. לב טוב עולה על כלם 63
מז. הארת פנים לזולת 63
מח. גדולים וקטנים זקוקים להארת פנים זה לזה 64
מט. להאיר פנים לזולת 65
נ. מדת הדין מחיבת סבר פנים יפות . . . 65
נא. גם ברחוב להראות בפנים מאירות . 66

נב. כחו של חיוך 66
נג. סבר פנים יפות - חלק מעבודת ה' יתברך 66
"מצוות אשר לא תעשינה" ! 67
מכתב מלב אוהב לעם ישראל 71
כיצד לאהוב גם את השונה והשנוא 77
ב' סוגי מפריעים לחבור עם הזולת 77
עבודה זו - רק לאחר העמדת עצמו כנותן 78
התאחדות - גם עם בעלי נטיות נפש שליליות 78
הסחת הדעת מהמחשבה השלילית 79
גם בזולת, הרע הוא רק לבוש 80
אהבה -אפלו לרשעים! 81
על כל פשעים תכסה אהבה 82
השקוע בעצמו לא יוכל לפתח אהבה לזולתו 84
הרחבת גבולות הנפש ע"י חבור למנוגד . 85
צורת ההתרחבות - לפי הזיהוי העצמי . . 87
בנין הדרגתי של עולם האהבה הפנימי . 88
קדושת האדם למקום תלויה בתקון המדות 89
א. "פרושים תהיו" - מהחשבונות וההרגשים של ערכי עולם הזה לעומת ערכי רצון ה' 89
ב. העקר שבמסירות נפש הוא למסר את הרצון לה' ולבטל כל החשבונות שעומדים מכנגד 90
ג. מבלי שהלב נתון לה' לא יחזיק האדם מעמד בעבודה חיצונית 91
ו. נפש האדם אחת היא וכאשר ינהג כלפי חבריו כן ינהג כלפי בוראו 94
ז. כל הכופר בטובתו של חברו סופו כופר בטובתו של הקב"ה 95
ח. עד כמה הוזהרנו ב"הרחקת לכת" מלהיות כפויי טובה 95
ט. אין להמנע מלהכיר טובה גם כאשר המיטיב נוגע בדבר 97
י. ראיות ועבדות שכל עבודת ה' תלויה בעבודת המדות שבין אדם לחברו 98
יא. המלכת את "חברך" הוא המודד להמלכת את "קונך" 99
יב. הסכוי הגדול להנצל מהדין - "מעביר על מדותיו", שכן הנכנע לחברו זהו שיכנע לה' 101
שאלות ותשובות בנושא בר לבב 101
בר לבב 101
ענוה 110
גאוה 121
קנאה 122
חמדה 132
אהבת הבריות 134
אהבת ישראל 137
קנאות 138
חשדנות 141
אמת 146
הכרת הטוב 148
לשון הרע 150
ותרנות 151
נעלבים ואינם עולבים 153
מדות בגויים 154
עין טובה 155
עין הרע 155
כעס 157
שקר 158

כבוד הבריות 158
חסד 158
קמצנות 159
שמירת הלשון 160
תוכחה וזכוי הרבים 162
שיחות בנושא אהבת ישראל 163
טוב עין הוא יבורך 163
ביטוי האמונה-כבוד הבריות 178
צרות עין ופתרונה 183
הקנאה התאוה והכבוד 198
נושא בעול עם חברו 218

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 - אסור בשימוש מסחרי

מגוון מפורט של מקרים רבים בחיי היום יום הגוררות בסיבתן את עוון "שנאת חינם" עם עצות בחונות ומנוסות להסרת השנאה והחדרת האהבה

הרב יעקב ישראל לוגאסי שליט"א

חלק - א

פתיחה

בְּתְחִלַּת דְּבָרֵינוּ עָלֵינוּ לְהַגְדִּיר מַהי "שִׂנְאַת חִנָּם".

רַבִּים טוֹעִים וְחוֹשְׁבִים, שֶׁגֶּדֶר שִׂנְאַת חִנָּם - לִשְׂנֹאת אָדָם בְּחִנָּם, כְּפִשׁוּטוֹ. דְּהַיְנוּ, כְּשֶׁשּׂוֹאֲלִים אוֹתְךָ לָמָּה אַתָּה שׂוֹנֵא אֶת פְּלוֹנִי - תְּשׁוּבָתְךָ: תַּאֲמִין לִי שֶׁהוּא לֹא עָשָׂה לִי כְּלוּם, וְאֵינִי מֵבִין בְּעַצְמִי לָמָּה הוּא לֹא מוֹצֵא חֵן בְּעֵינַי, וַאֲנִי שׂוֹנְאוֹ.

זוֹהִי וַדַּאי שִׂנְאַת חִנָּם. אָמְנָם לֹא זֶה בִּלְבַד גֶּדֶר שִׂנְאַת חִנָּם שֶׁעָלָיו חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם וַעֲדַיִן אָנוּ בְּגָלוּת נוֹרְאָה וְאֲרֻכָּה בַּעֲבוּרָהּ -

גֶּדֶר שִׂנְאַת חִנָּם הִנּוֹ, אַף אִם הֵרַע לְךָ חֲבֵרְךָ וּפָגַע בְּךָ בְּמָמוֹנְךָ אוֹ בִּכְבוֹדְךָ. וְאִם תִּשְׁאֲלֵנִי, לָמָּה אִם כֵּן נִקְרֵאתִי "שׂוֹנֵא חִנָּם", הֲרֵי יֵשׁ לִי תְּשׁוּבָה וְסִבָּה עַל מָה אֲנִי מִתְמַלֵּא שִׂנְאָה - הַתְּשׁוּבָה לְכָךְ הִיא: הֱיוֹת וְאֵין זוֹ סִבָּה מַסְפֶּקֶת כְּלָל לִשְׂנֹא יְהוּדִי וּלְאַחֵל לוֹ אֲחוּלִים בִּישִׁין עַל מַה שֶּׁעָשָׂה לְךָ. הַתּוֹרָה לֹא מַצְדִּיקָה לִשְׂנֹאת - רַק אֶת הָרְשָׁעִים הַמַּכְעִיסִים אֶת ה', הַמִּינִים וְהָאֶפִּיקוֹרְסִים, וְתוֹ לֹא. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה (תהלים קלט, כא): "מְשַׂנְאֶיךָ ה' אֶשְׂנָא", הֵיְנוּ הַמַּשְׂנִיאִים אֶת ה' וּמַחֲטִיאֵי הָרַבִּים. אֲבָל אָדָם שֶׁעֲדַיִן אֵינוֹ מֻשְׁלָם בְּמִדּוֹתָיו וְעוֹשֶׂה טָעֻיּוֹת, הַשִּׂנְאָה כְּלַפָּיו הִיא בְּ"חִנָּם", כִּי לֹא מַגִּיעַ לוֹ לִשְׂנֹאתוֹ בְּשֶׁל כָּךְ.

וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַ"חֲזוֹן אִישׁ": וְכִי כָּל כָּךְ קַל לַעֲבֹד עַל הַמִּדּוֹת, עַל הַגַּאֲוָה, הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה, שֶׁכָּל אָדָם דּוֹרֵשׁ זֹאת מֻחֲבֵרוֹ - לֹא מֵעַצְמוֹ?! אֶת עַצְמוֹ הוּא מֵבִין יָפֶה מְאֹד וְדַן לְכַף זְכוּת מְלֵאָה, וּבְצֶדֶק גָּמוּר מַצְדִּיק אֶת מַעֲשָׂיו, אֲבָל מֻחֲבֵרוֹ דּוֹרֵשׁ לִהְיוֹת מוּסָרִי, בַּעַל מִדּוֹת טוֹבוֹת. וַהֲרֵי זוֹ עֲבוֹדָה שֶׁל כָּל הַחַיִּים - וְכָל זֶה וְאוּלַי. וְאִם כֵּן, אִם נִכְשַׁל חֲבֵרְךָ בְּמִדָּה רָעָה נֶגְדְּךָ - זוֹ סִבָּה לִשְׂנֹאתוֹ?! וְכִי קַל לִהְיוֹת בַּעַל מִדּוֹת טוֹבוֹת? תְּבִין גַּם אֶת חֲבֵרְךָ, שֶׁעֲדַיִן אֵינוֹ מֻשְׁלָם בְּמִדּוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה לֹא מֻשְׁלָם.

וּלְצַעֲרֵנוּ, בַּעֲוֹן שִׂנְאַת חִנָּם מַאֲרִיכִים אָנוּ גָּלוּתֵנוּ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַגָּאוֹן הַחַיִּד"א (דברים אחדים דרוש ו): וְאֵיךְ אָנוּ אוֹמְרִים "כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל הַיּוֹם" וְשִׂנְאַת חִנָּם עֲדַיִן בָּנוּ?! אוֹי וַאֲבוֹי, כִּי זֶה דּוֹמֶה לְנוֹטֵעַ אִילָן - וּבְיָדוֹ גַּרְזֶן לְחָתְכוֹ וּלְשָׁרְשׁוֹ, וְכֹה מַעֲשֵׂהוּ יוֹם יוֹם. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

בְּקוּנְטְרֵס זֶה הֵבֵאנוּ דֻּגְמָאוֹת חַיּוֹת, וְהִשְׁתַּדַּלְנוּ לְפָרֵט אוֹתָם בְּהַרְבֵּה פְּרָטִים, אוּלַי יִמְצָא הַקּוֹרֵא אֶת עַצְמוֹ בְּחֵלֶק מֵהֶם, וּלְפָחוֹת בְּאֶחָד מֵהֶם, וְיַחֲנֵךְ עַצְמוֹ לָדוּן לְכַף זְכוּת וּלְהַרְחִיק שִׂנְאַת חִנָּם, וּבְכָךְ נִשְׁתַּדֵּל לְתַקֵּן עָוֹן זֶה וְלוּ בִּמְעַט, וְנַחִישׁ לְעַצְמֵנוּ בְּכָךְ אֶת הַגְּאֻלָּה.

הַגְּמָרָא אוֹמֶרֶת, בֵּית דִּין שֶׁהָיָה חוֹרֵץ דִּינוֹ שֶׁל אָדָם לָמוּת עַל עָוֹן שַׁבָּת אוֹ עֲרָיוֹת פַּעַם בְּשִׁבְעִים שָׁנָה הָיָה נִקְרָא "בֵּית דִּין קַטְלָנִי". מִשּׁוּם שֶׁאָמְנָם עָשָׂה אָדָם עֲבֵרָה הַחַיָּב עָלֶיהָ מִיתָה, אֲבָל עַל בֵּית הַדִּין הָיָה מֻטָּל לְהַפֵּךְ בִּזְכוּתוֹ בְּכָל מִינֵי אֶפְנַיִם שׁוֹנִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יוּמַת בְּפֹעַל, וְאִם אֵרַע שֶׁפַּעַם בְּשִׁבְעִים שָׁנָה הָיָה בֵּית הַדִּין נִצְרָךְ לְהָמִית מִישֶׁהוּ, הָיָה מְכֻנֶּה בְּשֵׁם "בֵּית דִּין קַטְלָנִי".

נִתְבּוֹנֵן!

אָדָם עָבַר עֲבֵרָה שֶׁהַתּוֹרָה הֶחְלִיטָה עָלָיו עֹנֶשׁ מִיתָה, וְאִם כֵּן, יֵשׁ לְבֵית הַדִּין אֶת כָּל הַסִּבּוֹת לְהָרְגוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה מֵאוֹתוֹ בֵּית דִּין שֶׁחוֹרֵץ מִשְׁפָּטוֹ שֶׁל הַנִּדּוֹן, וְלוּ אַף פַּעַם בְּשִׁבְעִים שָׁנָה. וְכָאן הַשְּׁאֵלָה:

אָדָם הַבָּא לָרִיב עִם רֵעֵהוּ אוֹ עִם שְׁכֵנוֹ, אִשָּׁה עִם רְעוּתָהּ וְכַדּוֹמֶה, הֲכִיצַד יִתְּכֵן לְהִתְמַלֵּאת בְּשִׂנְאָה אֶחָד לַשֵּׁנִי וּלְאַהֵל לַשֵּׁנִי אֵיזוֹשֶׁהִי קְלָלָה מֵאֵיזֶה מִקְרֶה אוֹ הִתְנַהֲגוּת שֶׁתִּהְיֶה?! מִי אָנוּ שֶׁנָּדוּן וְנִפְסֹק עַל מִקְרֶה רִיב כְּשֶׁלָּנוּ פְּסַק דִּין עַל הַזּוּלַת, פְּסַק דִּין שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם סַמְכוּת הֲלָכְתִית?!

הָבָה וְנִשְׁאַל אֶת אוֹתוֹ נִפְגָּע בִּכְבוֹדוֹ אוֹ בִּרְכוּשׁוֹ מֵהַזּוּלַת:

נִפְגַּעְתָּ מֵחֲבֵרְךָ - נָכוֹן. יִתָּכֵן וְהַפְּגִיעָה בִּכְבוֹדְךָ הָיְתָה קָשָׁה; הַהֶפְסֵד בִּרְכוּשְׁךָ הָיָה גָּדוֹל. מֵהַהַקְפָּדָה וְהַשִּׂנְאָה שֶׁמִּשְׁתּוֹלֶלֶת בְּקִרְבְּךָ, הִנְךָ מְאַחֵל אַף אֶת הַגְּרוּעַ בְּיוֹתֵר לַחֲבֵרְךָ. נַנִּיחַ, חַס וְחָלִילָה, שֶׁמַּעְתָּ שֶׁלַּמָּחֳרָת אֵרְעָה תְּאוּנַת דְּרָכִים לַחֲבֵרְךָ שֶׁפָּגַע בְּךָ וְנִדְרַס לַמָּוֶת - מַה תִּהְיֶה מַחֲשֶׁבֶת הַשּׂוֹנֵא? מַגִּיעַ לוֹ! אָדָם רַע כָּזֶה, חָסַר דֶּרֶךְ אֶרֶץ - זֶה מַה שֶּׁצָּרִיךְ לִקְרוֹא לוֹ. ה' הֶעֱנִישׁ אוֹתוֹ בְּגָלַל שֶׁהוּא בִּיֵּשׁ אוֹתִי, הִפְסִיד אֶת מָמוֹנִי. וְעוֹד מַחֲשָׁבוֹת דּוֹמוֹת לְאֵלּוּ.

כְּלוּמַר,

אַתָּה מַצְדִּיק עֹנֶשׁ גָּזוּר דִּין מָוֶת עַל פְּלוֹנִי אֲשֶׁר פָּגַע בִּכְבוֹדְךָ. אַתָּה מַצְדִּיק אֶת גְּזַר הַדִּין עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת אַלְמָנָה, בָּנָיו יְתוֹמִים, הוֹרָיו שְׁכוּלִים, וְכָל מִשְׁפַּחְתּוֹ צְרִיכָה לִסְבֹּל חֶרְפַּת מִסְכֵּנוּת כָּל יְמֵיהֶם בְּצַעַר וּבְיָגוֹן, שָׁנִים עַל שָׁנִים, וְאִלּוּ אַתָּה - שְׁלֵו וְרָגוּעַ: פְּלוֹנִי שֶׁפָּגַע בִּכְבוֹדִי וּבְמָמוֹנִי נֶהֱרָג, וּבָרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁהֲרָגוֹ...

הֲיֵשׁ לְךָ אַכְזָרִיוּת גְּדוֹלָה מִזּוֹ???

עַד הֵיכָן הַשִּׂנְאָה וְהַקִּנְאָה יְכוֹלִים לְהוֹרִיד אֶת הָאָדָם לִשְׁאוֹל תַּחְתִּית. אָדָם מְסֻגָּל לְאַהֵל מָוֶת אַכְזָרִי לַחֲבֵרוֹ וּלְמִקָּרְבוֹ, וְאוּלַי גַּם לְאָחִיו וְלַאֲחוֹתוֹ, מִסִּבָּה שְׁטוּתִית שֶׁל פְּגִיעָה

בְּכְבוֹדוֹ אוֹ מֵאֵיזוֹ סְתָם תַּאֲוָה שֶׁהוּא מִתְאַוֶּה לָהּ וּפְלוֹנִי חוֹסֵם אֶת דַּרְכּוֹ. יָכוֹל הוּא לִהְיוֹת שָׁלֵו וְרָגוּעַ מִמַּפֶּלֶת אוֹיְבוֹ וּמִכָּל הַצַּעַר הַכָּרוּךְ בְּכָךְ לַסּוֹבְבִים אוֹתוֹ, רַק בִּשְׁבִיל שֶׁהוּא יָבֹא עַל סִפּוּקוֹ הָאַכְזָרִי וְהַתַּאֲוָנִי.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם!

אֲפִלּוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יֵשׁ לוֹ כַּף מֹאזְנַיִם שֶׁבָּהּ הוּא מְחַשֵּׁב מִשְׁקָלָן שֶׁל מִצְוֹת הָאָדָם לְעֻמַּת עֲוֹנוֹתָיו, וּלְפִי זֶה הוּא דָּן אוֹתוֹ. וְאִם רַבּוֹ זְכֻיּוֹת - דָּנוֹ לְחַיִּים. כְּלוֹמַר, אָדָם יָכוֹל לְהַכְעִיס אֶת בּוֹרְאוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת, אוּלָם אִם מִשְׁקַל זְכֻיּוֹתָיו לְעֻמַּת עֲוֹנוֹתָיו רַב הוּא - גּוֹזֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חַיִּים.

וְאִלּוּ אַתָּה -

בַּעֲבֵרָה אַחַת שֶׁחָטָא לְךָ חֲבֵרְךָ, כְּבָר הִנִּיחַ חוֹרֶץ דִּינוֹ לְמִיתָה לְלֹא פְּשָׁרוֹת, וְאֵין בְּרְצוֹנְךָ שֶׁתַּעֲמֹד לוֹ שׁוּם זְכוּת מִזְכֻיּוֹתָיו, וְלֹא תְּהֵא מוּכָן לִהְיוֹת רָגוּעַ וְשָׁלֵו עַד שֶׁיָּבֹא עַל עָנְשׁוֹ שֶׁפָּגַע בִּכְבוֹדְךָ אוֹ בְּמָמוֹנְךָ.

הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לֹא פּוֹסֵל אָדָם בִּשְׁבִיל עָוֹן, כִּי הוּא רוֹאֶה גַּם אֶת הַטּוֹב שֶׁיֵּשׁ בְּאוֹתוֹ אָדָם, וְאֵיךְ אַתָּה מַרְשֶׁה לְעַצְמְךָ לִהְיוֹת דַּיָּן הַנּוֹגֵעַ בַּדָּבָר, שֶׁהֲרֵי אַתָּה דָּן אוֹתוֹ בְּיַחַס אֵלֶיךָ. וְכִי אָדָם יָכוֹל לִהְיוֹת דַּיָּן עַל עַצְמוֹ?! וְעוֹד הִנְּךָ גּוֹזֵר עָלָיו מִשְׁפַּט מָוֶת וְדָנוֹ כְּחַיָּב, לְלֹא הִתְיַחֲסוּת כְּלָל לְצַד הַטּוֹב שֶׁבּוֹ.

הַאִם כֵּן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִתְנַהֵג אִתְּךָ שֶׁאַתָּה כָּךְ מִתְנַהֵג עִם חֲבֵרְךָ? וְאוּלַי אִם כָּךְ תָּדוּן אֶת חֲבֵרְךָ - כָּךְ יָדוּנוּ אוֹתְךָ???

הַשִּׂנְאָה וְהַקִּנְאָה הֵן אֵשׁ אוֹכֶלֶת!

הִנֵּה רוֹאִים וְשׁוֹמְעִים אָנוּ עַל אֲנָשִׁים הַלּוֹקִים בְּמִדַּת הַשִּׂנְאָה אוֹ בְּהַקְפָּדָה, עַד כְּדֵי אֲשֶׁר מִתְגַּלְגְּלִים הֵמָּה עַל מִטּוֹתֵיהֶם לֵילוֹת שְׁלֵמִים לְלֹא שֵׁנָה כְּשֶׁלִּבָּם בּוֹעֵר עַל עֶלְבּוֹנָם. אֵינָם מְסֻגָּלִים לִפְעָמִים גַּם לֶאֱכֹל. אֵין לָהֶם מַצַּב רוּחַ, שִׂמְחָה וְנַחַת מִכָּל אֲשֶׁר לָהֶם. רַק נִזְכָּרִים בְּאוֹתוֹ פּוֹגֵעַ - נִסְחֶבֶת מַחֲשַׁבְתָּם לְרָצוֹן לִנְקָמָה וְשׂוֹכְחִים אֶת כָּל מַה שֶּׁסְּבִיבָם, וּבָזֶה נִתְפָּס כָּל עוֹלָמָם: אֵיךְ הוּא פָּגַע בִּי... אֵיךְ הוּא דִּבֵּר אֵלַי... מִי הוּא שֶׁכָּךְ הֵעֵז לִפְגֹּעַ בִּי? אֲנִי חַיָּב לְהַרְאוֹת לִי מִי אֲנִי, אֲנִי חַיָּב לְלַמְּדוֹ לֶקַח. וּבְפֹרֶט אִם הוּא מְשַׁתֵּף בְּצַעֲרוֹ אֲחֵרִים - כַּמָּה לָשׁוֹן הָרַע וּמַחֲלֹקֶת וּרְכִילוּת מִתְלַקֵּחַ מִכָּךְ.

הֲלֹא שָׁמַעְנוּ בְּמִשְׁכְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ מִקְרֶה נוֹרָא עַל אָב וּבְנוֹ שֶׁרָצְחוּ נֶפֶשׁ שֶׁל שָׂכֵן עַל רִיב הַחֲנַיִת רֶכֶב.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם!

הַעַל זֶה מַגִּיעַ עֹנֶשׁ רָצַח?! מִי פָּסַק לָהֶם פְּסָק זֶה? הֲלֹא רַק יֵצֶר הַתַּאֲוָה וְהַנְּקָמָה וְהַשִּׂנְאָה! וְגַם אָדָם שֶׁלֹּא רוֹצֵחַ בְּפֹעַל, אֲבָל בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ מְאַחֵל חֹלִי אוֹ מָוֶת לַחֲבֵרוֹ - דֵּינוֹ כְּמוֹ רוֹצֵחַ. שֶׁהֲרֵי מִצִּדּוֹ, אִם יָבֹא מִישֶׁהוּ וְיַכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ נֶפֶשׁ - מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים, הֲזוֹ לֹא אַכְזָרִיּוּת שֶׁל רְצִיחָה?!

בְּקוּנְטְרֵס זֶה תִּמְצָא עֲשָׂרוֹת דֻּגְמָאוֹת מֵחַיֵּי הַיּוֹם־יוֹם הַמְצוּיִים לִשְׂנֹאת עֲלֵיהֶם, וְהֵבֵאנוּ גַּם עֵצָה וְתוּשִׁיָּה כְּמַעַט לְכָל דּוּגְמָה כֵּיצַד וְאֵיךְ לִפְעֹל בַּצּוּרָה הַנְּכוֹנָה.

א. לא בדעותי!

פְּעָמִים שֶׁאֵצֶל יְדִידִים מִתְעוֹרֵר וִכּוּחַ, וְכָרְגִיל - כָּל אָדָם אוֹהֵב לְהִתְעַקֵּשׁ שֶׁיְּקַבְּלוּ דַּעְתּוֹ. מִדָּה זוֹ נוֹבַעַת מִגַּאֲוָה: מַה פִּתְאוֹם שֶׁאֲנִי אֶהְיֶה מְנֻצָּח וַחֲבֵרִי מְנַצֵּחַ?! וְלָכֵן לֹא מְנַסֶּה אֲפִלּוּ לְהִתְבּוֹנֵן בְּדִבְרֵי חֲבֵרוֹ וּבְדֵעוֹתָיו, וְלִפְעָמִים נִסְחָפִים לִסְעָרָה וּפְלִיטַת מִלִּים שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ, וְאֶפְשָׁר שֶׁמִּדָּבָר קָטָן, וּכוּחַ שֶׁל מַה בְּכָךְ, לְקַלְקֵל יְחָסִים טוֹבִים.

עָלֵינוּ לְהִתְבּוֹנֵן!

חַז"ל אָמְרוּ, כְּשֵׁם שֶׁפַּרְצוּפֵיהֶם שֶׁל בְּנֵי אָדָם אֵינָם דּוֹמִים, כֵּן דֵּעוֹתֵיהֶם אֵינָם שָׁווֹת. כָּל אֶחָד נוֹלַד בְּהַשְׁקָפָה אַחֶרֶת, בְּדֵעָה אַחֶרֶת. וְעוֹד אָמְרוּ חַז"ל בְּאָבוֹת: וְאַל תֹּאמַר קַבְּלוּ דַּעְתִּי, שֶׁהֵן רַשָּׁאִין וְלֹא אַתָּה. וְזֶה אֲפִלּוּ בְּדִבְרֵי תוֹרָה, וְכָל שֶׁכֵּן בְּדָבָרִים בְּטֵלִים. וְאִם כֵּן, מַה לְּךָ לִקְצֹף וּלְהַקְפִּיד עַד כְּדֵי שִׂנְאָה? תְּבִין שֶׁזֶּה נוֹבֵעַ מִגַּאֲוָתְךָ, שֶׁהִנְּךָ דּוֹרֵשׁ שֶׁיִּשְׁתַּוּוּ אִתְּךָ אֲחֵרִים וְיִכָּנְעוּ לְדַעְתְּךָ. וְאִם כֵּן, הַחִסָּרוֹן הוּא בְּךָ וְלֹא בַּחֲבֵרְךָ! וּבְפָרָט שֶׁאָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ, וּמֵחֲמַת הַנְּגִיעָה שֶׁקָּרוֹב הוּא לְעַצְמוֹ מְשֻׁחָד הוּא לְהַצְדִּיק אֶת דְּבָרָיו, וּמִתְעַצֵּל מִלֶּרֶדֶת לְעֹמֶק מַחֲשֶׁבֶת חֲבֵרוֹ שֶׁאוּלַי צוֹדֵק הוּא יוֹתֵר מִמֶּנּוּ.

וְיוּכַל כָּל אָדָם לְנַסּוֹת זֹאת, לְשֶׁבֶת פַּעַם אוֹ פַּעֲמַיִם בְּנַחַת, לְהִתְפַּשֵּׁט מִסְּבָרַת עַצְמוֹ, וּלְהִשְׁתַּדֵּל לֵירֵד לְעֹמֶק סְבָרַת חֲבֵרוֹ, וְיִרְאֶה פְּעָמִים רַבּוֹת שֶׁאָכֵן יִתָּכֵן וְטוֹעֶה הוּא לְפָחוֹת בְּחֵלֶק מִמַּה שֶׁחָשַׁב, וְהוּא בָּדוּק וּמְנֻסֶּה, וְהָעִקָּר הוּא שֶׁיִּרְצֶה הָאָדָם לְהַכְרִיחַ עַצְמוֹ בָּזֶה, וְיִרְאֶה הַאֵיךְ טָעָה בִּדְבָרִים פְּשׁוּטִים שֶׁאַף יֶלֶד קָטָן מֵבִין אוֹתָם.

ב. זחות הדעת

אֶחָד מֵאֵלּוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹנְאָן הוּא "עָנִי גַּאֶה". עָנִי זֶה יָכוֹל לִהְיוֹת בְּכֶסֶף אוֹ בְּחָכְמָה.

כַּמָּה שֶׁנַּחֲשֵׁב לַחֲכָמִים, הֲרֵי לֹא הִגִּיעָנוּ לְחָכְמָתוֹ שֶׁל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁעִם כָּל חָכְמָתוֹ הָיָה מַקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל אָדָם, וַאֲפִלּוּ לְגוֹי בַּשּׁוּק.

מְצוּיִים בֵּינֵינוּ לֹא מְעַטִּים הַחֲכָמִים בְּעֵינֵיהֶם, שֶׁלֹּא דַּי בְּכָךְ שֶׁאֵין נָאֶה לָהֶם לְהַקְדִּים שָׁלוֹם, אֶלָּא אַף לְהָשִׁיב שָׁלוֹם אֵינָם מְשִׁיבִים לַמַּקְדִּימִים לָהֶם, וְשֶׁיִּהְיוּ אֵלֶּה חֲבֵרֵיהֶם, אוֹ שְׁכֵנֵיהֶם.

מְסֻגָּלִים הֵמָּה לְכָנֵס יַחַד לַחֲדַר מַדְרֵגוֹת עִם שְׁכֵנָם מִבְּלִי לְהָשִׁיב שָׁלוֹם לַשָּׁכֵן הַמַּקְדִּים לָהֶם שָׁלוֹם. שֹׂמוּ שָׁמַיִם!

כַּמָּה שִׂנְאָה וּקְפִידָה מְפַתְּחִים הֵמָּה עַל עַצְמָם מֵאוֹתָם אֵלֶּה שֶׁנִּפְגָּעִים מֵהֶם, הֲרֵי הֵם מַמָּשׁ שְׁנוּאִים הַמַּשְׁנִיאִים עַצְמָם, וּפוֹשְׁעִים בְּעַצְמָם עַל עֲוֹן שִׂנְאַת חִנָּם מֵאֵלֶּה שֶׁשּׂוֹנְאִים אוֹתָם עַל הִתְנַכְּרוּתָם וְהִתְכַּחֲשׁוּתָם לִקְרוֹבֵיהֶם וּשְׁכֵנֵיהֶם.

מַה כֹּה קָשֶׁה לוֹמַר שָׁלוֹם וּלְהָאִיר פָּנִים?! הֲרֵי זֶה רַע וּשְׁחִיתוּת נוֹרָאָה, וְעוֹד חוֹשְׁבִים הֵמָּה: מָה עָשִׂיתִי? בְּסַךְ הַכֹּל לֹא אָמַרְתִּי שָׁלוֹם! וְנִטַּפֵּשׁ שִׂכְלָם מִלְּהָבִין שֶׁבְּנֹהַג זֶה נוֹתְנִים הַרְגָּשָׁה לַשֵּׁנִי שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה כְּלוּם, וְאֵינוֹ רָאוּי הוּא אַף לַהֲזָזַת שְׂפָתַיִם שֶׁל אֲמִירַת שָׁלוֹם, וְאַף לֹא שָׁוֶה נַעֲנוּעַ רֹאשׁ.

"גְּזֵלַת הֶעָנִי בְּבָתֵּיכֶם" (ישעיה ג, יד) - דּוֹרֶשֶׁת הַגְּמָרָא פָּסוּק זֶה עַל מִי שֶׁמַּקְדִּימִים לוֹ שָׁלוֹם וְאֵינוֹ מֵשִׁיב, דְּנָחְשָׁב הוּא לְגוֹזֵל עָנִי.

"בֵּית גֵּאִים יִסַּח ה'" (משלי טו, כה) - בֵּית גֵּאִים עָתִיד לְהֵחָרֵב, וְאֶפְשָׁר לֹא רַק מִפְּנֵי שֶׁהַמָּה תּוֹעֲבַת ה' עַל הִתְנַהֲגוּתָם, אֶלָּא מִפְּנֵי הַגְּזֵלוֹת הָרַבּוֹת שֶׁגּוֹזְלִים הֵמָּה אֶת הַמַּקְדִּימִים לָהֶם שָׁלוֹם, וּמְצַעֲרִים וּפוֹגְעִים קָשֶׁה בִּבְנֵי אָדָם, וּבְנַסּוּת רוּחָם מַשְׁפִּילִים וּמְבַטְּלִים בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּבְרְאוּ בְּצֶלֶם אֱלֹקִים.

הֲלֹא אַף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא צִוָּה לָחוּס עַל בְּנֵי הָאָדָם, וְאַף כְּשֶׁהֵם רְשָׁעִים, וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בַּתּוֹרָה שֶׁהַמֵּת בְּחֶטְאוֹ אָסוּר לְהָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי צֶלֶם אֱלֹקִים תָּלוּי, וְכֵן עַל הַשּׁוֹכֵב עִם הַבְּהֵמָה נֶאֱמַר "וְגַם אֶת הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ" (ויקרא כ, טו) - לָחוּס עַל כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַחוֹטֵא שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: זוֹ בְּהֵמָה שֶׁנֶּהֱרַג פְּלוֹנִי עַל יָדָהּ.

וְאַל נִשְׂכַּח! כָּל הַמִּדּוֹת בָּטְלוּ וּמִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה לֹא בָטְלָה. הֲרֵי הַבּוֹרֵא יִשִּׁיב לָהֶם כְּפָעֳלָם כְּשֵׁם שֶׁהֵם מִתְעַלְּמִים מִבְּנֵי אָדָם וּמְסֻגָּלִים לְהַטּוֹת אָזְנֵיהֶם וְעֵינֵיהֶם מֵהֶם וּמִתְחַזְּקִים בְּמִדַּת הָאַכְזָרִיּוּת לְהַקְשִׁיחַ עַצְמָם וְלַעֲנוֹת כַּאֲבֵלִים לְשׁוֹאֲלֵיהֶם בְּפָנִים זוֹעֲפוֹת וּקְשׁוּחוֹת, וְאַף שֶׁמְּעִיהֶם שְׁמֵנִים מִנַּחַת, אֶלָּא שֶׁעוֹשִׂים הֵפֶךְ הַחֲכָמִים, שֶׁהַחֲכָמִים דַּאֲגָתָם בְּלִבָּם וְצָהֳלָתָם בְּפָנֵיהֶם, וְהֵמָּה - צָהֳלָתָם בְּלִבָּם וּבְמֵעֵיהֶם, וְדַאֲגָתָם בְּפַרְצוּפָם לְהַזְעִיף פָּנִים וּלְהַקְשִׁיחָם בְּנַסּוּת לְסוֹבְבִים אוֹתָם, הֲלֹא בְּאוֹתָהּ מִדָּה יִנָּהֵג בָּהֶם הָאֵל לְפָרַע מֵהֶם וּלְהַחְשִׁיךְ לָהֶם פָּנִים וְלֹא יַטֶּה אָזֶן לְשַׁוְּעָתָם, וְכַמּוּבָא בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים, דִּבְאוֹתָם פָּנִים שֶׁאָדָם מְקַבֵּל אֶת פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, כֵּן מְקַבְּלִים אֶת פָּנָיו לְעוֹלָם הַבָּא. וְאִם כֵּן, אַף אִם יִהְיוּ צַדִּיקִים וַחֲסִידִים, אֵיזוֹ הַרְגָּשָׁה תִּהְיֶה לָהֶם כְּשֶׁלְּאַחַר מוֹתָם יְקַבְּלוּם בַּשָּׁמַיִם מַלְאֲכֵי מָרוֹם, שֶׁיִּהְיוּ אֲכָן מַלְאָכִים לְבָנִים וּמְאִירִים מִמַּעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, אוּלָם פְּנֵיהֶם שֶׁל אוֹתָם מַלְאָכִים יִהְיוּ פְּנֵי זַעַף וְחֵמָה וְאַכְזָרִיּוּת וּקְשִׁיחוּת מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. אוֹי לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה אוֹי לְאוֹתָהּ כְּלִמָּה!

אִם יְרַחֲמוּ עֲלֵיהֶם מַהַשָּׁמַיִם, יְבִיאוּם לְאֵלֶּה לְמַצָּב שֶׁל כְּנִיעָה בְּכָךְ שֶׁיְּבוֹאוּ לְמַצָּב מְדֻכָּא וּמְדֻכְדָּךְ, שֶׁיַּמְתִּינוּ לְחִיּוּךְ שֶׁל מִישֶׁהוּ זָר שֶׁיְּחַיֵּךְ לָהֶם, וְגַם אֶת זֶה לֹא יִמְצְאוּ, וְרַק אָז יַעֲרִיכוּ אֶת עֶרְכוֹ שֶׁל חִיּוּךְ, וְאָז אוּלַי יִזְכְּרוּ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַל נֹהַג שָׁנְאוּי זֶה שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ, הַשָּׁנְאוּי לַשָּׁמַיִם וְלַבְּרִיּוֹת, וְזֶה בַּמִּקְרֶה הַטּוֹב, אִם יַחְפֹּץ בָּהֶם ה' לַהֲשִׁיבָם עוֹד בָּעוֹלָם הַזֶּה בִּתְשׁוּבָה עַל חֶטְאָם הַנּוֹרָא.

סִפֵּר תַּלְמִיד חָכָם אֶחָד לְכוֹתֵב הַשּׁוּרוֹת, שֶׁגָּר הוּא בִּשְׁכֵנוּת עִם יְהוּדִי שׁוֹמֵר מִצְוֹות מֵעֵדָה אַחֶרֶת, שֶׁזֶּה שָׁנִים רַבּוֹת לֹא רוֹאֶה לְנָכוֹן לוֹמַר לוֹ אַף שָׁלוֹם, וּכְשֶׁפַּעַם שְׁאָלוֹ לְסִבַּת הַדָּבָר, עָנָהוּ: אֵינֶנִּי מְסֻגָּל לוֹמַר שָׁלוֹם לְאֶחָד מִבְּנֵי עֲדָתְךָ! אָכֵן, זֶהוּ מִקְרֶה מֵבִישׁ וְקִיצוֹנִי, אֲבָל חָשׁוּב לִרְאוֹת עַד הֵיכָן יָכוֹל לְהַקְצִין הָאָדָם בְּמִדּוֹתָיו הָרָעוֹת כְּשֶׁאֵינָם בְּטִפּוּל אֲצָלוֹ.

ג. שנאה מקנאה

"שָׁלוֹם, אַהֲרֹן. מַה שְׁלוֹמְךָ? מִזְּמַן לֹא הִתְרָאֵינוּ!" אוֹמֵר שִׁמְעוֹן, "מַה נִּשְׁמָע? מֶה חָדָשׁ?"

"בָּרוּךְ הַשֵּׁם," מֵשִׁיב אַהֲרֹן, "פָּתַחְתִּי חֲנוּת לְחָמְרֵי בִּנְיָן, וּבָרוּךְ הַשֵּׁם, הַהַצְלָחָה בִּלְתִּי מְשֻׂעֶרֶת."

אַהֲרֹן מְדַבֵּר בְּחִיּוּךְ וּבְאַהֲבָה, וְשִׁמְחַ לְסַפֵּר לִידִידוֹ שִׁמְעוֹן עַל הַצְלָחָתוֹ. וְשִׁמְעוֹן - שֶׁפַּרְנָסָתוֹ לֹא מְאִירָה לוֹ פָּנִים, וּבִפְרָט שֶׁגַּם הוּא נִסָּה אֶת מַזָּלוֹ בִּפְתִיחַת עֵסֶק דּוֹמֶה אוֹ אַחֵר וּסְגָרוֹ לְאַחַר תְּקוּפָה קְצָרָה מֵחֹסֶר הַכְנָסוֹת - כָּל מִלָּה וּמִלָּה שֶׁשּׁוֹמֵעַ מֵאַהֲרֹן - הַמְדַבֵּר עִמּוֹ כְּיָדִיד - נִצְבָּט לִבּוֹ. וּמַמְשִׁיךְ אַהֲרֹן: "בָּרוּךְ הַשֵּׁם, כְּבָר עַל הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן נִכְנַס לִי פִּדְיוֹן בְּכָךְ וְכָךְ..." וְשִׁמְעוֹן מִצְטַמֵּק וְרַע לוֹ. עַל כָּל מִלָּה וְעַל כָּל מִשְׁפָּט שֶׁמּוֹסִיף אַהֲרֹן, רָעָה עֵינוֹ בַּחֲבֵרוֹ יוֹתֵר וְיוֹתֵר, עַד שֶׁמַּמָּשׁ כְּבָר הוּא מִתְפּוֹצֵץ. מְקַצֵּר הוּא אֶת הַשִּׂיחָה - וּמְסַיְּמָהּ. פָּשׁוּט לֹא יָכוֹל לִשְׁמֹעַ יוֹתֵר, וְהִרְהוּרֵי צָרוּת עַיִן מִתְרוֹצְצִים בְּקִרְבּוֹ עַד כִּי תִּדַּד שְׁנָתוֹ מֵעֵינָיו. לְאַחַר כַּמָּה חֳדָשִׁים שׁוּב פּוֹגֵשׁ שִׁמְעוֹן בְּאַהֲרֹן. "מַה נִּשְׁמָע, אַהֲרֹן?" שׁוֹאֵל שִׁמְעוֹן, "מֶה חָדָשׁ?" "אוֹי, אַל תִּשְׁאַל, שִׁמְעוֹן. בֶּחֳדָשִׁים הָאַחֲרוֹנִים הָיוּ לִי הֶפְסֵדִים, נִכְנַסְתִּי לְחוֹבוֹת וְאַבַדְתִּי אֶת כָּל עָמָלִי...". עַכְשָׁו נוֹשֵׂם שִׁמְעוֹן לִרְוָחָה, אֶלָּא שֶׁנִּזְהָר הוּא שֶׁנִּשְׁמָתוֹ תְּהֵא פְּנִימִית וּמְאֻפֶּקֶת כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ בָּהּ אַהֲרֹן. בְּתוֹכוֹ - שִׂמְחָה לְאֵיד לְאֵין קֵץ, וּבְפַרְצוּפּוֹ מַבִּיעַ הוּא דְּאָגָה וְצַעַר מִפְּאַת הַ"דֶּרֶךְ אֶרֶץ" הַגְּדוֹלָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ.

הָבָה וְנִשְׁאַל אֶת שִׁמְעוֹן שְׁתֵּי שְׁאֵלוֹת:

א. מַה הִפְסַדְתָּ בָּזֶה שֶׁהֵיטִיבוּ לַחֲבֵרְךָ אַהֲרֹן רְוָחִים יָפִים בִּתְחִלַּת עִסְקוֹ שֶׁכָּל־כָּךְ הִצְטַעַרְתָּ וְהִצְטַמַּקְתָּ?!

ב. מַה הִרְוַחְתָּ בָּזֶה שֶׁשָּׁמַעְתָּ שֶׁהֵיטִיבוּ לַחֲבֵרְךָ אַהֲרֹן הֶפְסֵדִים בַּעֲסָקָיו שֶׁכָּל־כָּךְ שָׂמַחְתָּ וְרָחַב לִבְּךָ?!

הֲתוּכַל לִסְלֹחַ לְעַצְמְךָ עַל רַע לְבָבְךָ? הֲתִשָּׂא פָּנֶיךָ לְבוֹרַאֲךָ הַקּוֹרֵא וְיוֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ? הֲלֹא אֲפִלּוּ אִם אֵיזֶשֶׁהוּ אָדָם הָיָה יוֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ, הָיִיתָ בּוֹשׁ וְנִכְלָם. הֵיאַךְ, אִם כֵּן, מַצְפּוּנְךָ לֹא יְיַסָּרְךָ?

אֵיפֹה הֶאֱמוּנָה שֶׁאֵין אָדָם נוֹגֵעַ בְּמוּכָן לַחֲבֵרוֹ אֲפִלּוּ כְּמִלֹּא נִימָה? אֵיפֹה הֶאֱמוּנָה שֶׁמְּזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם נִקְצָבִים לוֹ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה?

וְכִי חֲבֵרְךָ הוּא זֶה שֶׁגָּרַם לְעַצְמוֹ לְהַצְלִיחַ שֶׁתַּעֲלֶה בְּדַעְתְּךָ לְהִתְחָרוֹת עִמּוֹ, הֲלֹא הַקָּבָ"ה הִצְלִיחוֹ. וְאִם כֵּן, אַחַר שֶׁוַּדַּאי מַאֲמִין אַתָּה בִּיסוֹד זֶה, חֲשֹׁב:

נֶגֶד מִי אַתָּה יוֹצֵא?

פְּשׁוּט, נֶגֶד הַנְהָגָתוֹ שֶׁל בּוֹרֵא עוֹלָם הַמַּנְהִיג עוֹלָמוֹ בְּחָכְמָתוֹ, וְאַתָּה מַשִּׂיג עַל הַנְהָגָתוֹ וְסוֹבֵר לְהַנְהִיג אֶת הָעוֹלָם אַחֶרֶת.

חֲדַל לְךָ מֵרֶרְךָ זוֹ. שָׂא עֵינֶיךָ לַמְּרוֹם, לְאָב שֶׁל כֻּלָּנוּ, שֶׁכֻּלָּנוּ אֲהוּבִים וְשָׁוִים בְּעֵינָיו. וַחֲכַם הַחָכָמִים - בּוֹרְאֵנוּ - הוּא יוֹדֵעַ הַסִּבּוֹת לְהַנְהָגָתוֹ, וּמִי אָנוּ שֶׁנְּהָרְהֵר אַחֲרָיו, וּבִפְרָט בָּעֲרָכִים הַנִּפְסָדִים שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה הָאַפְסִיִּים, שֶׁאֵין נוֹתְנִים לְבַעֲלֵיהֶם שׁוּם מַעֲלָה וְעֶרֶךְ אֱמִתִּי, וְעוֹד שֶׁבַּעֲבוּרָם צָרִיךְ אַתָּה לְהַשְׁפִּיל אֶת קוֹמַת נַפְשְׁךָ וַאֲצִילוּתָהּ הַיְקָרָה וּלְהַשְׁחִיתָהּ בְּמִדּוֹת הַקְּנָאָה וְהַשִּׂנְאָה.

ד. טבעיו לא כטבעי!

לְפָנֵי שֶׁנּוֹלַד אָדָם נִגְזַר עָלָיו מִלְמַעְלָה בְּאֵיזֶה פַּרְצוּף יִוָּלֵד וְאֵיזֶה טְבָעִים יִהְיוּ לוֹ. פְּעָמִים שֶׁנּוֹלַד אָדָם עִם פַּרְצוּף הַדּוֹחֶה אֶת הַבְּרִיּוֹת, אוֹ כְּמוֹ כֵן בְּטְבָעִים הַדּוֹחִים אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְיֶשְׁנָם כְּאֵלֶּה שֶׁסִּגְנוֹן דִּבּוּרָם וּתְנוּעַת אֶבְרֵיהֶם כְּבָר מַקְפִּיץ אֶת הַסּוֹבְבִים אוֹתָם, וְכַמּוּבָן שֶׁזֶּה עַל לֹא עָוֶל בְּכַפָּם, כִּי פְּשׁוּט כָּךְ טִבְעָם.

כָּאן צָרִיךְ זְהִירוּת גְּדוֹלָה כַּאֲשֶׁר מִתְעוֹרֶרֶת אֶצְלְךָ שִׂנְאָה וְגַעַל מִיהוּדִי שֶׁכָּזֶה.

הִנְדְּרוּ לְמַעֲשֶׂה, שֶׁגֶּדֶר שִׂנְאַת חִנָּם הִיא אַף אִם הֵרַע לְךָ חֲבֵרְךָ, וּבְכָל זֹאת הַשִּׂנְאָה נִקְרֵאת "חִנָּם", כִּי אֵין הַסִּבָּה מַצְדִּיקָה אֶת הַשִּׂנְאָה. כָּאן הִנָּךְ נִכְשָׁל בַּעָוֹן שִׂנְאַת חִנָּם נָטוֹ עַל לֹא עָוֶל בְּכַפּוֹ שֶׁל ה"נֶּאֱשָׁם".

תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל ה"נֶּאֱשָׁם" לְךָ, אֱפוֹא: לֵךְ לְאָמָּן שֶׁעָשָׂאנִי!

וְכַסִּפּוּר הַמּוּבָא בַּגְּמָרָא בְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן, שֶׁחָזַר פַּעַם מִטִּיּוּלוֹ וְרָאָה אָדָם הַמְכֹעָר בְּפָנָיו מְאֹד, וְאָמַר לוֹ: כַּמָּה מְכֹעָר אַתָּה. עָנָה לוֹ אוֹתוֹ אָדָם: לֵךְ לְאָמָּן שֶׁעָשָׂאנִי. נִצְטַעֵר וְהִתְחָרֵט רַבִּי אֶלִיעֶזֶר עַל דִּבּוּרוֹ, וְעָשָׂה חֶשְׁבּוֹן נֶפֶשׁ: מַה בָּאֻמָּת אָשֵׁם אָדָם זֶה שֶׁנּוֹלַד בְּפַרְצוּף כָּזֶה אוֹ בִּטְבָעִים כְּאֵלֶּה, וְעוֹד שֶׁהִנְנִי מְלַגְלֵג עַל מַעֲשֵׂה יָדָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא? כִּי "בְּצֶלֶם אֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם", וַאֲנִי מוֹאֵס מַעֲשֵׂה יָדָיו שֶׁל

הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא?! וְהֲלֹא אָסוּר אֲפִלּוּ לְלַגְלֵג עַל דְּבַר מַאֲכָל, וַאֲפִלּוּ לֹא עַל דּוֹמֵם, בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ יְצִירָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה אָדָם אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאַפּוֹ.

אִם כֵּן, אֶחָד שֶׁכָּזֶה הוּא אוֹצֵר בְּתוֹכוֹ נְפִיחָה שֶׁנִּפַּח בּוֹ הַבּוֹרֵא - אַתָּה נִפַּחְתָּה בִּי - וְהַבּוֹרֵא אוֹהֲבוֹ, וּבִפְרָט כְּשֶׁלִּבּוֹ נִשְׁבָּר, שֶׁאָז ה' קָרוֹב אֵלָיו. וְאִם אַתָּה אוֹהֵב ה' בֶּאֱמֶת, הֱיאַךְ תּוּכַל לִשְׂנֹאת אֶת בְּנוֹ.

הָעֵצָה הַיְעוּצָה וְהַמּוֹעִילָה לִבְעָיָה שֶׁכָּזוֹ הִיא, לְדַבֵּר לְעִתִּים קְרוֹבוֹת עִם אוֹתוֹ אֶחָד שֶׁאַתָּה שׂוֹנֵא אֶת טִבְעָיו, כִּי הַהִרְחָקָה רַק מַגְדִּילָה אֶת הַשִּׂנְאָה, וְזוֹ עֵצָה בְּדוּקָה וּפְשׁוּטָה, וְעוֹד נַאֲרִיךְ בָּזֶה בַּהֶמְשֵׁךְ, בְּעֶזְרַת ה', כִּי זֶהוּ כְּלָל גָּדוֹל לְהַרְחָקַת הַשִּׂנְאָה - לְהַכְרִיחַ אֶת עַצְמְךָ לְדַבֵּר בַּחֲבִיבוּת - לְפָחוֹת בַּחִיצוֹנִיּוּת - עִם זֶה שֶׁדּוֹחֶה אוֹתְךָ - לְעִתִּים תְּכוּפוֹת, אוֹ לְהִשְׁתַּדֵּל לְהֵיטִיב בְּעֶזְרָה אוֹ בַּהֲטָבָה כָּלְשֶׁהִי לְאוֹתוֹ אֶחָד, וַאֲפִלּוּ קְטַנָּה, וּמוֹעִיל מְאֹד לְסַלֵּק הַשִּׂנְאָה.

לְזָכֹר! הַדִּבּוּר מַרְבֶּה אֶת הָאַהֲבָה וּמַרְחִיק אֶת הַשִּׂנְאָה.

ה. הוא לא מהעדה שלי!

לְדַאֲבוֹנֵנוּ, הַפִּלּוּג בֵּין הָעֵדוֹת, אַשְׁכְּנַזִּים, סְפָרְדִים וְעוֹד, נַעֲשָׂה כָּל כָּךְ פָּעוּר עַד כְּדֵי שִׂנְאָה מַמָּשׁ. בֶּן עֵדָה זוֹ מַרְגִּישׁ שֶׁבֶּן הָעֵדָה הָאַחֶרֶת מִתְנַשֵּׂא עָלָיו, וּמִמֵּילָא מַרְגִּישׁ הוּא נְחִיתִי מִמֶּנּוּ, וּמִכָּאן תֵּכֶף תּוֹצָאוֹת הַשִּׂנְאָה: לָמָּה הוּא מַחֲשִׁיב אֶת עַצְמוֹ וַעֲדָתוֹ? מַה הוּא יוֹתֵר יַחֲסָן מִמֶּנִּי? עוֹשֶׂה הֲטָבוֹת רַק לְבֶן עֲדָתוֹ, וּכְשֶׁאֲנִי בָּא שֶׁיֵּיטִיב עִמִּי, דּוֹחֶה הוּא אוֹתִי בִּשְׁנֵי יָדָיו.

וּתְשׁוּבָתֵנוּ לַנִּכְשָׁלִים בָּזֶה - סִפּוּר מֵהָ"חָפֵץ חַיִּים".

שָׁאֲלוּ פַּעַם לְמָרָן הָ"חָפֵץ חַיִּים": עַם יִשְׂרָאֵל אֶחָד, אֱלֹקִים אֶחָד, תּוֹרָה אַחַת, וְלָמָּה מְפֻלָּגִים עַם יִשְׂרָאֵל בְּמִדּוֹת רַבּוֹת וּבִנְהָגִים שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה?

הֵשִׁיב הָ"חָפֵץ חַיִּים" בְּפַשְׁטוּת:

מֶלֶךְ מֹקִים מְדִינָה, וַהֲרֵי הוּא מֶלֶךְ אֶחָד עִם עַם אֶחָד, וּבְכָל זֹאת, לְצֹרֶךְ בְּטִיחוּתוֹ מְפַלֵּג אֶת צְבָאוֹ: חֵיל רַגְלִים, חֵיל אֲוִיר וְחֵיל הַיָּם. וְלָמָּה? פְּשׁוּט, כִּי נִצְרָךְ שֶׁיִּהְיוּ כָּאֵלֶּה שֶׁיַּעַסְקוּ בְּתָחוּם זֶה וְכָאֵלֶּה שֶׁיַּעַסְקוּ בִּתְחוּם זֶה, וְאֵין זוֹ סְתִירָה כְּלָל לָאַחְדוּת. כְּמוֹ כֵן יֵשׁ לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא צָרֶךְ וְתִקּוּן בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים בְּמִנְהָגִים כָּאֵלֶּה וּבַהֲלִיכוֹת כָּאֵלֶּה. וּלְכָךְ הִגְלָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּפִזֵּר אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לִתְפוּצוֹת הָעוֹלָם, כְּדֵי שֶׁיִּתַּקְנוּ כָּל אֶחָד בִּמְקוֹמוֹ אֶת אֲשֶׁר עָלָיו לְתַקֵּן. וְעַל כֵּן, אֵלּוּ הָגְלוּ לְאַשְׁכְּנַז, אֵלּוּ לְמָרוֹקוֹ, אֵלּוּ לְתֵימָן, וְכֻלָּם חֵילוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְכֻלָּם הוֹלְכִים לְכִוּוּן אֶחָד - לַעֲבֹד אֶת מַלְכָּם. וְאִם כֵּן, מַה צָּרִיךְ דָּבָר זֶה לְהַוּוֹת פִּלּוּג וְשִׂנְאָה? הַכֹּל הוּא בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית - לְמָה פְּלוֹנִי נוֹלַד

לְהוֹרִים כַּאֲלֶה, לְמִשְׁפָּחָה כָּזוֹ, בְּמָקוֹם כָּזֶה, לְעֵדָה כָּזוֹ. הַכֹּל מֵאֵת חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ. וּמִי הוּא שֶׁיַּרְהִיב עֹז בְּנַפְשׁוֹ לְעָרְעֵר עַל שִׁקּוּל דַּעְתּוֹ שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּפִלּוּג עֲבָדָיו וּצְבָאוֹ?!

כַּמָּה שָׁלוֹם הָיָה מִתְרַבֶּה אִלּוּ הָיִינוּ מוּדָעִים בְּפַשְׁטוּת לִדְבָרִים אֱלֶה. לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֵין הֶבְדֵּל אִם אַתָּה סְפָרַדִּי אוֹ אַשְׁכְּנַזִי אוֹ תֵּימָנִי. תַּאֲמִין, שֶׁלְּאַחַר פְּטִירָתְךָ מִן הָעוֹלָם, לֹא יִשְׁאֲלוּ אוֹתְךָ מֵאֵיזֶה עֵדָה הָיִיתָ. וּלְמַעְלָה, בְּגַן עֵדֶן, אֵין מַחְלָקוֹת לְאַשְׁכְּנַזִים לְבַד וְלִסְפָרַדִּים לְבַד. הַמַּחְלָקוֹת שָׁם נִמְדָּדוֹת לְפִי מַדְרֵגוֹת שׁוֹמְרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, וְהָעֵדָה לֹא מְשַׁנָּה כְּלוּם. אִם הִרְבֵּיתָ תּוֹרָה וּמִצְוֹת - תֵּשֵׁב עִם הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים וְצַדִּיקֵי עֶלְיוֹן, וְתִהְיֶה מֵאֵיזֶה עֵדָה שֶׁתִּהְיֶה.

הַשָּׂטָן, הוּא שֶׁנִּצַּל אֶת הַתְּקוּן הַנִּפְלָא הַזֶּה שֶׁרָצָה בּוֹ ה' שֶׁיִּפָּלְגוּ יִשְׂרָאֵל לְעֵדוֹת שׁוֹנוֹת לְמַעַן תְּקוּן עוֹלָמוֹ, שֶׁיַּעַבְדוּהוּ בִּטְבָעִים שׁוֹנִים וּבָאֳפָנִים שׁוֹנִים כְּשֶׁכָּל אֶחָד מַשְׁלִים אֶת הַשֵּׁנִי, כִּי כָּל עֵדָה עוֹשָׂה תִּקּוּנִים שׁוֹנִים מַה שֶּׁאֵין עֵדָה אַחֶרֶת יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת. וּכְמוֹ שֶׁלֹּא יְקַנְאוּ חֵיל הַיָּם בְּחֵיל הָאֲוִיר, כִּי זֶה נִצְרָךְ וְגַם זֶה נִצְרָךְ, וְכָל אֶחָד מָגֵן עַל מוֹלַדְתּוֹ בְּאֹפֶן אַחֵר, וּבְסַךְ הַכֹּל - בְּכָךְ מֻבְטָחַת הַמְּדִינָה מִפְּנֵי הָאוֹיֵב. וְלוּ יְצַיֵּר שֶׁיְּרִיבוּ אוֹתָם חֵילוֹת בֵּינֵיהֶם - יַחֲרִיבוּ אֶת הַמְּדִינָה כָּלִיל. כְּמוֹ כֵן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא פִּלֵּג אֶת עַמּוֹ לְתוֹעֶלֶת, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְחַיִל אֶחָד לַעֲשׂוֹת הַכֹּל לְבַדּוֹ, אֲזַי כָּל אֶחָד עוֹשֶׂה מַשֶּׁהוּ, וּבְיַחַד נִשְׁלֶמֶת הָעֲבוֹדָה.

וּבָא הַשָּׂטָן, וְנִצֵּל פִּלּוּג זֶה שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת תִּקּוּן גָּדוֹל, וְעָשָׂה מִמֶּנּוּ קִלְקוּל גָּדוֹל לַהֲרֹס וּלְחַבֵּל בְּכֶרֶם ה', וְכָל עֵדָה חוֹשֶׁבֶת שֶׁהִיא רְצוּיָה יוֹתֵר בְּעֵינֵי ה' וְהַשְׁנִיָּה פְּחוֹת, וְזֶה שֶׁקֶר גָּדוֹל, כִּי בְּכָךְ בְּסַךְ הַכֹּל מְתַעֶבֶת אֶת עַצְמָהּ בְּעֵינֵי ה' יוֹתֵר. וְכִי מֶלֶךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹ כַּמָּה בָּנִים וְנָתַן לְכָל בֵּן תַּפְקִיד מְסֻיָּם, וְכִי זֶה רְצוֹנוֹ שֶׁיָּקוּם אָח עַל אָחִיו וְיִשְׁנָאֵהוּ אוֹ יְקַנֵּא בּוֹ עַל כִּי הוּא בְּתַפְקִיד אַחֵר וְשׁוֹנֶה מִשֶּׁלּוֹ?! הִנֵּה קַיִן קָם עַל הֶבֶל מִקַּנְאָה שֶׁה' רוֹצֶה בּוֹ יוֹתֵר וּלְבַסּוֹף הָרָגוֹ. הַאִם נַחַת רוּחַ עָשָׂה בְּכָךְ לַה'? הֲלֹא נִתְקַלֵּל עַל כָּךְ וְנִדְחָה מֵאֵת ה'.

אִם כֵּן, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חָשְׁבָה לְטוֹבָה שֶׁיִּהְיוּ עֵדוֹת שׁוֹנוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, בְּמַטָּרָה שֶׁיַּשְׁלִימוּ זֶה אֶת זֶה בְּאַהֲבָה וְאַחֲוָה, וְהֵמָּה - הַשָּׂטָן וְחֵילוֹתָיו - דִּבְּרוּ כְּזָבִים לִגְרֹם בְּכָךְ לִשְׂנאַת וּלְקַנְטֵר אֶחָד לַשֵּׁנִי.

לְדַאֲבוֹנֵנוּ, מֵאַשְׁרִים אָנוּ בְּמִקְצָת אֶת רֵאֵיתוֹ שֶׁל הָמָן הָרָשָׁע עַל עַמֵּנוּ - עַם הַקֹּדֶשׁ - "יֶשְׁנוֹ עַם אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים". תּוֹפָעָה שֶׁלֹּא הָיְתָה לִפְנֵי 60־50 שָׁנָה כְּלָל וּכְלָל, נִהְיְתָה דָּוְקָא בְּהִתְקַבֵּץ עַם יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאוּלַי רַק בִּשְׁבִיל תּוֹפָעָה זוֹ יֵשׁ לִרְאוֹת שִׁיבַת עַם יִשְׂרָאֵל לְצִיּוֹן כְּסִיפָא דְּגָלוּתָא וְלֹא כְּאַתְחַלְתָּא דִּגְאֻלָּה.

תּוֹפָעָה זוֹ הַחֵלָה מֵהַצִּיּוֹנִים הַחִלּוֹנִיִּים שֶׁרָאוּ לְהַפְלוֹת בֵּין עֵדוֹת לְעֵדוֹת, לְיַחֵס וּלְרוֹמֵם עֵדָה זוֹ - וּלְהַשְׁפִּיל וְלִרְמֹס בְּנֵי עֵדָה אַחֶרֶת. אֵין לָנוּ מָה לְהִתְפַּלֵּא עֲלֵיהֶם, אַחַר שֶׁמַּעֲשֶׂה שֶׁכָּזֶה

קָטָן בִּשְׁבִילָם לְעֲמַת עֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת שֶׁבַּחֲמוּרוֹת שֶׁבִּצְעוּ לְצָרֵף הֲקָמַת מְדִינָתָם, וְאֵין כָּאן הַמָּקוֹם לְהַאֲרִיךְ.

אוּלָם מַה שֶּׁכּוֹאֵב הוּא, שֶׁתּוֹפָעָה זוֹ נִשְׁחָלָה וְהֻשְׁרְשָׁה גַּם אֵצֶל בְּנֵי הַתּוֹרָה שׁוֹמְרֵי תּוֹרָה וּמִצְווֹת, עִם כָּל לְמוּד הַזְּכוּת הַמְבֹאָר, שֶׁהַהִתְחָלָה הֵחֵלָּה מֵהֶם.

מְקֻבָּל בְּהֶחְלֵט שֶׁבְּנֵי עֵדָה זוֹ לֹא מִתְחַתְּנִים עִם בְּנֵי עֵדָה אַחֶרֶת, שֶׁהֲרֵי סוֹף־סוֹף הַמִּנְהָגִים וַהֲלִיכוֹת הַחַיִּים וְאַף הַטְּבָעִים שׁוֹנִים אֵלּוּ מֵאֵלּוּ, וּבְהֶחְלֵט עָדִיף שֶׁכָּל אֶחָד יִשָּׂא אִשָּׁה מִבְּנֵי עֵדָתוֹ.

מְקֻבָּל, שֶׁכָּל אִרְגּוּן וְאִרְגּוּן יִדָּאֵג לְאִרְגּוּנוֹ, לְקִהְלָתוֹ אוֹ לַחֲסִידוּתוֹ. אַדְרַבָּה, קְנָאַת סוֹפְרִים תַּרְבֶּה חָכְמָה, וְכַמּוּבָן מִבְּלִי לִכְפּוֹעַ בַּאֲחֵרִים חָלִילָה. שֶׁכָּל קְהִלָּה תְּבַסֵּס אֶת בְּנֵי קְהִלָּתָהּ, וּבְכָךְ כֻּלָּם יִהְיוּ מְבֻסָּסִים, מַצְלִיחִים וּפוֹרְחִים. לִבְנוֹת בָּתִּים כָּל עֵדָה לְעַצְמָהּ, לְבַסֵּס וּלְהַפְרִיחַ אִרְגּוּנִים וַחֲסִידֵיוֹת כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ. בָּזֶה אֵין שׁוּם סִבָּה לְגָרֹם פֵּרוּד וּפִזּוּר, אוּלָם כָּל זֶה בִּתְנַאי שֶׁכָּל גּוּף מְכַבֵּד אֶת רֵעֵהוּ, אֵינוֹ רוֹאֶה עֶלְיוֹנוּת וְיַחְסָנוּת עַל רֵעֵהוּ וְחָפֵץ לְרָאוֹת בְּטוֹבָתוֹ. וּכְמוֹ כֵן לְעֵת צָרֵךְ מִתְלַכְּדִים כֻּלָּם כְּאִישׁ אֶחָד, אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזַק. אוּלָם כַּאֲשֶׁר הַפֵּרוּד הוּא לֹא רַק בַּחִיצוֹנִיּוֹת בִּלְבַד, אֶלָּא גַּם בַּלְּבָבוֹת, הֲרֵי שֶׁזֶּהוּ עַם מְפֻזָּר וּמְפֹרָד.

כַּמָּה יִגְדַּל הַכְּאֵב, כְּשֶׁאֲצֻלֵּנוּ, שׁוֹמְרֵי מִצְווֹת, הַמַּאֲמִינִים בַּה' וּבְתוֹרָתוֹ, חָדְרָה אֲלֵינוּ הַהַשְׁפָּעָה הַחִלּוֹנִית הָאֲנוֹאִיסְטִית לְהִבָּנוֹת עַל חֻרְבַּן אֲחֵרִים וּלְהִלָּחֵם אֵלּוּ עִם אֵלּוּ, לְהַכְפִּישׁ אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ, וְלָאו דַּוְקָא בִּתְקוּפַת בְּחִירוֹת וְכַדּוֹמֶה, שֶׁאָז הָרֵיקִים וְהַפּוֹחֲזִים אַף יוֹצְרִים מִלְחָמַת אַחִים, אֶלָּא חֲמוּרָה מִזֹּאת מָצִינוּ, וְהִיא:

בְּנֵי עֵדָה מְסֻיֶּמֶת מַחֲשִׁיבִים עַצְמָם לְיַחְסָנִים מַשְׂכִּילִים, בַּעֲלֵי א ִינְטֶלִיגֶנְצִיָה גְּבוֹהָה, וּמְפַתְּחִים עַל בְּנֵי הָעֵדָה הָאַחֶרֶת סְטִיגְמָה שֶׁל אֲנָשִׁים סוּג ב' וְגֹ', וּמַפְגִּינִים זוֹ כְּלַפֵּיהֶם בְּיַחַסָם הַשַּׁחְצָנִי וְהַקְּשׁוּחַ, וְנִכָּר הַדָּבָר אֵצֶל עַזֵּי הַפָּנִים שֶׁבָּהֶם אַף בְּמַבָּטָם הַשַּׁחְצָנִי.

הֲלֹא בְּהִתְנַהֲגוּת זוֹ מִתְפַּתַּחַת שִׂנְאָה, נְקִימָה וּנְטִירָה. הַצַּד הַפָּגוּעַ מַשִּׂיב עַל עֶלְבּוֹנוֹ, נוֹטֵר שִׂנְאָה מֻחֲמֶת הַנְּחִיתוּת שֶׁיְּצָרוּ אֶצְלוֹ אֵלּוּ ה מִתְרַבְרְבִים.

וּכְמוֹ כֵן בְּנֵי אִרְגּוּן מְסֻיָּם, וְיָכוֹל לִהְיוֹת אַף אִרְגּוּן קָדוֹשׁ הָעוֹשֶׂה רַבּוֹת לְמַעַן הַיַּהֲדוּת, אוּלָם מַה שָּׁוִים כָּל מִפְעָלָיו כַּאֲשֶׁר עֵינוֹ צָרָה בְּאִרְגּוּן הַמִּתְחָרֶה לוֹ וּמְצַפֶּה הוּא לְכִשָּׁלוֹנוֹ כְּדֵי לְהִתְנוֹסֵס, אוֹ כְּדֵי לְהַעֲבִיר אֶת הָאוֹהֲדִים וְהַתּוֹרְמִים שֶׁל הָאִרְגּוּן הַמּוּבָס - אֲלֵיו?!

הֲלֹא רַק בּוֹחֵן לִבּוֹת וּכְלָיוֹת יוֹדֵעַ לִבּוֹת בְּנֵי אָדָם הַאִם שְׂמֵחִים אוֹ כּוֹאֲבִים הֵמָּה בְּכִשָּׁלוֹנָם שֶׁל מִתְחָרֵיהֶם. אִם כֵּן, הֵיאַךְ פְּעָלוֹת נִפְלָאוֹת, וְאַף שֶׁל תְּשׁוּבָה, תּוֹרָה וְחֶסֶד, יַמְלִיצוּ עָלֵינוּ

כְּשֶׁבְּרֹאשָׁם עוֹמְדִים גַּסֵּי רוּחַ, הַנִּזְקָקִים הֵמָּה תְּחִלָּה לְדַעַת תְּשׁוּבָה מַהִי, תּוֹרָה וָחֶסֶד מָהֶם, קֹדֶם שֶׁיִּאָרְגְנוּ עֲמֻתּוֹת לְמִינֵיהֶם.

בּוֹאוּ וְנִשְׁאַל אֶת עַצְמֵנוּ: הֵיֵשׁ "שִׁנְאַת חִנָּם" לְשֵׁם "חִנָּם" כְּמוֹ שִׂנְאָה שֶׁכָּזוֹ? הֲרֵי זוֹ שִׂנְאָה שֶׁמִּתְפַּתַּחַת לְלֹא שׁוּם סִבָּה, סְתָם מִתּוֹךְ שַׂחַץ וְיהִירוּת. וּבְכֵן הֵיֵשׁ לָנוּ סִכּוּי לַגְּאֻלָּה בַּזְּמַן הַקָּרוֹב? יְכוֹלִים אָנוּ בְּעִקְבוֹת מַצָּב שֶׁכָּזֶה רַק לַחֲלֹם עַל גְּאֻלָּה, וְתוּ לֹא.

ו. פגיעה ללא פוגע!

מָצוּי מְאֹד, בִּפְרָט בְּשִׂיחַת טֶלֶפוֹן, שֶׁמִּשְׁתַּנֶּה יַחַס הַדִּבּוּר בְּמִקְרִים מְסֻיָּמִים, וְעַל כֵּן יֵשׁ מְאֹד לְזַהֵר לֹא לִשְׁפֹּט בִּפְזִיזוּת, וּבְעִקָּר - לְפַתֵּחַ אֶת הַתְּמִיהוֹת וְהַמִּקְרִים הַמּוּזָרִים שֶׁהִנָּךְ נִקְלָע לָהֶם וּלְפָתְרָם מַהֵר וּפָנִים אֶל פָּנִים גְּלוּיוֹת, בְּלֹא נְטִירָה בַּלֵּב, וְלָבֹא בְּצוּרָה נְעִימָה לַמָּחֳרָת בִּשְׁאֵלָה כִּבְדֶרֶךְ אַגַּב: מַה קָּרָה אֶתְמוֹל? לֹא נִשְׁמַעְתָּ טוֹב בַּטֶּלֶפוֹן, הָיִיתָ בְּלִי מַצַּב־רוּחַ, וְכַדּוֹמֶה. וְכָךְ לְגַשֵּׁשׁ אִם אָכֵן יֶשְׁנָהּ בִּכְלָל בָּעָיָה אוֹ דִּמְיוֹן. וְאִם אָכֵן יֶשְׁנָהּ בָּעָיָה, הֲרֵי שֶׁהִיא תֵּכֶף נִפְתֶּרֶת, לְלֹא סְחִיבוֹת שֶׁתּוֹצְאוֹתֵיהֶן רַק שִׂנְאָה וּנְטִירָה וּמַחֲלוֹקוֹת.

וְאַגַּב, בְּדִידִי הָוָה עֲבְדָא. הָיָה אָדָם שֶׁאֲנִי מַכִּירוֹ, וְיוֹתֵר מִכָּךְ - הָיָה גַּם מִמִּשְׁפַּחְתִּי. עוֹבְרִים הָיִינוּ אֶחָד מוּל הַשֵּׁנִי. אֲנִי אוֹמֵר לוֹ שָׁלוֹם - וְהוּא לֹא מֵשִׁיב, וַאֲנִי זוֹכֵר, שֶׁהָיְתָה לִי תְּקוּפָה מְאֹד קָשָׁה מִדָּבָר זֶה, וְהִקְפַּדְתִּי מְאֹד עַל הִתְנַהֲגוּתוֹ. עַל אַף שֶׁלֹּא הָיָה בֵּינֵינוּ שׁוּם רִיב, כְּשֶׁהָיִיתִי צָרִיךְ מַשֶּׁהוּ לְדַבֵּר אִתּוֹ, הָיִיתִי מְדַבֵּר אִתּוֹ וְהוּא הָיָה עוֹנֶה לִי כָּרָאוּי, אֶלָּא שֶׁמִּדָּה זוֹ הָיְתָה בּוֹ - אֵינוֹ מֵשִׁיב שָׁלוֹם.

לְיָמִים רָאִיתִי, שֶׁיְּדִידוֹ הַטּוֹב, שֶׁאִתּוֹ הוּא בְּיַחַסִים קְרוֹבִים וְטוֹבִים מְאֹד, גַּם עָבַר לְיָדוֹ, אָמַר לוֹ שָׁלוֹם - וְהוּא לֹא עָנָהוּ. הֶחְלַטְתִּי שֶׁאֲנִי שׁוֹאֵל אֶת אוֹתוֹ יְדִיד כֵּיצַד הוּא מַסְבִּיר וְ'אוֹכֵל' אֶת זֶה שֶׁיְּדִידוֹ הַטּוֹב אֵינוֹ מֵשִׁיב לוֹ שָׁלוֹם.

אָמַר לִי: זֶה טִבְעוֹ - כְּשֶׁחוֹשֵׁב הוּא עַל מַשֶּׁהוּ, הוּא כְּמוֹ חוֹלֵם וְלֹא שָׂם לֵב לַנַּעֲשֶׂה סְבִיבוֹ. וְסִפֵּר לִי, שֶׁהַרְבֵּה הוּא נִמְצָא אִתּוֹ בְּיַחַד, וּפְעָמִים צָרִיךְ הוּא לְחַזֵּר עַל אוֹתָהּ שְׁאֵלָה שֶׁשּׁוֹאֵל אוֹתוֹ מִסְפַּר פְּעָמִים, כֵּיוָן שֶׁהוּא עָסוּק בְּמַשֶּׁהוּ בְּאוֹתוֹ רֶגַע, עוֹשֶׂה אֵיזוֹ מְלָאכָה כָּלְשֶׁהִי, וְטִבְעוֹ - שֶׁכְּשֶׁהוּא מְרֻכָּז בְּמַשֶּׁהוּ מְסֻיָּם, קָשֶׁה לוֹ לַחְשֹׁב עַל מַשֶּׁהוּ נוֹסָף.

נִרְגַּעְתִּי. וּמֵאָז דַּנְתִּי אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת.

וְלֹא רַק זֶה -

עַקְבֹתַי עַל תּוֹפָעָה זוֹ, וְנִפְגַּשְׁתִּי בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן עִם עוֹד טִפּוּסִים כְּאֵלֶּה שֶׁטִּבְעָם כָּזֶה, וְנִכּוֹן - יֵשׁ לָהֶם בָּעָיָה, הֵם פּוֹגְעִים שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה בַּזּוּלַת, אוּלָם זוֹ לֹא אַשְׁמָתָם. יִתָּכֵן וְצָרִיךְ לְהַעִיר לָהֶם עַל כָּךְ כְּדֵי שֶׁיִּשְׁנוּ טִבְעָם אִם אֶפְשָׁר לָהֶם, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, לָנוּ - הַנִּפְגָּעִים מִתּוֹפָעָה כָּזוֹ - יֵשׁ לְהִתְחַשֵּׁב בְּמִצִּיאוּת כָּזוֹ, לְפִי שֶׁהִיא מְצוּיָה.

ז. כלה בחמותה

חֲזַ"ל בְּרוּחַ קָדְשָׁם כְּבָר חָזוּ אֶת תּוֹפָעַת "כַּלָּה קָמָה בַּחֲמוֹתָהּ" בְּדוֹרֵנוּ, דּוֹר עֵקְבָתָא דְמְשִׁיחָא. אוּלָם בְּוַדַּאי שֶׁזֶּהוּ עַל הַכְּלָל, אֲבָל כָּל אִשָּׁה בְּאֹפֶן פְּרָטִי בְּוַדַּאי שֶׁיְּכוֹלָה לְהִשְׁתַּחְרֵר מִקְּלָלָה זוֹ בְּאֹם תַּגְבִּיר יִרְאַת שָׁמַיִם בְּלִבָּהּ וְתָדוּן לְכַף זְכוּת אֶת הַצַּד הַשֵּׁנִי. נַפְנֶה דִּבּוּרֵנוּ בַּתְּחִלָּה לֶחָמוֹת.

וַדַּאי שֶׁצְּרִיכָה הִיא לְהָבִין שֶׁכְּלָה חֲדָשָׁה וּצְעִירָה יֵשׁ לָהּ הַרְבֵּה טָעֻיּוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּל בֶּן אָדָם צָעִיר טוֹעֶה הַרְבֵּה עַד שֶׁבָּא לִידֵי נִסָּיוֹן וּמַחְכִּים, וּבִפְרָט שֶׁאוֹתָהּ חָמוֹת לֹא מְעִירָה לְכַלָּתָהּ בְּדֶרֶךְ כְּלָל "לְשֵׁם שָׁמַיִם", אֶלָּא מְקַנֵּאת הִיא לִכְבוֹדָהּ אוֹ לִכְבוֹד בְּנָהּ. וְאִם כֵּן, לָמָּה שֶׁאוֹתָהּ כַּלָּה תְּקַבֵּל אֶת הֶעָרוֹתֶיהָ הַנּוֹבְעוֹת מִמִּדּוֹת לֹא טוֹבוֹת? וְגַם אִם תָּעִיר לָהּ אוֹתָהּ חָמוֹת לְשֵׁם שָׁמַיִם גָּמוּר - זֶה אֵינוֹ כְּדַאי, כֵּיוָן שֶׁסּוֹף־סוֹף אוֹתָהּ כַּלָּה לֹא תָּבִין שֶׁזֶּה לְשֵׁם שָׁמַיִם וְתַחְשֹׁד אוֹתָהּ בְּנְגִיעוֹת עַצְמִיּוֹת. וְאִם כֵּן, לָמָּה לָהּ לְאוֹתָהּ חָמוֹת לְהִתְעָרֵב וּלְהַעִיר כְּשֶׁחוֹשְׁבִים עָלֶיהָ שֶׁעוֹשָׂה מַה שֶּׁעוֹשָׂה לִכְבוֹד עַצְמָהּ? לָכֵן, הַטּוֹב בְּיוֹתֵר, לְקַיֵּם דִּבְרֵי חֲזַ"ל: כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לוֹמַר דָּבָר הַנִּשְׁמָע, כָּךְ מִצְוָה שֶׁלֹּא לוֹמַר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נִשְׁמָע.

כִּי מַמָּה נַפְשֵׁךְ? אִם אַתְּ מִתְכַּוֶּנֶת לְתוֹעֶלֶת, וַהֲרֵי לֹא יֵצֵא תּוֹעֶלֶת, כֵּיוָן שֶׁאוֹתָהּ כַּלָּה רוֹאָה אֶת דְּבָרַיִךְ אֲפִלּוּ הַצּוֹדְקִים כְּמַדְקְרוֹת חֶרֶב, אִם כֵּן, בִּשְׁבִיל מַה לְּדַבֵּר? הֲלֹא יֵצֵא מִכָּךְ רַק יוֹתֵר גְּרוּעַ! וְזֶה הַבְּדֶרֶךְ כְּלָל - שֶׁהַכַּלָּה מוּכָנָה לִשְׁמֹעַ הֶעָרוֹת מִכֹּלָם, רַק לֹא מֵחֲמוֹתָהּ. וְלָכֵן, כְּדַאי לְחַפֵּשׂ דְּרָכִים לְהַעִיר לָהּ בְּמִקְרֶה צָרֵךְ גָּדוֹל דֶּרֶךְ אֲחֵרִים וְלֹא דַּרְכֵּךְ.

וּכְמוֹ כֵן הֵם דִּבְרֵינוּ לַכַּלָּה הַקְּמָה בַּחֲמוֹתָהּ:

עָלַיִךְ לָדוּן לְכַף זְכוּת אֶת חֲמוֹתֵךְ הַמְּקַנֵּאת לִבְנָהּ, וּבְסֵךְ הַכֹּל רוֹצָה הִיא אֶת טוֹבָתֵךְ, וְאִם לֹא לְמַעֲנֵךְ - אֲזַי לְמַעַן בְּנָהּ. לָכֵן הִשְׁתַּדְּלִי לְהִתְעַלֵּם וְלֹא לְהִתְיַחֵס לְהֶעָרוֹתֶיהָ. הֲרֵי לִפְעָמִים כַּלּוֹת אוֹכְלוֹת אֶת עַצְמָם, וְנֶהֱרָס כָּל הַבַּיִת מֵעַצְבָּנוּת, וְהַמַּחֲלֹקֶת עוֹלָה עַל כָּל גְּדוֹתֶיהָ רַק בִּשְׁבִיל מִלָּה שֶׁזְּרָקָה הֶחָמוֹת שֶׁלֹּא בַּמָּקוֹם, וּכְבָר יֵשׁ בְּאוֹתָהּ מִלָּה לְהַרְתִּיחַ וּלְהַבְעִיר אֶת כָּל הַבַּיִת.

וַהֲלֹא צָרִיךְ לְהָבִין: חֲמוֹתֵךְ סוֹף־סוֹף מְבֻגֶּרֶת הִיא מִמֵּךְ, יֵשׁ לָהּ חֵשֶׁק וְרָצוֹן לְהַרְאוֹת שֶׁהִיא מְבִינָה יוֹתֵר מִמֵּךְ, יֵשׁ לָהּ חֵשֶׁק וְרָצוֹן לְהִתְפָּאֵר בִּבְנָהּ שֶׁהוּא מְעֻלֶּה מְאֹד, וְלִפְעָמִים הִיא מְעִירָה וְעוֹקֶצֶת לֹא עַל מָנַת לִפְגֹּעַ וְלֹא מִשִּׂנְאָתָהּ אוֹתָךְ - אֶלָּא מֵרָצוֹן לְהַבְלִיט אֶת כְּבוֹדָהּ שֶׁהִיא מְבִינָה יוֹתֵר מִמֵּךְ, שֶׁהִיא מְנֻסֶּה יוֹתֵר מִמֵּךְ. רְצוֹנָהּ לְהִתְפָּאֵר בַּעֲקִיפִין שֶׁהִיא כְּבָר עָבְרָה אֶת שְׁלַב "גְּדוּל הַיְלָדִים" בְּהַצְלָחָה, וְאַתְּ בְּסֵךְ הַכֹּל טִירוֹנִית, שֶׁצְּרִיכָה לִשְׁמֹעַ הֶעָרוֹת מֵהַמְּפֻקָּד, וְזֶה כָּל נַחַת הָרוּחַ שֶׁלָּהּ עַכְשָׁו, בְּגִיל כָּזֶה מְבֻגָּר - שֶׁאִשָּׁה צְעִירָה נִשְׁמַעַת לְהוֹרָאוֹתֶיהָ וּמְצַיֶּטֶת לָהּ. זֶהוּ כָּל הַסִּפּוּק שֶׁלָּהּ הַיּוֹם, וְלָמָּה לָקַחַת לָהּ אֶת זֶה? וַאֲפִלּוּ אִם

הִיא לֹא כָּל־כָּךְ צוֹדֶקֶת - כַּבְּדִי אוֹתָהּ לְפִי מַה שֶּׁהִיא, תְּנִי לָהּ אֶת הַכָּבוֹד הַזֶּה, כִּי זֶה טָבַע הָאָדָם. וְכִי רְצוֹנֵךְ שֶׁהִיא תִּכָּנַע לָךְ וּלְכָל מִלָּה שֶׁלָּךְ וְהִיא תְּקַבֵּל אֶת דְּבָרַיִךְ כְּתַלְמִיד לִפְנֵי רַבּוֹ? זֶה לֹא יִתָּכֵן! חַיָּב לִהְיוֹת לְהֶפֶךְ, וְזֶה נֹהַג הָעוֹלָם.

רַק שֶׁצָּרִיךְ לָקַחַת אֶת זֶה בַּהֲבָנָה וְלָדוּן לְכַף זְכוּת שֶׁאֵין כַּוָּנָתָהּ לִפְגֹּעַ וּלְהָצִיק לָךְ, אֶלָּא לְהִתְכַּבֵּד וְלִשְׁמֹעַ מִלָּה טוֹבָה מִמֵּךְ: אֵיךְ הִצְלַחְתְּ בְּגִדּוּל יְלָדִים! בֶּאֱמֶת גִּדַּלְתְּ אוֹתָם בְּמִסְירוּת! הֵם נִרְאִים מַמָּשׁ מְטֻפָּחִים! כָּל הַכָּבוֹד לָךְ! אִמָּא מְסוּרָה כְּמוֹךְ קָשֶׁה לִמְצֹא! וּבְכַמָּה מִשְׁפָּטִים מַעֲיִן אֵלּוּ תִּרְאֵי שֶׁכְּבָר קְנִית אוֹתָהּ, כֵּיוָן שֶׁכָּל מַה שֶּׁהִיא עוֹשָׂה זֶה בִּשְׁבִיל לְקַבֵּל אֶת הַכָּבוֹד הַזֶּה, אֶלָּא שֶׁאֵין הִיא יְכוֹלָה לִדְרֹשׁ אֶת הַכָּבוֹד בְּפֵרוּשׁ - הֲלֹא זֶה שִׁפְלוּת, וְלָכֵן הִיא סוֹחֶבֶת אֶת הַכָּבוֹד הַזֶּה עַל יְדֵי הַפְּגָנַת הֶעָרוֹת: אֲנִי בְּמִקּוֹמֵךְ לֹא הָיִיתִי עוֹשָׂה כֵּן; אֲנִי גִּדַּלְתִּי אַחֶרֶת אֶת הַיְלָדִים; אֲנִי נָהַגְתִּי אַחֶרֶת בָּזֶה וּבָזֶה וְכַדּוֹמֶה. וְכָל זֶה כְּדֵי לְהִתְעַלּוֹת עָלַיִךְ וּלְהַרְאוֹת לָךְ שֶׁאַתְּ צְרִיכָה לִשְׁמֹעַ מִמֶּנָּה וְלָתֵת לָהּ כַּמָּה מִלּוֹת שֶׁבַח עַל מְסִירוּתָהּ, שֶׁבֶּאֱמֶת מַגִּיעַ לָהּ עַל גִּדּוּל יְלָדֶיהָ. וְאַתְּ - בִּמְקוֹם לְלַמֵּד סוֹף דַּעְתָּהּ וּלְכַבְּדָהּ וְלִגְמֹר בְּכָךְ אֶת הַסִּפּוּר - עוֹשָׂה בְּדִיּוּק לְהֶפֶךְ מֵהַמַּטָּרָה שֶׁלָּהּ: מַנְחִילָה לָהּ בִּזָּיוֹן וְקִצָּף עֲבוּר בַּקָּשָׁתָהּ וּרְצוֹנָהּ לְכָבוֹד, וְאֵיךְ לֹא יַעֲלֶה זַעֲמָהּ וַחֲרוֹנָהּ וְאֵשׁ הַמַּחֲלֹקֶת תּוּקַד עַד שְׁאוֹל?

לָכֵן, הַעֲצָה! מִדֵּי פַּעַם תְּנִי לָהּ, לַחֲמוֹתֵךְ, מִסְפַּר מִשְׁפָּטִים שֶׁל שֶׁבַח וּתְהִלָּה, וּבָזֶה יִתָּכֵן וְקַלְעַתְּ לַמַּטָּרָה וּפָתַרְתְּ אֶת הַבְּעָיָה.

ח. עוד בענין כלה וחמותה

תּוֹפָעָה נוֹסֶפֶת מְצוּיָה בֵּין כַּלָּה וַחֲמוֹתָהּ - שֶׁהֶחָמוֹת מַעֲנִיקָה הִתְיַחֲסוּת וְקֵרוּב לְבִתָּהּ יוֹתֵר מִכַּלָּתָהּ, וּכְמוֹ כֵן אוֹהֶבֶת וּמְקֻשֶּׁרֶת לְנֶכָדֶיהָ מִצַּד בִּתָּהּ יוֹתֵר מִנֶּכָדֶיהָ מִצַּד כַּלָּתָהּ - גַּם אֶת זֹאת צָרִיךְ לָקַחַת בַּהֲבָנָה. הַפִּתְיחוּת וְהַקֶּשֶׁר שֶׁל הָאִמָּא עִם הַבַּת הוּא יוֹתֵר עָמֹק מֵאֲשֶׁר עִם הַכַּלָּה. אִם הַיַּחַס בֵּין חֲמוֹתֵךְ אֵלַיִךְ כִּמְפֻקָּד לְחַיִל, הֲרֵי שֶׁלִּבַּת לֹא מִשְׁתַּנֶּה הַיַּחַס אִמָּא לְבַת בֵּין קֹדֶם הַחֲתֻנָּה וּבֵין לְאַחַר הַחֲתֻנָּה. וְכִי אֶפְשָׁר לִדְרֹשׁ מֵאָדָם שֶׁיֹּאהַב מִישֶׁהוּ אַחֵר, וַאֲפִלּוּ חָתָנוֹ אוֹ כַּלָּתוֹ, כְּמוֹ בְּנוֹ וּבִתּוֹ?! אַהֲבַת אִמָּא לְבַת זֶהוּ רֶגֶשׁ טִבְעִי וְחָזָק, וְקָשֶׁה מְאֹד לָתֵת לוֹ דִּמְיוֹן לְזָרִים יַחֲסִית. וְאִם כֵּן, אֵיךְ אֶפְשָׁר לִדְרֹשׁ מֵחָמוֹת שֶׁתִּתְגַּבֵּר עַל הָרְגָשׁוֹת וְתִתְיַחֵס לַכַּלָּה כְּמוֹ לְבַת, אַחַר שֶׁהַטֶּבַע הַפְּנִימִי אֵינוֹ כֵן?!

כַּמּוּבָן, שֶׁמִּצַּד הֶחָמוֹת לִהְיוֹת חֲכָמָה וְלֹא לְהַפְגִּין אֶת יַחֲסָהּ לְבִתָּהּ יוֹתֵר מִכַּלָּתָהּ בִּפְנֵי כַּלָּתָהּ. אֶלָּא בִּפְנֵי כַּלָּתָהּ תֵּרְאֶה יַחַס שָׁוֶה, וְלֹא תַּפְלֶה אֶת יַחֲסָהּ לְבִתָּהּ בִּפְנֵי כַּלָּתָהּ. וּכְמוֹ כֵן, לְעוֹלָם לֹא תְּשַׁבַּח אֶת בִּתָּהּ בִּפְנֵי כַּלָּתָהּ, וּכְמוֹ כֵן שֶׁלֹּא תְּשַׁבַּח כַּלָּה אַחַת בִּפְנֵי כַּלָּתָהּ הַשֵּׁנִיָּה, שֶׁכָּל אֵלּוּ דְּבָרִים הַמְּקוֹמְמִים לְקִנְאָה וְתַחֲרוּת.

וְדָבָר זֶה מָצוּי מְאֹד, כְּשֶׁבָּאָה הַכַּלָּה לַחֻמּוֹתָהּ, וַחֲמוֹתָהּ לְתָמָּהּ מְסַפֶּרֶת לָהּ: כַּלָּתִי הַשְּׁנִיָּה הֵדִיחָה לִי כֵּלִים וְעָזְרָה לִי בְּאַרְגּוּן הַבַּיִת, מַמָּשׁ כָּל הַכָּבוֹד לָהּ, וְכַדּוֹמֶה. בָּזֶה אַתְּ עוֹקֶצֶת אֶת כַּלָּתֵךְ הַנּוֹכְחִית עַל אָזְלַת יָדָהּ בִּמְסִירוּתָהּ אֵלַיִךְ, וְהִיא חוֹזֶרֶת הַבַּיְתָה מְפֻצָּצֶת מִמֵּךְ, וְאַתְּ אֻפַּלּוּ לֹא הִרְגַּשְׁתְּ מֶה עָשִׂית.

וּכְמוֹ כֵן לֹא לְשַׁבֵּחַ אֶת הַבַּת אוֹ הַנְּכָדִים מֵהַבַּת בִּפְנֵי אַחַת הַכַּלּוֹת - דָּבָר הַגּוֹרֵם לְקִנְאָה וְתַחֲרוּת, וְצָרִיךְ בָּזֶה זְהִירוּת רַבָּה.

ט. קנאה מתוך צרות עין

לִפְעָמִים, הַקִּנְאָה, שֶׁתּוֹצְאוֹתֶיהָ שׁוֹנְאָה, נוֹבַעַת מִצָּרוּת עַיִן. דָּבָר זֶה חָמוּר בְּיוֹתֵר, שֶׁאָדָם יִשְׂנָא אֶת חֲבֵרוֹ עַל לֹא עָוֶל בְּכַפָּיו - אֶלָּא מִסִּבַּת הַצָּלָחָתוֹ וְשִׂגְשׂוּגוֹ, שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ תָּלוּי בּוֹ כְּלָל, אֶלָּא מַתָּנַת שָׁמַיִם.

אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הִשְׁתַּבַּח בַּתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה לְנֶצַח נְצָחִים עַל טוּבַת עַיִן שֶׁהָיְתָה לוֹ בְּמַלְכוּת אָחִיו הַצָּעִיר - מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם. "וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ" - כְּךָ הֵעִיד עָלָיו הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת לֵב, שֶׁלִּבּוֹ נָקִי וְשָׂמֵחַ בְּמַלְכוּת אָחִיו הַצָּעִיר מִמֶּנּוּ. וּנְתָאֵר לְעַצְמֵנוּ זֹאת, וְכִי דָּבָר זֶה קַל הוּא? אַהֲרֹן הַכֹּהֵן רוֹאֶה שֶׁהַשְׁכִינָה בָּחֲרָה לָהּ אֶת אָחִיו הַצָּעִיר לִהְיוֹת מוֹשִׁיעַן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לִהְיוֹת נְבִיא ה' וְשׁוֹמֵעַ דִּבְרֵי ה', וְהוּא רַק כֹּהֵן, וּבְכָל זֹאת נָהֵג בְּאָחִיו בְּמִדַּת עַיִן טוֹבָה.

אָדָם מְקַבֵּל הַזְמָנָה מִידִידוֹ עַל חֲתֻנַּת בְּנוֹ, וְאוֹתוֹ אָדָם בָּא לַחֲתֻנָּה, מְחַיֵּךְ לַחֲבֵרוֹ, וּבְמֵאוֹר פָּנִים מְאַחֵל לוֹ "מַזָּל טוֹב", אוּלָם בְּלִבּוֹ מִצְטַמֵּק וְרַע לוֹ, קָשֶׁה לוֹ לְהַשְׁלִים עִם שִׂמְחַת חֲבֵרוֹ, הַקִּנְאָה מוֹצִיאָה אוֹתוֹ מִן הָעוֹלָם, וּבִפְרָט שֶׁהוּא עֲדַיִן לֹא זָכָה לְהִנָּשֵׂא אוֹ בְּנוֹ מְעֻכָּב מִלְּהִנָּשֵׂא וְרוֹאֶה שֶׁחֲבֵרוֹ מִסְתַּדֵּר - קָשֶׁה לוֹ. וְיֶשְׁנָם כָּאֵלֶּה שֶׁהַקִּנְאָה כָּל־כָּךְ מְשַׁתֶּלֶטֶת עֲלֵיהֶם, עַד שֶׁנִּכָּר עַל פְּנֵיהֶם אִי שְׂבִיעוּת רָצוֹן, כְּאִלּוּ לָקְחוּ לָהֶם אֶת הַמַּזָּל, וְיכוֹלִים לְהַגִּיעַ עַד נִדּוּדֵי שֵׁנָה בַּלַּיְלָה מֵעֲגְמַת נֶפֶשׁ עַל הַצְלָחַת הַשֵּׁנִי.

וּפְעָמִים רַבּוֹת שָׁמַעְתִּי מִידִידִים שֶׁלֹּא הוֹפִיעוּ בַּחֲתֻנַּת יְדִידֵיהֶם, שֶׁתְּשׁוּבָתָם הָיְתָה: לֹא הָיִיתִי מְסֻגָּל לָבֹא לַחֲתֻנָּה וְלִרְאוֹת בְּשִׂמְחַת יְדִידִי בִּזְמַן שֶׁאֲנִי מְעֻכָּב מִנִּשּׂוּאַי.

אוֹ כְּמוֹ כֵן אָדָם שׁוֹמֵעַ עַל יְדִידוֹ שֶׁנּוֹלַד לוֹ בֵּן וְהוּא לֹא זָכָה לְהַפְקִד - צַר לוֹ כְּאִלּוּ שָׁמַע אֵיזוֹ בְּשׂוֹרָה רָעָה.

אָדָם רוֹאֶה בְּבֹקֶר בָּהִיר אֶחָד אֶת חֲבֵרוֹ בָּא לְעֲבוֹדָה עִם מְכוֹנִית חֲדָשָׁה - חוֹשְׁכִים עֵינָיו. מָה? הוּא קָנָה מְכוֹנִית חֲדָשָׁה? אֵיךְ? מֵאֵיפֹה הָיָה לוֹ כֶּסֶף? כַּמָּה טוֹב לוֹ! כַּמָּה מְאֻשָּׁר הוּא! וְלוֹקֵחַ לוֹ כַּמָּה יָמִים רַק לְעַכֵּל אֶת טוּבַת וַהֲנָאַת חֲבֵרוֹ, וּבְכַמָּה יָמִים אִלּוּ אֵין הוּא מְסֻגָּל

כְּמַעַט אֲפִלּוּ לְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ וּלְהִסְתַּכֵּל עָלָיו. שְׁנָתוֹ אֵינָהּ שֵׁנָה, אֲכִילָתוֹ אֵינָהּ אֲכִילָה, עַד שֶׁמִּתְאוֹשֵׁשׁ מֵהַ"מַּכָּה" הַנּוֹרָאָה, שֶׁהִיא "טוֹבַת חֲבֵרוֹ וְשִׂגְשׂוּגוֹ".

וְכָל זֶה נוֹבֵעַ מֵחֶסֶר הַכָּרָה בְּאַפְסִיּוּת הָעוֹלָם הַזֶּה וּבַחֲשִׁיבוּתוֹ שֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא. לוּ הָיָה יוֹדֵעַ אָדָם שֶׁהָעֲרָכִים הַנִּפְסָדִים שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה אֲכֵן בֶּאֱמֶת חַסְרֵי עֵרֶךְ הֵמָּה וְלֹא שָׁוֶה לְהִצְטַעֵר עֲלֵיהֶם, וְכָל שֶׁכֵּן לְקַנֵּא בִּשְׁבִילָם בַּאֲחֵרִים וּלְהַטִּיל בָּהֶם עַיִן הָרָע, וּלְעֻמָּתָם מַנָּח בְּיָדוֹ עֲרָכִים נִפְלָאִים שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁאוֹתָם אַף אֶחָד לֹא לוֹקֵחַ לוֹ וְלֹא סוֹחֵב מִמֶּנּוּ, וּבְיָדוֹ לְפַשֵּׁט יָד וְלִטֹּל כַּמָּה שֶׁרוֹצֶה מֵהֶם וַהֲרֵי הֵם לְפָנָיו - לֹא הָיָה מַחֲלִיף כְּלֵי זָהָב בִּכְלֵי גְּלָלִים. וּבְפָרָט שֶׁעָלֵינוּ לָדַעַת! נֶאֱמַר: "טוֹב עַיִן הוּא יְבֹרָךְ" (משלי כב, ט). בְּכָךְ שֶׁאָדָם מַטִּיל עַיִן הָרָע בַּחֲבֵרוֹ - מַפְסִיד לְעַצְמוֹ וּמַרְחִיק אֶת בִּרְכַּת שָׁמַיִם מִמֶּנּוּ, וְאִלּוּ טוֹב הָעַיִן הוּא יְבֹרָךְ, וּמַמְשִׁיךְ בְּרָכָה לְעַצְמוֹ בַּכֹּל מִכֹּל.

י. שמחה לאיד

"עַיִר פֶּרֶא אָדָם יִוָּלֵד" (איוב יא, יב). בָּאָדָם טְמוּנִים כֹּחוֹת נֶעְלָמִים וּטְמִירִים, הֵן לַעֲלוֹת מַעְלָה כְּמַלְאָךְ, וְהֵן לָרֶדֶת מַטָּה מַטָּה כְּחַיַּת טֶרֶף בְּאַכְזָרִיּוּת נוֹרָאָה.

הַקִּנְאָה וְצָרוּת הָעַיִן אוֹכֶלֶת בִּבְנֵי אָדָם בְּצוּרָה נוֹרָאָה, עַד כִּי יְכוֹלִים לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגַת שִׂפְלוּת כָּזוֹ - לִהְיוֹת נוֹשְׂמִים לְרָוְחָה וּשְׂמֵחִים בְּמַפֶּלֶת חַבְרֵיהֶם.

הַפָּסוּק צוֹוֵחַ וְאוֹמֵר: "בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח" (משלי כד, יז). אֲפִלּוּ שֶׁהוּא אוֹיִבְךָ, וּמִדַּת הַקִּנְאָה מִשְׁתַּלֶּטֶת לִפְעָמִים עַל הָאָדָם, שֶׁשָּׂמֵחַ בִּנְפֹל יְדִידוֹ. פָּשׁוּט, כְּשֶׁשּׂוֹמֵעַ אָסוֹן אוֹ הֶפְסֵד שֶׁאֵרַע לַחֲבֵרוֹ, אוֹ עַל שִׁדּוּךְ שֶׁהִתְבַּטֵּל - כְּאִלּוּ אֲבֶן נְגֹלָה מֵעַל לִבּוֹ, וּנְשִׁימָתוֹ הָעֲצוּרָה נִתְרַחֲבָה מִסִּפּוּק שֶׁלּוֹ הוּא קִוָּה. וְזֶה תּוֹצָאוֹת הַקִּנְאָה וְהַחֶמְדָּה - לִהְיוֹת שָׂמֵחַ לְאֵיד, שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר (משלי יז, ה): "שָׂמֵחַ לְאֵיד לֹא יִנָּקֶה".

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! מָה אַתָּה נֶהֱנֶה שֶׁפְּלוֹנִי קָרְהוּ אָסוֹן, הִפְסִיד בַּעֲסָקָיו, אוֹ אָסוֹן אַחֵר?! מַה הִרְוַחְתָּ עַכְשָׁו? אוֹ - מַה הֶפְסֵד הָיָה לְךָ בְּטוּבָתוֹ מִקֹּדֶם? לָמָּה נוֹחַ לְךָ וְעָרֵב לְךָ שֶׁחֲבֵרְךָ עַתָּה מִתְיַסֵּר וּמְקוֹנֵן עַל מַצָּבוֹ, הוּא בְּצַעַר, אִשְׁתּוֹ בְּצַעַר, בָּנָיו וּבְנוֹתָיו בְּצַעַר, וְאַתָּה עַכְשָׁו אוֹכֵל פִּתְּךָ לְשָׂבְעָה?!

גַּם חֹסֶר אִכְפַּתִיּוּת מִצַּרַת אוֹ מִטּוּבַת הַשֵּׁנִי גְּרוּעָה הִיא מְאֹד, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁהַדָּבָר גָּרוּעַ כְּשֶׁלֹּא רַק חֹסֶר אִכְפַּתִיּוּת שׁוֹלֵט עַל הָאָדָם - אֶלָּא גַּם שִׂמְחָה לְאֵיד, הֲלֹא זוֹ שִׁפְלוּת נֶפֶשׁ נוֹרָאָה!

בַּגְּמָרָא מְסֻפָּר, שֶׁאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא לֹא בָא לְבַקֵּר חָכָם שֶׁהָיָה רָגִיל אֶצְלוֹ, מִפְּנֵי שֶׁבָּא אַרְיֵה מֵהַיַּעַר לְעֵירוֹ שֶׁל אוֹתוֹ חָכָם, וְהִקְפִּיד עָלָיו אֵלִיָּהוּ לָמָּה לֹא הֵגֵן בִּזְכוּתוֹ שֶׁלֹּא יֵאָרַע דָּבָר זֶה. אִם כֵּן, אִם אָדָם נֶחֱשָׁב - וְלוּ בַּעֲקִיפִין - כְּאַחְרַאי עַל נֵזֶק חֲבֵרוֹ, כְּבָר הוּא מָאֻשָּׁם, כָּל

שֶׁכֵּן כְּשֶׁהוּא שָׂמֵחַ בְּמַפֶּלֶת הַשֵּׁנִי וְצַר עַיִן בְּטוֹבַת הַשֵּׁנִי שֶׁהוּא יָרוּד מְאֹד, כִּי בָּזֶה הוּא מַזִּיק לִבְנֵי אָדָם בָּעַיִן רָעָה שֶׁלּוֹ.

וְשׁוּב כַּנַּ"ל - כָּל זֶה נוֹבֵעַ מֵהַעֲרֵכַת עֶרְכֵי עוֹלָם הַזֶּה הַנִּפְסָדִים. אָדָם חַיָּב לְחַנֵּךְ אֶת עַצְמוֹ כִּי כָּל עֶרְכֵי עוֹלָם הַזֶּה אַפְסִיִּים הֵמָּה כַּאֲבָנִים וְעָפָר בְּעָלְמָא, חַסְרֵי עֵרֶךְ, וְאֵין לָאָדָם לְהַחֲשִׁיב - רַק עֶרְכִים רוּחָנִיִּים כְּתוֹרָה וּמִצְוֹת.

וְאָדָם שֶׁבְּכָל זֹאת נִשְׁתַּלְטָה עָלָיו מִדָּה זוֹ, וּמְכַרְסֶמֶת בּוֹ עַד שֶׁבֶּאֱמֶת חַיָּיו אֵינָם חַיִּים - עָלָיו לְהַרְבּוֹת בְּהִתְבּוֹנְנוּת זוֹ שֶׁהִזְכַּרְנוּ, וּלְהִתְפַּלֵּל עַל זֶה לַה', שֶׁלֹּא תַּעֲלֶה קִנְאָתוֹ עַל אֲחֵרִים וְלֹא קִנְאַת אֲחֵרִים עָלָיו.

יא. השכן בונה ומוסיף חדר - אוי! אסון!

לְדָאֲבוֹנֵנוּ, אָנוּ שׁוֹמְעִים רַבּוֹת עַל הַלְשָׁנוֹת וּמְסִירָה לַשִּׁלְטוֹנוֹת גַּם מֵאֲנָשִׁים שׁוֹמְרֵי תוֹרָה וּמִצְוֹת עַל שָׂכֵן שֶׁבּוֹנֶה וּמוֹסִיף חֶדֶר אוֹ מַרְחִיב אֶת בֵּיתוֹ.

כְּשֶׁנִּשְׁאָלִים אוֹתָם אֲנָשִׁים לָמָּה וּמַדּוּעַ, עוֹנִים הֵם: שָׂעָה אַחַת בַּיּוֹם נִגָּזֶלֶת לִי הַשֶּׁמֶשׁ בְּגָלָלוֹ, אוֹ: הַיּוֹם הוּא מַרְחִיב כָּאן - מָחָר יַרְחִיב מִשָּׁם וְיִסְגֹּר אוֹתִי. אֲנִי לֹא רוֹצֶה לָתֵת לוֹ פֶּתַח לְכָךְ...

הֲלֹא תְּבִין!

יֵשׁ תּוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל. יֵשׁ חֲכָמִים בְּיִשְׂרָאֵל. הֲלֹא אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת הַכֹּל בְּדַרְכֵי נֹעַם עַל פִּי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה. לָמָּה הַשְּׁנָאָה מוֹצִיאָה אוֹתְךָ מֵהַשּׁוּרָה, וְלָמָּה הִנְךָ סוֹעֵר וְרוֹגֵשׁ וְשׁוֹכֵחַ אֶת דִּתְךָ וְאֶת אֱלֹקֶיךָ, רַק לְעֶרְכָּאוֹת, מַלְשִׁין, מוֹסֵר, שׂוֹנֵא, וּמַבְעִיר מַחֲלוֹקוֹת לְחִנָּם?

הַטּוֹב בְּיוֹתֵר - אִם נִדְמֶה לְךָ שֶׁאָכֵן שְׁכֶנְךָ מַזִּיק לְךָ בִּבְנְיָתוֹ, לֵךְ לְרַב אוֹ דַּיָּן, הַסְבֵּר לוֹ אֶת הָעִנְיָן וְתִרְאֶה אִם בִּכְלָל אַתָּה צוֹדֵק עַל פִּי הֲהָלָכָה אוֹ שֶׁלֹּא. וְלָמָּה כָּאן הַקִּנְאָה וְהַתַּחֲרוּת הִיא הַמַּכְרִיעָה לְךָ אֶת הַשִּׁפּוּט וּמוֹרָה לְךָ אֶת הַדֶּרֶךְ הַסּוֹרֶרֶת הַזּוֹ לְמָסֹר יְהוּדִי לְהַלְשָׁנָה וּלְהַפְסִידוֹ מָמוֹן, לְמָנְעוֹ מִלְּהַרְחִיב אֶת בֵּיתוֹ וְלִחְיוֹת בְּהַרְחָבָה כְּיַד ה' הַטּוֹבָה עָלָיו, וּלְהַרְבּוֹת אֶת בֵּיתוֹ בְּבָנִים וּבָנוֹת בְּנָחַת וְלֹא בְּצַעַר?

וְכִי אָדָם חַי לְעוֹלָם?! הַבַּיִת בָּעוֹלָם הַזֶּה הוּא קִנְיָן נִצְחִי?! סַךְ הַכֹּל הוּא מְסַדֵּר לְעַצְמוֹ קְצָת אֶת הַפְּרוֹזְדוֹר שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה הַנִּפְסָד, וְעַל זֶה צָרִיךְ לְקַנֵּא, לְהַלְשִׁין וְלִשְׂנֹאת?

כַּמָּה יְדִידִים שֶׁהָיוּ טוֹבִים וְנוֹחִים וּבֶאֱמֶת אוֹהֲבִים זֶה לָזֶה, כְּתוֹצָאָה מִשִּׁפּוּץ וּבְנְיָה שֶׁל אֶחָד מֵהֶצְדָדִים נֶהֱפְכוּ לְשׂוֹנְאִים וְאוֹיְבִים, וְכִבְיָכוֹל מַצְדִּיקִים אֶת עַצְמָם בְּטַעֲנָה שֶׁל "זֶה מַפְרִיעַ לִי", "זֶה מַזִּיק לִי", וְהַכֹּל שֶׁקֶר! הַכֹּל נוֹבֵעַ מִקִּנְאָה שֶׁתּוֹצְאוֹתֶיהָ שִׂנְאָה וּמַחֲלֹקֶת.

וְכַמָּה צוֹדְקִים דִּבְרֵי הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ: "אָדָם אָזִיל בְּהַאי עָלְמָא וְחָשִׁיב דְּדִילֵהּ הוּא וְיִשְׁתְּאַר בְּגַוֵּהּ לְדָרֵי דָּרִין".

תַּרְגּוּם: אָדָם הוֹלֵךְ בָּזֶה הָעוֹלָם וְחוֹשֵׁב שֶׁשָּׁלוֹ הוּא, וְיִשָּׁאֵר בְּתוֹכוֹ לְדוֹרֵי דוֹרוֹת.
בְּמוֹ עֵינַי רָאִיתִי כֵּיצַד אֲנָשִׁים בָּנוּ וְהִתְרַחֲבוּ, וּכְתוֹצָאָה מֵהַלְשָׁנָה, בָּאָה הָעִירִיָּה, וּבַאֲכָזְרִיּוּת נוֹרָאָה הָרְסָה חֲדָרָם הַנּוֹסָף. כַּמָּה עָגְמַת נֶפֶשׁ נִגְרַם לְאוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה - אֵין לְשַׁעֵר וְאֵין לְתָאֵר. כַּמָּה מֻתַּח נִגְרַם לָהֶם עַד שֶׁבָּאָה הָעִירִיָּה, כַּמָּה דְּמָעוֹת וְכַמָּה כֶּסֶף נִשְׁפַּךְ לְנַסּוֹת לְהַצִּיל - וְלֹא עָזַר כְּלוּם. כָּל הַשְּׁכֵנִים מְצִיצִים מֵהַחַלּוֹנוֹת. וְהַשְּׁכֵנִים הַטּוֹבִים, דְּמָעוֹת זָלְגוּ מֵעֵינֵיהֶם עַל אוֹתוֹ צַעַר שֶׁנִּגְרַם לְמִשְׁפָּחָה, שֶׁחָרַב עֲלֵיהֶם בֵּיתָם, וְעוֹד מֻטָּל עֲלֵיהֶם אַחַר כָּךְ לְקוּם וּלְפַנּוֹת אֶת חֻרְבַּן הַבַּיִת.
אֵיזֶה לֵב אַכְזָרִי צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּשְׁבִיל לִגְרֹם עָגְמַת נֶפֶשׁ כָּזוֹ לְמִשְׁפָּחָה בְּיִשְׂרָאֵל! הַיְכָפֵר עָוֹן שֶׁכָּזֶה? לְכֹל יֵשׁ תְּשׁוּבָה - אֲבָל עַד שֶׁיִּרְצֶה וְיִפְיֵּס אֶת חֲבֵרוֹ, וּבַמֶּה וְאֵיךְ יְכוֹל חוֹטֵא כָּזֶה לְפַיֵּס וּלְרַצּוֹת אֶת אוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה שֶׁגָּרַם לָהּ צַעַר וְנֶזֶק כָּזֶה? כֵּיצַד יַעֲמֹד בְּיוֹם כִּפּוּר לְבַקֵּשׁ עַל נַפְשׁוֹ וְנֶפֶשׁ אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ רַחֲמִים וּסְלִיחָה? מַה יַּעֲנֶה לְיוֹם פְּקֻדָּה?
אֵלּוּ הֵן תּוֹצָאוֹת הַקְּנָאָה, וְאֵלּוּ הֵן פֵּרוֹתֶיהָ הַבָּאוּשִׁים, הַמַּנְחִילִים לָאָדָם אָבְדָן מִשְּׁנֵי עוֹלָמוֹת.

יב. דברי ריבות המצויים בין שכנים

עַד כְּדֵי כָּךְ סֹעֲפוּ וּפָצְלוּ עַנְפֵי הַשִּׂנְאָה, שֶׁמִּדְּבָרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ כְּבָר יֵשׁ בְּכֹחַ אוֹתָהּ מַחֲלָה מַמְאֶרֶת לְהִתְפַּשֵּׁט בְּכָל הַמּוֹחַ וְהַלֵּב וְלַהֲבִיאוֹ לְשִׂנְאָה שֶׁל מַמָּשׁ. לְדוּגְמָה: דִּבְרֵי רִיבוֹת בְּתַשְׁלוּמֵי פְּרוּטוֹת עַל חַשְׁמַל בְּחַדְרֵי מַדְרֵגוֹת; הַסַּקָּה מֶרְכָּזִית; מַעֲלִית; "אֲנִי צְרִיכָה לְשַׁלֵּם פָּחוֹת," אוֹמֶרֶת אַחַת הַשְּׁכֵנוֹת, "אֲנִי מִשְׁתַּמֶּשֶׁת פָּחוֹת מֵאֲחֵרִים." וְכָל הַוּכּוּחַ עַל פְּרוּטוֹת. אוֹ כְּשֶׁאֵרַע קִלְקוּל בַּמַּרְזֵב אוֹ בַּגַּג, מִתְגַּלֵּעַ רִיב וּמְדוֹן עַל סְכוּם הַתַּשְׁלוּם, וְכָל זֶה מֵאַהֲבַת הַנִּצָּחוֹן הַגּוֹרֵם שִׂנְאָה. כַּמָּה כֶּסֶף אָדָם מְבַזְבֵּז אוֹ מַפְסִיד סְתָם כָּכָה וּמַשְׁלִים עִם זֶה, בְּאָמְרוֹ: "כַּפָּרַת עֲוֹנוֹתַי! הַכֹּל מִן הַשָּׁמַיִם! שֶׁיְּהֵא בְּכֶסֶף וְלֹא בַּבְּרִיאוּת!" וְאִלּוּ כְּשֶׁצָּרִיךְ לְהוֹצִיא כֶּסֶף כְּתוֹצָאָה מִוּכּוּחַ עִם חֲבֵרוֹ, עוֹמֵד הוּא עַל פְּרוּטוֹת. 'לָמָּה שֶׁאֲנִי אֲוַתֵּר?!' 'לָמָּה שֶׁאֲנִי אֶחָשֵׁב כְּטִפֵּשׁ שֶׁמְּנַצְּלִים אוֹתִי?!' 'לָמָּה אֲנִי אֶתֵּן לוֹ לְהִיוֹת צוֹדֵק?!'
וּכְמוֹ שֶׁמֵּבִיא הַגָּאוֹן "יַעֲרוֹת דְּבַשׁ" וְאוֹמֵר: פְּעָמִים בָּאִים אֵלַי אֲנָשִׁים בִּשְׁאֵלוֹת בַּהֲלָכָה הַנּוֹגְעִים לְהֶפְסֵד רַב, כְּקַצָּב שֶׁשָּׁחַט פָּרָה, וּשְׁאֵלָתוֹ אִם כְּשֵׁרָה אִם לָאו, וּפוֹסֵק אֲנִי לוֹ 'טְרֵפָה' - בְּרָצוֹן וּבְקַבָּלַת הַדִּין בְּאַהֲבָה מוֹכְרָהּ הַקַּצָּב לְגוֹי בְּזוֹל וּמַפְסִיד. וְכִי יַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ לְהַכְשִׁיל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּטְרֵפוֹת, חַס וְחָלִילָה?! וְלַמָּחֳרָת - אוֹתוֹ קַצָּב בָּא לְפָנַי לְדִין תּוֹרָה עִם חֲבֵרוֹ עַל סְכוּם הַרְבֵּה יוֹתֵר קָטָן מֵהֶפְסֵד פָּרָתוֹ שֶׁל אֶתְמוֹל, וְצוֹוֵחַ וּמְחָרֵף וּמְקַלֵּל אֶת בַּעַל דִּינוֹ, וּבְשׁוּם אֹפֶן אֵינוֹ מוּכָן לְוַתֵּר.
מַה קָּרָה כָּאן?

אֲמֵּש כְּשֶׁהוֹדַעְתִּיו עַל הֶפְסֵד פָּרָתוֹ - נָשַׂק אֶת יָדִי, קִבֵּל עָלָיו אֶת הַדִּין וְיָצָא, וְהַיּוֹם - עַל סְכוּם מוּעָט רָגַז וְרָטַן.

אֶלָּא - כְּשֶׁנִּטְרְפָה פָּרָתוֹ, אָמְנָם הִפְסִיד הוּא, יָצָא מְנֻצָּח בַּדִּין, אֲבָל אַף אֶחָד לֹא יָצָא מְנֻצָּח, אוּלָם כָּאן יָצָא מְנֻצָּח לְעֻמַּת מְנֻצָּח, שֶׁהוּא חֲבֵרוֹ, וְאֶת זֶה אֵינוֹ יָכוֹל לִסְבֹּל.

וּלְצַרֵּף הָעִנְיָן אָבִיא כָּאן קֶטַע מִסֵּפֶר "וְנִכְתַּב בַּסֵּפֶר", וּבְסוֹפוֹ סִפּוּר יָפֶה וּמוּסָרִי:

כִּי אִם יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם, יַגִּיעַ מִיָּד לַמַּסְקָנָא הַנְּכוֹנָה, שֶׁהַמָּקוֹר וְהַשֹּׁרֶשׁ שֶׁל כָּל הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת הִיא הַסִּטְרָא אָחֳרָא, וְהַכֹּל בָּא כְּתוֹצָאָה, שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה הַחוֹלֵף וְעוֹבֵר מוֹצֵא אֶצֶל הָאָדָם מָקוֹם נִכְבָּד וְעוֹשֶׂה מִמֶּנּוּ עֵסֶק חָשׁוּב הַמְכַלֶּה יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו, וְשָׂם אֶת כָּל מַעְיָנוֹ לְחַשֵּׁב אֶת חֶשְׁבּוֹן מָמוֹנוֹ, אִם שֹׁלֵם פָּחוֹת אוֹ שֹׁלֵם יוֹתֵר, וּמַשְׁקִיעַ בְּכָךְ אֶת מֵיטַב חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ לְהוֹכִיחַ שֶׁהוּא צוֹדֵק וְשָׁרַק זוּלָתוֹ הוּא הָאָשֵׁם בְּכָל דָּבָר.

אִם יֵדַע הָאָדָם אֶל נְכוֹנָה כִּי אֵין הוּא מְבֻלָּה כָּאן הַרְבֵּה וְשֶׁבְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר יָשׁוּב הַגּוּף אֶל הֶעָפָר וְכָל זֶה אֵינוֹ הָעִקָּר, וְכִי עִקַּר הָעֵסֶק צָרִיךְ לִהְיוֹת - לִרְכֹּשׁ כָּאן, בַּצַּל הָעוֹבֵר, תּוֹרָה וּתְפִלָּה, וְלִרְכֹּשׁ נְצָחִיּוּת - כִּי אָז הָיָה מַבָּטוֹ עַל כָּל הַסּוֹבֵב אוֹתוֹ בְּאֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי. כָּל אֵלּוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת הֵן אַךְ וְרַק מֵהָאֲחִיזָה שֶׁנֶּאֱחָזוּ בּוֹ מִדּוֹת רָעוֹת הַבָּאוֹת מֵהַסִּטְרָא אָחֳרָא וְהַהֶסְתֵּר וְהַהַעְלָמָה הַשּׁוֹרְרִים בָּעוֹלָם הַשָּׁפֵל הַזֶּה, וְהֵם מַחְדִּירִים בְּלֵב הָאָדָם כִּי הַגַּשְׁמִיּוּת הִיא הָעִקָּר, הַתַּאֲווֹת וּשְׁאִיפוֹת הַגּוּף הֵן הָעִקָּר, וְלָכֵן עוֹשִׂים רַעַשׁ וְעִנְיָן מִכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, בְּעוֹד שֶׁכֹּחַ הַוּתּוּר מְקוֹרוֹ מֵהַקְּדֻשָּׁה, שֶׁיּוֹדְעִים שֶׁהָעִקָּר הוּא עוֹלָם הַבָּא. וְאָז - אִם מַחֲשֶׁבֶת הָאָדָם הִיא כְּזֹאת, אָזַי אֵין הָעִנְיָן נוֹרָא כָּל־כָּךְ אִם אֲנִי וּתְרוּתִי, וְאַף אִם בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר שִׁלַּמְתִּי יוֹתֵר מְעַט מִזּוּלָתִי, כִּי כָּל זֶה בָּא מִשֹּׁרֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה, מֵהַמַּחֲשָׁבָה שֶׁכָּאן הוּא עוֹלָם עֲרַאי, וְאֵין כְּדַאי לַעֲשׂוֹת קֶבַע מֵעִנְיָנִים נֶאֱבָדִים וְחוֹלְפִים בִּמְהֵרָה...

וְעַיֵּן בְּשִׂיחוֹת הָרַ"ן (סי' עז): כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מַחֲלֹקֶת וְכוּ' וְאֵין מִי שֶׁיָּשִׂים עַל לִבּוֹ הַתַּכְלִית, שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם הָאָדָם מֵת, כִּי הַיּוֹם שֶׁעָבַר לֹא יִהְיֶה עוֹד, וּבְכָל יוֹם מִתְקָרֵב לְתַכְלִיתוֹ וְכוּ', וּצְרִיכִים לְמַלֹּאתָם בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְנִרְאֶה מִדְּבָרָיו, כִּי מַחֲלֹקֶת וְצָרוּת עַיִן מַגְבִּירִים מְאֹד אֶת הַשִּׁכְחָה עַל מַאי אֲתֵינָן לְהַאי עָלְמָא שִׁפְלָא, וּמְסִירִים מְאֹד אֶת הַזִּכָּרוֹן בָּעֶלְמָא דְאָתֵי, שֶׁעִקַּר תַּכְלִיתֵנוּ הוּא לְהִתְקָרֵב לְבוֹרְאֵנוּ וְלַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה' וְכוּ'. וּכְדֵי לִשְׁמֹר הַזִּכָּרוֹן הַנַּ"ל, צָרִיךְ לִשְׁמֹר אֶת עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִפֹּל לִבְחִינַת רַע עַיִן, לִבְחִינַת מִיתַת הַלֵּב, כִּי עִקַּר הַזִּכָּרוֹן תָּלוּי בָּעַיִן, בִּבְחִינַת (שמות יג, ט): "וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ", עַיִן שָׁם.

וְעָבְדָה יְדַעְנָא, אָבִי מוֹרִי ע"ה דָּר בְּחָצֵר עִם כַּמָּה שְׁכֵנִים, וּבְאַחַד הַיָּמִים פָּרְצָה מַחֲלֹקֶת בֵּין הַשְּׁכֵנִים בְּעָטְיוֹ שֶׁל קִלְקוּל שֶׁנִּגְרַם בֶּחָצֵר, אֲבָל בְּסַךְ הַכֹּל לֹא הָיָה אֶלָּא סְתִימָה שֶׁל צְנוֹרוֹת... וּתְקוּפַת זְמַן שֶׁל שְׁבוּעוֹת רַבּוֹת נִמְשְׁכָה הַמַּחֲלֹקֶת, וְכָל הֶחָצֵר הָיְתָה כְּמֻרְקָחָה,

כְּשֶׁכָּל אֶחָד מֵטִיל אֶת הָאַשְׁמוֹת עַל חֲבֵרוֹ. כַּמָּה צַעַר וְעָגְמַת נֶפֶשׁ, רְכִילוּת, לָשׁוֹן הָרָע מִלְּאוּ אֶת אֲוִירָהּ שֶׁל אוֹתָהּ חֻצֵר נוֹשֶׁנֶת, עַד שֶׁהִגִּיעוּ לִידֵי אֵיזֶה הֶסְדֵּר וְהִזְמִינוּ לְבַעַל מְלָאכָה לְתַקֵּן אֶת הַנֶּזֶק. אוּלָם גַּם בְּבוֹאוֹ לֹא נִשְׁתַּוּוּ הַשְּׁכֵנִים בֵּינֵיהֶם, עֵקֶב הַמְּחִיר שֶׁדָּרַשׁ עֲבוּר הַמְּלָאכָה, שֶׁהָיָה נִרְאֶה מֻגְזָם בְּעֵינֵי דַּיָּרֵי הֶחָצֵר, וְשׁוּב הִתְחוֹלְלָה הַמְּהוּמָה. אָבִי ע"ה הִזְדָּרֵז [וְהֻגַּם שֶׁלֹּא הָיָה שַׁיָּךְ לִשְׁטַח הַקְּשׁוּר לַצְּנוֹר הַזֶּה]. הוּא יָדַע, כִּי עַתָּה שׁוּב יִתְגַּלֵּע הָרִיב, וְעוֹד בְּיֶתֶר תֹּקֶף. הוּא בָּא בְּדְבָרִים עִם אוֹתוֹ בַּעַל מְלָאכָה וְאָמַר לוֹ: 'אַתָּה, טֹל אֶת הַכֶּסֶף מֵהַשְּׁכֵנִים - וַאֲנִי אוֹסִיף לְךָ מִכִּיסִי אֶת הָעֹדֶף, וְגַם מִיָּד לַמְּלָאכָה...' וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ...

וְהָאֱמֶת הִיא, כִּי זֹאת הִיא צְדָקָה חֲשׁוּבָה בְּיוֹתֵר. וְכִי צְדָקָה הִיא רַק לָתֵת לְעָנִי? וְכִי לְהַצִּיל חֻצֵר שֶׁל כַּמָּה מִשְׁפָּחוֹת מִצַּעַר וְעָגְמַת נֶפֶשׁ וַחֲבִילוֹת חֲבִילוֹת שֶׁל עֲבֵרוֹת שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע, קְנְאָה, שִׂנְאָה, נְטִירַת אֵיבָה וְכוּ', אֵינָהּ בְּגֶדֶר צְדָקָה?! וְכִי זוֹ אֵינָהּ מִצְוָה חֲשׁוּבָה בְּיוֹתֵר?!...

הָאָדָם אֵינוֹ מַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ, שֶׁבְּוַותּוּר בְּמַצָּבִים שֶׁכָּאֵלּוּ אֵין לְךָ צְדָקָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ. (ע"כ מהספר "ונכתב בספר").

יג. הויתור מזכה באריכות ימים

עוֹד מוּבָא בְּסֵפֶר "וְנִכְתַּב בַּסֵּפֶר": וּמַה טּוֹב לוֹ לְאָדָם שֶׁרוֹכֵשׁ לְעַצְמוֹ מְעַט אֶת מִדַּת הַוִּתּוּרְנוּת, כִּי מָה רַע וָמַר גּוֹרָלוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁנֶּאֱחָזִים בּוֹ כָּל מִינֵי קְפִידוֹת קַטְנוֹנִיּוֹת וְכָל דָּבָר נוֹגֵעַ לְלִבּוֹ, וּבְכָל מָקוֹם הוּא רוֹצֶה לְהָפִיק אַף אֶת הַטּוֹב וְהַמּוֹעִיל עֲבוּרוֹ בַּגִּשְׁמִיּוּת, כִּי בְּאוֹתָם כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ שֶׁהוּא מַשְׁקִיעַ עֲבוּר קְפִידוֹתָיו, הָיָה יָכוֹל לְרָכֹשׁ לְעַצְמוֹ נִצְחִיּוּת שֶׁל תּוֹרָה וּתְפִלָּה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים וְלִקָּנוֹת אֶת עוֹלָמוֹ וְלִזְכּוֹת לַאֲרִיכוּת יָמִים, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (מגילה כח:) עַל הַשְּׁאֵלָה 'בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים', וְהֵשִׁיב: וַתָּרָן הָיִיתִי בְּמָמוֹנִי. שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה דַּוְקָא 'מָמוֹנִי', אֶלָּא הוּא רֶמֶז לְוִותּוּר, וּבִזְכוּת הַוִּתּוּר הָיָה לוֹ אֲרִיכוּת יָמִים. וְעַיֵּן שָׁם עוֹד מִתְּשׁוּבוֹת הַתַּנָּאִים עַל שְׁאֵלָה הַנַּ"ל, כָּל אֶחָד כְּפִי מִדּוֹתָיו.

וּבְפַשְׁטוּת, "אֲרִיכוּת יָמִים" הוּא, שֶׁחַי יָמִים וְשָׁנִים הַרְבֵּה בְּזֶה הָעוֹלָם, אוּלָם רַבֵּנוּ מְבָאֵר אֶת הַחֶזְ"ל הַנַּ"ל (עיין בלקו"מ פ"ד), שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא, שֶׁעֶצֶם הַיָּמִים הָיוּ אֲרֻכִּים, כְּלוֹמַר, שֶׁהָיוּ מְנֻצָּלִים וּמְלֵאֵי הַצְלָחָה, וְהִסְפִּיק לְרָכֹשׁ בְּכָל יוֹם הַרְבֵּה מְאֹד לְמַעְלָה מִן הַמִּשְׁעָר. כִּי אִם יַעֲזֹר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, יָכוֹל אָדָם לִזְכּוֹת לְהִתְקַדֵּם וּלְהִתְעַלּוֹת בְּיוֹם אֶחָד מַה שֶּׁהַשְּׁנֵי רוֹכֵשׁ בִּתְקוּפַת זְמַן אֲרֻכָּה שֶׁל שָׁנָה, זֶה נִקְרָא "אֲרִיכוּת יָמִים". וְאִם, חָלִילָה, קוֹרֶה וְחוֹלֵף־עוֹבֵר יוֹם מִבְּלִי לְנַצֵּלוֹ כָּרָאוּי וּמִבְּלִי לְהָפִיק מִמֶּנּוּ אֶת הַתּוֹעֶלֶת הָרְצוּיָה, הֲרֵי זֶה נִקְרָא "קִצּוּר יָמִים".

וְזֶה שֶׁשָּׁאֲלוּ אֶת הַתַּנָּא - אַחַר שֶׁרָאוּ אֶת גְּאוֹנוּתוֹ הַנִּפְלָאָה בַּתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה וְהַשָּׁגוֹתָיו הַנַּעֲלוֹת וְהַגְּבוֹהוֹת בְּהַשָּׁגַת אֱלוֹקוּת - בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים. כְּלוֹמַר, אֵיךְ זָכִיתָ לְהַצְלָחָה כָּזוֹ,

שֶׁיְּמֵיךְ הָיוּ מְאֹד אֲרֻכִּים, מְלֵאֵי הַצְלָחָה וּמְשֻׂפָּעִים בְּכָל טוּב? וְעַל כָּךְ הֵשִׁיב, כָּל תַּנָּא לְפִי הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ, שֶׁבִּזְכוּת זֶה עֲזָרוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְהִצְלִיחַ בְּמַעֲשָׂיו, וְהָיוּ לוֹ יָמִים אֲרֻכִּים וּמְשֻׂפָּעִים, מְלֵאֵי טוּב, מְלֵאֵי הִתְעַלּוּת בְּרוּכָה.

יד. הוא מתיהר ומשתחץ עלי!

בֶּאֱמֶת זֶהוּ נְסָיוֹן קָשֶׁה מְאֹד לְהִתְיַחֵס יָפֶה לְיָהִיר וְשַׂחְצָן, כִּי, כַּיָּדוּעַ, הַיָּהִיר וְהַשַּׂחְצָן מָאוּס מְאֹד וְשָׂנְאוּי מְאֹד, וְזוֹ תוֹצָאָה שֶׁהוּא גּוֹרֵם לְעַצְמוֹ.

אֲבָל אָנוּ נִתְיַחֵס לַנִּפְגָּע מֵאוֹתוֹ יָהִיר וְשַׂחְצָן.

כָּאן אוֹמֵר הַנִּפְגָּע: 'מֵילָא אִם מִישֶׁהוּ פּוֹגֵעַ בִּי אוֹ דִּבֵּר אֵלַי לֹא יָפֶה, אֲבָל אוּלַי עָשָׂה זֹאת מִתּוֹךְ שֶׁבָּטַח בְּצִדְקָתוֹ. אֲנִי אֲמְנָם, נָכוֹן, נִפְגַּעְתִּי. הוּא לֹא הָיָה צָרִיךְ לְדַבֵּר כָּךְ וְלִפְגֹּעַ, אֲבָל עוֹד אֵיכְשֶׁהוּ אֲנִי מֵבִין אוֹתוֹ; כָּאֵב לוֹ, הָיָה נְדָמֶה לוֹ שֶׁהַזַּקְתִּי לוֹ, אוֹ אוּלַי קֹדֶם לָכֵן הוּא נִפְגַּע מִמֶּנִּי וְלָכֵן הִתְיַחֵס אֵלַי כָּךְ. עוֹד אֶפְשָׁר לְדוּנוֹ לְכַף זְכוּת וְלַהֲבִינוֹ.

אוּלָם זֶה - הַיָּהִיר וְהַשַּׂחְצָן - עוֹשֶׂה מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שַׂחַץ וְגַאֲוָה, נֶהֱנֶה לִרְאוֹת כֵּיצַד הַשֵּׁנִי נִשְׁפָּל וְהוּא זָקוּף, זֶהוּ טֶבַע הִתְיַחֲסוּתוֹ לַאֲנָשִׁים, בְּגַאֲוָה וּבְגַסּוּת, סְתָם לְשֵׁם הֲנָאָתוֹ וְהַרְגָּשָׁתוֹ כְּעֶלְיוֹן עַל הַסּוֹבְבִים אוֹתוֹ, וְכֻלָּם לְפָנָיו כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם. אֶחָד שֶׁכָּזֶה, מַדּוּעַ אָסוּר לִשְׂנֹאתוֹ?

וְעוֹד מֵבִיא כָּאן הָאָדָם רְאָיָה לְעַצְמוֹ - כָּתוּב: "תּוֹעֲבַת ה' כָּל גְּבַהּ לֵב". תּוֹעֵבָה פֵּרוּשָׁהּ שָׂנְאוּי וּמְשֻׁקָּץ. וְאִם כֵּן, אִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׂוֹנְאוֹ וּמְשַׁקְּצוֹ - גַּם לוֹ מֻתָּר לִשְׂנֹאתוֹ וּלְשַׁקְּצוֹ. זוֹ טָעוּת!

אֲצֶל דָּוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה מָצִינוּ שֶׁקִּלְלוֹ שִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא קְלָלָה נִמְרֶצֶת וַעֲפָרוֹ בְּעָפָר, וּכְשֶׁנִּתְבַּקֵּשׁ דָּוִד מֵעֲבָדָיו לְכָרוֹת אֶת רֹאשׁוֹ, סָרַב בְּאָמְרוֹ: "ה' אָמַר לוֹ קַלֵּל". הָאֱמוּנָה מְחַיֶּבֶת לְהַאֲמִין, שֶׁכָּל בִּזָּיוֹן, עֶגְמַת נֶפֶשׁ, הָאָדָם מְקַבֵּל זֹאת עַל עֲוֹונוֹתָיו בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית וְעָלָיו לְקַבֵּל דִּין שָׁמַיִם בְּאַהֲבָה.

זֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׂוֹנְאוֹ לְבַעַל גַּאֲוָה, הַיָּהִיר וְהַשַּׂחְצָן, אֶת זֶה תַּשְׁאִיר לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁיִּשְׁפֹּט אוֹתוֹ וְיָדוּן אוֹתוֹ. אַתָּה - מְחֻיָּב לְהַאֲמִין שֶׁמַּגִּיעַ לְךָ עֹנֶשׁ לִסְבֹּל בִּזְיוֹנוֹת וְהִשְׁתַּלְטוּת שַׂחְצָנִית שֶׁכָּזוֹ מִבָּשָׂר וָדָם, וְלִרְאוֹת זֹאת כְּפֹעַל ה' וְלֹא כְּפֹעַל בָּשָׂר וָדָם.

וְהִנֵּה אָנוּ רוֹאִים, הַרְבֵּה פְּעָמִים אָדָם מְקַבֵּל נְזִיפוֹת וּפְגִיעוֹת מֵאִשְׁתּוֹ, וְכוּחִים וְרִיב, אוּלָם לְאַחַר כַּמָּה שָׁעוֹת מִסְתַּדְּרִים וְכָל הַוּכּוּחַ נִמְחָק, וְאִלּוּ מֵהַ'בּוֹס' אוֹ מִמְּנַהֵל הָעֲבוֹדָה, אוֹ מִסְּתָם חָבֵר הַמִּשְׁתַּחֵץ וּמִתְיַהֵר, כָּל מִלָּה נִשְׁמֶרֶת וְנִזְכֶּרֶת, וְהָעֶבְרָה שְׁמוּרָה לָנֶצַח.

מַדּוּעַ?

הַגַּאֲוָה שֶׁל הָאָדָם הִיא הַגּוֹרֶמֶת לוֹ לִפְגַע. וְכִי מִי הוּא שֶׁיְּדַבֵּר אֵלַי כָּךְ?! מַה הוּא חוֹשֵׁב אֶת עַצְמוֹ?! כֵּיצַד הוּא מֵעֵז לִפְגֹּעַ בִּי?! בְּשׁוּם אֹפֶן אֲנִי לֹא אַרְאֶה לוֹ כְּנִיעָה! אֶתְמָרֵד נֶגְדּוֹ בְּכָל אֶפְשָׁרוּת! - כָּל הַמַּחֲשָׁבוֹת הָאֵלּוּ נוֹבְעוֹת מִגַּאֲוָה וּמֵחֹסֶר הַשְׁלָמָה עִם גְּזֵרַת שָׁמַיִם.

כַּמּוּבָן, קַל לִכְתֹּב עַל זֶה מַאֲמַר מוּסָר, קַל לִדְרֹשׁ עַל זֶה דִּבְרֵי מוּסָר, אַךְ עַד הַבְּצוּעַ עֲדַיִן הַדֶּרֶךְ רְחוֹקָה, אֲבָל זֶה כָּל הָאָדָם - שֶׁנּוֹלַד לְתַקֵּן מִדּוֹתָיו.

טו. הפליות ויחס שפל בחברה ובעבודה

שׁוּב נִסָּיוֹן שֶׁקָּשֶׁה מְאֹד לַעֲמֹד בּוֹ - כְּשֶׁנִּתְקָל אָדָם בְּחֶבְרָה אוֹ בַּעֲבוֹדָה וְרוֹאֶה בְּמוֹ עֵינָיו הַפְלָיוֹת וְהִתְיַחֲסוּת לְזוּלָתוֹ שׁוֹנָה מִשֶּׁלּוֹ, וּמָה עוֹד, שֶׁאֵצֶל חֲבֵרוֹ רוֹאֶה הִתְיַחֲסוּת יְדִידוּתִית מֵהַ'בּוֹס' וְהַמְנַהֵל, וּכְלַפָּיו - יַחַס מְזַלְזֵל וְקַפְּדָנִי. כַּמּוּבָן שֶׁהַדָּבָר מְקוֹמֵם וְגוֹרֵר אַחֲרָיו קִנְאָה וְשִׂנְאָה.

אוּלָם שׁוּב כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, עָלֶיךָ לְהִתְבּוֹנֵן:

"חֵן וְכָבוֹד יִתֵּן ה'".

אוֹמֵר הָיָה הַגָּאוֹן רַבִּי יְהוּדָה צַדְקָה זַצַ"ל: שְׁנֵי דְּבָרִים אֵינָם בִּיכֹלֶת וְכֵן "כָּבוֹד" - יִתֵּן ה'. אִם זָכָה - הַכָּבוֹד רוֹדֵף אַחֲרָיו, וְאִם לָאו - נוֹחֵל בִּזְיוֹנוֹת, וְהַכָּבוֹד בּוֹרֵחַ מִמֶּנּוּ. וְכִי שַׂיָּךְ שֶׁאָדָם יְבַקֵּשׁ וְיִדְרֹשׁ שֶׁיְּכַבְּדוּ אוֹתוֹ? הֲלֹא בְּכָךְ יְהֵא יוֹתֵר שָׁפָל וּמְבֻזֶּה. וַאֲפִלּוּ אִם מֵחֲמַת יִרְאָה יְכַבְּדוּהוּ, מִפְּנֵי מַעֲמָדוֹ - זֶהוּ כָּבוֹד חִיצוֹנִי, אוּלָם בְּלִבָּם יִשְׂנְאוּהוּ וִיבַזּוּהוּ, וּבְהִסְתַּלֵּק הַיִּרְאָה מִמֶּנּוּ, יְהֵא לְבוּז וּלְקָלוֹן גַּם בַּחִיצוֹנִיּוּת.

לָכֵן, אִם נָפַל בְּחֶלְקְךָ לִהְיוֹת מְבֻזֶּה וַחֲסַר חֵן וְכָבוֹד וְנָתוּן לְעוֹינוּת וּלְבִקֹּרֶת, תָּבִין שֶׁזֶּה מֵאֵת ה'.

וְדָבָר נוֹסָף שֶׁכְּדַאי שֶׁתַּחְשֹׁב עָלָיו וְיִרְוַח לְךָ, הוּא מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּסִפְרִי "יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל": רֹאשִׁית עָלֶיךָ לְהִתְחַזֵּק מְאֹד, וְלֹא לִפֹּל בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ, שֶׁאִם בְּנֵי אָדָם אֵינָם מַחֲשִׁיבִים אוֹתְךָ, הֲרֵי שֶׁבָּאֱמֶת אֵינְךָ שָׁוֶה כְּלוּם. זוֹ טָעוּת!

יַחֲסֵי צִבּוּר לְפִי כְּלָלֵיהֶם, כְּלָל וּכְלָל אֵינָם כְּלָלֵי הַתּוֹרָה. מַה שֶּׁנֶּחְשָׁב לְפִי כְּלָלֵי הַתּוֹרָה, זֶהוּ מַמָּשׁ לְהֵפֶךְ מִמַּה שֶּׁנֶּחְשָׁב לְפִי כְּלָלֵי בְּנֵי אָדָם בְּעוֹלָם הַשֶּׁקֶר.

וְאִם הִנְּךָ רוֹאֶה שֶׁאַתָּה מִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת תּוֹאֵם עַצְמְךָ לְחִיּוּבֵי הַתּוֹרָה וְסָר לְמִשְׁמַעְתָּם, הֲרֵי שֶׁאֵין חָשׁוּב כְּמוֹתְךָ לְפִי כְּלָלֵי הַתּוֹרָה, שֶׁהֵם כְּלָלֵי ה' יִתְבָּרַךְ, שֶׁעוֹבֵד, כִּבְיָכוֹל, לְפִי כְּלָלֵי תּוֹרָתוֹ. וְאִם כֵּן, מַה לְּךָ לִפֹּל מִכָּךְ שֶׁלִּבֵּנִי אָדָם יֵשׁ כְּלָלִים נֶגֶד הַתּוֹרָה?

וּבִפְרָט מַעֲלַת הַבִּזְיוֹנוֹת - מִי יָכִיל מַעֲלָתָם, עַד שֶׁאוֹמֵר מַהֲרַח"וּ: לוּ הָיָה אָדָם יוֹדֵעַ מַעֲלַת הַבִּזְיוֹנוֹת, הָיָה מְחַפֵּשׂ אֲנָשִׁים בַּשּׁוּק עִם תַּשְׁלוּם שֶׁיְּבַזּוּהוּ.

וְהִנֵּה לְךָ קֶטַע מִמַּעֲלַת הַבִּזְיוֹנוֹת:

מוּבָא בְּסֵפֶר "קוֹל בּוֹכִים" עַל הַפָּסוּק (איכה ג, ל) "יִתֵּן לְמַכֵּהוּ לֶחִי יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה" [וְדָבָר זֶה יָצָא מִפִּרְשׁ גַּם מִפִּי הָאֲרי"ז זַ"ל, וּמוּבָא דְּבָרָיו בְּכַמָּה סִפְרֵי יְרֵאִים], וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וּכְמוֹ שֶׁהָיָה מְרֻגָּלָא בְּפוּמֵהּ דְּמוֹרִי זלה"ה [הוּא הָרַמַ"ק], שֶׁהָיָה אוֹמֵר, שֶׁבְּכָל הַתְּשׁוּבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, הַמְעֻלֶּה שֶׁבְּכֻלָּם לְמָרֵק הַחֲטָאוֹת וְהַזְּדוֹנוֹת וְהַפְּשָׁעִים הִיא סְבִילַת הָעֶלְבּוֹנוֹת וְהַחֵרוּפִים וְהַגִּדּוּפִים, וְהִיא מְעֻלֶּה יוֹתֵר מִכָּל מַלְקִיּוֹת וְסִגּוּפֵי תַּעֲנִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. כִּי אִם יְסַגֵּף עַצְמוֹ לְבַד, יֶחֱלֶשׁ וְיִבָּטֵל מִדִּבְרֵי תּוֹרָה לְמָאן דְּלָא אֶפְשָׁר לֵיהּ, וְנִקְרָא חוֹטֵא, וְכֵן בְּמַלְקִיּוֹת וְכֵיוֹצֵא. אֲמְנָם, בְּמִדָּה זוֹ שֶׁל סְבִילַת עֶלְבּוֹנוֹת - תֹּאכַל וְתִשְׂתֶּה וְתַעֲבֹד, וְהָעֲוונוֹת מִתְכַּפְּרִים. וּמִבִּינָתְךָ חָדַל, כִּי הַגַּע בְּעַצְמְךָ - שֶׁיֹּאמְרוּ לְךָ: תִּרְצֶה שֶׁיְּבוֹא לְךָ הֶפְסֵד מָמוֹן, נְפִילַת בָּתִּים? תְּשִׁיב: לֹא. וְאִם יֹאמְרוּ לְךָ: תִּרְצֶה לְקַבֵּל עָלֶיךָ מִיתַת בָּנִים? תְּשִׁיב: חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא אַתָּה ה' תִּשְׁמְרֵם. וְאִם יֹאמְרוּ לְךָ: תִּרְצֶה שֶׁיַּכְּךָ ה' בְּשַׁחֶפֶת וּבְקַדַּחַת בְּקָרְירֵי וַחֲמִימֵי - מִיָּד יָרוּץ לִבְּךָ, וְתָשִׁיב: רַחֲמָנָא לִצְלַן. וְכֵן אִם יֹאמְרוּ לְךָ עַל הַמִּיתָה וְעַל גֵּיהִנָּם וְעַל הַגַּלְגּוּלִים הָרָעִים - עַל הַכֹּל תְּשִׁיב: חַס וְחָלִילָה. אִם כֵּן, תֹּאמַר לִי: בְּחַיֶּיךָ, הַחֲטָאוֹת וְהַפְּשָׁעִים שֶׁחָטָאתָ וְשֶׁעָוִיתָ וְשֶׁפָּשַׁעְתָּ וּפָגַמְתָּ בַּמַּעֲלוֹת הָרָמוֹת, בַּעֲשִׂ"ה וְיִצְ"ר וּבְרִיאָ"ה וַאֲצִילוּ"ת, כְּפִי מַחְצַב נִשְׁמָתְךָ, מִיּוֹם הֱיוֹתְךָ עַל הָאֲדָמָה - בַּמֶּה יְכֻפַּר? וְהַזָּקֵן הַכְּסִיל בְּכָל יוֹם רוֹדֵף אַחֲרֶיךָ עַד הַחָרְמָה, כִּי אֵין לוֹ מְלָאכָה אַחֶרֶת, וּמֵעוֹלָם לֹא נִצְחַנִי אֶלָּא בַּעַל מְלָאכָה אַחַת קָרִינָא בֵּיהּ, וְהַסְּאֵה הוֹלֶכֶת וּמִתְמַלֵּאת, וַתַּרְדֵּמַת ה' הֻפְּלָה וְלֹא תֵעוֹר מִשְּׁנָתְךָ.

וְאִם גָּבְרוּ חַטֹּאתֶיךָ לִטְעֹם בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת, לַיְלָה וְיוֹם לֹא יִשְׁבְּתוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ, וּמִכָּל עֲבֵרָה נַעֲשֶׂה קָטֵגוֹר, וְעוֹלוֹת אֲגֻדּוֹת מֻטָּה וּמְקַטְרְגִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: עוֹלֶה וּמַשְׁטִין, עוֹלֶה וּמְקַטְרֵג. וְהַדַּיָּן הַקָּדוֹשׁ וְהַיָּשָׁר, אָזְנָיו קַשׁוּבוֹת לְקוֹל קְטִרּוּגֵיהֶם, וְלֹא יִתְּנוּ דֳּמִי לָהֶם, עַד שֶׁיָּבוֹא מֶלֶךְ הַכּוֹשִׁי וְכֵן מוּבָא בְּ"שַׁעֲרֵי קְדֻשָּׁה" לְרַבֵּנוּ חַיִּים וִיטָאל (ח"א שער ו): וְאִם עֵינֵי שֵׂכֶל לְךָ, הָיָה לְךָ לְחַפֵּשׂ מִי שֶׁיְּצַעֲרֶךָ, כִּי חַיִּים אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְךָ. עַד כָּאן.

בְּ"תֹּמֶר דְּבוֹרָה" (ספ"ב) כָּתַב: הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי מֵהַדֶּרֶךְ לְהִתְרַפֵּא מֵחֳלִי הַגַּאֲוָה - שֶׁיַּחְשֹׁב עַל עֲוונוֹתָיו תָּמִיד, וְיִרְצֶה בְּטָהֳרָה וְתוֹכַחַת וְיִסּוּרִים, וְיֹאמַר: מַה הֵם הַיִּסּוּרִים הַיּוֹתֵר טוֹבִים שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁלֹּא יַטְרִידוּנִי מֵעֲבוֹדַת ה' - אֵין חָבִיב בְּכֻלָּם מֵאֵלּוּ שֶׁיְּחַרְפוּהוּ וְיבַזּוּהוּ וְיגַדְּפוּהוּ, שֶׁהֲרֵי לֹא יִמְנְעוּ כֹּחוֹ וְאוֹנוֹ בֶּחָלְאִים, וְלֹא יִמְנְעוּ אֲכִילָתוֹ וּמַלְבּוּשׁוֹ, וְלֹא יְעַנֵּשׁ, חַס וְחָלִילָה, בְּחַיָּיו וְחַיֵּי בָּנָיו בְּמִיתָה. אִם כֵּן, יַחְפֹּץ מַמָּשׁ בָּהֶם, וְיֹאמַר: מַה לִּי לְהִתְעַנּוֹת וּלְהִסְתַּגֵּף בְּשַׂקִּים וּמַלְקִיּוֹת הַמַּחְלִישִׁים כֹּחִי מֵעֲבוֹדַת ה'? יוֹתֵר טוֹב אֶסְתַּגֵּף בְּבִזָּיוֹן בְּנֵי אָדָם וְחֶרְפָּתָם לִי, וְלֹא יָסוּר כֹּחִי וְלֹא יֵחָלֵשׁ. וּבָזֶה, כְּשֶׁיְּבוֹאוּ הָעֶלְבּוֹנוֹת עָלָיו, יִשְׂמַח בָּהֶם, וְאַדְרַבָּה - יַחְפֹּץ בָּהֶם.

עוֹלָם הַזֶּה הוּא הֵכָּף עוֹלָם הַבָּא. שִׁפְלוּת הָעוֹלָם הַזֶּה תִּגְרֹם לָהֶם [לְיִשְׂרָאֵל] גְּדֻלָּה לֶעָתִיד לָבוֹא, בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּבְתְחִיַּת הַמֵּתִים גַּם לְגוּפָם, וּבָעוֹלָם הַבָּא - לְנַפְשָׁם. (מנורת המאור אות שב)

טז. אדם הסובל ממום או מכעור פנים

אָדָם הַסּוֹבֵל מִמּוּם בְּגוּפוֹ אוֹ מִכְּעוּר פָּנָיו - עֵינָיִן הַגּוֹרֵם לוֹ לְקַנֵּא בִּבְרִיאִים וּשְׁלֵמִים וְלִרְאוֹת עַצְמוֹ נְחִיתִי וְשָׁפָל, עָלָיו לְהִתְבּוֹנֵן בַּדְּבָרִים דִּלְהַלָּן שֶׁהֵבֵאתִים בְּסִפְרִי "יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל":

כְּלָל גָּדוֹל יְהֵא בְּיָדְךָ - חֲשִׁיבוּת הָאָדָם לֹא נִקְבַּעַת לְפִי מַה שֶּׁבְּנֵי הָאָדָם מַחֲשִׁיבִים, אֶלָּא לְפִי מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַחֲשִׁיבוֹ.

אָנוּ נִמְצָאִים בְּעֶלְמָא דְּשִׁקְרָא. וְכֵן בְּעוֹלָמֵנוּ - עוֹלַם הַשֶּׁקֶר - אָדָם גְּבֹהַּ קוֹמָה, יְפֵה תֹּאַר וּמַרְאֶה, הוּא הַמְאֻשָּׁר וְהֶחָשׁוּב, וּמִשְׁתַּיֵּךְ לַשִּׁכְבָה הָעֶלְיוֹנָה בַּצִּבּוּר.

אוּלָם כְּבָר רָאִינוּ אֵצֶל שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא, כְּשֶׁבָּא לְהַמְלִיךְ אֶת אֶחָד מִבְּנֵי יִשַׁי, וְנָתַן עֵינוֹ בֶּאֱלִיאָב, אָחִי דָוִד, וְסָבַר שְׁמוּאֵל שֶׁוַּדַּאי עָלָיו נִתְכַּוֵּן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַמְלִיכוֹ, וּמִיָּד אָמַר לוֹ ה' בְּנִבּוּאָה (שמואל א' טז, ז): "אַל־תַּבֵּט אֶל־מַרְאֵהוּ וְאֶל־גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ, כִּי מְאַסְתִּיהוּ, כִּי לֹא אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם, כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לַעֵינַיִם, וַה' יִרְאֶה לַלֵּבָב".

וְהוּא סוֹד גָּדוֹל, שֶׁאִם יִתְהַלֵּךְ עִמּוֹ הָאָדָם, לֹא תִּמְצָא הָעַצְבוּת אֶת מְקוֹמָהּ אֶצְלוֹ. שֶׁהֲרֵי לְמִי יֵשׁ לָאָדָם לַעֲשׂוֹת חֶשְׁבּוֹן - אִם לֹא לֶחָכָם הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר, וְלַגִּבּוֹר הֶעָשִׁיר הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר, אוֹ לְכָל מִי שֶׁיּוֹתֵר בַּעַל יְכֹלֶת, שֶׁהֲלֹא אֵלָיו כָּל הָעֵינַיִם נְשׂוּאוֹת. וּמִי יוֹתֵר גָּדוֹל וּמוֹעִיל לָאָדָם יוֹתֵר מִבּוֹרְאוֹ?

וְאִם כֵּן, אִם עֵינֵי שֵׂכֶל לְךָ, כָּל הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁלְּךָ יֶהֱא עַד כַּמָּה אֲנִי חָשׁוּב בְּעֵינֵי הַבּוֹרֵא, וְלֹא עַד כַּמָּה אֲנִי חָשׁוּב בְּעֵינֵי בְּנֵי אָדָם קְרוּצֵי חֹמֶר, מְעוּטֵי יְכֹלֶת, שֶׁאֵין עוֹמְדִים לוֹ לָאָדָם בִּשְׁעַת צָרָתוֹ, מַחֲלָתוֹ וְעָנְיוֹ.

שִׂים עֵינֶיךָ וְלִבְּךָ אַךְ וְרַק עַד כַּמָּה מִדַּת חֲשִׁיבוּתְךָ בְּעֵינֵי ה', וַה' הֲלֹא לֹא מַבִּיט עַל מַרְאֶה מְכֹעָר אוֹ יָפֶה, שָׁלֵם אוֹ בַּעַל מוּם - אֶלּוּ אֵינָם הַהַבְטוֹת שֶׁל ה' יִתְבָּרַךְ שֶׁלְּפִיהֶן הוּא מַחֲשִׁיב אֶת הָאָדָם אוֹ מַשְׁפִּילוֹ. הַבָּטָתוֹ יִתְבָּרַךְ - עַל לִבּוֹ הַטָּהוֹר וְכִשְׁרוֹן מַעֲשָׂיו שֶׁל הָאָדָם, שְׁלֵמוּת וִיפִי נִשְׁמָתוֹ, וְלֹא עַל שְׁלֵמוּת וִיפִי גּוּפוֹ מַבִּיט ה' וּלְפִיהֶן נִקְבַּעַת מַהוּת הָאָדָם.

[וְאַדְרַבָּה - בְּגֶמָרָא מְסֻפָּר עַל רַבִּי חֲנִינָא שֶׁבִּזְּתָה אוֹתוֹ בַּת הַקֵּיסָר לְפִי שֶׁהָיָה מְכֹעָר, וְאָמְרָה לוֹ: "חֲכָמָה נִפְלָאָה יֵשׁ בְּךָ, אוּלָם בִּכְלֵי מְכֹעָר." וְעָנָה לָהּ: "בַּמֶּה שׁוֹמֵר אֲבִיךְ אֶת יֵינוֹ?" אָמְרָה לוֹ: "בִּכְלֵי חֶרֶס." אָמַר לָהּ: "וְכִי זֶהוּ כְּבוֹד הַקֵּיסָר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְלֵי חֶרֶס?! לְכִי וְאִמְרִי לוֹ, שֶׁיִּשְׁמֹר אֶת יֵינוֹ בִּכְלֵי זָהָב וְלֹא בִּכְלֵי חֶרֶס." וְכֵן עָשְׂתָה אֲבִיהָ וְנִתְקַלְקֵל הַיַּיִן. שְׁאָלָהּ אֲבִיהָ: "מִי אָמַר לָךְ לַעֲשׂוֹת כֵּן?" וְאָמְרָה, ר' חֲנִינָא. קָרְאוֹ אֵלָיו וְאָמַר לוֹ: "לָמָּה עָשִׂיתְ כֵּן?" אָמַר לוֹ: "תְּשׁוּבָה נָתַתִּי לָהּ עַל שֶׁאָמְרָה לִי 'חֲכָמָה מְפֹאָרָה בִּכְלֵי

מְכֹעָר' - כִּי כָּךְ דֶּרֶךְ הַשְּׁמִירָה עַל הַחָכְמָה, כְּמוֹ שֶׁהַשְּׁמִירָה עַל הַיַּיִן הִיא בִּכְלִי מְכֹעָר כַּחֶרֶס." וְכָתְבוּ שָׁם הַתּוֹסְפוֹת, וְהָלֹא רְאִינוּ חֲכָמִים בְּחָכְמָה וְגַם נָאִים בְּיֹפִי, וְתֵרְצוּ, שֶׁאִלּוּ הָיוּ מְכֹעָרִים, הָיוּ חֲכָמִים יוֹתֵר.]

יז. אדם שגדול בניו לא עולה יפה

מִי לֹא מֵבִין, שֶׁהַדָּבָר הַיָּקָר בְּיוֹתֵר לָאָדָם הוּא הַצְלָחַת הַבָּנִים. וְאִם כֵּן, מִכָּאן יְכוֹלָה לָבוֹא קִנְאָה וְצָרוּת עַיִן לְמִי שֶׁלֹּא עָלָה יָפֶה בְּיָדוֹ לְגַדֵּל בָּנָיו בְּהַצְלָחָה וְרוֹאֶה בְּכָךְ אָזְלַת יָד מִצִּדּוֹ וְחָרִיצוּת בַּחֲבֵרוֹ, וְאִם כֵּן, אֵיךְ לֹא יֵצֵא לִבּוֹ מִקִּנְאָה?!

עָלֶיךָ לְהִתְבּוֹנֵן:

לֹא תָּמִיד בָּנִים מְקַלְקְלִים זֶה תּוֹצָאָה שֶׁל אָזְלַת יָד. אַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, הָיָה לוֹ בֵּן - יִשְׁמָעֵאל, לְיִצְחָק אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, הָיָה בֵּן - עֵשָׂו, חִזְקִיָּה הַמֶּלֶךְ לֹא רָצָה לְהִנָּשֵׂא כִּי רָאָה בְּרוּחַ קָדְשׁוֹ שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִמֶּנּוּ שְׁנֵי בָּנִים רְשָׁעִים.

וְעוֹד הַרְבֵּה צַדִּיקִים וּכְשֵׁרִים רָאִינוּ שֶׁהַצְלָחָתָם בִּבְנֵיהֶם לֹא עָלְתָה יָפֶה, וּלְעֻמָּתָם אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים, וּפְעָמִים גַּם כְּאֵלֶּה שֶׁלֹּא טָרְחוּ כְּלָל בְּחִנּוּךְ בְּנֵיהֶם, וַאֲפִלּוּ יוֹתֵר - יֶשְׁנָם כְּאֵלֶּה שֶׁשָּׁלְחוּ בְּנֵיהֶם לְחִנּוּךְ חִלּוֹנִי וְלֹא חָרְדוּ עַל הַצְלָחַת בְּנֵיהֶם כְּלָל, וְאוּלַי גַּם לְהֵפֶךְ, וְהִנֵּה פֶּלֶא - בְּנֵיהֶם גָּדְלוּ וּפָרְחוּ וְנִהְיוּ לִמְאוֹרֵי הַדּוֹר.

הַתְּשׁוּבָה לְכָךְ:

הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹקֵינוּ!

וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַנָּבִיא יְשַׁעְיָה לְחִזְקִיָּה שֶׁלֹּא רָצָה לְהִנָּשֵׂא, עַל אַף שֶׁטַּעֲנָה צוֹדֶקֶת הָיְתָה לוֹ לְאִי רְצוֹנוֹ לְהִנָּשֵׂא - שֶׁלֹּא יָבִיא רְשָׁעִים לָעוֹלָם, וְעָנָהוּ יְשַׁעְיָה: בַּהֲדֵי כַּבְשֵׁי דְרַחֲמָנָא לָמָּה לָךְ! [בְּסוֹדוֹתָיו וּסְתָרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אַל תִּתְעָרֵב!]

יֶשְׁנָם דְּבָרִים שֶׁהֵם בִּכְבִשּׁוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּמְכֻסִּים מִכָּל בְּרִיָּה, וְלָכֵן, בְּהַרְבֵּה מִקְרִים, הַדְּבָרִים נֶעֱלָמִים וְנִסְתָּרִים מֵאִתָּנוּ וִידוּעִים רַק לְבוֹרֵא עוֹלָם לָמָּה זֶּה זָכָה לְבָנִים טוֹבִים וְזֶה לֹא, לָכֵן עֲשֵׂה אַתָּה אֶת שֶׁלְּךָ.

וּבִפְרָט שֶׁהַרְבֵּה פְּעָמִים נִרְאֶה לָאָדָם הַמָּנָה וְהַחֵלֶק שֶׁל הַשֵּׁנִי מָתוֹק וְעֵרֶב, וְאִלּוּ שֶׁלּוֹ טָפֵל וְסַר טַעַם, כֵּיוָן שֶׁהוּא רָגִיל בְּשֶׁלּוֹ.

וְלָכֵן, תִּסְתַּכֵּל גַּם בַּחֵלֶק הַטּוֹב שֶׁיֵּשׁ לְךָ וּשְׂמַח בְּחֶלְקְךָ, וְתִרְאֶה שֶׁגַּם בְּבָנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ יֶשְׁנָן נְקֻדּוֹת טוֹבוֹת וּרְאוּיוֹת הֵן לְשֶׁבַח. וְזֶה כְּלָל גָּדוֹל: הָאָדָם תָּמִיד רוֹאֶה נְקֻדּוֹת טוֹבוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, וּפְעָמִים שֶׁהֶעָשִׁיר מְחַמֵּד אַף אֶת פְּרוּטוֹתָיו שֶׁל הֶעָנִי, וְכָל כָּךְ מְאִירִים הַמָּה לוֹ וְחוֹמְדָן - כְּאִלּוּ לֹא רָאָה כְּמוֹתָן בָּעוֹלָם, וְזֶה טֶבַע רַע הַנּוֹבֵעַ מֵהֶחְמְדָה וְרָצוֹן לְכִבּשׁ הַכֹּל.

הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְחַלֵּק מַתָּנוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם. יֵשׁ אָדָם שֶׁזָּכָה לְזֶה וְלֹא לָזֶה, וְיֵשׁ לְהֵפֶךְ. וְאִלּוּ הָאָדָם - לְמַה שֶּׁכְּבָר זָכָה, אֵינוֹ מִסְתַּכֵּל עַל זֶה בִּכְלָל, וּמִסְתַּכֵּל רַק עַל מַה שֶּׁלֹּא זָכָה,

וְאִלּוּ עַל הַנִּמְצָא אֵצֶל הַזּוֹלֶת מִסְתַּכֵּל וְחוֹמֵד, וְאֵינוֹ מִתְנַחֵם כְּלָל שֶׁיֵּשׁ הַרְבֵּה דְּבָרִים שֶׁהוּא זָכָה וַחֲבֵרוֹ לֹא זָכָה.

וּבְפָרָט שֶׁאָנוּ בְּדוֹר שֶׁנִּגְזַר עָלָיו שֶׁגִּדּוּל הַיְלָדִים יִהְיֶה קָשֶׁה, וְכַנֶּאֱמַר בַּגְּמָרָא: דּוֹר עִקְבְתָּא דְמָשִׁיחָא חֻצְפָּא יִסְגֵּי, בֵּן קָם בְּאָבִיו, בַּת קָמָה בְּאִמָּהּ. וְאִם כֵּן, מִי יוּכַל לְהִמָּלֵט מִזֶּה אִם לֹא בִּזְכֻיּוֹת גְּדוֹלוֹת?

יֵשׁ לוֹ לַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נְשָׁמוֹת שֶׁיִּרְדוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם לִשְׁאוֹל תַּחְתִּית, וּמִפַּזְרָם הוּא בְּמִשְׁפָּחוֹת בְּיִשְׂרָאֵל כְּפִי הֶבְנַת חָכְמָתוֹ, וְלִפְעָמִים יִפֹּל בֵּן שֶׁכָּזֶה לְמִשְׁפָּחָה מִפֹּאֶרֶת, כִּי כָּךְ הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁל אוֹתוֹ בֵּן לִפֹּל דַּוְקָא בְּאוֹתוֹ אָב, וְעַל הָאָב לָקַחַת זֹאת בְּאַהֲבָה וּבֶאֱמוּנָה שֶׁכָּךְ הוּא רְצוֹן ה'.

אֶפְשָׁר לִסְפֹּר עַל הָאֶצְבָּעוֹת מִשְׁפָּחוֹת שֶׁזָּכוּ שֶׁכָּל בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם הֵם זֶרַע בָּרוּךְ ה' וְאֵין פֶּרֶץ וְאֵין יוֹצֵאת בִּרְחוֹבוֹתָם. אִם כֵּן, זוֹ מַכַּת הַדּוֹר וְצָרַת רַבִּים. לָכֵן שְׂמַח בְּחֶלְקְךָ, וְתַקֵּן מִכָּאן וּלְהַבָּא מַה שֶּׁאֶפְשָׁר, וַחֲדַל לְךָ מִקִּנְאָה וְשִׂנְאָה מֵהַצִּלְחַת הַשֵּׁנִי, וְאַדְרַבָּה - מִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים.

וְכִי מַה נַּחַת וְנִחוּמִים יִהְיוּ לְךָ שֶׁבָּנָיו שֶׁל חֲבֵרְךָ יִהְיוּ פְּחוּתִים מִשֶּׁלְךָ? סַךְ הַכֹּל בָּנִינוּ וּבְנוֹתֵינוּ פְּקֻדּוֹנוֹת הֵמָּה בְּיָדֵינוּ מֵאֵת הַשֵּׁם, וְכָל אֶחָד שׁוֹמֵר עַל פִּקְדוֹנוֹ שֶׁהָפְקַד אֶצְלוֹ.

יח. קנאה מהצלחת זוגות

זוּג שֶׁאֵינוֹ מַצְלִיחַ בְּשָׁלוֹם בֵּיתוֹ, טִבְעֵי הַדָּבָר שֶׁעוֹלָה קִנְאָתוֹ בְּזוּג הַמַּצְלִיחַ. הַקִּנְאָה כָּאן לֹא תוֹסִיף - רַק תְּגָרֵע וְתְגָרֵר מָתַח וְעַצְבָנוּת. צָרִיךְ לְהָבִין, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דּוֹרֵשׁ מִכָּל אָדָם עֲבוֹדָה אֲחֶרֶת וּמַעֲרִים עָלָיו נִסְיוֹנוֹת אֲחֵרִים. אַתָּה מִתְנַסֶּה בִּבְעָיוֹת שָׁלוֹם בַּיִת - חֲבֵרְךָ מִתְנַסֶּה בְּנִסְיוֹנוֹת אֲחֵרִים שֶׁאֵינְךָ יוֹדֵעַ עֲלֵיהֶם בִּכְלָל. אָסוּר לָנוּ לְהַרְהֵר עַל סוּגֵי הַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַעֲדִיף שֶׁדַּוְקָא יִהְיוּ לָנוּ וְאִתָּם נַעֲבֹד אוֹתוֹ, וּבְפָרָט שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי בַּגִּלְגּוּלִים הַקּוֹדְמִים שֶׁל הָאָדָם, וְעַל כָּל אָדָם גָּזוּר אִפֶּן תִּקּוּנוֹ בְּמֶדֶיק וּבְיֹשֶׁר, כַּכָּתוּב: "אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא". וְאִם כֵּן, זֶהוּ טוֹבָתְךָ וְתִקּוּנְךָ דַּוְקָא, וּבְאֹפֶן אַחֵר לֹא פָּעַלְתָּ וְלֹא תִקַּנְתָּ כְּלוּם אֶצְלוֹ יִתְבָּרַךְ. כָּל הַנַּחַת שֶׁלּוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁתַּעֲשֶׂה אֶת הַמַּטָּל עָלֶיךָ בְּתָנְאִים אֵלּוּ דַּוְקָא, וְאִם תִּתְמֹךְ וּתְצַפֶּה לְנִתּוּנִים אֲחֵרִים - לֹא מִלֵּאתָ תַּפְקִידְךָ, וַחֲבֵרְךָ לְהֶפֶךְ, לָכֵן שְׂמַח בְּחֶלְקְךָ. וּ"מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי, גֶּבֶר עַל חֲטָאָו" - דְּרֹשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם עַל יִסּוּרָיו? דַּי לוֹ שֶׁהוּא חָי. וּפְרוֹשׁ, דַּי לוֹ שֶׁהוּא חַי וְהוּא מְתַקֵּן בְּמַצָּבוֹ הַנּוֹכְחִי בְּכָל רֶגַע וְרֶגַע, וְהוּא לֹא סְתָם סוֹבֵל יִסּוּרִים לְלֹא תַּכְלִית, אֶלָּא עֻצָּם חַיָּיו שֶׁמַּעֲבִיר הוּא בְּמַצָּבוֹ דַּוְקָא וְעוֹשֶׂה הַמַּטָּל עָלָיו לְפִי הַתְּנָאִים שֶׁבְּיָדוֹ, פּוֹעֵל וְעוֹשֶׂה וּמְתַקֵּן בְּכָל רֶגַע וְרֶגַע, כִּי לֹא יִתְאִים לוֹ מַצָּב אַחֵר.

וְאָמְרוּ: "אַל תֹּאמַר לְכִשֶּׁאֶפְנֶה אֶשְׁנֶה, שֶׁמָּא לֹא תִפְנֶה". וְהִסְבִּיר הָרַבִּי מִקּוֹצְק: שֶׁמָּא לֹא תִפְנֶה - שֶׁמָּא אֵין רְצוֹן ה' שֶׁתִּפְנֶה, אֶלָּא תַּעַבְדֵהוּ בְּאָפְנֵי הַהַטְרָדָה שֶׁאַתָּה נָתוּן בָּהֶם. וְאַף שֶׁלְּךָ נִדְמֶה, שֶׁלּוּ הָיְתָה הַמְּצִיאוּת אַחֶרֶת, הָיָה טוֹב יוֹתֵר וְיָכֹלְתִּי לַעֲבֹד אֶת ה' בְּיוֹתֵר. וְאָמְרוּ, הֵיכִי דָּמֵי בַּעַל תְּשׁוּבָה? בְּאוֹתָהּ אִשָּׁה, בְּאוֹתוֹ מָקוֹם וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה. דְּהַיְנוּ, עוֹבֵד ה' בֶּאֱמֶת זֶה שֶׁעוֹבֵד אֶת ה' עִם אוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֵּוְקָא, וּבְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהוּא גָּר בּוֹ, וּבְאוֹתָהּ עֵת שֶׁהוּא נָתוּן בָּהּ, וְאֵינוֹ דוֹחֶה עֲבוֹדָתוֹ לְאֶפְשָׁרִיּוֹת שֶׁמִּי יוֹדֵעַ אִם יַגִּיעוּ אֵלָיו...

יט. צער גדול בנים

מִי לָנוּ גָּדוֹל כְּיַעֲקֹב אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁנִּצְטַעֵר עַל גִּדּוּל בָּנָיו; צַעַר שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, צַעַר יוֹסֵף, צַעַר דִּינָה, צַעַר בִּנְיָמִין.

אֵין שׁוּם עָמָל שֶׁהוֹלֵךְ לְאִבּוּד. עַל כָּל טֹרַח וְהִתְאַמְּצוּת מְקַבְּלִים תּוֹצָאוֹת. לָכֵן, כַּמָּה שֶׁתְּיַקֵּר אֶת עָמָלְךָ וּתְצַפֶּה לְתוֹצָאוֹת - פָּחוֹת תְּקוֹנֶן בְּלִבְּךָ הַקְּנָאָה אֲשֶׁר אֵין מִמֶּנָּה שׁוּם תּוֹעֶלֶת, וְיוֹתֵר תִּזְכֶּה בִּזְכוּת "טוֹבַת עַיִן" שֶׁיִּהְיֶה לְךָ בְּהַצְלָחַת זוּלָתְךָ לְהַמְשִׁיךְ בְּרָכָה עַל בָּנֶיךָ וְעָלֶיךָ, וְכַנֶּאֱמַר: "טוֹב עַיִן הוּא יְבֹרָךְ".

וּלְכָךְ אֵין לְהַבִּיט עַל פְּלוֹנִי שֶׁגִּדּוּל יְלָדָיו עוֹלֶה לוֹ בְּנָקֵל - הֵן מִצַּד אִסּוּר הַקְּנָאָה, וְהֵן מִצַּד אִי יְדִיעַת תּוֹצָאוֹת הֶעָמָל וְהַיְגִיעָה דַּוְקָא.

כ. איזהו עשיר?

עָנִי מְקַנֵּא בְּעָשִׁיר. בַּמָּה אַתָּה מְקַנֵּא? הַאִם אַתָּה יוֹדֵעַ אֶת סִבְלוֹ, חֹסֶר מְנוּחָתוֹ, סַעֲרַת רוּחוֹ וְדַאֲגָתוֹ, עֲצָבָיו, מְתָחָיו, מִתְחָרָיו, שׂוֹנְאָיו, רָוְחָיו מִצַּד אֶחָד, וּמִצַּד שֵׁנִי הֶפְסֵדָיו הָאוֹכְלִים וּמְכַרְסְמִים אֶת לִבּוֹ? וְעוֹד - אוּלַי הוּא גַּם לֹא שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ וּמְקַנֵּא בְּיוֹתֵר עֲשִׁירִים מִמֶּנּוּ, וְאִם כֵּן, בִּכְלָל, חַיָּיו אֵינָם חַיִּים? וּבִכְלָל, מִי אָמַר לְךָ שֶׁהוּא לֹא מְקַנֵּא בְּךָ בְּסֵתֶר לִבּוֹ וּמְסַתֵּכֵל עָלֶיךָ כַּמֵּאֲשֶׁר בְּיוֹתֵר?! לוּ הָיוּ מַצִּיגִים לְפָנֶיךָ אֶת כָּל מַאֲבָקֵי הַחַיִּים שֶׁל הֶעָשִׁיר וּלְעֻמָּתָם אֶת שֶׁלְּךָ - בְּוַדַּאי שֶׁהָיִיתָ שָׂמֵחַ לְהִשָּׁאֵר בְּמַצָּבְךָ. וּזְכֹר הַמַּאֲמָר הַיְדוּעַ: "נִסְיוֹן הָעֹשֶׁר קָשֶׁה מִנִּסְיוֹן הָעֹנִי".

וְנִזְכַּרְתִּי, שֶׁפַּעַם פָּגַשְׁתִּי בְּחֶבֶר חָכָם, וּשְׁאַלְתִּיו: מַדּוּעַ אֵינְךָ קוֹנֶה אַף פַּעַם כַּרְטִיס הַגְרָלָה שֶׁל פִּיס וְכַדּוֹמֶה? וְעָנָה לִי: אִם הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי אַרְוִיחַ רַק סְכוּם הַצָּרִיךְ לִי, כְּמוֹ 50,000 שֶׁקֶל אוֹ 100,000 שֶׁקֶל - מֵילָא, הָיִיתִי קוֹנֶה, אֲבָל אֲנִי מִפַּחֵד שֶׁהַכַּרְטִיס שֶׁלִּי יִזְכֶּה בְּשֶׁבַע מִלְיוֹן אוֹ עֶשֶׂר מִלְיוֹן, וְאָז אֲנִי אָבוּד לְגַמְרֵי; אֲאַבֵּד אֶת כָּל רְאשִׁי וְאֶת כָּל מִשְׁפַּחְתִּי, וְאֶקְנֶה אָדוֹן לְעַצְמִי - כֶּסֶף וְכֶסֶף וְכָל הַיּוֹם כֶּסֶף.

וּרְאֵה בְּסִפְרֵנוּ "נֶחְמַת יִשְׂרָאֵל" עמ' 61 דְּבָרִים נִפְלָאִים, וְיִשְׂמַח לִבְּךָ.

כא. המעכב מלמצא זווגו או מלהפקד בבנים

חַיָּב אָדָם לִשָּׂא אִשָּׁה וּלְהַקִּים זֶרַע וּלְהִשְׁתַּדֵּל עַל כָּךְ בְּכָל יְכָלְתּוֹ, אָמְנָם, לְצַעֲרֵנוּ, יֶשְׁנָם כְּאֵלֶּה הַמִּשְׁתַּדְּלִים וְלֹא עוֹלֶה בְּיָדָם. כַּמּוּבָן, שֶׁכָּאן מָצְאָה לָהּ הַקְּנָאָה מָקוֹם לְהִתְכַּבֵּד בּוֹ. וַעֲלֵיהֶם לְדַעַת:

לִשָּׂא אִשָּׁה זֶהוּ עֹל! וְכַנֶּאֱמַר: "טוֹב לַגֶּבֶר כִּי יִשָּׂא עֹל בִּנְעוּרָיו" - עֹל אִשָּׁה, עֹל פַּרְנָסָה, עֹל גִּדּוּל יְלָדִים, צַעַר חִנּוּכָם, וְעוֹד וָעוֹד.

וּמוּבָא בְּסֵפֶר "מְסִלַּת יְשָׁרִים": הָאָדָם מִצִּדּוֹ טוֹב לוֹ לִחְיוֹת לְבַד, וְרַק שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לְלָבֹשׁ וְקוֹרַת גַּג לַחֲסוֹת בּוֹ מֵהַשָּׁרָב וּמֵהַגֶּשֶׁם, אֶלָּא מַה שֶּׁבָּנֵי אָדָם שׁוֹאֲפִים לִנְעֹשֶׂא וּלְהָבִיא בָּנִים לָעוֹלָם - "הַכֹּל הֵיא קִנְאַת אִישׁ מֵרֵעֵהוּ" (קהלת ד, ד).

דָּבָר נוֹרָא מְגַלֶּה לָנוּ ה"מְסִלַּת יְשָׁרִים":

אָדָם שׁוֹאֵף לִדְבָרִים שֶׁסְּתָם יַכְבִּידוּ וְיַקְשׁוּ עָלָיו אֶת הַחַיִּים וּמִבְּלְעֲדֵיהֶם יִחְיֶה חַיִּים הַרְבֵּה יוֹתֵר טוֹבִים, וְרַק מִקִּנְאַת אִישׁ מֵרֵעֵהוּ רוֹצֶה וְחָפֵץ הוּא בְּטִרְדוֹת הָעוֹלָם.

אָדָם חַיָּב לְהִשְׁתַּדֵּל לִמְצֹא זִוּוּגוֹ רַק מִצַּד חִיּוּב הַתּוֹרָה, וּשְׁאָר הָרְצוֹנוֹת הֵם מִקִּנְאָה, כִּי, בְּעֶצֶם, חַיֵּי מִשְׁפָּחָה הֵמָּה בְּסַךְ הַכֹּל רַק הִתְחַיְּבִיּוֹת וּנְתִינָה.

לָכֵן, אִם הִשְׁתַּדַּלְתָּ וְהִנְּךָ מִשְׁתַּדֵּל כְּחִיּוּב הַתּוֹרָה לִמְצֹא זִוּוּגְךָ, שֶׁהֲרֵי זֶהוּ עָוֹן גָּדוֹל מִנְּשׂוֹא לֶחְדַּל מִמִּצְוָה זוֹ, וְעָשִׂיתָ אֶת הַמֻּטָּל עָלֶיךָ - אֵין מָקוֹם לְקִנְאָה בִּכְלָל, וּרְאֵה אֶת הַצַּד הַטּוֹב שֶׁבְּחַיֶּיךָ הַפְּרָטִיִּים, וּמִצַּד שֵׁנִי - כַּמָּה הוֹרִים סוֹבְלִים לְמַעַן יַלְדֵיהֶם, אֵין יוֹם וְאֵין לַיְלָה - וְזֶה בַּמִּקְרֶה הַטּוֹב שֶׁהַיֶּלֶד בָּרִיא. וּכְשֶׁחַס וְחָלִילָה צְרִיכִים לִשְׁהוֹת עִמּוֹ בְּבֵית חוֹלִים, וְאִם, חַס וְחָלִילָה, נוֹלַד עִם מוּם - כָּל יְמֵיהֶם בְּצַעַר וּבְיָגוֹן. וְכֵן חִנּוּכוֹ שֶׁל הַיֶּלֶד כַּמָּה עוֹלֶה בְּקֹשִׁי וְכַמָּה הַשְׁקָעָה נִדְרָשׁ לְכָךְ, וְכָל זֶה וְאוּלַי...

וּרְאֵה עוֹד מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ בָּזֶה בְּסִפְרֵנוּ "יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל" עמ' 136־138.

כב. שנאה בין בני אותה אמנות

כָּל אֻמָּן שׂוֹנֵא בֶּן אֻמָּנוּתוֹ, וְזֹאת מִפְּנֵי שֶׁנִּדְמֶה לוֹ שֶׁלּוֹקֵחַ מִשֶּׁלּוֹ. בַּהֲלָכָה מוּבָא, שֶׁיֵּשׁ אֳפָנִים שֶׁמַּתִּיר לִפְתֹּחַ חֲנוּת לְיַד חֲנוּת הַמּוֹכֶרֶת מוּצָרִים שָׁוִים. וְסִפֵּר לִי עוֹבֵד אֶחָד שֶׁעָבַד בְּאַחַת הַחֲנֻיּוֹת שֶׁהָיְתָה לָהּ מִתְחָרָה מְמוּל, שֶׁבַּעַל הַבַּיִת שֶׁלּוֹ הָיָה מִדֵּי פַּעַם שׁוֹלֵחַ אוֹתוֹ לְהָצִיץ כַּמָּה קוֹנִים יֵשׁ אֵצֶל חֲבֵרוֹ מִמּוּל. סַקְרָנוּתוֹ הָיְתָה גּוֹבֶרֶת כְּאֵלּוּ וְלוֹקְחִים מִמֶּנּוּ אֶת שֶׁלּוֹ. חַיָּב אָדָם לְהַאֲמִין כִּי "אֵין אָדָם נוֹגֵעַ בַּמּוּכָן לַחֲבֵרוֹ אֲפִלּוּ כְּמִלְא נִימָה".

כג. שנאה על עקיפה בכביש או בהמתנה לתור

הָאָדָם מְבַזְבֵּז זְמַן כָּל כָּךְ רַב בְּמֶשֶׁךְ חַיָּיו וְלֹא חָס עַל שְׁנוֹתָיו הַמִּתְבַּזְבְּזִים וְהוֹלְכִים, מְשׁוֹחֲחַ דְּבָרִים בְּטֵלִים שָׁעוֹת עַל גַּבֵּי שָׁעוֹת, יָשֵׁן, אוֹכֵל, מְבַלֶּה וּמְכַלֶּה יָמָיו בְּבִזְבּוּז זְמַן מְשַׁוֵּעַ.

מָתַי נִזְכָּר אָדָם שֶׁכָּל רֶגַע חָשׁוּב וַחֲבָל עַל כָּל דַּקָּה?
כְּשֶׁהוּא נוֹסֵעַ בַּכְּבִישׁ וְלֹא נוֹתֶנֶת לוֹ מְכוֹנִית זְכוּת קְדִימָה, לֹא נוֹתֶנֶת לוֹ מְכוֹנִית לַעֲקֹף אוֹתָהּ, אוֹ כְּשֶׁעוֹמֵד הוּא בַּתּוֹר, וּמִישֶׁהוּ מִתְוַכֵּחַ אִתּוֹ מִי בָּא קוֹדֶם וּמִי אַחַר כָּךְ.
כָּאן!
כָּאן כְּבָר נִהְיָה הָאָדָם "מַתְמִיד" גָּדוֹל הַמְדַקְדֵּק עַל זְמַנּוֹ וּמְיַקֵּר כָּל שְׁנִיָּה, וּבָא לִידֵי מַחֲלֶקֶת וְרִיב, וְלִפְעָמִים מַגִּיעִים עַד לִקְלָלוֹת וַהֲרַמַת יָדַיִם, וְעַל מָה?! עַל "יַקִּרוּת הַחַיִּים"! שֶׁהֲרֵי הַזְּמַן יָקָר.
אַתָּה, שֶׁעַל כָּל יָמֶיךָ לֹא חַסְתָּ כְּלָל, וּמִוכָן אַתָּה לְפַטְפֵּט עִם אֵיזֶה חָבֵר בְּסֶתֶם דִּבּוּרֵי הֶבֶל וּסְרָק, פִּתְאוֹם אַתָּה "צַדִּיק" כְּמוֹ הַגְּאוֹן מִוִּילְנָא וְהֶ"חָפֵץ חַיִּים", שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים חֶשְׁבּוֹן נֶפֶשׁ עַל כָּל דַּקָּה וְדַקָּה שֶׁלֹּא תֵלַךְ לְאִבּוּד.
מָה אִכְפַּת לְךָ אִם תְּחַכֶּה בַּתּוֹר עוֹד כַּמָּה דַּקּוֹת, תִּסַּע עַל הַכְּבִישׁ עוֹד כַּמָּה דַּקּוֹת?! זֶהוּ יֵצֶר הַשִּׁנְאָה וְהַמַּחֲלֶקֶת! אֵשׁ הוּא! עַד אֲבַדּוֹן יֹאכֵל.
הַגַּאֲוָה וְתַאֲוַת הַנִּצּוֹחַ הֵם הֵמָּה הַמַּנְהִיגִים אֶת הָאָדָם וּמֵהֶם תּוֹצְאוֹת הַלֵּילוֹת בְּבֵין אָדָם לַחֲבֵרוֹ.
וְדַעְ! הַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ בְּשֵׁם ה', עוֹבֵר בְּלָאו - וְלוֹקֶה.
וְגַם אִם אַתָּה לֹא מְקַלֵּל, לִפְעָמִים בְּאִי וּתוּרְךָ אַתָּה מַכְשִׁיל אֶת הַשֵּׁנִי וְגוֹרֵם לוֹ לְקַלֵּל אוֹ לְנַבֵּל אֶת פִּיו, כַּמָּצוּי בַּכְּבִישִׁים אוֹ בְּהַמְתָּנָה לְתוֹר בְּמָקוֹמוֹת שׁוֹנִים, וְלִפְעָמִים גַּם חִלּוּל ה' נוֹרָא נִצְמָח מִכָּךְ, וְכָל זֶה בִּשְׁבִיל תַּאֲוַת הַנִּצּוֹחַ. וּפְעָמִים נִגָּרֵם מִכָּךְ הֲרַמַת יָדַיִם, וְכָל הַמֵּרִים יָד עַל חֲבֵרוֹ נִקְרָא רָשָׁע, כָּל הַסּוֹטֵר לוֹעוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ כְּסוֹטֵר לֹעַ הַשְּׁכִינָה, הַלְבָּנַת פָּנִים, שִׁנְאָה... וְאִם כֵּן, כַּמָּה לָאוִים עוֹבֵר אָדָם עַל שֶׁקֶר שֶׁעוֹשֶׂה בְּנַפְשׁוֹ שֶׁכְּאִלּוּ וּזְמַנּוֹ יָקָר לוֹ...

כד. קנאה ושנאה מהצלחת השני בתורה וכדומה

כָּאן, לְחֶמְרַת הָעִנְיָן, חַיָּבִים אָנוּ לְהַקְדִּים דְּבָרָיו שֶׁל רַבֵּנוּ יוֹנָה גֵּירוֹנְדִי בְּ"שַׁעֲרֵי תְשׁוּבָה" (שער ג' קס): "וְעִנְיַן שׂוֹנְאֵי ה' נִמְצָא לִפְעָמִים גַּם בָּאֲנָשִׁים שֶׁהֵם עוֹשִׂים הַמִּצְוֹת וְנִזְהָרִים מִכָּל עֲבֵרָה בְּמַעֲשֶׂה וּבַלָּשׁוֹן - אִם נַפְשָׁם רָעָה וּבְקֶרֶב לִבָּם יַקְשֶׁה לָהֶם כַּאֲשֶׁר חַבְרֵיהֶם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, וְיֵרַע בְּעֵינֵיהֶם בִּהְיוֹת בְּנֵי אָדָם עוֹבְדִים אֶת ה' וִירֵאִים מִלְּפָנָיו. וְכַאֲשֶׁר וַדַּאי תֹּאמַר עַל הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַחְפֹּץ שֶׁיִּכְבְּדוּ בְּנֵי אָדָם אֶת הַמֶּלֶךְ וְשֶׁיַּעַבְדוּהוּ כִּי הוּא שׂוֹנֵא אֶת הַמֶּלֶךְ - כָּל שֶׁכֵּן אִם הוֹצִיאוּ מַחֲשַׁבְתָּם אֶל הַפֹּעַל, שֶׁהֵם מְנִיאִים אֶת לֵב בְּנֵי אָדָם מֵעֲסֹק הַתּוֹרָה וּמִן הַמִּצְוֹות, כִּי הֵם שׂוֹנְאֵי ה'. וְכֵן הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עֵינָם צָרָה בְּכִבּוּד תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַיְשָׁרִים וְהַצַּדִּיקִים וְשׂוֹנְאִים עֲטָרַת תִּפְאַרְתָּם, אוֹ יֵרַע לְבָבָם אִם עֲדֵיהֶם

תֵּאתֶה וּבָאָה מָמְשֶׁלֶת הַדּוֹר, וְכֵן כָּתוּב (שמואל א' ח, ז): 'כִּי לֹא אֹתְךָ מָאָסוּ כִּי אֹתִי מָאֲסוּ מִמְּלֹךְ עֲלֵיהֶם', וְכָל שֶׁכֵּן אִם יְבַקְּשׁוּ כְּבוֹדָם לְכִלְמָה אוֹ יַשְׁפִּילוּהוּ".

אֱמֶת, אָדָם מְקַנֵּא בַּיָּקָר לוֹ, וְאִם אָדָם מְקַנֵּא בַּתּוֹרָה שֶׁל חֲבֵרוֹ זֶהוּ אָכֵן סִימָן שֶׁהַתּוֹרָה יְקָרָה לוֹ, אַחֶרֶת לֹא הָיָה מְקַנֵּא עָלֶיהָ, כִּי לֹא הָיָה מַחֲשִׁיב אוֹתָהּ. אוּלָם הַקִּנְאָה בַּתּוֹרָה, הַנִּקְרֵאת "קִנְאַת סוֹפְרִים", צְרִיכָה זְהִירוּת רַבָּה, כִּי אִם הִיא בַּצּוּרָה הַנְּכוֹנָה - אֵין טוֹבָה מִמֶּנָּה, וְאִם לָאו - אֵין רָעָה מִמֶּנָּה.

הַצּוּרָה הַנְּכוֹנָה שֶׁמְּקַנֵּא בְּתַלְמִיד חָכָם וּבְאָדָם הַלּוֹמֵד תּוֹרָה - לְפִי שֶׁרוֹצֶה לִהְיוֹת כְּמוֹתָם וּלְהַגִּיעַ לְמַעֲלָתָם, אֲבָל, חַס וְחָלִילָה, אֵין עֵינוֹ צָרָה בִּכְבוֹדָם וּבְמַעֲלָתָם, אֶלָּא שֶׁשּׂוֹאֵף לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְלִהְיוֹת אָהוּב לַה' כְּמוֹהֶם. קִנְאָה זוֹ הִיא חִיּוּבִית, וְאַדְרַבָּה - קִנְאַת סוֹפְרִים תַּרְבֶּה חָכְמָה, וְאֵין טוֹב יוֹתֵר מִקִּנְאָה זוֹ שֶׁמְּרוֹמֶמֶת אֶת הָאָדָם, כִּי בְּלִי שְׁאִיפָה אִי אֶפְשָׁר לִגְדֹּל, וּשְׁאִיפָה בָּאָה רַק מִתּוֹךְ כָּךְ שֶׁרוֹאֶה דּוּגְמָאוֹת וּדְמֵיוֹת שֶׁל אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים שֶׁהִגִּיעוּ וְהִשִּׂיגוּ, וְיוֹצֵא לַדֶּרֶךְ וּמְהַלֵּךְ בִּמְסִלּוֹתֵיהֶם.

אֲבָל צַר הָעַיִן בְּהַצָּלַחַת לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה וְצַר הָעַיִן בַּכָּבוֹד הַנִּתָּן לְעוֹסְקֵי הַתּוֹרָה, נֶחְשָׁב הוּא מִכַּת "שׂוֹנְאֵי ה'", וְהִנּוֹ יוֹתֵר גָּרוּעַ מֵהַמְקַנֵּא בְּהֶבְלֵי עוֹלָם שֶׁל בְּנֵי הָאָדָם, כֵּיוָן שֶׁעֵינוֹ צָרָה בִּכְבוֹד שָׁמַיִם הַמִּתְרַבֶּה וְגָדֵל עַל יְדֵי עֲמֵלֵי תוֹרָה.

וְעַל כָּךְ הָיָה אוֹמֵר הָרַבִּי אֱלִימֶלֶךְ מִלִּיזֶנְסְק זיע"א: מַה הַסִּימָן שֶׁל עוֹבֵד ה' אֲמִתִּי וּבַמֶּה יִבָּחֵן אֲפוֹא אִם עוֹבֵד ה' בֶּאֱמֶת הוּא? כְּשֶׁרוֹאֶה אֶת חֲבֵרָיו מַצְלִיחִים מִמֶּנּוּ בַּתּוֹרָה וּבַעֲבוֹדַת ה' וְלִבּוֹ טוֹב עָלָיו, וְשָׂמֵחַ בִּרְאוֹתוֹ חַיָּלִים חֲרוּצִים לִדְבַר ה'. זֶהוּ עוֹבֵד ה' בֶּאֱמֶת. עַד כָּאן.

וְהוּא שֶׁעָנָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כְּשֶׁבָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ "אֶלְדָּד וּמֵידָד מִתְנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה" - "מִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים".

וְכֵיצַד, וּמֶה הָעֵצָה לְהִתְמוֹדֵד עִם בְּעָיָה זוֹ?

לְהִתְבּוֹנֵן.

יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם: אִם הַמַּצְלִיחַ מַצַּד שֶׁהוּא מֻכְשָׁר יוֹתֵר, יֵשׁ לוֹ כִּשְׁרוֹנוֹת לְתַפֵּס מַהֵר וְלֹא לְאַבֵּד מַה שֶּׁהוּא שׁוֹמֵעַ, וְאַתָּה מַרְגִּישׁ שֶׁכַּמָּה שֶׁתְּרוּץ אַחֲרָיו וְגַם אוּלַי תִּשְׁתַּדֵּל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ - לְעוֹלָם לֹא תַּגִּיעַ אֵלָיו, אִם כֵּן, זוֹ מַתָּנַת שָׁמַיִם. שֶׁהוּא יַעֲבֹד בַּנְּתוּנִים שֶׁלּוֹ וִימַצֶּה אוֹתָם, וְאִלּוּ אֲנִי עוֹבֵד בַּנְּתוּנִים שֶׁלִּי. כָּךְ ה' בָּרָא אוֹתִי, וְכָךְ ה' בָּרָא אוֹתוֹ. זֶה כְּבָר גְּזֵרַת שָׁמַיִם, וּמָה אֲנִי צָרִיךְ לְהִתְעָרֵב בָּזֶה?!

וְאִם אֵינוֹ בַּעַל אוֹתָם כִּשְׁרוֹנוֹת, אֶלָּא שֶׁהוּא מַשְׁקִיעַ יוֹתֵר - אָז בַּמֶּה הַקִּנְאָה? תַּשְׁקִיעַ כָּמוֹהוּ - וְתַשִּׂיג כָּמוֹהוּ. הוּא, בְּעֶצֶם, לֹא עָשִׂיר יוֹתֵר מִמְּךָ.

לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה?

יֵשׁ אָדָם שֶׁעוֹבֵד 12 שָׁעוֹת בַּיּוֹם וּמַרְוִיחַ 10,000 שַׂ"ח בְּחֹדֶשׁ, וְיֵשׁ אָדָם שֶׁעוֹבֵד רַק 5 שָׁעוֹת בַּיּוֹם וּמַרְוִיחַ 5,000 שַׂ"ח בְּחֹדֶשׁ. וְכִי שַׂיָּךְ שֶׁיִּקְנֵא בַּשֵּׁנִי? הֲרֵי זוֹ טִפְּשׁוּת! תַּעֲבֹד גַּם אַתָּה יוֹתֵר וְתַרְוִיחַ יוֹתֵר.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמַר ה' לְקַיִן עַל שֶׁהָרַג אֶת הֶבֶל אָחִיו מִקְנְאָה עַל שֶׁקִּבֵּל מִנְחָתוֹ שֶׁל הֶבֶל וְאִלּוּ אֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה. אָמַר לוֹ ה': "לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָּנֶיךָ?" הֲלֹא אֶזֶה לֹא שֶׁאֲנִי אוֹהֵב אֶת הֶבֶל יוֹתֵר מִמְּךָ, אֶלָּא "אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת" - אִם תֵּטִיב מַעֲשֶׂיךָ כְּמוֹ אָחִיךָ, שֶׁהֵבִיא מִבְּכוֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵיהֶן - "שְׂאֵת", אֲנִי אֶשָּׂא אוֹתְךָ וְאֶרְים אוֹתְךָ כָּמוֹהוּ. אֶלָּא מָה אַתָּה רוֹצֶה? לַעֲבֹר פָּחוֹת, לְהָבִיא מִפְּרִי בְּאוּשִׁים שֶׁל אַדְמָתְךָ, וְלִדְרֹשׁ שֶׁאֲנִי אֲקַבְּלֵם בְּאַהֲבָה כְּמוֹ אֶת מַתָּנַת אָחִיךָ...

וְאִם אֶכֶן אַתָּה מִשְׁתַּדֵּל וְעָמֵל וּבָכָל זֹאת לֹא מַשִּׂיג כְּמוֹ שֶׁמַּשִּׂיג חֲבֵרְךָ - שְׂמַח בְּחֶלְקְךָ. אֵלּוּ הַנְּתוּנִים שֶׁנָּתַן לְךָ הַבּוֹרֵא, וְאִתָּם - וְרַק אִתָּם - הוּא רוֹצֶה שֶׁתִּתְמוֹדֵד, וְלֹא טוֹב לְךָ אַחֶרֶת, וְלֹא תִּפְעַל אֶת הַמֻּטָּל עָלֶיךָ בְּתַּפְקִידְךָ בַּנְּתוּנִים שֶׁל חֲבֵרְךָ, וְתִזְכֶּה שֶׁשְּׂכָרְךָ בַּעֲמָלְךָ יְהֵא שָׁוֶה לְשֶׁל חֲבֵרְךָ וְלֹא תַּפְסִיד כְּלוּם, כֵּיוָן שֶׁעָשִׂיתָ אֶת הַמֻּטָּל עָלֶיךָ כְּפִי כֹּחֲךָ.

וְכִי הֶ"חָפֵץ חַיִּים" אוֹ הַ"בֶּן אִישׁ חַי" קִנְאוּ בְּמָה שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְמַדְרֵגַת רַשׂ"י וְהָרַמְבַּ"ם? בְּוַדַּאי שֶׁלֹּא! הֵם עָשׂוּ כָּל אֲשֶׁר בִּיכָלְתָּם לְפִי הַנְּתוּנִים שֶׁקִּבְּלוּ, וְהֵבִינוּ, כִּי הַמִּתְיַגֵּעַ בְּכָל כֹּחוֹ, מַעֲלָתוֹ כְּמַעֲלַת רַשׂ"י וְהָרַמְבַּ"ם, שֶׁהֵיוּ לָהֶם כֹּחוֹת טְמִירִים וְעֶלְיוֹנִים יוֹתֵר, וְאִם כֵּן, מַה יֵּשׁ לְקַנֵּא? יָדְעוּ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁעוֹשִׂים אֶת הַמֻּטָּל עֲלֵיהֶם, רְצוּיִים הֵם בְּעֵינֵי ה' כְּרַשׂ"י וְהָרַמְבַּ"ם בְּדוֹרָם. "יִפְתַּח בְּדוֹרוֹ כְּשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ".

וְנַחֲזֹר לְדָבָרֵינוּ שֶׁאָמַרְנוּ קֹדֶם - שֶׁעוֹבֵד ה' הָאֲמִתִּי, כְּשֶׁרוֹאֶה כְּבוֹד שָׁמַיִם מִתְרַבֶּה, שָׂמֵחַ לִבּוֹ. זֶהוּ סִימָן שֶׁל עֶבֶד ה' בֶּאֱמֶת.

צַר הָעַיִן שֶׁרוֹצֶה לִרְאוֹת רַק אֶת הַצְּלָחָתוֹ, וְשָׂמֵחַ בְּמֶחְדָּלָם שֶׁל הָאֲחֵרִים - כִּי אָז מִתְבַּלֶּטֶת אִישִׁיּוּתוֹ, וְנִבְנֶה עַל חֶרְבָּנָם שֶׁל אֲחֵרִים - אֵין הוּא חָשׁוּב לְכְלוּם, וַעֲבוֹדָתוֹ - מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ, כִּי הָעִקָּר הוּא לִזְכּוֹת שֶׁיְּהֵא לַה' נַחַת מִמֶּנִּי, וְאִם יֵשׁ לוֹ נַחַת מִמַּסֶּכֶת אַחַת שֶׁלָּמַדְתִּי כְּמוֹ מֵהַשֵּׁנִי מֵעֶשֶׂר מַסֶּכְתּוֹת שֶׁלָּמַד - אִם כֵּן, שְׁנֵינוּ עוֹשִׂים נַחַת לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּשָׁוֶה, כִּי מִמֶּנּוּ דּוֹרֵשׁ ה' עֶשֶׂר מַסֶּכְתּוֹת וְהוּא עוֹשֶׂה זֹאת, וּמִמֶּנִּי דּוֹרֵשׁ ה' מַסֶּכֶת אַחַת וַאֲנִי עוֹשֶׂה זֹאת. אִם כֵּן, שְׁנֵינוּ עוֹשִׂים רְצוֹן בּוֹרְאֵנוּ וּמְשַׂמְּחִים אוֹתוֹ.

וְאֶפְשָׁר לְרַמֵּז בְּמַה שֶּׁעָנָה ה' לַלְּבָנָה שֶׁאָמְרָה 'אִי אֶפְשָׁר לִשְׁנֵי מְלָכִים לְשַׁמֵּשׁ בְּכֶתֶר אֶחָד' - 'לְכִי וּמַעֲטִי אֶת עַצְמֵךְ'. הַלְּבָנָה טָעֲנָה: זֶה לֹא כְּבוֹד שָׁמַיִם שֶׁיִּהְיוּ לְמֶלֶךְ עֲבָדִים בְּאוֹתָהּ עָמְדָה וּבְאוֹתוֹ לְבוּשׁ וּבְאוֹתָהּ דַּרְגָּה; כְּבוֹד הַמֶּלֶךְ מִתְבַּטֵּא כְּשֶׁיֵּשׁ עֲבָדִים קְטַנִּים, וְיוֹתֵר גְּדוֹלִים, וְכֵן הָלְאָה וְהָלְאָה לְמַעְלָה, עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ יוֹתֵר מִכֻּלָּם, וְכָךְ מוּחְשִׁי יוֹתֵר כְּבוֹד הַמֶּלֶךְ

כְּשֶׁיֵּשׁ דְּרִגּוֹת דְּרִגּוֹת וְהוּא מֵעַל כֻּלָּם, אֲבָל כְּשֶׁכָּל עֲבָדָיו שָׁוִים בְּמַעֲלָתָם, לֹא מוּחָשׁ כְּבוֹד הַמֶּלֶךְ. וּבְמִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה עָנָה לָהּ ה': אַתְּ רוֹצָה בִּכְבוֹדִי בֶּאֱמֶת? נִרְאֶה, לְכִי וְהַמְעִיטִי אֶת עַצְמֵךְ. וְהָיָה, אִם בַּקָּשְׁתְּ זֹאת לְמַעֲנִי בֶּאֱמֶת - אֵין לָךְ מַה לְהִצְטַעֵר, כֵּיוָן שֶׁבְּכָךְ נִתְמַלְּאָה בַּקָּשָׁתֵךְ שֶׁיִּבְלַט וְיִמְחַשׁ כְּבוֹדִי, וְלָכֵן הַמְעִיטִי אֶת עַצְמֵךְ כְּדֵי שֶׁיִּמְחַשׁ הַגְדָּלַת כְּבוֹדִי. וְאִם אָמְנָם תִּצְטַעֲרִי מִכָּךְ, הֲרֵי שֶׁלֹּא בִּקַּשְׁתְּ זֹאת לִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי, אֶלָּא לִכְבוֹדֵךְ.

הֲרֵי שֶׁכְּבוֹד שָׁמַיִם מִתְעַלֶּה גַּם מֵהַקְּטַנִּים וְגַם מֵהַגְּדוֹלִים, כִּי כְּשֶׁיֵּשׁ קְטַנִּים, נִכָּרִים הַגְּדוֹלִים, וְעַל כֻּלָּם .... כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ, כָּךְ שֶׁהֶחְכָּם מְנַצֵּל גַּם קְטָנוּתוֹ לְמַעַן הַרְבּוֹת כְּבוֹד שָׁמַיִם.

אוֹתָהּ מִדָּה אֶמְלָלָה הַנְּזְכֶּרֶת לְעֵיל בְּדִבְרֵי ה"מְסִלַּת יְשָׁרִים", יְכוֹלָה לְהִמָּצֵא אֲפִלּוּ בֵּין כָּתְלֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ, חַס וְשָׁלוֹם. נַטֵּה אָזְנֵינוּ לְדִבְרֵי אֶחָד מִגְּדוֹלֵי דּוֹרֵנוּ:

פַּעַם אַחַת נִכְנַס בָּחוּר אֶצֶל הַגָּאוֹן ר' יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל קַנְיֶיבְסְקִי זַצ"ל. אוֹתוֹ בָּחוּר לֹא רָאָה סִימָן יָפֶה בְּלִמּוּדוֹ, וְהוּא שָׂקַע בְּעַצְבוּת. הוּא בִּקֵּשׁ מֵהַגָּאוֹן הַנַּ"ל עֵצָה וְתוּשִׁיָּה. עָנָה לוֹ הַגָּאוֹן: אַתָּה יוֹדֵעַ לָמָּה יֵשׁ בַּחוּרִים שֶׁפִּתְאֹם מְאַבְּדִים אֶת הַחֵשֶׁק בַּלִּמּוּד, וְנִכְנָסִים לְמַשְׁבֵּר? - יֵשׁ לָזֶה סִבָּה אַחַת: מִפְּנֵי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁלּוֹמְדִים, חוֹשְׁבִים עַל הַכָּבוֹד, כִּי הַתַּלְמִיד רוֹצֶה שֶׁרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה יַחֲזִיק מִמֶּנּוּ, וְשֶׁיְּכַבְּדוּ אוֹתוֹ, וְכוֹאֵב לוֹ שֶׁחֲבֵרוֹ יוֹדֵעַ יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, וְשֶׁחֲבֵרָיו שׁוֹאֲלִים שְׁאֵלוֹת טוֹבוֹת בַּשִּׁעוּר וְהוּא אֵינֶנּוּ שׁוֹאֵל, וְכָל זֶה גּוֹרֵם לוֹ צַעַר, וְהַקְּנָאָה אוֹכֶלְתּוֹ. אֲבָל דַּע לְךָ, שֶׁהָאֱמֶת הִיא שֶׁלּוֹמְדִים תּוֹרָה רַק בִּשְׁבִיל דָּבָר אֶחָד וְיָחִיד: שֶׁאַחֲרֵי מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּאִים לְעוֹלָם הָאֱמֶת, עוֹלָם הַנֶּצַח, וְשָׁם לֹא תּוֹפֵס שׁוּם חֲשִׁיבוּת, שׁוּם עִנְיָן שֶׁבָּעוֹלָם, לֹא רְכוּשׁ וְלֹא נְכָסִים, וְלֹא שׁוּם דָּבָר, רַק דָּבָר אֶחָד וְיָחִיד: תּוֹרָה. וְשָׁם, כָּל הַמַּשִּׂא וּמַתָּן הוּא רַק בַּתּוֹרָה, וְשָׁם יִבְחֲנוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד עַל יְדֵיעוֹתָיו בַּתּוֹרָה, וְיֹאמְרוּ לוֹ: עָמֹד וַעֲרֹךְ מִקְרָא שֶׁקָּרִיתָ וּמִשְׁנָה שֶׁשָּׁנִיתָ, וְכָל הַתּוֹרָה שֶׁבָּן אָדָם לוֹמֵד כָּל יְמֵי חַיָּיו, צָרִיךְ לִהְיוֹת רַק לְתַכְלִית זֶה: שֶׁלֹּא יָבוֹשׁ וְלֹא יִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד - בְּעוֹלָם הָאֱמֶת הַנִּצְחִי.

וְכַאֲשֶׁר לוֹמֵד לְתַכְלִית הַזּוֹ בִּלְבַד - אָז לֹא אִכְפַּת לוֹ שׁוּם עִנְיָנִי כָּבוֹד, וְשׁוּם קִנְאָה לֹא תַּעֲלֶה עַל לִבּוֹ, וְלֹא יְהֵא אִכְפַּת לוֹ אִם מַחֲזִיקִים מִמֶּנּוּ כָּאן, וְאִם מְכַבְּדִים אוֹתוֹ כָּאן, שׁוּם דָּבָר לֹא אִכְפַּת לוֹ, כִּי כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו נְתוּנִים רַק לְהוֹסִיף עוֹד וְעוֹד תּוֹרָה לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ תּוֹרָה, וְאָז אֵין לוֹ מַשְׁבְּרִים וְתָמִיד הוּא בְּשִׂמְחָה... (תמצית לשון פניני רבינו הקהלות יעקב, עמ' ט).

הַגָּאוֹן ר' יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל קַנְיֶיבְסְקִי זַצ"ל גִּלָּה, שֶׁגַּם הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה יְכוֹלָה לִהְיוֹת נִתְפֶּסֶת כְּקֶרְדֹּם לַחְפֹּר בּוֹ וּלְהַשִּׂיג עֶלְיוֹנוּת חִיצוֹנִית, חַס וְשָׁלוֹם. וְכַאֲשֶׁר נִדְמֶה לְאָדָם שֶׁהוּא לֹא הִצְלִיחַ לְהַשִּׂיג אוֹתוֹ "הֶשֵּׂג", הוּא שׁוֹקֵעַ בְּעַצְבוּת.

הָרַב קַנְיֶיבְסְקִי זַצַ"ל מוֹסִיף עוֹד נְקֻדָּה בַּיְסוֹד הַנַּ"ל בְּסִפְרוֹ "חַיֵּי עוֹלָם" (פרקים י"א וי"ב). נַעְתִּיק מְעַט מִדְּבָרָיו הַמְּאִירִים: רַבִּים מֵהַתַּלְמִידִים חוֹשְׁבִים, שֶׁעִקַּר הַהַצְלָחָה בַּלִּמּוּד הִיא כְּשֶׁיָּכוֹל לְחַדֵּשׁ חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה. אִם לְהַמְצִיא קוּשְׁיָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אוֹ לְתָרֵץ אֵיזוֹ קוּשְׁיָה שֶׁהָאַחֲרוֹנִים זַצַ"ל נִשְׁאֲרוּ בְּצָרִיךְ עִיּוּן. וּכְשֶׁאֵין זֶה עוֹלֶה בְּיָדוֹ, חוֹשֵׁב עַצְמוֹ לְבַלְתִּי מַצְלִיחַ, וְלִבּוֹ עָלָיו כּוֹאֵב. [וְכָל זֶה בָּא בַּעֲבוּר שֶׁהַחֲבֵרָה רוֹחֶשֶׁת כָּבוֹד בְּעִקַּר לְמִי שֶׁיּוֹתֵר חָרִיף וְיוֹתֵר מְפַלְפֵּל, וְיָכוֹל לְחַדֵּשׁ חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה]. וּבֶאֱמֶת זוֹ טָעוּת - כִּי לְחַדֵּשׁ חִדּוּשׁ אוֹ סְבָרָא יְשָׁרָה, אֵינוֹ אֶלָּא סְעִיף אֶחָד מִכְּשֶׁרוֹן הַלִּמּוּד, וְעִקַּר הַצְלָחָה בַּתּוֹרָה הִיא הֲבָנַת הַסּוּגְיָה הֵיטֵב, לְכָל פְּרָטֶיהָ וּטְעָמֶיהָ. זֶה נִקְרָא תַּלְמִיד חָכָם מֻפְלָג וְרָאוּי לְגָלוֹת לְנָאוֹן וּלְתִפְאָרֶת. וְכָתַב בְּסֵפֶר שְׁאִילְתּוֹת (בשם מרן הגר"ח מוואלאזין): חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה נִקְרָא - כָּל מַה שֶּׁלּוֹמֵד יוֹתֵר וּמִתְבָּרְרִים הַדְּבָרִים וּמִתְחַוְּרִים אֶצְלוֹ, וּכְשֶׁחוֹזֵר יוֹתֵר, נִתְבָּאֲרוּ טְעָמִים וּפֵרוּשִׁים, וְזֶה אֶצְלוֹ חִדּוּשִׁים. הַגָּאוֹן ר' שְׁלֹמֹה וולְבֶּה מַאֲרִיךְ עוֹד בַּיְסוֹד הַנַּ"ל (מבואר במכתב בספר עלי שור ח"א עמ' לז): מַה מְּאֹד אֲנִי מַרְגִּישׁ אִתְּךָ אֶת צַעֲרָךְ שֶׁל הַלִּמּוּד שֶׁ'אֵינוֹ הוֹלֵךְ'... בְּבוֹאֲךָ לְיִשִׁיבָה אוּלַי הָיוּ לְךָ דִּמְיוֹנוֹת מֻפְרָזִים עַל עַצְמְךָ וְכִשְׁרוֹנוֹתֶיךָ. אֲבָל יוֹם יוֹם רָאִיתָ יוֹתֵר וְיוֹתֵר שֶׁכִּשְׁרוֹנוֹת שֶׁל אֲחֵרִים - מִגְרָעוֹת אֶצְלְךָ... וּבְיוֹם אֶחָד נִתְמַלְּאָה הַסְּאָה. הִנֵּךְ חֹשׁ בְּעַצְמְךָ כִּי אֵין לְךָ כְּלוּם, לֹא כִּשָּׁרוֹן וְלֹא הַצְלָחָה וְלֹא תִּקְוָה, רַק אַפִּיסַת כֹּחַ, עֲצָבוּת, צַעַר. הַרְגָּשָׁה זוֹ נִקְרֵאת - קִנְאָה. וּתְהֵא זֹאת נֶחָמָתְךָ, יְדִידִי, כִּי כָּל צָעִיר סוֹבֵל מִקִּנְאָה...

הַמַּכִּיר אֶת עַצְמוֹ וְיוֹדֵעַ תְּכוּנוֹתָיו, וְיוֹדֵעַ כִּי מַה שֶּׁחָנַנוֹ הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ - מַתָּנָה גְּדוֹלָה הִיא, וְאִם רַק יְנַצֵּל אֶת כֹּחוֹתָיו, יַגִּיעַ לְכָל מַעֲלָה חֲמוּדָה, וְיַשִּׂיג בַּתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה מַה שֶּׁבּוֹרֵא עוֹלָם רָצָה שֶׁהוּא יַשִּׂיג, וּבָאֹפֶן שֶׁהַבּוֹרֵא עוֹלָם רָצָה שֶׁיַּשִּׂיגֵהוּ - אָדָם זֶה אֵינוֹ סוֹבֵל עוֹד מִקִּנְאָה. אֲבָל הַצָּעִיר, אֲשֶׁר טֶרֶם מַכִּיר אֶת עַצְמוֹ וּתְכוּנוֹתָיו הַכָּרָה מְפֻכַּחַת וּבְרוּרָה - הִנּוֹ מַבִּיט עַל עַצְמוֹ בְּעֵינַיִם לֹא לוֹ. הוּא מוֹדֵד אֶת עַצְמוֹ בְּקֶנֶה הַמִּדָּה שֶׁל חֲבֵרוֹ, מַה שֶּׁהוּא רוֹאֶה אֵצֶל חֲבֵרָיו - זֶהוּ בְּעֵינָיו הַטּוֹב, וְהוּא רוֹצֶה לִהְיוֹת כְּמוֹתָם. לָכֵן, הַמַּגָּע עִם הַחֲבֵרִים מַעֲמִיד אוֹתוֹ תָּמִיד עַל גְּבוּלוֹת שִׂכְלוֹ וְכִשְׁרוֹנוֹ, וְהוּא רוֹאֶה עַצְמוֹ לֹא מִתּוֹךְ עַצְמוֹ, אֶלָּא מֵהַגְּבוּלוֹת, וְשָׁם הוּא רוֹאֶה אֵצֶל עַצְמוֹ יוֹתֵר אֶת הַשְּׁלִילָה. זוֹהִי בְּחִינָה שֶׁל "רֵקֶב עֲצָמוֹת - קִנְאָה", הַנִּגּוּעַ בְּקִנְאָה הוּא מְזַנִּיחַ אֶת הַטּוֹב וְהַחִיּוּבִי אֲשֶׁר חָנָנוֹ ה' עַד כְּדֵי "רֵקֶב עֲצָמוֹת", וְרַק מַעֲלוֹתֵיהֶם שֶׁל אֲחֵרִים, חֲבֵרָיו וּסְבִיבָתוֹ, הֵן מַעֲלוֹת בְּעֵינָיו...

הֵן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה, נָתַן לְךָ כָּל הַכֹּחוֹת הַדְּרוּשִׁים כְּדֵי שֶׁתְּקַבֵּל חֶלְקְךָ בַּתּוֹרָה. תּוֹכַל לְבָרֵךְ בְּשִׂמְחָה רַבָּה בְּכָל בֹּקֶר: "בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה לִי צָרְכִּי" - גַּם בַּגַּשְׁמִיּוּת וְגַם בָּרוּחָנִיּוּת. כָּל מַה שֶּׁצָּרִיךְ לִי בְּכֶדֶי לְמַלְאוֹת תַּפְקִידִי בָּעוֹלָם, כָּל הַדְּרוּשׁ לִי לִזְכוֹת לְחֶלְקִי בַּתּוֹרָה - הַכֹּל הוּא יִתְבָּרַךְ נָתַן לִי!

לְסִיּוּם -

הִתְבָּאֵר לָנוּ כִּי מִדַּת הַכָּבוֹד הִיא אֲשֶׁר הָפְכָה אֶת הָרְדִיפָה אַחַר הַמּוֹתָרוֹת, הַהַצְלָחָה הַמְדֻמָּה וְהַתַּחֲרוּת הַחֲבָרְתִית בְּכָל תְּחוּמֵי הַחַיִּים, לֶאֱלִיל הָאֱנוֹשׁוּת. לוּ הָיוּ בְּנֵי אָדָם בּוֹחֲנִים אֶת הַצְלָחָתָם בְּקִנֵּה מִדָּה שֶׁל אֱמֶת, כִּי אָז קַל הָיָה לָהֶם יוֹתֵר לְהֶחְלֵץ מֵהַשְׁפָּעַת הָעוֹלָם הָרוֹעֵשׁ וְהָרוֹגֵשׁ וְהָיוּ מַרְפִּים מֵאוֹתָהּ תַּחֲרוּת אֵין סוֹפִית, וְהָיוּ מַשִּׂיגִים אֶת הָאֹשֶׁר הָאֲמִתִּי אֲשֶׁר הָאֱנוֹשׁוּת בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ בִּמְרוּצָתָהּ.

וְכָתַב הָרַב "רוּחַ חַיִּים" (אבות ו, ו): יָכוֹל אָדָם לְהַסְפִּיק בְּלִמּוּדָיו בְּשָׁעָה אַחַת שֶׁל שִׂמְחָה יוֹתֵר מֵהַרְבֵּה שָׁעוֹת שֶׁל עֲצָבוּת.

כה. תרגיל מצלח

הַרְבֵּה פְּעָמִים מִתְלַבֵּשׁ הֶחֵטְא הַשִּׂנְאָה בְּשֶׁקֶר, וְהוּא מֵהַתַּרְגִּילִים הַמַּצְלִיחִים בְּיוֹתֵר שֶׁמִּצְטַיֵּן יֵצֶר הָרָע בְּהַצְלָחָתוֹ. לְדוּגְמָה:

שָׁמַעְתָּ מֵאָדָם, שֶׁאַתָּה בֵּין כֹּה קְצָת מְקַנֵּא בּוֹ מִסִּבּוֹת שׁוֹנוֹת, שֶׁאָמַר אֵי־אֵלּוּ דְּבָרִים עַל תַּלְמִיד חָכָם מְסֻיָּם שֶׁהָיָה אָסוּר לְאָמְרָם מִשּׁוּם פְּגִיעָה בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים. תֵּכֶף בְּשָׁמְעֲךָ זֹאת, הִנֵּךְ מִתְקוֹמֵם, כּוֹעֵס, וּמֵשִׁיב מִלְחָמָה שַׁעֲרָה, וְכִבְיָכוֹל הִנֵּךְ מַצְדִּיק אֶת עַצְמְךָ מִדִּין 'מוֹחֶה עַל כְּבוֹד חֲכָמִים'.

בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה שֶׁקֶר יֵשׁ כָּאן!

לוּ הָיִיתָ שׁוֹמֵעַ אֶת אוֹתָן מִלִּים עַל אוֹתוֹ חָכָם מֵאָדָם שֶׁאֵין לְךָ שׁוּם עֵסֶק אִתּוֹ, וּבִפְרָט אִם הָיִיתָ שׁוֹמֵעַ אֶת אוֹתָן מִלִּים הַפּוֹגְעוֹת בֶּחָכָם מֵאוֹהֲבֶךָ וִידִידְךָ - הֶהָיִיתָ כְּךָ מִתְקוֹמֵם בְּכַעַס וּבְבוּז? בְּוַדַּאי לֹא. לְכָל הַיּוֹתֵר - אַתָּה יוֹדֵעַ - שֶׁהָיִיתָ מוֹכִיחַ אוֹתוֹ עַל הֱיוֹתוֹ מְדַבֵּר שֶׁלֹּא כַּהֲגָן, אוֹ יִתָּכֵן, שֶׁבִּכְלָל גַּם לֹא הָיִיתָ עוֹנֶה וְלֹא מִתְיַחֵס לְדְבָרָיו, וְלָמָּה לֹא תַּחְשֹׁב, שֶׁמֵּאָדָם זֶה, שֶׁמֵּאָז וּמִתָּמִיד יֵשׁ לְךָ קִנְאָה עָלָיו, נָפַלְתָּ עַל הִזְדַּמְּנוּת הַפָּז הַ"מַּצְדֶּקֶת" לָקוּם וּלְחָרְפוֹ וּלְהוֹצִיא אֶת הַשִּׂנְאָה הָעֲמֻקָּה וְהַמֻּסְתֶּרֶת שֶׁהָיְתָה חֲבוּיָה בְּלִבְּךָ עָלָיו עַד כָּעֵת?

דָּבָר זֶה מְאֹד מָצוּי, וְגַם הַמִּבְחָן לְאֵמֶת תּוֹפָעָה זוֹ בָּרוּר וַאֲמִתִּי.

דּוּגְמָה נוֹסֶפֶת:

שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁאֶחָד מֵהֶם לֹא רוֹחֵשׁ אַהֲבָה לַשֵּׁנִי, וְהַשִּׂנְאָה בֵּינֵיהֶם פְּנִימִית וְלֹא גְּלוּיָה, וּפִתְאוֹם מִתְלַקֵּחַ בְּצִבּוּר אוֹ בֵּין אַנְשֵׁי הַשִּׁעוּר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְכוּחַ נוֹרְמָלִי בְּנוֹשֵׂא מְסֻיָּם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם כְּבוֹד שָׁמַיִם, אוֹ יִתָּכֵן וְכוּחַ בְּדָבָר הֲלָכָה, וְאוֹתוֹ שׁוֹנֵא חוֹשֵׁב: לָמָּה לֹא מֻצְדָּק לְהוֹכִיחַ לַשֵּׁנִי, שֶׁהִנּוֹ מְמַעֵט כְּבוֹד שָׁמַיִם, וְלָתֵת לוֹ מִלִּים כְּדָרְבוֹנוֹת עַל הֱיוֹתוֹ נוֹהֵג שֶׁלֹּא כַּהֲגָן וְאֵינוֹ נוֹטֶה לְדַעַת אֵלּוּ שֶׁחֻפְּצִים בִּכְבוֹד שָׁמַיִם יוֹתֵר, אוֹ לָמָּה לֹא לְהוֹכִיחוֹ עַל

הֱיוֹתוֹ טוֹעֶה בִּדְבַר הֲלָכָה, וְנִכְשָׁל וּמַכְשִׁיל בְּכָךְ אֶת אֲחֵרִים? הֲרֵי רָאוּי לְהוֹכִיחוֹ וְלִנְזֹף בּוֹ עַל כָּךְ.

וְיִתָּכֵן אֲפִלּוּ שֶׁהִנְּךָ תּוֹפְסוֹ מְדַבֵּר בַּחֲזָרַת הַשַּׁ"ץ אוֹ בִּשְׁעַת קְדִישׁ, וְשׁוּב - הִנֵּה הִזְדַּמְּנוּת נִפְלָאָה לָקוּם וְלִגְעֹר בּוֹ, וְגַם רְאָיָה הִנְּךָ מֵבִיא לְעַצְמְךָ, כַּמּוּבָא בַּ"שֻׁלְחָן עָרוּךְ" - 'מִי שֶׁשָּׂח בְּאֶמְצַע תְּפִלָּה - גָּדוֹל עֲוֹנוֹ, וְגוֹעֲרִין בּוֹ', אִם כֵּן, מִצְוָה אֲנִי עוֹשֶׂה.

וְאֵינְךָ מֵבִין שֶׁהַכֹּל טוֹב וְיָפֶה דַּוְקָא כְּשֶׁהַמּוֹכִיחַ מוֹכִיחַ לְשֵׁם שָׁמַיִם וְלִכְבוֹד הַשֵּׁם, וְלֹא לְשֵׁם "חִסּוּל חֶשְׁבּוֹן".

וּרְאָיָה פְּשׁוּטָה שֶׁהִנְּךָ מְכַוֵּן לְ"חִסּוּל חֶשְׁבּוֹן" - וְכִי אַתָּה מוֹכִיחַ כָּל אֶחָד בְּצוּרָה מְבִישָׁה כְּמוֹ שֶׁהִנְּךָ מוֹכִיחַ אוֹתוֹ? לוּ הָיָה זֶה אָדָם אַחֵר, לֹא הָיִיתָ פּוֹנֶה בְּצוּרָה כָּזוֹ, וְלָמָּה, אִם כֵּן, לָזֶה הִנְּךָ פּוֹנֶה בְּכַעַס וּבְפָנִים חֲמוּרוֹת. תְּבִין פָּשׁוּט, שֶׁהַנְּגִיעָה שֶׁל הַשִּׂנְאָה מְשֻׁתֶּפֶת כָּאן בְּ"מִצְוָתְךָ" וְהִיא הַמַּנְהִיגָה אוֹתְךָ.

עַל כֵּן, כְּשֶׁהִנְּךָ מַרְגִּישׁ בְּהִתְפָּרְצוּת הָעוֹמֶדֶת לָצֵאת מִקִּרְבְּךָ עַל חֲבֵרְךָ, תַּחְשֹׁד וְתַחְקֹר מְאֹד אֶת עַצְמְךָ הַאִם זֶה לְלֹא נְגִיעָה עַצְמִית כְּלָל, הַאִם כֵּן הָיִיתָ נוֹהֵג גַּם לְאוֹהֲבֶיךָ אוֹ לֹא.

וְיוֹתֵר מִכָּךְ -

יִתָּכֵן וְגַם אִם לְאוֹהֲבֶיךָ הָיִיתָ נוֹהֵג כָּךְ - לִנְזֹף וְלִגְעֹר בְּתוֹכָחָה כָּרָאוּי לְפִי הַדִּין, עֲדַיִן יֵשׁ לְךָ לַחְקֹר שֶׁמָּא לְאוֹתוֹ שׁוֹנֵא אַתָּה מְעָרֵב בְּתוֹכַחְתְּךָ נְגִיעָה אִישִׁית, כִּי קָשֶׁה מְאֹד לִהְיוֹת נָקִי לְגַמְרֵי בְּמִצְוַת הַתּוֹכָחָה לַעֲשׂוֹתָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם גָּמוּר בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לְךָ נְגִיעָה כָּלְשֶׁהִי מִן הַקְּנָאָה וּמִן הַשִּׂנְאָה וְלֹא לְעָרְבָם בְּמִצְוַת הַתּוֹכָחָה.

כו. לא תשנא את אחיך - בלבבך

אוֹמֵר הֶ"חָפֵץ חַיִּים" לַהֲלָכָה: אָדָם שֶׁלֹּא דִּבֵּר עִם חֲבֵרוֹ ג' יָמִים מִתּוֹךְ שִׂנְאָה שֶׁהָיְתָה בֵּינֵיהֶם - מִכָּאן וְאֵילָךְ עוֹבֵר עַל "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ".

פְּעָמִים רַבּוֹת אָדָם נוֹהֵג לְאַחַר שֶׁהָיָה לוֹ רִיב אוֹ סִכְסוּךְ עִם חֲבֵרוֹ, לַחְדֹּל מִלְּדַבֵּר עִמּוֹ, וְחוֹשֵׁב שֶׁבְּכָךְ הִשְׁתִּיק אֶת אֵשׁ הַמַּחֲלֹקֶת וְהִנּוֹ "אִישׁ שָׁלוֹם". וְזֶה אֵינוֹ כֵּן - הַפְסָקַת הַדִּבּוּר גּוֹרֶמֶת הַגְדָּלַת הַשִּׂנְאָה בַּלֵּב לְאֵין שִׁעוּר. אֶת הַשִּׂנְאָה שֶׁבַּלֵּב אִי אֶפְשָׁר לַעֲקֹר - רַק עַל יְדֵי הַדִּבּוּר, שֶׁמְּשׂוֹחֲחִים יַחַד, וּמְגַלֶּה כָּל אֶחָד מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ עַל הַשֵּׁנִי, וְכָךְ מַגִּיעִים לְעֹמֶק הַשָּׁוֶה, אֲבָל הַשְׁתָּקָה לְהֶפֶךְ - גּוֹרֶרֶת שִׂנְאָה עֲמֻקָּה מְאֹד, בִּבְחִינַת "וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם" (בראשית לז, ד), שֶׁאֵינוֹ מְסֻגָּל לְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ לְשָׁלוֹם מֵחֲמַת הַשִּׂנְאָה שֶׁבְּלִבּוֹ. לָכֵן כְּלָל גָּדוֹל נָקֹט בְּיָדְךָ: הַדִּבּוּר מֵסִיר אֶת הַשִּׂנְאָה.

כְּמוֹ כֵן הִזְכַּרְנוּ לְמַעְלָה, אִם יֵשׁ אָדָם שֶׁהִנְּךָ שׂוֹנְאוֹ מֵחֲמַת שְׂאֵינְךָ סוֹבֵל אֶת טָבְעָיו, מַרְאֵהוּ, הַנְהָגָתוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן אִם עָשָׂה לְךָ שֶׁלֹּא כִּרְצוֹנְךָ, וְאָז אָמְנָם הַנּוֹחִיוּת שֶׁלְּךָ דּוֹרֶשֶׁת לְהִפָּרֵד

מִמֶּנּוּ וְלֹא לְדַבֵּר עִמּוֹ אוֹ לְדַבֵּר עִמּוֹ כַּמָּה שֶׁפָּחוֹת - דַּע שֶׁבְּכָךְ הִנְךָ מַגְבִּיר מְאֹד אֶת הַשִּׂנְאָה בֵּינֵיהֶם, וְאַף אִם אֵין שִׂנְאָה גְּלוּיָה - שִׂנְאָה פְּנִימִית גַּם כֵּן אֲסוּרָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ", וְאִדְרַבָּה, שִׂנְאָה פְּנִימִית טְמוּנָה גְּרוּעָה מִשִּׂנְאָה גְּלוּיָה, וּכְמוֹ שֶׁהִצְטַיְּנוּ אֲחֵי יוֹסֵף שֶׁגִּלּוּ אֶת שִׂנְאָתָם וְלֹא כִסּוּהָ וְלֹא נָהֲגוּ אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב.

לָכֵן, אִם אַתָּה מַרְגִּישׁ שֶׁעוֹלָה בִּלְבָבְךָ שִׂנְאָה עַל חֲבֵרְךָ, וּפְעָמִים שֶׁזּוֹ שִׂנְאָה עֲמֻקָּה וְקָשָׁה, וְאֵינְךָ יוֹדֵעַ כֵּיצַד לַהֲסִירָהּ, שׂוּם הִתְבּוֹנְנוּת לֹא עוֹזֶרֶת לְךָ עַד שֶׁמַּמָּשׁ אֵינְךָ יוֹדֵעַ כֵּיצַד לִבְרֹחַ מִמֶּנָּה, וְיִתְּכֵן וַחֲבֵרְךָ בִּכְלָל אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁאַתָּה שׂוֹנְאוֹ, כִּי זוֹ הַרְגָּשָׁה אִישִׁית שֶׁלְּךָ שֶׁהִנְךָ מַרְגִּישׁ סְלִידָה נוֹרָאָה מֵאָדָם מְסֻיָּם - הָעֻצָּה הַיְעוּצָה: לְךָ דַּבֵּר עִמּוֹ, הַרְאֵה לוֹ פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת - אַף שֶׁלִּבְּךָ לֹא שָׁלֵם עִמּךָ, וְגַם הוּא יַרְאֶה לְךָ פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת, וּבְכָךְ תֵּרַע מְאֹד מִשִּׂנְאָתְךָ. וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב בְּכָךְ שֶׁאַתָּה מַעֲלִים אֶת שִׂנְאָתְךָ, כֵּיוָן שֶׁהִנְךָ עוֹשֶׂה זֹאת בְּמַטָּרָה לְהָסִיר הַשִּׂנְאָה וּלְהַכְנִיס אֶת הָאַהֲבָה. כִּי כָּל מַה שֶּׁנִּזְרוּ חֲזַ"ל לֹא לִהְיוֹת אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב - כְּשֶׁאָדָם שׂוֹנֵא וְחוֹשֵׁב לְהָרַע לַחֲבֵרוֹ וּכְלַפֵּי חוּץ מַרְאֶה לוֹ אַהֲבָה. זֶה מְגֻנֶּה וְשָׂנְאוּי מְאֹד. אוּלָם כְּשֶׁאֵין אַתָּה חוֹשֵׁב לַעֲשׂוֹת רַע לַחֲבֵרְךָ, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לְךָ שִׂנְאָה עָלָיו, וְאַדְרַבָּה, הִנְךָ חוֹשֵׁב לְהָסִיר אֶת אוֹתָהּ שִׂנְאָה בְּעֻצָּה זוֹ שֶׁל דִּבּוּר וּפָנִים מְאִירוֹת, אֲזַי - אֲפִלּוּ שֶׁזֶּה כְּלַפֵּי חוּץ אַךְ בְּמַטָּרָה לַעֲקֹר אֶת הַשִּׂנְאָה שֶׁבַּלֵּב - כָּךְ רָאוּי וְחוֹבָה לַעֲשׂוֹת.

כז. שנאה גדולה על מעשה קטן

יָכוֹל אָדָם לְהִכָּשֵׁל בְּשִׂנְאָה גְּדוֹלָה עַל מַעֲשֶׂה קָטָן.

לְדוּגְמָה: יֵשׁ לְךָ מָקוֹם קָבוּעַ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁהִנְךָ מִתְפַּלֵּל שָׁם אוֹ יוֹשֵׁב שָׁם לִשְׁמֹעַ שִׁעוּר. יוֹם אֶחָד בָּאתָ כְּדַרְכְּךָ, וְהִנֵּה אוֹרֵחַ מְסֻיָּם, שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר אֶת הַמְּקוֹמוֹת הַקְּבוּעִים, יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמְךָ. הִנֵּה לְךָ סִבָּה לִרְטֹן וּלְהִתְקַצֵּף, וְאוּלַי גַּם סִיּוּעַ מִמַּאֲמַר חֲזַ"ל: 'כָּל הַקּוֹבֵעַ מָקוֹם לְתְפִלָּתוֹ, אֱלֹקֵי אַבְרָהָם בְּעֶזְרוֹ', וְשֶׁהִנֵּה בָּא זֶה וְגָנַב מִמֶּנִּי מַעֲלָה נִפְלָאָה זוֹ.

אָדָם נָבוֹן וְחָכָם מָה עוֹשֶׂה בְּמִקְרֶה כָּזֶה? פּוֹנֶה לְאוֹתוֹ אוֹרֵחַ בְּפָנִים מְאִירוֹת, שׁוֹאֵל לוֹ לְשָׁלוֹם, וּבַאֲדִיבוּת אוֹמֵר לוֹ: 'סְלִיחָה, זֶה מְקוֹמִי הַקָּבוּעַ,' וּמַפְנֶה אוֹתוֹ לְמָקוֹם אַחֵר שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵשֵׁב בְּמָקוֹם קָבוּעַ שֶׁל מִישֶׁהוּ אַחֵר, וּבְכָךְ הַכֹּל הָיָה בָּא עַל מְקוֹמוֹ בְּשָׁלוֹם.

אֲבָל הַסֶּכֶל - הִנּוֹ בַּיִּשְׁן שֶׁלֹּא בַּמָּקוֹם הַנָּכוֹן. לֹא נָעִים לוֹ, וּמִתְבַּיֵּשׁ לוֹמַר לְאוֹתוֹ אוֹרֵחַ לְפַנּוֹת אֶת מְקוֹמוֹ, וְכָל הַתְּפִלָּה הִנּוֹ בְּהַקְפָּדָה עַל אוֹתוֹ אָדָם כֵּיצַד הוּא לֹא מְנֻמָּס, אֵינוֹ מְחַנֵּךְ, וְכִי אֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁאֹל לִפְנֵי שֶׁהוּא יוֹשֵׁב הַאִם הַמָּקוֹם הַזֶּה שֶׁל מִישֶׁהוּ?! וְהִנּוֹ מִתְבַּשֵּׁל עַל מְקוֹמוֹ וְרוֹתֵחַ וּמַרְגִּישׁ לֹא נוֹחַ בִּתְפִלָּתוֹ, כִּי זֶה בֶּאֱמֶת לֹא נוֹחַ לְאָדָם שֶׁרָגִיל לְהִתְפַּלֵּל

בְּמָקוֹם קָבוּעַ לְהִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם אַחֵר. אָז בִּמְקוֹם לְהַעִיר לוֹ יָפֶה - כָּל הַתְּפִלָּה הוּא מָלֵא הַקְּפֵדוֹת וְזוֹעֵם, וּפָנָיו חֲמוּרוֹת עַל אוֹתוֹ אוֹרֵחַ, וְהַהוּא אֲפִלּוּ אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִכָּךְ.

כָּאן הַבּוּשָׁה הִיא בּוּשָׁה שְׁלִילִית, וּלְהֵפֶךְ הוּא הַנָּכוֹן - לֹא לְהִתְבַּיֵּשׁ, וְצָרִיךְ לִפְטֹר יָפֶה אֶת הַבָּעָיָה מִבְּלִי לְהִתְבַּיֵּשׁ וּמִבְּלִי לְבַיֵּשׁ.

כְּמוֹ כֵן בִּמְקוֹמוֹת הַמְתָּנָה מְסֻיָּמִים, יִתְּכֵן וּבְטָעוּת, לְלֹא יְדִיעָה, מִישֶׁהוּ עָקַף אֶת תּוֹרְךָ. לָמָּה לְךָ לְהִתְבַּיֵּשׁ?! לֵךְ בְּצוּרָה אֲדִיבָה וְתַפְנֶה אֵלָיו יָפֶה: 'אֲנִי עַכְשָׁו בַּתּוֹר. רַק הָלַכְתִּי רֶגַע לְמָקוֹם פְּלוֹנִי,' וְכַדּוֹמֶה, וְהַכֹּל יָבוֹא עַל מְקוֹמוֹ בְּשָׁלוֹם.

דּוּגְמָה נוֹסֶפֶת: לִפְעָמִים בַּעַל חֲנוּת הַמַּכֹּלֶת טוֹעֶה בְּאֵיזֶה סְכוּם פָּעוֹט לְטוֹבָתוֹ. אֶפְשָׁר בְּכָךְ לְהַגִּיעַ לַהֲמוֹן חֲשָׁדוֹת וּלְאֵי נְעִימוּת. לָמָּה לִשְׁתֹּק? וְכִי כָּאן הַשְׁתִּיקָה הִיא בַּמָּקוֹם? בְּהֶחְלֵט לֹא! לֵךְ בְּצוּרָה יָפָה וּנְעִימָה וְתֹאמַר לוֹ: 'סְלִיחָה, נִדְמֶה לִי שֶׁטָּעִיתָ.' וּבִפְרָט שֶׁיִּתָּכֵן שֶׁאַתָּה בְּכָלָל גַּם לֹא צוֹדֵק, וְהוּא יַסְבִּיר לְךָ שֶׁהַטָּעוּת אֶצְלְךָ וְלֹא אֶצְלוֹ, וּבְכָךְ בְּוַדַּאי מָנַעְתָּ עֲגָמַת נֶפֶשׁ בְּחִנָּם. וְגַם אִם אָכֵן אַתָּה צוֹדֵק וְהוּא טָעָה - בְּהַעֲמִידְךָ אוֹתוֹ עַל טָעוּתוֹ, נִגְמַר הַסִּפּוּר וְנִגְמֶרֶת הַקְּפִידָה. הוּא בְּוַדַּאי יְבַקֵּשׁ אֶת סְלִיחָתְךָ עַל טָעוּתוֹ - וְזֶהוּ. אוּלָם אִם תֹּאחַז כָּאן בְּמִדַּת הַשְׁתִּיקָה - אֶלֶף מַחֲשָׁבוֹת יַעַבְרוּ בְּמֹחֲךָ וַחֲשָׁדוֹת שֶׁל חִנָּם וְרִיב וּמָדוֹן, וְכָל זֶה מִבּוּשָׁה שְׁלִילִית שֶׁאֵין כָּאן מְקוֹמָהּ.

וְכֵן הוּא בְּהַרְבֵּה פְּרָטִים קְטַנִּים. יֵשׁ לְךָ מַשֶּׂהוּ עַל הַשָּׁכֵן, עַל חֲבֵרְךָ, עַל אוֹהַבְךָ - אַל תַּשְׁאִיר בַּלֵּב, לֵךְ וְתֹאמַר לוֹ, כִּי בְּרֹב הַמִּקְרִים תִּרְאֶה שֶׁהָיָה זֶה רַק דִּמְיוֹן וַחֲשַׁד חִנָּם, וּבְהִוָּדַע לַחֲבֵרְךָ אֶת אֲשֶׁר בְּלִבְּךָ, יַסְבִּיר לְךָ אֶת עָמְדָתוֹ, וְתִרְאֶה שֶׁכָּל חֲשָׁדְךָ הָיָה חֲשַׁד בִּכְשָׁרִים. אוּלָם אִם תַּשְׁאִיר בַּלֵּב, תִּתְפַּתֵּח שִׂנְאָה וַחֲשַׁד, וְהַתּוֹצָאוֹת תִּהְיֶינָה חֲמוּרוֹת בְּיוֹתֵר.

כִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים עוֹשֶׂה אָדָם מַעֲשִׂים הַמְקוֹמְמִים אֶת סוֹבְבָיו, וְהוּא אַף אֵינוֹ מַרְגִּישׁ שֶׁיֵּשׁ עָוֶל בְּכַפָּיו. אֵין לוֹ שׁוּם כַּוָּנָה לְהַרְגִּיז אוֹ לְהַקְנִיט, וְהַסּוֹבְבִים אוֹתוֹ מִתְבַּיְּשִׁים מִלְּהַעִיר לוֹ, וְהַשִּׂנְאָה תּוֹפֶסֶת אֶת מְקוֹם חֲלַל הַשְׁתִּיקָה.

דּוּגְמָה: אָדָם שֶׁדַּרְכּוֹ לְהִשְׁתַּעֵל בְּקוֹל וְלִבְלֵעַ אֶת הַלֹּחָה חֲזָרָה, דָּבָר הַמַּגְעִיל אֶת הַשּׁוֹמֵעַ, וְהָרָגִיל בְּכָךְ אֵינוֹ חָשׁ בְּמַעֲשֵׂהוּ שֶׁדּוֹחֶה אֶת סוֹבְבָיו.

אוֹ אָדָם שֶׁרָגִיל לְהַשִּׁיל נְעָלָיו בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וּלְהִשָּׁאֵר עִם הַגַּרְבַּיִם בִּלְבַד, וּפְעָמִים שֶׁרֵיחוֹ נוֹדֵף, וְהוּא אֵינוֹ מַרְגִּישׁ בְּכָךְ, וְהַסּוֹבְבִים אוֹתוֹ סוֹבְלִים מִכָּךְ מְאֹד.

וּכְמוֹ כֵן לְמָשָׁל, אָדָם הַסּוֹבֵל מֵעֹדֶף זֵעָה, וְגוּפוֹ מֵפִיץ רֵיחַ לֹא נָעִים, וְאוֹתוֹ אָדָם לֹא תָּמִיד מַרְגִּישׁ בְּכָךְ. אוֹ אָדָם שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל בְּצוּרָה לֹא נְעִימָה וְלֹא מְקֻבֶּלֶת -

הַשְׁתִּיקָה בְּמִקְרִים כָּאֵלּוּ אֲסוּרָה בְּהֶחְלֵט! אַתָּה נִכְשָׁל, וְכָל חֲבֵרֶיךָ הַסּוֹבְבִים לְאוֹתוֹ אָדָם נִכְשָׁלִים בְּ"לֹא תִשָּׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ", כִּי דְּבָרִים אֵלּוּ מְהַוִּים סְלִידָה וּדְחִיָּה מֵאוֹתוֹ אָדָם עַד שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְדַבֵּר אִתּוֹ.

אִם נָבוֹן וּבַעַל חֶסֶד אֲמִתִּי אַתָּה - אָסוּר לְךָ לִשְׁתֹּק! חַיָּב אַתָּה לְדַבֵּר עִמּוֹ בְּצִנְעָה וּלְהוֹרוֹת לוֹ אֶת הַדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר אֲשֶׁר יֵלֵךְ בָּהּ וְאֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה, וּמִי יְתָאֵר וּמִי יְשַׁעֵר אֶת גֹּדֶל הַטּוֹבָה שֶׁעָשִׂיתָ עִמּוֹ וְהִצַּלְתָּ אוֹתוֹ. כִּי הֲלֹא אִם מָאוּס הוּא כָּאן בְּקִרְבָתְךָ, הֲרֵי כֵּן מָאוּס הוּא בְּכָל מָקוֹם הֱיוֹתוֹ, וּמֵהַיּוֹם אַתָּה יָכוֹל לְהָפְכוֹ לְאָדָם אַחַר אָהוּב וְנֶחְמָד וּמְרֻצֶּה, וְיִתְּכֵן וּבְכָךְ תְּבִיא שָׁלוֹם לְבֵיתוֹ, כִּי יִתָּכֵן שֶׁאִשְׁתּוֹ מְעִירָה לוֹ אֶת אוֹתָן הֶעָרוֹת, וְכֵידוּעַ - אָדָם לֹא מְקַבֵּל כְּלוּם מֵאִשְׁתּוֹ וְלֹא אוֹהֵב לִשְׁמֹעַ תּוֹכָחוֹת מֵאִשְׁתּוֹ, אֲבָל כְּשֶׁזָּרִים מוֹכִיחִים - אוֹתָם דְּבָרִים נִכְנָסִים לְלִבּוֹ יוֹתֵר, וְאִם כֵּן, סִדַּרְתָּ אוֹתוֹ גַּם בְּשָׁלוֹם בֵּיתוֹ.

כח. דוגמאות נוספות לשנאה גדולה על דברים קטנים

בַּקַּשְׁתָּ מִשֶּׁהוּ מִן הַשָּׁכֵן, רָצִיתָ לִשְׁאֹל חֵפֶץ אוֹ הַלְוָאָה וְלֹא נַעֲנָה לְךָ - תֵּכֶף כָּאן מוֹצֵאת הַשִּׂנְאָה מָקוֹם לְהִתְגַּדֵּר בּוֹ. 'אֵיזֶה שָׁכֵן זֶה? יֵשׁ לוֹ! אָז מַה קָּשֶׁה לוֹ לְהַשְׁאִיל אֶת הַחֵפֶץ? הוּא עוֹשֶׂה זֹאת בְּכַוָּנָה! הוּא שׂוֹנֵא אוֹתִי! מֵהַיּוֹם אֲנִי לֹא מְדַבֵּר אִתּוֹ יוֹתֵר!'

וְאָמְנָם, אִם אָכֵן שָׁכֵן זֶה בְּמַחֲלֹקֶת וּבְסִכְסוּךְ אִתְּךָ מֵאָז וּמִתָּמִיד, זֹאת יֵשׁ לִפְתֹּר בְּדַרְכֵי שָׁלוֹם אֲחֵרִים. אוּלָם אִם זֶה שָׁכֵן שֶׁהוּא בְּשָׁלוֹם אִתְּךָ, וְאַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ כְּלוּם עָלֶיךָ - לָמָּה לְפַתֵּחַ דְּמְיוֹנוֹת מִמְּקֹרֶה פָּעוֹט כָּזֶה וּלְהַסִּיק מַסְקָנָה שֶׁמֵּהַיּוֹם הוּא הֶחְלִיט לִהְיוֹת שׂוֹנֵא שֶׁלִּי וּמֵהַיּוֹם גַּם אֲנִי אֵין לִי מָה לְדַבֵּר אִתּוֹ? אָז אִם יֵשׁ בְּכֹחֲךָ לְדוֹן לְכַף זְכוּת וּלְהַעֲבִיר הַשִּׂנְאָה מִלִּבְּךָ - מַה טּוֹב, וְאִם לָאו - אֲזַי יוֹם אֶחָד, כְּשֶׁתִּפְגֹּשׁ אוֹתוֹ, הָאֵר לוֹ פָּנִים וְתָעִיר לוֹ בְּנֶעִימוּת: 'יְדִידִי, אֵין רְצוֹנִי לְהַשְׁאִיר בַּלֵּב. אֲנוּ יְדִידִים טוֹבִים, וְלָכֵן פָּשׁוּט רָצִיתִי לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ כְּשֶׁבִּקַּשְׁתִּי חֵפֶץ לְהַשְׁאָלָה לְפָנַי כַּמָּה יָמִים נָעֲנֵיתִי בְּסֵרוּב?' וְעַל פִּי רֹב שֶׁהוּא יַסְבִּיר לְךָ וְיִנַּמֵּק בְּטוּב טַעַם אֶת סֵרוּבוֹ אוֹ חִסָּר יְכָלְתּוֹ לְמַלֵּא בַּקָּשָׁתְךָ, כִּי מִסְתָּמָא, אִם אַתֶּם יְדִידִים טוֹבִים, יֵשׁ לוֹ נְמוּק צוֹדֵק לְסֵרוּבוֹ, אוֹ שֶׁיְּבַקֵּשׁ סְלִיחָתְךָ וְתִגָּמֵר כָּל הַקְּפִידָה. כָּאן הַשְׁתִּיקָה יְכוֹלָה לִיצֹר תּוֹצָאוֹת גְּרוּעוֹת בְּיוֹתֵר.

דּוּגְמָה נוֹסָפָת:

הַיְלָדִים שָׂלְחוּ עָלוּ לַשְּׁכֵנָה לְשַׂחֵק עִם הַיְלָדִים שָׂלְחָה וְלֹא קִבְּלָה אוֹתָם הַשְּׁכֵנָה. תֵּכֶף הַהִתְרַעֲמֻיּוֹת וּפִתּוּחַ הַדִּמְיוֹנוֹת עוֹבְדִים בְּשָׁעוֹת נוֹסָפוֹת: 'מָה?! תָּמִיד שֶׁהַיְלָדִים שָׂלְחָה בָּאִים אֵלַי, אֲנִי מְקַבֶּלֶת אוֹתָם. עַכְשָׁו שֶׁאֲנִי שׁוֹלַחַת אֶת בָּנַי אֵלֶיהָ - הִיא מְסָרֶבֶת?!' אוֹ כְּמוֹ כֵן כְּשֶׁנִּתְקָלִים בְּסֵרוּב בַּקָּשָׁה עַל שְׁמִירַת הַיְלָדִים וְכַדּוֹמֶה.

אֲזַי כַּנַ"ל - אִם יֵשׁ בְּכֹחֵךְ לְדוֹן לְכַף זְכוּת וּלְהַשְׁכִּיחַ מִן הַלֵּב כָּל הַקְּפָדָה, זֶהוּ וַדַּאי עֲדִיף וְטוֹב יוֹתֵר, וְאִם לָאו - אָסוּר לִשְׁתּוֹק! לָלֶכֶת בִּנְעִימוּת, וּבְמִלּוֹת פִּיּוּס לְבַקֵּשׁ הֶסְבֵּר עַל סֵרוּב בַּקָּשָׁתֵךְ, וְהַכֹּל בְּדַרְכֵי נֹעַם, וְאָז יָבֹא הַכֹּל עַל מְקוֹמוֹ בְּשָׁלוֹם.

וְעוֹד מַה שֶּׁהִנְּךָ מַרְוִיחַ בְּכָךְ - שֶׁלְּהַבָּא יְהֵא אוֹתוֹ חָבֵר זָהִיר בְּמַעֲשָׂיו, וּכְמוֹ כֵן יְהֵא זָהִיר לְהַסְבִּיר אֶת עַצְמוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לְאוֹתָהּ אִי־נָעִימוּת שֶׁהוּא לֹא הִרְגִּישׁ בָּהּ כְּלָל מִקֹּדֶם, אֲבָל לְאַחַר הֶעָרָתְךָ פִּתְאֹם אֶצְלוֹ רְאִיָּה חֲדָשָׁה כֵּיצַד לְהִסְתַּכֵּל וּלְפַקֵּחַ עַל מַעֲשָׂיו, וּמֵהַיּוֹם יִנְהַג כָּרָאוּי בֵּין אִתְּךָ בֵּין עִם אֲחֵרִים, וְחֶסֶד גָּדוֹל עָשִׂיתָ עִמּוֹ בָּזֶה.

וְעוֹד לְמָשָׁל, בְּקַשְׁתְּךָ מֵחָבֵר אוֹ מִשָּׁכֵן שֶׁיְּסַדֵּר לְךָ סִדּוּר מְסִיָּם שֶׁבֵּין כֹּה הוֹלֵךְ לְסַדֵּר לְעַצְמוֹ אֶת אוֹתוֹ סִדּוּר וְסֵרַב לְךָ. תָּבִין, לְךָ זֶה נִרְאֶה שֶׁהוּא פָּשַׁע פֶּשַׁע גָּדוֹל, כִּי כֵן טֶבַע הָאָדָם - לְהַגְדִּיל אֶת הָעַוְלָה הַנַּעֲשֵׂית לוֹ, וְאֶצְלוֹ זֶה לֹא נִרְאֶה פֶּשַׁע כְּלָל, וְלָכֵן, תָּסִיר אֶת הַשִּׂנְאָה אוֹ שֶׁתִּשְׁאַל אוֹתוֹ מִפְּנֵי מָה הוּא מְסָרֵב, וְיִתָּכֵן וְהוּא יְנַמֵּק לְךָ נִמּוּק הַמִּתְקַבֵּל, וְכָךְ עַל פִּי רֹב, כֵּיוָן שֶׁסּוֹף־סוֹף הוּא בְּשָׁלוֹם אִתְּךָ, וְאִם כֵּן, וַדַּאי יֵשׁ לוֹ סִבָּה מְסֻיֶּמֶת שֶׁנֶּעְלֶמֶת מִמְּךָ שֶׁבִּגְלָלָהּ הוּא מְסָרֵב, וְלָמָּה אִם כֵּן לְהַשְׁאִיר אֶת הַדָּבָר חָתוּם וְסָתוּם מִבַּחוּץ וּמְלֵא שִׂנְאָה וְהַקְפָּדָה מִבִּפְנִים? דַּבֵּר אִתּוֹ גָּלוּי, וְתַמְשִׁיכוּ לְהִשָּׁאֵר בִּידִידוּת כְּמִקֹּדֶם.

וְכֵן בֵּין פּוֹעֵל לְמַעֲבִידוֹ, וּבִפְרָט כְּשֶׁמְּדָבָר בְּשֻׁתָּפִים, וְנִדְמֶה לְךָ שֶׁהַשֵּׁנִי מְנַצֵּל אֶת הָעֵסֶק יוֹתֵר לְטוֹבָתוֹ, מְנַצֵּל אוֹתְךָ, זוֹרֵק עָלֶיךָ תַּפְקִידִים שֶׁהוּא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אוֹתָם בְּדִיּוּק כְּמוֹךָ וְכַדּוֹמֶה - הַשְׁתִּיקָה כָּאן הִיא עָוֹן גָּדוֹל וְגוֹרֶרֶת שִׂנְאָה. חַיָּב הִנְּךָ לְשֶׁבֶת אִתּוֹ וּלְלַבֵּן כָּל פְּרָט וּפְרָט בְּדַרְכֵי נֹעַם, וְאִם תִּסְתַּדְּרוּ - מַה טּוֹב, וְאִם לָאו - פְּעָמִים שֶׁהַפֵּרוּד הוּא הַשָּׁלוֹם הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר, וּכְמוֹ אַבְרָהָם וְלוֹט, שֶׁכְּדֵי לְמַנֵּעַ מְרִיבָה בֵּין הָרוֹעִים, בָּחַר אַבְרָהָם אָבִינוּ לְשֶׁבֶת בִּנְפָרֵד.

קַבַּעְתְּ פְּגִישָׁה עִם מִישֶׁהוּ, וְלֹא דַּי שֶׁהוּא לֹא בָּא בַּמּוֹעֵד לַמָּקוֹם שֶׁקִּבַּעְתֶּם - גַּם אֵינוֹ מְבַקֵּשׁ סְלִיחָה וּמִתְנַצֵּל עַל מַעֲשֵׂהוּ. לָמָּה לְהַשְׁאִיר זֹאת בַּלֵּב? גַּשׁ אֵלָיו וּתְלַבְּנוּ אֶת הַדְּבָרִים כָּרָאוּי, וּבְדַרְכֵי נֹעַם תָּבוֹא עַל סִפּוּקְךָ בְּהֶסְבֵּר נָכוֹן - וַחֲסַל.

וְיִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֵף לֶקַח, כִּי פָּשׁוּט, רַבּוֹת מְאֹד הֵן הַדּוּגְמָאוֹת בְּנוֹשֵׂא מָצוּי זֶה.

כט. רד גם אתה לדעתו של השני

בַּעַל חֲנוּת הַמַּכֹּלֶת סָגַר אֶת הַחֲנוּת בְּדִיּוּק כְּשֶׁבָּאתִי, וְלֹא הִסְכִּים לְהִתְעַכֵּב וְלִפְתֹּחַ לִי לְכַמָּה דַּקּוֹת נוֹסָפוֹת לְסַפֵּק לִי כַּמָּה מִצְרָכִים; הַ'בּוֹס' אֲחַר לִי אֶת הַמַּשְׁכֹּרֶת; הוּא לֹא מוּכָן כְּבָר זְמַן רַב לְהוֹסִיף לִי בְּמַשְׁכֹּרְתִּי; הָרוֹפֵא לֹא הִסְכִּים לְקַבֵּל אוֹתִי עַל אַף שֶׁבָּאתִי מֻרְחוֹק; הַפָּקִיד סָגַר לִי בַּפָּנִים אֶת הַדֶּלֶת בְּדִיּוּק בַּדֶּקָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל קַבָּלַת הַקָּהָל; הַשַּׁמָּשׁ שֶׁל הָרַב נִמְנַע לְקַבֵּל אוֹתִי וּלְהַכְנִיסַנִי לִשְׁאֵלָה דְּחוּפָה;

בְּכָל הַפְּרָטִים הַלָּלוּ וְדוֹמֵיהֶם, אָדָם רָגִיל לְהָבִין רַק אֶת עַצְמוֹ וּמְצֻמְצָם מְאֹד בַּחֲשִׁיבָתוֹ כֵּיצַד לְהָבִין גַּם אֶת הַשֵּׁנִי, וּבְכָךְ מְמַהֵר הוּא בִּשְׁפִיטָתוֹ לִשְׁפֹּט אֶת אוֹתָם אֲנָשִׁים כְּאַכְזָרִים וְרָעִים, חַסְרֵי לֵב וּמוּסָרִיּוּת.

לָכֵן צָרִיךְ אָדָם לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לַחְשֹׁב וּלְהַעֲמִיק לְדַעְתּוֹ שֶׁל הַשֵּׁנִי וּלְדוּנוֹ לְזְכוּת.

וְכָאן נָבִיא שְׁתֵּי מַעֲשִׂיּוֹת הַמְפָרְסָמוֹת שֶׁמַּתַּלְמוּד עַד כַּמָּה חַיָּב הָאָדָם לְהַעֲמִיק וְלִמְצֹא זְכוּת בְּמַעֲשָׂיו שֶׁל הַשֵּׁנִי.

בְּגְמָרָא תַּעֲנִית (כא:) מוּבָא עַל אַבָּא אוּמָנָא, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה אָדָם גָּדוֹל, אֶלָּא בִּשְׁבִיל מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים שֶׁהָיָה נוֹהֵג לְדוּן כָּל מַעֲשֶׂה לְכַף זְכוּת - לַמְרוֹת שֶׁהָיָה נִרְאֶה כְּמַעֲשֶׂה רַע - מִן הַשָּׁמַיִם הֵיוּ מַכְרִיזִין לוֹ בְּכָל יוֹם שָׁלוֹם. וְכָךְ מְסַפֶּרֶת הַגְּמָרָא: פַּעַם שָׁלַח אַבָּיֵי שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לְנַסּוֹתוֹ וְלִבְדֹּק בְּמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים. בָּאוּ לְבֵיתוֹ, אָכְלוּ וְשָׁתוּ, וְנָתַן לָהֶם מָקוֹם לָלוּן וְקִפֵּל תַּחְתֵּיהֶם תִּכְשִׁיטֵי צֶמֶר לִישׁוֹן עֲלֵיהֶם. בַּבֹּקֶר לִקְּחוּ הָאוֹרְחִים אֶת הַבְּגָדִים שֶׁיָּשְׁנוּ עֲלֵיהֶם, קִפְּלוּ אוֹתָם וְהֵבִיאוּ אוֹתָם לַשּׁוּק לְמָכְרָם, שָׁם פָּגְשׁוּ אֶת אַבָּא אוּמָנָא. אָמְרוּ לוֹ: מְבַקְּשִׁים אָנוּ מִכְבוֹדוֹ שֶׁיֹּאמַר לָנוּ כַּמָּה הֵן שָׁוִים וְתֵן לָנוּ מָעוֹת תְּמוּרָתָם, וּבְכָךְ רָצוּ לְבָדְקוֹ אִם יַחְשְׁדֵם כְּגַנָּלִים אוֹ שֶׁיֹּאמַר שֶׁשָּׁוִים הֵם פָּחוֹת מֵעֶרְכָּם הָאֲמִתִּי. אָמַר לָהֶם: כָּךְ וְכָךְ הֵם שָׁוִים. שְׁאָלוּהוּ: וְאוּלַי שָׁוִים הֵם יוֹתֵר? עָנָה לָהֶם: אֲנִי קָנִיתִי אוֹתָם בְּסָכוּם זֶה שֶׁאָמַרְתִּי לָכֶם. לְאַחַר שֶׁנִּכְחוּ לִרְאוֹת שֶׁאָדָם נֶאֱמָן הוּא, אָמְרוּ לוֹ: בַּמֶּה חֲשַׁדְתָּנוּ בְּעֵת שֶׁלָּקַחְנוּ מִמְּךָ אֶת הַבְּגָדִים? אָמַר לָהֶם: חְשַׁבְתִּי שֶׁנִּזְדַּמְּנָה לָכֶם מִצְוַת פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים וּצְרִיכִים אַתֶּם לְמָעוֹת וְהִתְבַּיַּשְׁתֶּם לְבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי מָעוֹת, וְלָכֵן לְקַחְתֶּם אֶת הַבְּגָדִים. אָמְרוּ לוֹ: מַשְׁרַתֵנוּ הָיְתָה לָנֶסּוֹת אוֹתָךְ, וְעָמַדְתָּ בַּנִּסָּיוֹן, וְכֵעֵת קַח בַּחֲזָרָה אֶת הַבְּגָדִים. אָמַר לָהֶם: אֵינִי רוֹצֶה לְקַבְּלָם בַּחֲזָרָה, כִּי מֵאוֹתוֹ רֶגַע שֶׁלְּקַחְתֶּם, אָמַרְתִּי שֶׁיִּהְיוּ לִצְדָקָה. וַעֲבוּר מַעֲשִׂים אֵלּוּ נָתְנוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם שָׁלוֹם בְּכָל יוֹם. שֶׁהָיְתָה בָּאָה אֵלָיו בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם בְּכָל יוֹם וְאוֹמֶרֶת לוֹ: "שָׁלוֹם עָלֶיךָ".

וּמַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד פּוֹעֵל שֶׁיָּרַד מִגָּלִיל הָעֶלְיוֹן וְנִשְׂכַּר אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת אֶחָד בַּדָּרוֹם שָׁלֹשׁ שָׁנִים. וּבַשְּׁאֵילְתוֹת (פרשת שמות סימן מ) הַגִּירְסָא: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף שֶׁהָיָה נִשְׂכָּר אֵצֶל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, יְעַיֵּן שָׁם (יפה עיניים). וְהַנִּצְ"ב מְפֹרָשׁ שָׁם, שֶׁזֶּה הָיָה עוֹד קֹדֶם הַזְּמַן שֶׁלָּמַד רַבִּי עֲקִיבָא תּוֹרָה, אוּלָם מִדּוֹת נִפְלָאוֹת הָיוּ לוֹ.

הִגִּיעַ עֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים, אָמַר לוֹ: "תֵּן לִי שְׂכָרִי וְאֵלֵךְ וְאָזוֹן אֶת אִשְׁתִּי וּבָנַי." אָמַר לוֹ: "אֵין לִי מָעוֹת." אָמַר לוֹ: "תֵּן לִי פֵּרוֹת." אָמַר לוֹ: "אֵין לִי." "תֵּן לִי קַרְקַע" - "אֵין לִי." "תֵּן לִי בְּהֵמָה" - "אֵין לִי." "תֵּן לִי כֵּרִים וּכְסָתוֹת" - "אֵין לִי." הִפְשִׁיל כֵּלָיו לַאֲחוֹרָיו אוֹתוֹ פּוֹעֵל, וְהָלַךְ לְבֵיתוֹ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ.

לְאַחַר הֲרֶגֶל נָטַל בַּעַל הַבַּיִת שְׂכָרוֹ בְּיָדוֹ וְעָמוֹ מַשָּׂא ג' חֲמוֹרִים; אֶחָד שֶׁל מַאֲכָל, וְאֶחָד שֶׁל מִשְׁתֶּה, וְאֶחָד שֶׁל מִינֵי מְגָדִים, וְהָלַךְ לוֹ לְבֵיתוֹ שֶׁל פּוֹעֲלוֹ. אַחַר שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ, נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ.

אָמַר לוֹ: "בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ לִי תֵּן לִי שְׂכָרִי וְאָמַרְתִּי אֵין לִי מָעוֹת, בַּמֶּה חֲשַׁדְתַּנִי?" "אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא פְּרַקְמַטְיָא בְּזוֹל נִזְדַּמְּנָה לְךָ וְלָקַחְתָּ בָּהֶן." "וּבְשָׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ לִי תֵּן לִי בְּהֵמָה וְאָמַרְתִּי אֵין לִי בְּהֵמָה, בַּמֶּה חֲשַׁדְתַּנִי?" "אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא מֻשְׂכֶּרֶת בְּיַד אֲחֵרִים." "בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתִּי לִי תֵּן לִי קַרְקַע וְאָמַרְתִּי לְךָ אֵין לִי קַרְקַע, בַּמֶּה חֲשַׁדְתַּנִי?" "אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא מָחְכֶּרֶת בְּיַד אֲחֵרִים הִיא." "וּבְשָׁעָה שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ אֵין לִי פֵּרוֹת, בַּמֶּה חֲשַׁדְתַּנִי?" "אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא אֵינָן מְעֻשָּׂרוֹת." "וּבְשָׁעָה שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ אֵין לִי כֵּרִים וּכְסָתוֹת, בַּמֶּה חֲשַׁדְתַּנִי?" "אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא הִקְדַּשְׁתָּ כָּל נְכָסֶיךָ לַשָּׁמַיִם."

אָמַר לוֹ: "הָעֲבוֹדָה [לְשׁוֹן שִׁבּוּעָה] כָּךְ הָיְתָה! הִדַּרְתִּי כָּל נְכָסַי בִּשְׁבִיל הוֹרְקְנוּס בְּנִי שֶׁלֹּא עָסַק בַּתּוֹרָה, וּכְשֶׁבָּאתִי אֵצֶל חֲבֵרַי בַּדָּרוֹם, הִתִּירוּ לִי כָּל נְדָרַי. וְאַתָּה, כְּשֵׁם שֶׁדַּנְתַּנִי לִזְכוּת - הַמָּקוֹם יָדִין אוֹתְךָ לִזְכוּת." (שבת קכז:)

וּנְסַיֵּם בְּסִפּוּר נִפְלָא שֶׁסִּפֵּר רַבִּי אַרְיֵה לֵוִין זַצַ"ל.

פַּעַם אַחַת הִשְׁתַּתַּפְתִּי בְּהַלְוָיָתוֹ שֶׁל אֶחָד מִנְּקִיֵּי הַדַּעַת מִירוּשָׁלַיִם. לְאוֹתוֹ נִפְטָר הָיָה יָדִיד וְרֵעַ מִשֶּׁכְּבָר הַיָּמִים, שֶׁהָיוּ נֶאֱהָבִים וּנְעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וְעָבְדוּ בְּמִחְצָה אַחַת בְּמֶשֶׁךְ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה. לְפֶתַע רָאִיתִי, שֶׁיְּדִידוֹ זֶה פּוֹרֵשׂ מִן הַהַלְוָיָה, שֶׁהָיְתָה בְּתְחִלַּת דַּרְכָּהּ, אֵינוֹ מְלַוֶּה אֶת חֲבֵרוֹ הַמְּנוֹחַ לְבֵית עוֹלָמוֹ כָּרָאוּי, וּבְמָקוֹם זֶה - נִכְנַס לַחֲנוּת פְּרָחִים, שֶׁהָיְתָה סָמוּךְ, כְּדֵי לִקְנוֹת עֲצִיץ...

חָשַׁבְתִּי בְּלִבִּי: 'הֲכָךְ יִנְהַג יָדִיד לַחֲבֵרוֹ הַקָּרוֹב שֶׁהֵטִיב עִמּוֹ בְּחַיָּיו וְלֹא יִגְמֹל עִמּוֹ חֶסֶד שֶׁל אֱמֶת?! כְּלוּם אֵינוֹ יָכוֹל לְמְצֹא שָׁעָה אַחֶרֶת לִקְנוֹת אֶת הֶעָצִיץ, וְהוּא צָרִיךְ לִקְנוֹתוֹ בְּעֵת הַהַלְוָיָה דַּוְקָא?! כְּדֵי לֹא לַעֲבֹר עַל הַכָּתוּב (ויקרא יט, יז) "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ", נִגַּשְׁתִּי אֵלָיו וְהוֹכַחְתִּיו עַל פָּנָיו וְאָמַרְתִּי לוֹ: "יְלַמְּדֵנִי וְאֵדַע גַּם אֲנִי - הֲלֹא שָׁנִים הָיִיתָ רֵעַ כְּאָח לַמָּנוֹחַ, וּמַדּוּעַ פָּרַשְׁתָּ מֵהַלְוָיָתוֹ כְּדֵי לִקְנוֹת עֲצִיץ?"

הִסְבִּיר לִי אוֹתוֹ יְהוּדִי וְאָמַר: "מִזֶּה שָׁנִים מְטַפֵּל אֲנִי בְּמִצְרָע אֶחָד, וְהוּא מֵת אֶתְמוֹל. מִטְּעָמִים מוּבָנִים הֶחְלִיטוּ הָרוֹפְאִים - שֶׁאֵינָם יְהוּדִים - לִשְׁרֹף אֶת כָּל בְּגָדָיו וַחֲפָצָיו, שֶׁבִּכְלָלָם הָיָה זוֹג תְּפִלִּין. הִתְקוֹמַמְתִּי בְּכָל לִבִּי שֶׁלֹּא יִשְׂרְפוּ אֶת הַתְּפִלִּין, וְאָז סָכַם בֵּינִי לְבֵין הָרוֹפֵא, שֶׁעַד שָׁעָה שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה בַּצָּהֳרַיִם אָבִיא עֲצִיץ, וְהַתְּפִלִּין יֻנְּחוּ בְּתוֹךְ הֶעָצִיץ הֶעָשׂוּי חֶרֶס, וְיִגָּנְזוּ בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה כַּדִּין. מֻכְרָח הָיִיתִי אֲפוֹא לָרוּץ וְלִקְנוֹת אֶת הֶעָצִיץ עַל מְנָת לִקְבֹּר אֶת הַתְּפִלִּין."

"מֵאָז," הוֹסִיף וְאָמַר רַבִּי אַרְיֵה, "קִבַּלְתִּי עַל עַצְמִי לָדוּן כָּל אָדָם לְכַף זְכוּת..." (מתוך ספר "ילקוט אהבת ישראל")

ל. הרגשת קפוח עדתי בנושאים מסימים

פַּעַם נִשְׁאַלְתִּי עַל יְדֵי פְּלוֹנִי, כֵּיצַד נוֹהֲגִים בְּמִקְרֶה שֶׁקָּרָהוּ. וְכָךְ הוּא סִפֵּר: עָבַרְתִּי לְדִירָה חֲדָשָׁה. כְּדַיָּר חָדָשׁ הִתְקַבַּלְתִּי בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת עַל יְדֵי הַשְּׁכֵנִים, וְנַעֲנֵיתִי לָהֶם כְּמוֹ כֵן בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. אוּלָם יוֹצֵא דֹּפֶן הָיָה אֶחָד הַשְּׁכֵנִים שֶׁאֵינִי יוֹדֵעַ מַה מָּצָא בִּי וּמַה הִפְרִיעַ לוֹ לִהְיוֹתִי שְׁכֵנוֹ. הוּא, אָמְנָם, לֹא מֵהָעֵדָה שֶׁלִּי. נִכָּר עָלָיו הֱיוֹתוֹ מַרְגִּישׁ עֶלְיוֹנוּת עָלַי, הֵן מִצַּד הֱיוֹתוֹ מַחֲשִׁיב אֶת עֶדָתוֹ לְמַעְלָה וַחֲשׁוּבָה מֵעֲדָתִי, וְגַם הָיְתָה לוֹ עֲבוֹדָה מְכֻבֶּדֶת. וַאֲנִי לֹא מַגְזִים - נִרְאֶה לִי שֶׁלֹּא רַק שֶׁהָיָה חָסֵר שֶׁלֹּא אֶהְיֶה שְׁכֵנוֹ, אֶלָּא גַּם נָהֵג בִּי כְּאָדָם שֶׁלְּדַעְתּוֹ מְיֻתָּר לְגַמְרֵי בַּבְּרִיאָה. הָיִיתִי מְקַדֵּם פָּנָיו בַּאֲמִירַת שָׁלוֹם וּבְסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, וְהוּא הָיָה מַפְנֶה פָּנָיו בְּעַוָּוּת פָּנִים כְּאִלּוּ אֵינוֹ רוֹאֶה וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ. בַּתְּחִלָּה, מִסְפַּר פְּעָמִים הָיִיתִי כְּאִלּוּ מִתְעַלֵּם מִתּוֹפָעָה זוֹ וּמְנַסֶּה שׁוּב לוֹמַר לוֹ שָׁלוֹם בְּהֶאָרַת פָּנִים, בֹּקֶר טוֹב, שַׁבַּת שָׁלוֹם, וְהוּא בְּשֶׁלּוֹ - מַפְנֶה גַּבּוֹ אֵלַי וְאֵינוֹ רוֹאֶה לְהַחֲשִׁיבֵנִי כְּאָדָם לְהָשִׁיב לוֹ שָׁלוֹם.

הֶחְלַטְתִּי יוֹם אֶחָד לִשְׁאֹל אוֹתוֹ מַשֶּׁהוּ, אוּלַי תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּרִים יוּסַר אֲשֶׁר בִּלְבּוֹ עָלַי. תְּגוּבָתוֹ אֵלַי הָיְתָה בְּפָנִים חֲמוּרוֹת סֵבֶר, כְּמַעַט וְלֹא הִבִּיט בְּפָנַי, פָּשׁוּט הוּא לֹא יָכוֹל, סָלַד מִמֶּנִּי, וּבְקֹצֶר רוּחַ צִפָּה כְּבָר שֶׁאֶסַּיֵּם אֶת דְּבָרַי וַ"אֲשַׁחְרְרוֹ" מֵהַמְּאָסָר הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְלַע אֵלָיו.

וּבְכֵן, נִשְׁאַלְתִּי, מָה עוֹשִׂים בְּמִקְרֶה כָּזֶה שֶׁל שִׂנְאַת חִנָּם.

וְכָךְ עָנִיתִי לוֹ, בְּסִיָּעְתָּא דִשְׁמַיָּא:

רֵאשִׁית, אַל תִּשְׁכַּח לְהַאֲשִׁים אֶת עַצְמְךָ, שֶׁהֲרֵי לוּ הָיוּ מְסַפְּרִים לְךָ עַל הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל אָדָם זֶה כְּלַפֵּי אָדָם זָר לְךָ, הֲרֵי שֶׁלֹּא הָיִיתָ כּוֹעֵס וּמַקְפִּיד, וְרַק כֵּיוָן שֶׁהַדָּבָר נוֹגֵעַ כְּלַפֶּיךָ הִנְךָ רוֹתֵחַ, וַהֲרֵי שֶׁאַתָּה מְקַנֵּא לְכְבוֹדְךָ וְלֹא עַל עֶצֶם הִתְנַהֲגוּתוֹ הַמּוּזָרָה שֶׁל אוֹתוֹ הַלָּקוּי בְּשִׂנְאַת חִנָּם.

וְשֵׁנִית, אַתָּה חַיָּב לִרְקֹד וְלִשְׂמֹחַ, כִּי לְפִי מַה שֶּׁאַתָּה מֵבִין וְרוֹאֶה, הֲרֵי הוּא כְּאָדָם מֻשְׂחָת בְּיוֹתֵר, אִם כֵּן, תִּשְׂמַח שֶׁאֵינְךָ מֻשְׂחָת כָּמוֹהוּ, וְתוֹדֶה לַה' שֶׁבָּרוּךְ ה' הִצִּילְךָ מִלֶּהֱרֶת לִשְׁאוֹל תַּחְתִּית עַד כְּדֵי מִדּוֹת מֻשְׂחָתוֹת כָּאֵלֶּה, וְתִשְׂמַח וְתָגִיל שֶׁעוֹשִׂים זֹאת לְךָ וְלֹא אַתָּה עוֹשֶׂה זֹאת לַאֲחֵרִים, כִּי כְּדַאי תָּמִיד לִהְיוֹת מֵהַנִּפְגָּעִים וְלֹא מֵהַפּוֹגְעִים.

וּשְׁלִישִׁית, מַה יֵּשׁ לְכָעֹס עַל אֶחָד כָּזֶה? אִם אָכֵן בֶּאֱמֶת נִנְיַח שֶׁהוּא מֻשְׂחָת בְּמַהוּתוֹ - אִם כֵּן, רַחֲמָנוּת גְּדוֹלָה עָלָיו. וְכִי אַתָּה חוֹשֵׁב שֶׁאַתָּה סוֹבֵל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ?! הוּא סוֹבֵל יוֹתֵר מִמְּךָ! אָדָם כָּזֶה - חַיָּיו אֵינָם חַיִּים, שֶׁהֲרֵי חֲזַ"ל אוֹמְרִים כִּי שִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת מוֹצִיאָה אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם. אָדָם כָּזֶה הַלָּקוּי בְּשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת מִתּוֹךְ סִבָּה גִּזְעָנִית, עֶדְתִּית, צֶבַע עוֹר וְכַדּוֹמֶה -

מָלֵא לִבוֹ בְּשִׂנְאָה וְכַעַס, מוֹרֵד הוּא בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, מוֹאֵס הוּא בִּיצִירוֹתָיו שֶׁל הַבּוֹרֵא, וּמַה יֵּשׁ לְכָעֹס עָלָיו אַחַר שֶׁבֵּין פּוֹשְׁעִים נִמְנֶה?! אַתָּה תַּמְשִׁיךְ בְּשֶׁלְךָ - בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם, וַעֲשֵׂה זֹאת לְמַעַן צִוּוּי הַתּוֹרָה לִרְדֹּף שָׁלוֹם, וְכָאן פֵּרוּשׁ "לִרְדֹּף שָׁלוֹם" יָצָא יָפֶה, כִּי "לִרְדֹּף" מַשְׁמָע אַחַר מִי שֶׁבּוֹרֵחַ, וְאִם כֵּן, כָּאן נִזְדַּמֵּן לְךָ מִי שֶׁבּוֹרֵחַ מֵהַשָּׁלוֹם וְאַתָּה רוֹדֵף אַחֲרָיו לְשָׁלוֹם. וְעוֹד תִּתְבּוֹנֵן -

וְכִי הוּא מַחְלִיט מִי מְיֻתָּר בַּבְּרִיאָה?! אִם אַתָּה רָצוּי לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּמְמַלֵּא תַּפְקִידְךָ וְיֵשׁ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נַחַת מִמְּךָ - מַה יֵּשׁ לְךָ לְהִתְחַשֵּׁב בְּבֶן תְּמוּתָה שֶׁלֹּא מָרֵצָה מִמְּךָ וּלְדַעְתּוֹ הַנִּפְסֶדֶת אַתָּה מְיֻתָּר?! וְאִם בְּמָקוֹם לְהַקְפִּיד עָלָיו תְּשִׂים לֵב עַל עַצְמְךָ וְתַקְפִּיד עַל עַצְמְךָ לִהְיוֹת רָצוּי לִפְנֵי ה' - תַּרְוִיחַ יוֹתֵר.

וְאוּלַי גַּם אָפְשָׁר לָדוּן אָדָם כָּזֶה לְכַף זְכוּת, כִּי מִי יוֹדֵעַ מַה הוּא סָבַל וְנִכְוָה כְּבָר מִבְּנֵי אָדָם שׁוֹנִים, וְהוּא בְּדִמְיוֹנוֹ רוֹאֶה אוֹתְךָ כְּטִפּוּס כְּמוֹתָם, וּמִשּׁוּם מָה נִדְמֶה לוֹ שֶׁאַתָּה כַּיּוֹצֵא בָּהֶם. וְאִם כֵּן, יִתְּכֵן שֶׁמֻּחֲמֶת שֶׁנִּכְוָה מִנְּחָשִׁים - מְפַחֵד אַף מֵחֲבָלִים, וְנִדְמֶה לוֹ בְּשִׁפּוּט רְאִיָּה רִאשׁוֹנִית שֶׁהִנְּךָ לְגַבָּיו בֶּן אָדָם שְׁלִילִי, וּבְוַדַּאי בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן, כְּשֶׁיַּכִּיר אוֹתְךָ יוֹתֵר וְיִרְאֶה שֶׁאָכֵן הוּא טָעָה, לְלֹא סָפֵק שֶׁהוּא יְשַׁנֶּה אֶת יַחֲסוֹ כְּלַפֶּיךָ. כִּי, בְּעֶצֶם, קָשֶׁה וְנָדִיר מְאֹד לִמְצֹא אָדָם שׁוֹנֵא חִנָּם לְגַמְרֵי לְלֹא סִבָּה, וּבִפְרָט כְּשֶׁצַּד אֶחָד נוֹתֵן יַחַס יָפֶה - אֵין סִבָּה שֶׁיְּקַבֵּל יַחַס עוֹיֵן לְחִנָּם. לָכֵן, וַדַּאי שֶׁבְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן יִשְׁתַּנֶּה הַיַּחַס. וְלָכֵן, הִצַּעְתִּי לוֹ, שֶׁיִּתְעַלֵּם מֵהִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ שָׂכֵן, וְיַמְשִׁיךְ בַּאֲמִירַת שָׁלוֹם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת.

וְאָכֵן, אוֹתוֹ אָדָם שָׁמַע לִי, וּלְאַחַר תְּקוּפָה סִפֵּר לִי שֶׁמִּמֵּשׁ כִּדְבָרַי כֵּן הָיָה. לְאַחַר תְּקוּפָה אֲרֻעָה שִׂמְחָה בְּבֵיתוֹ, וּלְלֹא הַזְמָנָה הִנֵּה הוֹפִיעַ הַשָּׂכֵן, שֶׁחָשְׁבוּ לְשׁוֹנְאוֹ, וּבֵרְכוֹ בְּבִרְכַּת מַזָּל טוֹב. וְאָמַר לִי שׁוֹאֵל הַשְּׁאֵלָה, שֶׁהוּא לֹא הֶאֱמִין שֶׁאוֹתוֹ שָׂכֵן יֵרֵד לְבֵיתוֹ לְלֹא הַזְמָנָה לְהִשְׁתַּתֵּף בְּשִׂמְחָתוֹ.

לא. לא קבלו את בנותי לבית הספר שרציתי

כְּמוֹ כֵן נִתְקָלִים אָנוּ בְּקִפּוּחַ בְּנוֹשְׂאִים אֲחֵרִים, כְּמוֹ אִשָּׁה שֶׁבָּאָה מִתְרַעֶמֶת וְקוֹבֶלֶת: לֹא קִבְּלוּ אֶת בְּנוֹתַי לְבֵית סֵפֶר מְסֻיָּם. כַּמּוּבָן שֶׁדָּבָר כָּזֶה מְקוֹמֵם וּמַרְתִּיחַ - אֲבָל צָרִיךְ לְהָבִין: בְּוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ לְאוֹתָהּ מְנַהֶלֶת סִבָּה שֶׁאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת אֶת בְּנוֹתַיִךְ. יִתְּכֵן וְהַסִּבָּה צוֹדֶקֶת אוֹ לֹא צוֹדֶקֶת, אֲבָל יֵשׁ לָהּ טַעַם מְסֻיָּם שֶׁאֵין הִיא יְכוֹלָה לוֹמַר לָךְ בְּגָלוּי, וְטָמוּן הוּא בְּלִבָּהּ. וְכָאָמוּר, יִתְּכֵן וְכָל חֲשָׁדָהּ חֲשַׁד שָׁוְא וּמְקוֹרוֹ בְּטָעוּת, אוּלַם הִיא אֵינָהּ שׂוֹנֵאת אוֹתָךְ. אוּלַם אַתְּ, כְּתוֹצָאָה מִמְּקֻרָה שֶׁכָּזֶה, נִכְשַׁלְתְּ בְּשִׂנְאָה, וְשׂוֹנֵאת אַתְּ אֶת מִי שֶׁלֹּא שׂוֹנֵא אוֹתָךְ. הִיא יֵשׁ לָהּ סִבָּה, וְכָאָמוּר - יִתְּכֵן וְלֹא מֻצְדֶּקֶת, וְיִתְּכֵן וְהִיא מְנוּעָה בְּעַל כָּרְחָהּ - מַה שֶּׁלֹּא תָּלוּי בָּהּ כְּלָל - מִלְּקַבֵּל אֶת בְּנוֹתַיִךְ, וְאֵין לָהּ שׁוּם שִׂנְאָה עָלַיִךְ, וְאַתְּ הִיא זוֹ שֶׁנִּכְשַׁלְתְּ בְּשִׂנְאָה.

לָכֵן, קַבָּלִי זֹאת בְּאַהֲבָה, זוֹ אַחַת מִקְלָלוֹת הַגָּלוּת - שֶׁיִּרְבּוּ הַפִּלּוּגִים בְּעַם יִשְׂרָאֵל וְהָאֱמֶת תִּהְיֶה עֲדָרִים עֲדָרִים, שֶׁכָּל אֶחָד יַעֲשֶׂה עֵדֶר לְעַצְמוֹ. וְלָכֵן, חַפְּשִׂי אֶת הָעֵדֶר שֶׁלְּךְ הַמַּתְאִים לְךְ וְהִדָּבְקִי בּוֹ, וְשָׁם תִּתְקַבְּלִי בְּגֵאָוָה וּבְכָבוֹד עַצְמִי, וְזֶה עָדִיף מִלְּהִתְקַבֵּל כְּעָנִי בַּפֶּתַח, לָבֹא כְּנָחוּת וְלָצֵאת כְּנָחוּת, וּבִפְרָט שֶׁהַנִּסְיוֹנוֹת לֹא יִגָּמְרוּ בָּזֶה. גַּם אִם תַּצְלִיחִי וְתִתְעַקְּשִׁי לַעֲמֹד עַל שֶׁלְּךְ בְּמִקְרֶה זֶה - מָחָר יָבֹא נִסָּיוֹן אַחֵר עִם אוֹתָם אֲנָשִׁים שֶׁאַתְּ לֹא מִשְׁתַּוֵּית אִתָּם, וְשׁוּב יִגָּרֵם מִכְּךְ מַחֲלֹקֶת וְשִׂנְאָה. וְלָכֵן תִּפְקְיְדֵנוּ, מַה שֶּׁפְּחוֹת לְחַנֵּךְ אֲנָשִׁים אֲחֵרִים. דַּי לָנוּ לְחַנֵּךְ אֶת עַצְמֵנוּ וְאֶת בְּנֵי בֵיתֵנוּ, וּמַה שֶּׁפְּחוֹת לְהִתְקַל בְּנִסְיוֹנוֹת שֶׁתּוֹצְאוֹתֵיהֶן אִי נְעִימוּת וְשִׂנְאַת חִנָּם.

וְעוֹד עָלֵינוּ לְדַעַת פְּרָט חָשׁוּב: הַצָּלָחַת חִנּוּךְ הַיְלָדִים כָּאן בְּעִקָּרוֹ מִדּוּגְמָה אִישִׁית שֶׁל הַהוֹרִים, וְאִם הַיְלָדִים רוֹאִים אֵצֶל הַהוֹרִים שִׂנְאַת חִנָּם וְלָשׁוֹן הָרָע - זֶה הַקִּלְקוּל הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר. וְלָכֵן, אִם הַיְלָדִים רוֹאִים אֶת הָאִמָּא שֶׁמְּדַבֶּרֶת וְשׁוֹלַחַת לְשׁוֹנָהּ עַל עֵדָה כָּזוֹ אוֹ עַל עֵדָה אַחֶרֶת בְּדִבְרֵי חֵרוּפִים וְגִדּוּפִים - מַה שָּׁוֶה וּמַה יוֹעִיל חִנּוּךְ הַיְלָדִים בְּאוֹתוֹ בֵּית סֵפֶר שֶׁאַתְּ מִתְדַּפֶּקֶת עַל דַּלְתוֹתָיו?!

וּלְהֵפֶךְ - אִם הַיְלָדִים רוֹאִים אֶת הַהוֹרִים שֶׁנִּזְהָרִים בִּלְשׁוֹנָם וּמְלֵאִים אַהֲבָה לְכֻלָּם, אֵין אֶצְלָם הֶבְדֵּלִים בַּעֲדוֹת יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּם שָׁוִים בְּעֵינָם לְאַהֲבָה וּלְאַחֲוָה - אֵין חִנּוּךְ גָּדוֹל יוֹתֵר מִזֶּה. וְאָז, הֵיכָן שֶׁתִּלְמַדְנָה אוֹתָן בָּנוֹת - כַּמּוּבָן בְּבֵית סֵפֶר חֲרֵדִי - תִּגְדַּלְנָה לְמִדּוֹת טוֹבוֹת וּלְיִרְאַת שָׁמַיִם.

לב. חלי החשדנות

מְעַנְיֵן, שֶׁהַרְבֵּה אֲנָשִׁים לְאַחַר מִקְרִים רַבִּים, וְאֶפְשָׁר לוֹמַר: רֹב כָּכָל הַמִּקְרִים, הֲגַם שֶׁנּוֹכְחוּ לָדַעַת שֶׁחַשְׁדוֹתֵיהֶם בְּחַבְרֵיהֶם־ מַכִּירֵיהֶם הִתְבַּדּוּ, וּבְמוֹ עֵינֵיהֶם רָאוּ שֶׁחוּשׁ הַחֶשֶׁד אֶצְלָם מְפֻתָּח מְאֹד וְעַל פִּי רֹב טוֹעִים הֵם, מִכָּל מָקוֹם עֲדַיִן לֹא לוֹמְדִים לְקַחִים מִכָּךְ, וּבְכָל אֵרוּעַ קָטָן הַמְעוֹרֵר סָפֵק רָחוֹק שֶׁל חֶשֶׁד כְּבָר מִתְמַלֵּא הַלֵּב בְּשִׁפּוּט שְׁלִילִי עַל הַזּוּלַת, וְכַמּוּבָן שֶׁגּוֹרֵר אַחֲרָיו הַקְפָּדָה בַּלֵּב, וּמֵהַהַקְפָּדָה שִׂנְאָה וְכוּ'...

פְּעָמִים רַבּוֹת נוֹכַחְתְּ לָדַעַת שֶׁטָּעִית וְחָשַׁדְתְּ בְּכִשָּׁרִים, וְיִתָּכֵן וְגַם לָקִית עַל זֶה, וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים חַז"ל: הַחוֹשֵׁד בְּכִשָּׁרִים לוֹקֶה בְּגוּפוֹ, וּבְכָל זֹאת מַעֲרֶכֶת הַמַּחְשֵׁב שֶׁל הַפְּעָלַת הַחֶשְׁדּוֹת עוֹבֶדֶת לְלֹא שִׁנּוּי.

בַּמִּקְרֶה הַטּוֹב, כְּשֶׁגִּלִּיתְ אֶת טָעוּת חַשְׁדָנוּתְךְ, לְפָנַי שֶׁפָּעַלְתְּ לְמַעֲשֶׂה - כֵּיצַד הִיא הִרְגָּשְׁתְךְ? - מָה עָשִׂיתִי?! סְתָם חָשַׁדְתִּי?! הֲלֹא הוּא הַצַּדִּיק וַאֲנִי הָרָשָׁע!

בְּמִקְרֶה זֶה עוֹד הִצִּילוּךְ מִן הַשָּׁמַיִם, הָיְתָה לְךְ סִיָּעְתָּא דִשְׁמַיָּא לְגַלּוֹת אֶת טָעוּת הַחֶשֶׁד בְּעוֹד מוֹעֵד לִפְנַי שֶׁתִּפְעַל לְמַעֲשֶׂה בְּשִׂנְאָה וּמַחֲלֹקֶת, אוּלָם כַּמָּה קָשֶׁה הַמַּצָּב כְּשֶׁלֹּא גִּלִּיתְ

אֶת טָעוּת חַשְׁדָנוּתְךָ בְּעוֹד מוֹעֵד וּכְבָר פָּעַלְתָּ בְּהֶתְאֵם לְחַשְׁדָנוּתְךָ בְּשִׂנְאָה, רִיב וּמַחֲלֹקֶת, וְרַק לְאַחַר מִכֵּן גִּלִּיתָ שֶׁחֲשָׁדְךָ הָיָה בְּטָעוּת. הֲלֹא הִנְךָ מְצֻוֶּה וְנִדְרָשׁ תֵּכֶף לָקוּם וּלְהִתְרַפֵּס לִפְנֵי הַנִּפְגָּע וּלְבַקֵּשׁ סְלִיחָתוֹ, וְלִבְדֹּק, לִדְרֹשׁ וְלַחְקֹר אִם אָכֵן נִתְקַבְּלָה מְחִילָתְךָ מֵאִתּוֹ וּמָחַל לְךָ מִכָּל לִבּוֹ.

וְהֵבֵאנוּ לְמַעְלָה שְׁלֹשָׁה סִפּוּרִים מַפְלִאִים הַמְלַמְּדִים עַד כַּמָּה חַיָּב לְהָסִיר חֶלְיֵי הַחַשְׁדָנוּת מִלִּבּוֹ וּלְהַרְגִּיל עַצְמוֹ לָדוּן לִזְכוּת.

וְאֶפְשָׁר, בְּעֶצֶם, לִכְלֹל אֶת נֶגַע שִׂנְאַת הַחִנָּם בָּחֶלְיֵי הַחַשְׁדָנוּת, בַּאֲשֶׁר הוּא הַגּוֹרֵם לְהַגְדִּיל בְּזִכּוּכִית מַגְדֶּלֶת דְּבָרִים פְּעוּטִים, וְיוֹתֵר נָכוֹן - חֶלְיֵי הַחַשְׁדָנוּת לֹא רַק מַגְדִּיל דְּבָרִים פְּעוּטִים, אֶלָּא גּוֹרֵם לְהַמְצִיא וּלְחַדֵּשׁ מְצִיאֻיּוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ וְלֹא נִבְרְאוּ מֵעוֹלָם. וְזוֹ מַכָּה קָשָׁה, כְּיָוֹן שֶׁהַנִּגּוּעַ בָּזֶה, חוֹשֵׁד פְּעָמִים רַבּוֹת בְּאִשְׁתּוֹ, בְּבָנָיו וּבְבִנּוֹתָיו, וְאֶפְשָׁר גַּם בְּהוֹרָיו, וּמַרְבֶּה רִיב וּמָדוֹן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וּמְקַיֵּם בּוֹ: "אֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵיתוֹ". וּכְמוֹ כֵן בִּלְּתִי נִמְנָע לְהֵיוֹתְךָ נִכְשָׁל גַּם בְּהַרְהוּר אַחַר תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְזֶהוּ עָוֹן גָּדוֹל לְהַרְהֵר אַחַר תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וּבְקַלּוּת תִּכָּשֵׁל בְּכָךְ - לִהְיוֹתְךָ נָגוּעַ בְּחַשְׁדָנוּת, וְדָבָר זֶה נִתָּן בְּהֶחְלֵט לְתַקְּנוֹ -

וְכֵיצַד?

הֶרְגֵּל!

פָּשׁוּט, תַּרְגִּיל אֶת עַצְמְךָ לַחֲשִׁיבָה אַחֶרֶת! לָמָּה לְךָ לַחְשֹׁב רַק מִכִּוּוּן אֶחָד וּלְהַפְלִיל אֶת זוּלָתְךָ, אוּלַי תַּחְשֹׁב אַחֶרֶת לְכִוּוּן הַזְּכוּת, וְתַרְגִּיל אֶת עַצְמְךָ בָּזֶה כַּמָּה פְּעָמִים וְתִרְאֶה פְּלָאוֹת, כֵּיָון שֶׁזֶּה כְּבָר יִכָּנֵס בְּךָ הֵיטֵב, וּבִפְרָט לְאַחַר שֶׁתִּרְאֶה שֶׁטַּעֲיִתָּ בְּהִסְתַּכְּלוּתְךָ וְתִוָּכַח שֶׁהִסְתַּכְּלוּתְךָ אֵינָהּ יְשָׁרָה, וּפָשׁוּט יֵשׁ לְךָ בְּעָיָה שֶׁאַתָּה רוֹאֶה עָקֹם. בְּדָבָר זֶה תּוּכַל בְּסַיָּעְתָּא דִשְׁמַיָּא לְחַנֵּךְ אֶת עַצְמְךָ לְהֵישִׁיר אֶת רְאִיָּתְךָ, וְזֶה בָּדוּק וּמְנֻסֶּה.

לג. חרטה של שוא

'חֶבָל! לָמָּה לֹא עָלָה לִי בָּרֹאשׁ לְהַחֲזִיר לוֹ בִּשְׁעַת הַמְּרִיבָה מִשְׁפָּט כָּזֶה שֶׁהוּא הָיָה מִתְפּוֹצֵץ מִמֶּנּוּ?!'

'אוֹי חֶבָל! לָמָּה נָתַתִּי לוֹ לְהַרְגִּישׁ שֶׁהוּא צוֹדֵק? אֵיךְ לֹא עָלָה לִי בָּרֹאשׁ לַעֲנוֹת תְּשׁוּבָה כָּזֹאת וּבְכָךְ הָיִיתִי מַשְׁתִּיק אוֹתוֹ וּמוֹרִיד לוֹ אֶת כָּל גַּאֲוָתוֹ?'

'חֶבָל, חֶבָל! עַכְשָׁו כְּבָר מְאֻחָר מִדַּי!'

אֵלּוּ הֵם חַיֵּי הַיּוֹם־יוֹם שֶׁלָּנוּ. מִתְהַלְּכִים בְּמַחֲשָׁבוֹת שֶׁטוּחָנִים אָנוּ אֶת עַצְמֵנוּ בָּהֶם, וְכָל יְסוֹדָם שֶׁל מַחֲשָׁבוֹת אֵלּוּ בָּנוּי עַל "תַּאֲוַת הַנִּצּוּחַ" שֶׁלֹּא תּוֹעִיל וְלֹא תִּתֵּן כְּלוּם.

לָמָּה זוֹ לֹא הִרְגִּשָׁה יוֹתֵר טוֹבָה כַּאֲשֶׁר אֲנִי מְקַבֵּל אֶת ה"בּוּם", וְהוּא שֶׁנָּתַן אֶת ה"בּוּם" - הוּא זֶה שֶׁצָּרִיךְ לְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ: 'הַאִם עָשִׂיתִי טוֹב? פָּגַעְתִּי וְזִלְזַלְתִּי בַּחֲבֵרִי - מַה הִרְוַחְתִּי?

הֶעֱלַבְתִּי אוֹתוֹ, נִצַּחְתִּי אוֹתוֹ, הִשְׁאַרְתִּי אוֹתוֹ פְּעוּר פֶּה, אוּלָם מַה תּוֹעֶלֶת יֵשׁ לִי מִכָּךְ?' וְחוֹשֵׁב בְּלִבּוֹ כֵּיצַד לְפַיֵּס וּלְרַצּוֹת אוֹתָךְ.

חֲשֹׁב אַתָּה!

וְכִי יוֹתֵר טוֹב הָיָה לְהֵפֶךְ - שֶׁאֲנִי הָיִיתִי הַמַּעֲלִיב וְהוּא הַנֶּעֱלָב, וַאֲנִי הָיִיתִי צָרִיךְ לְהִתְלַבֵּט כֵּיצַד לְפַיֵּס אֶת הַנֶּעֱלָב? הֲלֹא עָדִיף לְהַשְׁאִיר אֶת הָעֲבוֹדָה הַזּוֹ לַחֲבֵרִי בְּמָקוֹם לְעַצְמִי.

וְעוֹד - מַה יֵּשׁ לְךָ לְהִתְמַלֵּא שִׂנְאָה מִכָּךְ? וְכִי יֵשׁ מַה לְקַנֵּא בְּאָדָם חָסַר מִדּוֹת, וּבִפְרָט אָדָם הַמֻּשְׁחָת בְּמִדּוֹתָיו? אִם כֵּן, תּוֹדָה לַה' שֶׁזִּכִּיתָ לִהְיוֹת מֵהַנֶּעֱלָבִים וְלֹא מֵהָעוֹלְבִים, וְלֹא שָׁם חֶלְקְךָ בֵּין אֵלֶּה אֲשֶׁר לְשׂוֹנָם תִּהֲלַךְ בָּאָרֶץ וְחֵץ שָׁחוּט לְשׂוֹנָם. וַהֲלֹא בָּזֶה שֶׁהִנְּךָ מִתְחָרֵט עַל מֶחְדָּלְךָ לִהְיוֹת מְנַצֵּחַ, שֶׁבְּכָךְ הִתְאַפַּשֵּׁר לוֹ לִהְיוֹת הַמְנַצֵּחַ, הֲרֵי וְכֹאלּוּ הִנְּךָ מְקַנֵּא כָּרֵגַע בְּמַעֲמָדוֹ כִּמְנַצֵּחַ, הַשּׂוֹנֶה מִמַּעֲמָדְךָ כִּמְנַצֵּחַ. עַל זֶה לְקַנֵּא?! וַהֲלֹא דָּוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה אוֹמֵר: "אַל תִּתְחַר בַּמְּרֵעִים אַל תְּקַנֵּא בְּעֹשֵׂי עַוְלָה". אַדְרַבָּה, תִּתְמַלֵּא רַחֲמִים וְחֶמְלָה עַל אוֹתוֹ מְסֻכֵּן שֶׁלֹּא זָכָה לְתַקֵּן אֶת פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ, וּבִמְקוֹם לְהִתְמַלֵּא קִנְאָה וְשִׂנְאָה וּלְהִצְטַעֵר עַל שֶׁמַּעֲמָדְךָ לְהֵפֶךְ מִמֶּנּוּ וּלְהִתְאַוּוֹת לִהְיוֹת מְנַצֵּחַ מַעֲלִיב פּוֹגֵעַ - תְּהֵא מְאֻשָּׁר לִהְיוֹת מְנֻצָּח נֶעֱלָב וְעָנָו.

וּכְמוֹ כֵן, כַּאֲשֶׁר נִזָּקְתָּ עַל יְדֵי אָדָם מְסֻיָּם, נֶעֱשַׂקְתָּ בִּשְׂכָרְךָ עַל יְדֵי מִי שֶׁשָּׂכַר אוֹתְךָ לִמְלָאכָה מְסֻיֶּמֶת, נִגְזַלְתָּ וְנִתְרַמֵּיתָ עַל יְדֵי רַמַּאי וְנוֹכֵל, וַאֲפִלּוּ פַּטְרוּתְךָ מֵעֲבוֹדָתְךָ שֶׁלֹּא בְּצֶדֶק, וְנִרְאֶה לְךָ שֶׁנֶּהֱגוּ בְּכָךְ כְּמִדַּת סְדוֹם וַעֲמוֹרָה;

בְּמָקוֹם לְהַכְנִיס הַשִּׂנְאָה, תַּחְשֹׁב וְתִתְבּוֹנֵן עַד כַּמָּה צָרִיךְ אַתָּה לְהוֹדוֹת לַה' שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקְךָ בֵּין פּוֹשְׁעִים אֵלּוּ, שֶׁהַמַּתְאִים בְּיוֹתֵר הוּא לְרַחֵם עֲלֵיהֶם, כִּי הֲלֹא הֵמָּה אֲנָשִׁים שֶׁחַיֵּיהֶם אֵינָם חַיִּים. וְכִי בְּכָךְ שֶׁגּוֹזְלִים וְחוֹמְסִים הֵמָּה אֶת הַבְּרִיּוֹת נֶהֱנִים הֵם מִכָּךְ? וְכִי יֵשׁ בְּכַסְפָּם בְּרָכָה? וַהֲלֹא כָּל כַּסְפָּם נֶאֱבָד מֵהֶם וְאֵין הַפְּרוּטָה מְצוּיָה בְּכִיסָם. מְרֻוִּיחִים כְּבִיכוֹל מִכָּאן - וּמְאַבְּדִים אֶת כָּל מָמוֹנָם מִסִּבּוֹת אֲחֵרוֹת. וְכִי בְּכֶסֶף גָּזוּל וְעָשׁוּק יֵהָנוּ בּוֹ? הֲלֹא רַק צָרוֹת יִהְיוּ לָהֶם מִזֶּה, וְאִם כֵּן, מַה יֵּשׁ לְקַנֵּא בְּאֶחָד כָּזֶה? וְאִם אֵין מַה לְקַנֵּא בּוֹ - אֵין גַּם עַל מַה לִשְׂנֹאתוֹ, אַחַר שֶׁאֵין מִסְכֵּן יוֹתֵר מִמֶּנּוּ. כָּאן הַמָּקוֹם רַק לְהִתְמַלֵּא עָלָיו בְּרַחֲמִים וּבִתְפִלָּה שֶׁה' יַחֲזִירֵנוּ לְדֶרֶךְ הַטּוֹב בְּמָקוֹם לְמַלֵּא אֶת הַלֵּב בְּשִׂנְאָה וּנְקָמָה, וּלְהַשְׁאִיר אֶת הַדִּין וְהַמִּשְׁפָּט לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּלְקַבֵּל בְּאַהֲבָה דִּין שָׁמַיִם. כִּי אֵין סָפֵק כִּי אִם זֶה לֹא הָיָה מַגִּיעַ לְךָ לֹא הָיִיתָ נֶעֱנָשׁ, אֶלָּא שֶׁאוֹתוֹ אֶחָד שֶׁהִזִּיק לְךָ, הוּא חַיָּב בִּידֵי שָׁמַיִם, וְנִלְגְּלוּ חוֹבָה עַל יָדוֹ שֶׁהוּא יְהֵא הַשָּׁלִיחַ לְהָרַע לְךָ כְּדֵי לְהַרְבּוֹת עָנְשׁוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל אַתָּה - אֶת שֶׁלְּךָ הָיִיתָ צָרִיךְ לְקַבֵּל, אִם לֹא עַל יָדוֹ - עַל יְדֵי מִישֶׁהוּ אַחֵר אוֹ בְּאֹפֶן אַחֵר אוּלַי אַף יוֹתֵר עָנוּם, כְּגוֹן עַל יְדֵי חֹלִי אוֹ צַעַר אַחֵר שֶׁהֻמְּרוּ לְךָ אוֹתוֹ בְּצַעַר זֶה שֶׁצִּעֲרְךָ

חֲבֵרְךָ. לָכֵן, קַח זֹאת לְכַפָּרַת עֲוֹונוֹתֶיךָ, וְתֵן תּוֹדָה לֵאלֹקֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ שֶׁהִנְּךָ מֵהַחוֹטְפִים וְלֹא מֵהַמַּחְטִיפִים, וְלָמָּה, אִם כֵּן, לְךָ לְהִתְחָרֵט עַל שֶׁנִּבְצַר מִמְּךָ לִנְקֹם וּלְהָשִׁיב מִלְחָמָה שַׁעֲרָה? לְהֵפֶךְ - שְׂמַח עַל הַהִזְדַּמְּנוּת שֶׁנִּזְדַּמְּנָה לְךָ לְקַיֵּם מִצְוַת "לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר", שֶׁהִנֵּה לְפָנֶיךָ אֶפְשָׁרוּת נְקִימָה וּנְטִירָה וְאֵינְךָ עוֹשֶׂה זֹאת.

כִּי תָּבִין, אִם אַתָּה מִתְחָרֵט עַל שֶׁאֵינְךָ יָכוֹל לִקֹּם, זֶה כְּמוֹ שֶׁאַתָּה מִתְחָרֵט עַל שֶׁאֵינְךָ יָכוֹל לְבַצַּע גְּזֵלַת מָמוֹן שֶׁל מִישֶׁהוּ וּגְנֵבָתוֹ, אוֹ עַל שֶׁאֵינְךָ יָכוֹל לְבַצַּע חִלּוּל שַׁבָּת אוֹ אֲכִילַת נְבֵלָה וּטְרֵפָה. זֶהוּ בְּדִיּוּק אוֹתוֹ דָּבָר - זֶה אָסוּר וְזֶה אָסוּר. וְכִי אַתָּה מִתְחָרֵט עַל דְּבָרִים שֶׁכָּאֵלֶּה? וַדַּאי לֹא! אֶלָּא הִנְּךָ מוֹדֶה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהִרְחִיקְךָ מִמַּעֲשִׂים מְגֻנִּים אֵלּוּ, וּכְמוֹ כֵן בָּזֶה תּוֹדֶה לַה' שֶׁאֵינְךָ מַאֲלֶה אֲשֶׁר "שֶׁבַע תּוֹעֲבוֹת בִּלְבָבָם" לִשְׁנֹא וְלִקֹּם וְלִבָּם רָע עַל הַבְּרִיּוֹת.

וּזְכֹר מִלּוֹתָיו הַנֶּחְמָדוֹת שֶׁל הַ"חָזוֹן אִישׁ":

"כְּשֵׁם שֶׁאֵין רָאוּי לְחָכָם לִכְעֹס וְלִנְקֹם בְּמֵרֵעוֹ שֶׁהֵרַע לוֹ מִתּוֹךְ שֶׁהוּא חוֹלֶה בְּנַפְשׁוֹ - כֵּן אֵין רָאוּי לִנְקֹם וְלִשְׂנֹא אֶת הַמַּרֵעַ לוֹ מִתּוֹךְ חֹלִי שֶׁחוֹלֶה הוּא בְּנַפְשׁוֹ הַמַּשְׁכֶּלֶת."

לד. על פי שתים או שלש עצות תוסר השנאה

א. הֶטְבָּה וְחֶסֶד לְמִי שֶׁלִּבְּךָ כָּבֵד עָלָיו

עֲצָה נִפְלָאָה וּמְנֻסָּה כְּדֵי לְהָסִיר הַשִּׂנְאָה מִשּׁוֹנְאֶךָ - "עֲזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ". תֵּטִיב לוֹ, סַיֵּע לוֹ, וַאֲפִלּוּ שֶׁזֶּה אֶצְלְךָ מִן הַשָּׁפָה וְלַחוּץ וְתוֹכְךָ לֹא כְּבָרְךָ, מִכָּל מָקוֹם, הַמַּעֲשִׂים הַחִיצוֹנִיִּים שֶׁל הַהֶטְבָּה יוֹצִיאוּ אֶת הַשִּׂנְאָה וְיַכְנִיסוּ אֶת הָאַהֲבָה, וְזֶה יוֹעִיל בֵּין לְאָדָם שֶׁהֵרַע לְךָ וּבֵין לְאֶחָד שֶׁסְּתָם אֵינְךָ סוֹבְלוֹ וְדַחוּי הוּא אֶצְלְךָ.

כִּי כֹּה תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ: כֵּיצַד אוּכַל עוֹד לְהַמְשִׁיךְ לִשְׂנֹאתוֹ, וַאֲנִי הֲלֹא מֵטִיב עִמּוֹ וּמְשַׁתֵּדֵל עֲבוּרוֹ כְּמֵיטַב יְכָלְתִּי, וְאִם כֵּן, כִּידִידִים נֶחְשַׁבְנוּ, וְהַשִּׂנְאָה תְּהֵוֶה כָּאן כִּסְתִירָה לְמַעֲשֶׂה הַחֶסֶד וְתוּסַר מִלִּבְּךָ.

ב. הַדִּבּוּר בְּפָנִים מְאִירוֹת

וְאִם זֶה אָדָם שֶׁאֵין לוֹ צֹרֶךְ בְּךָ שֶׁתֵּטִיב לוֹ, אֵין הוּא צָרִיךְ מִמְּךָ כְּלוּם וְאֵין בַּמְּצִיאוּת אֶפְנַיִם שֶׁתּוּכַל לְהֵטִיב לוֹ - הִשְׁתַּדֵּל לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּפָנִים מְאִירוֹת, וְאַל תִּתֵּן לַשְּׂתִיקָה לְהַפְרִיד בֵּינֵיכֶם, כִּי הַשְׁתִּיקָה מְהַוָּה חֶלֶל וּמְמַלֵּאת מְקוֹמָהּ הַהִקְפָּדָה בַּלֵּב, וּמַחְשָׁבוֹת נָקָם וְכַעַס מִתְרוֹצְצִים בְּקִרְבְּךָ יוֹם וָלַיְלָה. בְּשִׂיחוֹת בְּפָנִים מְאִירוֹת מִדֵּי פַּעַם תִּרְאֶה, שֶׁפְּשׁוּט הַשִּׂנְאָה סָרָה וְהוֹלֶכֶת.

כְּלָל גָּדוֹל הוּא לֹא לְהַשְׁאִיר בַּלֵּב. דַּבֵּר יְשִׁירוֹת פָּנִים מוּל פָּנִים אֶת אֲשֶׁר יֵשׁ לְךָ בִּלְבָבְךָ עַל חֲבֵרְךָ, וְאַל תִּטְמֹן אֶת שִׂנְאָתְךָ וַחֲשָׁדְךָ וְהַקְפָּדָתְךָ בְּלִבְּךָ, כִּי אִז הִנְּךָ מְפַתֵּחַ מַחֲשָׁבוֹת

הַמְעוֹרְרוֹת לְשִׂנְאָה וְהַקְּפָדָה. וּבְכָךְ שֶׁהִנְּךָ פּוֹנֶה יְשִׁירוֹת לְלִבּוּן הַדְּבָרִים, אֲזַי יִתְכֵּן וּתְגַלֶּה שֶׁכָּל חֲשָׁדְךָ הָיָה לַשָּׁוְא, וְרַק טָחֲנָתָ מַיִם. וְיִתְכֵּן שֶׁאָמְנָם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר, אֲבָל בְּכָךְ שֶׁתְּדַבֵּר עִמּוֹ, יִתְנַצֵּל חֲבֵרְךָ עַל מַעֲשֵׂהוּ וְתָבוֹאוּ לִידֵי פִּיּוּס. וְכָאן הַשְּׁתִּיקָה וְהַבּוּשָׁה הֵם שְׁלִילִיּוֹת בְּיוֹתֵר - אָסוּר לְהִתְבַּיֵּשׁ, חַיָּבִים לִפְנוֹת לְמִי שֶׁלִּבְּךָ שׂוֹנֵא לוֹ וּלְגָרֵשׁ וּלְהָסִיר אֶת הַשִּׂנְאָה. וּכְמוֹ כֵן, כַּנֶּאֱמַר לְמַעְלָה, אָדָם שֶׁטָּבָעָיו וְדֵעוֹתָיו שְׁנוּאִים עָלֶיךָ וְקָשֶׁה לְךָ לִהְיוֹת בְּקִרְבָתוֹ, אֲבָל בְּלֵית בְּרֵרָה הִנְּךָ נִפְגָּשׁ עִמּוֹ מִדֵּי יוֹם - הָעֲצָה הַיְעוּצָה: לֹא לִשְׁמֹר מֶרְחָק מִמֶּנּוּ, זֶה רַק יַגְבִּיר אֶת הַשִּׂנְאָה. לָכֵן דַּבֵּר עִמּוֹ עַל דָּא וְעַל הָא, וּבְכָךְ תּוֹסַר הַשִּׂנְאָה.

ג. תְּפִלָּה

וְאִם גַּם אֵינְךָ יָכוֹל לְבַצֵּעַ אֶת שְׁתֵּי הָאוֹתוֹת הַנַּ"ל, תָּבוֹא הָאוֹת הַשְּׁלִישִׁית וְתַכְרִיעַ לְהָסִיר הַשִּׂנְאָה וּלְהַכְנִיס הָאַהֲבָה, וְהִיא הַתְּפִלָּה עַל חֲבֵרְךָ שֶׁבְּלִבְּךָ טְמוּנָה שִׂנְאָה עָלָיו, וְזֹאת תּוּכַל גַּם כַּאֲשֶׁר לֹא תּוּכַל לְהֵטִיב עִמּוֹ בְּפֹעַל בְּמַעֲשֶׂה הֲטָבָה וְגַם אִם לֹא תּוּכַל לְדַבֵּר עִמּוֹ בְּדִבְרֵי פִּיּוּס וְכַדּוֹמֶה, כִּי דָּבָר זֶה - לְהִתְפַּלֵּל עָלָיו - מִי יִמְנַע מִמְּךָ? תַּזְכִּירוּ בַּתְּפִלָּה, וְאַל תִּמָּנַע מִכָּךְ שֶׁתְּפִלָּתְךָ עָלָיו אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב, כִּי לֹא יִמְאַס הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא תְּפִלָּתְךָ בִּגְלַל זֶה מִשְּׁתֵּי סִבּוֹת:

א. אַתָּה מְחֻיָּב לְהִתְפַּלֵּל עַל כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל - וַאֲפִלּוּ עַל שׂוֹנְאֶיךָ.

ב. הִנְּךָ עוֹשֶׂה זֹאת לְשֵׁם שָׁמַיִם כְּדֵי לְהָסִיר הַשִּׂנְאָה, וְאִם כֵּן, כַּוָּנָתְךָ לְטוֹבָה.

וּבָזֶה תּוּסַר הַשִּׂנְאָה, בֶּאֱמֹר אַתָּה לְעַצְמְךָ: כֵּיצַד וְאֵיךְ אֶשְׂנָאֵהוּ וַאֲנִי מִתְפַּלֵּל עָלָיו יוֹם־יוֹם וּמַזְכִּירֵהוּ לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה וּלְשֶׁפַע בִּבְנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי.

וּכְמוֹ כֵן נִכְלָל בְּעֵצָה שְׁלִישִׁית שֶׁל הַתְּפִלָּה, לְהִתְפַּלֵּל לַה' שֶׁיְּצַיֶּלְךָ מִמִּדַּת הַשִּׂנְאָה וְהַנַּאֲוָה, וּלְהִתְחַנֵּן לוֹ שֶׁאֵינְךָ בְּעֶצֶם רוֹצֶה בָּזֶה, וּבְעַל כָּרְחֲךָ בָּאִים וּמִתְרוֹצְצִים מַחֲשָׁבוֹת אֵלֶּה בְּקִרְבְּךָ וְהִנְּךָ מְבַטְּלָם בְּבִטּוּל גָּמוּר וְשָׁלֵם, וּבַקֵּשׁ רַחֲמִים גְּדוֹלִים שֶׁיַּעְזְרְךָ ה' לֶאֱהֹב כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא תַּעֲלֶה שִׂנְאָתְךָ עַל אֲחֵרִים וְלֹא שִׂנְאַת אֲחֵרִים עָלֶיךָ. וְזוֹ עֵצָה נִפְלָאָה לְהָסִיר הַשִּׂנְאָה, בְּאָמְרְךָ לְעַצְמְךָ: כֵּיצַד אֶשְׂנָא וַאֲנִי מִתְחַנֵּן לְבוֹרְאִי יוֹם־יוֹם שֶׁיָּסִיר הַשִּׂנְאָה מִלִּבִּי וּמְבַקֵּשׁ סִיְּעָתָא דִשְׁמַיָּא לֶאֱהֹב כָּל אֶחָד וְאֶחָד? אִם כֵּן, חַיָּב אֲנִי לְפָחוֹת לְהִשְׁתַּדֵּל בְּעִצְמִי קְצָת כְּדֵי שֶׁיַּעֲזֹר לִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַרְבֵּה.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ", הַהַדְגָּשָׁה "בִּלְבָבֶךָ", כִּי כָּל הַשִּׂנְאָה - כְּשֶׁהִיא טְמוּנָה וּמְכֻסָּה בַּלֵּב, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אֵצֶל עֵשָׂו (בראשית כז, מא): "וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת יַעֲקֹב עַל הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו, וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי". "וַיִּשְׂטֹם" פֵּרוּשׁוֹ - שֶׁשָּׂטַם אֶת הַשִּׂנְאָה בְּלִבּוֹ וְלֹא גִּלָּה אוֹתָהּ אֲפִלּוּ לְמִישֶׁהוּ אַחֵר, כְּדֵי לֹא לְהֵרַע וּלְהִנָּחֵם מֵאוֹתָהּ שִׂנְאָה. וְהוּא מַה שֶּׁכָּתוּב בַּהֶמְשֵׁךְ: "וַיֹּאמֶר עֵשָׂו

בְּלִבּוֹ... וְאַהֲרָנָה אֶת יַעֲקֹב אָחִיו" - אָמַר זֹאת בְּלִבּוֹ וְלֹא בְּפִיו, לְמַעַן תִּשָּׁאֵר הַשִּׂנְאָה וְהַנֶּקֶם בִּמְלֹא תֻקְפָּם וְלֹא יִצְטַנְּנוּ אֶצְלוֹ, לָכֵן שָׁטָמָן בְּלִבּוֹ. כִּי הַשִּׂנְאָה, כְּשֶׁהִיא טְמוּנָה וּמְכֻסָּה, הִיא קָשָׁה וַחֲזָקָה מְאֹד. וְאַל תַּקְשֶׁה עַל דְּבָרֵינוּ מֵהַפְסוּק שֶׁאַחֲרָיו, שֶׁכָּתוּב: "וַיַּגֶּד לְרִבְקָה אֶת דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדוֹל", שֶׁמִּשְׁמָע מִכָּאן שֶׁעֵשָׂו הוֹצִיא אֶת שִׂנְאָתוֹ בְּדִבּוּרוֹ הַחוּצָה. זֶה אֵינוֹ, שֶׁהֲרֵי מְפֹרָשׁ רַשִׁ"י עַל "וַיַּגֶּד לְרִבְקָה אֶת דִּבְרֵי עֵשָׂו וְכוּ'" - בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ הֻגַּד לָהּ מַה שֶּׁעֵשָׂו מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ. אִם כֵּן, מְפֹרָשׁ בְּרַשִׁ"י, שֶׁעֵשָׂו לֹא הוֹצִיא אֶת הַשִּׂנְאָה מִלִּבּוֹ לִשְׂפָתוֹ, אֶלָּא הָיָה הַכֹּל טָמוּן בְּהִרְהוּר לִבּוֹ.

לה. התבוננות שמצילה!

בְּוַדּוּי יוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹמְרִים אָנוּ: "מָחִינוּ עַל כְּבוֹדֵנוּ וְלֹא מָחִינוּ עַל כְּבוֹדֶךָ". לְדַעְתִּי, הַהִתְבּוֹנְנוּת בָּזֶה מַמָּשׁ מַבְעִיתָה וְיכוֹלָה לְשַׁמֵּשׁ מַחְסוֹם לְשִׂנְאָה בְּמַחֲשָׁבָה פְּשׁוּטָה לְלֹא מַאֲמָץ. כֵּיצַד וְאֵיךְ אֲנִי שׁוֹמֵעַ וְרוֹאֶה יוֹם־יוֹם כְּבוֹד שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל, אֲנָשִׁים פּוֹצִים פִּיהֶם וּמְצַפְצְפִים בְּדִבְרֵי לַעַג וּבוּז עַל הַתּוֹרָה וּלְומְדֶיהָ, דּוֹרְכִים וְדוֹרְסִים עַל כָּל הַיָּקָר וְהַקָּדוֹשׁ לָנוּ? - וְכִי עוֹלָה בְּלִבִּי קַנְאוּת וְהַקְפָּדָה - לְכָל הַפָּחוֹת - עַל אֱלֹה? אָדָם הוֹלֵךְ וְחוֹשֵׁב: מָה אִכְפַּת לִי מֵהֶם, הֵם יֵלְכוּ לַגֵּיהִנֹּם וַאֲנִי לְגַן עֵדֶן, הֵם בְּשֶׁלָּהֶם וְהֵם בְּשֶׁלִּי. וְכַמָּה פְּעָמִים אַף יֵשׁ בְּיָדֵינוּ לִמְחוֹת בְּעוֹשֵׂי עֲבֵרָה וְאֵינֶנּוּ מוֹחִים בִּגְלַל קְצָת אִי נְעִימוּת אוֹ חֲנָפָה, וְאִלּוּ עַל כְּבוֹדֵנוּ אָנוּ קַנָּאִים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר. עַל כָּל מִלָּה עַל פְּגִיעָה קְטַנָּה בִּכְבוֹדֵנוּ הָרָם וְהַנִּשָּׂא, יָשָׂר מְשִׁיבִים מִלְחָמָה וּמוֹחִים בְּכָל תֹּקֶף עַל הַזִּלְזוּל בִּכְבוֹדֵנוּ.

וַהֲלֹא "דַּיּוֹ לְעֶבֶד לִהְיוֹת כְּרַבּוֹ", וְאִם כְּבוֹד אֲדוֹנֵנוּ, אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, כָּל־כָּךְ מְזֻלְזָל וְאֵינֶנּוּ מוֹחִים - אֵיךְ נָעֵז פָּנֵינוּ לָקוּם וְלִמְחוֹת עַל כְּבוֹדֵנוּ?! מַה נַּעֲנֶה לְיוֹם פְּקֻדָּה בּוֹ יִשְׁאֲלוּנוּ: כְּשֶׁפְּלוֹנִי זִלְזֵל בְּאֵיזוֹ מִצְוָה, דִּבֵּר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, דִּבֵּר לָשׁוֹן הָרַע, פָּגַע בִּכְבוֹדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְכַדּוֹמֶה, הִתְבַּיַּשְׁתָּ לְהָעִיר לוֹ וְלִמְחוֹת בּוֹ, לֹא הָיָה נָעִים לְךָ, וּכְשֶׁרַק פָּגַע מִישֶׁהוּ בִּכְבוֹדְךָ - קַמְתָּ וּמָחִיתָ וְהִקְפַּדְתָּ וְאִחַלְתָּ לוֹ אֶת כָּל הַקְּלָלוֹת שֶׁבָּעוֹלָם וְשַׁפַּטְתָּ אוֹתוֹ בָּעֲנָשִׁים קָשִׁים שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בָּהֶם כְּלָל. וְכִמְדֻמֶּנִי, שֶׁבְּמַחֲשָׁבָה כָּזוֹ תֵּכֶף תַּשְׁתִּיק אֶת לִבְּךָ וּתְצַמְצֵמוֹ מִלְּהִתְרַחֵב וּמִלְּהִשְׁתָּרֵר עַל חֲבֵרְךָ.

לו. שנאת הרשע ולא הרשע

דַּעַת הַ"חָזוֹן אִישׁ" בְּיוֹרֶה דֵּעָה (סימן ב ס"ק כח), שֶׁבִּזְמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְהוֹכִיחַ כָּרָאוּי, גַּם אָדָם שֶׁעוֹבֵר עֲבֵרוֹת בְּפַרְהֶסְיָה, לֹא יָצָא מִגְּדֶר עֲמִיתֶךָ, וּמִצְוָה לֶאֱהֹב אוֹתוֹ. כְּשֶׁלּוֹן דּוֹר בַּיִת שִׁנֵּי הָיָה, לְפִי דַּעַת הַנָּצִי"ב, מַה שֶּׁדָּנוּ אֶת הָאַחֲרִים לְאֶפִּיקוֹרְסִים בְּשִׁקּוּל דַּעַת בַּלְתִּי נָכוֹן. וְכָךְ כָּתַב בְּהַקְדָּמַת סִפְרוֹ "הֶעָמֵק דָּבָר":

נִתְבָּאֵר בְּשִׁירַת הָאֲזִינוּ עַל הַפָּסוּק "הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא", דְּשֶׁבַח "יָשָׁר" נֶאֱמַר לְהַצְדִּיק דִּין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּחָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי, שֶׁהָיָה דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתּוֹל, וּפֵרַשְׁנוּ שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים וַחֲסִידִים וַעֲמֵלֵי תוֹרָה, אַךְ לֹא הָיוּ יְשָׁרִים בַּהֲלִיכוֹת עוֹלָמִים. עַל כֵּן, מִפְּנֵי שִׂנְאַת חִנָּם שֶׁבִּלְבָּם זֶה אֶת זֶה, חָשְׁדוּ אֶת מִי שֶׁרָאוּ שֶׁנּוֹהֵג שֶׁלֹּא כְּדַעְתָּם בְּיִרְאַת ה' שֶׁהוּא צְדוֹקִי וְאֶפִּיקוֹרוֹס, וּבָאוּ עַל יְדֵי זֶה לִשְׁפִּיכוּת דָּמִים בְּדֶרֶךְ הַפְלָגָה וּלְכָל הָרָעוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, עַד שֶׁחָרַב הַבַּיִת, וְעַל זֶה הָיָה צִדּוּק הַדִּין. הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יָשָׁר הוּא וְאֵינוֹ סוֹבֵל צַדִּיקִים כְּאֵלּוּ, אֶלָּא בְּאֹפֶן שֶׁהוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר גַּם בַּהֲלִיכוֹת עוֹלָם לֹא בְּעַקְמִימוּת, אַף עַל גַּב שֶׁהוּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁהוּא גּוֹרֵם חָרְבַּן הַבְּרִיאָה וַהֲרִיסוֹת יְשׁוּב הָאָרֶץ. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

עוֹד רָאוּי לָדַעַת, שֶׁלְּגַבֵּי מַחֲלֹקֶת רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי מֵאִיר בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין (לו.), אִם יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהֵם חוֹטְאִים קְרוּיִים בָּנִים, אֲשֶׁר לְדַעַת רַבִּי מֵאִיר קְרוּיִים בָּנִים אַף אִם חָטְאוּ - כָּתַב הָרַשְׁבָּ"א בִּשְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת (חלק א סימן קצד וסימן רמב), שֶׁאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמָּד בְּכָלַל בָּנִים הוּא, כְּדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וּרְאֵה עוֹד בְּאוּר הַגְּרָ"א לַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (יורה דעה סימן קנט, סקג) הַמְצַיֵּן כְּסִבָּה לְאִסּוּר הַלְוָאָה בְּרִבִּית מִמּוּמָר אֶת הַגְּמָרָא (סנהדרין מד.) "יִשְׂרָאֵל - אַף עַל פִּי שֶׁחָטָא - יִשְׂרָאֵל הוּא", וְאֶת דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר הָאֲמוּרִים. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְקָרֵב עַד כַּמָּה שֶׁנִּתָּן אֶת כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל.

רַבִּי מְנַחֵם מֶנְדֶּל מֵרִימְנוֹב אָמַר, כִּי גַּם הַבֵּן הַשֵּׁנִי שֶׁבַּהַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח יֵשׁ לְהִשְׁתַּדֵּל לְקָרְבוֹ [לֹא רָצָה לְהַזְכִּיר עַל יִשְׂרָאֵל רָשָׁע, לָכֵן אָמַר הַבֵּן הַשֵּׁנִי שֶׁבַּהַגָּדָה] (מובא בספר "אם הבנים שמחה").

וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות ו:): "אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא: כָּל תַּעֲנִית שֶׁאֵין בָּהּ מִפּוּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ תַּעֲנִית. שֶׁהֲרֵי חֶלְבָּנָה רֵיחָהּ רַע, וּמְנָאָהּ הַכָּתוּב עִם סַמְמָנֵי הַקְּטֹרֶת".

וְאַף אִם רוֹאֶה בַּחֲבֵרוֹ שׁוּם דָּבָר רָע - יִשְׁנָא הָרָע שֶׁבּוֹ, אַךְ הַחֵלֶק הַקָּדוֹשׁ יֹאהֲבֶנּוּ מְאֹד כְּנַפְשׁוֹ, כִּי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב אָמַר, שֶׁהַצַּדִּיק הַגָּמוּר שֶׁאֵין רָע בְּקִרְבּוֹ אֵין רוֹאֶה שׁוּם רָע עַל שׁוּם אָדָם, אַךְ מִי שֶׁרוֹאֶה שׁוּם רָע בַּחֲבֵרוֹ, הָעִנְיָן הוּא כְּמוֹ שֶׁמִּסְתַּכֵּל בַּמַּרְאָה; אִם פָּנָיו מְטֻנָּפִין - רוֹאֶה גַּם כֵּן בַּמַּרְאָה כָּךְ, וְאִם פָּנָיו נְקִיִּים - אֵינוֹ רוֹאֶה בַּמַּרְאָה שׁוּם דְּפִי כְּמוֹ שֶׁהוּא נִרְאֶה [וְזֶה הַטַּעַם שֶׁיִּצְחָק אָבִינוּ ע"ה אָהַב אֶת עֵשָׂו עַל אַף הֱיוֹתוֹ רָשָׁע, כִּי לֹא רָאָה בְּבְנוֹ שׁוּם רָע, אַחַר שֶׁבּוֹ עַצְמוֹ לֹא הָיָה שׁוּם רָע (הרב דסלר)].

וְזֶהוּ "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", פֵּרֵשׁ "כָּמוֹךָ" - כְּמוֹ שֶׁאִם יוֹדֵעַ הָאָדָם בְּעַצְמוֹ שׁוּם רָע בְּקִרְבּוֹ, וּמְשׁוּם כָּךְ אֵינוֹ שׂוֹנֵא אֶת עַצְמוֹ, אַף שֶׁשּׂוֹנֵא הָרָע שֶׁבְּקִרְבּוֹ - כָּךְ גַּם כֵּן עַל חֲבֵרוֹ. (מאור עינים)

רָגִיל הָיָה רַבֵּנוּ יוֹסֵף חַיִּים זוֹנֶנְפֶלְד לוֹמַר: אִם רָאִיתָ אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁחָטָא וּפָשַׁע - אַל תִּשְׁנָא וּתְבַזֶּה אוֹתוֹ, אֶלָּא רַחֵם עָלָיו כְּשֵׁם שֶׁמְּרַחֲמִים עַל בַּעַל מוּם אוֹ עַל מֻכֶּה בְּגוּפוֹ. חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (ברכות י) "יִתַּמּוּ חַטָּאִים" - וְלֹא חוֹטְאִים, מִכָּיוָן שֶׁרֹב פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל תִּינוֹקוֹת שֶׁנִּשְׁבּוּ הֵם, וְאִלּוּלֵא הַגָּלוּת וְהַצָּרוֹת הָרַבּוֹת, בָּוַדַּאי הָיוּ שָׁבִים בִּתְשׁוּבָה. הַנָּחָה זוֹ הִנְחָתָה אוֹתוֹ כָּל יָמָיו. טוּב לֵב וְרַחֲמִים דִּבְּרוּ מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ. וְגַם כַּאֲשֶׁר הִטִּיף לָהֶם מוּסָר לְמִתְנַגְּדָיו וְעוֹרְרָם עַל הַשְׁקָפוֹתֵיהֶם הַקִּלּוֹקְלוֹת - אֶת שִׁיטָתָם וּמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים שֶׁל מְחַלְּלֵי הַתּוֹרָה שָׁנָא בְּכָל לִבּוֹ, אַף כָּל שֹׂנְאָה בְּאֹפֶן אִישִׁי לֹא נִרְאֲתָה בּוֹ לְאַחִים טוֹעִים.

וְכָךְ סִפֵּר נֶאֱמָן בֵּיתוֹ, רַבִּי מֹשֶׁה בְּלוֹי: יָצָאתִי פַּעַם בְּלִוְיַת רַבֵּנוּ מִבֵּית הַחוֹלִים "שַׁעֲרֵי צֶדֶק" בְּט"וּ בִּשְׁבָט. רָאִיתִי מֵרָחוֹק תַּלְמִידֵי בֵּית סֵפֶר הוֹלֶכֶת וּמִתְקָרֶבֶת אֵלֵינוּ, בָּנִים וּבָנוֹת, נְעָרִים וּנְעָרוֹת, עִם דֶּגֶל הַצִּיּוֹנִים בְּרֹאשׁ כָּל קְבוּצָה וְשִׁירִים עִבְרִיִּים בְּפִיהֶם. הֵם צָעֲדוּ בְּשׁוּרוֹת שֶׁל אַרְבָּעָה, כְּשֶׁהֵם מְמַלְּאִים אֶת רֹחַב הָרְחוֹב, וְהַקָּהָל נִדְחָק אֶל הַמִּדְרָכוֹת. חָשַׁבְתִּי, שֶׁמַּחֲזֶה זֶה יְצַעֵר אֶת רַבֵּנוּ [שֶׁכַּיָּדוּעַ, הַשְׁקָפוֹתָיו הָיוּ נוֹגְדוֹת מְאֹד אֶת הַצִּיּוֹנוּת], וְעַל כֵּן אָמַרְתִּי לוֹ: "תַּהֲלוּכַת יַלְדֵי בָּתֵּי הַסֵּפֶר בָּאָה, אוּלַי רוֹצֶה הָרַב לַחֲזֹר אֶל בְּנַיִן בֵּית הַחוֹלִים?"

"לֹא," הֵיְתָה תְּשׁוּבָתוֹ, "וְכִי לֹא יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה?"

רַבֵּנוּ נִשְׁעַן עַל כְּתֵפַי, וְגַם אָנוּ - כְּכָל הַקָּהָל - נִדְחַקְנוּ לְצִדֵּי הָרְחוֹב. הַתַּהֲלוּכָה עוֹבֶרֶת קְבוּצוֹת קְבוּצוֹת, כָּל בֵּית סֵפֶר לְעַצְמוֹ, וְקוֹל הַשִּׁירָה פּוֹלֵחַ אֶת הָאֲוִיר. אֲנִי מִסְתַּכֵּל בְּרַבֵּנוּ וְרוֹאֶהוּ מְמַלְמֵל בִּשְׂפָתָיו. אֲנִי מַטֶּה אֶת אָזְנַי, וְשׁוֹמֵעַ אוֹתוֹ אוֹמֵר וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר: "יִסַּף ה' עֲלֵיכֶם, עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם, בְּרוּכִים אַתֶּם לַה'... יִסַּף ה' עֲלֵיכֶם, עֲלֵיכֶם..." תּוֹךְ שֶׁהוּא מַזִּיל דִּמְעָה וּמִתְפַּלֵּל, שֶׁיִּזְכּוּ כָּל אֵלֶּה גַּם לַפָּסוּק הַקּוֹדֵם: "יְבָרֵךְ יִרְאֵי ה' הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדֹלִים...." עַד שֶׁכָּל הַתַּהֲלוּכָה עֲבָרָה עַל פָּנָיו...

לז. השונא - למה הוא דומה? משל נחרץ!

לְטוֹלְדָנוֹ הַמְּלִיוֹנֵר!

מִפְעָל לְיִצּוּר נַעֲלַיִם בְּיִפְן, מִפְעָל לְיִצּוּר שְׁעוֹנִים בְּאַרְצוֹת הַבְּרִית, מִפְעָל לְתַכְשִׁיטִים בְּאוֹסְטְרַלְיָה, וְעוֹד כַּמָּה מִפְעָלִים בְּדוֹמֶה לְאֵלּוּ בְּרַחֲבֵי הָעוֹלָם.

וְטוֹלְדָנוֹ עַצְמוֹ - יוֹשֵׁב לוֹ בְּאַרְמוֹנוֹ הַמְּפֹאָר בְּשִׁוְוִיץ, אֶרֶץ הַחֹפֶשׁ וְהַשַּׁלְוָה, סְבִיבוֹ רָהִיטִים נְדִירִים, יְקָרֵי עֵרֶךְ, פְּטֶנְטִים הַמְחֻדָּשִׁים בְּיוֹתֵר עַל כָּל צַעַד וְשַׁעַל בְּבֵיתוֹ, וְהוּא יוֹשֵׁב לוֹ כְּמֶלֶךְ סְבִיב מְשָׁרְתָיו עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ.

טֶלֶפוֹן.

"הַלּוֹ? כָּאן מְדַבֵּר מְנַהֵל הַמִּפְעָל שֶׁלְּךָ לְיִצּוּר נַעֲלַיִם בְּיַפָּן. הַיּוֹם נִכְנַס פִּדְיוֹן בְּסַךְ $15,000."

"יֹפִי, יֹפִי. בָּרוּךְ ה'. סְכוּם נִכְבָּד בְּיוֹם אֶחָד. נִפְלָא מְאֹד. תַּמְשִׁיכוּ כָּכָה," אוֹמֵר טוֹלֶדָנוֹ לְמְנַהֵל הָעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ בְּיִפָּן.

שׁוּב טֶלֶפוֹן.

"הַלּוֹ? מְדַבֵּר הַמְנַהֵל שֶׁלְּךָ מֵאַרְצוֹת הַבְּרִית. הַיּוֹם הָיָה הַפִּדְיוֹן מֵעֵסֶק הַשְּׁעוֹנִים בְּסַךְ $12,000."

"יֹפִי, יֹפִי. מְצֻיָּן. תַּמְשִׁיכוּ כָּךְ," עוֹנֶה טוֹלֶדָנוֹ לַמְנַהֵל.

וְשׁוּב טֶלֶפוֹן.

"מְדַבֵּר מְנַהֵל מִפְעַל הַתַּכְשִׁיטִים מֵאוֹסְטְרַלְיָה. הַיּוֹם הָיָה פִּדְיוֹן בְּסַךְ $18,000."

"יָפֶה מְאֹד!" עוֹנֶה טוֹלֶדָנוֹ, "אַתֶּם עוֹבְדִים יָפֶה בְּאֹפֶן יוֹצֵא מִן הַכְּלָל. הַלְוַאי שֶׁתָּמִיד תַּמְשִׁיכוּ כָּךְ."

וְכֵן הָלְאָה עוֹד טֶלֶפוֹנִים כָּאֵלּוּ מְקַבֵּל מַר טוֹלֶדָנוֹ מִשְּׁאָר מְנַהֲלֵי הָעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ.

וּבְסוֹף הַיּוֹם -

לְאַחַר כָּל הַבְּשׂוֹרוֹת הַטּוֹבוֹת הַלָּלוּ - קִבֵּל טוֹלֶדָנוֹ טֶלֶפוֹן אַחֲרוֹן מִמְּנַהֵל הַמִּפְעָל לְיִצּוּר תִּיקִים בְּטַיְלַנְד.

"אֲנִי מִצְטַעֵר לְהַגִּיד לְךָ, מַר טוֹלֶדָנוֹ. הַיּוֹם לֹא הָיָה פִּדְיוֹן, וְגַם הָיָה הֶפְסֵד בְּסַךְ 500$."

מַר טוֹלֶדָנוֹ יוֹצֵא מִכֵּלָיו. קָם מִכִּסְאוֹ בְּקֶצֶף גָּדוֹל, מִיאָשׁ, מְמֻרְמָר. תֵּכֶף מַחְלִיט לִפְשׁט רֶגֶל וְלִסְגֹּר אֶת כָּל מִפְעָלָיו מֵרֹב כַּעַסוֹ עַל הֶפְסֵד הַ־500$ מִמִּפְעַל הַתִּיקִים בְּטַיְלַנְד, וְתֵכֶף שׁוֹלֵחַ מִכְתְּבֵי פִּטּוּרִין לְכָל מְנַהֲלֵי מִפְעָלָיו הַיָּפִים, עוֹרֵךְ וּמְפַרְסֵם מְכִירַת חִסּוּל עַל כָּל אֲשֶׁר לוֹ.

נוּ, מָה נֹּאמַר עַל מַר טוֹלֶדָנוֹ הֶעָשִׁיר?

אָמְנָם עָשִׁיר הוּא בְּכֶסֶף, אֲבָל אֵין עָנִי כְּמוֹהוּ בְּדַעַת.

הֵיֵשׁ טִפְּשׁוּת גְּדוֹלָה מִזּוֹ, שֶׁבִּשְׁבִיל הֶפְסֵד מוּעָט מַחְלִיטִים לָקוּם וְלִבְעֹט בְּכָל הַמִּפְעָלִים הַמַּכְנִיסִים רְוָחִים גְּדוֹלִים מִדֵּי יוֹם?!

אָנוּ, הַלָּקוּיִים בְּמִדַּת הַשִּׂנְאָה, לֹא רְחוֹקִים כְּלָל וּכְלָל מִמַּר טוֹלֶדָנוֹ, וְעוֹד גְּרוּעִים מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה!!! בָּרוּךְ ה', הַבְּרִיאוּת אֲצָלֵנוּ תְּקִינָה, הָאַבָּא בָּרִיא, הָאִמָּא בְּרִיאָה, הַיְלָדִים בְּרִיאִים, פּוֹרְחִים וּמְאִירִים, הַכֹּל בְּסֵדֶר, וְעוֹד מַכְנִיסִים מִלְיוֹנִים יוֹם יוֹם: תְּפִלָּה, תְּפִלִּין, צִיצִית, בִּרְכוֹת הַנֶּהֱנִין, בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, לוֹמְדִים תּוֹרָה יוֹם יוֹם, עוֹשִׂים מִצְווֹת, מַכְנִיסִים מִלְיוֹנִים לַקֻּפָּה, וּבִשְׁבִיל שֶׁבְּסוֹף אֵיזֶה יוֹם עָמוּס בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת וּמַעֲטִים טוֹבִים קִבַּלְנוּ מֵאֵיזֶה מַכָּר אֵיזוֹשֶׁהִי מִלָּה עֲסִיסִית פּוֹגַעַת, אוֹ שֶׁאֵרַע לָנוּ הֶזֵּק מִמִּישֶׁהוּ שֶׁהִזִּיק לָנוּ בְּמַמוֹנֵנוּ, רִיב שְׁכֵנִים וְכַדּוֹמֶה -

הִנֵּה תֵּכֶף אָנוּ מְמֻרְמָרִים, מְיֻאָשִׁים, עַצְבָּנִים, כְּבָר לֹא שָׁוֶה לָנוּ כְּלוּם, הַשִּׁנְאָה וְהַנְּקָמָה מְמַלֵּאת אֶת חֲלַל הַלֵּב, וּמַה שֶּׁיֵּשׁ כְּאִלּוּ כְּבָר אֵין, וּמַה שֶּׁנִּשְׁאַר הוּא רַק הַהֶפְסֵד שֶׁל אוֹתָהּ מִלָּה כּוֹאֶבֶת שֶׁזָּרַק לִי חֲבֵרִי, חֲמוֹתִי, הַבּוֹס שֶׁלִּי, הַשְּׁכֵנָה שֶׁלִּי...

וְלָמָּה אָנוּ גְּרוּעִים מִמַּר טוֹלֶדָנוֹ?

מַר טוֹלֶדָנוֹ בָּעַט בְּכָל כַּסְפּוֹ וּזְהָבוֹ בִּשְׁבִיל הֶפְסֵד כַּסְפִּי פָּעוֹט - אָנוּ בּוֹעֲטִים בְּכָל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְווֹת שֶׁלָּנוּ בִּשְׁבִיל הֶפְסֵד חָמְרִי שֶׁל כֶּסֶף אוֹ רִיב, כְּבָר כָּל הָעֹשֶׁר הָרוּחָנִי שֶׁלָּנוּ, שֶׁאֵין לוֹ עֵרֶךְ וְשָׁוֶה בָּעוֹלָם, כְּאִלּוּ נֶעְלָם, אֵין לָנוּ מִמֶּנּוּ שׁוּם סִפּוּק, שׁוּם זֵכֶר שֶׁל שִׂמְחָה לֹא נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ, וְתָפַס אֶת מְקוֹמוֹ רַק אוֹתוֹ הֶפְסֵד מוּעָט אוֹ פְּגִיעָה קְטַנָּה בִּכְבוֹדֵנוּ.

מַמָּשׁ מַזְכִּיר לָנוּ אֶת הָמָן הָרָשָׁע...

"וַיֵּצֵא הָמָן בַּיּוֹם הַהוּא שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב וְכִרְאוֹת הָמָן אֶת מָרְדֳּכַי בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְלֹא קָם וְלֹא זָע מִמֶּנּוּ וַיִּמָּלֵא הָמָן עַל מָרְדֳּכַי חֵמָה: וַיִּתְאַפֵּק הָמָן וַיָּבוֹא אֶל בֵּיתוֹ וַיִּשְׁלַח וַיָּבֵא אֶת אֹהֲבָיו וְאֶת זֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ: וַיְסַפֵּר לָהֶם הָמָן אֶת כְּבוֹד עָשְׁרוֹ וְרֹב בָּנָיו וְאֵת כָּל אֲשֶׁר גִּדְּלוֹ הַמֶּלֶךְ וְאֵת אֲשֶׁר נִשְּׂאוֹ עַל הַשָּׂרִים וְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר הָמָן אַף לֹא הֵבִיאָה אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה עִם הַמֶּלֶךְ אֶל הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר עָשָׂתָה כִּי אִם אוֹתִי וְגַם לְמָחָר אֲנִי קָרוּא לָהּ עִם הַמֶּלֶךְ: וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שֹׁוֶה לִי בְּכָל עֵת אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה אֶת מָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ:" (אסתר ה, ט"-יג)

יֵשׁ לְהָמָן הַכֹּל - עֹשֶׁר, בָּנִים, כָּבוֹד. כֻּלָּם כּוֹרְעִים לְפָנָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לִפְנֵי כֵן (אסתר ג, ב):

"וְכָל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ כֹּרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהָמָן כִּי כֵן צִוָּה לוֹ הַמֶּלֶךְ".

טִפֵּשׁ! תְּוֹתֵר עַל יְהוּדִי אֶחָד שֶׁמִּתְעַקֵּשׁ לֹא לְהִשְׁתַּחֲווֹת לְךָ, וְתַרְוִיחַ עֹשֶׁר, כָּבוֹד - הַכֹּל!

אַךְ לֹא - "וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שֹׁוֶה לִי בְּכָל עֵת אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה אֶת מָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ".

לח. עין הרע

פְּעָמִים רַבּוֹת רוֹאִים אָנוּ אָדָם מְאֻשָּׁר שֶׁהִצְלִיחַ בְּבָנָיו וּבְנוֹתָיו לְחַנְּכָם לְתוֹרָה וּלְדֶרֶךְ אֶרֶץ - מִלְּבַד בֵּן אֶחָד שֶׁלֹּא הִצְלִיחַ בּוֹ כָּל כָּךְ. פּוֹגֵשׁ הוּא בַּחֲבֵרוֹ, שֶׁהוֹלֵךְ עִם בְּנוֹ, וְרוֹאֶה הוּא אֶת בְּנוֹ מֻצְלָח, חָכָם, מֻכְשָׁר וְנָאֶה. תֵּכֶף מִתְמַלֵּא הוּא קִנְאָה: 'אֵיזֶה בֵּן יֵשׁ לִי שֶׁלֹּא הִצְלַחְתִּי בּוֹ. כָּל כָּךְ חֲבָל! אִם הָיָה בְּנִי כְּמוֹ בְּנוֹ שֶׁל חֲבֵרִי - כַּמָּה הָיִיתִי מְאֻשָּׁר!'

תַּחְשֹׁב!

הֲלֹא גַּם אַתָּה הִצְלַחְתָּ, וּבָרוּךְ ה' יֵשׁ לְךָ יְלָדִים, בָּנִים וּבָנוֹת מֻצְלָחִים בְּתוֹרָה וּבְדֶרֶךְ אֶרֶץ, מֻכְשָׁרִים וַחֲכָמִים, אִם כֵּן, לָמָּה אַתָּה מַטִּיל עַיִן הָרָע עַל בֶּן חֲבֵרְךָ שֶׁיִּתְכֵּן וְהוּא לְבַדּוֹ הַבֵּן הַיָּחִיד הַמֻּצְלָח שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְשָׁם אַתָּה אֶת בִּנְךָ הַלֹּא מֻצְלָח מוּל בְּנוֹ הַמֻּצְלָח וּמִצְטַעֵר, וְאֶת יֶתֶר בָּנֶיךָ הַמֻּצְלָחִים הִנְּךָ מַטְמִין בְּקֻפְסָא כְּאִלּוּ אֵינָם בָּעוֹלָם?!

לִרְאוֹת אֶת מַה שֶּׁשֶּׁלִּי כְּאִלּוּ לֹא שֶׁלִּי, וְאֶת מַה שֶּׁלֹּא שֶׁלִּי כְּאִלּוּ הָיָה שֶׁלִּי וְרַק לָקְחוּ זֹאת מִמֶּנִּי, זֶהוּ מַמָּשׁ כְּמַעֲשֵׂה הָמָן הָרָשָׁע שֶׁהִזְכִּירָנוּ בַּפֶּרֶק הַקּוֹדֵם.

תִּרְאֶה אֶת הַטּוֹב אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ ה', וּפְעָמִים רַבּוֹת הָרְבֵּה יוֹתֵר מִזּוּלָתֶךָ, וְלָמָּה לְךָ לְהִסְתַּכֵּל בְּאַמְתַּחְתּוֹ שֶׁל הֶעָנִי מִמְּךָ וּלְהָצִיץ בַּפְּרוּטוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ וּלְחָמְדָן?!

וְיֵשׁ לָנוּ לָדַעַת!

הַמַּטִּיל עַיִן הָרָע בַּחֲבֵרוֹ, נֶחְשָׁב לְמַזִּיקוֹ מַמָּשׁ. וְכֵן אָמַר רַבִּי יְחֶזְקֵאל לֵוִינְשְׁטֵיין זַצַ"ל: כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ מַזִּיק לַחֲבֵרוֹ בְּגוּפוֹ, שֶׁמַּכֶּה לַחֲבֵרוֹ, אוֹ בְּמָמוֹנוֹ - שֶׁמְּמוֹנוֹ גָּרַם הֶזֵּק לַחֲבֵרוֹ, כְּמוֹ כֵן יֵשׁ שֶׁמַּזִּיק אָדָם לַחֲבֵרוֹ עַל יְדֵי עַיִן הָרָע שֶׁהִטִּיל בּוֹ.

וְכַמּוּבָא בַּגְּמָרָא עַל רָבָא שֶׁטִּיֵּל בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, וְרָאָה שֶׁ־99% מֵהַנִּפְטָרִים נִפְטְרוּ מֵעַיִן הָרָע, וְהַשְּׁאָר מֵתוּ כְּדֶרֶךְ הָעוֹלָם.

אִם כֵּן, עַיִן הָרָע מֵמִית, מַזִּיק, גּוֹרֵם הֶפְסֵד וְכִלָּיוֹן. וְהַשּׂוֹנֵא לַחֲבֵרוֹ, הֲרֵי שֶׁמִּסְתַּכֵּל בְּעַיִן רָעָה עַל כָּל הַטּוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ.

"וְהֵסִיר ה' מִמְּךָ כָּל חֹלִי" - זוֹ עַיִן הָרָע, דּוֹרְשֶׁת הַגְּמָרָא, שֶׁגּוֹרֶמֶת לְכָל הֶחֳלָיִים וְהַצָּרוֹת.

בּוֹאוּ וְנֵרֵד לְעֹמֶק מַחֲשֶׁבֶת הַשּׂוֹנֵא בַּעַל עַיִן רָעָה;

אָדָם זֶה רוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ בְּמַצָּב טוֹב, הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו בְּרִיאִים וּפַרְנָסָתוֹ בָּרָוַח - לֹא נוֹחַ לוֹ, כּוֹאֵב לוֹ הַבֶּטֶן וְהָרֹאשׁ מִלִּרְאוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה.

וּבְכֵן, הָבָה וְנִשְׁאַל לְאוֹתוֹ אָדָם: וְכִי מָתַי תַּרְגִּישׁ טוֹב? מָתַי יִרְוַח לְךָ? מָתַי תֵּרָגַע וּתְהֵא שָׂלֵו? וְכֹה תִּהְיֶה תִּשּׁוּבָתוֹ, לְכְאוֹרָה: אֲנִי אֵרָגַע, כְּשֶׁהַבַּעַל יְהֵא חוֹלֶה, מְחֻסַּר עֲבוֹדָה וּפַרְנָסָה, כִּי אֵינֶנִּי יָכוֹל לִרְאוֹתוֹ בָּרִיא וְעוֹבֵד וּמְפַרְנֵס אֶת בֵּיתוֹ - זֶה פָּשׁוּט מַפְרִיעַ לִי! אֶת אִשְׁתּוֹ הָיִיתִי רוֹצֶה לִרְאוֹת בִּבְעָיוֹת בְּרִיאוּת וְאֵינֶנָּה רְגוּעָה, כִּי אֵינֶנִּי יָכוֹל לִרְאוֹת כֵּיצַד הִיא מְגַדֶּלֶת אֶת בָּנֶיהָ בְּשַׁלְוָה וּבְסִבְלָנוּת וּבְנַחַת וְרוֹוָה מֵהֶם נַחַת רֵגַע רֵגַע, וְאֶת בָּנָיו הָיִיתִי מַעְדִּיף לִרְאוֹת לֹא מְצֻלָּחִים, יְלָדִים בְּעָיְתִיִּים, כִּי אֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי בְּהַצְלָחַת בָּנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁל שְׁכֵנַי וַחֲבֵרַי מֻצְלָחִים וּמֻכְשָׁרִים יוֹתֵר מִשֶּׁלִּי?!

אֵלּוּ הֵם אַחוּלָיו הַלְּבָבִיִּים שֶׁל הַשּׂוֹנֵא וְהַמְקַנֵּא...

נִתְבּוֹנֵן וְנִתְבַּיֵּשׁ מֵעַצְמֵנוּ לְאֵיזוֹ שִׁפְלוּת וּדְיוֹטָא תַּחְתּוֹנָה יָכוֹל לְהַגִּיעַ אָדָם שֶׁלֹּא חוֹסֵם וּמְתַקֵּן אֶת מִדּוֹתָיו: שָׂנְאוּי לַבְּרִיּוֹת, שׂוֹנֵא אֶת הַבְּרִיּוֹת, עַד שֶׁשִּׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת מוֹצִיאָתוּ מִן הָעוֹלָם וְחַיָּיו אֵינָם חַיִּים. כַּמָּה רָחוֹק הוּא מֵהַשְׁלֵמוּת, שֶׁהִיא "טוֹב עַיִן", לִשְׂמֹחַ וְלִרְווֹת נַחַת וְעֹנֶג בִּרְאִיַּת הַטּוֹב וְהָאשֶׁר שֶׁל הַזּוּלַת.

הַפִּתְרוֹן הַיָּחִיד לְךָ - לְאַפֵּס אֶת קִנְיָנֵי עוֹלָם הַזֶּה וּלְהַחֲשִׁיבָם חַסְרֵי עֵרֶךְ וְשֶׁאֵין שָׁוֶה לָרִיב בִּשְׁבִילָם וּלְהַקְפִּיד עֲלֵיהֶם, וּמַאִידָךְ - לְיַקֵּר אֶת עֶרְכֵי עוֹלָם הַבָּא וְלִשְׁמֹחַ בָּהֶם וְלָשִׂים אֶת הַלֵּב רַק לְהַרְבּוֹת בְּקִנְיָנֵיהֶם, וּבָזֶה נִזְכֶּה לְחַיִּים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

לט. מאמרי חז"ל בעון השנאה

שֶׁלֹּא לִשְׂנֹא שִׂנְאַת הַלֵּב לְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ". וְאִם קָבַע הַשִּׂנְאָה בְּלִבּוֹ מְשׁוּם שֶׁחֲבֵרוֹ הֵרַע לוֹ, וְהַשִּׂנְאָה גָּבְרָה כָּל כָּךְ עַד שֶׁיִּגְמְלֶהוּ כְּרָעָתוֹ - עֹבֵר גַּם עַל לָאו שֶׁל "לֹא תִקֹּם", כְּמוֹ שֶׁכָּתַב סֵפֶר הַחִנּוּךְ בְּמִצְוַת רל"ח וְרמ"א.

וְזֶה לְשׁוֹן סֵפֶר הַחִנּוּךְ (מצוה רלה): שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, כִּי שִׂנְאַת הַלֵּב גּוֹרֶמֶת רָעוֹת גְּדוֹלוֹת בֵּין בְּנֵי אָדָם לִהְיוֹת תָּמִיד חֶרֶב אִישׁ בְּאָחִיו וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ, וְהוּא סִבָּה לְכָל הַמְּסִירוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בֵּין אֲנָשִׁים. וְהִיא הַמִּדָּה הַפְּחוּתָה וְהַנִּמְאָסָה תַּכְלִית הַמְּאוּס בְּעֵינֵי כָּל בַּעַל שֵׂכֶל. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם בְּפֶרֶק ו' מֵהִלְכוֹת דֵּעוֹת הֶלָכָה ה': כֹּל הַשּׂוֹנֵא אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּלִבּוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה וְכוּ', וְלֹא הִזְהִירָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל שִׂנְאָה שֶׁבַּלֵּב [וַהֲינוּ, שֶׁאֵין מְנַלֶּה לַחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא שׂוֹנְאוֹ]. וּבַהֲלָכָה ו' כָּתַב: כְּשֶׁיֶּחֱטָא אִישׁ לְאִישׁ - לֹא יִשְׂטְמֶנּוּ וְיִשְׁתֹּק כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּרָשָׁעִים: "וְלֹא דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם אֶת אַמְנוֹן וְכוּ'", אֶלָּא מִצְוָה עָלָיו לְהוֹדִיעוֹ וְלוֹמַר לוֹ: לָמָּה עָשִׂיתָ לִי כָּךְ וְכָךְ? שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ".

וְכָתַב בְּסֵפֶר מִצְוֹת הַלְּבָבוֹת (סימן ב הלכה יג): וְכָל זֶה [וְרֹאשׁוּר לְהַצְנִיעַ שִׂנְאָתוֹ מֵחֲבֵרוֹ], אִם הוּא לוֹ לְשׂוֹנֵא גָּמוּר וּמְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ. אֲבָל אִם אֵינוֹ חוֹשֵׁב לְעוֹלָם לַעֲשׂוֹת לוֹ רָעָה, וְאַדְּרַבָּה, רְצוֹנוֹ לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ טוֹבוֹת, רַק מִשּׁוּם אֵיזֶה סִבָּה יֵשׁ לוֹ בְּלִבּוֹ שִׂנְאָה עַל חֲבֵרוֹ, כְּמוֹ, לְמָשָׁל, אִם מִצַּד הַדִּין מִשּׁוּם שֶׁמִּצְוָה לִשְׂנֹאתוֹ אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָכֹף אֶת יִצְרוֹ וְנִתְבַּזֶּה אֶצְלוֹ חֲבֵרוֹ, וּכְמוֹ שֶׁמָּצוּי אֵצֶל הַרְבֵּה בְּנֵי אָדָם, שֶׁאָמְנָם יֵשׁ בְּלִבָּם שִׂנְאָה וְקִנְאָה עַל חַבְרֵיהֶם, אֲבָל מִשְׁתַּדְּלִים לַהֲסִירָהּ מִלִּבָּם, וְאֵינָם מִתְכַּוְּנִים, חַס וְחָלִילָה, לְהָרַע בְּפֹעַל לְאוֹתוֹ אֶחָד שֶׁמְּקַנְּאִים בּוֹ, שֶׁאָז אַדְּרַבָּה - אִם יֹאמַר שֶׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ שִׂנְאָה וְקִנְאָה, יַגְדִּיל הַמַּחֲלֹקֶת יוֹתֵר, וְלָכֵן אָזַי מְחַיֵּב לְהַסְתִּיר הַשִּׂנְאָה וּלְדַבֵּר עִמּוֹ וּלְקַבְּלוֹ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, וּמִזֶּה יָבֹאוּ לִידֵי אַהֲבָה גְּמוּרָה. ("דרכי שלום")

מ. בחמר האסור של שנאת חנם

"שְׁקוּלָה שִׂנְאַת חִנָּם כְּנֶגֶד ג' עֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת: עֲבוֹדָה זָרָה, גִּלּוּי עֲרָיוֹת, וּשְׁפִיכוּת דָּמִים". (יומא ט:)

"...וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם". (אבות ב)

רַבִּי חַיִּים וִיטָאל בְּסִפְרוֹ "שַׁעֲרֵי קְדֻשָּׁה" (חלק ב, שער ב) בֵּאֵר אֶת חֹמֶר הָאִסּוּר שֶׁל שִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת: "אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: שִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת מוֹצִיאָה אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם, וְהִנֵּה [הוּא] שׂוֹנֵא כִּבְיָכוֹל לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל שֶׁבָּרָאָם, וְהִנֵּה כֻּלָּנוּ בָּנִים לַה' אֱלֹקֵינוּ, וְשׂוֹנֵא אֶת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁיָּצָא זֶה מֵהֶם. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיוּ בּוֹ צַדִּיקִים וַחֲכָמִים גְּדוֹלִים, וְלֹא נֶחֱרַב אֶלָּא בְּשִׂנְאַת חִנָּם, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁשְּׁאָר עֲבֵרוֹת אֵינוֹ עוֹבֵר עֲלֵיהֶם אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁעוֹבֵר עֲלֵיהֶן, אֲבָל שִׂנְאַת חִנָּם הִיא בַּלֵּב תָּמִיד, וּבְכָל רֶגַע עוֹבֵר בְּ'לֹא תִשְׂנָא', וּבְטֵל מִצְוַת 'וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ'".

הוֹסִיף עַל כָּךְ רַבֵּנוּ בַּחְיֵי בְּסִפְרוֹ "כַּד הַקֶּמַח" עֵרֶךְ שִׂנְאָה:

"שִׂנְאַת חִנָּם הִיא חֹלִי קָשֶׁה, רֹאשׁ לְכָל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, מֵבִיא אֶת הָאָדָם הַשּׂוֹנֵא אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁיְּדַבֵּר עָלָיו כְּזָבִים מַה שֶּׁלֹּא הָיָה וְלֹא נִבְרָא. וְהָרָגִיל לְדַבֵּר כְּזָבִים הוּא מִן הַכִּתּוֹת שֶׁאֵינָן מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קא, ז): "דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי", וּמִן הַכְּזָבִים תְּבִיאֵנוּ לְהַעֲלִיל עָלָיו וּלְהָעִיד עָלָיו עֵדוּת שֶׁקֶר, וְכֵן אָמַר (משלי כא, כח): "עֵד כְּזָבִים יֹאבֵד", וְאָמַר (שם ו, יט): "יָפִיחַ כְּזָבִים עֵד שָׁקֶר", מִתּוֹךְ שֶׁדָּאַג עַל הַצָּלָחַת חֲבֵרוֹ - יַעֲלֶה בְּרָעָתוֹ.

כָּל מִי שֶׁמִּתְגַּבֵּר עָלָיו הַמִּדָּה הַמְשֻׁקֶּצָה הַזֹּאת, הוּא סוֹתֵר וְעוֹקֵר הָאַחֲוָה וְהֲרֵעוּת הַנִּזְכָּרִים בְּפָסוּק (תהלים קכב) "לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי", וְהוּא מַכְחִישׁ עַצְמוֹ שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע אַבְרָהָם, לְפִי שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא מִזַּרְעוֹ - אוֹחֵז דַּרְכּוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב: "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו".

הַלָּקוּי בְּשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת עָלוּל לְהִכָּשֵׁל פְּעָמִים רַבּוֹת בְּעָוֹן חָמוּר מְאֹד, וְהוּא "שׂוֹנְאַי ה'", מֻשָּׁם שֶׁיֵּרַע לוֹ בְּהַצְלָחַת שׂוֹנְאוֹ בְּעִנְיְנֵי הַמְּצוּוֹת וְאֵינוֹ יָכוֹל לִרְאוֹתוֹ מַצְלִיחַ בְּזִכּוּיוֹ אֶת הָרַבִּים וּבַהֲפָצַת הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ שֶׁהֵבֵאנוּ בָּזֶה דִּבְרֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה לְמַעְלָה.

מא. השנאה - שרש כל הרעות

בְּשִׂנְאַת חִנָּם כְּתִיב: "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ", וְהִיא שֹׁרֶשׁ כָּל הָרָעוֹת. רְאֵה מַה גָּרְמָה שִׂנְאַת יוֹסֵף לְאֶחָיו, וְעַל שִׂנְאַת חִנָּם אָנוּ בַּגָּלוּת הָאָרֹךְ הַזֶּה יוֹתֵר מִכָּל הַגָּלֻיּוֹת שֶׁהָיוּ בְּסִבַּת עֲבוֹדַת אֱלִילִים, גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים בְּבֵית רִאשׁוֹן, וּכְשֵׁם שֶׁ"וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" כּוֹלֵל קִיּוּם כָּל הַתּוֹרָה, כָּךְ הַשִּׂנְאָה לְהֵפֶךְ - לַעֲבֹר עַל כָּל הַתּוֹרָה.

מב. גדרי עון השנאה

אוֹמֵר הָ"אוֹר הַחַיִּים" הַקָּדוֹשׁ: יְכַוֵּן לְהוֹדִיעַ שִׁעוּר הַשִּׂנְאָה אֲשֶׁר ה' מְצַוֶּה עָלֶיהָ, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם שֶׁאֵינוֹ קָרוּי שִׂנְאָה אֶלָּא שִׂנְאָה גְּמוּרָה - לְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ וְלַחְפֹּץ בְּכִלְיוֹנוֹ, אֲבָל הַרְחָקָה בַּלֵּב אֵינָהּ קְרוּיָה שִׂנְאָה.

לָזֶה נִתְחַכֵּם הַכָּתוּב לִסְמֹךְ "לֹא תִשְׂנָא" עִם תֵּבַת "אָחִיךָ", לוֹמַר, כִּי הַשְׂעָרַת הַשִּׂנְאָה אֲשֶׁר יְצַוֶּה ה' עָלֶיהָ, הִיא הַנִּרְגֶּשֶׁת בְּעֶרֶךְ אָח, וְשִׂעוּר זֶה - כֹּל שֶׁיַּרְחִיקֵהוּ מִלִּבּוֹ קְצָת, הִנֵּה הוּא יוֹרֵד מִמַּדְרֵגַת אָח, וַהֲרֵי הוּא עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹא תִשְׂנָא".

אִיתָא בַּגְּמָרָא (סנהדרין כז:), דְּמִי שֶׁלֹּא דִּבֵּר עִם חֲבֵרוֹ מֵחֲמַת אֵיבָה ג' יָמִים נִקְרָא שׂוֹנֵא, וּפָסוּל לָדוּן לוֹ דִּין, בֵּין לְרַבָּנָן וּבֵין לְרַבִּי יְהוּדָה, עַיֵּן שָׁם.

וְהִנֵּה מָצוּי מְאֹד בֵּין אֲנָשִׁים, שֶׁלִּפְעָמִים, בִּשְׁבִיל סִכְסוּךְ דָּבָר קָטָן שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם, יֵשׁ לָהֶם תַּרְעֹמֶת זֶה עַל זֶה, אַף שֶׁשִּׂנְאָה גְּמוּרָה אֵינָה נִרְאֵית בֵּינֵיהֶם, אַךְ מִכָּל מָקוֹם, אֵינָם רוֹצִים לְהִפָּגֵשׁ יַחַד, וּבִלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם נִקְרָא עָנְיָן זֶה, שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה עִמּוֹ.

אֲבָל בָּאֱמֶת, הֲרֵי חָזִינָן מִגְּמָרָא הַנִּזְכֶּרֶת לְעֵיל, שֶׁבְּעִנְיָן כָּזֶה נִקְרָא שׂוֹנֵא, וְעוֹבֵר עַל לָאו דְּ"לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ". וְעַל כֵּן צָרִיךְ הָאָדָם שֶׁיִּתְבּוֹנֵן בְּדָבָר זֶה, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁבִּשְׁבִיל דָּבָר קָטָן יִכָּשֵׁל הָאָדָם בָּעָוֹן הֶחָמוּר הַזֶּה, שֶׁהוּא נוֹרָא לִמְאֹד. (אהבת ישראל, חפץ חיים)

מג. הקללות שמביא אדם על עצמו בעון השנאה

תַּנְיָא: רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, בַּעָוֹן שִׂנְאַת חִנָּם מְרִיבָה רַבָּה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם, וְאִשְׁתּוֹ מַפֶּלֶת נְפָלִים, וּבָנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁל אָדָם מֵתִים כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים. (שבת לב:)

הֲרֵי רוֹאִים אָנוּ כַּמָּה רָעוֹת גּוֹרֵם הָאָדָם לְעַצְמוֹ עַל יְדֵי הֶעָוֹן הַמַּר הַזֶּה. וְהִנֵּה, אִלּוּ יִפְגַּע אָדָם אֶחָד בִּבְנוֹ הַקָּטָן לְהַכּוֹתוֹ, הֲלֹא יִתְקוֹטֵט וְיָרִיב עִמּוֹ וְיִשְׂנָאֵהוּ שִׂנְאַת מָוֶת, וְאִלּוּ הוּא עַצְמוֹ, שֶׁגּוֹרֵם לָהֶם סִבַּת מָוֶת, אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לָזֶה כְּלָל, וְאֵינֶנּוּ מִתְבּוֹנֵן עַד הֵיכָן עָוֹנוֹ מַגִּיעַ - אוֹי לוֹ וְאוֹי לְנַפְשׁוֹ! אַיֵּה שִׂכְלוֹ וְאַיֵּה דַּעְתּוֹ? שֶׁבְּעַצְמוֹ גּוֹרֵם לְכָל זֶה.

וְעַל כֵּן, מְאֹד מְאֹד צָרִיךְ הָאָדָם לְהִזָּהֵר מֵעָוֹן זֶה, וּבְכָל רוּחוֹ וְנַפְשׁוֹ יִתְרַחֵק מֵעָוֹן זֶה, וְיִהְיֶה לוֹ טוֹב בָּזֶה וּבַבָּא. (אהבת ישראל, ח"ח)

מד. הפרוד נובע מתאוה - לתאוה יבקש נפרד

תָּמַהּ הַמַּשְׁגִּיחַ רַבִּי יְחֶזְקֵאל לֵוִינְשְׁטַיין זַצ"ל, מֵאַיִן נוֹבֵעַ הֶעְדֵּר הַהִתְקַשְּׁרוּת וְהָאַהֲבָה בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, הֲרֵי כָּל נַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל וּמְקוֹרָם נוֹבֵעַ מֵאוֹתוֹ אֶחָד, אִם כֵּן, הָיוּ צְרִיכִים כֻּלָּם לְהִשְׁתַּוּוֹת וּלְהִתְחַבֵּר יַחַד, וּמַדּוּעַ אֵינָנוּ מַרְגִּישִׁים בַּהִתְקַשְּׁרוּת לַשֹּׁרֶשׁ הָאֶחָד? וּכְשֵׁם שֶׁשָּׁנֵי אַחִים הַנּוֹלָדִים מֵאָב אֶחָד חָשִׁים וּמַרְגִּישִׁים מְשִׁיכָה אֶחָד לַחֲבֵרוֹ, כֵּן כָּל עַם יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם נֶפֶשׁ אַחַת חַיָּבִים לָחוּשׁ בַּהִתְקַשְּׁרוּת בֵּינֵיהֶם.

וּבָאֱמֶת יִפָּלֵא יוֹתֵר, מַדּוּעַ אֵינָנוּ מַרְגִּישִׁים בַּהִתְקַשְּׁרוּת לַה' יִתְבָּרַךְ, וַהֲלֹא כֻּלָּנוּ חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל, נַפְשׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אִם כֵּן, צָרִיךְ לִהְיוֹת מֻרְגָּשׁ אֶצְלֵנוּ מְשִׁיכָה לַה' יִתְבָּרַךְ, וּכְשֵׁם שֶׁכָּל אֶחָד מַרְגִּישׁ מְשִׁיכָה לְשׁוּב לְבֵית אָבִיו, כֵּן עָלֵינוּ לְהַרְגִּישׁ הִתְקָרְבוּת לַה' יִתְבָּרַךְ. וּמַדּוּעַ אַף בְּעֵת הַתְּפִלָּה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות אָנוּ מַרְגִּישִׁים הַרְגָּשַׁת רְחוּק וּקְרִירוּת

וְאֵינָנּוּ מַרְגִּישִׁים קִרְבָה וּמְשִׁיכָה, וּכְשֵׁם שֶׁמָּצִינוּ אֵצֶל דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁאָמַר (תהלים סג, ב): "צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי כָּמַהּ לְךָ בְשָׂרִי בְּאֶרֶץ צִיָּה וְעָיֵף בְּלִי מָיִם". דָּוִד הַמֶּלֶךְ הִרְגִּישׁ תְּשׁוּקָה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּאָדָם הַמְהַלֵּךְ בַּמִּדְבָּר יָמִים רַבִּים לְלֹא מַיִם וְנַפְשׁוֹ כָּלָה לִמְעַט מַיִם, כֵּן חָשׁ דָּוִד הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, צְמָאוֹן וּתְשׁוּקָה עַד בְּלִי דַי לְהַשְׂגַּת רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, וְכָל רֶגַע וָרֶגַע הוֹסִיף תְּשׁוּקָה בְּנַפְשׁוֹ עַד אֲשֶׁר הִשִּׂיג מְבֻקָּשׁוֹ.

הַתְּשׁוּבָה לְכָל זֶה - שֶׁאָכֵן אָדָם קָשׁוּר בְּנַפְשׁוֹ לַה' יִתְבָּרַךְ, אַךְ בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כָּל זְמַן שֶׁלֹּא חִבֵּר עַצְמוֹ לְמָקוֹם אַחֵר, לְעוֹלָם הַזֶּה וְכַדּוֹמֶה, בְּקֶשֶׁר חָזָק יוֹתֵר, אָזַי פּוֹעֵל הַשֹּׁרֶשׁ הָאַחֵר אֶת פְּעֻלָּתוֹ וְאֵינוֹ נוֹתֵן מָקוֹם לְכֹחַ הַחִבּוּר הַדַּק שֶׁיִּפְעַל אֶת פְּעֻלָּתוֹ.

וְהָכָא נָמֵי הַטַּעַם מִדּוּעַ אֵין מַרְגִּישִׁים בַּהִתְקַשְּׁרוּת בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ - שֶׁכְּיוָן שֶׁמְּחַבֵּר עַצְמוֹ בְּתַאֲוָתוֹ לָעוֹלָם הַזֶּה, מִמֵּילָא אֵין הַהִתְקַשְּׁרוּת הַנַּפְשִׁית בֵּינֵיהֶם פּוֹעֶלֶת וְאֵין מַרְגִּישִׁים בָּהּ. וְאַף שֶׁכֻּלָּם עוֹבְדִים לְבוֹרֵא אֶחָד, מִכָּל מָקוֹם זֶה רַק חוּט דַּק, וְכֵיוָן שֶׁאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ, אֶלָּא מְחַבְּרִים לְתַאֲוֹות הָעוֹלָם הַזֶּה, אֵין בְּכֹחַ הַחִבּוּר הַנִּזְכָּר לִפְעֹל פְּעֻלָּתוֹ. וּלְכָךְ בֶּאֱמֶת חָזִינָן, שֶׁבִּשְׁעַת צָרָה כֻּלָּם מִתְקַשְּׁרִים וּמִשְׁתַּוִּים אֶחָד עִם זוּלָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁבְּעֵת צָרָה מִתְבַּטְּלוֹת הַתַּאֲוֹות הָרְצוֹנִיּוֹת הַמַּפְרִידוֹת אֶת הַהִתְקַשְּׁרוּת, וְנוֹתֵר הַחוּט הַמְקַשֵּׁר בֵּין כָּל הַכְּלָל וּמְאַחֵד אֶת הַבְּרִיּוֹת כֻּלָּן. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "אָדָם לְעָמָל יוּלָּד" (איוב ה, ז), שֶׁעַל יְדֵי עָמָל וִיגִיעָה יוּכַל לְחַזֵּק כָּל אֶחָד וְאֶחָד אֶת נַפְשׁוֹ בְּהִתְקַשְּׁרוּת לַבּוֹרֵא, שֶׁעַל יְדֵי כָּךְ נִנְתָּק אֶת כָּל הַקְּשָׁרִים הַחֲדָשִׁים הַמּוֹנְעִים וּמַפְרִידִים הַקֶּשֶׁר שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם. (אור יחזקאל, מדות, עמ' קכד)

וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּרִבֵּנוּ יוֹנָה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "וְנֶאֱמַר (משלי יח, א): 'לְתַאֲוָה יְבַקֵּשׁ נִפְרָד בְּכָל תּוּשִׁיָּה יִתְגַּלָּע', פֵּרוּשׁ: מִי שֶׁמְּבַקֵּשׁ לְלֶכֶת אַחַר תַּאֲוָתוֹ וּרְצוֹנוֹ - נִפְרָד מִכָּל חָבֵר וְעֶמִית, כִּי יִרְחֲקוּ מִמֶּנּוּ אוֹהֵב וְרֵעַ, כִּי תַּאֲוֹת בְּנֵי אָדָם וּמִדּוֹתָם חֲלוּקוֹת, אֵין רְצוֹנוֹ שֶׁל זֶה כִּרְצוֹנוֹ שֶׁל זֶה. אָכֵן אִם יֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַשֵּׂכֶל, אָז יִתְחַבְּרוּ לוֹ הַחֲבֵרִים וְיִהְיוּ אוֹהֲבָיו רַבִּים. וְאָמְרוּ בְּמוּסָר: מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה אֶת מִדּוֹתָיו - רַבּוּ הַקּוֹפְצִים עָלָיו. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ עַל הָעִנְיָן הַזֶּה בְּעַצְמוֹ: 'לְתַאֲוָה יְבַקֵּשׁ נִפְרָד' - אִישׁ נִפְרָד מִכָּל אָח וְחָבֵר - לְתַאֲוָה הוּא מְבַקֵּשׁ. וּבַעֲבוּר שֶׁמְּבַקֵּשׁ לְלֶכֶת אַחַר רְצוֹנוֹ, לְמַעַן זֹאת מְרֵעָיו רָחֲקוּ מִמֶּנּוּ, כְּעִנְיָן (שם יט, ד): 'וְדָל מֵרֵעֵהוּ יִפָּרֵד'. 'בְּכָל תּוּשִׁיָּה יִתְגַּלָּע' - הַהוֹלֵךְ אַחַר תַּאֲוָתוֹ, לֹא בְּדָבָר אֶחָד יֶחֱטָא בִּלְבַד, אַךְ בְּכָל אוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה יִתְגַּלָּע, כִּי יַעֲבֹר עַל כֻּלָּנָה, מִלְּשׁוֹן (שם כ, ג): 'וְכָל אֱוִיל יִתְגַּלָּע'". (רבינו יונה)

מה. השונא לישראל כשונא את הבורא

כָּתַב רַשִׁ"י (בהעלותך י, לה): "קוּמָה ה' וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ" - אֵלּוּ שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל הַשּׂוֹנֵא אֶת יִשְׂרָאֵל, שׂוֹנֵא אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. וְכָתַב רַבֵּנוּ חַיִּים וִיטָאל זַצַ"ל

בְּשַׁעֲרֵי קְדֻשָּׁה, שֶׁבְּשִׁנְאַת חֲבֵרוֹ, שׂוֹנֵא כְּבְיָכוֹל לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל שֶׁבָּרָא אוֹתוֹ, וְהִנֵּה כֻּלָּנוּ בָּנִים לַה' אֱלֹקֵינוּ. וְזֶה, הַשּׂוֹנֵא יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי הוּא שׂוֹנֵא אֶת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁיָּצָא מֵהֶם זֶה. וְהִנֵּה כָּל הַנְּשָׁמוֹת נֶאֱחָזוֹת בַּה' יִתְבָּרַךְ, וְצֻרְךָ גָּבוֹהַּ מֵהֶם אֲשֶׁר בָּהֶם יִתְפָּאַר, וְאֵיךְ תִּשְׁנָאֵהוּ. ("דרכי שלום", עמוד לב)

מו. לב טוב עולה על כלם

הָרוֹאֶה יִרְאֶה בְּמִשְׁנָה אָבוֹת (פ"ב י־טז) הֵיאַךְ שִׁבַּח רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי אֶת תַּלְמִידוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עָרַךְ בְּהַבְחָנָתוֹ שֶׁ"לֵב טוֹב" עוֹלֶה עַל גַּבֵּי כָּל הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת.

הֲרֵי לָנוּ מִדִּבְרֵי הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁאֵין מַעֲלָה כְּמַעֲלַת "לֵב טוֹב", וְאֵין גְּרִיעוּת וּפְחִיתוּת כְּמִדַּת "לֵב רַע".

עַל כָּךְ נֶאֱמַר (תהלים כד, ג־ד): "מִי יַעֲלֶה בְהַר ה' וּמִי יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ, נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב" - שֶׁלִּבּוֹ בַּר וְנָקִי עַל הַבְּרִיּוֹת, הַלֵּב בַּר וְנָקִי מִשִּׂנְאָה, מִנְּקָמָה, מֵהַקְּפָדָה, וּמָלֵא בְּאַהֲבָה וְחֶמְלָה וּזְכוּת עַל הַבְּרִיּוֹת - זֶהוּ הַלֵּב שֶׁיִּזְכֶּה לִהְיוֹת מֵהָעוֹלִים וְהַזּוֹכִים לַעֲלוֹת בְּהַר ה' וּבִמְקוֹם קָדְשׁוֹ, הֵן בָּעוֹלָם הַזֶּה לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגוֹת נִפְלָאוֹת בְּאַהֲבַת וְיִרְאַת ה', וְהֵן בָּעוֹלָם הַבָּא יִזְכֶּה לַעֲלוֹת בְּהַר ה' וּבִמְקוֹם קָדְשׁוֹ בַּמַּעֲלוֹת הַנִּשְׂגָּבוֹת שֶׁזָּכוּ לָהֶן הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים הַשּׁוֹכְנִים תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים, כִּי שְׁמִירָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא תְּלוּיָה אוֹתוֹ לִהְיוֹתוֹ נִשְׁמָר מִכָּל מְקַטְרְגֵי נַפְשׁוֹ וְאוֹיְבֶיהָ אֲשֶׁר יַקִּיפוּהוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, וְלֹא יִתֵּן ה' לָהֶם לְהָרַע לוֹ עַל לִבּוֹ הַטּוֹב וְהָרַחוּם, הֱיוֹת וְכֵן מִדָּתוֹ שֶׁל ה' יִתְבָּרַךְ - מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, וּכְמִדָּתוֹ לְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת וְרַק לְהֵטִיב לָהֶם - כֵּן יְסַפֵּק ה' לִתֵּן לוֹ כְּמִדָּתוֹ - רַק אַהֲבָה וְחֶמְלָה בִּשְׁנֵי עוֹלָמוֹת.

וּכְמוֹ שֶׁהָיָה אוֹמֵר רַבִּי יְחֶזְקֵאל לֵוִינְשְׁטֵיין זַצַ"ל: הֱיֵשׁ עִסְקָה יוֹתֵר טוֹבָה מִזּוֹ עִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא - שְׁאַתָּה תֵּיטִיב עִם בְּרִיּוֹתָיו, תֹּאהַב אוֹתָם, תַּחְמֹל עֲלֵיהֶם, וּמֵבְטָח אַתָּה שֶׁהוּא יִשְׁמָרְךָ וְיַחְמֹל עָלֶיךָ?!

מז. הארת פנים לזולת

תְּנָן בְּאָבוֹת ד, טו: רַבִּי מַתְיָא בֶּן חָרָשׁ אוֹמֵר, הֱוֵי מַקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל אָדָם. הַמַּשִּׁיב שָׁלוֹם, מְקֻיָּם מִצְוַת דֶּרֶךְ אֶרֶץ. הַמַּקְדִּים שָׁלוֹם, מַזְרִיחַ שֶׁמֶשׁ לַחֲבֵרוֹ. זוֹהִי דַּעַת הַתּוֹרָה! וּרְצוֹנָהּ שֶׁנֵּדַע: כָּל אָדָם מְצַפֶּה לְ"הַזְרָחַת שֶׁמֶשׁ" מֵאֵת זוּלָתוֹ, וַאֲנִי עַצְמִי הִנְנִי שֶׁמֶשׁ הַזּוֹרַחַת לְכָל מִי שֶׁבָּא בְּמַגָּע אִתִּי!

תִּינוֹק פָּעוֹט מַבְחִין כְּבָר בֵּין פָּנִים זוֹעֲפוֹת וּבֵין פָּנִים מְאִירוֹת. מִסְתַּכְּלִים עָלָיו בְּחִבָּה - הוּא מְפַזֵּז וְצוֹהֵל, מַבִּיטִים עָלָיו בְּזַעַף - מְיַד הוּא בּוֹכֶה. מִי יוֹדֵעַ מַה מַּבְרִיא וּמְפַתֵּחַ יוֹתֵר

אֶת הַיֶּלֶד - הַמָּזוֹן הַמֻּגָּשׁ לוֹ, אוֹ הָאֲרַת הַפָּנִים שֶׁמַּרְאִים לוֹ? וּבְרוּר וְיָדוּעַ הוּא, כִּי יֶלֶד הַגָּדֵל בְּלִי הָאֲרַת פָּנִים כְּלָל, דּוֹמֶה בְּדִיּוּק לְצֶמַח הַגָּדֵל בְּלִי שֶׁמֶשׁ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בָּרִיא.

וּמֵאֵידָךְ - בְּתִינוֹק פָּעוּט כְּבָר נִכָּר כֹּחַ זֶה הָאֲרַת פָּנִים. כְּשֶׁמּוֹפִיעַ עַל פָּנָיו הַחִיּוּךְ הָרִאשׁוֹן, כְּבָר הִנּוֹ נַעֲלֶה עַל כָּל בַּעֲלֵי הַחַיִּים הַגְּדוֹלִים. בְּחִיּוּךְ זֶה בּוֹקַעַת הָאֲרַת פְּנֵי הַנְּשָׁמָה מִמַּחֲבוֹאֶיהָ בְּעִמְקֵי הַגּוּף הַקָּטָן וְהַחַלָּשׁ הַזֶּה. כְּכָל שֶׁהַתִּינוֹק גָּדֵל וּמַבְרִיא, מֵאִיר הוּא פָּנִים יוֹתֵר לְכָל סְבִיבָתוֹ וּמַשְׁרֶה בָּהּ רוּחַ חֵן וְשִׂמְחַת חַיִּים. זוֹהִי מְצִיאוּת הַנְּשָׁמָה הַמִּתְגַּלָּה בְּזֶהֳרֶיהָ הָרִאשׁוֹנִים, אֲשֶׁר כָּל מַהוּתָהּ - כֹּחַ אַדִּיר שֶׁל הָאֲרַת פָּנִים!

מח. גדולים וקטנים זקוקים להארת פנים זה לזה

כָּל בְּנֵי הָאָדָם מְחַכִּים זֶה לָזֶה. כָּל אֶחָד רוֹצֶה שֶׁחֲבֵרוֹ יָאִיר לוֹ פָּנִים. הַתַּלְמִיד מְצַפֶּה לְהָאֲרַת פְּנֵי רַבּוֹ, אַךְ גַּם הָרַב מְצַפֶּה לְהָאֲרַת פָּנִים מִצַּד תַּלְמִידוֹ. בָּנִים סוֹמְכִים עַל חֶמְלַת הוֹרֵיהֶם, אַךְ גַּם הַהוֹרִים רְעֵבִים וּתְאֵבִים לְ"הַזָּרַחַת הַשֶּׁמֶשׁ" מֵאֵת בְּנֵיהֶם. הַבָּנִים אַף הֵם הִנָּם "בַּעֲלֵי בָּתִּים" עַל הוֹרֵיהֶם, שֶׁאִם אֵינָם מַרְאִים לָהֶם הָאֲרַת פָּנִים, הֵם מַשְׁכִּינִים בְּלֵב אֲבִיהֶם וְאִמָּם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה וּמְכַבִּים אֶת הָאוֹר הַזָּרוּעַ עַל לְחָיֵיהֶם.

הַלָּקוֹחַ מְצַפֶּה הֲבָנַת הַמּוֹכֵר בְּמַצָּבוֹ, צָרְכּוֹ וְיִכְלְתּוֹ, אַךְ גַּם הַמּוֹכֵר מְצַפֶּה לַהֲבָנַת הַלָּקוֹחַ, שֶׁלֹּא יְזַלְזֵל בּוֹ וּבְסְחוֹרָתוֹ.

"לֹא תַכִּירוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט" - אַזְהָרָה לַדַּיָּן שֶׁלֹּא יְהֵא רַךְ לָזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה, אֶחָד עוֹמֵד וְאֶחָד יוֹשֵׁב, לְפִי שֶׁכְּשֶׁרוֹאֶה שֶׁהַדַּיָּן מְכַבֵּד אֶת חֲבֵרוֹ, מִסְתַּתְּמִין טַעֲנוֹתָיו (פרשת משפטים). אֵיךְ זֶה שֶׁ"מִסְתַּתְּמִין טַעֲנוֹתָיו" הָעֲרוּכוֹת הֵיטֵב בְּפִיו כְּשֶׁנִּכְנָס לַדִּין? זֶהוּ הִרְשֶׁם שֶׁל הַסְתָּרַת פְּנֵי הַדַּיָּן הַסּוֹתֶמֶת כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וּמַחֲלִישָׁה אֶת דַּעְתּוֹ. כֹּחַ נוֹרָא זֶה טָמוּן בְּהַסְתָּרַת פָּנָיו שֶׁל אָדָם!

שְׁנֵי כֹּחוֹת אֵלֶּה הֵם הַיְסוֹד לְחַיֵּי הַחֶבְרָה הָאֱנוֹשִׁית: הָאֶחָד - רַעֲבוֹן הָאָדָם לְהָאֲרַת פְּנֵי הַזּוּלַת, וְהַשֵּׁנִי - כֹּחַ הַנְּתִינָה שֶׁל הָאֲרַת פָּנִים הַשָּׁתוּל בְּלֵב כָּל בַּעַל נְשָׁמָה [וְכֵן הוּא בַּיְחִסִים הַהֲדָדִיִּים בֵּין מַעֲמָדוֹת, כִּתּוֹת, מְדִינוֹת וּגוֹשִׁים]. וְנִתְבּוֹנָנָה קְצָת בְּיַחֲסֵי בְּנֵי אָדָם, אֵיךְ פְּעָמִים חַיִּים אִישׁ בְּצַד חֲבֵרוֹ מִבְּלִי לִמְצֹא דֶּרֶךְ וְשָׂפָה זֶה עִם זֶה, וְכֵיצַד חַיִּים בְּמְרִירוּת וְרֹגֶז בְּגָלַל אִי הֲבָנָתָם הַהֲדָדִית. אִם נְנַסֶּה לִמְצֹא אֶת הַמָּקוֹר לְכָךְ, נִרְאֶה כִּי תָּמִיד מְחַכֶּה אָדָם לַחֲבֵרוֹ שֶׁהַלָּה "יַתְחִיל" לְהִתְקָרֵב אֵלָיו, וְכָכָה מְחַכִּים עַד בּוֹשׁ...

הָרַב מְחַכֶּה לְתַלְמִידוֹ שֶׁיִּתְקָרֵב אֵלָיו וְיַצִּיעַ לוֹ סְפֵקוֹתָיו וּבְעָיוֹתָיו, וְאִלּוּ הַתַּלְמִיד מְחַכֶּה לְרַבּוֹ שֶׁיִּפְתַּח לוֹ פֶּתַח וְיִקָּרֵב אוֹתוֹ. אוֹ: רַב בְּעִירוֹ רוֹצֶה שֶׁעֲדָתוֹ תִּשְׁתַּתֵּף אוֹתוֹ בְּכָל פְּעֻלּוֹתֶיהָ, תִּשְׁאַל לַעֲצָתוֹ וְתָסוּר לְמִשְׁמַעְתּוֹ, וְאִלּוּ הָעֵדָה מַמְתִּינָה לְיָזְמַת הָרַב שֶׁיֵּרֵד לְתוֹךְ בְּעָיוֹתֶיהָ וְיֵהֵא מְעֹרָב בְּחַיֶּיהָ. וְכָכָה יְכוֹלִים לִחְיוֹת שָׁנִים עַל שָׁנִים מִבְּלִי לְהִתְקָרֵב זֶה לָזֶה, וּבֵינְתַיִם

הוֹלֵךְ וּמִתְרַחֵב בֵּינֵיהֶם הַתְּהוֹם. כָּל אֶחָד חוֹשֵׁב עַל הַצַּד שֶׁכְּנֶגְדּוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ טָעֲמִים וְנִמּוּקִים כְּמוֹסִים לְהִשָּׁאֵר רָחוֹק - וְאֵין כָּאן לֹא טַעַם וְלֹא נִמּוּק. רַק דַּעַת חֲסֵרָה כָּאן. וְהַיְדִיעָה הָרִאשׁוֹנָה - שֶׁעָלַי לְהַזְרִיחַ שִׁמְשִׁי וּלְהָאִיר פָּנִים, לְהִתְבּוֹנֵן וְלֹא לְהַעְלִים עַיִן!

כַּמָּה גְּדוֹלִים וְנִפְלָאִים דִּבְרֵי חֲזַ"ל, וּמַה נִּפְלָאָה דַּרְכָּם לְקַפֵּל בְּתוֹךְ הַנְהָגָה פְּשׁוּטָה וּמַעֲשֶׂה קָטָן סוֹדוֹת כֹּה גְּדוֹלִים, וַהֲרֵי קִפְּלוּ כָּל תּוֹרַת הַדֵּעָת וְהָאָרַת הַפָּנִים בְּצִוּוּי קָצָר זֶה: זֶה מַקְדִּים בְּשָׁלוֹם כָּל אָדָם!

וְאַל תִּהְיֶה עֲבוֹדָה זוֹ קַלָּה בְּעֵינֶיךָ! בְּסֵפֶר תּוֹרַת אַבְרָהָם מְסֻפָּר עַל הַקָּדוֹשׁ רַבִּי אַבְרָהָם גְּרוּדְזִנְסְקִי זַצַ"ל: "בְּמָשָׁךְ שָׁנָתַיִם עָמַל עַל 'סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת'. כָּל רוֹאָיו בְּכָל הַתְּקוּפוֹת יוֹדְעִים לְסַפֵּר עַד כַּמָּה נִהְיְתָה מִדָּה זוֹ קִנְיָן בְּנַפְשׁוֹ. בַּיָּמִים הַקּוֹדְרִים בְּיוֹתֵר בִּשְׁנוֹת הַגֵּטוֹ, לֹא מָשָׁה צָהֳלָתוֹ מֵעַל פָּנָיו, כְּשֶׁאָבְלוֹ מֻסְתָּר הֵיטֵב בְּלִבּוֹ" (קוים לתולדות חייו, עמ' יא). כְּזֹאת הָיְתָה עֲבוֹדָתָם שֶׁל בַּעֲלֵי הַמּוּסָר גְּדוֹלֵי הַתּוֹרָה וְהַיִּרְאָה, לַעֲמֹל בְּמָשָׁךְ שָׁנָתַיִם עַל קִנְיָן מַעֲלַת "הָאָרַת פָּנִים" - וְאַתָּה דַּע לְךָ! (הרב וולבה שליט"א)

מט. להאיר פנים לזולת

(הקטעים דלהלן מקבלותיו של הרה"צ חיים פרידלנדר זצ"ל מספר שפתי חיים)

"אַהֲבַת חֶסֶד" - זוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים (סוכה מט:). וּגְדוֹלָה גְּמִילוּת חֲסָדִים יוֹתֵר מִן הַצְּדָקָה, שֶׁגְּמִילוּת חֲסָדִים בְּגוּפוֹ, וּגְמִילוּת חֲסָדִים בַּעֲשִׁירִים. וְכִי אֵיךְ תִּגְמֹל חֶסֶד בְּגוּפְךָ לֶעָשִׁיר? שְׁאַל רַבֵּנוּ. וְהֵשִׁיב: עַל יְדֵי סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת.

בָּא מִיכָה וְהֶעֱמִידָן עַל שָׁלֹשׁ [וְעַשׂוֹת מִשְׁפָּט, אַהֲבַת חֶסֶד, וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹקֶיךָ], וְכָלַל בָּהֶן "אַהֲבַת חֶסֶד", לְלַמְּדֵנוּ שֶׁזֶּה אֶחָד מֵעִקַּר עִקְרֵי הַמִּצְוֹות.

עַל כֵּן מָצִינוּ בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ חֻשִּׁיבוּת רַבָּה מְאֹד לְצִוּוּת הַחֶסֶד שֶׁל "סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת", וְכַאֲשֶׁר שְׁאָלוּהוּ עַל שִׂיחַת טֶלֶפוֹן, אַף שֶׁאֵין הַמְשׂוֹחֲחִים רוֹאִים אִישׁ פְּנֵי רֵעֵהוּ, מַדּוּעַ אָז הוּא מְחַיֵּךְ בְּשָׁעַת הַשִּׂיחָה? הֵשִׁיב, כִּי הַשּׁוֹמֵעַ אֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הַחִיּוּךְ, אֲבָל הוּא שׁוֹמֵעַ אֶת הַחִיּוּךְ, כִּי הַמְדַבֵּר בְּחִיּוּךְ - זֶה נִשְׁמָע בְּקוֹלוֹ.

בְּקוּנְטְרֵס "וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ" הִקְדִּישׁ רַבֵּנוּ פֶּרֶק מְיֻחָד לְנוֹשֵׂא זֶה, וְגַם בְּהִזְדַּמְּנֻיּוֹת שׁוֹנוֹת דִּבֵּר עַל הַחֻשִּׁיבוּת וְהַחִיּוּב לְהַסְבִּיר פָּנִים.

נ. מדת הדין מחיבת סבר פנים יפות

שַׁמַּאי אוֹמֵר, ...וֶהֱוֵי מְקַבֵּל כָּל אָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת (אבות א, טו). [פֵּרֵשׁ רַבֵּנוּ יוֹנָה: שֶׁיִּרְאֶה לָהֶם פָּנִים שֶׁל שִׂמְחָה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ]. אָמַר מוֹרֵנוּ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי אֱלִיָּהוּ דֶּסְלֶר זַצַ"ל: הָיִינוּ מְצַפִּים שֶׁמַּאֲמָר זֶה יֵאָמֵר מִפִּי הִלֵּל, שֶׁאָמַר הֱוֵי אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, וְלֹא מִפִּי שַׁמַּאי, שֶׁמִּדָּתוֹ הִיא מִדַּת הַדִּין.

אֶלָּא לוֹמְדִים מִכָּאן, שֶׁדַּוְקָא מִדַּת הַדִּין מְחַיֶּבֶת אֶת סֵבֶר הַפָּנִים יָפוֹת. זֶה מַה שֶּׁאֲנִי חַיָּב לָתֵת לְכָל אֶחָד, כִּי זֶה מַגִּיעַ לוֹ. עַל יְדֵי סֵבֶר פָּנִים חֲמוּרוֹת וַעֲצוּבוֹת אֲנִי עָלוּל לְצַעֵר בְּנֵי אָדָם. נֶאֱמַר בְּסֵפֶר יְרֵאִים (עמ' היראה סימן נא): "וּכְשֵׁם שֶׁיֵּשׁ אוֹנָאָה בִּדְבָרִים, יֵשׁ אוֹנָאָה בְּעַיִן רָע, שֶׁמַּרְאֶה פָּנִים רָעִים, שֶׁמָּסוּר לַלֵּב".

נא. גם ברחוב להראות בפנים מאירות

נֶאֱמַר בְּאָרְחוֹת חַיִּים לְרֹא"שׁ (סימן נז): "אַל יִהְיוּ פָּנֶיךָ זוֹעֲמוֹת נֶגֶד עוֹבְרִים וְשָׁבִים, וְקַבֵּל אוֹתָם בְּפָנִים מְאִירִים". לֹא רַק אֶת אֵלֶּה הַבָּאִים לְבֵיתִי אֲנִי צָרִיךְ לְקַבֵּל בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, אֶלָּא גַּם בְּלֶכְתִּי בָּרְחוֹב אֲנִי צָרִיךְ לָשִׂים לֵב שֶׁפָּנַי יִהְיוּ מְאִירִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא לָתֵת אֶת לִבּוֹ לַחֲבֵרוֹ.

נֶאֱמַר בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (סוף פרק יג): "וֶהֱוֵי מְקַבֵּל כָּל אָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. כֵּיצַד? מְלַמֵּד שֶׁאִם נָתַן לַחֲבֵרוֹ כָּל מַתָּנוֹת טוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, וּפָנָיו כְּבוּשִׁים בָּאָרֶץ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ לֹא נָתַן לוֹ כְּלוּם. אֲבָל הַמְקַבֵּל חֲבֵרוֹ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, אֲפִלּוּ לֹא נָתַן לוֹ כְּלוּם, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ נָתַן לוֹ כָּל מַתָּנוֹת טוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם".

וְכָל כָּךְ לָמָּה? כִּי עִם סֵבֶר הַפָּנִים יָפוֹת נוֹתֵן אָדָם לַחֲבֵרוֹ אֶת לִבּוֹ, וְלָזֶה זָקוּק חֲבֵרוֹ - לְתִשּׁוּמֶת לֵב. הַמַּתָּנָה הִיא רַק בְּטוּי לְשִׂימַת לֵב, שֶׁחָשַׁבְתִּי עַל חֲבֵרִי לָמָה הוּא זָקוּק וּמַה יָּכוֹל לְשַׂמְּחוֹ. אֲבָל בְּלִי סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת מְרוֹקְנִים אֶת הַמַּתָּנָה מִתָּכְנָהּ וְיִעוּדָהּ - "כְּאִלּוּ לֹא נָתַן לוֹ כְּלוּם". מֵאִידָךְ גִּיסָא - סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת הִיא הַמַּתָּנָה הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר שֶׁאֶפְשָׁר לְהַעֲנִיק לַזּוּלַת - "כְּאִלּוּ נָתַן לוֹ כָּל מַתָּנוֹת טוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם", כִּי נוֹתְנִים לוֹ אֶת לִבּוֹ.

נב. כחו של חיוך

רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל דָּרְשׁוּ עַל הַפָּסוּק (בראשית מט, יב) "וּלְבֶן שִׁנַּיִם מֵחָלָב" - טוֹב הַמַּלְבִּין שִׁנַּיִם לַחֲבֵרוֹ יוֹתֵר מִמַּשְׁקֵהוּ חָלָב (כתובות קיא:), לֵאמֹר - הַחִיּוּךְ הַמְעוֹדֵד, כֹּחוֹ גָּדוֹל יוֹתֵר מִסַּעַד חָמְרִי.

חִיּוּךְ לְבָבִי וּמִלָּה טוֹבָה הֵם הַנִּדְרָשִׁים מֵאִתָּנוּ בְּכָל עֵת. וְאִם תֹּאמַר, הֲרֵי אָדָם נָתוּן לְמַצְבֵי רוּחַ, וְגַם יֵשׁ לִפְעָמִים סִבּוֹת מֻצְדָּקוֹת לְעַצָּבוֹן, אִם גַּשְׁמִיּוֹת וְאִם רוּחָנִיּוֹת, וְאֵיךְ אֶפְשָׁר לְצַוּוֹת לָאָדָם: אַף פַּעַם אַל יִהְיֶה עָצֵב בְּבֵיתְךָ! הַתְּשׁוּבָה הִיא, שֶׁבְּכָל מַצָּב אָנוּ צְרִיכִים לְהִשְׁתַּדֵּל לְמַלֵּא חוֹבָתֵנוּ בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וּבֵין בַּעַל לְאִשְׁתּוֹ.

נג. סבר פנים יפות - חלק מעבודת ה' יתברך

הַגְּר"י בְּלֶזֶר זַצַ"ל מֵביא בְּסֵפֶר "אוֹר יִשְׂרָאֵל" מֵרַבּוֹ הַגָּאוֹן רַבִּי יִשְׂרָאֵל סַלַנְטֶר זַצַ"ל, שֶׁבְּעֶרֶב יוֹם כִּפּוּר, בְּשָׁעָה שֶׁהָלְכוּ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְתִפְלַּת כָּל נִדְרֵי, פָּנָה בִּשְׁאֵלָה לְמַכָּרוֹ, וְהוּא לֹא עָנָה לוֹ מֵרֹב חֶרְדַּת הַדִּין וְיִרְאַת קְדֻשַּׁת הַיּוֹם. אָמַר הַגָּאוֹן רַבִּי יִשְׂרָאֵל סַלַנְטֶר: "לָמָּה אֲנִי

צָרִיךְ לִסְבֹּל מֵחֲרְדַּת הַדִּין שֶׁלּוֹ?!" הַגְּרִי"ס בָּא לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְקַיֵּם יַחַד עִם הַחוֹבוֹת בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם גַּם אֶת חוֹבוֹתָיו בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. גַּם בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים צָרִיךְ לְקַיֵּם אֶת הַצִּוּוּי "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", וְאֵין זֶה סוֹתֵר לְאֵימַת הַדִּין, כִּי זֶה וְזֶה הֵם חֲלָקִים מֵעֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרַךְ.

וְאָמַר בְּחוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת עַל הַפְּרוּשׁ (שער הפרישות, פ"ד) "צָהֳלָתוֹ עַל פָּנָיו, וְאֶבְלוֹ בְּלִבּוֹ" - אֶבְלוֹ הוּא עַל שֶׁלְּפִי דַּעְתּוֹ הוּא עָדַיִן מְקֻצָּר בַּעֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרַךְ, אֲבָל אֶת אֶבְלוֹ הוּא שׁוֹמֵר בְּלִבּוֹ. אוּלָם עַל פָּנָיו צָהֳלָה, לְשַׂמֵּחַ אֶת הַסּוֹבְבִים אוֹתוֹ. וְאֵין סְתִירָה בֵּין זֶה לָזֶה, כִּי שְׁנֵיהֶם נִכְנָסִים לַמַּעְגָּל שֶׁל עֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרַךְ.

כֵּיצַד יוֹצְרִים סֶבֶר פָּנִים יָפוֹת?

מְשִׁימָה קָשָׁה זוֹ אֶפְשָׁר לְהוֹצִיא לַפֹּעַל עַל יְדֵי הַכְּלָל כִּי הַתְּנוּעָה הַחִיצוֹנָה מְעוֹרֶרֶת הַפְּנִימִית (עיין מסילת ישרים פ"ז, פכ"ג). אִם הָאָדָם מְשַׁתַּדֵּל לְהוֹפִיעַ בְּסֶבֶר פָּנִים יָפוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ מַצַּב רוּחַ לְכָךְ - תַּשְׁפִּיעַ הַהִשְׁתַּדְּלוּת הַחִיצוֹנִית בְּמִגַּמָּה שֶׁל עֶשְׂיַת חֶסֶד עַל פְּנִימְיוּתוֹ, וְתַעֲלֶה וּתְחַזֵּק אֶת מַצַּב רוּחוֹ. וַהֲרֵי כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים - סֶבֶר הַפָּנִים הַיָּפוֹת שֶׁלּוֹ יְעוֹרֵר אֵצֶל הַזּוּלַת פָּנִים מְאִירוֹת, וּמִזֶּה תִּהְיֶה הַשְׁפָּעַת גּוֹמְלִין עָלָיו.

"מצוות אשר לא תעשינה" !

(מִתּוֹךְ הַסֵּפֶר "הִזָּהֲרוּ בִּכְבוֹד חַבְרֵיכֶם")

"נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה" (ויקרא ה). אָמַר רַבִּי חַיִּים מֵאִיר הֶגֶר מְוִיז'נִיץ: יֵשׁ מִצְוֹוֹת שֶׁהַתּוֹרָה מַזְהִירָה אוֹתָנוּ: "אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה"! כְּנֶגֶד מִי הַזְהִירָה אוֹתָנוּ הַתּוֹרָה כֵּן? כְּלַפֵּי אוֹתָם עֲקֵמֵי הַמֹּחַ הַסּוֹבְרִים שֶׁ"מִצְוָה" לְבַזּוֹת אֶת פְּלוֹנִי וּלְהַלְבִּין אֶת פָּנָיו, "מִצְוָה" לְדַבֵּר עַל אַלְמוֹנִי לְשׁוֹן-הָרַע, "מִצְוָה" לַעֲקֹר אֶת מִתְנַגְּדֵי מִן הַשֹּׁרֶשׁ....(קֶנְטֶרֶס הַלִּקּוּטִים תְּנִינָא; וְכֵן פֵּרֵשׁ ה"אָסָם בּשֶׁם" אֶת הַכָּתוּב "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה מִכָּל מִצְוֹת ה'" רְאֵה בְּמַעֲיָנֵהּ שֶׁל תּוֹרָה שָׁם).

מַרְגָּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּרַבִּי אַבְרָהָם אֶלְיָשִׁיב הָרַב מֵהוּמוּל וּמַגִּיד מֵישָׁרִים בִּירוּשָׁלַיִם: הָרַחֲמָן יַצִּילֵנוּ מִ"מִצְוֹוֹת" חֲדָשׁוֹת וַ"עֲבֵרוֹת" חֲדָשׁוֹת שֶׁיְּצַר לוֹ יֵצֶר הָרָע. כְּשֶׁבָּא אֵיזֶה עָנִי וּמְבַקֵּשׁ נְדָבָה, פּוֹסְקִים וְקוֹבְעִים: לְעָנִי זֶה "עֲבֵרָה" לְתֵת צְדָקָה - הֲרֵי לְךָ עֲבֵרָה חֲדָשָׁה. וְאִלּוּ כְּשֶׁכּוֹעֵס אָדָם עַל אֶחָד מִמִּתְנַגְּדָיו, מְדַבֵּר יֵצֶר הָרָע מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ וְאוֹמֵר: "מִצְוָה" לְבַזּוֹתוֹ וְלַהֲרֶדֶת לְחַיָּיו - הֲרֵי לְךָ "מִצְוָה" חֲדָשָׁה "תּוֹצֶרֶת הַשָּׂטָן"... (מִפִּי רַבִּי שְׁלוֹם שְׁבַדְרוֹן).

עַל קַו זֶה מְבָאֵר רַבִּי אַבְרָהָם שְׁמוּאֵל בִּנְיָמִין סוֹפֵר גאב"ד ור"מ פְּרֶשְׁבּוּרְג: מְרַגְּלִים שֶׁשָּׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר הָאָרֶץ, נָתְנוּ לָהֶם מָקוֹם לִטְעוֹת, ה' קִצֵּר עֲלֵיהֶם הַדֶּרֶךְ בִּשְׁבִיל לְקַצֵּר עָנְשָׁם, כִּדְכְתִיב: "בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תַּרְתֶּם אֶת הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם, יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ

אֶת עֲוֹנֹתֵיכֶם" (בַּמִּדְבָּר יד). וְאִלּוּ הֵם סָבְרוּ מִתּוֹךְ כָּךְ שֶׁהִסְכִּימוּ מִשָּׁמַיִם לְדִבָּתָם הָרָעָה, וְקִפְּצָה לָהֶם הָאָרֶץ לְזָרְזָם בְּרֹב הַצְלָחָה, וְרָאוּ בְּכָךְ אֶצְבַּע אֱלֹקִים לֹא לַעֲלוֹת - וְלֹא עוֹד אֶלָּא סָבְרוּ שֶׁ..."מִצְוָה" לְרַגֵּם בַּאֲבָנִים אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְזֶהוּ "כְּבוֹד שָׁמַיִם"! וְהֵיְנוּ דִּכְתִיב: "וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעֵדָה לְרָגְמוֹ אֹתָם בָּאֲבָנִים - וּכְבוֹד ה' נִרְאָה" - נִרְאָה לַמְרַגְּלִים כִּי בְּרִגְמָה זוֹ הֵם עוֹשִׂים "מִצְוָה" וְחוֹלְקִים כָּבוֹד לְהַקָּבָ"ה... (כְּתַב סוֹפֵר, שְׁלַח).

וְכָךְ הָיָה רַבִּי בָּרוּךְ מִמֶּזְ'יבּוּז אוֹמֵר: רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: אֶפְלּוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מְלֵאִים מִצְוֹות כְּרִמּוֹן (עֲרוּבִין יט, א), מַשְׁמָע שֶׁאֶפְלּוּ אָדָם הַמָּלֵא "מִצְוֹות" כְּרִמּוֹן - יָכוֹל לִהְיוֹת פּוֹשֵׁעַ יִשְׂרָאֵל, וּבְמִצְוֹתָיו דַּיְיקָא... (חֲסִידִים מְסַפְּרִים ח"א, פה).

וְאִלּוּ רַבִּי פִּנְחָס הוּרְבִיץ בַּעַל "הַפְּלָאָה" הִסְבִּיר: מִתּוֹךְ נ"ג "עַל חֵטְא" שֶׁאָנוּ מִתְוַדִּים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, רַק עַל אֶחָד אוֹמְרִים "עַל חֵטְא שֶׁחָטָאתִי בְּיֵצֶר הָרָע". תֵּימָהּ, הֲיֵשׁ לְךָ חוֹטֵא בְּלִי יֵצֶר הָרָע? בְּרֹם, לְרֹב חוֹטֵא אָדָם כִּי מְדַמֶּה בְּנַפְשׁוֹ שֶׁעָשָׂה "מִצְוָה", חוֹטֵא וְעוֹד מַשְׁלֶה אֶת עַצְמוֹ כִּי בִּשְׁלִיחוּת יֵצֶר הַטּוֹב עָשָׂה מַה שֶּׁעָשָׂה, אֵלּוּ הֵם רֹב חַטָּאֵי הָאָדָם. מְעַטִּים הֵמָּה הַחַטָּאִים שֶׁאָדָם מַכִּיר וְיוֹדֵעַ שֶׁבַּעֲצַת יֵצֶר הָרָע חָטָא, לָכֵן הִקְדִּישׁוּ לוֹ רַק "עַל חֵטְא" אֶחָד. (שָׁם ח"ג, ת"נ).

מַעֲשֶׂה בִּיהוּדִי שֶׁהִשִּׂיג גְּבוּל שֶׁל יְהוּדִי שֵׁנִי. הוֹכִיחוּ רַבִּי חַיִּים מִצַּנְזָ עַל כָּךְ. הִצְטַדֵּק הַלָּה כִּי בַּעַל פְּלֶגְתּוֹ הוּא רָשָׁע וְאֵינוֹ שׁוֹמֵר מִצְוֹות וְכִי מִצְוָה לְקָבְרוֹ וּלְקַפֵּחַ פַּרְנָסְתּוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי חַיִּים הַסְכֵּת וּשְׁמַע מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ בַּמִּדְרָשׁ: לָמָּה הֵבִיא הַקָּבָ"ה עַל הַמְצָרִים מַכַּת חֹשֶׁךְ? לְפִי שֶׁהָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ דּוֹר רְשָׁעִים וְלֹא הָיוּ רוֹצִים לָצֵאת וּמֵתוּ בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ קוֹבְרִים מֵתֵיהֶם וּמְצָרִים לֹא יִרְאוּם.

עוֹד אֵיתָא בַּמִּדְרָשׁ בְּפָרָשָׁה זוֹ: "וְהָיָה לָכֶם [הַדָּם] לְמִשְׁמֶרֶת" (שְׁמוֹת יב). הָיָה רַבִּי מַתְיָא בֶּן חָרָשׁ אוֹמֵר: "וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ וְהִנֵּה עִתֵּךְ עֵת דֹּדִים". הִגִּיעָה שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם שֶׁאֶגְאַל אֶת בָּנָיו, וְלֹא הָיוּ בְיָדָם מִצְוֹות לְהִתְעַסֵּק בָּהֶם כְּדֵי שֶׁיִּגָּאֲלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵת עֵרֹם וְעֶרְיָה" וְנָתַן לָהֶם שְׁתֵּי מִצְוֹות דַּם פֶּסַח וְדַם מִילָה שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בָּהֶם כְּדֵי שֶׁיִּגָּאֲלוּ. הִפְטִיר רַבִּי חַיִּים: וְאִם כְּדָבָרֶיךָ, כִּי לְקִבֹּר רָשָׁע "מִצְוָה" הִיא, הֲרֵי הָיוּ בְּיָדָם הַרְבֵּה מִצְוֹות, שֶׁקָּבְרוּ הַרְבֵּה רְשָׁעִים בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה, הֲכִיצַד אֲפוֹא אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁלֹּא הָיוּ בְּיָדָם מִצְוֹות?! (רַבֵּנוּ הַקָּ' מִצַּנְז ח"א, קעח; וְיֵשׁ מְיַחֲסִים זֶה לְרַבִּי שָׁלוֹם רוֹקֵחַ מִבֶּלְז).

שׁוּב מַעֲשֶׂה, וְנִפְגְּשׁוּ שְׁנַיִם מִתַּלְמִידֵי רַבִּי דֹּב בָּעֵר מִמֶּזְרִיץ. אָמַר הָאֶחָד: מַה יְּהֵא בְּסוֹפֵנוּ, לְהֵיכָן נוֹבִיל אֶת כָּל הָעֲבֵרוֹת שֶׁלָּנוּ? הֱשִׁיבוֹ חֲבֵרוֹ: עַל הָעֲבֵרוֹת אֵינֶנִּי דּוֹאֵג כָּל כָּךְ, אִתָּם כְּבָר נוּכַל לְהִסְתַּדֵּר, לָכֶךְ תִּקְנוּ תְּשׁוּבָה. אוּלָם מֻטָּרָד אֲנִי בְּשֶׁל "מִצְוֹות" חֲדָשׁוֹת שֶׁלָּנוּ,

אֵיךְ נִשָּׂא פָּנִים עִם "מִצְוָלָ'ךְ" כָּאֵלֶּה, כִּי הֲרֵי עַל מִצְווֹת אֵין חוֹזְרִים בְּתְשׁוּבָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁשְּׁמֵחִים בָּהֶם, מַרְגִּישִׁים סִפּוּק וּמִתְמוֹגְגִים מִנַּחַת... (ממעה"נ, פר' וַיִּקְרָא).

שָׁם רַבִּי דּ֫וּ מֲרַדּוֹשִׁיץ: יֵשׁ הַחוֹשְׁבִים שֶׁלַּיֵּצֶר הָרָע לְבוּשׁ אֶחָד, הוֹלֵךְ הוּא בְּמַלְבּוּשֵׁי נָכְרִים מוֹדֶרְנִיִּים, זָקְנוֹ מְגֻלָּח וּגְלוּי רֹאשׁ. אֵין הֵם מַעֲלִים עַל דַּעְתָּם שֶׁהַיֵּצֶר שֶׁלָּהֶם עָטוּר זָקָן וּפֵאוֹת, וְאַף שְׁטְרַיְמְל עַל רֹאשׁוֹ, פְּנֵי קָדוֹשׁ לוֹ, וְכֻלּוֹ אוֹמֵר כָּבוֹד - קְנָאַת ה' צְבָא-וֹת... (חס"מ ח"ג, תנב).

סִפֵּר רַבִּי אַהֲרֹן מְנַחֵם מֵרַדְזִימִין: בִּהְיוֹתִי יֶלֶד קָטָן לָקַח אוֹתִי סָבִי הָרַבִּי ר' יַעֲקֹב אַרְיֵה עַל בִּרְכָּיו וְאָמַר לִי: דַּע לְךָ וּזְכֹר כְּלָל זֶה לְכָל הַחַיִּים: יֶשְׁנָם שְׁנֵי יְצָרִים רָעִים, אֶחָד הַבָּא לַאֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים וַנְסִּים וּמְסִיתָם לַעֲבֵרוֹת גַּסּוֹת, וְהַשֵּׁנִי יֵצֶר הָרָע הֶעָטוּר בְּזָקָן וּפֵאוֹת, בָּא לִבְנֵי עֲלִיָּה הַחֲרֵדִים לִדְבַר ה', וּפִיו מָלֵא מִרְמָה, אוֹמֵר עַל עֲבֵרָה זוֹ "מִצְוָה" וְעַל מִצְוָה שֶׁזּוֹ "עֲבֵרָה", וּמְבַקֵּשׁ לַעֲקֹר הַכֹּל כְּלָבָן הָאֲרַמִּי... (שָׁם, תנ"א).

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יִצְחָק מֵאִיר אַלְטֶר בַּעַל "חִדּוּשֵׁי הרי"מ" שֶׁפָּגַשׁ בְּאַחַת מִימוֹת הַקַּיִץ בִּידִידוֹ רַבִּי יַעֲקֹב אַרְיֵה גּוּטְרַמַן הָרַבִּי מֵרַדְזִימִין כְּשֶׁהוּא נֶאֱנָח. שְׁאַל אוֹתוֹ הרי"מ: אֲנָחָה זוֹ מָה עוֹשָׂה? הֵשִׁיב הָרַבִּי: בְּפָרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה הַנִּקְרָאוֹת בַּקַּיִץ מְסֻפָּר הָרִבְּה כֵּיצַד חָטְאוּ יְהוּדִים בְּמִדְבַּר סִינַי, וְחָזְרוּ וְחָטְאוּ פְּעָמִים רַבּוֹת, כְּגוֹן: פָּרָשַׁת מְרַגְּלִים, קֹרַח, מִתְאוֹנְנִים, מִתְלוֹנְנִים, מֵי מְרִיבָה, שְׂרָפִים, בַּעַל פְּעוֹר וְכוּ'. דְּבָרִים אֵלּוּ אֲנִי לוֹקֵחַ לְלִבִּי וּמַעֲצִיבִים אוֹתִי בְּיוֹתֵר. הִפְטִיר הרי"מ: הֵם חָטְאוּ וְנַעֲשֵׂית מִזֶּה תּוֹרָה, וְאִלּוּ אֲנַחְנוּ מְקַיְּמִים מִצְווֹת, וּמִי יוֹדֵעַ מַה יֵּעָשֶׂה בָּהֶן...? (לִקּוּטִים יְקָרִים כ"ה; מִגְּדוֹלֵי הַחֲסִידוּת כג, עא).

נִסְכֶּם הַדְּבָרִים בְּאִמְרָתוֹ הַשְּׁנוּנָה שֶׁל רַבִּי שִׂמְחָה בּוּנֶם מִפְּשִׁיסְחָא: "רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר... וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" (אָבוֹת ב). מִלַּת "כָּל" לְרַבּוֹת בָּאָה, אַף מַה שֶּׁאַתָּה עוֹשֶׂה לְשֵׁם-שָׁמַיִם, הִזָּהֵר וְהִשָּׁמֵר שֶׁתַּעֲשֶׂה זֹאת בֶּאֱמֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם... (שִׂיחֵי שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ).

כַּבֵּד דַּעַת זוּלָתֶךָ!

רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל קָבְעוּ: כְּשֵׁם שֶׁאֵין פַּרְצוּפֵיהֶם שָׁוִין זֶה לָזֶה, כָּךְ אֵין דַּעְתָּם שָׁוָה זֶה לָזֶה. (תַּנְחוּמָא פִּנְחָס, י). בֵּאֵר רַבִּי מְנַחֵם מֶנְדֶל מוֹרְגְנְשְׁטֶרְן מִקּוֹצְק: כְּשֵׁם שֶׁבְּנוֹגֵעַ לַפַּרְצוּף אַתָּה יָכוֹל רַק לְחַוּוֹת דַּעְתְּךָ אוֹדוֹת הַיְּפִי שֶׁל פַּרְצוּף הַזּוּלַת, אַתָּה יָכוֹל לַחְשֹׁב שֶׁפַּרְצוּפְךָ יָפֶה יוֹתֵר מִפַּרְצוּפוֹ, אַךְ אֵין לְךָ כָּל זְכוּת לוֹמַר שֶׁפַּרְצוּפוֹ שֶׁל הַשֵּׁנִי אֵינֶנּוּ פַּרְצוּף כְּלָל.

כָּךְ בְּנוֹגֵעַ לְדֵעוֹת אַתָּה רַשַּׁאי לְהַסְכִּים לְשִׁיטָתוֹ אוֹ לֹא, הִנְךָ יָכוֹל לְסַבֵּר שֶׁדַּעְתְּךָ יְשָׁרָה, אֱמִתִּית וּמְקוֹרִית יוֹתֵר מִדַּעְתּוֹ שֶׁל חֲבֵרְךָ אוֹ שֶׁל עֵדָה פְּלוֹנִית, וְאֵין הֵם מְחַיְּבִים אוֹתְךָ. אוּלָם אָסוּר לְךָ בְּשׁוּם פָּנִים וְאֹפֶן לוֹמַר: דַּעְתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי אוֹ עֵדָה פְּלוֹנִית אֵינָנָּה דַּעַת כְּלָל! גַּם אֶת דַּעַת זוּלָתְךָ יֵשׁ לְכַבֵּד...!!! (אֱמֶת מִקּוֹצְק תִּצְמַח, עמ' קל).

וְכֵן נִמְנָה בֵּין י"ג מִדּוֹת הַמְיֻחָסוֹת לְרַבִּי יִשְׂרָאֵל סַלַנְטֶר: לְהִזָּהֵר בִּכְבוֹד כָּל אָדָם, וַאֲפִלּוּ שֶׁל זֶה שֶׁאֵינֶנּוּ עִמּוֹ תְּמִימֵי דֵּעָה! (ראה מעטפת ספרנו כרך ב').

אֵין הַקָּבָ"ה סוֹבֵל צַדִּיקִים כָּאֵלּוּ...

בִּדְבָרִים חוֹצְבִים לַהֲבוֹת אֵשׁ דָּת, יוֹצֵא חוֹצֵץ רַבִּי נַפְתָּלִי צְבִי יְהוּדָה לֵיְב בֶּרְלִין גאב"ד ור"מ וולוֹז'ין, כְּלַפֵּי אוֹתָם "צַדִּיקִים" הַמַּשְׁפִּילִים אֶת כְּבוֹד שִׁיטַת זוּלָתָם בְּהִתְמָרֵם כִּי כָּל כַּוָּנָתָם "לְשֵׁם שָׁמַיִם". וְכֹה דְּבָרָיו הַנּוֹקְבִים:

הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט, אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא". (דִּבְרִים לב). שֶׁבַח וְתֹאַר "יָשָׁר" נֶאֱמַר לְהַצְדִּיק דִּין הַקָּבָ"ה בְּחָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי. בְּדוֹר זֶה הָיוּ צַדִּיקִים, חֲסִידִים וַעֲמֵלֵי תּוֹרָה לָרֹב, וּבְכָל זֹאת נִתְעַטֵּר אוֹתוֹ דּוֹר בְּתֹאַר "דּוֹר עִקֵּשׁ וּפִתַלְתֹּל", הֱיוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ יְשָׁרִים בְּנִימּוּסִים וַהֲלִיכוֹת עוֹלָם. וּמִפְּנֵי שִׂנְאַת חִנָּם שֶׁבְּלִבָּם, חָשְׁדוּ בְּמֵי שֶׁרָאוּ שֶׁנּוֹהֵג שֶׁלֹּא כְּדַעְתָּם וְהַשַּׁקְפָתָם בְּיִרְאַת ה' וְדַרְכֵי עֲבוֹדָתוֹ, וְהִשְׁפִּילוּ כְּבוֹדוֹ כִּי הִנּוֹ צְדוֹקִי וְאֶפִּיקוֹרְס! - וּלְבַסּוֹף "צַדִּיקִים" אֵלּוּ הִדְרְדְּרוּ וּבָאוּ מֵהַלְבָנַת פָּנִים לְתִגְרַת יָדַיִם, וּלְבַסּוֹף לִידֵי שְׁפִיכַת דָּמִים, שְׁחִיטוֹת וַהֲרִיגוֹת מַמָּשׁ, וּבְצוּרָה הֲמוֹנִית, וּלְכָל הָרָעוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, עַד שֶׁהֻכְרַח בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְהֵחָרֵב.

לָכֵן אָנוּ מַצְדִּיקִים דִּינוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה, כִּי הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ - יָשָׁר! וְאֵינוֹ סוֹבֵל "צַדִּיקִים" כָּאֵלּוּ! כִּי הוּא חָפֵץ שֶׁיֵּלְכוּ בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר גַּם בַּהֲלִיכוֹת עוֹלָם, וְלֹא בְּעַקְמִימוּת הֲגַם שֶׁמִּתְכַּוְּנִים לְשֵׁם שָׁמַיִם, כִּי שִׁיטָה שֶׁכָּזוֹ לְהַשְׁפִּיל וּלְעַפֵּר שִׁיטָה שֶׁכְּנֶגְדִּי - מְבִיאָה לְחָרְבַּן הַבְּרִיאָה וַהֲרִיסַת יְשׁוּב הָאָרֶץ!!!

וְזֶה הָיָה שֶׁבַח שֶׁל הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁמִּלְבַד שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים וַחֲסִידִים בְּמַדְרֵגָה הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר שֶׁאֶפְשָׁר לִהְיוֹת, יַחַד עִם זֹאת הָיוּ יְשָׁרִים! הִתְנַהֲגוּ בְּנִימּוּס וְכָבוֹד אֲפִלּוּ עִם אֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹבְדֵי אֱלִילִים מְכֹעָרִים, וְעוֹד חָשׁוּ לְטוֹבָתָם, בַּאֲשֶׁר זֶהוּ קִיּוּם הַבְּרִיאָה!

לָכֵן עַל אַף שֶׁשָּׁנָא אַבְרָהָם אֶת שִׁיטַת סְדוֹם וּמַלְכָּם בְּתַכְלִית הַשִּׂנְאָה עָבוּר רִשְׁעוּתָם וְאַכְזָרִיּוּתָם, בְּכָל זֹאת הִשְׁתַּטַּח וְהִפְצִיר לִפְנֵי ה' שֶׁיַּצִּילֵם. וְעַל זֶה קִבֵּל אוֹת הִצְטַיְּנוּת מֵהַקָּבָ"ה לֵאמֹר: "אָהַבְתָּ צֶדֶק וַתִּשְׂנָא רֶשַׁע" (תְּהִלִּים מה) - אָהַבְתָּ לְהַצְדִּיק אֶת בְּרִיּוֹתַי, וַתִּשְׂנָא רֶשַׁע מֵאַנְתָּ לְחַיְּבָן "עַל כֵּן מְשָׁחֲךָ אֱלֹקִים אֱלֹקֶיךָ שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן מֵחֲבֵרֶיךָ"! (ב"ר מט, כ).

וְכֵן יִצְחָק בְּמַעֲט דִּבְרֵי פִּיּוּס הִתְפַּיֵּס עִם אֲבִימֶלֶךְ. יַעֲקֹב שֶׁהֵיטֵב חָרָה לוֹ עַל לָבָן שֶׁבִּקֵּשׁ לְעָקְרוֹ, דִּבֵּר עִמּוֹ בְּדִבְרִים רַכִּים וּבְנִימּוּס וְנִתְפַּיֵּס עִמּוֹ מִיָּד, וְכוּ' וְכוּ'. לָכֵן נִקְרָא סֵפֶר בְּרֵאשִׁית "סֵפֶר הַיָּשָׁר"! (פְּתִיחָה לְהַעֲמֵק דָּבָר בְּרֵאשִׁית).

יֵשׁ בַּנּוֹתֵן טַעַם לְהוֹסִיף לְדִבְרֵי הָרַב הַנִּצִּי"ב, אֶת דִּבְרֵי תַּלְמִידוֹ רַבִּי בָּרוּךְ דֹּב לֵיבוֹבִיץ, הוּא הָיָה אוֹמֵר: יֶשְׁנָהּ קַנָּאוּת לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְיֶשְׁנָהּ "גִּיפְּטָע (רַעַל) קַנָּאוּת". יֶשְׁנָם בְּנֵי אָדָם אֲכוּלִים בְּמִדּוֹת רָעוֹת, כְּמוֹ: רֹעַ לֵב, שִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת, אַכְזָרִיּוּת, כַּעַס, נִרְגָּנוּת, נַקְמָנוּת וְכוּ' - מְחַפְּשִׂים הֵמָּה הִזְדַּמְּנֻיּוֹת כֵּיצַד לְהַפְעִילָן וּלְהוֹצִיאָן מֵהַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, אֲזַי כְּשֶׁמּוֹצְאִים שְׁעַת הַכֹּשֶׁר בְּמַסְוֶה שֶׁל "לְשֵׁם שָׁמַיִם" מְדֻמֶּה, הֲרֵי הֵם מְקַנְּאִים קַנָּאוֹת... מִדּוֹתֵיהֶם הָרָעוֹת - לְזֹאת יִקָּרֵא לֹא "קַנָּאוּת, כִּי אִם "גִּיפְּטָע קַנָּאוּת"... (מִפִּי הרד"ס מִפִּיו).

וְאִלּוּ רַבִּי יְחֶזְקֵאל סַרְנָא הָיָה אוֹמֵר: מְצִינוּ בְּקֹהֶלֶת שְׁנֵי כְּתוּבִים: "אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה" "אַל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה" (פֶּרֶק ז). בְּמֶשֶׁךְ יְמֵי חַיַּי הָיוּ לִי הִזְדַּמְּנֻיּוֹת לְהִפָּגֵשׁ עִם אֲנָשִׁים שֶׁהִרְשִׁיעוּ הַרְבֵּה, וּלְבַסּוֹף חָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה. אַךְ רֹאשׁ זֶה פֶּלֶא, מֵעוֹלָם לֹא רָאִיתִי אָדָם שֶׁנִּכְשַׁל בְּ"אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה" וְחָזַר בּוֹ... הֱיוֹת וְאֵין אָדָם תּוֹהֶה עַל מַעֲשִׂים שֶׁנִּדְמֶה לוֹ שֶׁהֵם "מִצְווֹת". אַדְרַבָּה, הוּא חַי בְּהַרְגָּשָׁה טוֹבָה וְסִפּוּק נַפְשִׁי שֶׁכָּל מִצְווֹתָיו הַמְּדֻמּוֹת הֵמָּה "לְשֵׁם שָׁמַיִם", וְתוֹפֵחַ עַל כְּרֵסוֹ "שִׂישׂוּ בְנֵי מֵעַי שִׂישׂוּ"... הֲכִיצַד יַחֲזֹר הוּא פַּעַם בִּתְשׁוּבָה?...

מכתב מלב אוהב לעם ישראל

(מכתב מת"ח ראש כולל מהחשובים בירושלים)

לְאַחֲרוֹנָה בַּעֲווֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים אֲנַחְנוּ עֵדִים שֶׁהַמַּחֲלֹקֶת בֵּין שְׁכֵנִים, מִשְׁפָּחָה, אַחִים וְכוּ', מְצוּיָה הִיא לְמְאֹד וְלֹא מִסְתַּכְּלִים עַל זֶה כְּדָבָר חָמוּר, וְהָאֱמֶת שֶׁצָּרִיךְ לִבְרֹחַ מִפָּנָיו יוֹתֵר מֵהַבּוֹרֵחַ מִפְּנֵי אֵשׁ, מִשּׁוּם שֶׁהָאֵשׁ יְכוֹלָה לִשְׂרֹף רַק אֶת הַגּוּף וְאִלּוּ הַמַּחֲלֹקֶת שׁוֹרֶפֶת אֶת הַגּוּף וְהַנְּשָׁמָה. אָדָם הַחוֹשֵׁב לְעַצְמוֹ אֲנִי ב"ה מְקַיֵּם מִצְווֹת וַאֲפִלּוּ בְּהִדּוּר רַב וְאַף עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אֲבָל מַתִּיר לְעַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת מַחֲלֹקֶת עִם שָׁכֵן פְּלוֹנִי עַל אֵיזֶה שֶׁהִיא בְּנְיָה שֶׁלֹּא נִרְאֵית לוֹ וְכוּ' טוֹעֶה הוּא. חַיָּבִים לָדַעַת - אָדָם שֶׁעוֹשֶׂה אוֹ מַחֲזִיק בְּמַחֲלֹקֶת, כָּל תּוֹרָתוֹ לֹא יְכוֹלָה לְהָגֵן עָלָיו.

מֵהֵיכָן לוֹמְדִים זֹאת, מִמַּחֲלֹקֶת קֹרַח וַעֲדָתוֹ. נֶאֱמַר בְּמִדְרָשׁ תַּנְחוּמָא (קֹרַח פ"ה) וְקֹרַח שֶׁפִּקֵּחַ הָיָה מָה רָאָה לַשְּׁטוּת הַזּוֹ אֶלָּא עֵינוֹ הִטְעָתוּ רָאָה שַׁלְשֶׁלֶת גְּדוֹלָה עוֹמֶדֶת הֵימֶנּוּ, שְׁמוּאֵל שֶׁשָּׁקוּל כְּנֶגֶד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת עוֹמְדוֹת מִבְּנֵי בָּנָיו שֶׁכֻּלָּן מִתְנַבְּאִין בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, אָמַר אֶפְשָׁר הַגְּדֻלָּה הַזּוֹ עֲתִידָה לַעֲמֹד מִמֶּנִּי וַאֲנִי אוֹבֵד אוֹתָהּ, וְלֹא רָאָה יָפָה לְפִי שֶׁבָּנָיו הָיוּ עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וְעוֹמְדִין מֵהֶן, אֲבָל קֹרַח עַצְמוֹ אוֹמֶרֶת הַתּוֹרָה (בַּמִּדְבָּר טז, לג) וְיֵרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֹלָה.

הָבָה נִתְבּוֹנֵן מִי הָיָה קֹרַח? אוּלַי עַד הַיּוֹם חָשַׁבְנוּ שֶׁהָיָה אָדָם רָשָׁע שֶׁלֹּא קַיֵּם תּוֹרָה וּמִצְווֹת, וְכָל יָמָיו הָיָה רוֹדֵף אַחַר הַכָּבוֹד וְהַשְׁרָרָה, זֶה לֹא נָכוֹן, מִשּׁוּם שֶׁהַמִּדְרָשׁ אוֹמֵר

הָיָה לוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְכִי כָּל אָדָם זוֹכֶה לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, בְּהֶכְרֵחַ שֶׁהָיָה צַדִּיק גָּדוֹל, לוֹמֵד תּוֹרָה מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹות שָׁמַח עַל כָּל עִנְיְנֵי הַקְּדֻשָּׁה וְהַטָּהֳרָה עַד שֶׁזָּכָה לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ עִם כָּל זֶה בִּגְלַל שֶׁעָשָׂה מַחֲלֹקֶת כָּל תּוֹרָתוֹ וּקְדֻשָּׁתוֹ לֹא יָכְלוּ לְהָגֵן בַּעֲדוֹ, וְיָרַד הוּא וְאַנְשֵׁי בֵּיתוֹ חַיִּים שְׁאוֹלָה. וְהֵיכָן הוּא הַשְּׁאוֹל, אוֹמֵר רַבֵּנוּ בַּחְיֵי, הַשְּׁאוֹל זֶהוּ הַמָּדוֹר הַשְּׁבִיעִי שֶׁבְּגֵיהִנֹּם.

לְצַעֲרֵנוּ הַגָּדוֹל שׂוֹמְעִים וְגַם רוֹאִים בְּמוֹ עֵינֵינוּ אֲנָשִׁים שֶׁהֵם שׁוֹמְרֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹות וַאֲפִי' בְּנֵי תּוֹרָה, שֶׁבִּשְׁבִיל אֵיזֶה צָרוּת עַיִן אוֹ לְהַרְוִיחַ אֵיזֶה שֶׁטַח, מוּכָנִים לַעֲשׂוֹת מַחֲלֹקֶת עִם שְׂכֵנִים, וְאַף גּוֹרְמִים לְחִלּוּל ה', לְשִׂנְאַת חִנָּם וּלְלָשׁוֹן הָרַע.

וְיֵשׁ כָּאֵלֶּה שֶׁעוֹשִׂים אֶת כָּל זֶה אַף לְעֵינֵי הַיְלָדִים וְהַשְּׂכֵנִים וּבְהִתְעָרְבוּת הַמִּשְׁטָרָה, וְזֶה כְּלָל לֹא מַפְרִיעַ לָהֶם וַעֲדַיִן הֵם נֶחְשָׁבִים בְּעֵינֵי עַצְמָם לְ"שׁוֹמְרֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹות" וּ"בְּנֵי תּוֹרָה", וְ"אַבְרֵכִים".

הַגמ' בְּיוֹמָא (פו:) אוֹמֶרֶת אַרְבָּעָה חִלּוּקֵי כַּפָּרָה הֵן, עֲבֵר אָדָם עַל מִצְוֹות עֲשֵׂה וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵינוֹ זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִים לוֹ. עָבַר עַל מִצְוֹות לֹא תַּעֲשֶׂה, תְּשׁוּבָה תּוֹלָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. עָבַר עַל כָּרֵתוֹת וּמִיתוֹת ב"ד, תְּשׁוּבָה וְיוה"כ תּוֹלִים וְיִסּוּרִים שֶׁבָּאִים עָלָיו מְכַפְּרִים. אַךְ אִם הָיָה בָּזֶה חִלּוּל ה', תְּשׁוּבָה וְיוה"כ וְיִסּוּרִים שֶׁבָּאִים עָלָיו תּוֹלִים, וְרַק הַמִּיתָה מְכַפֶּרֶת. מִכָּאן שֶׁחִלּוּל ה' חָמוּר יוֹתֵר מִכָּל הָעֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה.

שִׂנְאַת חִנָּם בֹּא וּרְאֵה עַד כַּמָּה הִיא חֲמוּרָה, שֶׁהֲרֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹן נֶחֱרַב בַּעֲבוּר ג' הָעֲבֵרוֹת הַחֲמוּרוֹת בְּיוֹתֵר שֶׁבַּתּוֹרָה, עִם כָּל זֶה לְאַחַר שִׁבְעִים שָׁנָה נִבְנָה מֵחָדָשׁ. אַךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי שֶׁנֶּחֱרַב עֲבוּר שִׂנְאַת חִנָּם, זֶה קָרוֹב לְאַלְפַּיִם שָׁנָה שֶׁעֲדַיִן לֹא נִבְנָה. עַד כַּמָּה קָשָׁה הִיא שִׂנְאַת חִנָּם.

לְשׁוֹן הָרַע מַה הִיא חֲמָרְתוֹ? עַיֵּן בְּסִפְרָיו שֶׁל מָרָן הֶחָפֵץ חַיִּים ע"ה וּבִפְרָט בְּסִפְרוֹ שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, שֶׁהֵבִיא אֶת מַאֲמְרֵי חַז"ל בָּאֹרֶךְ וּבְרֹחַב בְּחֲמָרַת הֶעָוֹן קָחֲנוּ מִשָּׁם.

רַבּוֹתַי, רְאִינוּ בְּמוֹ עֵינֵינוּ שֶׁבִּשְׁבִיל אֵיזֶה שֶׁטַח אֲדָמָה יֵשׁ אֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ מוּכָנִים לַעֲשׂוֹת מַחֲלֹקֶת וְלַעֲבֹר עַל חִלּוּל ה' גָּמוּר, וְלִגְרֹם לְשִׂנְאַת חִנָּם, וּלְלָשׁוֹן הָרַע. מִי הִתִּיר לָהֶם כָּל זֹאת?

יָבוֹא אָדָם וְיֹאמַר: "וַהֲלֹא בִּלְי זֶה לֹא אוּכַל לְהַשִּׂיג אֶת מְבֻקָּשִׁי..." , נֹאמַר לְאוֹתוֹ אָדָם, אִם יֹאמְרוּ לְךָ שֶׁרַק אִם תְּחַלֵּל שַׁבָּת תַּשִּׂיג אֶת מְבֻקָּשְׁךָ, הַאִם תִּהְיֶה מוּכָן לְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת? וַהֲרֵי שַׁבָּת פָּחוֹת חֲמוּרָה מֵחִלּוּל ה'. וַאֲפִלּוּ אִם יֹאמְרוּ לוֹ פָּחוֹת מִזֶּה, אֲכֹל חֲזִיר - שֶׁזֶּה רַק לָאו מִן הַתּוֹרָה וְאֵין בּוֹ כָּרֵתוֹת וּמִיתוֹת ב"ד - וְאָז תַּשִּׂיג אֶת מְבֻקָּשְׁךָ, הַאִם הוּא יִהְיֶה מוּכָן לֶאֱכֹל חֲזִיר? וְאִם תֹּאמְרוּ שֶׁלֹּא, אָז מִי הִתִּיר לָכֶם לַעֲבֹר עַל כ"כ הַרְבֵּה עֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת

שֶׁמַּסְפִּיק אַחַת מֵהֶם בִּשְׁבִיל לְהַפְסִיד אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, בִּשְׁבִיל לְהַשִּׂיג אֶת מְבֻקָּשְׁכֶם?

אִם כָּךְ יָבוֹא הָאָדָם וְיִשְׁאַל: "אֲז מָה, אֲנִי צָרִיךְ לְוַתֵּר, אֲנִי לֹא יָכוֹל לְדָרֹשׁ וְלִתְבֹּעַ אֶת הַמַּגִּיעַ לִי?" הַתְּשׁוּבָה הִיא שֶׁאַתָּה יָכוֹל לִדְרֹשׁ וְאַף לִתְבֹּעַ אֶת הַמַּגִּיעַ לְךָ, אוּלָם אָסוּר לְךָ לַעֲשׂוֹת עֲבֵרוֹת בִּשְׁבִיל זֶה, כְּמוֹ שֶׁלֹּא תֹּאכַל חֲזִיר בִּשְׁבִיל לְקַבֵּל, כָּךְ אָסוּר לְךָ לִגְרֹם לְמַחֲלֶקֶת, לְחִלּוּל ה' וְלִשְׁאָר הָעֲבֵרוֹת שֶׁהִזְכַּרְנוּ.

וְאִם בְּכָל זֹאת אַתָּה חוֹשֵׁב שֶׁמִּבְּלִי זֶה לֹא תּוּכַל לְקַבֵּל, אָז אֵין בְּרֵרָה לֹא תְּקַבֵּל מִשּׁוּם שהגמ' אוֹמֶרֶת יַפְסִיד אָדָם כָּל מָמוֹנוֹ וְאַל יַעֲשֶׂה אִסּוּר קַל שֶׁבַּקַּלִּים, כ"ש לֹא לַעֲבֹר אֶת כָּל הָעֲבֵרוֹת שֶׁהִזְכַּרְנוּ.

לְצַעֲרֵנוּ יֶשְׁנָם הַרְבֵּה אֲנָשִׁים שֶׁהָאִסּוּרִים שֶׁל מַחֲלֶקֶת וְחִלּוּל ה' נִשְׁכָּחוּ מֵהֶם וְכִבְיָכוֹל לֹא קַיָּמִים אֶצְלָם בַּתּוֹרָה כְּלָל הָעֲבֵרוֹת הַלָּלוּ, אֲנַחְנוּ פּוֹנִים לְכָל עֵם יִשְׂרָאֵל בְּכָל אֲתָר וַאֲתָר, רוֹאִים אֲנַחְנוּ בְּמוֹ עֵינֵינוּ כַּמָּה צָרוֹת גְּדוֹלוֹת וְקָשׁוֹת יֵשׁ בְּעַם יִשְׂרָאֵל, יְתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת, מַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת וּמְשֻׁנּוֹת, עַד שֶׁנּוֹשְׁאִ הַבַּיִת הַיְהוּדִי הָרוּס, כַּמָּה נֹעַר שֶׁיּוֹצְאִים לְתַרְבּוּת רָעָה, שֶׁעַל זֶה הַגְּמָרָא אוֹמֶרֶת (בְּרָכוֹת ז:) קָשָׁה תַּרְבּוּת רָעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם יוֹתֵר מִמְּלֶחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג, וְעוֹד וְעוֹד רח"ל. וְכָל הַצָּרוֹת הַלָּלוּ הֵם בִּגְלַל הַשִּׂנְאַת חִנָּם וְהַמַּחֲלֶקֶת, שֶׁעַל כָּל עִנְיָן פָּעוּט מוּכָנִים מִיָּד לִגְרֹם לְמַחֲלֶקֶת. וְאָז שׁוֹאֲלִים שְׁאֵלוֹת לָמָּה וְלָמָּה, וְלָמָּה הַבֵּן שֶׁלִּי לֹא לוֹמֵד , וְלֹא שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלִי וְלֹא מְכַבֵּד אוֹתִי? וְכִי אַתָּה כֵּן מְכַבֵּד אֶת הַקָּבָ"ה, אַתָּה מוּכָן לְוַתֵּר לְכְבוֹד ה', נִזְהָר שֶׁלֹּא לִגְרֹם צַעַר לַשְּׁכִינָה ע"י מַעֲשֶׂיךָ?

יֵדַע הָאָדָם שֶׁאִם הוּא נִזְהָר שֶׁלֹּא לַחֲטֹא בַּעֲבֵרוֹת שֶׁמָּנִינוּ, עוֹשֶׂה זֹאת לְעַצְמוֹ לְהַרְוִיחַ אֶת הַנֶּצַח שֶׁלּוֹ. וְכִי אִם הוּא מְוַתֵּר בִּשְׁבִיל לֹא לְצַעֵר אֶת הַשְּׁכִינָה יִתְּכֵן שֶׁהוּא יַפְסִיד מִזֶּה? הֲרֵי כָּל הָעוֹלָם שֶׁל הַקָּבָ"ה, אִם אַתָּה וְתַרְתָּ לְכְבוֹדוֹ ית', הַאִם הוּא ית"ש יְקַפֵּח אוֹתְךָ?

מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְשָׁנֵי אַחִים קְטַנִּים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם וִכּוּחַ עַל מֵאָה שֶׂ"ח, כָּל אֶחָד טָעַן שֶׁזֶּה שַׁיָּךְ לוֹ. הָאָב נִמְצָא בַּחֶדֶר הַשֵּׁנִי וְהוּא שׁוֹמֵעַ אֶת אַחַד הַבָּנִים אוֹמֵר לְאָחִיו, לְמָרוֹת שֶׁאֲנִי חוֹשֵׁב שֶׁהַצֶּדֶק אִתִּי אֲבָל בִּשְׁבִיל לֹא לְצַעֵר אֶת אַבָּא וְלֹא לִגְרֹם לוֹ עֶגְמַת נֶפֶשׁ לִכְבוֹדוֹ אֲנִי מְוַתֵּר לְךָ.

הָאָב שֶׁשּׁוֹמֵעַ דְּבָר כָּזֶה הֲרֵי הוּא מִתְמוֹגֵג מִנַּחַת, כָּל אֶשֶׁר בִּיכָלְתּוֹ יִתֵּן לַבֵּן הַזֶּה וּבְפָרָט אִם הוּא עָשִׁיר יִתֵּן לוֹ עֲשֶׂרֶת מוֹנִים.

וְהִנְמְשָׁל נִתְאַר לְעַצְמֵנוּ שֶׁאֲנַחְנוּ מְוַתְּרִים לִכְבוֹד ה'... הֲרֵי כָּל הַחַיִּים שֶׁלָּנוּ, בְּרִיאוּת, פַּרְנָסָה וְהַיְלָדִים בְּעֶצֶם הַכֹּל נִמְצָא בְּיָדָיו שֶׁל הַקָּבָ"ה וְהוּא כֹּל יָכוֹל, אָדָם כָּזֶה שֶׁמְּכַבֵּד אֶת הַשְּׁכִינָה הַקְּדוֹשָׁה כַּמָּה הַקָּבָ"ה יַעֲנִיק לוֹ מִטּוּבוֹ, הֲרֵי אוֹתוֹ הָאָב יוּכַל לְהַעֲנִיק לִבְנוֹ לְכָל

הַיּוֹתֵר כֻּסֵּף, אֲבָל לְדֶגְמָא חַיִּים אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹסִיף אוֹ בְּרִיאוּת, שְׁלוֹם בַּיִת, חִנּוּךְ הַיְלָדִים, אֲבָל הַקָּבָ"ה הַכֹּל בְּיָדָיו אָז כַּמָּה אֲנַחְנוּ צְרִיכִים לִשְׁמֹחַ שֶׁיֵּשׁ לָנוּ אֶת הַהִזְדַּמְּנוּת לְוַתֵּר וְלִגְרֹם לְשָׁלוֹם אֲמִתִּי.

אַהֲרֹן הַכֹּהֵן נִבְחַר לְבָרֵךְ אֶת עַם יִשְׂרָאֵל. מַדּוּעַ דַּוְקָא הוּא? מְשׁוּם שֶׁהָיָה אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם. הֱרֵי לְךָ שֶׁאָדָם שֶׁרוֹדֵף אַחַר הַשָּׁלוֹם כָּל הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת בְּיָדָיו.

הַגמ' בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (יז.) מְסַפֶּרֶת עַל רַב הוּנָא שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ לְהִפָּטֵר מִן הָעוֹלָם, וְהַקָּבָ"ה הִתְעָרֵב וְאָמַר, מִכֵּיוָן שֶׁהוּא לֹא עוֹמֵד עַל מִדּוֹתָיו וְהוּא מְוַתֵּר, גַּם אֲנַחְנוּ לֹא נַעֲמֹד אִתּוֹ עַל הַדִּין. מַה הוּא הִרְוִיחַ בְּזֶה? אֶת הַחַיִּים, שֶׁאֲנָשִׁים מוּכָנִים לְשַׁלֵּם מְאוֹת אַלְפֵי דוֹלָרִים וְלָטוּס לְחוּ"ל עַל הַסָּפֵק שֶׁאוּלַי יִתְרַפְּאוּ וַיַּמְשִׁיכוּ לִחְיוֹת. הַגמ' (שָׁם) אוֹמֶרֶת כָּל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו, אָדָם שֶׁנִּפְגַּע בְּצוּרָה כָּלְשֶׁהִי וּמַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו וּמוֹחֵל וְסוֹלֵחַ, מוֹחֲקִים לוֹ אֶת כָּל הָעֲבֵרוֹת.

הַגְּמָרָא בְּשַׁבָּת (נה.) אוֹמֶרֶת שֶׁאֵין יִסּוּרִין בְּלֹא עָוֹן, א"כ אִם אָדָם מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו מוֹחֲלִין לוֹ עַל עֲוֹנוֹתָיו, וְאָז חוֹסֵךְ מֵעָלָיו הַרְבֵּה יִסּוּרִים.

מְסֶכֶּת בַּגְּמָרָא בִּבְרָכוֹת (ס.) מַעֲשֶׂה בְּהִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ וְשָׁמַע קוֹל צְוָחָה בָּעִיר, אָמַר מֻבְטָח אֲנִי שֶׁאֵין זֶה בְּתוֹךְ בֵּיתִי, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר מִשְּׁמוּעָה רָעָה לֹא יִירָא נָכוֹן לִבּוֹ בָּטוּחַ בַּה'. נִשְׁאֲלֶת הַשְּׁאֵלָה כֵּיצַד הִלֵּל אוֹמֵר דָּבָר כָּזֶה, וְכִי לֹא רָאִינוּ גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיְתָה פֻּרְעָנוּת בְּתוֹךְ בֵּיתָם ר"ל?

אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהִלֵּל הָיָה וַתְרָן גָּדוֹל מְאֹד וְהָיָה מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו בְּצוּרָה מֻפְלָאָה, כְּמוֹ שֶׁמְּסֻפָּר עָלָיו בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (דף לא.) וַהֲרֵי לָמַדְנוּ שֶׁכָּל מִי שֶׁמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו, וְגַם לָמַדְנוּ שֶׁאֵין יִסּוּרִין בְּלֹא עָוֹן, וְאִם הִלֵּל הָיָה מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו א"כ כִּפֵּר בְּכָךְ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו, אָז אֵין סִבָּה שֶׁהוּא יְקַבֵּל יִסּוּרִים. עַכְשָׁו מוּבָן כֵּיצַד יָכֹל הִלֵּל לוֹמַר בָּטוּחַ אֲנִי שֶׁזֶּה לֹא בְּתוֹךְ בֵּיתִי.

אַחֲרֵי כָּל זֹאת שֶׁרָאִינוּ וְלָמַדְנוּ אֶת חֲמֻרַת עָוֹן הַמַּחֲלֶקֶת וּמְמֻנֶּה נִכְשָׁלִים בְּעוֹד הַרְבֵּה עֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת מְאֹד כְּגוֹן שִׁנְאַת חִנָּם, חִלּוּל ה' וְלָשׁוֹן הָרַע אָז כַּמָּה אֲנַחְנוּ צְרִיכִים לְהִזְדַּעְזֵעַ אִם חַ"ו רַק מַתְחִיל לִהְיוֹת אֵיזוֹ שֶׁהִיא מַחֲלֶקֶת אוֹ מְעָרְבוּת בְּמַחֲלֶקֶת וְלִבְרֹחַ מִפָּנָיו כְּמִפְּנֵי הָאֵשׁ מַמָּשׁ, וְלֹא לָתֵת לָזֶה שׁוּם קִיּוּם.

וְגַם לָמַדְנוּ עַד כַּמָּה חָשׁוּב לֶאֱחֹז בְּמִדַּת הַוִּתּוּר שֶׁאָדָם קוֹנֶה בָּזֶה לְעַצְמוֹ חַיֵּי עוה"ז וְחַיֵּי עוה"ב כָּל הַנָּצַח תְּלוּי בָּזֶה.

וז"ל עֵץ הַחַיִּים (נְדַפֵּס בְּסוֹף סֵפֶר נֶפֶשׁ הַחַיִּים עמ' תלד)

הַגָּאוֹן מִוִּילְנָא הָיָה אוֹמֵר:

"עִקַּר הֶעָמֵל שֶׁל הָאָדָם צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ בְּכָל הַדִּקְדּוּקִים".
שָׁאֲלוּ אֶת מָרָן הַחָזוֹן אִישׁ:
מַהִי דַּרְגַּת הַשִּׂיא אֵלֶיהָ יָכוֹל אָדָם לְהַגִּיעַ בָּעוֹלָם הַזֶּה?
הֵשִׁיב: לַעֲבֹר אֶת הַשִּׁבְעִים שָׁנָה מִבְּלִי לִפְגֹּעַ בְּבֶן אָדָם!
(מוּבָא בְּסֵפֶר מַעֲשֶׂה אִישׁ ח"ב עמ' קסו)

כְּעֵת נַעֲבֹר לַעֲשֵׂה טוֹב

וְכָעֵת נַעֲבֹר לַעֲשֵׂה טוֹב - מִצְוַת אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל. נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה (וַיִּקְרָא יט, יח) וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ, וְעַל זֶה אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה. לְהַלָּן נִרְאֶה שֶׁכְּמַעַט כָּל עֲבוֹדַת ה' שֶׁלָּנוּ תְּלוּיָה בָּזֶה וְכֵן בָּזֶה הָאָדָם עוֹשֶׂה טוֹבָה נִצְחִית לְעַצְמוֹ בֵּין בעוה"ז וּבֵין בעוה"ב אִם מִשְׁתַּדְּלִים בְּמִצְוָה זוֹ.

הַגמ' (יְבָמוֹת סב:) מְסַפֵּר עַל עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֲלָפִים תַּלְמִידָיו שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁמֵּתוּ בֵּין פֶּסַח לַעֲצֶרֶת, וְכָל זֶה לָמָּה, מִשּׁוּם שֶׁלֹּא נָהֲגוּ כָּבוֹד זֶה לָזֶה. לֹא כָּתוּב שֶׁבִּזּוּ אֶחָד אֶת הַשֵּׁנִי בְּקוּם וַעֲשֵׂה, אֶלָּא שֶׁלֹּא נָהֲגוּ כָּבוֹד זֶה בָּזֶה בְּשֵׂב וְאַל תַּעֲשֶׂה, זֹאת אוֹמֶרֶת שֶׁלֹּא נָתְנוּ כָּבוֹד כָּל אֶחָד לַחֲבֵרוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ וּמַעֲלָתוֹ. בְּמִי מְדֻבָּר. בְּתַנָּאִים קְדוֹשִׁים עֲנָקִים בַּתּוֹרָה, תַּלְמִידָיו שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא, כַּמָּה תּוֹרָה לָמְדוּ וּבְוַדַּאי כַּמָּה עֲבוֹדַת ה' הָיְתָה בָּהֶם, עִם כָּל זֶה מַסְפִּיק שֶׁלֹּא כִּבְּדוּ אֶחָד אֶת הַשֵּׁנִי כָּרָאוּי לוֹ וּמִדַּת הַדִּין פְּגָעָה בָּהֶם בְּצוּרָה כ"כ קָשָׁה. נִמְצִינוּ לְמֵדִים עַד כַּמָּה זֶה קָשֶׁה אִם לֹא מְכַבְּדִים וְאוֹהֲבִים כָּל יְהוּדִי וִיהוּדִי כָּרָאוּי לוֹ.

הָאֲרִ"י הַקָּדוֹשׁ כָּתַב שֶׁלִּפְנֵי הַתְּפִלָּה יֹאמַר: הֲרֵינִי אוֹהֵב כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵעַם יִשְׂרָאֵל וְכוּ' אִם נִתְבּוֹנֵן מָה הַקֶּשֶׁר בֵּין אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל לַתְּפִלָּה אוֹ לְכָל מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, מַדּוּעַ הָאֲרִ"י זַ"ל תָּלָה זֶה בָּזֶה? אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁכָּל עַם יִשְׂרָאֵל הֵם בָּנָיו שֶׁל הַקָּבָ"ה וּכְכָל שֶׁאָנַחְנוּ נֹאהַב יוֹתֵר אֶת בָּנָיו שֶׁל הַקָּבָ"ה, הַקָּבָ"ה יֹאהַב אוֹתָנוּ יוֹתֵר וְיקַבֵּל אֶת תְּפִלּוֹתֵינוּ. כְּדֶרֶגמַת אָדָם עָשִׁיר שֶׁיֵּשׁ לִי בַּקָּשָׁה אֵלָיו, כְּכָל שֶׁאֲנִי אוֹהֵב יוֹתֵר אֶת הַבָּנִים שֶׁלּוֹ כָּךְ יַעֲנֶה לִי יוֹתֵר. וְאִם יֵשׁ בֵּן אֶחָד שֶׁאֲנִי לֹא אוֹהֵב, כָּךְ הוּא לֹא יִרְצֶה לַעֲנוֹת לְבַקָּשָׁתִי.

אֶחָד מֵחֲסִידָיו שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר מִסְּטָרֶטִין שָׁאַל אוֹתוֹ פַּעַם, כֵּיצַד אֲנִי יָכוֹל לְהַדֵּר יוֹתֵר בְּמִצְוַת אַהֲבַת ה'. עָנָה לוֹ הָאַדְמוֹ"ר ע"י אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, זֶה הַמַּסְלוּל לְהַגִּיעַ לְאַהֲבַת ה' אֲמִתִּית. כָּתוּב בְּסֵפֶר "תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ", שֶׁאוֹמֵר הַקָּבָ"ה לְעַם יִשְׂרָאֵל כְּלוּם חִסַּרְתִּי מִכֶּם דָּבָר, מָה אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם שֶׁתִּהְיוּ אוֹהֲבִים אֶחָד אֶת הַשֵּׁנִי וּמְכַבְּדִים אֶחָד אֶת הַשֵּׁנִי.

כּוֹתֵב הָרַמְחַ"ל בְּסֵפֶר מִסְלַת יְשָׁרִים (פֶּרֶק יט) וז"ל: "כִּי אֵין הַקָּבָ"ה אוֹהֵב אֶלָּא לְמִי שֶׁאוֹהֵב אֶת יִשְׂרָאֵל - וְכָל מַה שֶׁמַּגְדִּיל אַהֲבָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, כָּךְ הַקָּבָ"ה מַגְדִּיל אַהֲבָתוֹ עָלָיו. וְאֵלֶּה הֵם הָרוֹעִים הָאֲמִתִּיִּים שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהַקָּבָ"ה חָפֵץ בָּהֶם הַרְבֵּה שֶׁמּוֹסְרִים עַצְמָם עַל צֹאנוֹ וְדוֹרְשִׁים וּמִשְׁתַּדְּלִים עַל שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם בְּכָל הַדְּרָכִים וְעוֹמְדִים תָּמִיד בַּפֶּרֶץ לְהִתְפַּלֵּל

עֲלֵיהֶם לְבַטֵּל הַגְּזֵרוֹת הַקָּשׁוֹת וְלִפְתֹּחַ עֲלֵיהֶם שַׁעֲרֵי בְּרָכָה - הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה, לְאָב שֶׁאֵינוֹ אוֹהֵב שׁוּם אָדָם יוֹתֵר מִמִּי שֶׁהוּא רוֹאֶה שֶׁאוֹהֵב אֶת בָּנָיו אַהֲבָה נֶאֱמָנָה, וְהוּא הַדָּבָר שֶׁהַטֶּבַע יָעִיד עָלָיו עכ"ל.

לְדֶגְמָא, כָּל אֶחָד וְאֶחָד הָיָה רוֹצֶה לִהְיוֹת אָהוּב בִּמְיֻחָד אֵצֶל הֶעָשִׁיר הַגָּדוֹל וּמְקֹרָב אֵלָיו מְאֹד, מִשּׁוּם שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ בָּטוּחַ שֶׁלֹּא יֶחְסַר כֹּל, מִשּׁוּם שֶׁהֶעָשִׁיר שֶׁאוֹהֵב אוֹתוֹ מְאֹד לֹא יִתֵּן לוֹ לְעוֹלָם לִפֹּל. אֲבָל הוּא יוֹדֵעַ שֶׁאַהֲבַת אוֹתוֹ עָשִׁיר תְּלוּיָה בְּכָךְ שֶׁהוּא יֹאהַב אֶת הַבָּנִים שֶׁל הֶעָשִׁיר, כְּכָל שֶׁיֹּאהַב אוֹתָם יוֹתֵר, תִּגְדַּל אַהֲבָתוֹ אֵלָיו יוֹתֵר, הֲרֵי שֶׁאוֹתוֹ אָדָם יִהְיֶה מוּכָן אֲפִלּוּ לְנַשֵּׁק אוֹתָם כָּל יוֹם, וּבְוַדַּאי שֶׁאִם יֶחְטְאוּ כְּלַפָּיו אוֹ שֶׁלֹּא יִתְנַהֲגוּ אֵלָיו כ"כ יָפֶה יִמְחַל וְיוֹתֵר מִיָּד, כִּי הוּא לֹא הָיָה רוֹצֶה לְהַפְסִיד אֶת אַהֲבַת אוֹתוֹ הֶעָשִׁיר הַגָּדוֹל.

הָבָה וְנִתְבּוֹנֵן הֲרֵי אוֹתוֹ עָשִׁיר יָכוֹל לִתְמֹךְ לְכָל הַיּוֹתֵר בְּכֶסֶף, הוּא לֹא יָכוֹל לָתֵת לוֹ חַיִּים אֲפִלּוּ שְׁנַיָּה אַחַת יוֹתֵר, וְכֵן הוּא לֹא יָכוֹל לְהַבְטִיחַ לוֹ בְּרִיאוּת, חִנּוּךְ הַיְלָדִים, שָׁלוֹם בַּיִת וְכוּ', וּבְכָל זֹאת הָיָה מוּכָן לְהִשְׁתַּדֵּל מְאֹד בְּאַהֲבַת בָּנָיו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה אֵצֶל הַקָּבָ"ה שֶׁהַכֹּל בְּיָדָיו, הַפַּרְנָסָה אַךְ וְרַק בְּיָדָיו, הַחַיִּים, הַבְּרִיאוּת וְכוּ', הַכֹּל בְּיָדָיו שֶׁל הַקָּבָ"ה וְאִם הַקָּבָ"ה רוֹצֶה לָתֵת, הוּא יָכוֹל לָתֵת יוֹתֵר מִכָּל אֶחָד אַחֵר, וּבְוַדַּאי שֶׁלְּמִי שֶׁהוּא אוֹהֵב נוֹתֵן יוֹתֵר מִכֻּלָּם, וּתְנַאי אַהֲבָתוֹ אֵלֵינוּ - מְגֻלֶּה לָנוּ הָרַמְחַ"ל בְּמִסְלַת יְשָׁרִים - הִיא אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, וּכְכָל שֶׁנֹּאהַב יוֹתֵר, כְּדֵי תִּגְדַּל אַהֲבָתוֹ אֵלֵינוּ, אָז כַּמָּה אֲנַחְנוּ צְרִיכִים לְהִשְׁתַּדֵּל בָּזֶה מְאֹד לֶאֱהֹב כָּל אֶחָד וְאֶחָד בֶּאֱמֶת, וְלֹא רַק אֶת הָאוֹהֲבִים אוֹתוֹ.

יֵשׁ כָּאֵלֶּה שֶׁאוֹמְרִים- מִי שֶׁטּוֹב אִתִּי אֲנִי טוֹב אִתּוֹ, לֹא יָדַעְתִּי אֵיזֶה חָכְמָה יֵשׁ בָּזֶה, הֲרֵי אֲפִלּוּ הַתִּינוֹק מִי שֶׁטּוֹב אִתּוֹ גַּם הוּא טוֹב אִתּוֹ, גַּם אֵצֶל הַגּוֹי לְהַבְדִּיל, זֶה אוֹתוֹ הַדָּבָר, וְכֵן הוּא לְגַבֵּי הַחַיּוֹת וְהַבְּהֵמוֹת, א"כ בַּמָּה אַתָּה מְיֻחָד שֶׁנִּבְרֵאתָ לִהְיוֹת יְהוּדִי וְנִבְחַרְתָּ לִהְיוֹת הַבֵּן שֶׁל הַקָּבָ"ה וְנִשְׁמָתְךָ חֲצוּבָה מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד, בַּמָּה אַתָּה שׁוֹנֶה מִכָּל אֵלֶּה שֶׁמָּנִינוּ? אֵיפֹה מִתְבַּטֵּאת כָּאן הָעֲבוֹדָה שֶׁל בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁלְּךָ? אֶלָּא מֵתַי בֶּאֱמֶת אַתָּה נִקְרָא אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל אֲמִתִּי, כַּאֲשֶׁר אַתָּה אוֹהֵב דַּוְקָא אֶת כָּל אֵלֶּה שֶׁהֵם בְּעֶצֶם לֹא מִתְנַהֲגִים אֵלֶיךָ כְּמוֹ שֶׁרָצִיתָ וְהֵם כִּבְיָכוֹל לֹא בְּסֵדֶר אִתְּךָ, אִם בְּכָל זֹאת אַתָּה בְּשָׁלוֹם אִתָּם, אוֹהֵב אוֹתָם מְוֻתָּר לָהֶם, זֶה נִקְרָא אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל.

הָאָדָם הֶחָכָם יִשְׁתַּדֵּל מְאֹד לִהְיוֹת בְּשָׁלוֹם עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְלֹא יִהְיֶה אָפִלּוּ אָדָם אֶחָד שֶׁהוּא לֹא בְּשָׁלוֹם אִתּוֹ מִשּׁוּם שֶׁהַגְּמָרָא אוֹמֶרֶת כָּל הַמִּדּוֹת נִתְבַּטְּלוּ, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה לֹא בָּטְלָה.

וַהֲרֵי אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֶחֱטָא, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם אֲנַחְנוּ מְבַקְּשִׁים מֵאֵת ה' שֶׁיְּסַלַּח לָנוּ עַל עֲוֹונוֹתֵינוּ, אִם אָדָם לֹא בְּשָׁלוֹם עִם הַבְּרִיּוֹת וְלֹא מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ מִיָּד - גַּם לוֹ

לֹא יִמָּחֲלוּ וְיִסָּלְחוּ. וְאִם הוּא מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לְמָרוֹת שֶׁהוּא חוֹשֵׁב שֶׁהוּא הַצּוֹדֵק, גַּם בַּשָּׁמַיִם יִמָּחֲלוּ וְיִסָּלְחוּ לוֹ עַל עֲוֹונוֹתָיו. וְכָךְ אוֹמֶרֶת הַגְּמָרָא כָּל הַדָּן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת דָּנִים אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת. מִי לֹא זָקוּק שֶׁיָּדוּנוּ אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת, הֲרֵי הַזֹּהַר בְּפָרָשַׁת בֹּא אוֹמֵר, שֶׁדָּנִים אֶת הָאָדָם בְּכָל לַיְלָה, וְהַמְקַטְרֵג עוֹמֵד תָּדִיר לְקַטְרֵג עַל הָאָדָם, וְאִם אֲנַחְנוּ נָדוּן אֲחֵרִים לְכַף זְכוּת מִמֵּילָא יָדוּנוּ אוֹתָנוּ לְכַף זְכוּת, הֲרֵי שֶׁעָשִׂינוּ כָּאן טוֹבָה נִצְחִית לְעַצְמֵנוּ.

אֲנַחְנוּ צְרִיכִים לְדַעַת נְקֻדָּה חֲשׁוּבָה מְאֹד, שֶׁלְּעוֹלָם לֹא נוּכַל לְהַגִּיעַ לְמַצָּב שֶׁל שָׁלוֹם עִם כֻּלָּם וְלֶאֱהֹב כָּל אֶחָד וְאֶחָד, מִבְּלִי שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ אֶת מִדַּת הַוּתּוּר, כִּי כְּמוֹ שֶׁאֵין פְּרָצוּפֵיהֶן שָׁוִין כָּךְ אֵין דֵּעוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, כִּי תָּמִיד יִהְיוּ אֲנָשִׁים שֶׁיֶּחְטְאוּ כְּלַפֵּינוּ, לֹא יִתְנַהֲגוּ כְּפִי שֶׁצִּפִּינוּ, וַאֲפִלּוּ שֶׁאַתָּה צוֹדֵק בְּמֵאַת הָאַחוּזִים שֶׁהוּא לֹא הָיָה בְּסֵדֶר, בְּכָל זֹאת אִם תִּהְיֶה לְךָ אֶת מִדַּת הַוּתּוּר תְּזַכֶּה לְשָׁלוֹם וּלְאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל.

אִלּוּלֵי זֶה לְעוֹלָם לֹא תּוּכַל לְהַגִּיעַ לְשָׁלוֹם אֲמִתִּי עִם כָּל הַסּוֹבְבִים אוֹתְךָ וּלְאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל - רַק אִם תִּשְׁתַּדֵּל מְאֹד מְאֹד בְּמִדַּת הַוּתּוּר וְהַהֲכָנָעָה. וּבְעָצֵם פֹּה נִמְדֶּדֶת יַהֲדוּתְךָ, עֲבוֹדַת ה' שֶׁלְּךָ וַעֲבוֹדַת הַמִּדּוֹת הָאֲמִתִּית שֶׁלְּךָ.

בְּהַצְלָחָה וּבְאַהֲבָה רַבָּה

וְשֶׁנִּזְכֶּה כֻּלָּנוּ לְאַהֲבַת חִנָּם

וּלְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּקָרוֹב אָמֵן.

כיצד לאהוב גם את השונה והשנוא

(מִתּוֹךְ הַסֵּפֶר פִּרְקֵי יְסוֹד)

ב' סוגי מפריעים לחבור עם הזולת

כַּאֲשֶׁר אָדָם בָּא בְּמַגָּע עִם אֲנָשֵׁי הָעוֹלָם, עַל דֶּרֶךְ כְּלָל יֶשְׁנָן שְׁתֵּי סִבּוֹת כְּלָלִיּוֹת מַדּוּעַ קָשֶׁה בְּעֵינָיו הַחִבּוּר; שְׁנֵי סוּגֵי הַפְרָעוֹת הַגּוֹרְמוֹת לוֹ שֶׁלֹּא לְהִתְחַבֵּר לְזוּלָתוֹ.

סוּג רִאשׁוֹן שֶׁל הַפְרָעָה, הוּא מֵחֲמַת הָרַע שֶׁהוּא מְגַלֶּה בְּזוּלָתוֹ. הוּא מַבְחִין בְּמִדּוֹת רָעוֹת, חֶלְקֵי נֶפֶשׁ שֶׁאֵינָם מְתֻקָּנִים בְּזוּלָתוֹ, וְהַכְּרַת הַחֵלֶק הָרַע שֶׁבְּזוּלָתוֹ יוֹצֶרֶת אֶצְלוֹ סְלִידָה, אִי רָצוֹן לְהִתְחַבֵּר.

הָאֹפֶן הַשֵּׁנִי הַמּוֹנֵעַ מֵהָאָדָם לְהִתְחַבֵּר עִם זוּלָתוֹ, הוּא נְקוּדַת הַשֹּׁנִי. כְּשֶׁם שֶׁפְּרָצוּפֵיהֶם שׁוֹנִים, דֵּעוֹתֵיהֶם שׁוֹנוֹת, וְכָךְ גַּם תְּכוּנוֹתֵיהֶם, אֲפִלּוּ אִם הָעוֹמֵד מוּלוֹ בְּאֹפֶן כְּלָלִי הוּא אָדָם חִיּוּבִי, אַךְ הַטְּבָעִים הַהֲפוּכִים שֶׁאָדָם מְגַלֶּה אֵצֶל זוּלָתוֹ, יוֹצְרִים אֶצְלוֹ קֹשִׁי לְהִתְחַבֵּר עִמּוֹ. נְנַסֶּה לְגַעַת בָּעִנְיָן וּלְהָבְהִיר כֵּיצַד הַסִּבּוֹת וְהָאֲפָנִים הַלָּלוּ אֵינָם צְרִיכִים לְהַפְרִיעַ לָאָדָם לְהִתְחַבֵּר לְזוּלָתוֹ.

עבודה זו - רק לאחר העמדת עצמו כנותן

כַּמּוּבָן, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם חַי בְּתוֹךְ עַצְמוֹ, עִם רְצוֹן לְקַבֵּל וְלֹא עִם רְצוֹן לָתֵת - הַדְּבָרִים הַלָּלוּ עֲדַיִן אֵינָם נוֹגְעִים לוֹ, כִּי אִי הִתְחַבְּרוּתוֹ לְזוּלָתוֹ אֵינָהּ נוֹבַעַת כְּלָל מִטִּבְעָיו אוֹ הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל זוּלָתוֹ, אֶלָּא שֶׁהָאָדָם עַצְמוֹ שָׁקוּעַ בְּתוֹךְ עַצְמוֹ, חוֹשֵׁב עַל עַצְמוֹ, דּוֹאֵג לְעַצְמוֹ, וְלָכֵן חֲסֵרָה לוֹ סִבָּה אֲמִתִּית לְהִתְאַחֵד. הָרָצוֹן הָעַצְמִי, הַדְּאָגָה הָעַצְמִית לְעַצְמוֹ הִיא שׁוֹרֶשׁ נְקֻדַּת הַחֲצִיצָה. לְאַחַר שֶׁהָאָדָם מְסַלֵּק אֶת שׁוֹרֶשׁ הַהֶפְרָדָה שֶׁל הָרָצוֹן לְקַבֵּל וּמַעֲמִיד אֶת עַצְמוֹ כְּנוֹתֵן- הֲרֵי שֶׁהֶעֱמִיד אֶת עַצְמוֹ כְּאָדָם מִתְאַחֵד, כְּאָדָם מִתְמַזֵּג, וְכָאן הִגַּעְנוּ לַשֶּׁלֶב הָאָמוּר, שֶׁיֵּשְׁנָם אֲנָשִׁים שֶׁקַּל לוֹ לְהִתְמַזֵּג אִתָּם וְיֵשְׁנָם אֲנָשִׁים שֶׁהוּא מְגַלֶּה קֹשִׁי לְהִתְחַבֵּר אִתָּם.

כָּל זְמַן שֶׁרָצוֹן הָאָדָם לְקַבֵּל, הוּא לֹא יִתְאַחֵד אֲפִלּוּ עִם אָדָם אֶחָד בָּעוֹלָם. וְאִם רוֹאִים אָנוּ שֶׁהוּא מִתְאַחֵד - אֵין כַּוָּנָתוֹ לְהִתְאַחֵד, אֶלָּא לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ. הוּא מִתְאַחֵד אִתּוֹ לְצֹרֶךְ עַצְמוֹ, וְאַחְדוּת כָּזוֹ הִיא נִפְרָדוּת וְלֹא אַחְדוּת.

לָכֵן, בָּרוּר הַדָּבָר שֶׁהַשֶּׁלֶב שֶׁאָנוּ מְדַבְּרִים בּוֹ עַתָּה, שֶׁיָּךְ רַק לְאַחַר שֶׁאָדָם הֶעֱמִיד אֶת עַצְמוֹ כְּנוֹתֵן. הַעֲמָדַת עַצְמוֹ כְּנוֹתֵן מַעֲמִידָה אוֹתוֹ כְּאָדָם בַּר מִזּוּג, כְּאָדָם בַּר הִתְאַחֲדוּת. לְאַחַר שֶׁאָדָם חַי בְּמַבְנֶה שֶׁל הִתְאַחֲדוּת וְהִתְמַזְּגוּת - נִתָּן לְהַבְחִין אַבְחָנָה נוֹסֶפֶת, שֶׁיֵּשְׁנָם בְּנֵי אָדָם שֶׁקַּל לוֹ לְהִתְחַבֵּר וּלְהִתְמַזֵּג אִתָּם, וְיֵשְׁנָם בְּנֵי אָדָם שֶׁהַהִתְמַזְּגוּת וְהַהִתְחַבְּרוּת אִתָּם קָשָׁה עָלָיו, מִתְגַּלָּה בָּהּ הַפְרָעָה.

בַּהַפְרָעוֹת הַלָּלוּ נִנְסֶה לְהִתְמַקֵּד, וְלִרְאוֹת כֵּיצַד נִתָּן לְסַלְקָן.

התאחדות - גם עם בעלי נטיות נפש שליליות

נִפְתַּח בָּאֹפֶן הָרִאשׁוֹן הַמּוֹנֵעַ מֵהָאָדָם לְהִתְמַזֵּג עִם זוּלָתוֹ.

אֵין לְךָ אָדָם בַּנִּבְרָאִים שֶׁאֵין בּוֹ נְקֻדָּה מְסֻיֶּמֶת שֶׁאֵיֶּנָּה מִתְקַנֶּנֶת. אִלּוּ הָאָדָם הָיָה מִתְקַן בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת - כָּאן בָּעוֹלָם הַזֶּה הוּא כְּבָר לֹא הָיָה, הוּא הָיָה נָח מְנוּחַת עוֹלָמִים בִּמְקוֹמוֹ הָרָאוּי לוֹ בְּגַן עֵדֶן לְפִי כִּבּוּדוֹ. כָּל עוֹד נִמְצָא הָאָדָם כָּאן בָּעוֹלָם, בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֶלְקִים שֶׁאֵינָם מִתְקַנִּים.

אֶלָּא, שֶׁיֵּשְׁנָם אֲנָשִׁים שֶׁהַבָּסִיס שֶׁלָּהֶם הוּא טוֹב. בְּוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם גַּם חֶלְקִים שֶׁאֵינָם מִתְקַנִּים, אֲבָל הַחֵלֶק הַטּוֹב מַאֲפִיל עַל חֶלְקֵי הָרַע שֶׁמִּתְגַּלִּים אֶצְלָם בַּנֶּפֶשׁ. וְיֵשְׁנָם לְעֻמַּת זֹאת, אֲנָשִׁים שֶׁהַמְּצִיאוּת הַנַּפְשִׁית שֶׁלָּהֶם אֵינָהּ נִגְלֵית כָּל כָּךְ כְּטוֹב.

בְּלָשׁוֹן חֲזַ"ל נִקְרָא הַדָּבָר: "בְּרֵאתָ צַדִּיקִים בָּרָאתָ רְשָׁעִים" (בְּבָא בַּתְרָא טז ע"א). יֵשְׁנָם אֲנָשִׁים שֶׁנּוֹלְדוּ עִם יוֹתֵר תְּכוּנוֹת נֶפֶשׁ חִיּוּבִיּוֹת, וּמְעַט תְּכוּנוֹת הַמּוֹבִילוֹת לִשְׁלִילָה, וְיֵשְׁנָם אֲנָשִׁים שֶׁנּוֹלְדוּ עִם תְּכוּנוֹת הַמּוֹבִילוֹת יוֹתֵר לְכִוּוּן הַהִתְפִּיסָה הַשְּׁלִילִית.

עִם אֵלּוּ שֶׁהֵם בַּעֲלֵי תְּכוּנוֹת נֶפֶשׁ חִיּוּבִיּוֹת, עַל דֶּרֶךְ כְּלָל יוֹתֵר קַל לְהִתְאַחֵד אִתָּם, שֶׁכֵּן יֵשׁ לָהֶם טוּב לֵב, גְּמִישׁוּת בְּמַעֲשֶׂה וּבְמַחְשָׁבָה, וְהֵם מַבִּיטִים עַל הָעוֹלָם בְּאֹפֶן חִיּוּבִי. משא"כ הָאֲנָשִׁים שֶׁמִּטִּבְעָם הֵם כַּעֲסָנִים, חַשְׁדָנִים, וּמַבִּיטִים עַל כָּל דָּבָר בִּנְקֻדַּת הַשְּׁלִילָה וְהַבִּקֹּרֶת שֶׁלּוֹ - עִם אֲנָשִׁים כְּאֵלּוּ קָשֶׁה יוֹתֵר לְהִתְאַחֵד אִתָּם.

קַל לוֹ לָאָדָם לָבוֹא וְלוֹמַר, אֲנִי אֶמְצָא לְעַצְמִי אֶת רַעַי וְאֶת יְדִידֵי הָרְצוּיִים לִי, אֶתְחַבֵּר רַק עִם מִי שֶׁנּוֹחַ לִי לְהִתְאַחֵד אִתּוֹ, וּשְׁאָר בְּנֵי הָאָדָם יֵלְכוּ לְדַרְכָּם לְחַפֵּשׂ לָהֶם רֵעִים אֲחֵרִים. אֲבָל בְּוַדַּאי שֶׁזּוֹ אֵינָהּ הַתּוֹרָה. "וּבָאוּ כֻּלָּם בִּבְרִית יַחַד נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע אָמְרוּ כְּאֶחָד". אֵלּוּ מְצִיאוּת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הָיְתָה חֲסֵרָה אֲפִלּוּ אֶחָד בְּמַעֲמַד הַר סִינַי - לֹא הָיִינוּ זוֹכִים לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה. עַם יִשְׂרָאֵל הוּא עַם אֶחָד. "וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר - כְּאִישׁ אֶחָד בְּלֵב אֶחָד" (שְׁמוֹת יט, ב). לִיהוּדִי אָסוּר לוֹמַר: אֶתְחַבֵּר רַק לַאֲנָשִׁים שֶׁנּוֹחַ לִי, שֶׁנָּעִים לִי אִתָּם, רַק עִם אֵלּוּ שֶׁהֵם קְרוֹבִים יוֹתֵר לְטִבְעִי.

בְּוַדַּאי שֶׁשָּׁם מַתְחִילָה הַהִתְחַבְּרוּת הַטִּבְעִית, אֲבָל הַמַּטָּרָה הִיא לְהַגִּיעַ לְאַחְדוּת עִם כָּל הַכְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, וּלְאַחַר מִכֵּן עִם כָּל יוֹשְׁבֵי תֵּבֵל.

הסחת הדעת מהמחשבה השלילית

אֵיךְ הָאָדָם מִתְאַחֵד, הֲרֵי יֶשְׁנָן הַפְרָעוֹת? הוּא מְגַלֶּה לִכְאוֹרָה מִבְנֶה נֶפֶשׁ שְׁלִילִי שֶׁעוֹמֵד מוּלוֹ?

הַנְּקֻדָּה הָרִאשׁוֹנָה בִּכְדֵי לְסַלֵּק אֶת הַהַפְרָעָה הַזּוֹ, הִיא מַה שֶּׁהִזְכַּרְנוּ כְּבָר בַּפְּעָמִים הַקּוֹדְמוֹת בְּעִנְיַן תִּקּוּן הַמַּחְשָׁבָה לְצֹרֶךְ הַפְרָדַת הַטּוֹב מֵהָרַע, שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לֹא לְהַשְׁהוֹת בְּמַחְשְׁבוֹתָיו מַחְשָׁבָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ רַע. הֶאֱרַכְנוּ וְהִרְחַבְנוּ בַּדָּבָר, לֹא נַחֲזֹר עַל פְּרָטֵי הַדְּבָרִים, אֶלָּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמָּה שֶׁדִּבַּרְנוּ אָז לְעִנְיָנֵנוּ כָּאן.

אָדָם נוֹהֵג בְּרָכָבוֹ, וּבְצֹמֶת הַדְּרָכִים נִפְגָּשׁ בִּיהוּדִי. בִּמְקוֹם לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ "בֹּקֶר טוֹב", הוּא שׁוֹמֵעַ שְׁאָגָה, עִם כַּמָּה "בְּרָכוֹת" מְקֻרָב לֵב שֶׁמִּצְטָרְפוֹת אֵלֶיהָ...

בְּאֹפֶן טִבְעִי, הַזִּהוּי הָרִאשׁוֹן שֶׁאָדָם מְזַהֶה אֶת הָאָדָם שֶׁהֵגִיחַ מוּלוֹ, הוּא זִהוּי שְׁלִילִי. הוּא מִצְּדּוֹ עָשָׂה אוּלַי אֵיזוֹשֶׁהִי טָעוּת קְטַנָּה בַּתְּנוּעָה, וּמִמֵּטֶר ה"בְּרָכוֹת" שֶׁזָּכָה לוֹ, הוּא כִּמְטַר הַשָּׁמַיִם שֶׁאֵין לוֹ הֶפְסֵק...

הוּא מַבִּיט עַל הָאָדָם הָעוֹמֵד מוּלוֹ וְחוֹשֵׁב לְעַצְמוֹ: "אֵיזֶה מִין בֶּן אָדָם הוּא זֶה, מֵהֵיכָן הוּא הִגִּיעַ? טָעִיתִי, מַה קָּרָה, בִּשְׁבִיל זֶה כָּךְ צָרִיךְ לְהִתְנַהֵג?!" מִיָּד הוּא מַחְלִיט: זֶהוּ אָדָם כַּעֲסָן, חֲסַר סַבְלָנוּת. הַמַּבָּט הָרִאשׁוֹן שֶׁלּוֹ עַל אוֹתוֹ אָדָם הוּא מַבָּט שְׁלִילִי.

מָה הָעֵצָה לָזֶה?

כַּמּוּבָן שֶׁיֶּשְׁנָן עֵצוֹת יוֹתֵר פְּנִימִיּוֹת, וְנַתְחִיל, כְּאָמוּר, עִם הַנְּקֻדָּה הַחִיצוֹנִית.

בְּשָׁעָה שֶׁעוֹמֵד לִפְנֵי אָדָם מַעֲשֶׂה שֶׁל רַע, אִם חֶלְקֵי הָרַע בְּנַפְשׁוֹ חֲזָקִים מְאֹד, הֲרֵי שֶׁבְּאֹפֶן טִבְעִי מָצָא מִין אֶת מִינוֹ וְנֵעוֹר. הָרַע שֶׁבְּתוֹכוֹ מִתְעוֹרֵר כַּאֲשֶׁר הוּא מְזַהֶה רַע מְמוּלוֹ, וְנִתְפָּס לָרַע שֶׁקָּיִם בְּזוּלָתוֹ.

אֲבָל, אָדָם שֶׁכְּבָר זָכָה לְסַלֵּק אֶת חֶלְקֵי הָרַע מִן הַמַּעֲשִׂים, מִן הַהַרְגָּשׁוֹת וּמִן הַמַּחְשָׁבוֹת, כְּמוֹ שֶׁדִּבַּר בַּפְּעָמִים הַקּוֹדְמוֹת - כַּאֲשֶׁר הוּא נִפְגָּשׁ עִם נְקֻדָּה שְׁלִילִית בְּזוּלָתוֹ, וּבְשָׁעָה שֶׁהוּא מוּדָע לְמַחְשַׁבְתּוֹ [וְכָל אֶחָד לְפִי מְהִירוּת הַמּוּדָעוֹת שֶׁלּוֹ], הוּא מְזַהֶה: אֲנִי חוֹשֵׁב בְּדָבָר רַע! וּמִיָּד הוּא מַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִן הַמַּחְשָׁבָה, כְּפִי יְכָלְתּוֹ.

אֵינֶנּוּ מְדַבְּרִים כָּעֵת עַל לְמוּד זְכוּת כְּלַפֵּי הַזּוּלַת, אֶלָּא בְּכִוּוּן שׁוֹנֶה לַחֲלוּטִין. כַּאֲשֶׁר הַמַּחְשָׁבָה שֶׁעוֹלָה בְּמֹחוֹ הִיא מַחְשָׁבָה שְׁלִילִית, אֲפִלּוּ אִם נִנִּיחַ שֶׁהָאָדָם מְמוּלוֹ הוּא בֶּאֱמֶת כְּמוֹ שֶׁהוּא חוֹשֵׁב עָלָיו, הוּא אָדָם עִם תְּכוּנוֹת שְׁלִילִיּוֹת בְּיוֹתֵר - לָמָּה לוֹ לַחְשֹׁב עַל הַתְּכוּנוֹת הַשְּׁלִילִיּוֹת שֶׁל זוּלָתוֹ, לְשֵׁם מָה? הַעֲסָקַת הַמַּחְשָׁבָה בָּרַע הַזֶּה הוֹרֶסֶת אוֹתוֹ, הוּא מַכְנִיס אֶת מֹחוֹ לְתוֹךְ מֵי שׁוֹפְכִין, לְבִיּוּב. עֶצֶם הַמַּחְשָׁבָה בָּרַע הוֹרֶסֶת אֶת הַחוֹשֵׁב.

לָכֵן, אֲפִלּוּ אִם הוּא בָּטוּחַ בְּמֵאַת הָאַחוּזִים שֶׁהָאָדָם הָעוֹמֵד מוּלוֹ הוּא שְׁלִילִי, הוּא מְשְׁתַּדֵּל לְפַנּוֹת אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ לְעִנְיָנִים אֲחֵרִים, חִיּוּבִיִּים.

"לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל" (בַּמִּדְבָּר כג, כא). פְּשׁוּטָם שֶׁל דְּבָרִים: יֵשׁ אָוֶן, יֵשׁ חֲטָאִים, יֵשׁ עַוְלוֹת, אֲבָל הוּא לֹא הִבִּיט. וְאָדָם צָרִיךְ לִלְמֹד מִדַּרְכֵי קוֹנוֹ, שֶׁאֲפִלּוּ שֶׁהוּא רוֹאֶה רַע, הוּא רוֹאֶה מַעֲשִׂים שְׁלִילִיִּים אוֹ תְּכוּנוֹת נֶפֶשׁ שְׁלִילִיּוֹת - עָלָיו לְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ לְעִנְיָן אַחֵר לְגַמְרֵי.

זוֹהִי נְקֻדָּה חִיצוֹנִית כְּמוּבָן, אֲבָל הִיא חִיּוּבִית מְאֹד בִּשְׁלַבֵּי עֲבוֹדַת הָאָדָם.

גם בזולת, הרע הוא רק לבוש

נִתְבּוֹנֵן פְּנִימָה יוֹתֵר.

בְּרֵאשִׁית הַדְּבָרִים הִזְכַּרְנוּ שֶׁהָאָדָם הוּא נְשָׁמָה שֶׁמַּלְבָּשׁ עָלֶיהָ גּוּף. כְּשֶׁהֶאֱרַכְנוּ לְבָאֵר אֶת סִלּוּק הָרַע מֵהָאָדָם, בִּסַּסְנוּ זֹאת עַל שׁוֹרֶשׁ הָעֲבוֹדָה שֶׁאָדָם מַאֲמִין שֶׁנִּשְׁמָתוֹ הִיא רַק טוֹב, וְכָל חֶלְקֵי הָרַע שֶׁקַּיָּמִים בּוֹ הֵם רַק לְבוּשִׁים עַל גַּבֵּי הַנְּשָׁמָה.

אָדָם שֶׁקָּנָה אֶת יְסוֹד הַדְּבָרִים הַלָּלוּ, וְיֵשׁ אוֹתָם בַּעֲבוֹדָתוֹ בְּתִקּוּן הַמַּעֲשִׂים, הַהַרְגָּשׁוֹת וְהַמַּחְשָׁבוֹת שֶׁל עַצְמוֹ - כַּאֲשֶׁר הוּא נִפְגָּשׁ בָּרַע שֶׁל זוּלָתוֹ, אֵין בְּאֶפְשָׁרוּתוֹ לָקַחַת כְּבָיָכוֹל 'סַכִּין' וְלַחְתֹּךְ אֶת הַדְּבָרִים.

כְּשֵׁם שֶׁלְּגַבֵּי עֲבוֹדַת עַצְמוֹ הוּא מְזַהֶה שֶׁהוּא עַצְמוֹ טוֹב, וְחֶלְקֵי הָרַע שֶׁמִּתְגַּלִּים הֵם לְבוּשׁ בּוֹ - כָּךְ כַּאֲשֶׁר הוּא מְזַהֶה רַע בְּזוּלָתוֹ, לְאַחַר הַשֶּׂלֶב הָרִאשׁוֹן שֶׁהִסִּיחַ דַּעַת וּכְבָר נִרְגַּע, לֹא כּוֹעֵס, אוֹ בִּשְׁלַבִּים רְגוּעִים שֶׁמֵּרֹאשׁ הוּא לֹא כָּעַס, כְּגוֹן שֶׁרָאָה אֶת פְּלוֹנִי צוֹעֵק עַל

אַלְמוֹנִי וְלֹא עָלָיו, וְאָז לֹא מִתְגַּלּוֹת אֶצְלוֹ הַרְגָּשׁוֹת שְׁלִילִיּוֹת, כִּי לֹא הוּא הַנִּפְגָּע בַּמָּקוֹם הַזֶּה - הוּא מִתְבּוֹנֵן לְעַצְמוֹ: כָּל הַתְּכוּנוֹת הַשְּׁלִילִיּוֹת שֶׁאֲנִי רוֹאֶה כָּאן, הֵם בְּעֶצֶם לֹא מִי שֶׁאֲנִי רוֹאֶה מוּלִי. הָאָדָם שֶׁעוֹמֵד מוּלִי בִּבְסִיסוֹ הוּא נְשָׁמָה שֶׁכֻּלָּהּ טוֹב, אֶלָּא שֶׁעַל גַּבֵּיהָ יֶשְׁנָם לְבוּשִׁים שְׁלִילִיִּים. הַלְּבוּשִׁים הַשְּׁלִילִיִּים הַלָּלוּ אֵינָם הוֹפְכִים אוֹתוֹ לְרַע. הוּא נִשְׁאָר אָדָם טוֹב שֶׁעָלָיו לְהַפְשִׁיט אֶת הַלְּבוּשִׁים הַשְּׁלִילִיִּים שֶׁעַל גַּבֵּי נִשְׁמָתוֹ.

הַדְּבָרִים הַלָּלוּ הֵם הַגְדָּרוֹת, אֲבָל כַּאֲשֶׁר הַהַגְדָּרוֹת הַלָּלוּ מִתְגַּלּוֹת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם - הוּא יִגָּלֶה אַהֲבָה פְּנִימִית מְאֹד לְזוּלָתוֹ!

כָּל זְמַן שֶׁאָדָם לֹא עָבַד בַּצּוּרָה הַזּוֹ עִם עַצְמוֹ, הֲרֵי שֶׁהוּא חַי עִם תְּפִיסָה שֶׁל גּוּף, וּמִמֵּילָא יְזַהֶה כְּךָ גַּם אֶת זוּלָתוֹ. לָכֵן, כַּאֲשֶׁר יִגָּלֶה רַע בְּזוּלָתוֹ, יְשַׁיֵּךְ אֶת הָרַע לְעֶצֶם הָאֲנִי שֶׁל הָעוֹמֵד מוּלוֹ, וּבְוַדַּאי שֶׁלֹּא יוּכַל לְהִתְאַחֵד אִתּוֹ, כִּי עִם רַע - רַק רְשָׁעִים רוֹצִים לְהִתְאַחֵד.

משא"כ כַּאֲשֶׁר הָאָדָם בָּנָה אֶת עַצְמוֹ בְּתְקוּפָה אֲרֻכָּה מְאֹד, בְּמַהֲלַךְ שֶׁהוּא מַאֲמִין שֶׁעַל אַף כָּל חֶלְקֵי הָרַע שֶׁהוּא מְגַלֶּה בְּעַצְמוֹ בֶּאֱמֶת הוּא טוֹב - הֲרֵי שֶׁאֶת הָאוֹר הַזֶּה עָלָיו לְהַמְשִׁיךְ עַל כָּל יוֹשְׁבֵי תֵּבֵל. הוּא לֹא יָכוֹל לְהַשְׁאִיר אֶת הַתְּפִיסָה הַזּוֹ רַק כְּלַפֵּי עַצְמוֹ - אֲנִי טוֹב, וְחֶלְקֵי הָרַע שֶׁבִּי הֵם רַק לְבוּשִׁים, משא"כ אֵצֶל אֲחֵרִים, שֶׁהָרַע הוּא בְּעֶצֶם. לֹא! כְּשֵׁם שֶׁאֶצְלִי הָרַע שֶׁקַּיָּם הוּא לְבוּשׁ עַל גַּבִּי, אֲבָל עֶצֶם הָאֲנִי שֶׁלִּי הוּא טוֹב, כָּךְ גַּם בְּזוּלָתִי, עֶצֶם מְצִיאוּתוֹ טוֹבָה הִיא.

אהבה -אפלו לרשעים!

כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מִתְבּוֹנֵן בַּדְּבָרִים, מַעֲמִיק אוֹתָם בְּדַעְתּוֹ, וְהֵם נִקְנִים אֶצְלוֹ בְּלִבּוֹ - מֻבְטָח לוֹ בְּמֵאַת הָאֲחוּזִים שֶׁיַּרְגִּישׁ אַהֲבָה אֲפִלּוּ לָאֲנָשִׁים רָעִים!

הַפָּסוּק אוֹמֵר: "אוֹהֲבֵי ה' שִׂנְאוּ רַע", וּכְבָר דִּיְּקוּ הַמְפָרְשִׁים, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר כָּאן "שִׂנְאוּ רְשָׁעִים", אֶלָּא "שִׂנְאוּ רַע", כְּלוֹמַר אֶת הָרַע שֶׁבָּרְשָׁעִים, אֶת הָרֶשַׁע שֶׁבָּרְשָׁעִים - אוֹתוֹ יֵשׁ לִשְׂנֹא, וְלֹא אֶת עֶצֶם הָרְשָׁע עַצְמוֹ.

אָדָם שֶׁהִגִּיעַ לִתְפִיסָה עַצְמִית בַּחַיִּים שֶׁל עַצְמוֹ, שֶׁהוּא נְשָׁמָה שֶׁמֻּלְבָּשׁ עָלֶיהָ גּוּף וְעֶצֶם הָאֲנִי הוּא טוֹב, כַּאֲשֶׁר יַרְחִיב אֶת הָאוֹר הַזֶּה גַּם כְּלַפֵּי זוּלָתוֹ, הוּא יוּכַל לֶאֱהֹב כָּל אָדָם בַּבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, גַּם אֲנָשִׁים בַּעֲלֵי תְּכוּנוֹת לִכְאוֹרָה שְׁלִילִיּוֹת, וְיֶתֶר עַל כֵּן, לֹא רַק תְּכוּנוֹת, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֶת אֵלּוּ הַמַּגְשִׁימִים אֶת תְּכוּנוֹתֵיהֶם הַלְכָה לְמַעֲשֶׂה, רוֹצְחִים בְּפֹעַל, רְשָׁעִים אֲרוּרִים - גַּם כְּלַפֵּיהֶם יְיַחֵס אֶת הַהֶבְנָה כִּי הַבְּסִיס שֶׁלָּהֶם הוּא טוֹב, אֶלָּא שֶׁעַל גַּבָּיו יֶשְׁנוֹ מַלְבּוּשׁ שְׁלִילִי.

וּכְבָר גִּלָּה לָנוּ הַבַּעַל שֵׁם טוֹב הַקָּדוֹשׁ, שֶׁזּוּ תִּהְיֶה מַהוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, לְגַלּוֹת אַהֲבָה מֻחְלֶטֶת אֲפִלּוּ לָרְשָׁעִים הַגְּמוּרִים בְּיוֹתֵר.

כָּל זְמַן שֶׁאָדָם לֹא מַאֲמִין לְעַצְמוֹ שֶׁהוּא טוֹב - לֹא יוּכַל לְהַאֲמִין שֶׁזּוּלָתוֹ טוֹב. רַק אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ רֵאשִׁית כֹּל אֶת הָאֱמוּנָה כְּלַפֵּי עַצְמוֹ, שֶׁעֶצֶם מְצִיאוּתוֹ טוֹבָה, וְהוּא מִתְרַגֵּל לָתֵת וְלֹא לְקַבֵּל, וּעִי"ז מְסַלֵּק אֶת הַמָּסָךְ שֶׁל הָאֲנִי - אָדָם כָּזֶה יוּכַל לְהַרְחִיב אֶת הָאוֹר גַּם כְּלַפֵּי זוּלָתוֹ.

אָדָם שֶׁעָבַד לְהַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ כִּנְשָׁמָה שֶׁכֻּלָּהּ טוֹב, וְהָרָע הוּא רַק לְבוּשׁ עַל גַּבָּיו, אַךְ עֲדַיִן לֹא הִתְרַגֵּל לָתֵת, וְהוּא רַק מְקַבֵּל - הָרָצוֹן לְקַבֵּל יוֹצֵר חֲצִיצָה בֵּינוֹ לְזוּלָתוֹ, וּמְמֵילָא רַק עַל עַצְמוֹ הוּא מְסֻגָּל לְהִסְתַּכֵּל שֶׁהוּא טוֹב שֶׁמַּלְבָּשׁ עָלָיו רַע, אַךְ עַל זוּלָתוֹ יִסְתַּכֵּל שֶׁהוּא רַע בְּעֶצֶם.

מַדּוּעַ?

כִּי הוּא בָּנָה מְחִצָּה בֵּינוֹ לְזוּלָתוֹ. הָרָצוֹן שֶׁלּוֹ לְקַבֵּל מַעֲמִיד אוֹתוֹ כִּמְצִיאוּת עַצְמִית, וְלָכֵן הֲגַם שֶׁכְּלַפֵּי עַצְמוֹ הוּא הִגִּיעַ לְהַכָּרָה שֶׁבְּעֶצֶם הוּא טוֹב, וְכָל הָרַע שֶׁבּוֹ הוּא רַק לְבוּשׁ עַל גַּבָּיו - אַךְ הוּא לֹא יָכוֹל לְהַעֲבִיר תְּפִיסָה זוֹ גַּם כְּלַפֵּי זוּלָתוֹ, כִּי אֶת הַטּוֹב הוּא רוֹצֶה לִשְׁאֹב רַק לְעַצְמוֹ, וּכְלַפֵּי זוּלָתוֹ עֵינוֹ תִּהְיֶה חַ"ו כְּמוֹ בִּלְעָם הָרָשָׁע, עַיִן רָעָה.

רַק אָדָם שֶׁבָּנָה בְּעַצְמוֹ תְּפִיסָה שֶׁהוּא טוֹב שֶׁמַּלְבָּשׁ עָלָיו רַע, וּבְנוֹסָף הִתְרַגֵּל לָתֵת וְלֹא לְקַבֵּל - הֲרֵי שֶׁסִּלֵּק אֶת הַמְּחִצָּה בֵּינוֹ לְזוּלָתוֹ, וְאָז בִּיכָלְתּוֹ לְהַמְשִׁיךְ אֶת הַטּוֹב שֶׁגִּלָּה אֵצֶל עַצְמוֹ גַּם בְּזוּלָתוֹ, וְהַגִּלּוּי הַזֶּה שֶׁיְּגַלֶּה בְּזוּלָתוֹ יַרְחִיב אֶצְלוֹ אֶת תְּפִיסַת הַטּוֹב לְכָל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ. הַרְחָבַת הַטּוֹב לְכָל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ תְּגַלֶּה אֶצְלוֹ אֶת עוֹלָם הָאַהֲבָה הָאֲמִתִּית הַמְאַחֶדֶת אֶת כָּל הַנִּבְרָאִים כֻּלָּם.

כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מַרְגִּישׁ שִׂנְאָה לְזוּלָתוֹ, בְּהֶכְרֵחַ שְׁקָעִים בּוֹ אֶחָד מִשְּׁנֵי הַלִּקּוּיִים: אוֹ שֶׁהוּא לֹא חָשׁ אֶת עַצְמוֹ כְּטוֹב בְּעֶצֶם שֶׁעַל גַּבָּיו מֻלְבָּשׁ רַע, אוֹ לְחִלּוּפִין, אֶת עַצְמוֹ הוּא חָשׁ כְּטוֹב שֶׁמַּלְבָּשׁ עָלָיו רַע, אַךְ קַיָּם בּוֹ עֲדַיִן רָצוֹן שֹׁרְשִׁי לְקַבֵּל, וְרָצוֹן זֶה מוֹנֵעַ מִמֶּנּוּ אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לְהַרְחִיב אֶת הַתְּפִיסָה הַקַּיֶּמֶת בְּנַפְשׁוֹ כְּלַפֵּי זוּלָתוֹ.

אָדָם שֶׁבָּנָה תְּפִיסָה עַצְמִית שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב, וְהָרַע הוּא רַק לְבוּשׁ עַל גַּבָּיו, וְגַם הִרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לָתֵת וְלֹא לְקַבֵּל - בְּהֶכְרֵחַ שֶׁתְּפִיסַת נַפְשׁוֹ תִּהְיֶה שֶׁיֵּאָהֵב כָּל אָדָם בַּבְּרִיאָה.

בְּוַדַּאי שֶׁהַדְּבָרִים אֵינָם בָּאִים בְּבַת אַחַת, אֶלָּא זֶהוּ עוֹלָם שֶׁל הַדְרָגָה: כְּכָל שֶׁיְּעַמִּיק יוֹתֵר אֶת הַדְּבָרִים בְּעַצְמוֹ, וּכְכָל שֶׁיִּבְנֶה יוֹתֵר בְּנַפְשׁוֹ אֶת כֹּחַ הַנְּתִינָה וְיִשָּׁרֵשׁ מֵעַצְמוֹ אֶת כֹּחַ הַקַּבָּלָה - כָּךְ יְגַלֶּה יוֹתֵר בְּעַצְמוֹ עוֹלָם שֶׁל אַהֲבָה לְזוּלָתוֹ.

על כל פשעים תכסה אהבה

בַּמַּבָּט הַשִּׁטְחִי נִרְאֶה לִבְנֵי אָדָם: אֵין כָּזֶה מֻשָּׂג לֶאֱהֹב אֲנָשִׁים רָעִים. יְמוּת בְּחֶטְאוֹ - הֵם אוֹמְרִים. אָדָם שֶׁעָשָׂה מַעֲשִׂים רָעִים - שֶׁיִּשַּׁלֵּם!

בְּוַדַּאי שֶׁנִּצְרָךְ עֹנֶשׁ. "אִלְמָלֵא מוֹרָאָה שֶׁל מַלְכוּת, אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוֹ" (עֵבוֹדָה זָרָה ד ע"א), אִלְמָלֵא שֶׁהָיָה חֹק וּמִשְׁפָּט בָּעוֹלָם - לֹא הָיָה קִיּוּם לַבְּרִיאָה. אֶבֶל דַּיָּן שֶׁיּוֹשֵׁב בֵּית-דִּין הַגָּדוֹל, שֶׁדָּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְהוּא פּוֹסֵק שֶׁאָדָם פְּלוֹנִי חַיָּב מִיתָה, וְהוּא לֹא אוֹהֵב אוֹתוֹ אַהֲבַת נֶפֶשׁ - בְּעֹמֶק נַפְשׁוֹ יֵשׁ לוֹ רָצוֹן לִרְצֹחַ!

אִם הוּא אוֹהֵב אוֹתוֹ אַהֲבַת נֶפֶשׁ, וּאעפי"כ הוּא מֵבִין שֶׁמֻּכְרָחִים לִגְזֹר עָלָיו גְּזַר דִּין מָוֶת - הֲרֵי שֶׁזּוֹ אֵיננָּה סְתִירָה, כִּי מֵחַד הוּא אוֹהֵב אוֹתוֹ, אֶבֶל מֵאִידָךְ הָאָדָם עָבַר אֶת מַה שֶּׁעָבַר וְצָרִיךְ לָדוּן אוֹתוֹ לְפִי דִּינוֹ.

אֶבֶל אִם אֵין לוֹ אַהֲבָה לְזוּלָתוֹ, וּבְכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ הוּא מְסֻגָּל לְקַבֵּל הַחְלָטָה שֶׁפְּלוֹנִי חַיָּב מִיתָה - הַחְלָטָה זוֹ נוֹבַעַת בְּעֹמֶק גַּם מֵחֲמַת שֶׁהוּא לֹא מַכִּיר בֶּאֱמֶת בְּקִיּוּם זוּלָתוֹ, הוּא שָׁקוּעַ בְּתוֹךְ עַצְמוֹ.

יֶשְׁנוֹ מִשְׁפָּט עָמֹק שֶׁאָמַר ר' יְרוּחָם זַצ"ל, הַמַּשְׁגִּיחַ שֶׁל יְשִׁיבַת מִיר. הוּא אָמַר כָּךְ: אֵין בֶּן אָדָם בָּעוֹלָם שֶׁמְּסֻגָּל לִרְצֹחַ.

וְאַף שֶׁהֲרֵי יְדוּעִים לָנוּ אֵינְסְפּוֹר מִקְרֵי רֶצַח, מִדּוֹרוֹת קַדְמוֹנִים וְעַד הַיּוֹם, וְאֵלּוּ כְּמֵעַט מַעֲשִׂים שֶׁבְּכָל יוֹם?

אָמַר ר' יְרוּחָם: אִם אָדָם בָּאֱמֶת הָיָה מַרְגִּישׁ שֶׁהַשֵּׁנִי קַיָּם - הוּא לֹא הָיָה מְסֻגָּל לִרְצֹחַ אוֹתוֹ! אָדָם שֶׁבְּכָל אֹפֶן רוֹצֵחַ, עוֹשֶׂה זֹאת מֵחֲמַת שֶׁהוּא שָׁקוּעַ בַּחַיִּים שֶׁל עַצְמוֹ, וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ שֶׁהַשֵּׁנִי קַיָּם, לְדִידוֹ הוּא כְּבָיכוֹל לֹא קַיָּם! אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהוּא לֹא מַרְגִּישׁ כְּלָל שֶׁהוּא קַיָּם, אַךְ אֵין לוֹ הַרְגָּשַׁת קִיּוּם מֻחְלֶטֶת בְּזוּלָתוֹ, הוּא מַעֲמִיד אֶת חַיָּיו מִסָּבִיב לְעַצְמוֹ.

משא"כ אָדָם שֶׁסִּלֵּק אֶת הַמְּחִצּוֹת, הוּא מַרְגִּישׁ שֶׁהַשֵּׁנִי קַיָּם, וְלָכֵן אֲפִלּוּ אִם זוּלָתוֹ הוֹסִיף עָוֹל עַל פֶּשַׁע - מֵחַד צָרִיךְ לְהַעֲמִידוֹ בִּמְקוֹמוֹ, אֶבֶל מֵאִידָךְ הַדָּבָר אֵינוֹ פּוֹגֵעַ בָּאַהֲבָה שֶׁיֶּשְׁנָהּ בּוֹ כְּלַפָּיו.

נִמְצָא אִם כֵּן, שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא לְסַלֵּק אֶת הָרָצוֹן לְקַבֵּל, וּלְגַלּוֹת אֶת הָרָצוֹן לָתֵת, וְאָז הוּא יְגַלֶּה אַהֲבָה מֻחְלֶטֶת לְזוּלָתוֹ. וַאֲפִלּוּ אִם יְגַלֶּה רֹעַ בְּזוּלָתוֹ - הַדָּבָר לֹא יְהַוֶּה חֲצִיצָה, כִּי הָאַהֲבָה תְּגַלֶּה אֲצִלוֹ שֶׁזּוּלָתוֹ בְּעֶצֶם טוֹב, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ עַל גַּבָּיו לְבוּשִׁים רָעִים.

בְּוַדַּאי שֶׁהַלְּבוּשִׁים הַלָּלוּ יוֹצְרִים הַפְרָעָה מְסֻיֶּמֶת, אַךְ כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים חָז"ל "אַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה". אִם אֵין לָאָדָם אַהֲבָה לְזוּלָתוֹ - כָּל הַפְרָעָה קְטַנָּה מְהַוָּה מִיָּד סִבָּה לְאִי יְצִירַת קֶשֶׁר אוֹ לְנִתּוּק הַקֶּשֶׁר אִם הוּא כְּבָר קַיָּם. אֲבָל כַּאֲשֶׁר קַיֶּמֶת אַהֲבָה עַזָּה בֵּין בְּנֵי אָדָם, אֲפִלּוּ שֶׁהֵם מְגַלִּים תְּכוּנוֹת שְׁלִילִיּוֹת, אִם הָאַהֲבָה הִיא אַהֲבָה אֲמִתִּית, הִיא תִּגְבַּר עַל הַתְּכוּנוֹת הַשְּׁלִילִיּוֹת.

כָּךְ רוֹאִים אָנוּ בֵּין בְּנֵי זוּג, שֶׁכַּאֲשֶׁר הֵם בָּנוּ לְעַצְמָם מַעֲרֶכֶת פְּנִימִית אֲמִתִּית, אֲפִלּוּ אִם לְאַחַר תְּקוּפָה מִתְגַּלֶּה חִסָּרוֹן בְּאֶחָד מִבְּנֵי הַזּוּג, בֶּן הַזּוּג נוֹטֶה לְהַעֲלִים עַיִן מִנְּקֻדַּת הַחִסָּרוֹן, מֵחֲמַת שֶׁהָאַהֲבָה חֲזָקָה יוֹתֵר.

נִמְצָא, שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיּוּכַל אָדָם לְהִתְחַבֵּר לְזוּלָתוֹ, לֹא יַעֲזֹר לְמוּד זְכוּת בִּלְבַד, כִּי גַּם אִם יְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת כָּלְשֶׁהִי, אַךְ סוֹף כָּל סוֹף אֵיךְ יִתְחַבֵּר אֵלָיו?

רַק כַּאֲשֶׁר אָדָם הוֹלֵךְ בְּתַהֲלִיךְ שֶׁהִזְכַּרְנוּ, הוּא בּוֹנֶה עוֹלָם שֶׁל טוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ, וּמְסַלֵּק אֶת הַמְּחִצָּה בֵּינוֹ לְזוּלָתוֹ ע"י בִּנְיַן רָצוֹן לָתֵת וְלֹא לְקַבֵּל - אָז הוּא יְגַלֶּה עוֹלָם שֶׁל אַהֲבָה, וְהָרַע יִתְגַּמֵּד בְּיַחַס לְגִלּוּי הָאַהֲבָה.

השקוע בעצמו לא יוכל לפתח אהבה לזולתו

הַדְּבָרִים אוּלַי נִשְׁמָעִים בַּתְּחִלָּה רְחוֹקִים מֵעַט מֵהַשָּׂגוֹת בְּנֵי הָאָדָם, מֵחֲמַת שֶׁעַל דֶּרֶךְ כְּלָל אֲנָשִׁים שְׁקוּעִים בְּתוֹךְ עַצְמָם, אוֹ בְּעוֹלָם חָמְרִי אוֹ בְּעוֹלָם רוּחָנִי, אוֹ לְחִלּוּפִין יֶשְׁנָם אֲנָשִׁים שֶׁמַּעֲמִידִים אֶת עַצְמָם מִבֹּקֶר עַד לַיְלָה לָתֵת לְזוּלָתָם, הֵם פּוֹתְחִים אִרְגּוּנֵי חֶסֶד גְּדוֹלִים וְכַדּוֹמֶה - אַךְ מֵעוֹלָם לֹא גִּלּוּ אֶת הַנְּשָׁמָה שֶׁל עַצְמָם.

וּכְשֵׁם שֶׁאָדָם הַשָּׁקוּעַ בְּתוֹךְ עַצְמוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת בְּהֶכְרֵחַ שֶׁלֹּא יֹאהַב בֶּאֱמֶת אֶת זוּלָתוֹ - כָּךְ גַּם אָדָם הַשָּׁקוּעַ בְּתוֹךְ עַצְמוֹ בְּרוּחָנִיּוּת לֹא יוּכַל לֶאֱהֹב אֶת זוּלָתוֹ, הוּא סוֹף כָּל סוֹף חַי בְּתוֹךְ עַצְמוֹ, הוּא מְחַפֵּשׂ מִצְווֹת לְעַצְמוֹ, הוּא מְחַפֵּשׂ רוּחָנִיּוּת לְעַצְמוֹ.

גַּם אָדָם שֶׁמִּבֹּקֶר עַד לַיְלָה עוֹסֵק בַּהֲטָבָה [מִתְנַדֵּב בזק"א וְכַדּוֹמֶה], אֲבָל אֵין לוֹ תְּפִיסָה פְּנִימִית בְּנִשְׁמָתוֹ - הֲרֵיהוּ בְּבְחִינַת גּוּף בְּלִי נְשָׁמָה. הוּא יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂי חֶסֶד יוֹמָם וְלַיְלָה, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה יָמִים בַּשָּׁנָה, אֲבָל לְמִי הוּא יִתְחַבֵּר? כְּשֵׁם שֶׁאֵצֶל עַצְמוֹ הַזֶּהוּי שֶׁלּוֹ הוּא גּוּף - גַּם עִם זוּלָתוֹ הַזֶּהוּי יִהְיֶה זֶהוּי שֶׁל גּוּף, וַהֲרֵי הַגּוּף יֵשׁ בּוֹ רַע וְאִי אֶפְשָׁר לְהִתְחַבֵּר אֵלָיו בִּשְׁלֵמוּת.

בְּוַדַּאי שֶׁהַנְּתִינָה תַּפְחִית אֶת הַחִכּוּכִים, אִם הִיא נְתִינָה בְּלִי רָצוֹן לְקַבֵּל, אַךְ אֵין בְּכֹחָהּ לִבְנוֹת אָדָם מִתְאַחֵד בְּעֶצֶם.

יֵשׁ אָדָם שֶׁמְּסֻגָּל לְהִתְנַדֵּב שְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת בְּיוֹם שֶׁל נְתִינָה, אֲבָל כְּשֶׁמִּישֶׁהוּ יַפְרִיעַ לוֹ בְּדָבָר קָטָן הוּא יִצְוַח עָלָיו בְּצְוָחוֹת נוֹרָאִיּוֹת. כֵּיצַד יְכוֹלָה לְהִתְיַשֵּׁב סְתִירָה זוֹ - מִצַּד אֶחָד הוּא נוֹתֵן הַרְבֵּה, וּמֵאִידָךְ עַל דָּבָר קָטָן הוּא לֹא מוֹחֵל?

תְּשׁוּבָה לַדָּבָר: הוּא נוֹתֵן מִגּוּפוֹ, אַךְ הוּא לֹא מְגַלֶּה אֶת נִשְׁמָתוֹ וְלָכֵן אֵינֶנּוּ מְסֻגָּל לְהִתְאַחֵד עִם זוּלָתוֹ. הִתְאַחֲדוּת עִם הַזּוּלַת חַיֶּבֶת לִנְבֹּעַ רֵאשִׁית מִגִּלּוּי הַטּוֹב הָרוּחָנִי שֶׁבְּתוֹךְ עַצְמוֹ, לְאַחַר מִכֵּן לְזַהּוֹת אוֹתוֹ בְּזוּלָתוֹ, וְאָז לְהִתְאַחֵד.

הקשי להתאחד עם בעל תכונות שונות.

בֵּאַרְנוּ עַד עַתָּה אֶת הַטַּעַם הָרִאשׁוֹן שֶׁמּוֹנֵעַ אֶת הַהִתְאַחֲדוּת בֵּין בְּנֵי אָדָם - הָרֹעַ הַמִּתְגַּלֶּה בַּזּוּלַת. אַךְ כָּאמוּר יֶשְׁנוֹ טַעַם נוֹסָף הַמַּקְשֶׁה עַל הָאָדָם לְהִתְאַחֵד עִם זוּלָתוֹ, וְהוּא: הַשֹּׂנְאִי. אֲפִלּוּ כַּאֲשֶׁר אָדָם מוֹצֵא אָדָם שֶׁהַבָּסִיס שֶׁלּוֹ הוּא חִיּוּבִי, טוֹב, אַךְ לְעִתִּים תְּכוּנוֹת הַנֶּפֶשׁ שֶׁלּוֹ נוֹגְדוֹת מְאֹד לִתְכוּנוֹתָיו.

דֻּגְמָא פְּשׁוּטָה: אָדָם מְסֻדָּר לְמַדַּי, כַּאֲשֶׁר הוּא נִפְגָּשׁ עִם הָאָדָם שֶׁהַסֵּדֶר הוּא לֹא גּוּלַת הַכּוֹתֶרֶת שֶׁל מַעֲשָׂיו בִּלְשׁוֹן הַמְעָטָה - קָשֶׁה לוֹ לְתַקְשֵׁר אִתּוֹ. הֵם קוֹבְעִים זְמַן וְהוּא מְאַחֵר בְּשִׁלְשֶׁת-רְבָעֵי שָׁעָה. הֵם עוֹבְדִים יַחַד עַל יְצִירַת מִסְמָכִים, וּכְשֶׁשּׁוֹאֵל אוֹתוֹ הֵיכָן הֵם, הוּא מַנִּיחַ יָדוֹ עַל רֹאשׁוֹ בִּמְבוּכָה וְאָמַר: לֹא זוֹכֵר הֵיכָן הִנַּחְתִּי אוֹתָם...

לְאָדָם מְסֻדָּר קָשֶׁה לְהִתְאַחֵד עִם אָדָם כָּזֶה. אֲפִלּוּ שֶׁהוּא מֵבִין שֶׁהָאָדָם הָעוֹמֵד מוּלוֹ הוּא טוֹב לֵב, הוּא בֶּאֱמֶת אָדָם שָׁרוּצָה לַעֲזוֹר וּלְהַעֲנִיק - אֲבָל מִבְּחִינָה מַעֲשִׂית קָשֶׁה לוֹ לִיצֹר עִמּוֹ שִׁתּוּף פְּעֻלָּה, חֹסֶר הַסֵּדֶר יוֹצֵר הַפְרָעָה לַנֶּפֶשׁ.

דֻּגְמָא נוֹסֶפֶת: אָדָם נָחֶרָץ, זָרִיז, כְּשֶׁהוּא פּוֹגֵשׁ אָדָם מָתוּן, מְיֻשָּׁב, כְּזֶה שֶׁכָּל פְּעֻלָּה נַעֲשֵׂית אֶצְלוֹ לְאַט לְאַט, צַעַד אַחֲרֵי צַעַד בְּצַעֲדֵי צָב - אַף שֶׁבָּרוּר לְכָל אֶחָד שֶׁהָעוֹמֵד מוּלוֹ הוּא בַּעַל רָצוֹן טוֹב, אַךְ הֵם אֵינָם מַצְלִיחִים לְתַקְשֵׁר בְּעוֹלַם הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁכֵּן לְכָל אֶחָד יֵשׁ מִבְנֶה רֹאשׁ שׁוֹנֶה אֵיךְ לִפְעֹל.

לֹא בָּאתִי לְהַמְלִיץ לָהֶם לְהָקִים יַחַד מִפְעָל... אֲבָל אָדָם חַיָּב לְהִתְאַחֵד עִם כָּל נַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל בַּתְּחִלָּה, וּלְאַחַר מִכֵּן עִם כָּל יוֹשְׁבֵי תֵּבֵל, כְּמוֹ שֶׁהַזְכַּר.

נָבֵאר מְעַט אֵיךְ עוֹשִׂים זֹאת.

הרחבת גבולות הנפש ע"י חבור למנוגד

חַיִּים אָנוּ בְּעוֹלָם שֶׁבּוֹ תְּכוּנוֹת נֶפֶשׁ שֶׁל בְּנֵי הָאָדָם אֵינָן שָׁווֹת. פְּעָמִים הֵן פָּחוֹת נוֹגְדוֹת וּפְעָמִים מְנֻגָּדוֹת הֵן יוֹתֵר.

מָה הַתּוֹעֶלֶת שֶׁתֵּצֵא לְאָדָם אִם יִתְאַחֵד עִם אָדָם שֶׁטְּבָעָיו הֲפוּכִים לְגַמְרֵי מִמֶּנּוּ? הֲרֵי אָדָם מְסֻדָּר לְמָשָׁל, רוֹאֶה אֶת הַסֵּדֶר כְּמֶרְכָּז בְּסִיסִי בְּצוּרַת מִבְנֶה הַפְּעֻלָּה. נָכוֹן אָמְנָם שֶׁנֶּאֱמַר "מִכָּל מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי", אַךְ הוּא אֵינֶנּוּ סָבוּר שֶׁרָאוּי לוֹ לִלְמֹד מֵאִישׁ מְפֻזָּר שֶׁאֵין בּוֹ סֵדֶר. הוּא מוּכָן לִלְמֹד מִמֶּנּוּ אוּלַי נְקֻדּוֹת אֲחֵרוֹת, אֲבָל אֶת הַתְּכוּנָה הַזּוֹ - לָמָּה לוֹ לִלְמֹד? וְלִכְאוֹרָה הוּא גַּם צוֹדֵק.

אֲבָל בָּעֹמֶק צָרִיךְ לָדַעַת שֶׁהַמְּצִיאוּת אֵינָהּ בְּדִיּוּק כָּךְ. חַז"ל אוֹמְרִים: "אָדָם הָרִאשׁוֹן - מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵה הַשָּׁמָיִם'. כֵּיוָן שֶׁסָּרַח - הִנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָדוֹ עָלָיו וּמְעָטוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּכָה'" (חֲגִיגָה יב ע"א). מִתְּחִלָּה, כַּאֲשֶׁר נִבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן, יְצִיר כַּפָּיו שֶׁל

בּוֹרֵא עוֹלָם, גָּדְלוֹ הָיָה מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, הוּא הָיָה מְמַלֵּא אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. לְאַחַר שֶׁחָטָא - מִעָטוֹ הַקָּבָ"ה עַד ק"כ אַמָּה.

בְּוַדַּאי שֶׁדִּבְרֵי חֲז"ל שֶׁהָאָדָם הָיָה מְמַלֵּא אֶת כָּל הָעוֹלָם מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ אֵינָם כִּפְשׁוּטָם, כִּי אִם כֵּן, הֵיכָן הָיָה לוֹ מָקוֹם לְהָרִים יָד אוֹ רֶגֶל, וּכְמוֹ כֵן הֵיכָן הָיָה מָקוֹם לִשְׁאָר הַנִּבְרָאִים שֶׁנִּבְרְאוּ בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה?

בְּהֶכְרֵחַ אֲפוֹא, שֶׁחֲזַ"ל דִּבְּרוּ עַל הַבְחָנָה פְּנִימִית שֶׁל מִלּוּי הָעוֹלָם מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, וְנִתְבּוֹנֵן מְעַט בְּעֹמֶק דִּבְרֵיהֶם.

נַמְשִׁיךְ עִם הַדֻּגְמָא שֶׁל סֵדֶר. בְּוַדַּאי שֶׁסֵּדֶר הוּא דָּבָר מְאֹד חִיּוּבִי, אֲבָל מֵאִידָךְ הַסֵּדֶר הוּא כֹּחַ הַגְבָּלָה. כָּל עִנְיַן הַסֵּדֶר הוּא לְהַגְבִּיל אֶת הַדָּבָר. אִם אָדָם רוֹצֶה לְמַשֵּׁל לִשְׁמֹר מִסְמָכִים חֲשׁוּבִים, כְּגוֹן חוֹזֶה רְכִישָׁה שֶׁל דִּירָה וְכַדּוֹמֶה, הוּא מְתַיֵּק אוֹתוֹ בְּתוֹךְ קְלְסֶר, וּמַנִּיחַ אֶת הַקְּלְסֶר בְּמָקוֹם שָׁמוּר. וְאִם הוּא חַשְׁשָׁן יוֹתֵר - מַנִּיחוֹ בְּכַסָּפֶת. הֲרֵי שֶׁהִגְבִּיל אֶת מְקוֹם הַחוֹזֶה, קָבַע לוֹ מָקוֹם: כָּאן הוּא יִהְיֶה וְלֹא בְּמָקוֹם אַחֵר.

כי זהו ענינו של הסדר - להגביל.

גְּבוּל הָאָדָם בְּגוּפוֹ הוּא מְצֻמְצָם מְאֹד, כָּל אֶחָד לְפִי גָּבְהוֹ וְרָחְבּוֹ. אֲבָל בִּפְנִימִיּוּתוֹ, יֵשׁ בּוֹ אֶת הַכֹּחַ לְהִתְאַחֵד עִם כָּל הַנִּבְרָאִים כֻּלָּם - קֹדֶם עִם הַמְדַבֵּר, לְאַחַר מִכֵּן עִם הַחַי, הַצּוֹמֵחַ וְהַדּוֹמֵם. הֲרֵי שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם בָּעֹמֶק הִיא לְהַרְחִיב אֶת הַגְּבוּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ.

אָדָם לִפְנֵי שֶׁהִתְחַתֵּן הָיָה לוֹ גְּבוּל שֶׁל רָזֶק. כְּשֶׁהִתְחַתֵּן, הִרְחִיב אֶת גְּבוּלוֹ. הַגְּבוּל שֶׁהָיָה לוֹ עַד עַכְשָׁו הִתְמוֹסֵס וְהוּא קִבֵּל גְּבוּל חָדָשׁ, רָחָב יוֹתֵר. כשב"ה נוֹלְדוּ לוֹ יְלָדִים - הוּא הִתְרַחֵב עוֹד יוֹתֵר. הַגְּבוּל הַקּוֹדֵם הִתְמוֹסֵס, וְגַלָּה גְּבוּל רָחָב יוֹתֵר.

זֶהוּ גְּבוּל חִיצוֹנִי, גּוּפָנִי. אֲבָל בַּפְּנִימִיּוּת, אָדָם צָרִיךְ לַחֲזֹר לְמַצָּב שֶׁהוּא מְמַלֵּא אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. מִלּוּי שֶׁל הָאָדָם מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ אֵינוֹ בְּמוּבָן שֶׁיִּהְיֶה גְּבַהּ מְמַדִּים כְּעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן, אֶלָּא שֶׁבִּתְכוּנַת נַפְשׁוֹ יִתְאַחֵד עִם הַכֹּל.

בִּכְדֵי שֶׁהָאָדָם יוּכַל לְהִתְאַחֵד עִם הַכֹּל, הוּא חַיָּב לְהַרְחִיב אֶת הַמִּסְגְּרוֹת הַמַּכְרוֹת לוֹ. אִם אָדָם יִהְיֶה שַׁמְרָן לְהִתְמַקֵּד בַּטְּבָעִים שֶׁלּוֹ, וְיַעֲבֹד לְהִתְאַחֵד רַק עִם אֲנָשִׁים שֶׁהֵם מֵעֵין הַטְּבָעִים שֶׁלּוֹ, מְסֻדָּרִים כָּמוֹהוּ, בַּעֲלֵי צוּרַת חֲשִׁיבָה בְּעֶרֶךְ כָּמוֹהוּ - הֲרֵי שֶׁיִּשָּׁאֵר עַל הַגְּבוּל הַקַּיָּם שֶׁבּוֹ.

אֲבָל הַקָּבָ"ה לֹא לְשֵׁם כָּךְ בָּרָא אֶת הָעוֹלָם. רְצוֹן הַבּוֹרֵא שֶׁהָאָדָם יִתְרַחֵב, וְנִתֵּן דֻּגְמָא פְּשׁוּטָה:

אֲנָשִׁים אוֹהֲבִים לְגַדֵּל בַּעֲלֵי חַיִּים, כָּל אֶחָד לְפִי הַבַּעַל חַי שֶׁאוֹתוֹ הוּא מְחַבֵּב. מַדּוּעַ? בְּוַדַּאי, יֵשׁ כָּאֵלֶּה שֶׁאוֹמְרִים: חֲתוּלָה אַף פַּעַם לֹא צוֹעֶקֶת, נוֹחַ לִחְיוֹת אִתָּהּ... אֲבָל מָה הַסִּבָּה הַפְּנִימִית?

כִּי בְּעֶצֶם הָאָדָם בְּטִבְעוֹ צָרִיךְ לְהִתְרַחֵב. הוּא נִפְגָּשׁ עִם בְּנֵי אָדָם וְקָשֶׁה לוֹ לְהִתְרַחֵב, הֵם מִתְנַגְּדִים לוֹ, אָז הוּא לוֹקֵחַ בַּעֲלֵי חַיִּים וּמְנַסֶּה לְהִתְרַחֵב דַּרְכָּם. וְזֶה מִפְּנֵי הַטֶּבַע הַבְּסִיסִי שֶׁל הָאָדָם שֶׁהוּא רוֹצֶה לְהִתְרַחֵב. אָדָם מִשְׁתּוֹקֵק לִבְנוֹת בַּיִת, מִשְׁתּוֹקֵק שֶׁיִּהְיוּ לוֹ יְלָדִים, הוּא מִשְׁתּוֹקֵק לְהַרְחִיב אֶת מַעְגַּל הַפַּרְנָסָה שֶׁלּוֹ. תְּכוּנַת הָאָדָם הִיא הִתְרַחֲבוּת.

אִם אָדָם מַצִּיב לְעַצְמוֹ גְּבוּלוֹת שֶׁל תְּכוּנוֹת נֶפֶשׁ: עִם פְּלוֹנִי אֶתְחַבֵּר כִּי טִבְעוֹ שָׁוֶה לִי, עִם אַלְמוֹנִי לֹא אֶתְחַבֵּר כִּי טִבְעוֹ אֵינוֹ שָׁוֶה לִי - בְּוַדַּאי שֶׁהוּא מַרְחִיב אֶת שְׂדֵה הַפְּעֻלָּה שֶׁלּוֹ בְּעֶצֶם הִתְחַבְּרוּתוֹ עִם מִי שֶׁהוּא מִתְחַבֵּר, אֲבָל רָמַת הַהַרְחָבָה נְמוּכָה מְאֹד.

כְּכָל שֶׁאָדָם מֵבִין שֶׁתְּכוּנַת נַפְשׁוֹ הִיא הִתְרַחֲבוּת, וְהוּא מַכִּיר שֶׁהַהִתְרַחֲבוּת בָּאָה ע"י סִלּוּק הַגְּדָרִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּנֶּפֶשׁ - הֲרֵי שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל לִפְעָמִים לְהִתְחַבֵּר דַּוְקָא לְאָדָם הָפְכִּי מִמֶּנּוּ לַחֲלוּטִין, כִּי בִּנְיַן נַפְשׁוֹ נַעֲשֶׂה דַּוְקָא ע"י הַהֶפְכִּים שֶׁהוּא מְגַלֶּה בְּזוּלָתוֹ וּמִתְאַחֵד עִמָּהֶם.

לְדֻגְמָא: אָדָם נִמְרָץ, פָּעִיל, אֲשֶׁר מַחֲלִיט לַעֲבֹד עִם אָדָם שָׁקֵט, שָׁלֵו. הֵם קָמִים בַּבֹּקֶר, מַחְלִיטִים לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ - וְהַמַּעֲשֶׂה לוֹקֵחַ זְמַן, לֹא מִתְקַדֵּם לְפִי הַתָּכְנִיּוֹת. זֶה אָמְנָם לֹא קַל, אַךְ מִכֹּחַ הַתְּכוּנָה שֶׁהוּא מְסֻגָּל לִסְבֹּל גַּם אִטִּיּוּת, הוּא קוֹנֶה לְעַצְמוֹ הִתְרַחֲבוּת בְּטֶבַע נַפְשׁוֹ. עַד עַכְשָׁו הָיָה לוֹ גָּדֵר בַּנֶּפֶשׁ שֶׁנִּקְרָא זְרִיזוּת, עַכְשָׁו הוּא קָנָה בְּנַפְשׁוֹ גַּם אֶת כֹּחַ הָאִטִּיּוּת. הוּא הִרְחִיב אֶת גְּבוּלוֹת הַנֶּפֶשׁ שֶׁלּוֹ.

צורת ההתרחבות - לפי הזיהוי העצמי

נִתַּן מָשָׁל בִּכְדֵי שֶׁהַדְּבָרִים יִהְיוּ יוֹתֵר מוּחָשִׁיִּים לַנֶּפֶשׁ.

אִם נַקִּח אָדָם וְנַכְנִיס אוֹתוֹ לְצִינּוֹק שֶׁרָחְבּוֹ שִׁבְעִים ס"מ עַל שִׁבְעִים ס"מ, וְגָבְהוֹ מֶטֶר תִּשְׁעִים, נְשַׁלְשֵׁל לְשָׁם מִדֵּי יוֹם מְעַט אֹכֶל וּמְעַט מַיִם - יִהְיֶה לוֹ קָשֶׁה מְאֹד לִחְיוֹת שָׁם. וְלֹא רַק מִשּׁוּם שֶׁהוּא רוֹצֶה לִשְׁכַּב, אֶלָּא עֶצֶם הַתְּפִיסָה שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהוּא נִמְצָא בְּמֶרְחָב כָּל כָּךְ מְצֻמְצָם הוֹרֶסֶת אוֹתוֹ.

כְּמוֹ צִפּוֹר הַנִּמְצֵאת בְּכַלּוּב, אֲשֶׁר כָּל הַזְּמַן מְחַפֶּשֶׂת אֶת הַדְּרוֹר - כָּךְ טֶבַע כָּל אָדָם שֶׁהוּא מְחַפֵּשׂ דְּרוֹר. בְּעֵרֶךְ שִׁלְשִׁים אָחוּז מִתּוֹשְׁבֵי הַמְּדִינָה טָסִים בְּתְקוּפַת הַחֹפֶשׁ לְחוּץ לָאָרֶץ, כָּל אֶחָד מְחַפֵּשׂ אֵיזֶה מָקוֹם בָּעוֹלָם לִשְׁהוֹת בּוֹ. זֶהוּ צֹרֶךְ פְּנִימִי לְהִתְרַחֵב, לְגַלּוֹת מְקוֹמוֹת נוֹסָפִים.

אֶלָּא, שֶׁהָאָדָם יָכוֹל לִתְפֹּס אֶת הַצֹּרֶךְ הַזֶּה בִּתְפִיסָה גּוּפָנִית, וּבְכֹחוֹ גַּם לִתְפֹּס זֹאת בִּתְפִיסָה פְּנִימִית, בִּתְפִיסָה נִשְׁמָתִית. כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מְזַהֶה אֶת עַצְמוֹ כְּגוּף, הֲרֵי שֶׁהוּא מְחַפֵּשׂ

הִתְרַחֲבוּת בַּגּוּף, בְּנַשְׁמִיּוּת - בּוֹנֶה לְעַצְמוֹ וִילָה מְפֹאֶרֶת עִם שְׁלֹשָׁה מִפְלָסִים, טָס לְחו"ל וְכַדּוֹמֶה. כִּי הוּא מְפָרֵשׁ אֶת הָרָצוֹן לְהִתְרַחֲבוּת בִּכְלֵי הַגּוּף שֶׁל עַצְמוֹ.

משא"כ כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מְזַהֶה אֶת עַצְמוֹ כִּנְשָׁמָה, כְּמוֹ שֶׁהֶאֱרַכְנוּ וּבֵאַרְנוּ - הֲרֵי שֶׁתְּכוּנוֹת נַפְשׁוֹ הֵם הַמְצָרִים שֶׁלּוֹ. הַסֵּדֶר שֶׁבּוֹ הוּא מִשְׁתַּבֵּחַ, מֵחַד יֵשׁ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בּוֹ, אֲבָל מֵאִידָךְ הוּא הַמֵּצַר שֶׁל הַנֶּפֶשׁ שֶׁלּוֹ. הַזְּרִיזוּת שֶׁהוּא מִשְׁתַּבֵּחַ בָּהּ, מֵחַד הִיא מַעֲלָה יְתֵרָה, אֲבָל מֵאִידָךְ הִיא הַמֵּצַר שֶׁלּוֹ, כִּי הוּא לֹא מְסֻגָּל לִסְבֹּל אֶת הַהֵפֶךְ שֶׁל הַזְּרִיזוּת.

כַּאֲשֶׁר הָאָדָם חַי חַיֵּי גּוּף, הֲרֵי שֶׁהוּא לֹא מְזַהֶה אֶת הַמֵּצַר הַפְּנִימִי שֶׁקַּיָּם בְּתוֹכוֹ. לְדִידוֹ אֵין שׁוּם מֵצַר, הָפוּךְ: הָרָצוֹן לְהִתְחַבֵּר לִטְבָעִים הָפְכִּיִּים לוֹ - הֵם הַמֵּצַר לְפִי תְּפִיסָתוֹ. משא"כ כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מְגַלֶּה אֶת נִשְׁמָתוֹ בְּקִרְבּוֹ, הַמֵּצַר שֶׁיֵּשׁ לוֹ הוּא עֶצֶם תְּכוּנוֹת הַנֶּפֶשׁ שֶׁלּוֹ, הֵם מַגְבִּילִים אוֹתוֹ לִשְׁדֵּה פְּעֻלָּה מְסֻיָּם וְלֹא נוֹתְנִים לוֹ לְהִתְרַחֵב.

כְּשֶׁאָדָם מֵבִין אֶת הַדְּבָרִים, וְהֵם עֲמֻקִּים וְדַקִּים - הוּא מֵבִין שֶׁהַבְּנְיָן שֶׁל הַהִתְרַחֲבוּת מֻכְרָח לָבוֹא עַל יְדֵי שִׁלּוּב עִם שֹׁנִי שֶׁהוּא נִפְגָּשׁ אִתּוֹ.

אֵין לְךָ בֶּן אָדָם שֶׁמָּצָא בֶּן זוּג אוֹ בַּת זוּג שֶׁשָּׁווִים לוֹ לְגַמְרֵי. הַשִּׁוְיוֹן הַגָּמוּר קַיָּם רַק בַּדְּמְיוֹן שֶׁל אֲנָשִׁים לִפְנֵי שֶׁהֵם מִתְחַתְּנִים. כָּל אָדָם שֶׁהִתְחַתֵּן יוֹדֵעַ בְּבֵרוּר שֶׁהַשִּׁנּוּיִים בֵּינוֹ לְבֵין הַבֶּן זוּג אוֹ הַבַּת זוּג הֵם גְּדוֹלִים מְאֹד.

כָּל אֶחָד בָּטוּחַ שֶׁרַק אֶצְלוֹ בַּבַּיִת בְּמִקְרֶה יָצָא כָּךְ שֶׁשְּׁנַיִם כָּל כָּךְ שׁוֹנִים הִתְחַתְּנוּ... אֲבָל הָאֱמֶת שֶׁכֻּלָּם כָּךְ. רַק יֵלֵךְ לְיוֹעֵץ, אִם יֵשׁ לוֹ נְסָיוֹן אֲפִלּוּ רַק שֶׁל שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה זוּגוֹת, הוּא כְּבָר מַכִּיר אֶת הַמְּצִיאוּת.

זוֹ הַמְּצִיאוּת - כֻּלָּם שׁוֹנִים, הַבְּרִיאָה בְּנוּיָה בְּצוּרָה שֶׁל שׁנִי, וְזֶה לֹא בִּכְדִי, זֶה לֹא סְתָם. אָדָם שֶׁלֹּא בּוֹנֶה אֶת עַצְמוֹ בְּמַהֲלַךְ שֶׁל הִתְחַבְּרוּת עִם טְבָעִים שׁוֹנִים מִמֶּנּוּ - מַזִּיק לֹא רַק לְזוּלָתוֹ, אֶלָּא לְעֶצֶם תְּפִיסַת הַנֶּפֶשׁ שֶׁל עַצְמוֹ, הוּא מַגְבִּיל אֶת עַצְמוֹ. דּוֹמֶה הוּא לְיֶלֶד קָטָן שֶׁגָּבְהוֹ שִׁבְעִים ס"מ, שֶׁלּוֹקֵחַ גְּלוּלָה שֶׁתִּגְרֹם לוֹ שֶׁיּוֹתֵר לֹא יִגְבַּהּ.

הָאָדָם מַבִּיט עַל טִבְעֵי נַפְשׁ וְתוֹפֵשׂ אוֹתָם כְּחִיּוּבִיִּים, וְהַרְבֵּה פְּעָמִים הוּא צוֹדֵק, וְלָכֵן הוּא לֹא מוּכָן לְהִתְמַזֵּג עִם תְּכוּנוֹת הָפְכִּיּוֹת. אִי הַהִסְכָּמָה לְהִתְמַזֵּג עִם תְּכוּנוֹת הָפְכִּיּוֹת הִיא בְּעֶצֶם צִמְצוּם בִּנְיַן קוֹמַת הָאָדָם.

בנין הדרגתי של עולם האהבה הפנימי

כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מֵבִין אֶת הַדְּבָרִים עָמֹק בְּתוֹכוֹ, וְהוּא מֵבִין שֶׁבִּנְיַן נַפְשׁוֹ בָּא עַל גַּבֵּי הִתְמַזְּגוּת שֶׁמַּכְרִיחָה שְׁדֵה פְּעֻלָּה עִם טְבָעִים הָפְכִּיִּים - הוּא לְאַט לְאַט מַתְחִיל לְקַבֵּל עֹנֶג וְשִׂמְחָה כַּאֲשֶׁר הוּא נִפְגָּשׁ בִּדְבָרִים הָפְכִּיִּים לוֹ.

בַּתְּחִלָּה כַּאֲשֶׁר אָדָם נִפְגָּשׁ עִם דְּבָרִים הָפְכִּיִּים לוֹ, נוֹצֶרֶת אֶצְלוֹ הִתְנַגְּדוּת טִבְעִית. אֲבָל לְאַחַר שֶׁפִּתַּח מִבְנֶה שֶׁל אִישִׁיּוּת הַשׁוֹאֶפֶת לְהִתְרַחֲבוּת - כַּאֲשֶׁר הוּא נִפְגָּשׁ עִם נְקֻדָּה מִתְהַפֶּכֶת, עִם טֶבַע מִתְהַפֵּךְ, הוּא רוֹאֶה כָּאן אֶתְגָּר, הוּא רוֹאֶה כָּאן נְקֻדַּת הִתְמוֹדְדוּת לְהִבָּנוֹת מִמֶּנָּה.

בְּמֶשֶׁךְ יָמֵי חַיָּיו הוּא נִפְגָּשׁ עוֹד וְעוֹד עִם אֲנָשִׁים בַּעֲלֵי טְבָעִים הָפְכִּיִּים מִמֶּנּוּ, וְכָל מִפְגָּשׁ מֵהַסּוּג הַזֶּה בּוֹנֶה אוֹתוֹ, וְהוּא מַרְגִּישׁ שֶׁשְּׁבוּעַיִם שְׁלִשָּׁה לְאַחַר שִׁתּוּף פְּעֻלָּה עִם אָדָם מֵהַסּוּג הַזֶּה - לְאַט לְאַט הוּא מַתְחִיל לְחַבֵּב אוֹתוֹ, לֶאֱהֹב אוֹתוֹ. עַל אַף שֶׁבַּתְּחִלָּה הָיָה נִרְאֶה לוֹ: רַק אֹתוֹ לֹא. אֲבָל כָּעֵת הוּא מַתְחִיל לְהַרְגִּישׁ שֶׁהַהֲפָכִים הַחִיצוֹנִיִּים מְקַבְּלִים הִתְגַּמְּדוּת מְסַיֶּמֶת, וּתְכוּנַת הָאַהֲבָה הַפְּנִימִית הוֹלֶכֶת וְכוֹבֶשֶׁת עוֹד וְעוֹד.

בְּוַדַּאי שֶׁזּוֹהִי עֲבוֹדָה מְמֻשֶּׁכֶת מְאֹד, עֲבוֹדָה הַמַּצְרִיכָה הִתְבּוֹנְנוּת, שִׂימַת לֵב וְהַדְרָגָה זְהִירָה, כִּי אִם אָדָם פּוֹעֵל בִּמְהִירוּת, הֲרֵי שֶׁבְּשָׁלָב מְסֻיָּם הוּא יְקַבֵּל סְלִידָה מֵהַהִתְנַגְּדוּת שֶׁהוּא מְקַבֵּל, וְיַחֲזֹר בַּחֲזָרָה לְתוֹךְ הַקּוֹנְכִיָּה שֶׁבְּתוֹךְ עַצְמוֹ וְשׁוּב לֹא יֵצֵא מִמֶּנָּה.

כַּאֲשֶׁר אָדָם בּוֹנֶה אֶת הַדְּבָרִים בְּצוּרָה הַדְּרָגָתִית נְכוֹנָה, הוּא בּוֹנֶה עוֹלָם שֶׁל אַהֲבָה פְּנִימִית לְכָל הַבְּרִיּוֹת כֻּלָּם. הוּא בּוֹנֶה עוֹלָם שֶׁל הִתְאַחֲדוּת וְהִתְמַזְּגוּת עִם כָּל הַנִּבְרָאִים כֻּלָּם.

תַּכְלִית הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ הִיא עוֹלָם שֶׁל הִתְמַזְּגוּת, עוֹלָם שֶׁ"גָּר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ", שֶׁאֵין הִתְגָּרוּת זֶה בָּזֶה אֶלָּא הִתְאַחֲדוּת טִבְעִית. לֹא כְּמוֹ מַה שֶּׁנִּקְרָא הַיּוֹם "שָׁלוֹם קַר"... אֶלָּא הִתְאַחֲדוּת טִבְעִית פְּנִימִית בַּנֶּפֶשׁ עִם כָּל הַבְּרִיּוֹת כֻּלָּן.

קדושת האדם למקום תלויה בתקון המדות

קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ - פְּרוּשִׁים תִּהְיוּ (תורת כהנים א, ב).

א. "פרושים תהיו" - מהחשבונות וההרגשים של ערכי עולם הזה לעומת ערכי רצון ה'

בְּסֵפֶר "תּוֹרַת כֹּהֲנִים" מוּבָא הַבֵּאוּר בְּמִצְוַת "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ" - פְּרוּשִׁים תִּהְיוּ, סָתַם וְלֹא פֵּרֵשׁ בַּמֶּה נֶהֱא פְּרוּשִׁים.

וְהָרַמְבַּ"ן פֵּרֵשׁ הַזְּהִירָה כָּאן הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא יֶהֱא אָדָם "נָבָל בִּרְשׁוּת הַתּוֹרָה" וְהוּא עִנְיַן "קַדֵּשׁ עַצְמְךָ בַּמֻּתָּר לָךְ", וּבְסִיעְתָּא דִּשְׁמַיָּא נְבָאֵר מָה הַהַגְדָּרָה שֶׁל הַפְּרִישׁוּת יוֹתֵר בִּפְרָטוּת.

וְהַנִּרְאֶה שֶׁהַבֵּאוּר בְּגֶדֶר זֶה שֶׁל "פְּרוּשִׁים תִּהְיוּ" הוּא שֶׁיֶּהֱא הָאָדָם פָּרוּשׁ וּמֻבְדָּל בִּרְצוֹנוֹתָיו וְרִגְשׁוֹתָיו מִכָּל הָרְצוֹנוֹת וְהַחֶשְׁקִים, וְכֵן מִכָּל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת וְהָרְגָשׁוֹת שֶׁיֶּשְׁנָם אֶצְלוֹ כְּלַפֵּי עֶרְכֵי עוֹלָם הַזֶּה לְעֻמַּת עֶרְכֵי רְצוֹן ה' שֶׁהֵמָּה הָאַהֲבָה הַיִּרְאָה לַה', וְכֵן לְעֻמַּת קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹותֶיהָ.

שֶׁכֵּן הָעִקָּר הוּא הָרָצוֹן שֶׁבַּלֵּב - "רַחְמָנָא לִבָּא בָּעֵי" (סנהדרין קו), הָעִקָּר בַּעֲבוֹדַת ה' הוּא שֶׁיִּהְיֶה הָרָצוֹן וְהַחֵפֶץ כֻּלּוֹ לַה' עַד שֶׁיְּבָטְלוּ כָּל הָרְגָשׁוֹת וְהַחֶשְׁבּוֹנוֹת הָאִישִׁיִּים הָרְגִילִים בַּטֶּבַע לִהְיוֹת אֵצֶל הָאָדָם בְּבַקְּשׁוֹ חֶשְׁבּוֹנוֹת רַבִּים כְּדֵי לָצֵאת יְדֵי חוֹבַת רְצוֹנוֹתָיו, אוֹ כְּדֵי לָצֵאת בְּ"שָׁלוֹם" כְּלַפֵּי חֲבֵרָיו וְהַקְּרוֹבִים אֵלָיו, שֶׁמִּפְּנֵי חֶשְׁבּוֹנוֹת אוֹ רְגָשׁוֹת שֶׁל "מַה יַּגִּידוּ", אוֹ זֶה "לֹא נָעִים", וְכֵן מִפְּנֵי הֶפְסֵד וְכֵיוֹצֵא יִמָּנַע הָאָדָם מִלֶּתֶת רְצוֹנוֹ לַה', וְעַל כָּךְ נִצְטַוִּינוּ "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ", פְּרוּשִׁים וּמֻבְדָּלִים תִּהְיוּ מִכָּל הָרְצוֹנוֹת וְהָרְגָשׁוֹת שֶׁבְּטֶבַע הָאָדָם הַחוֹסְמִים וּמוֹנְעִים אוֹתוֹ מִלְּקַיֵּם אֶת רְצוֹן ה' כָּרָאוּי, וּלְסַלְּקָם מִמֶּנּוּ לִהְיוֹת פָּרוּשׁ וּמֻבְדָּל בִּרְצוֹנוֹ בְּלִתִּי לַה' לְבַדּוֹ.

ב. העקר שבמסירות נפש הוא למסר את הרצון לה' ולבטל כל החשבונות שעומדים מכנגד

וְנִתְבּוֹנֵן עַד כַּמָּה הָעִקָּר אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' הוּא הָרָצוֹן וְהַחֵפֶץ לַה'.

מוּבָא בַּגְּמָרָא (ברכות כ' ע"א): אָמַר לוֹ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵי: מַאי שְׁנָא רֵאשׁוֹנִים דְּאִתְרַחִישׁ לְהוּ נִסָּא, וּמַאי שְׁנָא אֲנַן דְּלָא מִתְרַחִישׁ לַן נִסָּא, כְּלוֹמַר בַּמֶּה שׁוֹנֶה דּוֹר הָאֲמוֹרָאִים הַמְאֻחָר מִדּוֹרוֹת הָאֲמוֹרָאִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁאֵצֶל רִאשׁוֹנֵי הָאֲמוֹרָאִים הָיוּ מְצוּיִים הַנִּסִּים, וְאִלּוּ אֵצֶל הָאֲמוֹרָאִים הַמְאֻחָרִים יוֹתֵר לֹא מְצוּיִים נִסִּים.

וּמַמְשִׁיךְ רַב פָּפָּא לְתָמֹהַּ, אִם מִשּׁוּם שֶׁאֵצֶל הָאֲמוֹרָאִים הָרִאשׁוֹנִים הָיָה יוֹתֵר תּוֹרָה מֵאֲשֶׁר הָאֲמוֹרָאִים שֶׁלְּאַחֲרֵיהֶם, זֶה אֵינוֹ, שֶׁכֵּן בִּזְמַן רִאשׁוֹנֵי הָאֲמוֹרָאִים לֹא הָיָה מִקְצוֹעַ לְמוּדָם אֶלָּא בְּסֵדֶר "נְזִיקִין" בִּלְבַד, וְאִלּוּ אָנוּ - דּוֹר אַחֲרוֹנֵי הָאֲמוֹרָאִים שׁוֹנִים וְשׁוֹלְטִים בְּכָל הַשִּׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. וְהָעֻבְדָּא, שֶׁכְּשֶׁהָיָה רַב יְהוּדָה - מֵרִאשׁוֹנֵי הָאֲמוֹרָאִים מַגִּיעַ לְמַסֶּכֶת "עֻקְצִין" - מְסֻדָּר טָהֳרוֹת, הָיָה אוֹמֵר שֶׁקָּשֶׁה עָלָיו מַסֶּכֶת זוֹ מֵהַרְבֵּה דְּבָרִים שֶׁלֹּא מוּבָנִים לוֹ בָּהּ, וְאִלּוּ אָנוּ - בְּתִקּוּפָתֵנוּ שֶׁלָּנוּ - רַב פָּפָּא וְאַבַּיֵי, שׁוֹנִים וְלוֹמְדִים בְּי"ג אֶפָנִים אֶת מַסֶּכֶת עֻקְצִין זוֹ (עי"ש ברש"י), אוֹ לְפִי תוס' שָׁם: י"ג יְשִׁיבוֹת יֵשׁ לָנוּ הַשּׁוֹנִין מַסֶּכֶת זוֹ. וְעִם כָּל זֶה שֶׁיֵּשׁ בְּתִקּוּפָתֵנוּ יוֹתֵר תּוֹרָה יוֹתֵר תַּלְמִידִים, יוֹתֵר יְשִׁיבוֹת לֹא מַגִּיעִים אָנוּ לְדַרְגַּת רִאשׁוֹנֵי הָאֲמוֹרָאִים, שֶׁכֵּן בִּזְמַן רַב יְהוּדָה כְּשֶׁהָיָה עֲצִירַת גְּשָׁמִים, הָיוּ מוֹדִיעִים לוֹ לְרַב יְהוּדָה: אֵין גֶּשֶׁם... הַשָּׁמַיִם לְלֹא עָבִים... וְהָיָה רַב יְהוּדָה נִגָּשׁ לְהִתְפַּלֵּל מִתּוֹךְ כְּנִיעָה וּבָא לַחֲלֹץ מִנְעָלָיו, וּכְשֶׁהָיָה חוֹלֵץ רַק מִנְעָלוֹ הָאַחַת, כְּבָר הָיוּ הַשָּׁמַיִם מִתְקַדְּרִים בָּעָבִים וְגֶשֶׁם נִתַּךְ אַרְצָה, וְאִלּוּ אָנוּ בְּתִקּוּפָתֵנוּ - אוֹמֵר לוֹ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵי - כְּשֶׁיֵּשׁ עֲצִירַת גְּשָׁמִים צוֹוְחִים וְצוֹוְחִים אָנוּ וְאֵין מִי שֶׁיִּשְׁמַע לְקוֹלֵנוּ וְיַשְׁגִּיחַ עַל צַעֲרֵנוּ.

הֵשִׁיב לוֹ אַבַּיֵי, הַהֶבְדֵּל בֵּינֵינוּ לְבֵין הַדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הוּא, שֶׁדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מוֹסְרִים נַפְשָׁם עַל קִדּוּשׁ ה', וְאִלּוּ דּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים לֹא מוֹסְרִים נַפְשָׁם עַל קִדּוּשׁ ה'.

ומובָא שָׁם בַּגְּמָרָא דְּגְמָא לְכָךְ, מַעֲשֶׂה בְּרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה שֶׁרָאָה כּוּתִית אַחַת בַּשּׁוּק לְבוּשָׁה בְּבֶגֶד עֶלְיוֹן אָדֹם (כְּכַרְבֹּלֶת הַתַּרְנְגוֹל - גמרא עפ"י פירוש "הערוך") וְאֵין נָכוֹן לְאִשָּׁה לִלְבֹּשׁ בֶּגֶד אָדֹם מִשּׁוּם שֶׁהוּא פְּרִיצוּת וּמֵבִיא לִידֵי עֲבֵרָה, קָם רַב אַדָּא וּקְרָעָהּ מֵעֲלֶיהָ בְּאֶמְצַע הַשּׁוּק, וּלְבַסּוֹף הִתְבָּרֵר שֶׁהִיא גּוֹיָה, וְשִׁלֵּם עַל טָעוּתוֹ ד' מֵאוֹת זוּז.

מִסִּירוּת נַפְשׁוֹ שֶׁל רַב אַדָּא הָיְתָה בְּכָךְ שֶׁבִּטֵּל כָּל חֶשְׁבּוֹן שֶׁל אִי נְעִימוּת אוֹ מַה יֹּגִידוּ עָלָיו, תַּלְמִיד-חָכָם חָשׁוּב הוֹלֵךְ וְקוֹרֵעַ מְעִיל שֶׁל אִשָּׁה בְּאֶמְצַע הָרְחוֹב, וְלֹא הָיָה לוֹ שׁוּם עִכּוּב שֶׁיְּעַכְּבֵהוּ מִלַּעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה זֶה שֶׁל סִלּוּק הַפְּרִיצוּת בַּשּׁוּק כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ בְּנֵי אָדָם בַּעֲבֵרָה, וְלָכֵן הֵבִיאָה הַגְּמָרָא דְּגְמָא זוֹ הַמּוֹכִיחָה עַל כָּךְ, שֶׁכֵּן הָעֲבֵדָא שֶׁלֹּא הִתְמַהְמַהּ וְחִשֵּׁב חֶשְׁבּוֹנוֹת - הוּא מִכָּךְ שֶׁלֹּא נִתְבָּרֵר לוֹ קֹדֶם אִם גּוֹיָה הִיא אוֹ יִשְׂרְאֵלִית הִיא, הֲרֵי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֵׂהוּ לְלֹא שׁוּם עִכּוּב שֶׁל חֶשְׁבּוֹן אִישִׁי, שֶׁכֵּן אִם הָיָה מִתְעַכֵּב בְּחֶשְׁבּוֹנוֹתָיו הָאִישִׁיִּים וּבִרְגְשׁוֹתָיו - בֵּינְתַיִם הָיָה מִתְבָּרֵר לוֹ אִם גּוֹיָה הִיא אוֹ יִשְׂרְאֵלִית הִיא, וְזוֹ הִיא דְּגְמָא לְמִסִּירוּת נֶפֶשׁ, שֶׁהָרָצוֹן מֻפְרָשׁ וּמֻבְדָּל לַה' בְּסִלּוּק כָּל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת וְהָרְגָשׁוֹת הָאִישִׁיִּים, וְתֵכֶף וּמִיָּד כְּשֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמַּעֲשֶׂה הַנָּכוֹן - עוֹשִׂים מִבְּלִי לְהִתְמַהְמֵהַּ וּלְחַשֵּׁב הֵיאַךְ יוֹצְאִים יְדֵי חוֹבַת הַמַּלְעִיגִים וְהַלֵּיצָנִים אוֹ כָּל חֶשְׁבּוֹן אַחֵר שֶׁל בּוּשָׁה שֶׁל כְּבוֹד שֶׁל מָמוֹן וְכַיּוֹצֵא.

וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מְסִירוּת נֶפֶשׁ הַמְבֹאָר בַּגְּמָרָא, לִמְסֹר אֶת הָרָצוֹן, וְכַנֶּאֱמָר בַּפָּסוּק (בראשית כג, ח): אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁכֶם, וְהֵינוּ אִם יֵשׁ אֶת רְצוֹנְכֶם, לָתֵת אֶת הַנֶּפֶשׁ הֵינוּ לָתֵת אֶת הָרָצוֹן.

וְהוּא קְשֶׁה וְעָדִיף מִלְּמְסֹר נֶפֶשׁ לַה' בְּמִיתָה, שֶׁכֵּן בְּמִיתָה מוֹסֵר הָאָדָם נַפְשׁוֹ לַה' פַּעַם אַחַת וְתוּ לֹא, וּבְמְסִירַת הָרְצוֹנוֹת לַה', הוּא עֲבוֹדָה שֶׁחוֹזֶרֶת וְנִשְׁנֵית יוֹם יוֹם וְכַמָּה פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, וְהוּא בְּגֶדֶר הַנֶּאֱמָר (תהלים מד, כג): "כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל הַיּוֹם" שֶׁכֵּן בִּמְסִירַת הָאָדָם אֶת רְצוֹנוֹתָיו וַחֲשָׁקָיו לַה' בְּכָךְ מוֹסֵר הוּא נַפְשׁוֹ - שֶׁהוּא רְצוֹנוֹ עַל קִדּוּשׁ ה' בְּכָל פַּעַם מֻחְדָּשׁ.

הָעוֹלֶה לָנוּ מֵהָאָמוּר שֶׁהָעִקָּר הוּא מְסִירַת הַנֶּפֶשׁ וְהָרָצוֹן לַה' בְּסִלּוּק כָּל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת וְכִי הוּא הַנִּדְרָשׁ יוֹתֵר מִכֹּל מֵהָאָדָם, וְהָעֲבֵדָא שֶׁהוּא הַמּוֹדֵד לְגֻדְלוּת הָאָדָם מֵהַמַּעֲשֶׂה שֶׁבַּגְּמָרָא, רַב יְהוּדָה, שֶׁבִּזְמַנּוֹ הָיָה פָּחוֹת תּוֹרָה, פָּחוֹת לוֹמְדִים, פָּחוֹת בָּתֵּי מִדְרָשׁ, וְעִם כָּל זֶה הַנְּסִים הָיוּ מִתְרַחֲשִׁים לָהֶם יוֹתֵר מֵהַמְּאֻחָרִים שֶׁהָיָה בְּתוֹכָם יוֹתֵר תּוֹרָה יוֹתֵר יְשִׁיבוֹת, כִּי הָעִקָּר הוּא מְסִירַת הַלֵּב וְהַנֶּפֶשׁ לַה'.

ג. מבלי שהלב נתון לה' לא יחזיק האדם מעמד בעבודה חיצונית

הָעוֹלָם מֵבִין שֶׁהַמַּשָּׂג "קָדוֹשׁ" הוּא אָדָם סָגְפָן שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל כִּי אִם מְעַט שֶׁבַּמְּעַט, וְכֵן אֵינוֹ יָשֵׁן אֶלָּא מְעַט, אוֹ זֶה הַיָּשֵׁן עַל הָאָרֶץ וְכַיּוֹצֵא, אָכֵן פְּעֻלּוֹת אֵלּוּ שֶׁל קְדֻשָּׁה וּפְרִישׁוּת מִן הָעוֹלָם הִנָּם מֵעִנְפֵי הַקְּדֻשָּׁה, אוּלָם אֵינָם שֹׁרֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה, שֹׁרֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה לִהְיוֹת מֻבְדָּל

וּמֻפְרָשׁ בְּרִצּוֹנוֹתָיו בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ, וְאָכֵן מִכָּךְ מִסְתַּעֲפִים הַנְהָגוֹת שֶׁל קְדֻשָּׁה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד אִישׁ אִישׁ כְּפִי מַהֲלָלוֹ, שֶׁכֵּן פְּרִישׁוּת שֶׁל סַגְפָנוּת כְּשֶׁהִיא לְלֹא בַּאֲמִתּוּת וְכִי יֵשׁ לָהּ עֵרֶךְ, אַדְרַבָּא, רַק גֵּרָעוֹן יֵשׁ בָּהּ.

וְיָדוּעַ הַמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַגְּאוֹן מִוִּילְנָא אָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה מִשַּׁבָּת לְשַׁבָּת - שִׁשָּׁה יָמִים רָצוּף, וּבְיוֹם הַשִּׁשִּׁי קֹדֶם הַשַּׁבָּת הָיוּ בָּאִים נְעָרִים לְבַקֵּשׁ בִּרְכָתוֹ, וּבִרַחֲשֵׁי כָּבוֹד הָיוּ עוֹמְדִים לְפָנָיו לְבַקֵּשׁ בִּרְכָתוֹ וּלְהִתְפַּעֵל מֵעֹצֶם פְּרִישׁוּתוֹ, וְסִפְּרוּ לְהַגְּאוֹן מִוִּילְנָא אוֹדוֹת אָדָם זֶה, וְאָמַר שֶׁיַּפְסִיקוּ מִלֵּילֵךְ אֶצְלוֹ בְּיוֹם שִׁשִּׁי וְנִרְאֶה מַה יְהֵא עִם אָדָם זֶה, וְהִנֵּה כֵּיוָן שֶׁרָאָה זֶה הַסַּגְפָן שֶׁשָּׁבוּעַ אוֹ שְׁבוּעַיִם כְּבָר לֹא בָּאִים בְּנֵי אָדָם אֵלָיו לְהִתְבָּרֵךְ, הִפְסִיק מִיָּד מִמִּנְהָגוֹ וְהֵחֵל לֶאֱכֹל כְּכָל הָאָדָם, וּבֵאֵר הַגְּרַ"א שֶׁסַּגְפָן זֶה כָּל כֹּחוֹ הָיָה מֵהַכָּבוֹד שֶׁכִּבְּדוּהוּ, וּכְשֶׁפָּסַק הַכָּבוֹד חָדַל מִמִּנְהָגוֹ זֶה, וְהוּא פָּשׁוּט שֶׁעִקַּר הַסַּגְפָנוּת וְהָעִנּוּי לְשֵׁם קְדֻשָּׁה יֵשׁ בּוֹ מַעֲלָה אַךְ וְרַק כַּאֲשֶׁר הָאָדָם נוֹהֵג בְּעִנּוּיִים אֵלּוּ לְשֵׁם ה' בֶּאֱמֶת, וְלֹא יוּכַל לַעֲשׂוֹת מַעֲשָׂיו לְשֵׁם ה' בֶּאֱמֶת רַק כַּאֲשֶׁר הַשֹּׁרֶשׁ - הַלֵּב - מוֹסֵר רְצוֹנוֹתָיו וְרִגְשׁוֹתָיו בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ.

ד. עבודת השם במצוות שבין אדם לחברו קלה להמחשה - והיא שתביא למוחשיות עבודת ה' במצוות שבין אדם למקום

אַחַר שֶׁבֵּאַרְנוּ שֶׁהָעִקָּר הוּא לָתֵת אֶת הָרְצוֹן לַה', וּלְסַלֵּק אֶת כָּל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת וְהַשִּׁקּוּלִים שֶׁלָּנוּ עֲבוּר כְּבוֹד ה', יֵשׁ לְבָאֵר מַהִי הַדֶּרֶךְ הַמַּעֲשִׂית לְהַגִּיעַ לַנְּדָרֵשׁ מֵאִתָּנוּ בְּזֶה. שֶׁזֶּה בָּרוּר שֶׁמְּחֻיָּב שֶׁתְּהֵא לָנוּ דֶּרֶךְ מַעֲשִׂית לְכָךְ, כִּי בְּדֶרֶךְ מוּסָר וְיִדִיעַת הַנִּדְרָשׁ בִּלְבַד לֹא יַעֲלֶה בְּיָדֵינוּ לַעֲמֹד בַּנִּדְרָשׁ מֵאִתָּנוּ, מִשּׁוּם שֶׁאָנוּ מֻבְדָּלִים בִּרְאִיָּתֵנוּ לִרְאוֹת רַק אֶת הַמּוּחָשִׁי וְכָל אֹרַח חַיֵּינוּ מֻגְבָּל לְחוּשֵׁינוּ הַמּוּחָשִׁיִּים, וְאִלּוּ עֲבוֹדַת ה' הִיא אֲצְלֵנוּ שֶׁלֹּא בְּחוּשׁ אֶלָּא מִתּוֹךְ יְדִיעָה וֶאֱמוּנָה, וְאֵצֶל רֹב כְּכָל הָעוֹלָם וְגַם אֵצֶל הַצַּדִּיקִים בִּתְחִלַּת עֲבוֹדָתָם בְּוַדַּאי שֶׁכֹּחַ הַמּוּחָשִׁי הוּא חָזָק הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵהַיְדִיעָה וְהָאֱמוּנָה, וְעַד כַּמָּה שֶׁהַיְדִיעָה וְהָאֱמוּנָה בְּרוּרָה וַחֲזָקָה אֲצָלֵנוּ עֲדַיִן רְחוֹקָה הִיא מִלִּהְיוֹת כֹּחַ כְּכֹחַ הָרְאִיָּה הַמּוּחָשִׁית שֶׁלָּנוּ, וַהֲרֵי נִדְרָשׁ מֵאִתָּנוּ שֶׁהָאֱמוּנָה תִּהְא לְפָחוֹת כְּכֹחַ הַמּוּחָשִׁי, וְהֵאֵיךְ נַצְלִיחַ לְהַמְחִישׁ אֶת הָאֱמוּנָה לְפָחוֹת כְּכָל אֹרַח חַיֵּינוּ הַמּוּחָשִׁיִּים? בְּהֶכְרֵחַ שֶׁלְּהַגִּיעַ לָזֶה נִצְרָךְ שֶׁנַּעֲבֹד אֶת עֲבוֹדַת ה' בְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָה מַעֲשִׂית מוּחָשִׁית וּבְכָךְ נָבוֹא לְחוּשׁ מַמָּשׁ בְּחוּשֵׁינוּ אֶת יְדִיעָתֵנוּ וֶאֱמוּנָתֵנוּ, לְבַל תְּהֵא כִּידִיעָה בָּעָלְמָא.

וּבְכֵן הַדֶּרֶךְ הַמַּעֲשִׂית שֶׁעִמָּהּ בִּלְבַד נַצְלִיחַ לְיַשֵּׁם אֶת תַּפְקִידֵנוּ כְּלַפֵּי הַבּוֹרֵא הִיא בְּתִקּוּן הַמִּדּוֹת "בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ", שֶׁכֵּן בְּמִצְוֹת שֶׁל בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ נִגָּשִׁים אָנוּ בְּאֹפֶן מַעֲשִׂי לְקִיּוּמָם. וְזֶה עַצְמוֹ יְשַׁמֵּשׁ לָנוּ הִתְאַמְּנוּת וְתַרְגִּילִים מַעֲשִׂיִּים כְּלַפֵּי חוֹבָתֵנוּ בְּמִצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, וְכָאמוּר שֶׁהַתַּכְלִית הֲלֹא הִיא שֶׁנִּנְהַג בֶּאֱמוּנָה מוּחָשִׁית דְּוָקָא בְּחוֹבוֹתֵינוּ

כְּלַפֵּי הַבּוֹרֵא, כִּי בְּכֹחַ יְדִיעָה וֶאֱמוּנָה בִּלְבַד אֵין דַּי בִּשְׁבִילֵנוּ לְהַמְחִישׁ לְעַצְמֵנוּ אֶת הַנִּדְרָשׁ מֵאִתָּנוּ עַד כְּדֵי שִׁנּוּי מַעֲשִׂים רְצוֹנוֹת וְהֶרְגֵּשִׁים שֶׁכָּאֲמוּר זוֹ הִיא עִקַּר חוֹבָתֵנוּ לַה' לָתֵת אֶת הָרְצוֹנוֹת וְהַהֶרְגֵּשִׁים לַה', וַהֲרֵי הָרְצוֹנוֹת וְהַהֶרְגֵּשִׁים מוּחְשִׁיִּים הֵמָּה אֲצָלֵנוּ וּלְבַטְלָם עֲבוּר רְצוֹן ה' מִבְּלִי שֶׁנִּתְאַמֵּן בְּאֹפֶן מַעֲשִׂי וּמוּחְשִׁי לְבַטְלָם כְּלַפֵּי חֲבֵרֵינוּ לֹא נוּכַל לְמַלֹּאת חוֹבָתֵנוּ כְּלַפֵּי הַבּוֹרֵא.

וּבְקִצּוּר כַּוָּנַת דְּבָרֵינוּ, לִהְיוֹת שֶׁהָאָדָם הוּא חָמְרִי וּשְׂפָתוֹ שְׂפַת חֹמֶר, וְגִישָׁתוֹ לְכָל דָּבָר הוּא בְּאֹפֶן מַעֲשִׂי, וְהַתַּכְלִית הֲלֹא שֶׁהָאֱמוּנָה בַּבּוֹרֵא תִּהֵא מוּחְשִׁית אֲצָלֵנוּ וְנִחְיֶה אוֹתָהּ בְּתוֹךְ חַיֵּי עוֹלָם הַמַּעֲשֶׂה שֶׁלָּנוּ, הַדֶּרֶךְ לְהַגִּיעַ לְכָךְ הוּא בְּכָךְ שֶׁקֹּדֶם נַמְחִישׁ לְעַצְמֵנוּ אֶת חוֹבַת עֲבוֹדָתֵנוּ בְּחֵלֶק הַמִּצְוֹוֹת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְנָהֵג בֵּינֵינוּ לְבֵין חֲבֵרֵינוּ, שֶׁבְּכָךְ הַהַמְחָשָׁה יוֹתֵר נִרְאֵית לָעַיִן, וּבְכָךְ נַצְלִיחַ לְהַמְחִישׁ אֶת חוֹבָתֵנוּ בַּמִּצְוֹוֹת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ כְּלַפֵּי הַבּוֹרֵא שֶׁהוּא הַחֵלֶק הַיּוֹתֵר קָשֶׁה לִהְיוֹת שֶׁהַהַמְחָשָׁה בַּמִּצְוֹוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם רְחוֹקָה יוֹתֵר מֵאִתָּנוּ, וְיִתְבָּאֵר הֵיטֵב בַּהֶמְשֵׁךְ.

ה. תכלית העבודה צריך שתהא למקום אלא שהאמצעי לכך היא עבודת המדות, ולכך לא נזכרו "מדות" בתורה

וְעַל פִּי הָאָמוּר יוּבַן קֻשְׁיָתוֹ וְתֵרוּצוֹ שֶׁל הַמְקֻבָּל רַבִּי חַיִּים וִיטָל זַצַ"ל (מהרח"ו) תַּלְמִיד הָאֲרִיזַ"ל בְּסִפְרוֹ "שַׁעֲרֵי קְדֻשָּׁה" הַמַּקְשֶׁה מַדּוּעַ לֹא נִכְתַּב בַּתּוֹרָה לְאוִים מְפֹרָשִׁים עַל מִדּוֹת, וּכְגוֹן: לֹא תִכְעַס! לֹא תַּקְפִּיד! לֹא תִּתְנַאֶה! לֹא תִּהְיֶה כְּפוּי טוֹבָה! וְכַיּוֹצֵא.

וּמֵשִׁיב שָׁם, לִהְיוֹת שֶׁהַמִּדּוֹת הֵמָּה יְסוֹד לַתּוֹרָה וְלֹא הַתּוֹרָה עַצְמָהּ, וְלָכֵן לֹא נִכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה, וְיֵשׁ לְהָבִין אֶת כַּוָּנַת תְּשׁוּבָתוֹ.

וְהַנִּרְאֶה בְּזֶה הוּא, שֶׁכֵּן זֶה בָּרוּר שֶׁתַּכְלִית רְצוֹן ה' הוּא שֶׁנִּכְנַע לוֹ יִתְבָּרַךְ וְלֹא לִבְנֵי אָדָם, תַּכְלִית רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ שֶׁנּוֹדָה וּנְשַׁבַּח לוֹ וְלֹא לִבְנֵי אָדָם, תַּכְלִית רְצוֹנוֹ שֶׁנְּהֵא עֲבָדִים הַתְּלוּיִים בּוֹ וְלֹא כַּעֲבָדִים הַתְּלוּיִים בַּאֲדוֹנֵיהֶם וְשֶׁלֹּא נִתְלֶה בִּטְחוֹנֵנוּ בְּבָשָׂר וָדָם.

אֶלָּא שֶׁבִּלְתִּי אֶפְשָׁרִי שֶׁנִּנְהַג כְּלַפֵּי ה' בְּהַכְנָעָה וּבְקַבָּלַת גְּזֵרוֹתָיו בְּרָצוֹן וּבְסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, וְכֵן שֶׁנּוֹדֶה לוֹ וְנַכִּיר לוֹ טוֹבָה עַל כָּל אֲשֶׁר גְּמָלָנוּ, מִבְּלִי שֶׁנִּנְהַג כָּךְ בְּאֹפֶן מַעֲשִׂי וּמוּחָשִׁי כְּלַפֵּי חֲבֵרֵינוּ, דְּהַיְנוּ, לִהְיוֹת מַעֲבִירִים עַל הַמִּדּוֹת כְּלַפֵּי חֲבֵרֵינוּ לִהְיוֹת עֲנָוְתָנִים כְּלַפֵּי חֲבֵרֵינוּ, לִהְיוֹת מַכִּירֵי טוֹבָה לַחֲבֵרֵינוּ דַּוְקָא, וְרַק כְּשֶׁנִּתְאַמֵּן עַל תִּקּוּן הַמִּדּוֹת כְּלַפֵּי הַסּוֹבְבִים אוֹתָנוּ בְּאֹפֶן מַעֲשִׂי וּמוּחָשִׁי רַק אָז נַצְלִיחַ כְּמוֹ כֵן לָתֵת אֶת הָרְצוֹנוֹת וְהַהֶרְגֵּשִׁים הַמּוּחְשִׁיִּים שֶׁלָּנוּ לַה' וְלִמְסֹר נַפְשֵׁנוּ - רְצוֹנוֹתֵינוּ - אֵלָיו. וְכַמְבֹאָר לְעֵיל.

וְזוֹהִי הַכַּוָּנָה שֶׁבִּתְשׁוּבַת מהרח"ו, עִקַּר הַתּוֹרָה וְתַכְלִיתָהּ הוּא שֶׁנַּעֲבֹד לַה', נוֹדֶה וּנְשַׁבַּח לוֹ, נִכָּנַע לוֹ, נַאֲמִין וְנִבְטַח בּוֹ, וְלָכֵן צִוּוּיִים אֵלּוּ נִכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה, אוּלָם מַה שֶּׁמְּחֻיָּבִים אָנוּ

כְּלַפֵּי בְּנֵי אָדָם לְהוֹדוֹת לָהֶם, לְשַׁבְּחָם, לְהַכְנַע לָהֶם [הַכְנָעָה בַּמּוּבָן הַחִיּוּבִי דְּהַיְנוּ עֲנָוָה, וְלֹא כְּנִיעָה שֶׁל שִׁפְלוּת וְחֲנָפָה] זֶהוּ כְּדֵי שֶׁנִּתְאַמֵּן בְּאֹפֶן מוּחְשִׁי כְּלַפֵּי חוֹבוֹתֵינוּ לַבּוֹרֵא, וְלָכֵן לֹא נִכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה חִיּוּבִים אֵלּוּ שֶׁכְּלַפֵּי חֲבֵרֵינוּ, שֶׁכֵּן אֵין הֵם תַּכְלִית חִיּוּבֵנוּ.

ו. נפש האדם אחת היא וכאשר ינהג כלפי חבריו כן ינהג כלפי בוראו

וְקֹדֶם שֶׁנּוֹכִיחַ דְּבָרֵינוּ מִדִּבְרֵי חַז"ל וּמִגְּאוֹנֵי הַמּוּסָר, נַקְדִּים הַקְדָּמָה נוֹסֶפֶת נְחוּצָה לְעִנְיָנֵנוּ. נֶפֶשׁ הָאָדָם אַחַת הִיא, וְאִי אֶפְשָׁר לְחַלֵּק אֶת תְּכוּנַת הַנֶּפֶשׁ בְּמִדָּה מְסֻיֶּמֶת לְבַ' אֶפְנַיִם, וּכְגוֹן שֶׁיְּהֵא אָדָם בְּטִבְעוֹ רַךְ עָנֹג וְעָדִין בֶּאֱמֶת בְּנַפְשׁוֹ לְאִישׁ מְסֻיָּם וּמֵאִידָךְ שֶׁיְּהֵא בְּטִבְעוֹ קָשֶׁה וְגַס לְאִישׁ אַחֵר, שֶׁכֵּן אִם טֶבַע זֶה שֶׁל הָאָדָם לִהְיוֹת גַּס לֹא יוּכַל לְשַׁנּוֹתוֹ כִּרְצוֹנוֹ, וְכַמּוּבָן אֲכָל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְגִיעָה יְשַׁנֶּה נָהֲגוֹ אוּלָם לֹא טִבְעוֹ הָרִאשׁוֹן, שֶׁכֵּן אָז הַנְּגִיעָה תַּכְרִיעַ שֶׁעָדִיף לוֹ לִנְהֹג אַחֶרֶת אוּלָם טִבְעוֹ הָרִאשׁוֹן בְּמְקוֹמוֹ עוֹמֵד. וְלָכֵן גַּם אִם אָדָם זֶה בְּטִבְעוֹ גַּס וְקָשֶׁה, שַׁחֲצָן וְקַפְדָּן, אוֹ קַמְצָן וְכַיּוֹצֵא, בְּוַדַּאי שֶׁיִּתָּכֵן שֶׁיְּשַׁנֶּה נָהֲגוֹ כְּלַפֵּי אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְגִיעָה וְאִינְטֶרֶס לְטוֹבַת עַצְמוֹ אוֹ מֻחְמֶצֶת פַּחְדוֹ, אוֹ מֻחְמֶצֶת שֶׁמִּשְׁתַּלֵּם לוֹ לִנְהֹג אַחֶרֶת, וְאָז יַכְרִיעַ הַטֶּבַע הָרַע הָאַחֵר אֶת הַטֶּבַע הָרִאשׁוֹן, אוּלָם אֵין זֶה שִׁנּוּי בְּמַהוּת טִבְעָיו.

וְלָכֵן, אָדָם שֶׁנּוֹהֵג כְּלַפֵּי חֲבֵרָיו בְּקַפְדָּנוּת, וּבְקִצֻּר רוּחַ, וְאֵינוֹ סוֹבֵל טָעֻיּוֹתֵיהֶם, אֵינוֹ סוֹבֵל כְּשֶׁאֵין נִשְׁמָעִים לִדְבָרָיו, כֵּן יִנְהַג כְּלַפֵּי הַקָּבָ"ה, מֵאַחַר וְזֶה טִבְעוֹ כְּמוֹ כֵן יִקְצֹף וְיִזְעַם עַל ה' כַּאֲשֶׁר הַנְהָגַת ה' תְּאַכְזֵב אוֹתוֹ, וּכְגוֹן שֶׁיְּצַפֶּה מֵה' שֶׁיְּמַלֵּא מְבֻקָּשׁוֹ בַּאֲשֶׁר יַחְפֹּץ, אוֹ לְאַחַר שֶׁהִתְפַּלֵּל לַה' עַל בַּקָּשָׁה מְסֻיֶּמֶת וְלֹא נַעֲנָה יִקְצֹף וְיִזְעַם עַל אֲשֶׁר לֹא נַעֲשָׂה כְּחֶפְצוֹ. זֶה הַכַּעֲסָן בְּטִבְעוֹ עַל בְּנֵי אָדָם, אוֹ עַל תַּקָּלוֹת שֶׁיֶּאֱרְעוּ לוֹ בְּחַיָּיו מִסִּבּוֹת טִבְעִיּוֹת מִבְּנֵי אָדָם וְטִבְעוֹ לְהַאֲשִׁים תָּמִיד לְזוּלָתוֹ, לְרָאוֹתוֹ תָּמִיד כְּחַיָּב וּמְבַלִּי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, כֵּן תְּהֵא הַנְהָגָתוֹ כְּלַפֵּי הַבּוֹרֵא, לְדוּנוֹ כִּבְיָכוֹל לְחוֹבָה וּכְאִלּוּ הַקָּבָ"ה חָפֵץ בְּרָעָתוֹ, לְזָעֹף וְלִזְעֹם עַל הַנְהָגַת ה' עִמּוֹ וְלִנְהֹג בְּעַצְבָּנוּת וּבְחֻצְפָּא אַף כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא, שֶׁכֵּן זֶהוּ אָפְיוֹ וְטִבְעוֹ וְלֹא יוּכַל בְּנָקֵל כָּל-כָּךְ לְהָזִיז טִבְעוֹ לְכָאן וּלְכָאן כִּרְצוֹנוֹ.

אוּלָם זֶה הַמִּתְאַמֵּן לְתַקֵּן וּלְשַׁפֵּר מִדּוֹתָיו כְּלַפֵּי בְּנֵי אָדָם, וְכָאמוּר אֵין לָנוּ בְּרֵרָה אַחֶרֶת לָבֹא לְתַכְלִיתֵנוּ כְּלַפֵּי הַבּוֹרֵא אִם לֹא בְּדֶרֶךְ מַעֲשִׂית וּמוּחְשִׁית שֶׁאֵינָהּ מִתְאַפְשֶׁרֶת לָנוּ אֶלָּא רַק עִם בְּנֵי אָדָם הַסּוֹבְבִים אוֹתָנוּ שֶׁהַקֶּשֶׁר וְהַמַּגָּע שֶׁלָּנוּ עִמָּם הִיא מוּחְשִׁית, וְאָז אִם יַרְגִּיל הָאָדָם עַצְמוֹ וְיִתְאַמֵּן עַל בְּנֵי אָדָם דַּוְקָא לְהַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו, לִמְחֹל לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ, לְקַבֵּל מְאֹרְעוֹת חַיָּיו הַמַּאַכְזְבִים שֶׁבָּאוּ לוֹ בְּדֶרֶךְ סִבָּה מֵחֲבֵרָיו וּבְנֵי בֵּיתוֹ בְּדֶרֶךְ שֶׁל לִמּוּד זְכוּת עֲלֵיהֶם, אוֹ אִם לֹא יַכִּיר טוֹבָה וְיוֹדֶה לַמְּטִיבִים לוֹ וְיִצְמְצֵם בְּמַחְשַׁבְתּוֹ עֵרֶךְ טוֹבוֹתֵיהֶם כְּלַפָּיו, כָּךְ יִנְהַג כְּלַפֵּי הַבּוֹרֵא.

ז. כל הכופר בטובתו של חברו סופו כופר בטובתו של הקב"ה

וּמְפֹרָשִׁים הַדְּבָרִים בְּסֵפֶר "פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל" (פ"ז): כָּל הַכּוֹפֵר בְּטוֹבָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ סוֹפוֹ כּוֹפֵר בְּטוֹבָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וּמִנַּיִן מִפַּרְעֹה, מִתְּחִלָּה נֶאֱמַר בּוֹ "אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף", וּמִכָּךְ בָּא לִידֵי "לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה'". הֲרֵי שֶׁלְּפִי שֶׁהָיְתָה בְּפַרְעֹה מִדָּה רָעָה זוֹ שֶׁל כְּפוּי טוֹבָה, לְהִתְנַכֵּר וּלְהִתְכַּחֵשׁ לְטוֹבָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף שֶׁהֶעֱשִׁיר אֶת מִצְרַיִם וְהִנְהִיגָה בְּנֶאֱמָנוּת, בְּמִדָּה וְאֹפֶי זֶה הִשְׁתַּמֵּשׁ גַּם כְּלַפֵּי הַקָּבָּ"ה, שֶׁכֵּן זֶה פָּשׁוּט שֶׁהִכִּיר פַּרְעֹה אֶת ה', וְכַנֶּאֱמָר לְעֵיל גַּבֵּי יוֹסֵף כְּשֶׁרָאֲהוּ פַּרְעֹה חָכָם גָּדוֹל בְּפִתְרוֹן חֲלוֹמוֹ וְאָז אָמַר (בראשית, מא, לח): "הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹקִים בּוֹ". אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁכָּפַר בְּטוֹבַת יוֹסֵף כָּפַר לְבַסּוֹף בְּטוֹבַת הַקָּבָּ"ה.

וּכְמוֹ שֶׁהָיָה אוֹמֵר הָרַב דֶּסְלֶר זַצַ"ל (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 178): מֵעוֹלָם לֹא הָיָה אֶפִּיקוֹרוֹס אֲמִתִּי בָּעוֹלָם, שֶׁכֵּן הָאֱמוּנָה הִיא פְּשׁוּטָה מֻכְרַחַת וּמוּכַחַת, אֶלָּא הָאֶפִּיקוֹרְסוּת אֵצֶל הָאֶפִּיקוֹרְסִים נִבְעָה מִתּוֹךְ אִי רָצוֹן לְהוֹדוֹת לַה' עַל טוֹבוֹתָיו וְהַשְׁפָּעַת חַיּוּתוֹ עַל בְּרִיּוֹתָיו, וְזֶה כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהִתְחַיֵּב לְהִשְׁתַּעְבֵּד לְצִוּוּיוֹ, שֶׁכֵּן אִם יוֹדוּ בְּלִבָּם שֶׁהַנָּם תְּלוּיִים בּוֹ, יְחַיְּבֵם מַצְפוּנָם לְהִשְׁתַּעְבֵּד לוֹ, וּמָה הַפִּתְרוֹן שֶׁמָּצְאוּ לְעַצְמָם כְּדֵי לְהִשְׁתַּחְרֵר מִלְּהִשְׁתַּעְבֵּד לוֹ? אֶפִּיקוֹרְסוּת! הֶחְלִיטוּ לְהִתְנַכֵּר לֶאֱמֶת זוֹ וּמִמֵּילָא בְּכָךְ יִכָּפְרוּ בְּטוֹבוֹתָיו וְיִשְׁתַּחְרְרוּ מִלְּהִשְׁתַּעְבֵּד לוֹ.

הֲרֵי שֶׁכְּמוֹ כֵן הָאֶפִּיקוֹרְסוּת שֶׁל פַּרְעֹה נִבְעָה מִתּוֹךְ הָרָצוֹן לְמַלֹּאת אֶת חֶשְׁקָיו וְאֶת כְּבוֹדוֹ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ הִתְנַכֵּר לַה' וְהִתְכַּחֵשׁ לוֹ, וּמְגַלִּים לָנוּ חַז"ל שֶׁמִּדָּה רָעָה זוֹ נִבְעָה אֶצְלוֹ מִכָּךְ שֶׁהָיָה רָגִיל לִנְהֹג כָּךְ גַּם כְּלַפֵּי בְּנֵי אָדָם - כְּמוֹ יוֹסֵף - שֶׁהֵטִיבוּ לוֹ וְהוּא הִתְנַכֵּר לָהֶם.

וְהֵיאַךְ יִתְאַמֵּן אָדָם לְחַדֵּד וּלְלַטֵּשׁ אֶת תְּכוּנַת נַפְשׁוֹ וּלְבָרְרָהּ מִסִּיגֶיהָ מֵרָעָה זוֹ שֶׁל כְּפִיּוּת טוֹבָה, הֲלֹא בְּכָךְ שֶׁיַּרְגִּיל עַצְמוֹ לְהַכִּיר טוֹבָה לַמֵּיטִיבִים לוֹ, לְפָרְגֵן לָהֶם, וְאָז בְּנָקֵל יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּטִבְעוֹ זֶה כְּלַפֵּי הַקָּבָּ"ה בְּיֶתֶר שְׁאֵת, שֶׁכֵּן טוֹבוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה הֵמָּה עִקָּר וּמְקוֹר הַטּוֹבוֹת וְהַחֲסָדִים.

ח. עד כמה הוזהרנו ב"הרחקת לכת" מלהיות כפויי טובה

וּבֹא וּרְאֵה עַד כַּמָּה הִקְפִּידָה תּוֹרָה עַל הַכָּרַת הַטּוֹב, הִנֵּה מָצִינוּ בַּגְּמָרָא (בכורות ה' ע"ב) מַה נִּשְׁתַּנּוּ פִּטְרֵי חֲמוֹרִים לִהְיוֹת לַכֹּהֵן יוֹתֵר מִפִּטְרֵי סוּסִים וּגְמַלִּים? גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא, וְעוֹד מִפְּנֵי שֶׁסִּיְּעוּ לְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת יְצִיאָתָם מִמִּצְרַיִם לָשֵׂאת אֶת הָרְכוּשׁ הָרַב, וְכַמּוּבָא שָׁם בַּגְּמָרָא, שֶׁאֵין לְךָ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָיוּ עִמּוֹ תִּשְׁעִים חֲמוֹרִים לוּבִים טְעוּנִים מִכַּסְפָּהּ וּזְהָבָהּ שֶׁל מִצְרַיִם.

הֲרֵי הַכָּרַת הַטּוֹב לְ"אָתוֹן" - בְּכוֹר שֶׁנּוֹלַד הַיּוֹם בִּשְׁבִיל שֶׁ"סַּבָּא" שֶׁל אָתוֹן זֶה מִכַּמָּה דּוֹרוֹת שֵׁרֵת אֶת יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם... וּבְרוּר שֶׁאֵין הַחֲמוֹר חָשׁ בְּהַכָּרַת הַטּוֹב, אוּלָם הַתּוֹרָה

חָפְצָה לְבַל תִּתְקַלְקֵל מִדַּת הַכָּרַת הַטּוֹב אֶצְלֵנוּ, שֶׁכֵּן אֵין זֶה בְּדַוְקָא שֶׁיְּחוּשׁ הַשֵּׁנִי בְּהַכָּרַת הַטּוֹב, הָעִקָּר הוּא שֶׁנִּרְגִּיל עַצְמֵנוּ לְחַדֵּד וּלְלַטֵּשׁ מִדָּה זוֹ אֶצְלֵנוּ.

וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ גַּבֵּי הַנֶּאֱמָר (שמות כב, ל): "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ - לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ", ומובָא בְּרַשִׁ"י שָׁם: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "לַכֶּלֶב", [דְּהַיְנוּ לְמָה דַּוְקָא לַכֶּלֶב] אֶלָּא לְמֻדְךָ הַכָּתוּב שֶׁאֵין הַקָּבָ"ה מְקַפֵּחַ שְׂכַר שׁוּם בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ", וְאָמַר הַקָּבָ"ה תְּנוּ לוֹ שְׂכָרוֹ. לְמָדְנוּ הַקָּבָ"ה הֵיאַךְ יֵשׁ לְהַכִּיר טוֹבָה, כֶּלֶב זֶה, לְפִי שֶׁ"סָבוֹ" מִכַּמָּה דּוֹרוֹת שְׁתַּק בְּצֵאתֵנוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא נָבַח עַל אֲבוֹתֵינוּ כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא הִפְרִיעַ לְקִדּוּשׁ ה' הַגָּדוֹל שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם יֵשׁ לְהַכִּיר טוֹבָה אַף לְ"צֵאֲצָאָיו" עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.

נוֹרָא לִרְאוֹת עַד כַּמָּה הִרְחִיקָה תּוֹרָה בְּהַקְפָּדָתָהּ עַל מִדָּה זוֹ דַּוְקָא. כִּי בְּעֶצֶם מִדָּה זוֹ שֶׁל הַכָּרַת הַטּוֹב הִיא עִקַּר בַּעֲבוֹדַת הָאֱלֹקִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַ"חוֹבַת הַלְּבָבוֹת" בְּתְחִלַּת שַׁעַר "עֲבוֹדַת הָאֱלֹקִים" שֶׁעִקַּר הָעֲבוּדוּת תִּתְחַיֵּב וְתִתְיַשֵּׁב אֶצְלֵנוּ עַל נָכוֹן רַק מִתּוֹךְ הַכָּרַת הַטּוֹב לֵאלֹקִים עַל טוֹבוֹתָיו עִמָּנוּ.

וְכֵן מָצִינוּ עוֹד שֶׁבְּמַכַּת דָּם וְכִנִּים נִצְטַוָּה מֹשֶׁה לוֹמַר לְאַהֲרֹן שֶׁהוּא יַכֶּה אֶת הַיְאוֹר וְאֶת עֲפַר אֶרֶץ מִצְרַיִם מִפְּנֵי הַכָּרַת הַטּוֹב מִצַּד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לַיְאוֹר שֶׁהִצִּילוֹ כְּשֶׁהִשְׁלִיכוּהוּ שָׁם מִפְּנֵי גְּזֵרַת פַּרְעֹה, וְכֵן לַעֲפַר מִצְרַיִם שֶׁבּוֹ הִטְמִין אֶת הַמִּצְרִי כְּשֶׁהָרָגוֹ.

וְהָאֲרִיךְ בָּזֶה בְּסֵפֶר "שִׁפְתֵי חַיִּים" להגר"ח פְּרִידְלַנְדֶּר זַצַ"ל (מועדים ב' עמ' רעו ואילך) בַּהֲבִיאוֹ שָׁם דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ן גַּבֵּי עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי שֶׁאָסוּרִים בַּקָּהָל לְעוֹלָם, וְעַל עַמּוֹן נֶאֱמַר: "עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמָּיִם", וְלִכְאוֹרָה מַה פִּשְׁעָם הַגָּדוֹל שֶׁל עַמּוֹן עַל אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּנוּ בְּלֶחֶם וּבְמַיִם, וַהֲרֵי לְכָל הַיּוֹתֵר זֶהוּ חִסָּר דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וְכִי יֵשׁ בִּשְׁבִיל כָּךְ לְהִתְרַחֵק עַד עוֹלָם מֵעַמּוֹן יוֹתֵר מִמִּצְרִי אוֹ גּוֹי אַחֵר בִּשְׁבִיל חִסָּר דֶּרֶךְ אֶרֶץ?! וּבְיוֹתֵר שֶׁהֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּמִּדְרָשׁ (מד"ר פרי בהר לד, פיסקא ח') שֶׁיִּשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ צְרִיכִים כְּלָל לְלַחְמָם וּלְמֵימֵיהֶם שֶׁל עַמּוֹן שֶׁהֲרֵי הָיָה לָהֶם מָן וּבְאֵרָהּ שֶׁל מִרְיָם, אֶלָּא דֶּרֶךְ אֶרֶץ לְמָדָה תּוֹרָה, אִם-כֵּן עוֹד יוֹתֵר יֵשׁ לְהָבִין מַה פִּשְׁעָם הַגָּדוֹל.

וְהֵשִׁיב הָרַמְבַּ"ן: וְהַנִּרְאֶה אֵלַי שֶׁבִּשְׁבִיל שֶׁהָיוּ שְׁנֵי אַחִים אֵלּוּ עַמּוֹן וּמוֹאָב גְּמוּלֵי חֶסֶד מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁהִצִּיל אֶת לוֹט אֲבִיהֶם וְאֶת אִמָּם מֵהַשֶּׁבִי בְּמִלְחֶמֶת הַמְּלָכִים, וְכֵן בִּזְכוּתוֹ נִצַּל לוֹט מֵהֲפִיכַת סְדוֹם, הָיוּ חַיָּבִין לַעֲשׂוֹת טוֹבָה לְעַם יִשְׂרָאֵל, ועיי"ש.

הֲרֵי שֶׁבִּשְׁבִיל קִלְקוּל בְּמִדַּת "הַכָּרַת הַטּוֹב" אֲצָל עַמּוֹן שֶׁהָיוּ צְרִיכִים אַף לְאַחַר דּוֹרוֹת לְהֵיטִיב לָנוּ בִּשְׁבִיל שֶׁלִּפְנֵי דּוֹרוֹת הִצִּיל אַבְרָהָם אֶת לוֹט, הִרְחִיקָה אוֹתָם הַתּוֹרָה מִלָּבֹא בַּקָּהָל עַד עוֹלָם, צֵא וּרְאֵה עַד כַּמָּה חָמוּר זֶה הַכְּפוּי טוֹבָה לַחֲבֵרוֹ, וְהַסִּבָּה לְכָךְ שֶׁבִּהְיוֹתוֹ

כְּפוּי טוֹבָה לַחֲבֵרוֹ כֵּן יִנְהַג כְּלַפֵּי בּוֹרְאוֹ, וַהֲרֵי כָּל עֲבוֹדַת הָאֱלֹקִים יוֹשֶׁבֶת עַל יְסוֹד זֶה שֶׁל הַכָּרַת הַטּוֹב כַּמְבֹאָר בְּחוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת.

ט. אין להמנע מלהכיר טובה גם כאשר המיטיב נוגע בדבר

וְכֵן מָצִינוּ בַּחֲזַ"ל גַּבֵּי כִּבּוּד אָב וְאֵם (קידושין לא ע"א): "בִּזְמַן שֶׁאָדָם מְכַבֵּד אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, אֲמַר הַקָּבָ"ה מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ דַּרְתִּי בֵּינֵיהֶם וְכִבְּדוּנִי, וּבִזְמַן שֶׁאָדָם מְצַעֵר אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, אֲמַר הַקָּבָ"ה יָפֶה עָשִׂיתִי שֶׁלֹּא דַּרְתִּי בֵּינֵיהֶם, שֶׁאִלְמָלֵי דַּרְתִּי בֵּינֵיהֶם - צִעֲרוּנִי!"

מְבָאֵר בְּ"שִׁפְתֵי חַיִּים" (שם) שֶׁהַמְצַעֵר אָבִיו וְאִמּוֹ סוֹבֵר הֲרֵי לַהֲנָאָתָם הֵם מְכַוְּנִים כְּשֶׁהֵטִיבוּ לִי שֶׁהֲרֵי יְלָדוּנִי וּבְטֶבַע הַהוֹרִים לְהֵיטִיב לְיַלְדֵיהֶם וְזוֹ הֲנָאָתָם וְאֵין לִי לְכַבְּדָם בִּשְׁבִיל שֶׁהֵיטִיבוּ לִי. אוֹמֵר הַקָּבָ"ה טוֹב לִי שֶׁלֹּא דַּרְתִּי עִם רָשָׁע כָּזֶה, שֶׁכֵּן רָשָׁע זֶה כָּךְ יִסְבֹּר לְגַבֵּי הַקָּבָ"ה, מַה לִּי לְהַכִּיר טוֹבָה לְבוֹרְאִי, וַהֲלֹא הוּא בְּרָאָנִי וְיִצָּרָנִי, וְטוֹבָתוֹ הִיא לְקַיְּמֵנִי... הֲרֵי שֶׁשִּׁחִיתוּת מִדּוֹת כְּלַפֵּי בְּנֵי אָדָם מְבִיאָה לִשְׁחִיתוּת הַמִּדּוֹת כְּלַפֵּי הַקָּבָ"ה.

וְהַנָּכוֹן הוּא שֶׁיֵּשׁ לְהַכִּיר טוֹבָה לְכָל מִי שֶׁמֵּיטִיב, וְאָסוּר לָנוּ לְהַקְטִין טוֹבָתוֹ בִּשְׁבִיל סִבּוֹת וְחֶשְׁבּוֹנוֹת, וּכְמוֹ לְמָשָׁל אָדָם שֶׁהִתְקַלְקְלָה לוֹ מְכוֹנַת כְּבִיסָה, מִזְמִין טֶכְנַאי, הֲרֵי שֶׁדֶּרֶךְ אֶרֶץ הִיא, שֶׁבַּעַל הַמְּכוֹנָה יִתֵּן תּוֹדָה לַטֶּכְנַאי עַל תִּקּוּנוֹ, וְהַטֶּכְנַאי יִתֵּן תּוֹדָה עַל הַתַּשְׁלוּם, וְזוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ וּמִנְהָג יָפֶה שֶׁנּוֹהֲגִים בַּעֲלֵי הַנְּיִמּוּס, נִתְבּוֹנֵן, וְאוּלַי הַנְּכוֹן שֶׁאֵין לְתֵּן תּוֹדָה זֶה לָזֶה, שֶׁכֵּן הַטֶּכְנַאי קִבֵּל תַּשְׁלוּם וְעָבַד לְצָרְכּוֹ פַּרְנָסָתוֹ וְקִיּוּמוֹ וְעַל מַה יֵּשׁ לְהוֹדוֹת לוֹ אַחַר שֶׁקִּבֵּל שְׂכָרוֹ מֻשְׁלָם...?! וְכֵן אוּלַי הַנְּכוֹן שֶׁאֵין לַטֶּכְנַאי לְהוֹדוֹת לְבַעַל הַמְּכוֹנָה עַל הַתַּשְׁלוּם, שֶׁכֵּן תַּשְׁלוּם זֶה לֹא הָיָה בְּחִנָּם - שֶׁכֵּן הִרְוִיחַ מֵעַתָּה מְכוֹנָה מְתֻקֶּנֶת... אוּלָם יֵשׁ לְהוֹכִיחַ שֶׁמַּחְשָׁבָה זוֹ הִיא בְּטָעוּת יְסוֹדָהּ וְנוֹכִיחַ זֹאת מֵהַמְּצִיאוּת.

אָדָם הוֹלֵךְ בָּרְחוֹב, בְּדַרְכּוֹ נִקְלָע בְּאָדָם אַחֵר שֶׁאֵינוֹ יוֹדְעוֹ וּמַכִּירוֹ כְּלָל, נִגָּשׁ אֵלָיו וְאוֹמֵר לוֹ תּוֹדָה אֲדוֹנִי! הַנְּהָגָה זוֹ בְּוַדַּאי לְשִׂגָּעוֹן תֵּחָשֵׁב, וְאִם הַלָּה - מְקַבֵּל הַתּוֹדָה - יִשְׂמַח עַל תּוֹדָתוֹ שֶׁל נוֹתֵן הַתּוֹדָה, הֲלֹא יֵחָשֵׁב זֶה מְשֻׂגָּע כְּקוֹדְמוֹ, שֶׁכֵּן לְשִׂמְחָה מַה זוֹ עוֹשֶׂה.

וַהֲרֵי בְּנִימּוּס בְּנֵי אָדָם לְהוֹדוֹת לְמְתַקֵּן לְמְכוֹנַת כְּבִיסָה, אוֹ כַּאֲשֶׁר קוֹנִים אָנוּ מִצְרָכִים בַּמַּכֹּלֶת, מוֹדִים זֶה לָזֶה, וְאִם אָכֵן כִּסְבָרַת זֶה הַסּוֹבֵר שֶׁאֵין צֹרֶךְ לְהוֹדוֹת אַחַר שֶׁכָּל אֶחָד עוֹשֶׂה בִּשְׁבִיל הָאִינְטֶרֶס שֶׁלּוֹ - לְמְשֻׁגָּעִים יֵחָשְׁבוּ אֵלּוּ הַנּוֹתְנִים תּוֹדָה זֶה לָזֶה, שֶׁכֵּן יִדְמוּ לְאֵלּוּ הַשֹּׁנִים מֵהָרְחוֹב, וְאִם בְּכָל זֹאת רוֹאִים אָנוּ שֶׁהַדֶּרֶךְ אֶרֶץ כֵּן לִתֵּן תּוֹדָה, בְּהֶכְרֵחַ שֶׁכֵּן צָרִיךְ לִהְיוֹת וְזֶה הַצּוֹדֵק. שֶׁכֵּן סוֹף סוֹף קִבַּלְתָּ טוֹבָה מֵחֲבֵרְךָ עָלֶיךָ לְהוֹדוֹת מִבְּלִי לְחַשְׁבֵּן חֶשְׁבּוֹנוֹת הֵיאַךְ לְהַקְטִין אֶת הַטּוֹבָה עַל מְנָת לְהִתְנַכֵּר לָהּ.

י. ראיות ועבדות שכל עבודת ה' תלויה בעבודת המדות שבין אדם לחברו

וְכֵן מְבֹאָר בְּסֵפֶר "שִׂיחוֹת מוּסָר" לְהגר"ח שְׁמוּאֵלֵביץ זַצַ"ל (שנת תשל"א מאמר כ"ב) שֶׁכָּל יְסוֹד אַהֲבַת ה' תְּלוּיָה בְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, רַק זֶה הַסְּבָלָן לַחֲבֵרוֹ וְאוֹהֲבוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְאַהֲבַת ה', וּבְזֶה תֵּרֵץ קוּשְׁיָא מְפֻרְסֶמֶת הֵיאַךְ יִתְּכֵן שֶׁקִּבָּלְתֵּנוּ אֶת הַתּוֹרָה בְּעֵת מַתַּן תּוֹרָה הָיָה זֶה מִירְאָה, לְעֻמַּת בְּזִמַּן מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר שֶׁחָזְרוּ וְקִבְּלוּנוּ אֶת הַתּוֹרָה מֵאַהֲבָה, כַּמּוּבָא בַּגְּמָרָא (שבת פח) וַהֲלֹא בְּעֵת קַבָּלַת הַתּוֹרָה רָאִינוּ מַרְאוֹת בְּהַשְׁגָּה הַרְבֵּה יוֹתֵר גְּבוֹהָה מֵאֲשֶׁר בִּזְמַן מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר, וְהַגַּעְנוּ עַד כְּדֵי נְבוּאָה מַמָּשׁ וּמָה נִתְוַסֵּף בָּנוּ בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר שֶׁזָּכִינוּ לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵאַהֲבָה? וְתֵרֵץ שָׁם, כַּיָּדוּעַ מֵהַמְּצִיאוּת שֶׁבִּזְמַן מִלְחָמָה וּגְזֵרוֹת נִשְׁכָּחִים וּמִתְבַּטְּלִים כָּל הַהֶקְפֵּדוֹת וְהַתַּרְעוֹמוֹת שֶׁיֵּשׁ בֵּין בְּנֵי אָדָם, וּמֵחֲמַת אֵימַת הַגְּזֵרָה מִתְלַכְּדִים וּמִתְאַחֲדִים בְּאַחְדוּת גְּמוּרָה, וְכָל הַמַּחְשָׁבָה נְתוּנָה לַכְּלָל כֻּלּוֹ, וְאָז הוּא שְׁעַת אַחְדוּת גְּמוּרָה, לָכֵן בִּזְמַן מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר שֶׁהָיְתָה הַגְּזֵרָה לְהִשְׁמִיד וְלַהֲרֹג, הַפַּחַד וְהַחֲרָדָה מֵאֵימַת הַגְּזֵרָה לִכֵּד וְאִחֵד אֶת עַם יִשְׂרָאֵל בְּאַחְדוּת וּבְאַהֲבָה, וְנִסְתַּלְּקוּ כָּל הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת שֶׁל הַהֶקְפֵּדָה וְנֶהֱגוּ בִּמְחִילָה וּבְוִתּוּר זֶה לָזֶה, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן כָּךְ הָיָה לִבָּם לַה', לְהִכָּנַע לוֹ וּלְהָסִיר כָּל הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת הַחוֹסְמִים אֶת קִרְבַת ה', וּמִיָּד תָּפְסָה אַהֲבַת ה' אֶת מְקוֹם הֶחָלָל שֶׁהוֹתִיר הַלֵּב שֶׁל כָּל אֶחָד בְּסַלְּקוֹ מִשָּׁם אֶת הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת וְלָכֵן קִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה מֵאַהֲבָה, הֲרֵי שֶׁמִּתּוֹךְ אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁזָּכוּ לָהּ אָז עַם יִשְׂרָאֵל, נִפְתַּח לִבָּם לֶאֱהֹב אֶת ה', וְכָאמוּר אַהֲבַת ה' תְּלוּיָה בְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁהַלֵּב בִּתְכוּנָתוֹ מְתֻקָּן וְנָקִי לֶאֱהֹב הָאָדָם אֶת חֲבֵרָיו לְסַלֵּק מֵעָצְמוֹ כָּל שִׂנְאָה וּקְפִידָא כֵּן יִטְהַר לִבּוֹ כְּלַפֵּי ה' לְאָהֳבוֹ וּלְסַלֵּק כָּל תַּרְעֹמֶת וְהִרְהוּר אַחַר ה' לְאָהֳבוֹ בְּכָל מָצָב.

וְעוֹד שָׁם מוּבָא דִּבְרֵי הַשֵּׂלְ"ה בְּשֵׁם הָאָרִיזַ"ל: "כִּפּוּרִים" כְּ"פוּרִים", יוֹם כִּפּוּר מַעֲלָתוֹ כְּמוֹ פּוּרִים, הֲרֵי שֶׁיּוֹם פּוּרִים גָּדוֹל יוֹתֵר שֶׁכֵּן תּוֹלִים אֶת מַעֲלַת כִּפּוּר בְּפוּרִים. וּמַדּוּעַ? שֶׁכֵּן בְּפוּרִים גְּדֹלָה הָאַהֲבָה וְהֶרֵעוּת בֵּין עַם יִשְׂרָאֵל בַּסְּעֻדָּה, מִשְׁלוֹחַ מָנוֹת, אַהֲבָה זוֹ בֵּין בְּנֵי אָדָם מְבִיאָה לְאַהֲבַת ה'. וְעוֹד שָׁם, דִּבְרֵי הַגְּמָרָא בְּסַנְהֶדְרִין (כ' ע"א): "שֶׁקֶר הַחֵן" - זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, "וְהֶבֶל הַיֹּפִי" - זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה, "אִשָּׁה יִרְאַת ה' הִיא תִּתְהַלָּל" - זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִלְעַאי שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין שִׁשָּׁה בְּטַלִּית אַחַת וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה. דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה - דּוֹר מְקַבְּלֵי הַתּוֹרָה מִפִּי הַקָּבָ"ה, עֲדַיִן אֵין אֶלּוּ גּוּלַת הַכּוֹתֶרֶת שֶׁל הַדּוֹרוֹת, דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה - שֶׁלֹּא מָצְאוּ בְּדוֹרוֹ תִּינוֹק וְתִינֹקֶת שֶׁאֵין בְּקִיאִין בְּטֻמְאָה וְטָהֳרָה - הַמְקֻצוֹעַ הַקָּשֶׁה שֶׁבַּתּוֹרָה עֲדַיִן גַּם אֵלּוּ אֵינָם גּוּלַת הַכּוֹתֶרֶת שֶׁל הַדּוֹרוֹת, וְנֶחְשָׁבִין עֲדַיִן לְשֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי בְּיַחַס לְדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִלְעַאי, וּמַדּוּעַ? מִפְּנֵי גֹּדֶל הָאַחְדוּת שֶׁהָיְתָה בְּדוֹרוֹ, וְהָרְאָיָה, יוֹשְׁבִין בְּטַלִּית אַחַת וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, וְכָל אֶחָד סוֹבֵל אֶת חֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ

אוֹמֵר צַר לִי הַמָּקוֹם, מִצְטוֹפְפִין בְּטַלִּית אַחַת לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, אַחְדוּת זוֹ שֶׁבֵּינֵיהֶם הִיא שֶׁנִּשְׁאָה אֶת מַעֲלָתָם לְהֶחְשֵׁב גּוּלַת הַכּוֹתֶרֶת שֶׁל הַדּוֹרוֹת כֻּלָּם וְאַף יוֹתֵר מִדּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וּמִדּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה.

וְהוּא הַנֶּאֱמָר בַּחַזַ"ל בִּדְרָשָׁתָם עַל הַפָּסוּק: "חֲבוּר-עֲצַבִּים אֶפְרָיִם - הַנַּח לוֹ", שֶׁאֶפְלוּ בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה, אִם אַחְדוּת בֵּינֵיהֶם מַנִּיחַ לָהֶם הַקָּבָ"ה וּמַאֲרִיךְ לָהֶם אַפּוֹ, דְּהַיְנוּ כְּשֶׁ"חֲבוּר" - כְּשֶׁיֵּשׁ חִבּוּר וְאַחְדוּת, אַף שֶׁעֲצַבִּים אֶפְרַיִם, "עֲצַבִּים" הַיְנוּ עֲבוֹדָה זָרָה וּכְמוֹ "עֲצַבֵּי כְנַעַן", עִם כָּל זֶה "הַנַּח לוֹ", מַנִּיחַ לָהֶם הַבּוֹרֵא וּמַאֲרִיךְ לָהֶם אַפּוֹ, וּמַדּוּעַ? כְּשֶׁיֵּשׁ אַחְדוּת בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיֵּשְׁנָהּ כְּנִיעָה זֶה לָזֶה, שֶׁכֵּן בְּהֶכְרֵחַ כְּשֶׁיֵּשׁ אַחְדוּת יֵשׁ וִתּוּר וְהַעֲבָרָה עַל הַמִּדּוֹת אֲחֶרֶת לֹא יִתָּכֵן אַחְדוּת, וְכֵיוָן שֶׁמִּדּוֹת אֵלּוּ בֵּינֵיהֶם יֵשׁ סִבָּה לְהַאֲרִיךְ לָהֶם אַף, לְפִי שֶׁיֵּשׁ סִכּוּי שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה שֶׁעִקָּרָהּ לְהַכְנִיעַ לַה', וְאִם יֵשׁ כְּנִיעָה בְּעַם יִשְׂרָאֵל זֶה לָזֶה, הַדֶּרֶךְ פְּתוּחָה גַּם לְהַכְנִיעַ לַה', אוּלָם כְּשֶׁאֵין כְּנִיעָה זֶה לָזֶה וְיֶשְׁנָהּ מַחֲלֹקֶת כַּעַס וּנְקָמָה, בְּהֶכְרֵחַ שֶׁגַּם כְּלַפֵּי הַקָּבָ"ה הַנְהָגָתָם כֵּן, וְאָז אֵין סִבָּה לְהַמְתִּין וּלְהַאֲרִיךְ אַף.

וְהָרְאָיָה הַגְּדוֹלָה לְכָךְ הִנֵּה בֵּית רִאשׁוֹן הָיוּ יִשְׂרָאֵל חוֹטְאִין בַּעֲבוֹדָה-זָרָה גִּלּוּי-עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת-דָּמִים, וְעִם כָּל זֶה נִבְנָה לָהֶם לְאַחַר שִׁבְעִים שָׁנָה, לְפִי שֶׁלֹּא הָיְתָה שִׂנְאַת חִנָּם בֵּינֵיהֶם, וְאָז קַל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, אוּלָם בֵּית שֵׁנִי שֶׁהָיוּ עוֹסְקִים בּוֹ בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, אֶלָּא שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם שִׂנְאַת חִנָּם עַד הַיּוֹם לֹא נִבְנָה, שֶׁכֵּן אִי אֶפְשָׁר לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה וּלְתַקֵּן כַּאֲשֶׁר הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת שׁוֹכְנוֹת בָּאָדָם, כַּאֲשֶׁר תְּכוּנַת נַפְשׁוֹ עִם חֲבֵרָיו שֶׁלֹּא לְוַתֵּר, לְהַקְפִּיד, שֶׁלֹּא לְהַכִּיר טוֹבָה לֹא לְהַכְנִיעַ וְכַיּוֹצֵא, כֵּן תְּהֵא תְּכוּנַת נַפְשׁוֹ כְּלַפֵּי בּוֹרְאוֹ וְהֵיאַךְ יָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, וְהַלֹּא מֵעִקְּרֵי הַתְּשׁוּבָה הִיא הַכְּנִיעָה כַּמְבֹאָר בְּרַבֵּנוּ יוֹנָה בְּסִפְרוֹ "שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה".

וְכָךְ הָיָה הַסַּבָּא מִקֶּלֶם אוֹמֵר (חכמה ומוסר לר' שמחה זיסל, ח"ב עמ' סח): כְּשֶׁאָדָם מִתְרַגֵּל לְהַמְלִיךְ עָלָיו אֶת חֲבֵרוֹ בְּנַחַת רוּחַ וּבְדֶרֶךְ אֶרֶץ, וְנִזְהָר לִשְׁמֹר כְּבוֹדוֹ, כֵּן יִתְרַגֵּל לִשְׁמֹר אֶת כְּבוֹד ה' יִתְבָּרַךְ.

הֲרֵי מְפֹרָשׁ כָּאָמוּר שֶׁכָּל עֲבוֹדַת ה' תְּלוּיָה בְּהַנְהָגַת הָאָדָם עִם רֵעָיו.

יא. המלכת את "חברך" הוא המודד להמלכת את "קונך"

וּלְפִי זֶה יוּבַן הָא דִּשׁוֹאֲלִים לְאָדָם בְּיוֹם הַדִּין "הִמְלַכְתָּ אֶת קוֹנְךָ? הִמְלַכְתָּ אֶת חֲבֵרְךָ?" הֲרֵי ב' שְׁאֵלוֹת מַקְבִּילוֹת זוֹ עִם זוֹ, וּמָה הַהַקְבָּלָה שֶׁבֵּינֵיהֶם? לְפִי שֶׁזֶּה תְּלוּי בְּזֶה, בְּאַהֲבַת וְהַמְלָכַת ה' יָכוֹל הָאָדָם לְרַמּוֹת עַצְמוֹ, וְלַחֲשֹׁב אוֹהֵב ה' הִנְנִי, מַמְלִיךְ אֲנִי לַה' בְּכָל יוֹם שַׁחֲרִית וְעַרְבִית וְכַיּוֹצֵא, אוּלָם בַּמֶּה יִבְחַן אִם אַהֲבָתוֹ וְהַמְלָכָתוֹ אֶת ה' הִיא בֶּאֱמֶת וּבְכָל מַצָּב, הַמִּבְחָן לְכָךְ הַמְלָכַת הֶחָבֵר, אִם כְּמוֹ כֵן מַמְלִיךְ הוּא אֶת חֲבֵרוֹ בְּנַחַת, מַעֲבִיר עַל

מִדּוֹתָיו עִמּוֹ, מַכִּיר לוֹ טוֹבָה כָּרָאוּי, נִכְנָע לוֹ, מוֹדֶה עַל הָאֱמֶת עִמּוֹ, סַבְלָן עִמּוֹ, אֲמִתִּי אִתּוֹ וְכַיּוֹצֵא, זֶהוּ הַמִּבְחָן שֶׁכָּךְ מַמְלִיךְ הוּא בּוֹרְאוֹ כָּרָאוּי, שֶׁכֵּן בְּכָךְ נִמְדֶּדֶת אֱמוּנָתוֹ שֶׁל הָאָדָם, אִם רוֹאֶה הוּא אֶת חֲבֵרוֹ בְּכָל הַנֶּהָגוֹתָיו עִמּוֹ וּכְגוֹן שֶׁמַּכְעִיסוֹ וְכַיּוֹצֵא - בְּעַיִן שֶׁל הַשְׁגָּחָה לְהָבִין שֶׁבָּא עָלָיו זֶה בְּהַשְׁגָּחָה מֵה' לְהַכְעִיסוֹ, לְסָרֵב לְבַקָּשָׁתוֹ וְכַיּוֹצֵא.

וְלָכֵן שׁוֹאֲלִין לוֹ לְאָדָם בִּתְחִלָּה הִמְלַכְתָּ אֶת קוֹנָךְ... וְאִם יָשִׁיב: בְּוַדַּאי, וַהֲלֹא שׁוֹמֵר שַׁבָּת הִנְנִי, מַנִּיחַ תְּפִלִּין, קוֹרֵא קְרִיאַת-שְׁמַע וְכַיּוֹצֵא, מִיָּד יִשְׁאֲלוּהוּ: הִמְלַכְתָּ אֶת חֲבֵרְךָ, וּבְכֵן בְּאֵם עִם חֲבֵרוֹ הָיָה קַפְדָּן, כַּעֲסָן, מִתְנַכֵּר לְטוֹבַת חֲבֵרוֹ וְכַיּוֹצֵא, בְּכָךְ מוֹכִיחִים לוֹ שֶׁרִמָּה אֶת עַצְמוֹ בְּחִשְׁבּוֹ שֶׁהִנֵּה מַמְלִיךְ לְבוֹרְאוֹ כָּרָאוּי.

וְזֶהוּ לְשׁוֹן "הִמְלַכְתָּ" אֶת חֲבֵרְךָ, דְּהַיְנוּ הַאִם רָאִיתָ בְּהַנְהָגוֹת חֲבֵרְךָ עִמְּךָ כְּמֶלֶךְ, שֶׁהֲרֵי חֲבֵרְךָ זֶה מִתְנַהֵג אִתְּךָ בְּהַשְׁגָּחָה עֶלְיוֹנָה כָּאָמוּר לְצַעֲרְךָ אוֹ לְהֵיטִיב לְךָ, וּבְכֵן הֲרֵי שֶׁהוּא כִּשְׁלוּחוֹ שֶׁל הַבּוֹרֵא, וּשְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, וְאִם-כֵּן הֲרֵי שֶׁיֵּשׁ לְךָ לִרְאוֹת בְּהַנְהָגוֹת חֲבֵרְךָ עִמְּךָ כְּאִלּוּ וְהַקָּבָ"ה מַנְהִיגְךָ, שֶׁכֵּן שְׁלוּחוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הוּא זֶה הָאָדָם בְּהַנְהָגָתוֹ כְּלַפֶּיךָ, וְאִם-כֵּן הָיָה לְךָ לְהַמְלִיכוֹ אַחַר שֶׁבָּא הוּא אֵלֶיךָ בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכוֹ שֶׁל עוֹלָם.

וּבָזֶה יוּבַן עִנְיַן שִׂנְאַת חִנָּם, מַדּוּעַ נִקְרֵאת שִׂנְאָה זוֹ שֶׁשּׂוֹנֵא אָדָם לַחֲבֵרוֹ "שִׂנְאַת חִנָּם", וַהֲלֹא שׂוֹנְאוֹ לַחֲבֵרוֹ עַל שֶׁעָשָׂה לוֹ עָוֶל וְצָעָרוֹ, שֶׁכֵּן מִי זֶה שֶׁיִּשְׂנָא סְתָם לְאָדָם, אֶלָּא בְּוַדַּאי גַּם לְזֶה הַשּׂוֹנֵא עִם סִבָּה נֶחְשָׁב לְשִׂנְאַת חִנָּם, וּמַדּוּעַ? הַתְּשׁוּבָה לְכָךְ פְּשׁוּטָה, מֵאַחַר וְזֶה שֶׁעָשָׂה לְךָ צָרָה עָשָׂה לְךָ זֹאת כִּי כְּךָ מַגִּיעַ לְךָ, וּבְהַשְׁגָּחָה עֶלְיוֹנָה נִשְׁלַח זֶה עָלֶיךָ, לָכֵן שִׂנְאָתְךָ אוֹתוֹ נֶחְשֶׁבֶת בְּחִנָּם, שֶׁכֵּן אֵינוֹ אֶלָּא שָׁלִיחַ לְבַצַּע גְּזֵרַת ה' שֶׁחָפֵץ לְהַעֲנִישְׁךָ. וְאָכֵן, אָדָם זֶה יֵעָנֵשׁ עַל מַעֲשֵׂהוּ לֶהֱיוֹתוֹ חַיָּב, וּמְגַלְגְּלִין חוֹבָה עַל-יְדֵי חַיָּב, אוּלָם מִצִּדְךָ הִנְךָ שׂוֹנְאוֹ בְּחִנָּם, שֶׁכֵּן מִבְּחִינָתְךָ מַגִּיעַ לְךָ צָרָה זוֹ בְּהַשְׁגָּחָה עֶלְיוֹנָה וְאִישׁ זֶה אֵינוֹ אֶלָּא מְבַצֵּעַ גְּזֵרַת דִּין מַעְלָה וּמַה לְךָ כִּי תָלִין עָלָיו, וְלָכֵן שִׂנְאָה זוֹ כְּלַפָּיו נֶחְשֶׁבֶת שִׂנְאָה בְּחִנָּם, וּבָזֶה בְּעִקָּר נִמְדֶּדֶת אֱמוּנָתוֹ שֶׁל הָאָדָם, שֶׁכֵּן הִנֵּה רוֹאִים אָנוּ רַבִּים שֶׁבְּיַחַס לַמִּצְווֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם יֵשׁ לָהֶם דַּי אֱמוּנָה בְּאֲמִתַּחְתָּם, וְאִלּוּ בְּיַחַס לְמִצְווֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ אֵין אֱמוּנָתָם מַסְפֶּקֶת לָהֶם לַעֲמֹד בַּנִּסָּיוֹן.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, שֶׁכֵּן כָּל הַתּוֹרָה קִיּוּם מִצְווֹתֶיהָ כָּרָאוּי, אַהֲבַת ה' וְיִרְאָתוֹ תְּלוּיִים בְּמִדּוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְכִמְבֹאָר לְעֵיל שֶׁהָאָדָם כַּאֲשֶׁר יִנְהַג עִם חֲבֵרָיו כֵּן יִנְהַג עִם ה'.

הָעוֹלֶה לָנוּ מִכָּל הָאָמוּר, אֵין צָרִיךְ הָאָדָם שֶׁיָּבוֹא אֵלָיְהוּ הַנָּבִיא וְיֹאמַר לוֹ מַהֵי דַּרְגָּתוֹ בַּעֲבוֹדַת ה', הָאָדָם יָכוֹל לְבַדֵּק עַצְמוֹ בְּנָקֵל מַהֵי דַּרְגָּתוֹ בַּעֲבוֹדַת ה', וְהוּא כְּפִי הַנְהָגָתוֹ בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת כְּלַפֵּי בְּנֵי אָדָם.

יב. הסכוי הגדול להנצל מהדין - "מעביר על מדותיו", שכן הנכנע לחברו זהו שיכנע לה'

וּבְיוֹתֵר שֶׁזֶּה הַסִּכּוּי הַיְחִיד שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לְהִנָּצֵל מִמִּדַּת הַדִּין, שֶׁכֵּן הֲרֵי כָּל אֶחָד יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ בְּמֻחְדָּלוֹ בַּתּוֹרָה וּמִצְווֹת, וּמָה הַסִּכּוּי שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לְהִנָּצֵל? עַל כָּךְ מוּבָא בְּמִכְתָּב מֵאֵלִיָּהוּ (ח"ה עמ' 532) וְכֵן בְּסֵפֶר "נְתִיבוֹת שָׁלוֹם" שֶׁהָעֵצָה לְכָךְ לְקַבֵּל כָּל דִּינֵי שָׁמַיִם בְּאַהֲבָה וּבְסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, וְאָז יֶשְׁנָהּ כָּאן הַנְהָגַת "מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה", כְּשֵׁם שֶׁהָאָדָם מְקַבֵּל אֶת הַנְהָגַת ה' כְּפִי שֶׁהִיא, וְאַף שֶׁהִיָּה רוֹצֶה וְחָפֵץ בְּהַנְהָגָה אַחֶרֶת, מְבַטֵּל רְצוֹנוֹ מִפְּנֵי רְצוֹן ה' וּמְקַבֵּל אֶת הַנְהָגַת ה' בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב, כֵּן יִנְהַג בּוֹ ה' לְקַבְּלוֹ אֵיךְ שֶׁהוּא, וְאַף שֶׁהָיָה הַקָּבָ"ה חָפֵץ שֶׁיְּהֵא זֶה יוֹתֵר חָזָק בְּתוֹרָה וּמִצְווֹת, יִמְצָא זֶה חֵן בְּעֵינֵי ה' כְּמוֹת שֶׁהוּא, וְהֶאֱרַכְנוּ בָּזֶה בְּסִפְרֵנוּ "נֵר לְרַגְלִי".

וְהֵיאַךְ יַגִּיעַ הָאָדָם לְמִדָּה זוֹ שֶׁהִיא כְּאָמוּר הַצָּלָתֵנוּ הַיְחִידָה מִמִּדַּת הַדִּין, הֲלֹא אַךְ וְרַק בְּדֶרֶךְ שֶׁל "מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו" עִם בְּנֵי אָדָם, וּכְכָל שֶׁיְּנַהֵג בְּוִתּוּר, וּבַעֲנָוָה, וּבְהַכָּרַת הַטּוֹב, כְּלַפֵּי בְּנֵי אָדָם כֵּן יִתְרַגֵּל לִנְהֹג כְּלַפֵּי ה', וּבָזֶה הַצָּלָתוֹ, וְזֶהוּ עִנְיָן: "כֹּל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו", כְּלוֹמַר אֵין זֶה "סְגֻלָּה", שֶׁכֵּן לְתִקּוּן הָעָוונוֹת לֹא מָצִינוּ סְגֻלּוֹת, אֶלָּא הוּא "מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה" כָּאָמוּר לְעֵיל, וְהַנּוֹהֵג בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת עִם חֲבֵרָיו, בָּנָקֵל כָּךְ יִנְהַג כְּלַפֵּי הַקָּבָ"ה וּבָזֶה יִזָּכֶה לַזְּכוּת הַגְּדוֹלָה הַזּוֹ שֶׁהִזְכַּרְנוּ - "מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו", וְרַק בְּכָךְ יִתְרַצֶּה לַה' לִמְצֹא חֵן בְּעֵינָיו.

יג. "קדושים תהיו", והאיך? סמך לו איש אמו ואביו תיראו... - הכרת הטוב

וְלָכֵן מָצִינוּ בְּפָרָשָׁתֵנוּ שֶׁמִּיָּד לְאַחַר שֶׁפְּתָחָה תּוֹרָה בְּמִצְוַת "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ" שֶׁהוּא בַּמֶּה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ כְּלַפֵּי הַמָּקוֹם, מִיָּד נִסְמַךְ לְצִוּוּי זֶה צִוּוּי: "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ", שֶׁהוּא עִנְיַן הַכָּרַת הַטּוֹב, וְהִשְׁוָה הַכָּתוּב כְּבוֹדוֹ לִכְבוֹדָם, לוֹמַר לְךָ שֶׁלֹּא תִּכּוֹן בְּיָדְךָ כְּבוֹד שָׁמַיִם כָּרָאוּי מִבְּלִי שֶׁיְּקַדֵּם אֶצְלְךָ כִּבּוּד אָב וְאֵם לְהַכִּיר לָהֶם טוֹבָה כָּרָאוּי.

שאלות ותשובות בנושא בר לבב

בר לבב

~ שאלה א ~

הֵיאַךְ וּבְאֵיזֶה מַחְשָׁבָה יֵשׁ לְחַזֵּק אֶת עִנְיַן "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל"?

תשובה

האמונה ב"אהבת עולם אהבתנו ה' אלוקינו", יש בה לחזק את אהבת ישראל.

כלומר, בהיות האדם יודע, שה' אוהב עמו ישראל, ואוהבם אהבה עזה - "חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו", והוא אף בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום וכדברי ר"מ

שקרויין בנים, ואם כן היאך יעז בלבו להעלות ערעור באשר חפץ ואהב ה', ואם ה' אוהבו לכל יהודי ויהודי ומתפאר בו, והטיל עליו תפקיד לנחת רוח לפניו, מי יבא אחר המלך לחשוב אחרת. וכבר הארכנו בזה בספרנו "בים דרך" (ח"ב מאמר ל').

~ שאלה ב ~

הֵיאַךְ יוּכַל הָאָדָם לְמַדֵּד אֶת דַּרְגַּת אַהֲבָתוֹ לַה'?

תשובה

כלל גדול בידינו האוהב את חבירו, אוהב הוא כמו כן את בן חבירו.

אם כן יש כאן חשבון נוקב, בו יוכל האדם למדוד את מדת אהבתו לה' באיזה מדריגה נמצא הוא באהבת ה', והוא בהיות בודק את עצמו עד כמה הוא אוהב את בניו של ה', כי ככל שירבה אצל האדם אהבת ה', כן יחזק את אהבתו לבניו של ה', שהרי לא יעז לשנאת את מי שה' אוהב, שהרי יאמר לעצמו כאמור לעיל בתשובה הקודמת, אם הקב"ה רואה בו נקודות טובות ואוהבו, מי אני שאבוא אחר המלך לבקר את פלוני ולמצוא סיבות לשנאותו חלילה, ובכן אם באמת אוהב האדם את ה' אלוקיו בהכרח שיאהב את בניו, ובזה נמדדת מדת אהבתו לה'.

~ שאלה ג ~

אָדָם שֶׁפָּגַע בַּחֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן לִפְגֹּעַ בּוֹ, וּכְגוֹן שֶׁלֹּא אוֹמֵר לוֹ שָׁלוֹם בְּפוֹגְשׁוֹ אוֹתוֹ, וְלֹא מִשּׁוּם שֶׁהָיָה בְּכַוָּנָתוֹ לְבַיְּשׁוֹ אֶלָּא שֶׁנֹּהַג רַע זֶה בְּקִרְבּוֹ שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר שָׁלוֹם וְלֹא עַל מְנָת לְבַיֵּשׁ, אוֹ כְּגוֹן אָדָם שֶׁהֵעִיר הֶעָרָה פּוֹגַעַת בַּחֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְבַיְּשׁוֹ, אוֹ אָדָם הַלּוֹוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם וּמִתְיַחֵס לַמַּלְוֶה בַּאֲדִישׁוּת שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְבַיְּשׁוֹ, וְהַמַּלְוֶה נִפְגַּע מְאֹד, וּבָזֶה שֶׁיָּבוֹא הַנִּפְגָּע לְהָעִיר לַפּוֹגֵעַ וְיֹאמַר לוֹ שֶׁפָּגַע בּוֹ - יִפָּגַע הַפּוֹגֵעַ לְמְאֹד, וְיָחוּשׁ צְרִיבָה קָשָׁה בְּלִבּוֹ לְפִי שֶׁהַמּוֹכִיחוֹ מַרְאֶה לוֹ שֶׁהִנֵּהוּ חֶסֶר רֶגֶשׁ וַחֶסֶר נִימוּס וְדֶרֶךְ אֶרֶץ וְאוּלַי אַף מַשְׁחָת בְּמִדּוֹתָיו, כִּי בֶּאֱמֶת לֹא הָיָה בְּכַוָּנָתוֹ לִפְגֹּעַ, הָאֵם בְּכָלָל כְּדַאי שֶׁיֹּאמַר הַנִּפְגָּע לַפּוֹגֵעַ שֶׁפָּגַע בּוֹ, וְאִם כֵּן, הֵיאַךְ יְבַטֵּא הַנִּפְגָּע לְפוֹגֵעַ אֶת כְּאֵבוֹ וְעֶלְבּוֹנוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא כָּאן חֲשַׁשׁ נְקָמָה?

תשובה

אם יש כח בנפגע לעצור בנפשו, ולקבל יסורי הפוגע בו באהבה, ולמחול לו בלב שלם, עדיף שלא יביישנו לפוגע לומר לו שפגע בו, באופן שיודע שאותו פוגע יתבייש מאד מאותה תוכחה. אלא יוכיחנו בנועם וברמז על נוהגו הפוגע.

ואם לא יוכל שאת בנפשו הפגיעה, ויום ולילה מוטרד הוא מפציעת הפגיעה שפגעה בו, לא ישטום הדבר בלבו, אלא ילך לפוגע בו ויאמר לו שפגע בו למאד, ורק יזהר שתהא כוונתו בזה להביע את כאבו ופגיעתו ולא שיעשה זאת גם לשם נקמה, כלומר שלא תהא כוונתו גם לפגוע בפוגע בכך שיחפוץ שיחוש הפוגע בעצמו מעתה כמה הוא שפל

ואכזר, אלא יאמר לו בנועם, יודע אני שלא היתה כוונתך לפגוע בי, אולם בלא כוונתך דע כי פגעת בי למאד, ויעשה זאת לשם שמים - להוכיחו, ולא על מנת להשיב עלבון למעליבו, והדברים דקים ועדינים ואשרי הנזהר בהם, כי לפעמים בא הנפגע ומוכיח לפוגע בכוונה להשיב לו כגמולו, כי כוונתו שיחוש כמה הוא אינו זהיר בכבוד הבריות וכמה הוא חסר מוסר ורגש, ובכוונתו להשפילו, ואילו זה שפגע בו אומנם פגע בו אולם שלא במתכוון לפגוע בו, ובכך יוצא שנהפך הנרדף לרודף והרודף לנרדף. ויתר על כן, גם כאשר הפוגע נתכוון לפגוע ולבייש, גם אז הלא באם יתכוון הנפגע בתוכחתו לפגוע בזה שפגע בו, ויאמר לו: מאד פגעת בי, על מנת להשיב לו כגמולו, ולתת לו להרגיש בושה ואשמה ולהשפילו בכך שהנהו אדם חסר דרך ארץ ונימוס, הרי שאז עובר הוא על "לא תיקום", ואף שאינו מביישו רק מוכיחו על שביישו, אולם כוונתו הרי שיבוש ויכלם על התנהגותו, ולכך גם בכהאי גוונא שאינו יכול לשאת עלבונו צריך שתהא כוונתו להוכיח על מנת להועיל ולא על מנת לבייש.

ובעצם זהו יסוד "שנאת חינם", שמגדיל האדם העוולה של חבירו, פי כמה ממה שהיא באמת, ולדוגמא:

ביקשת מאדם טובה ולא נענה לבקשתך, הלה לא נתכוון הוא לפגוע בך, אלא שמשום מה נמנע בשוגג או במזיד מלעשות מבוקשך, ואילו אתה כתגובה פוגע בו קשות ומשפילו ונותן לו לחוש שהנו מושחת ושפל אנשים, והוא בזה שנמנע מלהיטיב לך הלא לא נתכוון להשפילך וכיוצא, ואתה הוא זה המשפילו ורודפו, כך שהשנאה היא חינם, כי בחינם אתה שונאו ומגדיל עוולתו יותר ממה שהיא, וכן כיוצא בזה. (וראה עוד תשובה הבאה).

~ שאלה ד ~

מַה גָּדֵר שִׂנְאַת חִנָּם?

תשובה

שלא כמו שמבינים העולם ששנאת חינם היינו ששונא חברו על לא דבר, וכי בשופטני עסקינן שישנא אדם את חברו על לא עוול בכפיו, וכי על טפשים כאלו תצוה לנו תורה "לא תשנא את אחיך בלבבך"?!

אלא וודאי איירי הפסוק באדם שהרע לך, הזיק לך, בייש אותך, ועם כל זה לשנאתו זוהי שנאת חינם.

ואם תאמר ומדוע זה חינם, הלא הוא הרע לי או הפסיד אותי? אולם התשובה, להיות שמה שעשה לך חברך בהפסד או בבושה עדיין אין זו סיבה המספקת לשנאתו, ולכך מאחר ומכאן ועד השנאה המרחק הוא רב, נחשבת שנאה זו לשנאת חינם.

~ שאלה ה ~

בַּמֶּה יִנָּתֵן לָדוּן לְכַף זְכוּת כַּאֲשֶׁר הַמְּצִיאוּת מִכָּל הַכִּוּוּנִים לֹא מְאַפְשֶׁרֶת חֲשִׁיבָה שֶׁל זְכוּת עַל אוֹתוֹ חוֹטֵא הֵן בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם וְהֵן בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ?

תשובה

תשובה לכך מצאתי בדברי החזו"א באחת המקומות שכתוב: "כשם שאין ראוי לחכם לכעוס ולנקום במרעו שהרע לו מתוך שהוא חולה בנפשו - כן אין ראוי לנקום ולשנוא את המרע לו מתוך חולי שחולה הוא בנפשו המשכלת". והוא דרך נפלא לדון לכף זכות גם כאשר לא נראה מכל הצדדים שיש מה לדון במקרה זה לזכות את החוטא, והוא, להתבונן פשוט, וכי קל הוא להתגבר על היצר הרע, הלא יש לו יצר הרע, וכי קל לעקור יצר מאיזו מדה או תאוה מסוימת, אם כן הוא חולי אצל המרע, חולי בנפשו המשכלת, והרי כל אדם יש לו נקודות חולשה מיוחדות משלו, ובכן יתבונן, שאלו המה מהנקודות חולשה של חברו שקשה לו מאד להתגבר עליהן, ויתכן ואם היו קיימות אצל זה הנפגע נקודות חולשה אלו - היה הוא יותר גרוע מזה שפגע בו.

הגע בעצמך. וכי אתה הדן את חברך נקי לגמרי ממה שהנך רואה בחברך, הלא גם לך יצר כזה או דומה לזה, ובכל אופן בדבר שיצרך תוקפך קשה לך מאד להינצל ממנו, ואם כן למה שלא תדון לכף זכות את חברך באופן צודק ביותר, בכך שהיה לו קשה להתגבר על יצרו, היש "כף זכות" גדולה מזו?!

~ שאלה ו ~

הֵיאַךְ לְהִתְגַּבֵּר עַל שִׂנְאָה הַמִּתְפַּתַּחַת בַּלֵּב עַל אָדָם שֶׁקָּשֶׁה לְסָבְלוֹ מִפְּאַת טָבָעָיו, נְהָגָיו, תֹּאַר פָּנָיו הַדּוֹחֶה אוֹ אָפְיוֹ הַמַּרְגִּיז אֶת הַבָּא עִמּוֹ בְּמַגָּע וְכַיּוֹצֵא, וּבְפָרַט כַּאֲשֶׁר בִּלְתִּי נִמְנָע מִלִּהְיוֹת בְּקֶשֶׁר אִתּוֹ?

תשובה

פעמים ישנם בני אדם נטולי חן, שסגנון דיבורם וטבע אופיים מרגיז לכאלה הבאים עמם במגע, מאחר ואי אפשר להימנע מבוא במגע ודבור עמהם, העצה לכך היא דוקא לישב עמהם ולדבר עמהם, ההרחקה דוקא היא שמגדילה את השנאה ביותר, להיות רואים אותם, עוברים לידם מבלי לשוחח עמהם, זהו רק מפתח את השנאה ביותר, ולכך עצה בדוקא היא להכריח את עצמך לדבר עמהם בחביבות - ולפחות בחיצוניות, וכמו כן להשתדל להיטיב להם בעזרה והטבה כל שהיא מידי פעם, והדבור וההטבה מועיל לקרב גם את הלבבות.

~ שאלה ז ~

הֵיאַךְ לְהִתְיַחֵס לְאָדָם שֶׁלֹּא דַי שֶׁאֵינוֹ מַקְדִּים שָׁלוֹם, אֶלָּא אַף אֵינוֹ מֵשִׁיב שָׁלוֹם לַמַּקְדִּימִים לוֹ, וְאַף אֵינוֹ מְהַנְהֵן בְּרֹאשׁוֹ?

תשובה

א. יש לדונו לזכות שמא "חולם" הוא, ומנסיוני פגשתי בלא מעט אנשים מסוג זה, שאינם שמים לב לעובר לידם, כי טבעם הוא שכאשר חושבים על דבר מסוים אין באפשרותם לשים לב לעובר לצידם, ואולם זו חולשה מצידם וצריכים לעבוד על כך, אומנם מצידנו יש לקחת בחשבון שישנם כאלה.

והוכחה לכך, שכאשר תעוררהו לזה מ"חלומו" ותקרב אליו לומר לו "שלום", תראה היאך מיד "שלום" יענך כאדם המתעורר מחלומו ובסבר פנים יפות.

ב. עצה נוספת שיש לנהוג באחד כזה, היא לישב עמו בנועם ובניחותא ולשואלו על פשר התנהגותו, ויתכן שיש לו משהו בלבו עליך, ועתה "כשתפרוש השמלה", יוציא הוא מה שבלבו, ויתישבו הדברים ותבואו לידי הבנה או לידי פיוס, ובזה הרווחת שהוצאת שנאה מלבו עליך, ומלבך עליו, כי הוא כלל גדול שלא לסתום השנאה בלב, אלא לפרש איש לחבירו את אשר יש לו בלבו עליו, כי בפרישת הדברים על שולחן ערוך ומבורר, יוצאים כל הספיקות והמריבות ובאים לידי הבנה בטעות שלו או של חבירו, וכמו כן באים לידי פיוס.

~ שאלה ח ~

הֵיאַךְ מְגָרְשִׁים מִן הַלֵּב שִׂנְאָה הַנּוֹבַעַת מִקִּנְאָה?

תשובה

א. להבהיר לעצמו את אפסיות עולם הזה ואת ערכו האמיתי של העולם הבא. אדם מקנא על דבר שחשוב לו, האדם לא יקנא על דבר שבשבילו אינו בעל ערך, אדם מקנא בעולם הזה של חבירו כי הוא אוהב את העולם הזה, ולכך יש להכיר באפסיות ערכי עולם הזה הנפסדים ולהשריש לעצמו שמצוה אחת וכל שכן דיבור אחד של תורה שוה את כל ערכי עולם הזה שהוא מקנא בהם, ופי כמה מהם.

ב. יחזק בעצמו את האמונה שאין אדם נוגע במוכן לחבירו כמלוא נימה, ואז יבין שההשפעות להן זכה חבירו זה לא מכוחו של חבירו שתבוא לו קנאה למה לחברי יש ולי אין, אלא זהו מתנת ה', ואם כן הבורא לאשר חפץ נתן, ומה אם כן תלונותי על חברי, הלא זהו מעשה ה', וכשיאמין כך שזהו מעשה ה' בוודאי שיקל עליו לקבל המציאות כפי שהיא.

~ שאלה ט ~
הֵיאַךְ נִתָּן לְסַלֵּק שִׂנְאָה וּמְרִיבָה בַּדֶּרֶךְ קַלָּה וְנוֹחָה?

תשובה
אפשר לסלק מריבה ממושכת ואפילו של שנים, וכן לעקור שנאה מהלב בנקל, והוא בהרים טלפון אחד, מכתב אחד, חיוך אחד, מתנה קטנה, מחמאה קטנה, וכיוצא, בדברים פעוטים כיוצא באלו יכול האדם ברגע לחולל מהפך משנאה לאהבה, ובין רגע ממש להוריד מטענים של דמיונות פורחים באויר שהתפתחו במשך הניתוק מיום ליום, ולמחותם כענן המתנדף ברוח ונעלם.
הנסיון מוכיח זאת, שבאמירת שלום בסבר פנים יפות בחיוך, או במחמאה קטנה, או ישוב הדברים הסתומים על מתכונתם בהתנצלות קטנה וכיוצא מיד הלב מתקרר ונשקט, ונהפך לאוהב.
כי כל השנאה בדרך כלל הינה תוצאה של דמיונות, ופיתוח ענינים שלא היו ולא נבראו ולא עלו בדעת השני כלל וכלל, ורק בפתיחת הדברים, חיוך וכיוצא מתפוצצים להם כל ה"בלונים" מלאי אויר הדמיונות.

~ שאלה י ~
הֵיאַךְ נִתָּן לְהַגְבִּיר אֶת הָאַהֲבָה בֵּין שְׁכֵנִים וּקְרוֹבִים וּלְהַרְבּוֹתָהּ בְּיֶתֶר שְׂאֵת?

תשובה
א. מאור פנים. פשוט להאיר פנים לשכן לחבר, וכמו כן לפרגן בלי לקמץ, לפרגן ביד רחבה ולא לקמץ במילים, לחטט ולחפש דברים חיוביים בשני ובאשר לו, בבניו, בביתו וברכושו וכיוצא, ולפרגן עליהם ומידי פעם אף לשלוח מתנה קטנה פשוטה וזולה, אלו דברים שהשקעתם מעטה ופרין רב, ואלו דברים שאין להם שיעור להלהיב את האהבה שבין אדם לחבירו, ומביאים לאהבה אשר מים רבים לא יוכלו לכבותה, וזה בנקל וללא מחיר.
ואף שהדבר בתחילתו חיצוני בלבד, אולם אחר המעשים יגררו הלבבות (חינוך) כידוע, שהלב נשפע הרבה ממעשים חיצוניים ולבסוף האהבה תהא כמו כן בפנימיות אחר שזו תכלית כוונת האדם בפרגונו בחיצוניות להשריש את האהבה בלב, ועל כך יסייעוהו מן השמים.
ב. עוד עצה לחזק את האהבה בלב, והיא להתפלל על הזולת, ובפרט על מי שלבך מקנא בו, העתיר עליו בתפילה לה', ובכך תוסר הקנאה והשנאה, כי אמור תאמר בלבבך היאך אשנאנו לזה ואני מתפלל עליו יום יום.

ואין בתפילה זו "אחד בפה ואחד בלב", אחר שנוקט האדם בזה כעצה להסיר השנאה מלבו, הרי בוודאי שיערב לה' נוהג זה וירצהו ה' בזה למאד.

~ שאלה יא ~

הֵיאַךְ לְהִתְמוֹדֵד בַּהֲסָרַת הַשִּׂנְאָה מֵאָדָם הַמִּתְיַהֵר וּמִשְׁתַּחֵץ, מַעֲלִיב וּמְבַזֶּה, וּבְפֶרֶט כַּאֲשֶׁר הוּא הַ"בּוֹס" הַמַּפְלֶה אֶת יַחֲסוֹ בְּ"אֵיפָה וְאֵיפָה" לְפוֹעֲלָיו לְדוּגְמָם לְשֵׁבֶט אוֹ לְחֶסֶד.

תשובה

א. ראשית יש לקחת זאת כיסורים ולכפרת עוונות, שאין לך דבר המועיל לכפר עוונותיו של אדם כמו הבזיונות והנחיתות המשפלת את גאוותו של האדם.

וכידוע דברי הרב "קול בוכים" בשם האר"י הק', שמכל התיקונים שישנם לעוונות - התיקון המועיל ביותר הוא "הבזיונות", וכתב מהרח"ו ב"שערי קדושה", שאם היה אדם יודע מעלת הבזיונות היה מבקשם ברחוב בכסף מלא, ואם כן יש לראות בעין טובה את ענין זה של ההשפלות והבזיונות שאין כמוהם ממרק ומטהר את נפש האדם.

ב. עוד מחשבה נוספת שתעזור לאדם לבלתי היותו מתיחס לכבודו הנרמס, בהיותו מתבונן וכי כך חרד אני על כבוד שמים הנרמס ונכפש מידי יום מאויבי התורה ולומדיה, ממחללי התורה השבת והמצוות, וא"כ, היאך רגוע ושקט אני מרמיסת כבוד שמים ואילו את כבודי הנני תובע בחרון אף ובזעם, הלא דיו לעבד להיות כרבו! ובכך קצת ישקיט את סערת רוחו.

ג. עד שתכעס על הבוס שלך שהנו מושחת במדותיו יש לך לרחם עליו אחר שאין מסכן כמוהו, שנאוי על הבריות, שנאוי על המקום, שנאוי על בני ביתו, ושנאוי אף על עצמו, החייו חיים?! אם כן תשמח ותודה לה' על כך שהנך רחוק ממנו וממידותיו, ואף מן הראוי שתתפלל עליו, ובכך גם תוסר השנאה כמבואר לעיל בתשובה הקודמת אות ב.

~ שאלה יב ~

כֵּיצַד לְהִתְיַחֵס לַעֲוֹוֹן הַשִּׂנְאָה כְּלַפֵּי הָרְשָׁעִים?

תשובה

דעת החזון איש (יו"ד סי' ב' ס"ק כח) שבזמן הזה שאין מי שיודע להוכיח כראוי, אזי גם אדם שעובר עבירות בפרהסיא מצוה לאוהבו ואסור לשנאתו. כך שבעצם אין לנו לשנאת את עוברי עבירה, ובפרט שרוב רובם עוברים המה לתיאבון מחוסר ידיעה והכרה ברורה. אולם לאותם האפיקורסים והמינים שונאי תורה ולומדיה החורשים מחשבות אוון יום ולילה לא ישבותו היאך לעקור את התורה, אלו מצוה לשנאתם, וכנא' "משנאיך ה' - אשנא", משנאיך היינו אלו המשניאים את ה' על עם ישראל בהסתה והדחה ובהוצאת שם רע על שומרי המצוות.

~ שאלה יג ~
מַהוּ גֶּדֶר קִנְאַת סוֹפְרִים הַחִיּוּבִית, וּמַה בֵּינָהּ לְקִנְאָה הַשְּׁלִילִית?

תשובה
קנאת סופרים החיובית, היינו: "גם אני רוצה להיות כמוהו"!
קנאה השלילית, הלואי שהוא - שעולה עלי - יהיה כמוני!
דהיינו, הקנאה החיובית היא כאשר הנך רואה בעין טובה את הצלחת חברך, ואין עינך צרה במעלותיו, אלא שהנך שואף להיות כמוהו במעלות המדות התורה והיראה.
ואילו קנאה שלילית היינו, שאינך יכול לסבול את מעלותיו של השני, וחפצך שיהיה גם הוא חרב ונופל ממעלותיו כדי שלא יהא הוא עליון עליך.

~ שאלה יד ~
מַה סִּימָן לָאָדָם בְּאִם הוּא עוֹבֵד ה' בֶּאֱמֶת אוֹ לָאו?

תשובה
הסימן המובהק לכך הוא היאך מתיחס הוא בראותו את חבירו עולה במעלות התורה והיראה ותיקון המידות ועושה בכך נחת רוח ליוצרו, אם רואה הוא זאת בעין טובה, זהו סימן מובהק שהנו חפץ בנחת רוח לה, ואין לו נ"מ ממי זה בא, ממנו או מחבירו, אולם אם עינו רעה, זהו סימן שעדיין נצרך הוא לתקן ולשפר את מידותיו.
ועוד כאמור לעיל סימן לאדם אם הוא אוהב ה' אם לאו, לפי שהאוהב את חבירו באמת כמו כן אוהב הוא את בנו של חבירו, כידוע, ואם כן האוהב ה' באמת אוהב הוא כמו כן את בניו של המקום, ואם לקוי הוא באהבת בניו של מקום סימן הוא שלקוי הוא באהבת המקום עצמו.

~ שאלה טו ~
הֵיאַךְ יֵאמַר: "הֲרֵינִי אוֹהֵב כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּנַפְשִׁי וּמְאֹדִי", וְיוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁאֵינוֹ כֵּן?

תשובה
אפשר לומר שהוא על דרך מה שכתב הרמב"ם (בהלכות גירושין פ"ב ה"כ), כופין אותו ליתן גט עד שיאמר רוצה אני, ולא חשיב כמגרש בעל כרחו, לפי שהאדם מצדו רוצה לקיים מצוות התורה אלא שיצרו הרע מעכבו ולכך כופין אותו - היינו את הרע שבו שמסרב, ואז מתגלה הטוב שבאמת רוצה לגרש כמצות התורה.
כן הוא בזה, האדם מצדו חפץ באהבת חברו, חפץ לאהוב את חברו כנפשו, אלא שיצרו הרע הוא שמעלה מחשבות קנאה ושנאה בלבו, ובא הוא ואומר: מבטל אני מחשבות יצרי המסיתני לשנאת ולקנאת, ומוסר אני מודעה לבטל מחשבות אלו שיהיו בטלים ומבוטלים, ואין רצוני בהם כלל, אלא אך ורק במה שציויתני תורה לאהוב כל יהודי מישראל, ובזה מועיל שיוכל לומר: "הריני אוהב" וכו'.

וענין זה של מסירת מודעה וביטול הפניות והמחשבות הרעות, בעצם הנהו הרמוז ברמב"ם זה, שהאדם מצדו חפץ לקיים התורה ללא פניות ומחשבות רעות אלא שיצרו הרע מעכבו, ולכך מוסר הוא מודעה לבטל מחשבות אלו שאינו חפץ בהם כלל, והוא נלמד מקל וחומר ממה שכתב הרמב"ם שכופין אותו בית-דין, ששם הבית-דין כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, ועם כל זה מועיל, לפי שבפנימיות חפץ הוא בטוב, על אחת כמה וכמה כשהוא כופה עצמו ומבטל מרצונו כל הפניות שעולין לו במוחו בעל כרחו, שבוודאי יועיל.

~ שאלה טז ~

בְּוכוּחַ אוֹ מְרִיבָה מִי נִקְרָא מְנַצֵּחַ?

תשובה

המנצח הוא דוקא זה שיצא "מנוצח", שכן אמרו חז"ל: "והאלקים יבקש את הנרדף" ולא רק כשרשע רודף צדיק יבא הקב"ה לצד הנרדף שהוא הצדיק, אלא גם כשצדיק רודף רשע יבא הקב"ה לצד הרשע להיותו נרדף.

קרתה מריבה, הלבנת פנים וכיוצא, אם יצאת אתה הנרדף, הכעוס והנפגע דע שנצחת! ואילו כשהוצאת את חברך שהוא הכועס הנרדף והנפגע דע לך שהוא ניצח.

לכך אל תצטער אם כתוצאה מויכוח או מריבה נוצחת, ויד חברך היתה על העליונה ויצאת אתה פגוע וכועס, עדיף לך שיהא כך מאשר להיפך, ומעתה תשתדל להסיר הכעס והפגיעה מלבך ותנקה את לבך מנקמה וכעס, ובכך רצוי אתה לפני ה'.

~ שאלה יז ~

עַד הֵיכָן הֵם הַשְׁלָכוֹת הַפְּגִיעָה?

תשובה

השלכות הפגיעה הינן למרחוק מאד. ישנן מעשיות אמיתיות מפי בעלי המעשה הודפסו בספרים המפורסמים: "נפלאותיו לבני אדם", היאך שבשביל פגיעה בכבוד הזולת נמנעה ישועה של פרי בטן, או של זיווג, או פרנסה, ואף למשך שנים עד שתוקן הדבר על ידי פיוס כראוי באמת, ורק אז נושעו לאחר שנים רבות של סבל איום.

פגיעה בזולת זהו דבר מסוכן למאד, שיכול אף לסכן את חיי האדם, ובודאי יש בכוחו למנוע ממנו ישועה, פרנסה, זיווג, בריאות וכיוצא ללא רחמים, הרבה שנות סבל יתכן ויעברו על האדם עד שיתעורר להבין מה עולל בפגעו בחבירו, ברבו, בשידוך שהתבטל, בחמיו, כלה בחמותה וכיוצא.

~ שאלה יח ~

אָדָם שֶׁפָּגַע אוֹ הִפְסִיד אֶת חֲבֵרוֹ בְּשׁוֹגֵג, וַחֲבֵרוֹ בְּכַעַס, הַאִם טוֹב לוֹמַר לוֹ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ, מַדּוּעַ הִנְּךָ כּוֹעֵס הֲרֵי הַכֹּל מִן הַשָּׁמַיִם, שְׁתֹק וְקַבֵּל שָׂכָר?!

תשובה

אף שהתוכחה אמת אין להוכיח כזאת לאדם בשעת כעסו, אלא יש לפוגע לפייסו בבקשת סליחה ומחילה, כי זה הנפגע יודע שהפוגע "מנצל" את האמונה לטובתו להשתיק ולחפות על מעשהו, ובכך מקומם הוא את זה שפגע בו.

~ שאלה יט ~

מַה הַגֶּדֶר בַּכָּבוֹד שֶׁיֵּשׁ לְכַבֵּד בְּנֵי הָאָדָם, הַלֹּא יֵשׁ מָקוֹם שֶׁבְּכָבוֹד זֶה יִתְנַגֵּשׁ הַמִּתְכַּבֵּד וְנִמְצֵאתִי מַכְשִׁילוֹ, וְכֵן מָה הַגֶּדֶר בַּכָּבוֹד שֶׁיֵּשׁ לְהַגִּישׁ בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים לְהַאֲכִיל אֶת הָאוֹרֵחַ אוֹ הֶעָנִי, הֲלֹא פִּטּוּם שֶׁל מַאֲכָלִים וּמַעֲדַנִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם נֶזֶק לְהַגְבִּיר הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית?

תשובה

הנראה שהגדר בזה הוא לפי האדם המתכבד או הנהנה, אם זה האורח או המתכבד מצטער מהכבוד או מההנאות היתרות להיותו אדם ענו או פרוש בוודאי שיש למנוע ממנו כבוד שיביאנו לידי גאוה ופטום שיביאנו להתגשמות, אולם אם אדם זה אינו זהיר בכך, יש לתת לו כפי רצונו וכבודו ומעמדו וכמובא בגמרא - סוס לרכב עליו למי שרגיל בכך, וכן גבי ההוא שדרש מרבא תרנגולת פטומה ויין ישן, וכן בכתובות ס"ג גבי מר עוקבא שנתן לאותו עני כפול כסף כשנודע לו שהנו מורגל בתפנוקים.

ענוה

~ שאלה א ~

מָה הָעֹמֶק בַּסַּגֻלָּה הַגְּדוֹלָה וְהַנִּפְלָאָה הַמְפֻרְסֶמֶת שֶׁל הגר"ח מִוִּילְנָא'ין בְּסִפְרוֹ "נֶפֶשׁ הַחַיִּים" (ש"ג פי"ב) לְבַטֵּל כָּל כֹּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם לְבַל יִשְׁלְטוּ בָּאָדָם, וְהֵיאַךְ מַגִּיעִים לִזְכוּת בְּסִגֻלָּה זוֹ?

תשובה

הרעיון הכמוס בסגולה זו, הוא הנהגת "מידה כנגד מידה" שלא בטלה לעולם, דכשם שהאדם מבטל כל כוחות שבעולם להחשיבם כאפס הגמור, מתוך טוהר אמונת מחשבה שאין עוד מלבדו, כן מבטלם הקב"ה לכוחות אלו לאפסם מול אותו אדם כשלא ישלטו בו כלל מאחר וזכה באמת לאפסם במחשבתו מתוך טוהר אמונתו.

והיאך זוכים לזה?

קודם כל נדרש מהאדם לבטל ולאפס כוחות שלו עצמו, להחשיב עצמו כאפס הגמור ולידבק במידת הענוה והכניעה מתוך אמונת אין עוד מלבדו, ומכך לבוא להבנה שאין לו מכוחו כלום.

אם לא יקדים האדם לאפס עצמו, הרי שמה שיאפס ויבטל כוחות זולתו זהו לא מתוך אמת גמור, ואין טהרה במחשבתו זו לאפס כל הכוחות מבלעדו, והעובדא שעדיין מאמין הוא בכוחו שלו.

ולכך ראשית עליו לאפס כוחו שלו, וזה כאמור יזכה על ידי שידבק במידת הענוה והכניעה לזולתו יהא אשר יהא כגדול כקטן, ובפרט כאשר יהא זה שונאו ואיש יריבו, ואז יפנים לעצמו מי הוא ומה הוא להתגאות ולהחשיב עצמו כלל, ואז יהא אמת בטוהר מחשבתו לאפס כל הכוחות שבעולם, ובמידה כנגד מידה יזכה שלא ישלטו בו שום כוחות רעים הן מלמעלה והן מלמטה - ויתאפסו לפניו כפי שכן היתה מחשבתו לאפסם מכח אין עוד מלבדו.

וזה היה סוד מעשה כניעתו של יעקב אבינו לעשו אחיו על מנת להשתלט עליו, והוא בכך שהכניע כלפי הקב"ה את כל ישותו ועצמיותו, וביטא זאת בהיכנעו אף לעשו שהוא שונאו שבכך מתבטאת ביותר הכניעה לה' כאמור, ובכך זכה שביטל כוחות זולתו באמת, ובכך השתלט על עשו, והדבר מבואר במפורש בזוה"ק בראשית (ומובא ב"חוק לישראל" "וישלח" ליום שני).

וזה סוד מעשה האמהות ליתן שפחותיהן לבעליהן כדי שייבנו גם הם, והוא כאמור לעשות מעשה שפלות להכניס צרה לבתיהן, ועוד את שפחותיהן ובכך ביותר יבטלו ישותן ועצמיותן, ובכך יבוטלו כל כוחות הדין הקמים נגדם שזהו בעצם הסגולה המבוארת בנפש החיים, ובאמת מקורה ברמב"ם ב"מורה נבוכים" בסופו (פנ"א ח"ג).

כך שהרוצה לזכות לישועת ה' בעניניו, ולצאת ממיצר צרותיו גם כאשר נדרש לכך הצלה בדרך נס, ישתמש בסגולה זו להכניע עצמו ובפרט לשונאו, על מנת שבור ישותו וכח נפשו לפני ה', ובכך ישברו כל כוחות הדין מעליו להוושע בדרך נס.

וראיתי בהחיד"א באחת המקומות (ואכת"י), שהטעם לצרות ויסורי דור עקבתא דמשיחא, הוא כדי להכינם לגאולה, והביאור בדבריו, שהרי מידת הדין מקטרגת על גלותן של ישראל למאד לדחות גאולתן מקץ לקץ, ומה העצה - יסורים ושפלות, ואז יבטלו כוחות עצמם ויבואו לכניעה אמיתית, ובכך יבטלו מעליהם כל כוחות שבעולם והם המקטרגים העליונים, מדה כנגד מדה - מתוך אמונתם באין עוד מלבדו בלבד, כמו כן בכך יבוטלו כל כוחות הדין מעליהם לבל יהא להם כח נגדם.

וזה גם סוד המדרש (פתיחה דאיכה רבתי כד) אין הגלויות מתכנסות אלא בזכות רחל על כניעותה והשפלתה בתתה את יעקב אישה ללאה אחותה, וכן זה סוד המדרש (ילקוט שופטים ה, נא) אין עשו נופל אלא בידי בניה של רחל, דהינו זרעו של יוסף שהוא שטנו של עשו, והטעם לפי שוויתר לאחיו וגמל עמהם טובה תחת רעה, וביטל ישותו ואנוכיותו, כן יבוטל על ידו כל הכוחות שעומדים על ישראל.

והוא ענין "כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו", כשם שהאדם מעביר על מידותיו מתוך אמונה שאינו כלום ומבטל כוחו וישותו, כן כל כוחות הדין העומדים עליו מצד פשעיו מתבטלים לגביו לגמרי.

~ שאלה ב ~

כְּשֶׁאָדָם חוֹשֵׁד בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּתְעָרֵב פְּנִיָּה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהוֹרָה בְּתוֹכַחְתּוֹ לַחֲבֵרוֹ, אוֹ בְּסִפּוּר לָשׁוֹן הָרַע וּכְשֶׁהוּא בְּאֹפֶן שֶׁיֵּשׁ בְּסִפּוּרוֹ תּוֹעֶלֶת וְחוֹבָה לְסַפֵּר, הֵיאַךְ יִנְהַג?

תשובה

ראשית יש לדעת, שאין פטור מלהוכיח או מלספר לשון הרע כשחובה לספר וכגון על מנת להציל מישהו מרמאי או מיתר הפסד וכיוצא, כאשר קיים חשש של תערובת פניה. אלא מחויב האדם לסלק תערובת הפניה ממנו ולטהר מחשבתו ולקיים מצות התוכחה וכן סיפור לשון הרע כשהוא להועיל ולהציל.

ואם בשום אופן אין ביכולת האדם לטהר מחשבתו מהפניה, ישנה עצה אחרת שיבקש לבצע תוכחה זו או סיפור לשון הרע זה במקום שחובה לספרו - על ידי אחר, דהיינו שיבקש מחברו, ועדיף מתלמיד חכם, שיעשה מעשה תוכחה זה, ובכך יוכל יותר לצמצם מחשבתו לעשות מעשהו בטהרה.

~ שאלה ג ~

הַאִם מִן הַנָּכוֹן לְהַמָּנַע מִשְּׁאִיפָה וְהִשְׁתַּדְּלוּת לִגְדוֹלוֹת מֵחֲשַׁשׁ גַּאֲוָה?

תשובה

טעות חמורה לחשוב כן, ואדרבא רק העמל להגיע לגדולות הוא הרחוק באמת מהגאוה, והוא היודע ענוה מה היא, לפי שזה שלא עמל ויגע להשגת השלמות, אינו מעריך כראוי את העמל וְהַיְגַע, לפי שאינו יודע עמל מה הוא, אולם העמל והיגע, ויודע מתוך עמלו ויגיעו כמה קשה היא השגת חכמת התורה, כמה קשה הוא תיקון המידות אזי כשרואה אחד כזה שהצליח בעמלו ויגיעו להשיג תורה ומוסר, יודע הוא להעריכו כראוי, מה שאין כן זה שהסתפק במועט, הרי שהערכתו לחכם היא כפי כליו המצומצמים כי אין לו לזה המעריך כלים רחבים, לכן גם אינו משפיל עצמו כראוי לחכמים אחר שאינו יודע

להעריך את עמלם, ואילו העמל ויגע יודע היטב ערכו של זה שעמל יותר ממנו ויודע להעריכו כיאות.
ולכן אדרבא, אם חושש הנך מגאוה, עליך בדוקא לעמול ולהתיגע לגדולות ורק אז תעריך באמת את גדולי ישראל.
והבט וראה, המובחר שבמין האנושי היה משה רבנו, שלא היה גדול ממנו בנבואה בתורה ועוד ועוד, ודוקא הוא כמו כן היה הענו מכל האדם והסיבה לכך, היא הנותנת, דוקא להיותו עמל ויגע ויודע בתורה, הוא ורק הוא יכול לדעת כמה עדיין החכמה רחוקה ממנו, והשפיל עצמו לה' יותר מכל אדם אחר, לפי ששום אדם לא זכה להכיר את ה' כמותו ולפיכך שום אדם לא יכול היה להיכנע מפני גדלות ה' כמותו. משה רבנו, דוקא להיותו מכיר ביותר בגדלות ה', השפיל עצמו ביותר, כאמור, שככל שהאדם מבין בחכמה יותר - יודע יותר להשפיל עצמו לחכמים באמת.

~ שאלה ד ~

נִשְׁאַלְתִּי מֵרַבִּים הַסּוֹבְלִים מֵחֹסֶר בִּטָּחוֹן עַצְמִי, וְאֶת מְקוֹם הֶעְדֵּר הַבִּטָּחוֹן הָעַצְמִי תּוֹפֶסֶת לָהּ הָעֲנָוָה הַפְּסוּלָה, שֶׁהִיא תְּחוּשַׁת רְתִיעָה וְהִסְתַּיְּגוּת מֵהִתְעַלּוּת עַצְמִית מִתּוֹךְ מַחְשָׁבָה: מִי אֲנִי... וּמָה אֲנִי.... הֵיאַךְ נִתָּן לְהַגְמֵל מִתּוֹפָעָה זוֹ?

תשובה

יש לדעת שחוסר הבטחון העצמי נובע מהרבה סיבות, וכגון: השפלות, משקעי ילדות, בית הרוס - מריבות, גירושין, או כמו כן אדם שנולד עם כשרונות חלשים ולא ידעו הוריו ומוריו לקחתו כפי הנצרך וכיוצא, אלו הם סיבות שאינם באשמת האדם אלא זהו גורלו מגזירת שמים.
ויתכן שהבטחון העצמי נהרס לאדם מחמת מידותיו שהינם מקולקלות, וכמו למשל השואף לכבוד, להערצה, להיות בין המובילים בשיעור או בחברה, ונבצר ממנו מלממש את שאיפתו, מגיע מצב שנשבר הוא ברוחו, ומגיע למסקנא אינני שוה כלום... וגם במה שהוא כן יכול חדל הוא מלהתאמץ ומלהשקיע.
ויתכן זאת גם בין חברים הלומדים, והאחד נחלש בכשרונותיו יחסית לחבריו, ונשבר הוא מכך שאינו מדביק את חבורתו ואפילו בגדר בינוני איננו, ומכך נשברת רוחו, ובטחונו נהרס, ואינו מאמין בעצמו גם במה שהוא כן יכול.
תופעה זו היא קשה, ובאכזריות מכה בנפש האדם עד להביאו לבאר שחת ולהוציאו ריק מב' עולמות.
הפתרון לבעיה זו היא אחת - ענוה. ונבאר דברינו.

הרי בכללות העדר בטחון העצמי הוא מצב של שפלות הרוח ודיכוי הנפש, ובמילים אחרות יקרא זה "ענוה פסולה", וכדי להילחם בענוה הפסולה נצרך לנתב את הענוה לכוון הנכון - ענוה כשרה.

וכידוע שכל מידה ומידה מתאפשר להשתמש בה לכוון החיובי וכמו כן לשלילי, וכגון גאוה פעמים שהיא חיובית - ויגבה לבו בדרכי ה', וכן שקר - יש פעמים שמותר ואף נצרך לשקר, וכיוצא.

וכמו כן במידת הענוה, כדי להיגמל מהענוה הפסולה שהיא הגרועה שבמידות - שבירת הבטחון העצמי, נדרש לאמץ את ה"ענוה הכשרה", ונבאר היאך חיזוק הענוה הכשרה תנפץ מכל וכל את הענוה הפסולה, ואם הענוה הפסולה הביאה לְשֶׁבֶר בבטחון העצמי של האדם, הרי שהענוה הכשרה תפעל את ההיפך ממש - חיזוק הבטחון והאמונה בעצמו.

והביאור הוא כך.

מהי ענוה כשרה?לדעת שאין מגיע לי כלום, וכל אשר יש לי הוא מחסדי ה', ובכך מעריך האדם ערך רב כל השגה והשגה שהשיג בחייו מיום הוולדו, אם זה בעניני החומר שלו - עצם חייו, בריאותו וכיוצא, ואם זה ברוחניות מבין הוא שכל השגה קטנה היא בחסד, כל התקדמות בתורה ובעבודת ה' הינה "ברוב חסדך", וכמו שכן הרגיש דוד המלך: "ואני ברוב חסדך אבוא ביתך".

ובכך ישמח האדם למאד על כל טובה וטובה, על כל השגה והשגה שהשיג, כי כל מה שנפגע מקודם בטחונו הוא משום שלא העריך את מה שיש לו, ולא היה שווה לו כלום אצלו כל השגותיו, וראה רק את מה שחסר לו, ומה שיש לו לא ראה כלל, וזה שהביאו לשברון.

אולם ב"ענוה הכשרה" יתבונן שיש לו הרבה, וישמח בחלקו, ואז תתפתח אצלו תקוה טובה, שכשם שזכה לחסדי ה' עד עתה, וקבל אף מה שלא מגיע לו, אם כן למה שלא יקבל עוד, הלא גם מה שקבל עד עתה זה לא מפאת מעשיו אלא מחסדי ה', וחסדי ה' הלא לא תמו ולא כלו רחמיו.

והיאך זוכים ל"ענוה כשרה" יתבאר בתשובה הבאה.

~ שאלה ה ~

הֵיאַךְ זוֹכִים לַ"עֲנָוָה כְּשֵׁרָה"?

תשובה

לזכות ל"ענוה כשרה" דהיינו להאמין שלא מגיע לו כלום, והוא מה שיביאהו לשמוח בחלקו אם רב אם מעט - הדרך היא רבוי ההודאה.

לחדד את אמונה זו הוא בדרך התמדת ההודאה לה', וכגון שיאמר "נשמת כל חי" מדי פעם גם באמצע השבוע בכוונה, ויחוש שבעצם אינו מגיע לו כלום, וישמח ויודה לה' על כל הטובות שעשה עמו בברכות שמברך, ברכות השחר ועוד בכל הברכות שמברך במשך כל היום.

ועוד דע, כי "נחיתות" שהיא בעצם "ענוה פסולה" היא אתגר גדול לאדם להגיע לענוה כשרה. שהרי חיי נחיתות - חיים מרים הם, והחפץ לחיות באמת יתאמץ לצאת מתופעה זו, והוא מה שיאלצהו להתחזק בענוה כשרה, כי אז נלחם הוא באופן הנכון, כי בכך שמנתב האדם את אותה תכונה שמפותחת אצלו בכוון שלילי - לכוון חיובי, יכול הוא להצליח בתכונה זו יותר מאדם אחר שאין אצלו תכונה זו בשלילי, לכך הסובל מנחיתות, מפותחת אצלו תכונה של ענוה ושפלות אלא שהיא אצלו בשלילי, וכשינתב מידה זו לכוון החיובי - לענוה כשרה, יצליח מאד.

~ שאלה 1 ~

מַה הַתְּשׁוּבָה לְטַעֲנַת הַטּוֹעֵן: הַמִּדּוֹת הַקָּנְאָה וְהַתַּחֲרוּת, וּכְמוֹ כֵן הַגַּאֲוָה - בְּתֹקֶף אֶצְלִי, הֵיאַךְ לְהִגָּמֵל מֵהֶן אַחַר שֶׁכּוֹאֵב אֲנִי עַל הַדָּבָר, וְכַמּוּבָן מְנַסֶּה לְהֶחְלִישׁ מֵהֶם בְּלִמּוּד מוּסָר וּתְפִלָּה?

תשובה

דע שהצלחת תיקון המידות מלבד העבודה הנצרכת לכך, נצרך גם "סבלנות"! כי לתיקון המדות נדרש הרבה זמן.

וכמו שלהיות גדול בתורה - ובפרט בימינו - מלבד השקידה והעמל הוא גם נמשך במשך זמן, שלא כמו בדורות הקודמים שהצליחו בגיל צעיר להיות ענקים בתורה וביראה, כן הוא לגבי תיקון המידות, כי ענין "ירידת הדורות" חל לא רק בגדלות ושלמות לימוד התורה, אלא גם בתיקון המידות. ולכך מה שבדורות קודמים השיגו זה בגיל צעיר יותר, אנו בעידן ירידת הדורות משיגים זאת במשך זמן יותר. ולהיות שאנו מצומצמים בהכרתנו והשגותינו הוא הגורם כידוע לקנאה, גאוה, כעס והקפדה, לכן על ה"עובד" להסתבלן בסבלנות יתרה, ולהרבות בתפילה ותחנונים עד יערה עליו ה' רוח ממרום להחלץ ממוחין דקטנות ולהשיג השגה ברורה באמיתות עבודת ה', ואז במילא השקר הנובע מקטנות יסולק מאליו.

ומעשה היה בבחור צעיר שניגש להגר"י לוינשטיין זצוק"ל, והתאונן בפניו על רוע מידותיו ושאינו מצליח לתקנם, וענה לו הרב: בן כמה אתה? הלא בן 20-19, ובכן כמה המה חיי האדם? 80-70 שנה, אם כן הרי גלוי וידוע לפניו יתברך שאת המכונה המקולקלת הזו שנקראת "אדם", לתקנה מכל קלקוליה שהמה המידות והתאוות הרעות

נצרך 70-80 שנה, ובכן וכי תעלה על דעתך שמחובתך לסיים לתקן מכונה זו בגיל 19-20, אלא לא עליך המלאכה לגמור, ואף שאי אתה בן חורין להבטל ממנה.

~ שאלה ז ~

כֵּיצַד יֵּשׁ לְטַפֵּל בְּבָעְיָה שֶׁל בּוּשָׁה יְתֵרָה מֻגְזֶמֶת הַתּוֹקֶפֶת אֶת הָאָדָם, וּמְבּוּשָׁה זוֹ נִגְרָם לוֹ שֶׁבֹּשׁ הוּא מִלּוֹמַר אֵיזֶה דְּבַר תּוֹרָה, אוֹ לְדַבֵּר בְּפְנֵי רַבּוֹ, אוֹ בְּפְנֵי חֲבֵרָיו, וְסוֹבֵל הוּא מִכָּךְ לְמְאֹד, וּבְפְרָט שֶׁתָּמִיד חוֹשֵׁשׁ הוּא פֶּן תֵּצֵא תַּקָּלָה בְּדָבָרָיו וְיִתְבַּיֵּשׁ יוֹתֵר, וּמִכָּךְ בּוֹרֵחַ הוּא מֵחֲבְרַת בְּנֵי אָדָם וּמִתְחַבֵּא מֵהֶם פֶּן תִּפְגְּעֵהוּ הַבּוּשָׁה.

תשובה

יש כאלה אנשי עזות ואומץ שהשלכותיה של גאוותם היא בכך שהמה שחצנים וראוותנים ובבטחון יתר מפגינים את מעלותיהם, וישנם כאלה העדינים יותר שהשלכות גאותם היא הפגיעה יתרה שנפגעים המה מהר מאד, וכמו כן מפחדים מאד פן יקל כבודם. הילכך הבושה יתרה שורשה מהגאוה, ומפני כך פוחד האדם שמא יפגם כבודו, ולכך העצה לכך היא כאמור לעיל תשובה ד' בענין הסובל מהעדר בטחון עצמי, עיי"ש, והוא לחזק אצל עצמו את הענוה, והוא שבעצם אין לעשות חשבון לשום אדם מבלעדי ה', ואם כלפי הבורא יוצא אני ידי חובתי, מה בכך שכלפי בני אדם אין אני נחשב.

וכמו כן יש לחזק את הבטחון העצמי בדרך תפילה, ישא תפילה לה' על מידתו זו ויבקש את עזר ה' לחלצו, ואז התפילה תחזק לו את בטחונו בה' שלא לירא מכלום רק מה', ובזה יתחזק בטחונו העצמי.

ובינתים כל זמן שמידה זו שולטת עליו, יחשוב תופעה זו ליסורים שממרקים עוונותיו של אדם. ויבקש מה' שביסורים אלו יתכפרו לו עוונותיו, ולפחות יועיל לו בזה שלא להישבר ממצבו זה אחר שיש בו תועלת.

ועצה נוספת יש לעשות, והוא לנצל את מדת הבושה המופרזת הזו לטובה. וכגון שיקח עליו ללמד ב' או ג' בחורים שהינם חלשים ממנו, וילמדם כפי כוחו, ואז הרי יתבייש לבלתי לשלוט היטב בחומר כדי שלא ישאלוהו אלו שאלות ולא ידע מענה, וזה יביאהו ללמוד היטב את החומר כדי שיוכל לאומרו בעוז ובאומץ, ובפרט לזה שנגוע במדת הבושה ינצל מידה זו ללמוד היטב כדי שלא יפול בבושה. ובכך אט אט יקבל אומץ ובטחון לשאת דברו ברמה עד אשר גם בפני אנשים רבים יעמוד ולא יחת.

והדברים בדוקים ומנוסים מהרבה שנחשבו "נחיתים", ולחמו נגד מדה זו וזכו לבסוף להיות נואמים בגבורה ועוז (וראה עוד לקמן תשובה יא).

~ שאלה ח ~

הֵיאַךְ יֵּשׁ לְנַהֵג כְּדֵי לְהַשְׁרִישׁ אֶת מִדַּת הָעֲנָוָה?

תשובה

הדרך לזכות למדת הענוה מבוארת באיגרת הרמב"ן, ונסכם דבריו.

א. ראשית שלא לכעוס, ולהתבונן בעונש הכועס ובמעלת הסבלן.

ב. לנהוג בענוה מתחילה בהנהגות חיצוניות, דהיינו לדבר בנחת, להתלבש במלבושים פשוטים, לשבת עם נמוכי העם וכיוצא.

ג. להתבונן שהגאוה היא טעות בשורשה מצד ההיגון. כמבואר שם באיגרת הרמב"ן שיתכן וכל בני האדם טובים ממנו אם עני ואם עשיר וכיוצא, וכמו כן כאשר רואה שעולה הוא על חבריו בחכמה ובהשגת התורה, יתבונן שנולד הוא בכישורים הללו, ואם אינו מנצלן כראוי חוטא הוא יותר מאשר זה המשיג פחות אחר שאין לו כלים וכישורים כמוהו, וכמו שלא יתגאה העוף על השור שהנו מעופף, ולא יתגאה השור על העוף על שהנו חזק כי זהו טבעו וכישורו, כן הוא בבני האדם, כמבואר במסילת ישרים.

ד. ישווה ה' לנגדו בשעה שנפגע בגאוה, ויבוש להתגאות בפניו, כמו שיבוש העני להתגאות בפרוטותיו בפני העשיר התומך בו, וכמו שיבוש התלמיד להתגאות בחכמתו בפני רבו שקבל ממנו החכמה, וכיוצא.

ה. יתבונן בגדולים ממנו ובחכמים ממנו ויכיר אפסיותו כלפיהם, ובכך ישבר גאוותו.

ו. יזכור שבגאוותו כאשר הוא מחזיק בה ואינו מנסה לסלקה - הרי הוא נהפך מיד מאהוב לתועבת ה' ומה יועיל אם כן בכל קניניו אם נפשו תועבה בעיני אדוניה, ומאידך "ולענוים יתן חן" להצילם ממדת הדין, ולהשפיע להם חכמה וכל טוב...

~ שאלה ט ~

כְּשֶׁמִּתְבַּקֵּשׁ הָאָדָם הַפָּשׁוּט לְבָרֵךְ אֶת פְּלוֹנִי אוֹ אַלְמוֹנִי, הַאִם יִמְנַע מִכָּךְ מִמַּחְשָׁבָה מִי אֲנִי וּמָה אֲנִי... אוֹ שֶׁלֹּא יִמְנַע מִלְּבָרֵךְ אֶת כָּל מִי שֶׁמְּבַקֵּשׁ בִּרְכָתוֹ?

תשובה

על כך שמעתי מת"ח אחד שישנה תשובה ב"אגרות משה" להגאון רבי משה פיינשטיין זצוק"ל: שאין לימנע מלברך כי לכל אדם ישנה עת רצון ושעה שבה הוא רצוי, ושמא באותה שעה תתקבל ברכתו.

וכמובן חשוב להוסיף שכל זה כאשר מתבקש הוא לברך בתורת ידיד ואוהב וכיוצא, אולם כאשר מתבקש הוא לברך בתורת "רב" או "צדיק", ויודע הוא שהעולם תועה בו, ובפרט כאשר אין בו לא מיניה ולא מקצתיה ממה שחושבים עליו, עלול הדבר לפגוע לו במידת הענוה ולהביאו לגאות והטעיית עצמו או להתעיית הצבור, ובכהאי גוונא בוודאי ימנע מלברכם בפניהם, ורק יבקש עליהם שלא בפניהם.

~ שאלה י ~

מַה גָּרוּעַ יוֹתֵר, אָדָם שֶׁמַּכִּיר בְּחֶסְרוֹנוֹ וּבְדַלּוּת יְדִיעוֹתָיו וְעֶרְכּוֹ אֶלָּא שֶׁנּוֹהֵג הוּא בְּגַאֲוָה טִפְּשִׁית וְדוֹרֵשׁ כָּבוֹד עַל אַף הֱיוֹתוֹ מוּדָע שֶׁהוּא כְּלוּם, אוֹ אַחֵר שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּגִנּוּנֵי גַּאֲוָה וּשְׁרָרָה וּבוֹרֵחַ מִן הַכָּבוֹד, אוּלָם בִּפְנִימִיּוּתוֹ מִתְהַלֵּךְ הוּא בָּרְחָבָה לְהַחְשִׁיב עַצְמוֹ יוֹתֵר מֵאֲחֵרִים?

תשובה

יש לדעת כי גוונים בעלי מדת הגאוה רבים הם, וכולם גרועים - תועבת ה' כל גבה לב, אלא שנידונים הם לפי עניינם.

ונציג כמה מגוונים בעלי מדות הגאוה:

א. יש בו ומתגאה אף בחיצוניותו.

ב. יש בו ומתגאה בפנימיותו בלבד.

ג. אין בו ומתגאה אף בחיצוניותו.

ד. אין בו ומתגאה בפנימיותו בלבד.

ונבארם:

א. יש אשר יש לו סיבות על מה להתגאות, וכגון שיש בו מן העושר או מן החכמה או שבעבודת ה' הנהו מצליח להיות פרוש וצדיק בשבור המדות ובכבישת התאוות, אלא שאין עוצר בנפשו שלא להתגאות, וגאוותו משתלחת אף בחיצוניות הנהגתו ונוהג בשררה ובוז כלפי חבריו.

ב. ויש אשר יש בו סיבות על מה להתגאות ככל הנ"ל, אולם עוצר בנפשו מלהשתחץ בהנהגתו כלפי חבריו, ונוהג עמם בענוה, אולם בפנימיותו בז הוא להם, ולפחות מתהלך ברחבה על אשר הנהו גבוה מעל כולם.

ג. ויש אשר אין בו סיבה על מה להתגאות והנו עני בחכמה ובעושר ובכל מדה טובה, ועכ"ז גאה ומשתרר על הצבור.

ד. ויש אשר אין בו סיבה על מה להתגאות, ואכן אינו מתגאה על הצבור, אולם בפנימיותו כואב ודואב הוא על שאין מחשבין אותו, וחרד על כבודו כשפוגעין בו, להשיב לפוגע בו כפגיעתו.

והנראה שהגרוע מכל הארבעה, הוא הנזכר בסעיף א' משום דאדרבא, דוקא בגלל שהנו ידען וחכם יש באפשרותו יותר להבין את מיעוט ערכו ביחס לגדולים ממנו ולהתבטל אליהם מעוצם חכמתם וגאוניותם.

משא"כ הטפש שאינו מבין בחכמה, יש מה ללמד עליו זכות על גאותו שלהיותו סכל, חושב הוא שהנו חכם, וכמובן שהמתגאה אף בחיצוניותו גרוע הוא מהמתגאה אף בפנימיותו.
וראיה לדברינו, דהנה הגמ' בפסחים קי"ג מונה ג' דברים שאין הדעת סובלתן, ופירשב"ם שם שאין בני אדם סובלים לאנשים כאלו ומכללם דל גאה, הרי שאינו בגדר השנאוי וכמו שמובא שם בגמ' ג' הקב"ה שונאן, אלא הנהו בגדר הלא נסבל שמאוס הוא אצל בני אדם להיותו סכל ודל ומתגאה.
לסיכום: ברור הוא שלבעל ערך האמיתי יותר בנקל לו להבין בדמיון הכבוד שאין בו שום תועלת, והעיקר הוא השגת החכמה והשלמות. ולעומת זאת הטפש, יש ללמד עליו זכות, דמכיון שאינו בעל ערך כשלעצמו חי הוא בדמיונות, ולכך מבקש לכבוד בעניני זולתו, שאינו אלא דמיון, שהרי באמת מה מרויח אדם בכבוד, ממה נפשך אם באמת הנו בעל ערך אמיתי מאושר ומתענג הוא על מעלתו ולא אכפת לו ולא יכאב לו האם יכירו בני אדם במעלתו או לא, ואם הנו באמת ללא ערך מה יתן לו שבני אדם יכבדוהו ויטעו בו שהנו גדול ובאמת הוא קטן, כך שהכבוד אינו אלא דמיון. וכמו כן החכם שחי במציאות ורחוק הוא מן הדמיון יותר מהטפש יכול גם יותר בנקל להימלט מהגאוה. ובמילא עונשו גדול יותר באם הנו נכשל בה.

~ שאלה יא ~
הַפְּגִיעַ מִכָּל פְּגִיעָה קַלָּה, מֵאַיִן מָקוֹר מִדָּה זוֹ?

תשובה
מקור מדה זו תיתכן לב' סיבות, האחת אצל רוב בני העולם, והאחת לשלמי הדעת ומבקשי השלמות.
אצל רוב בני העולם מקור מדה זו הוא מהגאוה, דהיינו להיות שהאדם אוהב שיכבדוהו, ולפחות אינו מסוגל שיפגע כבודו, אזי כל פגיעה קלה בכבודו, וכגון שסרבו לעשות רצונו ובקשתו, לא התיחסו אליו בכבוד לפי רמת דרישתו וכיוצא חש הוא מבוזה, אזי אם הוא איש עדין וביישן, או שיודע שבאם יגיב יפגע כבודו יותר, מעדיף הוא לשתוק, ואז סופג פגיעה זו לתוכו ונאכל בעצמו מצער ומכעס על זה שפגע בו. ואם הוא אדם המסוגל להשיב, אזי משיב הוא במלחמה שערה. כי הענו באמת חש פחות בפגיעתו אחר שבין כה אינו אוחז מעצמו כלל, ויודע הוא מך ערכו.
אולם מצינו חלישות הדעת ופגיעה גם אצל גדולי ישראל, ואפילו אצל חכמי התלמוד וכמו רבי יוחנן שנפגע מריש לקיש שחשבו למחייך עליו, אצל גדולי ישראל פשוט שאין הדבר נובע מגאוה ורדיפת הכבוד, אלא מסיבה שונה לחלוטין, והיא היות והמה מבקשי

השלימות, ואין אצלם רעה וחסרון כהעדר השלמות, ולכך כשנתקלים במצב שנוכחו בו לדעת כי חסרי השלמות הם, ייצר להם מאד על היותם חסרים בשלמות כאות נפשם, ולכך חוששים המה שהזלזול בכבודם הוא מחמת שלא השלימו עצמן כראוי כחבריהם ולכך מזלזלים בהם, ומתוך כך תחלש דעתם, אולם מכל פגיעה בכבודם על שטותי עוה"ז שלא כבדום כראוי יבוזו לכבוד זה המדומה. וגם אם המצא ימצא חכם בישראל שלא נתכבד כראוי וראינוהו נפגע ומקפיד, הוא על דרך הנ"ל להיות שנוכח שאין מחשיבין אותו לשלם כראוי, ודואג הוא ומצטער על כך שהנו חסר בשלימות ועל זה יכאב לבו מדוע לא השלים עצמו כראוי כחבריו שעמלו וטרחו והשיגו יותר ממנו.
והעובדא המופתית לכך שהנה חכם היודע באמת את דרגתו בתורה לא יכאב לו כלל באם יכבדו לזולים וקטנים ממנו, אלא יבוז לשקר של העולם. ורק כאשר לא יכובד בפני גדולים ממנו - תחלש דעתו כי חושש פן הוא לסיבת העדר השלמות שלא זכה להשלים עצמו כחבריו הגדולים.

~ שאלה יב ~

אָדָם הַשָּׂפַל בֶּרֶךְ, לִהְיוֹתוֹ מוּדָע לְמֶחְדָּלָיו וְלַסְּתִירוֹת שֶׁבְּמַעֲשָׂיו לְעֻמַּת חָכְמָתוֹ, הַאִם דַּי בִּידִיעָה זוֹ לְהֵחָשֵׁב בְּגֶדֶר מִדַּת הָעֲנָוָה?

תשובה

אין גדר ענוה בהיות האדם מלא חרטות על הסתירות שבהנהגתו שהרי אמרו חז"ל: "רשעים מלאים חרטות", הענו הוא זה שלא מסתפק בידיעתו את חסרונות ואת סתירות הנהגתו מבלי לתקנם, אלא עמל הוא לתקנם. העולה מדברי הרב מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 363) עיי"ש.

~ שאלה יג ~

הַאִם נָכוֹן לְמַעֵט בְּפִלְפּוּל אוֹ בְּהַעֲשָׁרַת הַיֶּדַע בִּבְקִיאוּת הַהֲלָכוֹת וְהַמִּדְרָשִׁים וְכַיּוֹצֵא מֵחֲשָׁשׁ פֶּן תְּבוֹאֵהוּ רֶגֶל גַּאֲוָה?

תשובה

עיין "מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 259), ומדבריו עולה למעיין שזו טעות לחשוב כן, וכמו כן לא קיים החשש הזה, והטעם הוא לפי שכאשר שואף האדם לגדולות שעדיין לא קיימות אצלו - אינו מעריך את מה שיש לו, וכמו למשל השואף להון רב יותר ממה שיש לו, הרי שהשאיפה מקטנת לו את מה שיש לו, אולם משום ששאיפתו להון הינה בתחום שלילי, לכך אכן כשישבחוהו על מה שכן יש לו - בהחלט יתגאה.
אולם זה השואף לשם שמים לתורה, מצוות וליראת שמים, הרי שאיפתו בתחום החיובי, ולכך מלבד אשר תקטין לו את ערך מה שיש לו, כמו כן לא יתגאה במה שיש לו כמו

השואף להון שהוא תחום שלילי כי אדרבא תגבר שאיפתו בקרבו לראות כי מה שהשיג עד עתה במה נחשב הוא.
לכך אדרבא, על האדם לשאוף הרבה, ולהשתדל ליישם כפי כוחו את שאיפותיו מבלי לחשוש שמא תבואהו הגאוה מהשגותיו אשר ישיג כי "בד בבד" - ככל שישיג יותר כן יגדלו שאיפותיו יותר ובכך תקטן גדלותו בעיניו כמבואר.

~ שאלה יד ~
אָדָם הַמַּחְבִּיא עַצְמוֹ וּמַסְתִּיר מַעֲלוֹתָיו מֵהַבְּרִיּוֹת בְּאֹפֶן מֻפְרָז, הַאִם נָכוֹן מַעֲשֵׂהוּ אוֹ לֹא?

תשובה
ישנם כאלה שמתחבאים באופן מופרז מבני אדם ומחביאים מעלותיהם, גם אלו תיתכן גאות במחשבתם להיותם בכך מעוררים מאד קנאת חבריהם עליהם אחר שנוהגים המה בדרך "גנובה" המושכת ומעוררת ביותר לקנאה, לכך יהא האדם - אמצעי, דהיינו שלא יתבלט יותר מדאי להראות את יתרונותיו, וכמו כן שלא יסתירם ויחביאם יותר מדאי, כי אז יעורר את קנאתם של אחרים ביותר, אחר שסוף סוף יודעים המה שיש בו מעלות יתרות, ובהחביאו אותם יעורר קנאתם ביותר, ולכך אמרו חז"ל: "לעולם יהא אדם דעתו מעורבת עם הבריות", שלא להגזים לכאן או לכאן, וכמובן כל דברינו כאן הוא בדרך כלל. וישתנו הדברים לפי עניינם.

גאוה

~ שאלה א ~
כֵּיצַד לְהִנָּצֵל מִמִּדַּת הַגַּאֲוָה?

תשובה
א. לִמּוּד מוּסְרֵי חָז"ל בְּגֻנּוּת הַגַּאֲוָה וְתִעוּבָהּ לִפְנֵי ה' וּבְמַעֲלַת הָעֲנָוָה - עֲטָרַת הַמִּדּוֹת.
ב. יְרִבָּה בִּתְפִלָּה לַה' שֶׁנַּפְשׁוֹ כֻּלָּהּ תִּהְיֶה וְלִמְקַלְּלָיו נַפְשׁוֹ תִּדּוֹם.
ג. יִצְטַנַּע כְּכָל הַיּוֹתֵר כַּמָּה שֶׁאֶפְשָׁר לְהִצְטַנַּע כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשַּׁבְּחוּהוּ וְיָבוֹא לִידֵי גַּאֲוָה.
ד. כַּאֲשֶׁר תִּנָּצֵל מִן הַכַּעַס - תֵּעָלֶה עַל לִבְּךָ מִדַּת הָעֲנָוָה - רַמְבַּ"ן.
ה. תִּתְבּוֹנֵן תָּמִיד שֶׁיֵּשׁ גְּדוֹלִים מִמְּךָ שֶׁרָחוֹק אַתָּה מִמַּעֲלָתָם, וְאַל תַּבֵּט לִנְמוּכִים מִמְּךָ.
ו. גַּם אִם קָשֶׁה לְהִמָּלֵט מִמַּחְשָׁבוֹת גַּאֲוָה, יִרְאֶה לְזַהֵר לֹא לִנְהֹג בְּפֹעַל בְּדַרְכֵי הַגַּאֲוָה כְּקוֹמָה זְקוּפָה, אוֹ דִּבּוּר כְּגַסֵּי הָרוּחַ.
ז. יִזְכֹּר יוֹם הַמִּיתָה, וּכְמוֹ כֵן יִזְכֹּר יְמֵי חֹלִי וּמַכְאוֹב הַצְּפוּיִים לָאָדָם רֶגַע רֶגַע, וְיַצִּיר לְעַצְמוֹ אֲנָשִׁים שֶׁנִּפְלוּ מֵאִגְּרָא רָמָא לְבֵירָא עֲמִיקְתָּא שֶׁהוּא מַכִּירָם.
ח. סְפוּרֵי צַדִּיקִים וְדַרְכֵי מִדַּת עַנְוָתָנוּתָם מְעוֹרֵר לַעֲנָוָה.

~ שאלה ב ~

אָדָם הָרוֹצֶה לִנְהֹג בַּעֲנָוָה, מָה עָדִיף? הַאִם לָשֶׁבֶת בֵּין פְּשׁוּטֵי עַם וְלִלְבֹּשׁ בְּגָדִים פְּשׁוּטִים וְלִנְהֹג בְּחִיצוֹנִיּוּת בְּהַנְהָגוֹת עֲנָוָה הֲגַם שֶׁמִּידֵי מַחְשֶׁבֶת גַּאֲוָה לֹא נִצָּל כִּי נֶהֱנָה שֶׁיֹּאמְרוּ עָלָיו שֶׁהוּא עָנָו וּבוֹרֵחַ מִן הַכָּבוֹד וְיֵשׁ לִלְחֹם עִם הַמַּחְשָׁבָה אוּלָם לֹא עִם הַמַּעֲשֶׂה, אוֹ לִנְהֹג לָשֶׁבֶת בֵּין אֲנָשִׁים מְכֻבָּדִים לְהִנָּצֵל מִמַּחְשָׁבָה הַנַּ"ל אוּלָם מֵאִידָךְ הַמַּעֲשֶׂה הוּא מַעֲשֶׂה גַּאֲוָה.

תשובה

שְׁאֵלָה זוֹ שָׁאַל הַגְּרַ"א וַסְרְמַן לְהֶחָפֵץ חַיִּים, וְעָנָה לוֹ עָדִיף לָשֶׁבֶת בֵּין אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים וְלִנְהֹג בְּמַעֲשֵׂי עֲנָוָה עַל אַף שֶׁעֲדַיִן יְהֵא לוֹ פְּנִיָּה שֶׁל מַחְשָׁבָה שֶׁיֹּאמְרוּ עָלָיו שֶׁהוּא עָנָו, כֵּיוָן שֶׁמַּחְשָׁבָה מְבַטֶּלֶת מַחְשָׁבָה וְאֵין מַחְשָׁבָה מְבַטֶּלֶת מַעֲשֶׂה, לָכֵן אִם הַמַּעֲשֶׂה אֶכֶן מַעֲשֶׂה וְהַנְהָגַת עֲנָוָה וְכָל הַמִּלְחָמָה בְּמַחְשָׁבָה - תְּהֵא מַחְשָׁבָה טוֹבָה מְבַטַּלְתְּהּ, אוּלָם אִם מַעֲשֶׂהוּ יְהֵא כְּמַעֲשֶׂה הַגֵּאִים לָשֶׁבֶת בֵּין אֲנָשִׁים חֲשׁוּבִים וּבְמִלְבּוּשִׁים חֲשׁוּבִים וְרַק יִתְבּוֹנֵן בַּמַּחְשָׁבָה בְּשִׁפְלוּתוֹ זֶה קָשֶׁה יוֹתֵר שֶׁתָּבוֹא מַחְשָׁבָה וּתְבַטֵּל מַעֲשֶׂה.

~ שאלה ג ~

מַה הֵם הַדְּרָכִים שֶׁיֵּשׁ לְהַתְחִיל בָּהֶם עַל מְנָת לְהִכָּנֵס לְשַׁעֲרֵי הָעֲנָוָה?

תשובה

הָרַמְבַּ"ן בְּאִגֶּרֶת כָּתַב דְּבָרִים שֶׁנִּצְרָךְ לְכָךְ דַּרְגָּה לְקַיְמָן, וּכְגוֹן רֹאשְׁךָ יְהֵא כָּפוּף... וְאַל תַּבֵּט בִּפְנֵי אָדָם בְּדַבֶּרְךָ עִמּוֹ... וְתִתְבַּיֵּשׁ מִכָּל אָדָם בְּדַבֶּרְךָ עִמּוֹ וְכוּ'.

וְהַנִּרְאֶה לְהַתְחִיל לְפָחוֹת בְּב' דְּרָכִים, וְהֵם הֶאָרַת פָּנִים, וּפִרְגּוּן, וּנְבָאֵר.

הָא', הֶאָרַת פָּנִים, הוּא מִדַּרְכֵי הָעֲנָוָה שֶׁלֹּא לְהַרְאוֹת פָּנִים שֶׁל שִׂלְיטָה וּבַעֲלוּת, אֶלָּא לְהָאִיר פָּנִים לְכָל אָדָם, וְגַם לַקְּטַנִּים וּבְכָךְ מִתְרַגֵּל הָאָדָם לְהִתְחַנֵּךְ שֶׁלֹּא לָחוּשׁ שֶׁהִנּוֹ בְּמַעֲלָה עַל אֲחֵרִים.

הַב', פִּרְגּוּן, לְפַרְגֵּן לְכָל אָדָם עַל מַעֲלָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, וְלֹא מִבַּעְיָא שֶׁיֵּשׁ לְהוֹדוֹת עַל הָאֱמֶת כַּאֲשֶׁר חֲבֵרְךָ צָדַק וְאַתָּה טָעִיתָ - לוֹמַר לוֹ טָעִיתִי, אֶלָּא גַּם בְּכָל אֲשֶׁר תִּרְאֶה טוֹב בַּחֲבֵרְךָ תְּשַׁבַּח אוֹתוֹ. וּבְכָךְ תַּשְׁפִּיל וְתַעֲקֹר אֶת גַּבְהוּת הַלֵּב הַמְדַמֶּה לָאָדָם שֶׁבְּאִם יְשַׁבַּח וִיפַרְגֵּן לַשֵּׁנִי יֵרֵד מִכְּבוֹדוֹ, וְזוֹ טָעוּת שֶׁכֵּן "אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת", וּכְשֶׁיִּתְרַגֵּל בְּב' הַנְהָגוֹת אֵלּוּ אוּלַי יְגִיעַ לַדְּרָגוֹת הַבָּאוֹת שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ן זצוק"ל.

קנאה

~ שאלה א ~

מַה בֵּין קִנְאָה רָעָה לְבֵין קִנְאַת סוֹפְרִים שֶׁתַּרְבֶּה חָכְמָה?

תשובה

קנאה רעה - היינו שהוא צר עין, ואינו יכול לראות ולסבול שחברו עולה עליו, ולא תתקרר קנאתו עד שירד חבירו מעמדתו, וירווח לו כאשר יראה במעידתו של חברו.

קנאת סופרים - הוא באופן שאינו צר עין חלילה בגדילתו של חבירו, אלא צר לו על עצמו שהוא לא זכה כמו כן, וקנאה זו מביאתו להתאמץ ולהשיג השגות נוספות.

~ שאלה ב ~

מַהוּ עִנְיַן "חֲלִישׁוּת הַדַּעַת" שֶׁמָּצִינוּ אַף אֲצֶל גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל? (בגמ' ברכות נח ע"ב רב פפא ורב הונא נחלשה דעתם מחכמתו של רבי חנינא בריה דרב איקא, ועוד)

תשובה

ברור הוא שאצל חכמי התלמוד הקדושים הדבר בדקות גדולה, והוא הנקרא "חלישות הדעת", והוא שנחלשת דעתם של החכמים מחבריהם העולים עליהם בחכמה, וחלישות דעת זו גרמה לחכמים צער, והיינו כאמור נחלשה דעתם מדוע הם לא הגיעו למדריגה זו שראו בחבריהם, אולם לא חלילה שעיניהם היתה צרה לָמָּה חבריהם זכו למה שזכו, אלא מדוע הם עצמם לא זכו למה שחבריהם זכו כמבואר לעיל - "קנאת סופרים", (וכמבואר לעיל בהרחבה בנושא "ענוה" - תשובה יא). ולפי שסוף סוף בסיבתו של רבי חנינא נגרם צער וחלישות הדעת לרב פפא ורב הונא - ואף שהיה זה שלא באשמתו, כידוע שצער הנגרם לאדם - מסוכן הוא למצער גם אם לא נתכוין, והוא המושג הנזכר בגמ' "חלשא דעתיה", והוא בלתי נמנע לאדם עלי אדמות אחר שאינו מלאך.

ועוד מצינו בגמ' (בבא מציעא פה ע"א), שרבי זירא היה בודק עצמו כל שלושים יום בתנור שהיה נכנס לתוכו ולא נשרף כדי להיווכח שלא ישלוט בו אש של גיהנם, ופעם אחת ראו זאת החכמים, נתנו בו עיניהם ונחרכו שוקיו.

וזאת לגודל תשוקתם לחכמה ולמדרגות הקדושה, והערכתם אליהם יותר מכל, התפעלו והתפלאו מכך, והוא ענין נתנו בו עיניהם, וכמו כן נצטערו מדוע הם עצמם לא הגיעו למדריגה שכזו ונחלשה דעתם, ולא חלילה מתוך צרות עין.

~ שאלה ג ~

"הַשְׁמֵחַ בְּחֶלְקוֹ" הוּא אֶחָד מִמ"ח דְּבָרִים שֶׁהַתּוֹרָה נִקְנֵית בָּהֶם, וְהַכַּוָּנָה הַשְׁמֵחַ בְּחֶלְקוֹ - בְּרוּחָנִיּוּת (כמבואר ב"שפת אמת" על המשנה באבות (ו, ו)), וְהֵיאַךְ מְסְתַּדֵּר מִצַּד אֶחָד "שְׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ", וּמֵאִידָךְ "קִנְאַת סוֹפְרִים תַּרְבֶּה חָכְמָה"?

תשובה

אין סתירה בין הדברים, מצד אחד צריך אדם לשאוף ולהגדיל החכמה וזה רק בדרך של לקנאות בבעלי החכמה, ולא להסתפק במה שלמד והשיג, אולם מאידך לשמוח במה שהשיג בחכמה, כך שהשאיפה תהא באופן שלא על חשבון העדר השמחה ממה שכן

השיג, ואז בהצטרף ב' מעלות אלו ישיג החכמה, מצד אחד לשמוח ולהודות לה' על מה שהשיג, ומאידך לשאוף ולרצות להגיע לעוד, בכך יגיע למעלות טובות ונשגבות.
וכדי שלא ינזק מהפער הגדול שבין ההשגה שהשיג לשאיפה שהנו שואף, יתחזק במידת הענוה, ויאמין שגם מה שהשיג הוא בחסדו יתברך עמו ולא מצד מעשיו כלום.

~ שאלה ד ~

הֵיאַךְ לְהִתְגַּבֵּר עַל הַקְּנָאָה הַמְצוּיָה אֵצֶל שׁוֹאֲפֵי הָעֲלִיָּה הַמְקַנְּאִים בְּחַבְרֵיהֶם הַמַּצְלִיחִים מֵהֶם בְּתוֹרָה וַעֲבוֹדָה?

תשובה

בתשובה זו נערוך משא ומתן בדרך שאלה ותשובה בין החכמה לבין הקנאה המצויה אצל שואפי העלייה המקנאים במצליחים מהם בתורה ובעבודת ה'.
ונסדר את המשא ומתן בדרך שהשואל יסומן באות ח- חכמה, והמשיב יסומן באות ק- קנאה.

1. ח. ראשית, מדוע הינך מקנא בלמדן ממך או בבעל מידות והמוצלח יותר ממך?
ק. מעריך הנני את התורה, יקרה לי התורה מכל חפצי העולם, והיאך לא אקנא במי שזכה בדבר היקר לי מכל, ואילו אני לא זכיתי לאותו דבר.
2. ח. מדוע חשובה לך התורה יותר מכל חפצי העולם?
ק. כי כמו כן חשובה התורה מכל העולם כולו בעיני הקב"ה, ואיך לא אחשיב דבר שחשוב אצל הקב"ה יותר מכל?!
3. ח. ומה בכך שהתורה חשובה אצל הקב"ה, מה יתן ומה יוסיף הדבר לך באופן אישי?
ק. הקב"ה הוא כביכול החשוב מכל, ואם התורה חשובה לו מכל, אם כן בהכרח שאם אלמד תורה החשובה להקב"ה מכל, אהיה חשוב גם אני אצל הקב"ה יותר מהכל, אחר שעוסק אני בחשוב לו מהכל.
4. ח. מדוע באמת יחפוץ הקב"ה במי שיודע את תורתו, וכי נראה לך שתכלית רצונו שנהא ידענים או גאונים בתורה?
ק. ברור שתכלית רצון ה' שלימוד תורתו יהא על מנת שנקיים, אולם ברור בודאי שיש נחת להקב"ה שאדע את תורתו ואפלפל בחכמתה של תורה, דהקב"ה ודאי חדי [שמח] בהכי. וכמו כן התורה היא רוחנית והיא מעדנת את לומדיה להיות בעלי מידות נאצלות, וכמו כן מתוך התורה האדם מכיר את חכמת ה' וגדלותו ובא לאהבה ויראה ממנו, והלדעת את התורה זהו אמצעי ודרך לדבקה בה' דקודשא בריך הוא ואורייתא חד הוא, והדבוק בתורה - דבוק בהקב"ה שזה תכלית כל המצוות.

5. ח. ומנין זה כל כך ברוך לך, אולי רצון ה' שנהיה ידענים בתורה בלבד, וזה כשלעצמו גם חשוב אצלו אחר שהתורה חשובה לו ואנו יודעים אותה?
ק. אין לי ספק שעיקר רצון ה' שמדרך התורה נבוא לעבוד אותו. כי אם לא הרי שייחסנו לתורה ייחס כשאר חכמות, וירבעם בן נבט יוכיח שהיו כל חכמי דורו לפניו כעשבי השדה, וכן דואג ואחיתופל שהיו חכמים וגדולים בתורה ואין להם חלק לעולם הבא, וכמו כן אלישע בן אבויה שהיה רבי מאיר לומד תורה ממנו, ואילו הוא נכנס לגיהנם, וגם זה עוד רק לאחר מאה וחמישים שנה שהכניסו רבי יוחנן.
6. ח. לפי התשובה שלך הנ"ל עולה, שמי שלמד תורה פחות מחבירו אולם מתוקן הוא במידותיו על ידי התורה שלמד ובא ממנה לתכלית שהוא "לדבקה בו", עדיף הוא, מאחר שלמד תורה הרבה ולא יישם את תורתו למעשה בתיקון המידות והמעשים ובדביקות בה'.
ק. ברור לי שכך הדבר, והראיה דאפילו בית שמאי ובית הלל הלכה כבית הלל לפי שהיו ענוותנים, הרי שאפילו בין ב' גדולי וקדושי התנאים הדבר נמדד במי יותר ענוותן ושפל ברך.
7. ח. ובכן שאלה יש לי לשאולך, למה אם כן מקנא אתה בחברך שהוא גאון יותר וידען יותר, הלא עליך לקנאות בענוותנים ובשפלי ברך שהמה החשובים באמת אצל הקב"ה?
ק. אמנם כן, אולם זה כמו כן ברור שמי שגדול יותר בתורה ומיישם את תורתו למעשה במידות טובות ובשבירת התאוות, הרי שבהכרח עדיף הוא על המתוקן במידותיו ולומד פחות. שזה האחרון בודאי אילו היה לומד יותר היה מגיע למדריגות יותר נפלאות, ולכך עדיין מקנא אני בידען והלמדן.
8. ח. וכי כבר מיצית עד הסוף למעשה את כל התורה שלמדת עד היום בתיקון המידות והתאוות, עד שנשאר לך לקנאות במי שלומד תורה יותר כדי להגיע למדריגות יותר נפלאות?
ק. בודאי שלא, והלואי שאקיים למחצה שליש ואפילו רביע ממה שאני יודע.
9. ח. אם כן למה אתה מקנא בידען היודע תורה יותר ממך?
ק. עזרת לי לחשוב שקצת רימיתי את עצמי, שכאילו ומטרתי היחידה בקנאתי בלמדן והמופלג ממני, היא כדי להיות ירא שמים יותר גדול ובעל מדריגה, ונוכחתי לדעת שזה לא כל כך מדוייק, אולם בכל זאת מקנא אני בדבר טוב שהוא התורה ומה רע בכך, והלא שואף אני להגיע לשלימות, ובפרט שהתורה היא האמצעי להגיע לשלימות ולכך מקנא אני בתורתו, ומי אמר שהדבר הוא שליליי?

10. ח. אחר שהינך מודה שקנאתך בלמדן ממך היא אינה נקיה וטהורה לגמרי - על מנת ליישם, ולהרבות בלשמור ולקיים ללמוד וללמד, אם כן הרי שיש רע בקנאה כזו, לפי שיוצא איפוא שקנאתך היא לא לְמה אתה לא זכית לְמה שזכה חברך, אלא לְמה חברך זכה לְמה שאתה לא זכית, שהרי לוּ היתה קנאתך ביראת ה' שלו היה לך לקנאות בו גם אם לא היה הוא מצליח בתורה, אם כן הקנאה היא בתורתו של השני, והאינך חושב שיש כאן צרות עין בתורתו של השני שקשה לך לראות בהצלחתו?!

ק. האם לא הגזמת בחשדנותך זו לחושדני שהנני צר עין בתורתו של השני, והלא מקנא אני בו אחר שרצוני להיות כמוהו.

11. ח. אינני בא לדון אותך, אלא לדון איתך, ובכן ענה לי על שאלה זו, האם בקנאתך על גדלות חברך הינך מרגיש עוגמת נפש וצער, האם נחלשת דעתך על מה שלא זכית למה שזכה חברך?

ק. כן, ובשביל זה באתי להתעודד ממשבר זה.

12. ח. למה צריך להיות משבר משאיפה. אם באמת כוונתך רק לשאוף לגדול ללא שום צרות עין בגדולת חברך, היש בכך סיבה להשבר?

וכי רע"א או החת"ס לא שאפו להיות כמו הגאון מוילנא, והגאון מוילנא לא שאף להיות כהרמח"ל, והרמח"ל לא שאף להיות כמו האר"י הקדוש וכן על זה הדרך, וכי בשביל ששאפו ליותר באו לחלישות הדעת ולמשבר, הלא אדרבא שאיפה זו הביאה להם אתגר ושמחה להתרומם ולעלות, וחלילה מלחשוב שבכך היה להם משבר ועצבון או חלישות הדעת.

ק. אמנם כן. בודאי מאמין אני שהם היו חכמים גדולים ולא נשברו מגודל שאיפתם בגדולים מהם, אולם עדיין לא הנחת דעתי, לאחד כמוני שאינו במדריגה כמותם ולכך נשבר אני בראותי למדנים ממני, ומנין שאני לא נוהג כראוי בכך, אולי זו הדרך לעלייה לקנאות קנאת סופרים ואף שהדבר כרוך בחלישות הדעת.

13. ח. האם הינך מרגיש נח מקנאתך בזולתך, או עצבון ומשבר?

ק. ברור שעצוב ושבור אני מכך, וחלישות הדעת עולה על כולנה ולפעמים עד כדי התמוטטות ממש.

14. ח. על תורתנו נאמר: "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום", הרי לך מכאן להבין שכל דרך שאינה דרכי נועם אלא הטרדה ובלבול אינה הדרך הרצויה, ויש בדרך זו הטעיית היצר להוליך לשאול.

ק. מסתברים דבריך. אולם האם תוכל יותר להוכיח לי שקנאתי באופן זה איננה רצויה.

15. ח. בס"ד יש לי להוכיח לך זאת בכמה ראיות, וכמה מהם נאמרו למעלה ונסכמם כאן ונוסיף עליהם:
1. "קינאת סופרים תרבה חכמה", וכאן בקנאה זו אינך מרבה חכמה רק בלבול והטרדה.
2. "קינאת סופרים תרבה חכמה", היינו באופן שהאדם מקנא לְמה הוא לא זכה לְמה שזכה חבירו, ולא לְמה חבירו זכה לְמה שלא זכה הוא. והראיה היא לבדוק זאת, האם הינך שמח בהצלחתו של זולתך או שמח במפלתו. הלא כאשר מצטמק ורע לך בראותך את הצלחתו והברקתו של חברך, מורה הדבר שקנאתך שלילית, וכן מכך שהינך מרגיש רגיעה בכשלונו של השני, זה מראה בעליל שקנאתך במובן השלילי.
3. התורה "דרכיה דרכי נועם", ואי אפשר להשיג רוחניות בדרך שהיא אינה של נועם מבחינה רגשית, כלומר נכון שהתורה נקנית בעוני ובטורח שאינם דרכי נועם, אולם אלו אינם דרכי נועם מבחינה המעשית ולא מבחינה רגשית, ולא יתכן לקנות תורה בדרך של מרירות ועצב מבחינה רגשית.
4. הגע בעצמך! לו זה שאתה מקנא בו להיותו למדן יותר ממך, היה אחד שאינו מכובד ומקובל בחברה, אם זה מחמת עברו שלא היה מזהיר כל כך, עניותו, מסכנותו, עד שעליו היה אפשר לומר "חכמת המסכן בזויה", והדבר היה מתבטא בכך שדבריו לא היו נשמעין ובלתי נסבלים וכדומה, האם גם היית מקנא באחד כזה? מסתמא שלא, ואף שחכמה רבה בקרבו, הנה לך להווכח שקנאתך היא במעמדו ועמדתו בציבור ולא מצד עצם חכמתו בלבד, והעובדה כנ"ל שלו לא היתה לו עמדה בציבור היתה קנאתך נחה מרתיחתה אחר שבין כה אין דבריו מקובלים ואף שחכמה גדולה בקרבו.
5. לו אותו זה שהינך מקנא בו, לא היה בדורך אלא בדור קודם, או שכבר שבק חיים ונפטר מן העולם, האם גם אז היית מקנא בחכמתו שהיתה לו, בודאי לא! מדוע? כי אינך רואה בו כבר כמתחרה, שהרי עבר ובטל מן העולם, (אלא אם כן השאיר אחריו ספרים שהעולם מכבדו עליהם), הנה לך לראות שקנאתך נובעת מקושי התחרות ותאוות הניצוח, ואינה נקיה מפאת הרצון לחכמה, בלבד.
ק. עד כה השכלתי להבין, שקינאתי בחכמה היא אינה באופן הנכון והרצוי, ועדיף לי לקנאות בגאוני העולם מצד מידותיהם ולא מצד תורתם, אולם עדיין יש לי להבין, היא גופא, קנאתי הלא היא גם ביראת שמים ובעבודת ה' הנפלאה ובמידות הטובות והאצילות של חברי, והרי קנאה זו כמו כן שוברת אותי מאד, והרי בזה אינני מקנא בחכמה ובתבונה של השני אלא בתכלית החכמה, והרי תכלית החכמה זה יראת שמים

ועבודת ה', ובזה אני כמו כן מקנא בהצלחת השני בהישגיו הנפלאים שהמה תכלית התורה, וקנאה מסוג זה מי אמר שהיא מצד היצר הרע?

16. ח. גם קנאה על יראת שמים ותיקון המידות יש לבודקה האם היא לשם שמים או לשם תחרות, שהרי המקנא לשם שמים:

1. אין עינו צרה בהצלחת השני.

2. קנאה המביאה לטירדה ולעיצבון היא אינה דרך מעבודת ה' הנעשית בדרכי נועם.

3. כנ"ל, בדוק עצמך האם היית מקנא בבעל תפילה ובאיש מידות זה, לוּ היה הוא בבחינת "חכמת המסכן בזויה".

4. לו אותו אחד לא היה במסגרת המתחרה עמך, וכגון שאיננו בקרבתך או שכבר שבק חיים, האם גם היית מקנא בו?!

ק. באופן זה שקנאתי מעורבת עם תחרות ותאוות ניצוח, האם זה מזיק או לכל היותר אינו מועיל, או שאולי אפילו גם תועלת קצת תהיה אחר שסוף סוף מקנא אני ביראת השם.

17. ח. מאחר וסוף סוף בקנאתך יש בה "לשם שמים", ומקור קנאתך נובע מתוך רצון להתעלות אלא שמעורבת כאן תחרות, יתכן ויהא מכך תועלת, אולם בכך לא תשיג את מלוא התועלת המובטחת "מקנאת סופרים", וכמו כן מסוכן הינך במהלך קנאה זו להשבר וליפול לחלישות הדעת או לשמחה בתקלתו וכשלונו של המצליח, ואז הנזק יהא גדול הרבה יותר מהתועלת.

ק. ובכן אחר שהוכחת לי בטוב טעם שבקנאתי מעורב יצר התחרות הקלת עלי לחשוב בכיוון אחר, ורק אבקש שתעזור לי להבין מהו הכיוון הנכון בקנאת סופרים החיובית, וכמו כן אבקש לעזור לי היאך לדחות את הקנאה השלילית ולהיגמל ממנה אחר שהיא אוכלת כאש בעצמותי.

18. ח. ברור הוא שאין לבעיה שכזו תרופה או סגולה, אלא ההתבוננות הנכונה היא בלבד שתציל, ובכן נראה עוד בתשובות דלקמן במה שיש להתבונן.

~ שאלה ה ~

הֵיאַךְ נִגְמָלִים מִקִּנְאָה בְּאֹפֶן שֶׁאֲנִי וַחֲבֵרִי לִכְאוֹרָה נוֹעַדְנוּ לְאוֹתוֹ תַּפְקִיד בַּעֲבוֹדַת ה', וְהָעֲבָדָא שֶׁשְּׁנֵינוּ שׁוֹאֲפִים וּמִתְאַמְּצִים בְּחֵשֶׁק לְהַגִּיעַ לְאוֹתוֹ יַעַד, וְעִם כָּל זֶה חֲבֵרִי מַצְלִיחַ וַאֲנִי לֹא בַּמֶּה אָשִׁיב נַפְשִׁי מִמַּאֲכֶלֶת הַקִּנְאָה בָּזֶה?

תשובה

אין שום אדם שעושה תפקיד בדומה לחבירו, לכל אחד ואחד יש תפקיד המוטל עליו בלבד, ואם הוא לא יעשהו אין בעולם מי שיעשהו, ואף שלנו נראה כאן שב' עושים אותו תפקיד, לשניהם אותה מגמה אותה שאיפה ורצון, לומדים אותו לימוד, נבחנים

על אותו חומר, שואפים ללמוד באותה ישיבה אצל אותו ראש ישיבה, וכדומה, זהו מה שנראה כאן, אולם לכל אחד תפקיד לעצמו, כל אחד פועל פעולות שחבירו אינו יכול לפעול אותם כלל, ולכל אחד מוטל למלאות תפקידו, ואז יתוקן חלקו אם זה במערכת שלימותו הפרטית ואם זה במערכת הכוללת להשלים את ההכנה לקראת תיקון עולם במלכות ש-ד-י.

והדברים מבוארים בדברי הרב הרש"ש זצוק"ל, בספרו "נהר שלום", ונצטט לשונו (דף ג' ע"ב):

וע"י התפילות של ישראל... וכפי גודל כוונתם וזכותם ומעשיהם וזכות הזמן שבו נאמרה התפילה ההיא, כך גודל תיקונם להעלות ניצוצות רבים, אם בכמות ואם באיכות, ובכל יום מעלים ניצוצות חדשות מחדש, ואין יום דומה לחבירו, ואין בריה דומה לחברתה, ואין צדיק דומה לחבירו.

וזה גודל חיוב מצוות התפילות והמצוות, וכל אחד מתקן ומעלה כפי בחינה הראויה אליו, ותתקן החלבנה מה שלא תתקן הלבונה, ולכן הכל צריכים זו לזה, ולא יוכל שום אחד מישראל לעשות מה שיעשה חבירו.

עולה לנו מדברי הרש"ש זיע"א, שהמעשה הנפעל מפעולת כל יהודי הוא שונה, ואף שכלפי חוץ מקיימים כל ישראל את אותן מצוות, כל אחד פועל פעולה שחברו אינו יכול לפעול אותה, ותתקן החלבנה מה שלא תתקן הלבונה, כלומר מה שפועל האיש הפשוט ואף שהינו בגדר חלבנה, לא יוכל לפעול גם הצדיק הגדול ביותר שהינו בגדר לבונה. אם כן לעולם ולכל אדם חייב שיגבה לבו בדרכי ה' מתוך מחשבה למה שאני זכיתי אף אחד לא זכה, ומה שאני יכול לפעול שום אחר לא יכול לפעול.

ובזה יש תשובה ניצחת ופתרון מופלא לבעיית הקנאה, גם באופן של שנים היושבים על כסא וספסל אחד עם אותה שאיפה, שומעים תורה מאותו מגיד שיעור, מתאמצים ומתייגעים לאותו הישג שווה בשווה, בעצם לכל אחד ישנו תפקיד בבריאה השונה לחלוטין מחבירו, ובמילא שטות היא לקנאות מתפקיד לתפקיד, שהרי מי יכול לדעת ולהעריך דרגת תפקיד זה מול תפקיד אחר.

ובדומה ממש, ראה כמה שורות נפלאות שכתב הגה"צ הרב שלמה וולבה שליט"א בספרו "עלי שור" (ח"א עמוד לז):

"מה מאד אני מרגיש אתך את צערך של הלימוד ש'אינו הולך'... בבואך לישיבה אולי היו לך דמיונות מופרזים על עצמך וכשרונותיך. אבל יום יום ראית יותר ויותר שכשרונות של אחרים - מגרעות אצלך... וביום אחד נתמלאה הסאה. הינך חש בעצמך כי אין לך

כלום, לא כשרון ולא הצלחה ולא תקווה, רק אפיסות כח, עצבות, צער. הרגשה זו נקראת קנאה. ותהא זו נחמתך, ידידי, כי כל צעיר סובל מקנאה...
המכיר את עצמו ויודע תכונותיו, ויודע כי מה שחננו הבורא יתברך - מתנה גדולה היא, ואם רק ינצל את כוחותיו, יגיע לכל מעלה חמודה, וישיג בתורה הקדושה מה שבורא עולם רצה שהוא ישיג, ובאופן שהבורא עולם רצה שישיגהו - אדם זה אינו סובל עוד מקנאה. אבל הצעיר, אשר טרם מכיר את עצמו ותכונותיו הכרה מפוכחת וברורה - הינו מביט על עצמו בעינים לא לו. הוא מודד את עצמו בקנה המידה של חבירו, מה שהוא רואה אצל חבריו - זהו בעיניו הטוב, והוא רוצה להיות כמוהם. לכן, המגע עם החברים מעמיד אותו תמיד על גבולות שכלו וכשרונו, והוא רואה עצמו לא מתוך עצמו, אלא מהגבולות, ושם הוא רואה אצל עצמו יותר את השלילה. זוהי בחינה של "רקב עצמות - קנאה", הנגוע בקנאה הוא מזניח את הטוב והחיובי אשר חננו ה' עד כדי "רקב עצמות", ורק מעלותיהם של אחרים, חבריו וסביבתו, הן מעלות בעיניו...
הן הקדוש-ברוך-הוא, הבוחר בתורה, נתן לך כל הכוחות הדרושים כדי שתקבל חלקך בתורה. תוכל לברך בשמחה רבה בכל בוקר: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, שעשה לי כל צרכי" - גם בגשמיות וגם ברוחניות. כל מה שצריך לי בכדי למלאות תפקידי בעולם, כל הדרוש לי לזכות לחלקי בתורה - הכל הוא יתברך נתן ליו".

~ שאלה ו ~

מַהוּ הַקּוֹל לְמַחְשָׁבָה שֶׁיַּנְחֶה אוֹתִי כְּדֵי לְסַלֵּק אֶת הַקְּנָאָה הָאוֹכֶלֶת בַּתְּחוּם שֶׁאֲנִי שׁוֹאֵף אֵלֶיהָ בְּיוֹתֵר - הַצָּלָחָה בַּתּוֹרָה?

תשובה

כל אחד שואף להיות גאון, רק נתבונן! וכי רק גאון בתורה נקרא גאון, גאון במידות אינו נקרא גאון?! גאון במוסר ובדרכי עבודת ה' בעיון אינו נקרא גאון?! והלא המסילת ישרים בהקדמה כתב "הן יראת ה' היא חכמה", ובלשון יווני "הן" היינו "אחת". דהיינו שהחכמה היחידה היא ההתמודדות עם היצר בתיקון התאוות והמידות. למה אם כן לא לשאוף להיות גאון בעבודת ה', להיות אלוף במידת הענווה, אלוף במידת הסבלנות, אלוף בשבירת התאוות: אכילה, ממון, עריות וכדומה. וכי בשביל שאצל בני אדם אין נחשב אחד שכזה לגאון, נסחף אנו לזרם הקלוקל אצל בני אדם?!
והלא אצל הקב"ה אתה נחשב לאלוף, לגאון, לעובד אמיתי, וכי לא כדאי יותר להתחשבן עם הקב"ה מאשר להתחשבן עם בני אדם שאצלם החנופה והכבוד המה המדברים. מה יתן לך האדם, הרי כל האדם כוזב.
צא וראה בחוש!

יתכן תלמיד חכם מופלג ידען ועמקן בתורה להפליא, אלא שאין לו שום מישרה ציבורית, וגם יחוס אבות אין לו, ולא "זכה" לשום מעמד בציבור, יושב הוא בענווה ובפשטות בד' אמות שלו ללא איצטלא דרבנן ועוסק יום ולילה בתורה, ולעומתו צורב צעיר ש"זכה" ב"דמי ימיו" למישרה מכובדת כראש ישיבה או רב עיר, ובכן בהתאם לתפקידו מתהדר הוא באיצטלא מכובדת כנהוג.

ובכן, מדרך העולם להתרגש ולהתפעל ולדבר במורא ופחד מזה האחרון, ואילו מהראשון, אף שמגיע לו כל כבוד שבעולם, אין אימה ממנו, ויוכלו בני אדם להרשות לעצמם לדבר עמו בחופשיות וגם קצת בדרך צחוק, אם כן הרי שייחסם של בני אדם הוא שיקרי ואינו אמיתי כלל, בני אדם מתפעלים מהחיצוניות, אין להם ערך מספיק לפנימיות. ובפרט בדורנו שהשקר מכסה ארץ והבלבול הוא גדול, חכמת "הפלפול" כבשה עולם, והיא המודדת להקטין את הגדולים ולהגדיל את הקטנים, ואין כאן המקום להאריך, ואף שנצרך להאריך בזה לצערנו. (והארכתי בזה בקונטרסי "לולי תורתך" - קונטרס לבני תורה).

ואילו אצל הקב"ה אין שום ערך לחיצוניות, אדרבא רק גורעת החיצוניות המהודרת והשחצנית, וכל הסתכלותו של הקב"ה הוא על הלב - "קוב"ה ליבא בעי" (סנהדרין ק"ו ע"ב).

אם כן, למה לא נקדיש את מרצנו ועמלנו למצוא חן אך ורק בעיני ה', שרק היא שתעמוד לנו בב' עולמות להיות אהובים למעלה ונחמדים למטה באמת.

~ שאלה ז ~

כֵּיצַד יִשְׁתַּמֵּשׁ הָאָדָם הַלָּקוּי בְּמִדַּת הַקִּנְאָה לְאֹפֶן חִיּוּבִי לְפִי הַיְּדוּעַ שֶׁבְּכָל מִדָּה אֶפְשָׁר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְשֶׁלִּילִי וּלְחִיּוּבִי?

תשובה

הרמח"ל ב"דרך עץ חיים" נוקט שהעצה הטובה ביותר לקיים מצוות וליזהר מעבירות הוא הקנאה, דהיינו לראות את הצדיקים כמה הם אהובי ה', כמה כבוד מחכה להם לעולם הבא, וגם בעולם הזה הינם מכובדים ביותר וזוכים ומזכים לרבים ובכך מגדילים את חיבתם לפני המקום לבחור בהם ולהרעיף עליהם מכל טוב, ויכניס קנאה בלבו להיות כמו כן כמותם.

ולמשל יצייר לעצמו שהוא בחברה של תלמידים, והמצטיינים שנבחרו כמצוינים בלימודם מקבלים כל אחד דירה בעלת 4-5 חדרים חינם.

האם לא תעלה קנאתו בהם, אחר שהוא עצמו דר בדירת טחב?!

וזה עוד בעולם הזה, בערכים הנפסדים עץ ואבן הבל הבלים, ועם כל זה לא יוכל האדם לסבול על עצמו קנאה זו.
על אחת כמה וכמה שהמדובר הוא בערכי עולם הבא, שהעונגים שם הינם נצחיים בכמותם ובזמנם, ומתוקים באיכותם לאין שיעור והשגה בהם לאדם עלי אדמות, שבודאי יש לקנאות בזוכים בהם להיות כמותם, ומתוך שלא לשמה יבוא לשמה לחמוד קרבת ה' ולחפוץ בידידותו.

חמדה

~ שאלה א ~
הֵיאַךְ נִתָּן לְהִתְגַּבֵּר עַל מִדּוֹת כְּ"לֹא תַחְמֹד" ו"לֹא תִתְאַוֶּה", שֶׁהֵמָּה לָאוִים שֶׁבְּטֶבַע הַלֵּב?

תשובה
בלאוין כעין אלו בלתי אפשרי לעבוד באופן ישיר, משום שהוא דומה לשן ששורשה רקוב, ומפני כך נראה בה הרקבון, והאדם מטפל בחיצוניות רקבון השן לצובעה יפה שלא תראה רקבונה, הלא טועה הוא, לפי שסיבת הרקבון הוא מהשורש, ועליו לטפל בשורש השן ולא בחיצוניותה.
כן במידות אלו השורש רקוב אצל האדם ולכן הענפים המה רעים, שורש החמדה והתאוה הוא מפני שהאדם מייחס ערך וחשיבות לערכי עוה"ז הנפסדים, ומתוך שחשובים המה לו - חומדם ומתאוה להם. אולם אם יטפל בשורש והעיקר, וישנה השקפתו לערכי העולם ויאפסם ויבטלם בדעתו, ולעומתם יתן ערך לערכי עוה"ב שהמה התורה והמצוות, אזי במילא יסתלקו ממחשבתו תאוות וחמדות אלו אחר שיחליט לבלתי נתון להם ערך עצמי.
וכמו שטרות כסף שנפסלו במדינה, אזי תיכף בהוודע פסלותם מיד יורד ערכם אצל בני אדם להחשיבם כאפס הגמור, כמו כן אם יפנים האדם לעצמו פסלות ערכי העוה"ז והיאך אינם אלא לרועץ ולרע לאדם בב' עולמות, מיד לעומתם יתן ערך לתורה ומצוות ובהתבוננות מעמיקה ומתמדת בעיקר זה יעזור לו מאד להגמל מהחמדה והתאוה.

~ שאלה ב ~
מַדּוּעַ הַצַּדִּיקִים עוֹבְדֵי ה' בְּכָל לִבָּם לְתַקֵּן מִדּוֹתֵיהֶם וְלִכְבּשׁ תַּאֲוֹתֵיהֶם, וּלְהַהֲבִיל כָּל חֲמוּדוֹת הָעוֹלָם וּלְסַלֵּק אַהֲבָתָם מֵהֶם עַד קָצֶה הָאַחֲרוֹן, לֹא מָצִינוּ שֶׁעָבְדוּ עַל סִלּוּק אַהֲבָתָם מִבְּנֵיהֶם, שֶׁהוּא לְכְאוֹרָה אַהֲבָה חִיצוֹנִית?

תשובה
שאלה זו נזכרה בספר "נתיבות שלום", ושם עונה הוא כדי שלא להכהות את חוש האהבה שלהם כלפי בוראם, ולכן השאירו בחינת אהבה לאשר ימשכנו החומר והוא

אהבת הבנים, על מנת שישאר חוש זה חי לאהבת ה'. ודוקא בחינת אהבה זו בחרו לעצמם להותיר אצלם יותר מדבר אחר לפי שבו יש תועלת והוא להשקיע בחינוכם וגדילתם של בניהם לתורה ויראת שמים.

~ שאלה ג ~

בַּמֶּה יִתְנַחֵם הָאָדָם שֶׁהִנּוֹ בַּעַל תַּאֲוָה עַזָּה, אוֹ בַּעַל חֵמָה עַזָּה יוֹתֵר מֵחֲבֵרָיו, וְכֵן בְּיֶתֶר הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת, וְלִבּוֹ מַר עָלָיו לָמָּה נִבְרָא בַּעַל תַּאֲוָה אוֹ בַּעַל חֵמָה שֶׁבְּזֶה רַע הוּא יוֹתֵר מֵחֲבֵרָיו?

תשובה

ובכן בזאת יתנחם, ראשית ידע שכל התגברות קטנה וצעד קטן קדימה אצלו דווקא - למעלה גדולה תחשב לו, ופעם אחת בצער שווה ממאה פעמים שלא בצער, ועוד ידע מה שכתב "הצדקת הצדיק", שבדבר שאדם לקוי ונגוע בו, באם יתקן ליקויו - בזה יושלם במדריגה של שלימות באותו דבר יותר מאחר שיצרו אינו תוקפו כ"כ, כך שאדרבא יתעודד לראות שבכאן מונח יסוד גדילתו, וליקויו דוקא הוא הסיבה לגדילתו והבאתו לשלימותו, ולפום צערא אגרא.

ולמשל, מי שהוא בעל חימה, הלא לכשיתקן מדת הכעס נצרך שילך עד קצה האחרון כמבואר ברמב"ם, וירחיק הכעס ממנו בכל היכולת ובקיצוניות, וכן בעל התאוה ירחק ממקום התאוה אפילו לעיר אחרת, ומכל אשר יחשוש לבו שמא יפול - יברח כמו מאש, ולא יביט אפילו בבגד אשה שאינה מכירה, כי ירחיק לכת מאד מחמת חום תאותו וישמור עינו ולבו כל הימים לרבות הלילות במשמר כבד, ובקיצוניות זו זוכה הוא לדרגת "צדיק". משא"כ זה הקר במזגו לא יחוש להיות קיצוני כ"כ, ופה יביט בעיניו, ושם ישחק ויקל ראש עם הנשים אחר שבין כה אין חומו מתחמם כ"כ עי"ז, ובכך הלא מתרחק הוא ממדריגת הקדושה כראוי.

ובכן כמו שאמרו חז"ל (סוכה נ'): "כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו", כן הוא להיפך: כל שיצרו גדול מחבירו סופו להיות גדול ממנו.

~ שאלה ד ~

לְכָל אָדָם יֶשְׁנָם לִקּוּיִים מְסֻיָּמִים שֶׁהוּא לָקוּי בָּהֶם בְּיוֹתֵר - בְּאֵיזוֹ מִדָּה אוֹ תַּאֲוָה רָעָה, וּבְהֶכְרֵחַ שֶׁיִּהְיֶה מְלֻוֶּה אֶצְלוֹ בְּמַהֲלַךְ הָעֲבוֹדָה בְּלִקּוּי זֶה שֶׁהוּא לָקוּי בּוֹ מְעִידוֹת וּנְפִילוֹת וְזֶה גּוֹרֵם לִהְיוֹת מַחְלִישׁ וּמְיַאֵשׁ מִלַּעֲשׂוֹת בְּשִׁלֵּמוּת גַּם אֶת מַה שֶּׁכֵּן אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת, הֵיאַךְ נִתָּן לְמְנֹעַ תּוֹפָעָה זוֹ?

תשובה

ידועים המה דברי ה"צדקת הצדיק" לרבי צדוק מלובלין, וכמו כן הובאו הדברים בספר "שבט מוסר" (סוף פרק כז) שהאדם הלקוי במיוחד במדה או תאוה רעה מסוימת - על מדה או תאוה זו בא הוא לעולם לתקן, ועל כן קשה לו במיוחד לתקנה, והעבודה עליה קשה היא מאד, וכל התקדמות בה אצלו היא קנין גדול, מאחר וקשה לו במיוחד לתקנה אזי כל צעד קטן שצועד הוא קדימה במדה זו נחשב להרבה, כי פעם אחת בצער יותר ממאה פעמים שלא בצער.

א"כ על הלקוי במידה או תאוה מסוימת להבין שאין סיבה שתהא בכך השלכה של חלישות הדעת על יתר הדברים שהינם בהישג ידו, לפי שאדרבא, זהו לא לגריעותא מה שהוא לקוי במדה או תאוה זו, אלא זה למעליותא בשבילו, כי כאן נמצא ומונח מקום גדילתו ובנינו, וממדה זו או תאוה זו אם יתקנה יצמח ויגדל לשלימות נפלאה, כך שאין לו לראות עצמו נחות ובוודאי לא מיואש להיותו לוקה במדה זו ואפילו כשהוא גרוע בה יותר מחבריו, אדרבא, ממנה מקור שלימותו, והיא ורק היא תהא הסיבה לגדלותו ולשלימותו ולא מיתר המידות האחרות שאינו לקוי בהם כ"כ, ושעליהם דוקא הוא שמח שהנו מצליח, אדרבא עליו לשמוח שגילה בס"ד את ליקויו ובזה כבר חצי ההצלחה בידו להיותו יודע מה תפקידו וחי הוא באמת ולא בשקר ובדמיון.

ואם כן מה צריך זה להשפיע עליו ולהחלישו מלאמץ עצמו ביתר הדברים שהוא חזק בהם. הלא כשיתחזק בהם יהא לו יותר קל להשלים עצמו "בפרויקט" האמיתי שלו, א"כ אדרבא כשישמח בידיעתו מה תפקידו, ולא יתעצב בראותו כובד משא העבודה שעליו, ויתן דעתו לקחת עליו לתקן עצמו בזה, לא ישבר ולא יפול, ויאחוז בכל אשר יוכל ובפרט במה שכן בהישג ידו כדי להצליח לעמוד ולהשלים ליקויו.

אהבת הבריות

~ שאלה א ~

הַאִם מֻתָּר לְצַעֵר אֶת הַשֵּׁנִי לְתוֹעֶלֶת?

תשובה

בשו"ע חו"מ (הלכות גניבה סימן שמ"ח סעי' א') מובא שאסור לגנוב על מנת לשלם כפל, דהיינו אף שרצונך להיטיב לנגזל או לניזק אין לך רשות להקדים לגוזלו ולצערו מקודם (ועיי"ש בש"ך הלכות גזילה סי' שנ"ט סעי' ב' באילו אופנים שרי, ועיי"ש אופנים שכמעט ואין צער לנגזל).

ועוד דהנה מצינו שפנינה ציערה לחנה לשם שמים ונענשה, (עיין בפסיקתא רבתי מד, ז-ח שכל בן שהיה נולד לחנה היתה פנינה מקברת ב' בנים רח"ל).

הרי שאין לצער לשם שמים.
וכל הנ"ל באופן דליכא לאפרושי מאיסורא, וכגון באופנים הנזכרים: על מנת לשלם כפל, או על מנת שחנה תתפלל יותר מקירות לבה וכיוצא. אומנם כשהוא לאפרושי מאיסורא, וכגון השח בחזרת הש"ץ שגוערין בו, וכן בכל מעשה איסור שעושה אדם יש להפרישו ולהוכיחו הגם שיתבזה והוא כאשר הוכיחוהו כמה פעמים ולא שמע.
אומנם כאן צריך זהירות יתרה שתהא התוכחה לשם שמים על מנת להצילו מהאיסור בלבד, ושלא תתערב פה פניה של חיסול חשבון בינו לבינו חלילה.

~ שאלה ב ~

הֵיאַךְ נֵדַע הַאִם כַּוָּנָתֵנוּ בַּתּוֹכָחָה לְשֵׁם שָׁמַיִם "טָהוֹרָה" אוֹ עִם תַּעֲרֹבֶת פְּנִיָּה, וּבִפְרָט כַּאֲשֶׁר יֶשְׁנָהּ תַּעֲרֹבֶת פְּנִיָּה וְרַק מִשְׁתַּדְּלִים אָנוּ לְסַלְּקָהּ וּלְכַוֵּן לְשֵׁם שָׁמַיִם?

תשובה

נראה שהמבחן הוא בכך, האם באופן תוכחה זו שאתה קם להוכיח את חברך היית גם מוכיח את אהובך, כמו בנך או ידידך וכיוצא באלה שאתה איתם באהבה ובידידות, ואם כן, אז יש מקום להניח שכוונתך לשם שמים.
וכמובן כשהנך מתאמץ להסיר תערובת פניה בתוכחתך.

~ שאלה ג ~

הֵיאַךְ נִתָּן לְקַיֵּם מִצְוַת "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", הֵיתְּכֵן שֶׁיַּחְפֹּץ אָדָם לִתֵּן לַחֲבֵרוֹ אֶת אֲשֶׁר יֹאהַב הוּא עַצְמוֹ, וְיִשָּׁאֵר הוּא מְשֻׁלָּל מֵאוֹתוֹ טוֹבָה לְמַעַן חֲבֵרוֹ?

תשובה

הביאור הפשוט במצות "ואהבת לרעך כמוך" הוא כדברי הרמב"ן, שכוונתו שתרצה ותחפוץ שיהא חברך במעמד כמותך, שאם אתה עשיר אל תהא צר עין על חברך שיהא עשיר כמוך, ואם אתה חכם אל תהא צר עין על חברך שיהא חברך כמוך, שכן דרך האדם לחפוץ להיות "יחודי" ומצטיין בדבר מסוים יותר מחבריו כדי שתהא ניכרת התבלטותו, ועל זה צוותה תורה "ואהבת לרעך כמוך", שאל ירע בעיניך שיהא חברך במעמד כמוך ואך שבכך תוסר התבלטותך על אחרים וכביכול יקום לך מתחרה.
כך שלהרמב"ן זו מצוה מתמדת, שיחשוב האדם, הלואי והיה גם לחברי כל הטובה והברכה שיש לי, ואיני צר עין בכך שישנם עוד אנשים השווים למעמדי.

~ שאלה ד ~

מַהִי הָעֵצָה לְאַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת, וּלְסָבְלָם כְּשֶׁנּוֹהֲגִים בְּאֹפֶן מָאוּס?

תשובה

כלל גדול במידות, והוא המבואר ברמב"ם הלכות דעות, להלך מתחילה בקיצוניות ואז יבוא לדרך המלך.

לכן מה טוב אם יכול האדם לנדב עצמו לסייע בעתות מסוימים למוגבלים, שבשביל חיצוניותם הבריות נדחים ונגעלים מהם לסיבת מוגבלותם בנקיון גופם.
וכשינדב עצמו לסייעם לכאלה, בוודאי יוכל שאת לסבול עול הסובבים אותו וכגון לסבול אדם האוכל ולועס לידו, או אדם המקנח או יורק לידו, שהמה דברים קטנים למי שנדב וסייע למוגבלים הדוחים ביותר את הבריות, ומהקיצוניות יבוא לדרך המלך.
והוא דבר גדול ומעלה יתרה, שמצינו אותה ברבי יהושע בן לוי (כתובות ע"ז ע"ב) שזכה להיכנס חי לגן עדן, שהיה כורך עצמו ונצמד ל"בעלי ראתן" בשעה שהוא עוסק בתורה ומושיבם אצלו, ובעלי ראתן מבואר ב"מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 190) שהיא מחלה קשה ומדבקת עד שהאמוראים היו נזהרים אפילו מזבובים ששכנו על בעלי ראתן, ויש שלא היו יושבים במקום שנשבה רוח שבאה מהכיוון שלהם, ויש אחרים שלא היו אוכלים ביצים שנולדו באותו מבוי שהמה שוכנים שם (כתובות שם), ואילו רבי יהושע בן לוי היה נדבק עם בעלי ראתן בשעה שהיה עוסק בתורה ומושיבם אצלו.
ויתבונן האדם שכל יהודי ויהודי חשוב הוא אצל מלכו של עולם, ואם כן מי אני לבוא אחר המלך ולשנוא את אשר אהב, או להיגעל ולמאוס יהודי היקר אצל מלכו של עולם.

~ שאלה ה ~
הֵיאַךְ וּבַמֶּה יִבָּחֵן הָאָדָם אִם יֵשׁ בּוֹ מִדָּה נִפְלָאָה זוֹ שֶׁל אַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת?

תשובה
אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו, נשתמש בב' פרטים האחרונים, ובכן אדם שמוכן להשקיע בחברו ממון, או זמן, שהוא בעצם ממון, שהרי בזמנו יכול האדם לעשות ממון, וכמו כן מבליג בשעת כעסו על חברו שבזהו או שהפסידו שלא להשיב לו כגמולו, ועושה זאת לא רק מפני הזכות שתהא לו עצמו מדין מעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, אלא מתבונן הוא לו היה זה המעליב בני או בתי שאני אוהבם למאד, וכן לו היה זה הנצרך לי לממוני או לזמני בני או בתי וכי הייתי נמנע מלהשקיע בהם זמן וממון, כן אעשה לכל יהודי שיש ביכולתי לעזור לו, זהו איש אשר אהבת ישראל בלבו.

~ שאלה ו ~
הֵיאַךְ נִתָּן לְחַזֵּק אֶת אַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת בְּלֵב הָאָדָם?

תשובה
1. להתחיל עם שלא לשמה, לזכות לטובה וברכה ולשם טוב בעוה"ז דהיינו על מנת להיות אהוב ומכובד, ואיזה מכובד המכבד את הבריות, וכמו כן אמרו: "כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים", ולכך יתחיל בשביל הבטחה זו עם שלא לשמה על מנת לזכות בסוף ל"לשמה", דהיינו לעזור, לתמוך, לייעץ, להסתבלן, להעביר על

המידות, כדי שיזכה לכבוד ולרחמי שמים בעולם הזה, ויבוטל מעליו גזירות קשות ורעות ומכל בני משפחתו וכיוצא.
2. להתעלות עם השלא לשמה לצורך זכיה לאריכות ימים ולעולם הבא.
3. יתבונן ויתכוון למצוא חן בעיני ה', שהרי אב שמצא מי שאוהב את בנו, בוודאי יאהבהו וימצא חן בעיניו על היותו אוהב את בנו.
4. יתעלה לכוון לשם שמים, ויתבונן אם זה בנו של הקב"ה בוודאי יש לו להקב"ה ענין וחפץ בו, ואם כן מאחר ואני אוהבו לבורא חייב אני כמו כן לחזק בקרבי אהבה לברואיו שחפץ הוא בהם.

אהבת ישראל

~ שאלה א ~
מַה הֵן הָעֵצוֹת לְפִתְרוֹן שִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת?

תשובה
א. לְדוֹן לְכַף זְכוּת, וְגַם אֶת הַמַּשְׁחָת בְּיוֹתֵר יֵשׁ לָדוּן לִזְכוּת שֶׁקָּשֶׁה לוֹ לִכְבֹּשׁ אֶת יְצָרָיו.
ב. אִם יֵשׁ לְךָ שִׂנְאָה עַל מִישֶׁהוּ - הִתְפַּלֵּל עָלָיו וְהַזְכִּירֵהוּ בַּתְּפִלָּה לִישׁוּעָה וְרַחֲמִים וּבָזֶה תּוֹסַר וּתְסֻלַּק הַשִּׂנְאָה.
ג. אָדָם שֶׁדְּחוּי וּמָאוּס אֶצְלְךָ, רְאֵה דָּוְקָא לְשׂוֹחֵחַ עִמּוֹ כִּי הַשְׁתִּיקָה וְהַפְּרוּד מַגְבִּירִים אֶת הַשִּׂנְאָה וְהַדִּבּוּר דּוֹחֶה אֶת הַשִּׂנְאָה. וְהוּא כְּלָל גָּדוֹל לַהֲסָרַת הַשִּׂנְאָה, וְכֵן בָּדוּק הוּא שֶׁאוֹתוֹ אֶחָד שֶׁשָּׂנֵאתָ לְאַחַר דִּבּוּר רֵעוּת - הַכֹּל סָר כְּלֹא הָיָה.
ד. אִם יֵשׁ לְךָ עַל חֲבֵרְךָ מַשֶּׁהוּ אַל תִּשְׁאִיר בְּלִבְּךָ, אֶלָּא שׂוֹחַח אִתּוֹ וְהַגֵּד לוֹ מַה שֶּׁבְּלִבְּךָ עָלָיו.
ה. תֵּן לְשׂוֹנַאֲךָ מַתַּת יָד, צְדָקָה אוֹ מַתָּנָה, וְהַטֶּבַע מְחַיֵּב לֶאֱהֹב אֶת מִי שֶׁנּוֹתְנִים לוֹ.
ו. סַבֵּר פָּנִים יָפוֹת וְחִיּוּךְ לַשּׂוֹנֵא מַשְׁבִּית אֶת הַשִּׂנְאָה.
ז. לְחַפֵּשׂ נְקֻדּוֹת טוֹבוֹת בַּשּׂוֹנֵא.
ח. אַל תִּתְלֶה אֶת הַצְלָחַת חֲבֵרְךָ בְּכֹחוֹ וְעָצְמָתוֹ אֶלָּא תַּאֲמִין שֶׁזּוֹ מַתַּת אֱלֹקִים לוֹ, וְאָז אֵין מַה לְקַנֵּא שֶׁהֲרֵי הָאֱמוּנָה מְחַיֶּבֶת לָדַעַת שֶׁהַשֶּׁפַע שֶׁל הָאָדָם זֶה לֹא מִכֹּחַ הָאָדָם כְּלָל, וְאִם כֵּן הַמְקַנֵּא הֲרֵי מִתְמָרֵד נֶגֶד הַנְהָגַת ה' וּמְעַרְעֵר עָלֶיהָ.
ט. תְּפִלָּה עַל זֶה עֶצְמוֹ - שֶׁתּוֹסַר שִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת מִמְּךָ.
י. לְהַרְבּוֹת בְּמַעֲשֵׂי חֶסֶד וַהֲטָבָה עִם הַבְּרִיּוֹת וּמַעֲשִׂים חִיצוֹנִים מְשַׁנִּים אֶת הַפְּנִימִיּוּת, כִּי "אַחַר הַמַּעֲשִׂים יִמָּשְׁכוּ הַלְּבָבוֹת" (מסילת ישרים).
יא. יְאַמֵּת לְעַצְמוֹ - כְּשֵׁם שֶׁהוּא דָּן אֶת חֲבֵרוֹ כֵּן דָּנִים אוֹתוֹ וּבְכָךְ פּוֹסֵק הוּא דִּין לְעַצְמוֹ.

~ שאלה ב ~
מָה הָעֵצָה לְסַלֵּק אֶת הַשִּׂנְאָה הַנּוֹבַעַת מִקִּנְאָה?

תשובה

לְהַהֲבִיל וּלְאַפֵּס אֶת עֶרְךְ דָּבָר זֶה שֶׁהִנְּךְ מְקַנֵּא עָלָיו, לְמָשָׁל עֹשֶׁר, נוֹי, הַצְלָחַת עוֹלָם הַזֶּה, וְכַדּוֹמֶה. לְהִתְבּוֹנֵן, שֶׁהֲרֵי הֶבֶל הֵמָּה וְאֵין אָדָם לוֹקֵחַ עִמּוֹ אֶלָּא תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים וְהֵמָּה הַתַּכְשִׁיטִים הָאֲמִתִּיִּים שֶׁל הַנְּשָׁמָה, שְׁאָר הַדְּבָרִים אֵינָם אֶלָּא נֶגַע צָרַעַת לַנְּשָׁמָה, וְאַדְרַבָּה כָּל מִי שֶׁמְּחֻסָּר מֵהֶם, עֲבוּדָתוֹ קַלָּה לְהַגִּיעַ לַמַּטָּרָה - עוֹלָם הַבָּא - נָקִי וְטָהוֹר הַרְבֵּה יוֹתֵר מִמִּי שֶׁמְּשֻׁפָּע מֵהֶם שֶׁעֲבוּדָתוֹ קָשָׁה עֲשָׂרֶת מוֹנִים.

עוֹד יִתְבּוֹנֵן הֲלֹא הָעִקָּר זֶה הַשִּׂמְחָה וְהַשַּׁלְוָה, מִי אָמַר שֶׁאָדָם זֶה שֶׁלּוֹ עִם כָּל הַשֶּׁפַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ הֲלֹא מֻטְרָד הוּא בְּשֶׁלּוֹ, יֵשׁ לוֹ מָנָה רוֹצֶה מָאתַיִם וְכוּ' לֹא חָסֵר לַיֶּצֶר סִבּוֹת לְהַטְרִיד וּלְסַבֵּךְ אָדָם לְצַעַר וּלְיָגוֹן גַּם כְּשֶׁהִנּוֹ מְשֻׁפָּע בְּכָל עִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, וְאִם כֵּן מַה יֵּשׁ לְקַנְּאוֹת בָּעֲרָכִים הַנִּפְסָדִים שֶׁסּוֹפָם לְהוֹרִיד לִבְאֵר שַׁחַת.

קנאות

~ שאלה א ~

מַה בֵּין תּוֹכָחָה לְקַנָּאוּת?

תשובה

תוכחה היינו שמוכיח אדם את חברו מבלי שקיים בכך חשש סיכון למעמדו או לפרנסתו. קנאות היינו שמקנא לה' ואף שקנאות זו עלולה לעלות לו במחיר פרנסתו או חייו, כדוגמת פנחס ואליהו שקנאו קנאת ה' על אף סכנת חייהם שהיתה כרוכה בדבר.

~ שאלה ב ~

מַהִי מַעֲלַת הַקַּנָּאוּת?

תשובה

מעלת הקנאות לבטל גזירות מעם ישראל, וכמו שמצינו אצל פנחס שבקנאותו השיב חרון אף ה' מישראל ואף שהיתה הגזירה בעיצומה שכבר החלה המגפה בפועל בעם, ובקנאותו - במלוא עוצמתה של הגזירה - עצרה מישראל.

~ שאלה ג ~

הַאִם הַיּוֹם בְּיָמֵינוּ נִתָּן לִנְהֹג בְּקַנָּאוּת, וְהֲכֵיצַד?

תשובה

על פי המבואר שגדר קנאות הוא למסור נפש עד כדי סכנת פרנסה או חיים עבור כבוד שמים, הרי שמושג קנאות בהחלט שייך גם בימינו, וכגון שהאדם נוהג בשמירת העיניים כראוי, וכן בשמירת הלשון כראוי, ובכך הנהו מאוס על בני חברתו או משפחתו להיותו נחשב כקיצוני ועם כל זה הוא נפשו על כל הבזיונות והאיומים שמטיחים כנגדו.

ובפרט מצוי הוא אצל בעלי תשובה, שמהפך חייהם מחילוניות לשמירת מצוות כרוכה בהרבה מקרים בקפוח פרנסתם, וכגון שפרנסתם היתה באופן שאינו תואם את מצוות

התורה, ולפעמים מהפך חייהם תלוי בפירוק הבית ובחורבנו כשלא ניתן להמשיך באותו בית באופן שתשמר דרך התורה והמצוות וכיוצא, זוהי קנאות.

~ שאלה ד ~

חֵטְא בְּנוֹת מוֹאָב גָּרַם לְקִטְרוּג עַד כְּדֵי כִּלָּיוֹן עַם יִשְׂרָאֵל לוּלֵי בָּא פִּינְחָס וְקִנֵּא קִנְאַת ה', הַיּוֹם אָנוּ בְּמַצָּב הַגָּרוּעַ הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵחֵטְא בְּנוֹת מוֹאָב. הֵיאַךְ אִם כֵּן נִשְׁרָדִים אָנוּ וְאֵין לָנוּ כְּפִינְחָס הַמְקַנֵּא קִנְאָה לַה' כְּאָז?

תשובה

לפי המבואר לעיל, גם היום ישנם רבים שהם בגדר פנחס, מאחר וגדר הקנאות היא למסור חייו, מעמדו על כבוד שמים, כאמור, גם היום בימינו ישנם לא מעטים, ובפרט בעלי תשובה, המוסרים נפשם ומאודם על ה', אנשים ונשים, והם הם הקנאים האמיתיים העוצרים גזירות, והשרדותנו בזכותם.

בזמן פנחס האקטואלי היה לדקור בחרב את זמרי וכזבי, הקנאות האקטואלית בימינו היא להסכים להידקר בחרב הבזיונות, בחרב, איום או אף בפועל - הרס וחורבן הפרנסה והבית.

~ שאלה ה ~

הַאִם לְנַקֵּט בְּקַנָּאוּת זוֹ מִדַּת חֲסִידוּת אוֹ שֶׁהִיא חוֹבָה?

תשובה

לנהוג בקנאות על מנת להציל את עצמו מאיסור, וכדוגמת הבעלי תשובה שנוקטים בקנאות על מנת שהם עצמם ינצלו ויוכלו לקיים תורה ומצוות כראוי, וכאמור למסור עבור כך את הפרנסה המעמד והבית, בודאי שזו חובה ואינה ממידת חסידות בלבד, וגם אם יש לו פניות, צריך להשתדל להסירם ולהציל עצמו מהחטא, וגם אם לא יוכל - מחויב הוא להציל עצמו על אף הפניות מאחר ועיקר כוונתו שלא להיכשל בחטא.

אומנם לנהוג בקנאות על מנת להציל אחרים ולמונעם מעוון, וכדוגמת פנחס, אין הנהגה זו מתאימה לכל אחד, והטעם הוא כי צריך מאד להזהר מפניות ואינטרסים, כי בקלות יכולים להתערב מחשבות חיצוניות של נקמה, כבוד, שנאה וכיוצא. ורק הנקי והבר-לבב מכל פניעה זרה, שטהרת נשמתו זועקת לקנאת לכבוד ה', הוא הראוי לכך.

והיותר נכון שהקנאי באמת עושה זאת מבלי לשאול, כי כל עניני הקנאות בדרך כלל הינם "הלכה ואין מורים כן", והטעם הוא לפי שאין החכם הנשאל יודע תעלומות זה הבא לקנאות קנאת ה' האם הדבר מטוהר לבו באמת או לא. לכך בענינים שכאלו עושה זאת הטהור לב מבלי לשאול, כי הדבר נובע מזיקת טוהר לבו באמת שאינו יכול לראות בזלזול כבוד ה'.

~ שאלה ו ~

מַה הֵם הַגּוֹרְמִים הַשְּׁלִילִים שֶׁיִּתָּכְנוּ לְהָבִיא אֶת הָאָדָם לִידֵי קִנְאוּת, שֶׁיֵּשׁ לְהִזָּהֵר מֵהֶם?

תשובה

במידת הקנאות מצינו כמה סיבות המטעות הדוחפות לכך:

א. מסיבה שפלוני אינו דוגל בשיטה שלי ראוי הוא לעונש.

ב. בכך שאאבד אוייבי ה', יתעלה שמי ויתקלס כבודי בעיני ה'.

ג. יוגדל שכרי בעולם הזה ובעולם הבא.

ד. אינו יכול לראות מעשי רשע ושחיתות, וזאת מחוסר הנוחיות שהוא שרוי בה - ומאהבתו את עצמו - אין הוא יכול לראות את הנעשה, לפי שזה נגד מנהגו ואורח חייו, ולכך קם ומאבד את עושי רשע.

ה. מתוך שנאה לָרֶשַׁע, דהיינו שכתוצאה ממעשה הָרֶשַׁע של הָרָשָׁע נכנסה בלבו שנאה לָרֶשַׁע, וזו נגיעה, שהרי אסור לשנוא את הרשעים אלא את רשעותם בלבד.

~ שאלה ז ~

מַהוּ הַמִּבְחָן הַאִם הָאָדָם מְקַנֵּא בֶּאֱמֶת לְלֹא פְּנִיּוֹת?

תשובה

אפשר לבחון זאת בדרך שיעיד המקנא על עצמו שמעשה קנאות זו שעושה הוא בחבירו היה עושה גם באוהבו כבנו או בתו, והאהבה הטבעית והעמוקה כלפיהם לא היתה מונעתו מעשות מעשה קנאותו. וכמו כן שידע בעצמו שהיה עושה זאת גם לאחד שפרנסתו ממנו וכגון מעבידו וכיוצא, כך שיעיד על עצמו שלא היה מונעו ממעשה הקנאות לא האהבה ולא הפרנסה ולא שום מעמד שהוא.

וכגון: אדם המקנא בחברו על היותו מדבר בחזרת הש"ץ וגוער בו - כדין ה"שולחן ערוך" בפני רבים כנ"ל (כשהוכיחו כמה פעמים בצנעא ולא שמע), צריך שתהא לו בזה אמיתות שעושה הוא מעשהו לשם שמים וכגון שיודע ומכיר בעצמו שקנאות ומחאה כזו לבזות אדם ברבים היה עושה כן גם לבנו או למעבידו, וכן יודע הוא שמצליח לסלק כל שנאה ואיזהו חשבון זר וחולין בתוכחה קדושה זו, ואם לא כן יחשוד בעצמו שיש לו כאן איזו פניה של נקמה, שנאה, וכיוצא. וכזו היה קנאותו של פנחס שקנא קנאת ה' לשם ה' באמת.

כך שהקנאות כמה שנראית היא כאכזריות כלפי חוץ, אין לעשותה אלא מלב אוהב, ומתוך לב מלא אהבת ישראל באמת לטובת החוטא שיפרוש מחטאו, ולכבוד שמים שלא יתחלל, ח"ו.

נקמה

שאלה

הֵיאַךְ יִנָּצֵל הָאָדָם מִנְּקָמָה הַמְּתוּקָה כְּדַבַּשׁ (כלשון המסילת ישרים)?

תשובה

להינצל מנקמה ובפרט לטהר גם את פנימיותו ממחשבת נקם לא יתכן מבלעדי אמונה במדריגה גבוהה של בהירות והכרה ברורה.

המאמין בהכרה ברורה שכל הנעשה הוא מאיתו יתברך, ידחה מחשבת נקם מלבו, והוא כמשל ראובן שהזיק לשמעון, היעלה על הדעת שתצטנן נקמתו של שמעון בהכותו את לוי, בודאי לא, שהרי ראובן הוא שהזיקו.

כן המאמין השלם מצליח שלא לצנן את נקמתו בהכותו את זה שהזיק לו - ביודעו שבעצם לא זהו הוא שהזיקו אלא גזירת ה', ואם כן מפנה את התיחסותו בהכאה לרבונו של עולם ולא לבשר ודם.

וכמו שאמר יוסף לאחיו שמכרוהו למצרים, ובגרמא שלהם ישב בכלא במצרים י"ב שנה, ומה היתה תגובתו בהודעו לאחיו: "לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים". ובזה הסיר כל מחשבת נקמה ממנו.

ולמדריגה זו זכה יוסף מתוך האמונה שהיתה אצלו בהכרה ברורה למאד, וכמו שהצהיר בעומדו לפני פרעה: "בלעדי, האלקים יענה את שלום פרעה".

ולאמונה בגודל כזה זכה בזכות היותו נוטר יסוד, וכמו שהסברנו בשו"ת בעניני אמונה ובטחון, שהקדושה מביאה לאמונה, אחר שהנוהג בקדושה מסולק מאצלו שוחד הטמטום של העבירה שבעיקרה היא הערות, וכמאמר הגמרא (סנהדרין סג): "יודעין ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש ולא עבדו אלא כדי להתיר להם ערות בפרהסיא", ואז כמו כן מסתלקים המסכים מבהירות האמונה.

חשדנות

~ שאלה א ~

מֵאַיִן נוֹבַעַת מִדַּת הַחַשְׁדָּנוּת? וְהַאִם מְדָּה זוֹ חִיוּבִית אוֹ שְׁלִילִית?

תשובה

מידת החשדנות נובעת מדמיון מפותח. ישנם בני אדם שדמיונם מפתח הַשְׁעָרוֹת למרחוק, ופעמים יצדקו בדמיונם, ועל הרוב שלא יצדקו.

ועצם תכונה זו של דמיון מפותח יש בה שלילי וגם חיובי וכמו בכל מידה כידוע.

לימוד המוסר בנוי על כח הציור והדמיון כידוע מחכמי המוסר. בעל דמיון מפותח, יכול לפתח בדמיונו ולצייר במשלים שונים את חיובי האדם בעולמו, ועד כמה מחדליו רעים ופוגעים בו, ציורי עולם הבא, ציורי שכר ועונש וכיוצא.

וכמובן שיכול להשתמש בתכונתו זו לאופן השלילי, לצייר ולדמיין דמיונות על בני אדם ולחשדם בדברים שלא היו ולא נבראו כיד מדת החשדנות "הטובה" עליו.
ועוד רעה היא מדת החשדנות, שהאדם יכול מכוחה לפתח על עצמו חששות ודאגות וחרדות שוא, שמא חולה הוא בחולי הזה ושמא עלול לקרות לו כך או כך. וליפול בחולי הדאגה שמקורו ממידת החשדנות כשהיא במידה מופרזת.

~ שאלה ב ~
הֵיאַךְ נִגְמָלִים מִמִּדַּת הַחַשְׁדָנוּת לְבִלְתִּי הִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בָּאֹפֶן הַשְּׁלִילִי?

תשובה
יש לאחוז במידת "התמימות", להתחיל בתמימות עם ה', שבנקל יותר יקנה אדם מדה זו כלפי הקב"ה לבטל דעתו ושכלו מכל וכל להנהגת ה', וירגיל עצמו בכל אשר יארע לו להתמם עם ה', ובכך יתרגל לגרש מעצמו מידת החשדנות הגרועה שהיא היפך מדת התמימות, להיותו בחשדנותו חושש וחושד שמא נעשה לו עוול, ובתמימות יפעל היפך מזה, כי יאמין שרק גזירת ה' היא תקום ומה נפקא מינה בכך שאני חושד בפלוני שרוצה להרע לי, או שאני חושד בעצמי שמא יש לי חולי כזה וכיוצא.
וכמו כן כשיאחז במידת התמימות בה', יקנה מדה זו כמו כן למתן את מידת החשדנות שבו כלפי בני אדם לבלתי חשדם בחשדות יתרות.

~ שאלה ג ~
הַחוֹשֵׁד בַּחֲבֵרוֹ שֶׁלִּקּוּי הוּא בְּמִדָּה רָעָה מְסֻיֶּמֶת, אוֹ בְּתַאֲוָה מְסֻיֶּמֶת, אוֹ שֶׁחָטָא בְּחֵטְא מְסֻיָּם כְּגֶנֶל וְאוֹנָאָה, גֵּאָוָה וְשֶׁקֶר וְכַיּוֹצֵא, הַאִם בְּהֶכְרֵחַ שֶׁהוּא הַחוֹשֵׁד - כְּמוֹ כֵן לְקוּי בָּזֶה, דְּאִם לֹא כֵן מֵאַיִן לוֹ לְהַעֲלוֹת כָּזֹאת עַל חֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁאֵין הַדָּבָר בְּהֶכְרֵחַ?

תשובה
כפי הנראה הוא, יש "חושד" ויש "פוסל", אמרו חז"ל (קידושין ע' ע"א) כל הפוסל במומו פוסל.
ואם כן יש חילוק, החושד בחבירו ואינו מחליט בדעתו לפוסלו, אלא שהדבר אצלו רק בגדר חשד, אזי אין בהכרח שהוא כמו כן לקוי באותו דבר, לפי שחשדו זה נובע מדמיון מפותח וכמו שביארנו לעיל, והעובדה, שיתכן אדם שהוא כשלעצמו כשר בענין הגזל, ומכל מקום מדמיונו יחשוד במישהו שגנב ממנו את כספו.
אולם "הפוסל" דהיינו המחליט שחברו פסול, ואין הדבר אצלו בגדר חשד, אלא בוודאות, כנראה שבהכרח מורה הדבר שהוא כמו כן פסול, דאם לא כן מאין באה לו החלטה זו על חברו, זהו מתוך שהוא יודע בעצמו שבאופן כזה של נסיון שהוא רואה בחברו, הוא עצמו בוודאי היה נכשל, אם כן לא יתכן שבנסיון כזה שהוא עצמו נכשל בו, חברו יהא

נקי... הרי שהחלטתו לפסול את חבירו הוא מתוך פסול בעצמו. והם דברי הגמרא כל הפוסל - במומו פוסל.
והוא ענין קרח שפסלו למשה בהתנשאות, "ומדוע תתנשאו על קהל ה'" - היינו שפסלו בודאות, והוא מתוך שהוא עצמו היה נגוע במדה זו וכמו שאמרו חז"ל שנתקנא על נשיאותו של אליצפן, ומכיון שהוא היה נגוע במידת ההתנשאות חשדו ופסלו למשה רבנו במידה זו עצמה - "למה תתנשאו", (וראה עוד בתשובה הבאה).

~ שאלה ד ~

גְּדוֹלֵי חַכְמֵי הַמּוּסָר שֶׁהָיוּ בַּעֲלֵי עַיִן חַדָּה לַחְדֹּר לְעֹמֶק נִבְכֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁל חֲנִיכֵיהֶם וּלְגַלּוֹת מִשָּׁם נְקֻדּוֹת תֻּרְפָּה שֶׁאֵין עַיִן רְגִילָה שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם, וְרַק הֵם בְּעֹמֶק הִסְתַּכְּלוּתָם יְכוֹלִים לְגַלּוֹת זֹאת, הַאֵיךְ מִסְתַּדֶּרֶת תְּכוּנָה זוֹ עִם דִּבְרֵי הַגְּמָרָא "כָּל הַפּוֹסֵל" וְכוּ'? וּמֵאַיִן לָהֶם הִסְתַּכְּלוּת זוֹ בְּחִטּוּט הָרַע הַמְכֻסֶּה מֵעֵין כֹּל לְגַלּוֹתוֹ?

תשובה

חכמי המוסר מרוב בקיאותם ועמקותם בחכמת הנפש יכולים לגלות מידה רעה או תאוה רעה בחניכיהם שלא מתוך "דמיונם", אלא מתוך בקיאותם בחכמת הנפש, וידיעתם זו הינה מדויקת וסיעתא דשמיא מלווה אותם לדייק בראייתם אחר שכל כוונתם לתקן ולסייע לחניכיהם להובילם לדרך הטובה, ואין שייך כאן "כל הפוסל" וכו', אחר שאינם באים לפסול אלא לתקן וליישר.
אולם זה "הפוסל" את חברו, והוא כתוצאה מפרי דמיונו ושחיתות נפשו שלו עצמו, ושלא על מנת לתקן את חברו אלא אדרבא על מנת לפוסלו להשמיצו ולבזותו, זהו בוודאי בגדר: "כל הפוסל במומו פוסל", אחר שכוונתו "לפסול" ועליו אמרו: "במומו פוסל".

~ שאלה ה ~

מַה הַבֵּאוּר בְּצִוּוּי הַתּוֹרָה "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ", שֶׁהוּא לְדוּן לְכַף זְכוּת, וְכִי צִוִּיתָנוּ לְעַקֵּם שִׂכְלֵנוּ הַיָּשָׁר וְלָדוּן לְכַף זְכוּת, וּבִפְרָט כְּמוֹ בַּמִּקְרִים שֶׁרָאִינוּ בַּגְּמָרָא בְּאַבָּא אוּמָנָא וְאוֹתוֹ פּוֹעֵל מֵהַדָּרוֹם שֶׁדָּנוּ לְכַף זְכוּת בְּהַרְחָקַת הַמַּחְשָׁבָה בְּיוֹתֵר, הֵיאַךְ אֶפְשָׁר לְצַוּוֹת עַל כָּךְ?

תשובה

זו הטעות שלנו, לנו נראה שהתורה צוויתנו לעקם שכלנו, והוא להיפך, שכלנו הוא עקום והתורה צוותה לנו לישרו, כי השכל הישר דוקא מחייב לראות נקודה טובה וזכות בזולת, ובהתרגל האדם עצמו על כך יהפך לו זה לטבע, והוא בדוק ומנוסה, וזהו השכל הישר שציוותה אותנו התורה עליו, כי שכלנו הוא עקום ומפרש כל דבר על הצד השלילי, ולא מפני שהוא הנכון, אלא מפני שזוהי תכונה שלילית ופסולה ועקומה שבאדם.

~ שאלה 1 ~

הֵיאַךְ יְשַׁנֶּה הָאָדָם שִׂכְלוֹ וְהִסְתַּכְּלוּתוֹ לִרְאוֹת זְכוּת בַּחֲבֵרוֹ בּוֹ בַּזְּמַן שֶׁהַמְּצִיאוּת מוֹרָה עַל חִיּוּב?

תשובה

בדוק ומנוסה שהדבר תלוי בהרגל, ונמחיש זאת:

ביקשת מחברך הלואה או סיוע מסוים, וסירב להענות לבקשתך, יתכנו ב' הנהגות אצל בני אדם:

האחד מיד ישפוט אותו לאכזר, ולאדם רע המסרב לעשות טובה, והשני יסתכל על זה אחרת לגמרי, בחושבו: מסכן זה האדם, מי יודע מה עובר עליו עתה שאין בידו לסייעני.

וכמו כן מצינו בגמרא (כתובות סז ע"ב) במר עוקבא שהיה נותן כל ערב יום הכיפורים ד' מאות זוז לעני מסוים צדקה למשך השנה, יום אחד שלח את בנו עם הכסף, חזר בנו מבלי תת הכסף לעני, באומרו: עני זה שותה יין ישן ואוכל פטומות ומאכלים יקרים, ואם כן לשם מה ליתן לו כסף צדקה זו?, מיד אמר לו אביו - מר עוקבא: ובכן, מאחר שרגיל הוא בכך לאכול מאכלים פטומים, יש להכפיל לו את סכום הצדקה. וציוה לבנו לתת לו סכום כפול.

הנה לך ב' הסתכלויות על אותה מציאות, האחד יראה בה חובה והשני יראה בה זכות.

וכן הוא בכל ארועי החיים. למשל: נתת בהלוואה סכום כסף לחברך ולא החזיר לך, יש אחד שיראה זאת כרשעות מצד הלווה, ויש אחר שהרגיל עצמו לראות טוב, לחשוב מי יודע עד כמה עניותו של זה גרמה לו להסכים להתבייש כל כך ולא להחזיר חובו ואם כן כנראה שמצבו דחוק ביותר, וכן על זה הדרך.

דוגמא נוספת: בעל מלאכה שהזמנת לא בא למלאכתו, יש הרואה זאת כחובה ובתרעומת, אולם זה שחינך והרגיל עצמו ללמד זכות, חושש לשלומו ושמא קרה לו מקרה לא טוב שבשביל כך לא בא.

דוגמא נוספת: חברך לא בא היום לתפילה או לשיעור תורה כהרגלו, יש אשר עינו עין של חובה, ומיד ישפוט: איזה בטלן חברי זה, פתי שנתפתה ליצרו לכן לא בא לתורה ולתפילה, ולעומתו זה אשר הרגיל עצמו ללמד זכות, יאמר: אוי, שמא קרה לו משהו, שמא אינו מרגיש בטוב, ומיד לאחר התפילה יברר וישאל על שלומו והאם נצרך הוא לעזרה וכיוצא.

כך שבעצם ציווי התורה "בצדק תשפוט עמיתך", הוא ציווי שכלי ובר-ביצוע, והדבר תלוי בהרגל היאך האדם מחנך ומרגיל את הסתכלותו על בני אדם, וההרגל נעשה טבע, וכאמור שהוא בדוק ומנוסה.

וכל הנ"ל באופנים האחרונים שהזכרנו שיש לאדם לדון לזכות כשאין לאדם נגיעה, על אחת כמה וכמה כשיש לאדם נגיעה אישית וכמו שהזכרנו באופנים הראשונים כשבקש הלואה וסיוע מחבירו, שבודאי העין של חובה היא שתכריע לו את דעתו, ועל כך יש להתרגל הרבה לדון לזכות.

ואם הדברים אמורים בין אדם לחבירו על אחת כמה וכמה שיש לאדם ליזהר ולהשמר מלדון לכף חובה חכם מחכמי ישראל, או דיין הדן דין אמת מלחושבו חלילה כעיוות הדין, שבכך יחריב האדם את עולמו, ועלול לפרוק מעליו עול מלכות שמים לגמרי, ח"ו, ומעשה דקרח ועדתו יוכיח.

~ שאלה ז ~

מַהוּ הַגֶּדֶר: "כָּל הַפּוֹסֵל בְּמוּמוֹ פּוֹסֵל" (קדושין ע"ט)?

תשובה

ההגדרה היא כפשוטה, וכמו שהזכרנו לעיל שלא יתכן שיחליט על מדה או תאוה רעה בחבירו, וכוונתו "לפסול" ולא על מנת להכשיר וליישר - אם לא שהוא עצמו מכיר בעצמו שהנו פסול בכך ולכך חשב בהחלט בלבו - היאך אם כן יתכן שחבירו מתוקן באותו דבר.

ומגלה לנו הרב "מכתב מאליהו" (ח"ה עמ' 123) שהאדם יכול להשתמש בכלל זה לדעת ולהכיר את עצמו, כי ידע שבכל פרט שהוא פוסל לחברו בהכרח שיש לו נגיעה בדבר ויחשוד עצמו באותו דבר. ויועיל לאדם בדרך זו לצאת משוחד הנגיעה של לימוד זכות על עצמו כי כל דרך איש ישר בעיניו. ולכן כל אשר תראה בחברך תייסר בזה את עצמך, וכאמור כי גם אם אין בך כולו יש בך מקצתו וגם אם אין בך מקצתו לפחות הרהור יש בך. וגם אם אין בך הרהור - ראית אחרים ולא מיחית שבזה גם יש לאדם חלק באותו חטא (מו"ק יח ע"ב)

~ שאלה ח ~

בַּמֶּה יֵּשׁ לָדוּן לְכַף זְכוּת כְּשֶׁנִּמְצָא חֵטְא גָּמוּר אֵצֶל אָדָם הָגוּן וַאֲמִתִּי?

תשובה

כל הגדול מחברו היצר מקטרג על מדרגתו להפילו, וכמו שמצינו באביי (סוכה נ"ב), וכמו שמצינו בעם ישראל בחטא העגל וכתב המהר"ל שקטרג השטן על מדרגתם העליונה בלוחות הראשונות שאינם ראויים לה.

וכן גבי יוחנן כהן גדול ששימש 80 שנה בכהונה גדולה גבר הקטרוג עליו על רוב גודלו ומעלתו בקיצוניות להחטיאו.

ועיין מכתב מאליהו ח"ה עמ' 144 בענין זה, ומדמה זאת למטוטלת או כמצוי היום "נדנדה" שככל שיעלה בה האדם לצד אחד כן כשתרד תהדוף לכוון השני, אזי כן הוא ככל שעולה האדם מצד אחד אזי בחזרת התנועה תבוא בתוקף לכיוון השני. וככל שהאדם קטן יותר כן תנודת "הנדנדה" אצלו כלפי מעלה מתונה יותר כך שהתנועה חזרה לכוון השני כמו כן מתונה יותר ומלחמתו עם יצרו אינה תקיפה כ"כ.
לכן אם ראית אדם גדול שמעשיו גדולים ופועל הוא גדולות, ולבסוף נכשל בחטא, למד עליו זכות שמדת הדין קטרגה על עוצם גדולתו לאמר שאינו ראוי לה ולכך נכשל, והסר חשדותיך ודמיונותיך ממנו.

אמת

~ שאלה א ~
הֵיאַךְ נִתָּן לְהַנָּצֵל מִפִּתּוּי הַקְּשָׁה שֶׁל הַיֵּצֶר הַמַּלְבִּישׁ עַצְמוֹ בְּמִצְוָה, וּמְפַתֶּה לְאָדָם לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וּבְעֶצֶם הִיא עֲבֵרָה?

תשובה
העצה לכך להאחז תמיד במידת האמת, ולהרחיק השקר מעצמו, ולראות תמיד בשקר כמי שאינו, ולאחוז באמת אף בלבבו כהא דרב ספרא (ב"ב פ"ח), ואז יקוים בו דברי חז"ל מי שהולך בדרך אמת מוסרים לו מלאך של אמת שיורהו רק את האמת.
והדברים מבוארים היטב בספר "מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 239-238) והנה לך דבריו:
בספר ראשית חכמה (שער הקדושה סוף פרק יב) הרבה לדבר בשבח מדת האמת, והיוצא מדבריו שם - שהרוצה לבחור בטוב תמיד, ידביק עצמו במדת האמת, ולא ישנה אפילו מהחלטה שחשב בלבו, כענין רב ספרא שעליו נאמר (תהלים טו) "ודובר אמת בלבבו" (עיין בבא בתרא פח. וברשב"ם).
וכתב שם עוד ב"ראשית חכמה" שהדבק באמת גם במחשבתו כנ"ל , "ומרגיל עצמו להיות כל מחשבותיו אמיתיות, גם יראה בלילה מראות אמת וידע העתידות", כי דבק הוא בהקב"ה, מקור האמת; וזוהי התחלת רוח הקודש.
ויש בזה עצה מועילה מאד להכיר את דרכי היצר כשהוא בא אליו בלבוש היצר הטוב ומפתהו לעשות "מצוה" שהיא באמת עבירה, והרבה מתקשים בזה להבחין בין האמת והשקר, אבל למי שהרגיל את עצמו במחשבת אמת לא יקשה להכיר זאת. האמת מדברת אליו בכובד ראש ודיבורו כמו תוכחה שמוכיח את עצמו, שהיא דרכה של השבה אל הלב כידוע לכל מי שניסה לעשות ככה; והשקר מדבר אליו בדרך "הגנב הקטן" שרוצה לרמותו נגד האמת שיודע בפנים לבו. הדרכים שונות כל כך עד שאי אפשר בשום פנים

להחליפן - אם אך ירצה האדם, (הרי שבכל חטא דרך הבחירה היא "יודע את רבונו ומכוון למרוד בו", כיון שבלבו יודע את האמת אך מסכים לרמאותו של היצר).
וכן מצאנו במדרש תנחומא בפרשת העקידה שאמרו ז"ל שאחת מטענותיו של השטן אל אברהם בדרכו אל העקידה היתה: "תשמע מן המשטין ותאבד נשמה שתחייב עליה בדין?", היינו שהשטן טען שאולי הציווי אל אברהם לשחוט את בנו בא לא מן הקב"ה אלא מן השטן! על זאת השיב לו אברהם: "לא משטין היה אלא הקב"ה; לא אשמע לך".
והענין הוא כנ"ל, שאברהם אבינו ע"ה המלומד בדרכי האמת והדבק בה בכל נפשו היה יכול להבחין מיד מהו קול האמת ומהו קול השקר.

~ שאלה ב ~

מֵאַחַר וְהָאָדָם מְשֻׁחָד בְּרְצוֹנוֹתָיו, וְהַשֹּׁחַד מְעַקֵּם אֶת הַשֵּׂכֶל וּמַטֶּהוּ כְּפִי הָרָצוֹן, הֵיאַךְ יִנָּהֵג הָאָדָם כְּשֶׁהִנּוֹ עוֹמֵד בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים, וּמְצַד אֶחָד עוֹמְדִים לוֹ רְצוֹנוֹתָיו כְּשׁוֹחַד לְהַטָּיַת הָאֱמֶת וּמֵאִידָךְ רוֹצֶה הוּא בָּאֱמֶת וְלִנְהֹג כְּפִי הַתּוֹרָה?

תשובה

בכמה אופנים יוכל האדם להינצל מדרך השקר כשהנו בפרשת דרכים:
א. עשה לך רב וקנה לך חבר. יתייעץ עם רבו מובהק המכירו ויודע את נפשו, או שיסביר לרב החכם ובקי לייעץ לשואליו-דבר את לבטיו וצדדיו, ויקבל דבריו באמונת חכמים באמת ובזה ינצל מן השקר.
ואם אינו מוצא רב אפשר אף בחבר טוב ואמיתי כלבבו, כי מאחר וחברו אינו נוגע בדבר יורהו כפי האמת שהורונו חז"ל עליה.
ב. אם התעוררה בלבו התעוררות רגש קדושה ואמיתית להחליט ולעשות דבר מה בקודש - ילך לעולם אחר התעוררות זו, וידע שכל מה שיבואו לבטים וספיקות לאחר מכן המה מצד יצרו הרע, זו עצת ה"שומר אמונים" וכתב שעצה זו עזרה לו מאד, וכמו למשל שהחליט עתה ללמוד, או לעשות מעשה צדקה וחסד וכיוצא, ולאחר מכן צצים בקרבו ספיקות ולבטים, ילך אחר מחשבה ראשונה ואין זה כולל אופן שהלהיבוהו ונתלהב לעשות דבר שהוא מעבר לכוחותיו, אלא המדובר על התעוררות עצמית שהתעורר בעצמו במה שבכוחו ויכולתו לעשות.
ג. ואם אין הדבר כמבואר בקטע הקודם, דהיינו שלא היה בלבו התעוררות רגש קודש מתחילה להחליט לעשות על אשר יסתפק בו, אלא שעלה בלבו מלכתחילה ספק לעשות או לא לעשות מבלי שקדמה לו החלטה, הרי שיראה לישב עם עצמו ככל אשר יוכל, ללבן את הצדדים, ולא יחליט בנקל אלא כי אם לאחר מלחמה עם עצמו, ויתאמץ כאשר

יוכל להכיר ולדחות את טענות השקר, ויתפלל לה' שיתקנו בעצה טובה מלפניו לעשות כפי האמת.

וכבר כתב על כך הרב "מכתב מאליהו" (ח"א עמ' 60-63): "וזהו מחסדי הבורא ב"ה שלא נתן רשות ליצר לכסות את האמת לגמרי מהאדם, כי גם אחרי אשר יפתה היצר את האדם לומר על דרך השקר שהיא האמת, מ"מ יודע הוא בעצמו שדרך האמת אמיתית יותר, וזה מחסדי הבורא ב"ה שלא נתן רשות ליצר לכסות האמת לגמרי, אלא כל אדם יוכל להבחין בלבו איזה דרך הוא האמת לאמיתו". ועיי"ש שלכך האדם נתבע ונושא באחריות על החלטתו גם כאשר הנהו בפרשת דרכים וספקות.

~ שאלה ג ~

מַהִי הַהַגְדָּרָה שֶׁל אֱמֶת וְשֶׁקֶר?

תשובה

הגדרת האמת לעומת השקר מגדיר הרב "מכתב מאליהו" כך:

"אמת הוא: מה שמביא לטוב ולרצון הבורא, ושקר הוא מה שנותן הצלחה לעסקיו של שר השקר - הסיטרא אחרא".

והנה יעקב עשה מרמה, אבל עשה זאת בעל כרחו בוכה ואנוס ע"פ הדיבור, לא כיון לרצונות עצמו כלל, רק להוציא לפועל התכלית הנרצה מה', ושקר כזה שהוא לשם אמת - אמת הוא.

ולעומתו עשו מְעַשֵּׂר תבן וקש בשעה שעושה עברות חמורות בסתר וכיוצא.

כך שכדי להבחין בין אמת לשקר. צריך שיהא אדם רחוק מנגיעות וכל כולו אומר ודורש בתוכו כברו רק כבוד שמים, ואז גם אם בלית ברירה חייב לעשות מעשהו בשינוי כדי לכבד שם שמים זו אמת, וכשאדם בעל נגיעה, יתכן ודוקא בזה שהוא רודף ודורש את האמת הוא כדי להשתמש בה לספק רצונותיו ושקריו, כי אינו רואה ליעד ומטרה כבוד שמים בלבד.

וכמובן כל אופן צריך בירור לעצמו היאך ובאיזה אופן לעשותו אולם בכללות זוהי ההגדרה.

הכרת הטוב

~ שאלה א ~

מַהִי נְקֻדַּת הָעֲבוֹדָה שֶׁבְּמִדָּה זוֹ - הַכָּרַת הַטּוֹב, וַהֲלֹא רֹב כְּכָל בְּנֵי אָדָם יוֹדוּ לְמֵיטִיבֵיהֶם, וּמִי אֲשֶׁר לֹא יוֹדֶה לַחֲבֵרוֹ - לֹא לְאָדָם יֵחָשֵׁב וּבֹשׁ יֵבוֹשׁ שֶׁלֹּא לְהוֹדוֹת?

תשובה

רוב בני אדם שמודים למיטיביהם הוא או מפני הבושה והדרך ארץ, או לצורך חנופה, כדי שלהבא כשיחפוץ לבקש טובה מחברו יקבלנה, ולא יסרב לו חברו אחר שהודה לו מקודם ונהג המקבל כראוי, ויתכן אף שיהא אדם מכיר טובה בנתינת מתנות וכיוצא והכל לסיבות הנזכרים.

אולם מעטים אלו שיכירו טובה מתוך הכרת הטוב באמת ללא שום פניה אחרת, דהיינו מתוך שיחושו חובה בנפשם להשיב למטיביהם כי אין דרכם להיות מהנוטלים אלא מהנותנים, ולכך כאשר ייטיבו עמהם חבריהם ונהפכו למקבלים לא יחושו בטוב מבלי לשלם עבור הטובה כי זהו רצונם להיות תמיד נותנים.

ולעומתם כפויי הטובה, שכל רצונם רק לקבל, תמיד מרגישים שחייבים להם, כי מדת "הנטילה" אצלם בתוקפה, ולא יחושו בלבם צורך להשיב למטיביהם באמת, וכשמטיבים המה למטיביהם אין זה מלב נקי אלא מלב המלא בפניות וכיוצא (ע"פ הרב מכתב מאליהו (ח"א עמ' 46 בתוספת ביאור)) כך שבעצם אי אפשר לעולם מבלי להיות נוטלים וגם נותנים, אולם השלם במדת "הנתינה", גם הנטילה שלו היא לצורך הנתינה, ומקבל הוא על מנת לתת תשלומין או הכרת הטוב באופן אחר. ואילו הלקוי במדת הנטילה, גם הנתינה שלו היא רעה, לפי שהיא בלית ברירה יתן כדי שיקבל, כי אלמלי יתן לא יקבל וכל מטרתו רק לקבל וליטול. (שם).

~ שאלה ב ~

מֵהֵיכָן נוֹבַעַת מִדַּת הַכְּפִיּוּת טוֹבָה אֵצֶל הָאָדָם, וְהֵיאַךְ נִתָּן לְתַקְּנָהּ?

תשובה

מדת כפיות הטובה נובעת מב' סיבות.

א. בכוחות הנפש של האדם מוטבע שאינו מסוגל להרגיש חייב ונחות, ולכך מחמת אי נעימות בתחילה עוד יכיר טובה למיטיב, אולם בזדון נפשו יתכחש לה במשך הזמן כדי לפרוק מעליו התחייבות הכניעה לחבירו.

ב. עוד תיתכן כפיות הטובה לאדם ממיטיבו באופן פשוט, כאשר סבור זה שקיבל הטובה - שמיטיבו יכול היה וחייב היה שיתן יותר ממה שהיטיב לו, וכמו שיכפור הבן בטובות אביו ואמו להיותו חש שכל מה שנותנים לו זה אינו מספיק שהרי יכולים הם ליתן לו יותר ואינם נותנים לו, כך שמה שנותנים יקטן בעיניו, ודמה הוא לעני שציפה וקיווה בבטחון לקבל מנדיב סכום הגון ולבסוף קבל למחצה או לשליש, הלא יצא ממנו בפנים זועפות.

והתקנה לזה הוא האמונה, המאמין שמיטיבו אינו אלא שליח ה', לא יחוש נחיתות כלפיו, וכי כאשר שליחו של נדיב מגיש מתנה לעני, יחוש העני נחיתות מהשליח?! בודאי לא, וא"כ המאמין לא יתנכר למיטיבו ולא יתכחש לו, כי לא יחוש נחות כלפיו כי סך הכל אינו אלא שליח של מטיבו האמיתי שהוא הקב"ה.
וכמו כן המאמין מה שיקבל יאמין שכך הוא גזירת ה' להינתן לו, וגם זה בחסד וברחמים, ולא יזעף לעולם ולא יתאכזב מצפיתו לקבל יותר, כי לעולם לא יצפה לדמיונות ורצונות עצמיים, ומה שיקבל יאמין שהוא גזירת ה' לטובתו, כך שעל הכל יודה ויכיר טובה למשלח שהוא הבורא, ולשליח, שהוא האדם הטוב שבחר ה' בו להיות מטיבו, ומגלגלין זכות ע"י זכאי.

לשון הרע

~ שאלה א ~
מַדּוּעַ לָשׁוֹן-הָרַע חָמוּר מִכָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, וְאַף יוֹתֵר מֵעֲבוֹדָה זָרָה גִּלּוּי עֲרָיוֹת שְׁפִיכוּת דָּמִים?

תשובה
מבואר בה"חפץ חיים" שישנם כמה סיבות לכך:
א. כשפיו של אדם מטונף בדברים האסורים, הרי שלאחר מכן כאשר מביא בפיו זה דברי תורה ותפילה, נחשב כמגיש למלך יהלומים ופנינים בקופסא מטונפת ומסרחת הירצהו או הישא פניו?! אם כן הרי שפגם הלשון גרוע מהכל, אחר שאי אפשר עם פה זה להביא תורה ותפילה.
ב. כשאדם נוטר פיו ולשונו מידה כנגד מידה נסתם פה המקטרג לקטרג עליו כשם שהוא אינו מקטרג על בני אדם, ואילו הפותח פיו בלשון הרע ניתן רשות למקטרג כמו כן לפתוח פיו ולקטרג, אם כן המפתח לכל הקטרוגים של כל סוגי העוונות תלויים בלשון.
ג. איתא בזוה"ק סוף פרשת פקודי, שישנם ממונים ליטול כל מילה אסורה שיוצאת מפה האדם, וכשאחר מוציא הוא מפיו מילים של קודש בתורה ותפילה, עוטפים את מילות הקודש במילות הטומאה שבידם ועוצרים אותם מלעלות למעלה, הרי שפגם הלשון עוצר וחוסם את כל דברי התורה והתפילה מלעלות למעלה.

~ שאלה ב ~
מַדּוּעַ אֵצֶל בְּנֵי אָדָם חָמוּר מְאֹד לְהַכְנִיס לַפֶּה מַאֲכַל אִסּוּר, וְקַל בְּעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיא מֵהַפֶּה דִּבַּר אִסּוּר שֶׁאִסּוּרוֹ חָמוּר פִּי כַּמָּה?

תשובה

שאלה זו הינה חקירתו של החפץ חיים, ולבסוף העלה תשובה לזה, והיא בגלל החינוך מקטנות. ילד קטן מורגל שיבקרוהו על כל ממתק האם יש בו הכשר או לא, ומחונך הוא לכך שכאשר יש אף ספק בדבר נמנעים וזורקים לאשפה. ואילו על לשון הרע שמספר הוא לאביו אינו עובר שום ביקורת על כך ואף מעודד הוא לדבר כל אשר יש בלבו, ולכך נהיה קל בעיניו חומר איסור זה, ואחר כך קשה לעוקרו.

אם כן כמה אחריות מוטלת על ההורים לחנך בניהם ולמונעם מאיסור חמור זה, כי אם לא הרי שלחובתם יזקף מכשול בניהם בזה במשך כל חייהם.

ותרנות

שאלה

הַאִם יֶשְׁנָהּ עֵצָה קַלָּה וּפְשׁוּטָה לְהִטַּהֵר מִטֻּמְאוֹתֵינוּ כְּדֵי שֶׁנּוּכַל לַעֲלוֹת בְּמַעֲלוֹת הַתּוֹרָה וְהַמִּדּוֹת מִבְּלִי מַפְרִיעַ, וּלְהִדָּבֵק בַּה' בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֻפְצָה?

תשובה

בהחלט יש עצה כזו, והיא להיות "מהמעבירין על מדותיהן".

והנה לך בזה דבריו הנפלאים של הרב "מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 243):

מי ממנו לא היה רוצה לשוב אל ה' בלבב שלם ולהימנות בין הצדיקים ליאור באור החיים בזה ובבא? אבל דא עקא: לכאורה אין זה בידינו, כי טומאת עבירותינו מכבדת עלינו ומונעת ממנו את השאיפה הטהורה לשוב; ובלי שאיפה זו איך נוכל להיפטר מטמטום החטא?

מי יתן והיתה לנו עצה קלה ופשוטה להיטהר מטומאתנו כדי שנוכל לעלות במעלות התורה והמדות מבלי מפריע ולהידבק בו ית' בלב שלם ובנפש חפצה!

אבל הרי יש עצה כזאת! גילו לנו חז"ל ברוח קדשם: "כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו" (ר"ה יז.). הרי זו עצה נפלאה להיפטר מחלאת החטאים. הבה נעיין בה. מה זה "מעביר על מדותיו"? פירש רש"י: "שאינו מדקדק למדוד מדה למצערים אותו ומניח מדותיו והולך לו". ומה פירוש "מעבירין לו על כל פשעיו"? "אין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מנחתן והולכת". הרי שהמעביר כעסו מחברו, מעבירין ממנו כעס דלעילא, כביכול.

סוד הדבר הוא עמוק מאד, ורק בקצהו ניגע כאן. הענין הוא שעיקר פגם החטא הוא הפירוד, כמש"כ "לתאוה יבקש נפרד" (משלי יח, א), והאדם נטמא בטומאת עבירותיו בשביל שאין בו חסד (עיין מש"כ במאמר "יום הכיפורים (ג)", כרך א, עמ' 263-4). ועל כן מי

שמתנהג בחסד וענוה, ומשתדל לתקן את פירוד הלבבות על ידי שהוא מעביר על מדותיו כנ"ל, אין כח בעבירותיו לגרום לו טומאה מעתה, והיינו שפשעיו נמחלים.

~ שאלה ב ~

הֵיאַךְ יְתַקֵּן הָאָדָם מִדָּה זוֹ שֶׁל הַהַעֲבָרָה עַל הַמִּדּוֹת וַהֲסָרַת הַהַקְפָּדָה מֵחֲבֵרָיו?

תשובה

עצות נפלאות נותן לנו על כך הרב מכתב מאליהו (ח"ד עמ' 245-243), ונצטט דבריו:

איך נגיע למידה זו, שבכוחה לטהרנו מכל טומאותינו? דרך פשוטה יש: להתרגל להביט על חברנו באופן שהוא מביט על עצמו. כל הכעס, כל השנאה, המריבות והקטטות באים משום שכל אחד רואה את עצמו במבט שונה, וממאן לראות את עצמו בעיני חברו. למשל, עני מבקש מעשיר סיוע מרובה. העשיר רואה בזה חוצפה, וכועס; העני נעלב, וחושב הרי השי"ת נתן לו הרבה, למה לא יתן לי מה שאני צריך; ונפרדים זה מזה בקטטה וחלישות הדעת. לו היה כל אחד משתדל רק להבין את דעתו של חברו - אם גם לא להצדיק אותה - היו נמנעים רובא דרובא של הסכסוכים והסיבוכים שבין אדם לחברו. דבר זה אינו קשה כל כך, כי רק שינוי מחשבה נדרש, אבל הוא עצה עמוקה לשיפור כל המידות, כי כמעט כל המדות שבין אדם לחברו עוברות דרך נקודה זו. ועוד מטעם אחר קל הוא לאדם לקנות גישה זו, כי לא קשה הוא להבין שחיים מאושרים ומוצלחים תלויים בריבוי אוהבים, וזה שמתרגל תמיד להביט על חברו כמו שחברו מביט על עצמו, הרי הכל אוהביו.

נמצא שבשינוי קל יוכל האדם להגיע למדרגה שבה מוחלין לו על כל פשעיו ממש.

מחמת חשיבות ענין זה של "מעביר על מדותיו" נסדר כאן קצת עצות מעשיות נוספות שלפיהן יוכל אדם להתרגל ולהתאמן להגיע לדרגה זו, וטוב לו כל הימים. ואם בקצתן נראה שיש בהן בחינת "שלא לשמה", אין בזה חסרון (כמו שכתבנו לעיל), כי להגיע להשתנות גמורה במדות ובדרך החשיבה מוכרחים להשתמש בשלא לשמה, ומכיון שכוונתך לשם שמים, לעשות רצון קונך, אין ספק שתיעזר לבוא מתוך שלא לשמה אל לשמה.

א) לא יהיו עסקיך עם שאר בני אדם מודרכים רק לפי השכל הקר, אלא התחשב תמיד בהלך רוחם, דהיינו במידותיהם.

ב) כל אחד חושב שהוא מצויין באיזה דבר יותר ממך; ומן הסתם הוא צודק בזה. הסכם עמו ויאהבך. [זכור את דברי הרמב"ן באיגרתו: אם אתה חכם יותר ממנו זכור שהוא צדיק יותר ממך, כי הוא שוגג ואתה מזיד וכו'].

ג) כל אחד ואחד מתעניין בצרכי עצמו יותר מאשר בך, ועל כן תראה לו את הנקודה בה ענייניך - הם גם ענייניו.
ד) אל תשתדל רק שהשני יעשה, אלא שירצה לעשות ויהיה מאושר בעשותה.
ה) היזהר מלהיכנס לויכוחים חריפים עם חבריך, כי הם ירחיקוך מהם ויפרידו ביניכם.
ו) אל תדבר כל כך הרבה על עצמך; דבר עם חברך על חברך עצמו, והוא יהיה מעוניין לשמוע. (לרוב בני אדם אין מלה אהובה יותר מאשר "אני" ואין דבר מפואר יותר מאשר שמו).
ז) הקשב לדברי אחרים, התאמץ לזכור שמותיהם ופרטיהם, ויאהבוך.
ח) אל תבקר את חברך באופן גלוי, כי רק יתעקש יותר. כל הפושעים, אפילו הרוצחים הגרועים ביותר, לא יודו על פשעם בלבבם.
ט) בדברך עם חברך הוה מודה על האמת, כי למה ישנאך - ובצדק.
י) זכור מה שאומרים חכמי הרופאים, כי יותר מאשר ראוי להבין את החולי ראוי להבין את החולה, כי חלק גדול בכל חולי, ולפעמים כל החולי בא מהלך רוחו של החולה, וכשתצליח לתקן את זה במה שאתה מרבה אתו אהבה ואחוה תעבור המחלה.
המתנהג בדברים אלה יקל לו במשך הזמן להיות מעביר על מדותיו, כי כבר הורגל להביט על כל דבר מנקודת ראותו של חברו.

נעלבים ואינם עולבים

שאלה

כֵּיצַד לִזְכּוֹת לְמַעֲלַת הַנֶּעֱלָבִים וְאֵינָם עוֹלְבִים?

תשובה

א. לְמוּד הַמּוּסָר בְּמַעֲלַת הַשְׁוֹמֵעַ חֶרְפָּתוֹ וְאֵינוֹ מֵשִׁיב, וּבְגְנוּת הַנּוֹקֵם וְהַנּוֹטֵר.
ב. יֵדַע שֶׁיִּסּוּרֵי הַבּוּשָׁה - עוֹלִים הֵמָּה עַל כָּל הַיִּסּוּרִים וְהַסִּגּוּפִים שֶׁבָּעוֹלָם, כָּךְ גִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ מהרח"ו בְּשֵׁם הָאֲרי"ז, וְאָמַר, אִם יֵשׁ לָאָדָם דַּעַת הָיָה יוֹצֵא לַשּׁוּק וּמְבַקֵּשׁ מִי שֶׁיְּבַזֶּה אוֹתוֹ, כִּי בְּכָךְ חַיִּים הוּא מֵבִיא לְעַצְמוֹ.
ג. פְּעָמִים שֶׁנִּגְזַר מִיתָה אוֹ עֹנִי עַל הָאָדָם וּבְחַסְדֵי ה' מְמִירִים לוֹ זֹאת בְּבוּשָׁה, כֵּיוָן שֶׁהַבּוּשָׁה חֲשׁוּבָה כְּמִיתָה - "דְּאָזִיל סוּמְקָא וְאָתֵי חִוָּרָא".
ד. יִזְדַּעְזַע, הֲכֵיצַד עַל כְּבוֹדוֹ מוֹחֶה וְאֵינוֹ מוֹחֵל, וּכְבוֹד שָׁמַיִם בָּזוּי וְנִרְמָס בִּידֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה וְעַל זֶה מוֹחֵל וְאֵינוֹ מוֹחֶה.
ה. וְאִם זוֹ אִשְׁתְּךָ, זְכִיתָ! מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה רָעָה אֵינוֹ רוֹאֶה פְּנֵי גֵּיהִנּוֹם. (ערובין מא, ב)
ו. שְׂמַח בְּחֶלְקֶךָ - לִהְיוֹת נֶעֱלָב וְלֹא עוֹלֵב וְאִם חוֹטֵא הוּא בְּנַפְשׁוֹ אוֹתוֹ מַעֲלִיב, וּמְאַבֵּד חֶלְקוֹ... דַּי לוֹ הֶפְסֵדוֹ זֶה וּמַה יֵּשׁ עוֹד לְהִתְרַעֵם עָלָיו.

ז. שִׂים דִּבְרֵי הַחָזוֹן אִישׁ לְנֶגֶד עֵינֶיךָ: כְּשֵׁם שֶׁאֵין רָאוּי לֶחְכָם לִכְעֹס וְלִנְקֹם בַּמֵּרֵעַ לוֹ מִתּוֹךְ חֳלִי רוּחַ - כֵּן אֵין רָאוּי לִנְקֹם וְלִשְׂנֹא אֶת הַמֵּרֵעַ לוֹ מִתּוֹךְ חֳלִי הַנֶּפֶשׁ הַמַּשְׁכֶּלֶת".

מדות בגויים

שאלה

הֵיאַךְ מוֹצְאִים אָנוּ בַּעֲלֵי מִדּוֹת טוֹבוֹת וַהֲגִינוּת בַּגּוֹיִים? וְכִי לְלֹא אֱמוּנָה וְתוֹרָה יִתָּכֵן לִהְיוֹת אָדָם, וְעוֹד, וַהֲלֹא מִקְרָא מָלֵא "וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם"?

תשובה

דע דבכללות, או"ה בודאי שהינם אכזרים ובעלי מדות רעות, וכמו שאמרו חז"ל ג' מדות בישראל ביישנים רחמנים וגמ"ח, משמע שהיפוכן בגויים.

אלא שבפרטות אכן ימצאו בהם בעלי מדות טובות והוא לצורך קיומם, דאל"כ איש את רעהו חיים בלעו, ולא יחזיקו במעמדם אפילו יום אחד, א"כ מוכרח לקיום העולם שיהיו בהם כאלה שבטבעם יהיו הגונים וישרים, ובעלי ענוה ונחת, וזאת בטבעם דייקא, ולא ששינו עצמם לכך, כי זאת אין ביכולתם, וכאמור זה מוכרח שיהיו כאלה שבטבעם כך, כי אם לא כן לא יתכן להם להשיג זאת בדרך עבודה, ויהפך העולם.

אולם עם ישראל ג' מידות בישנים וכו' זה אינו בפרטות איזה אנשים אלא בכל אחד מזרע ישראל יש בו מדות הללו. ויתר המדות ענוה וכיוצא אכן צריכים המה לעבוד עליהם, אולם הדבר בידם שלא כמו הגויים, כי רק לישראל אפשרי להם הדבר בדרך התורה.

ומה שאין בטבעם של ישראל גם יתר מדות הטובות זולת ביישנים רחמנים וגומלי חסדים - הוא לב' סיבות, האחת להרבות שכרם בכבישת המדות, והרי אפשרי להם הדבר שכן ניתנו להם כלים לעבודת המדות שהם תורה ואמונה.

והשנית, כשהופכים מדה רעה ומשתמשים בה לטובה נעשים קיצוניים בטוב, ואפשר לאדם בעל מדות רעות לנצל מדותיו הרעות לטוב, ובכן יתעלה יותר מזה שאינו בעל מדות רעות, שזה ישאר במדה הממוצעת שבמדותיו הטובות, אולם "העובד" יתעלה למעלה ממנו.

ומלבד זאת עלינו גם לזכור שהגויים יושבים הרבה יותר בשלוה ובטחון מאתנו, ומשופעים המה בכל טוב, וכמובא ב"מכתב מאליהו" (ח"א עמ' 236) דבמקום שמדת הדין גוברת והאנשים עניים ורעבים ומיוסרים כמו כן ילמדו להתנהג זה עם זה ביניהם בקושי ובאכזריות, מתרבות הגנבות גזילות ורציחות, מתבטלת העדינות והדרך ארץ, דוחפין זה את זה על כל משהו, וכועסים אפילו ללא דבר, העצבים מרוגזים ואין נחת - מתנהגים זה עם זה במדת הדין.

ולעומת זאת במקום שההנהגה היא של שפע והרחבה, מתנהגים בעדינות ובדרך ארץ נושאים ונותנים באמונה - אחר שלא חסר דבר, העצבים שקטים ומתנהגים בנחת ובשקט.

א"כ מה שרואים אצל הגויים מדות טובות ורגיעות הוא מפני שחיים המה בהרחבה ובשפע, ואין על מה לציינם לשבח בזה, לעומת עם ישראל שחי בדוחק השעה וביסורים, ובמתח ותביעה מקיום המצוות ומכל חובותיו כלפי האלקים מה שאין לגוי ענין זה, (וכענין ת"ח דרתח - אורייתא קא מרתחא ביה), זהו הגורם לנו להיות לחוצים וקצרי רוח, שהצורך שלנו בעבודה על המדות היא לשבחינו ולתועלתינו, ובזה אנו גבורים, כי טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר, ולפום צערא אגרא.

לסיכום כל מה שמוצאים אנו מדות טובות בגויים זהו בגדר חיצוניות ואין המדות קנין אצלם בפנימיות, ולכך תיכף כשתבא אצלם סיבה להפר את שלוותם או את אותו ההכרח והאינטרס המביאם להנהגה הנעימה, מיד יתפרצו כחיות היער פראי אדם - ידם בכל ויד כל בם.

עין טובה

שאלה

מַה בֵּין "לֵב טוֹב" לְ"עַיִן טוֹבָה"?

תשובה

מבאר זאת המכתב מאליהו (ח"ד עמ' 4) ע"פ המהר"ל (נתיב עין טובה).

שמי שיש לו "לב טוב" אמנם רוצה טוב עבור חברו, אבל מי שיש לו עין טובה מוסיף לרצות עבורו שלמות הטוב; איננו שבע רצון עד שיראה לו בחוש כל הטוב ממש. וכן בהיפך: לב רע רוצה רע עבור חברו, אולם הרע עין אינו יכול לסבול אפילו נקודה קטנה של טוב לחברו; עינו צרה בו והוא תאב לראות בו בחוש את שלמות הרעה.

הרי שהרע עין גרוע הוא מלב רע, והטוב עין מעולה הוא מלב טוב, שאינו בא על סיפוקו עד שיראה ממש כל הטוב בשלמות אצל חבירו ולא רק שירצה זאת בלבו.

עין הרע

~ שאלה א ~

הָאָדָם שֶׁנִּזּוֹק מֵחֲמַת שֶׁקִּנְּאוּ בּוֹ וְשָׁלְטָה בּוֹ עַיִן הָרַע, מָה אָשֵׁם הוּא בְּכָךְ, וַהֲלֹא לֵית דִּינָא בְּלֹא דִּינָא?

תשובה

מבאר ה"מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 6) שהאדם הניזוק מעין הרע אשמתו היא שבאיזה דרך או אי זהירות עורר קנאה בלב חבירו עליו וגרם לו צער, שהרי ללא ספק המקנא

בחבירו מצטער הוא, ועל צער זה שגרם בכך שלא הצניע עצמו ואת אשר שָׂפַע ה' עליו - ראוי הוא לעונש.

וכמו כן רואים אנו שמי שהוא מסתפק במועט, חי בצנעא וסמוי הוא מן העין כדגים, שאינו נהנה מהעולם ומכבוד, ואדרבא, אוהב רק לתת לאחרים ולהנותם, אחד שכזה אין עין הרע שולטת בו, ואדרבא כולם אוהביו של זה האיש, ואין להם עליו צרות עין אחר שבין כה אין אדם זה נוטל אלא נותן.

כך שיש גרמא בנזיקין לזה הניזוק מעין הרע, להיותו אחוז במדת הגאוה וההנאה מהעולם, וזה עצמו המעורר עליו קנאה להיות בני אדם צרי עין לראותו נהנה מהכבוד ומהנאות העולם.

~ שאלה ב ~

הַמֵּטִיל עַיִן הָרָע בַּחֲבֵרוֹ מֵאַיִן נוֹבַעַת מִדָּה זוֹ, וְכֵיצַד לְהִתְגַּמֵּל מִמֶּנָּה?

תשובה

המטיל עין הרע בחבירו הוא מתוך שצר לו בראותו הטוב אשר לחבירו, והוא פשוט גדר של קנאה, ועיין לעיל בדברינו בארוכה בנושא "הקנאה", עצות ודרכים כיצד להיגמל ממדה זו.

ועוד יש לידע, על המטיל עין הרע בחבירו נחשב הוא ל"מזיק". שהרי עין הרע מזיק, וכן היה אומר הגר"י לוינשטיין שבעל העין הרע נחשב למזיק שבדיני שמים בוודאי חייב.

~ שאלה ג ~

מַהִי הַגְדָּרַת "עַיִן הָרָע"? וּמַדּוּעַ כֹּחוֹ לְהַזִּיק?

תשובה

הגדרת עין הרע היא אינה דוקא כשבאה היא מצרות עין וקנאה, כל התפעלות שמתפעל האדם ורגשותיו יוצאין מגדרן מחמת התפעלות שראה, בכך מטיל הוא עין הרע, ואם כן יכול להיות שיטיל אדם עין הרע גם בבנו, או אפילו בעצמו כשמתפעל הוא מעצמו, וכדמצינו בחז"ל בביאור עין הרע.

והביאור לכך, שהרי כל התפעלות בעצם יש בה פגם, שהרי "היפלא מה' דבר", וכי הקב"ה הכל יכול יש לו קושי ליצור או לפעול דבר זה שהאדם מתרגש ומתפעל ממנו, אם כן בהתפעלותו זו ממעיט הוא את אמונתו ביכולת ה', והוא פגם, והיות והגורם לכך הוא זה שהרהיב ביופיו את המתפעלים ממנו להתרגש ליבם בראייתו, נענש גם הוא וניזוק, אולם "טוב עין - הוא יבורך", זה שהוא טוב עין - מדה כנגד מדה - ינצל מעין הרע, דכשם שהוא נזהר להיות תמיד "טוב עין" כן ינהגו בו מן השמים להיות מבורך תמיד.

כעס

שאלה

מַהֵן הָעֲצוֹת לִמְדַּת הַכַּעַס?

תשובה

א. לִמּוּד מוּסָרִי בְּחֹמֶר עִנְיַן הַכַּעַס.

ב. כְּשֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁיִּזְדַּמֵּן לוֹ נִסָּיוֹן כַּעַס - יִתְכּוֹנֵן מֵרֹאשׁ בִּתְפִלָּה וּמוּסָר לְהַקְדִּים פְּנֵי מִלְחַמְתּוֹ עִם הַיֵּצֶר כִּי בִּשְׁעַת הַנִּסָּיוֹן מַמָּשׁ - קָשֶׁה מְאֹד לְהִתְרַכֵּז וּלְהִתְגַּבֵּר.

ג. דִּבּוּר בְּנַחַת וּבְשֶׁקֶט, וּימַעֵט בְּדִבּוּר כְּכָל הָאֶפְשָׁר בִּשְׁעַת מְרִיבָה.

ד. יִדְחֶה כַּעֲסוֹ לִזְמַן מְאֻחָר יוֹתֵר, וְיוֹכִיחַ רַק כַּאֲשֶׁר יִתְקָרֵר מִכַּעֲסוֹ.

ה. יִקְנֹס עַצְמוֹ בִּסְכוּם מְסֻיָּם עַל כָּל כְּשֶׁלוֹן בְּכַעַס.

ו. יְבָרַח מִמַּחֲלוֹקוֹת וְיִבְלֹם פִּיו בִּשְׁעַת מְרִיבָה - וְיֵדַע שֶׁהָעוֹלָם עוֹמֵד עָלָיו בְּשָׁעָה זוֹ.

ז. אִם כָּעַס עַל דְּבַר מַאֲכָל מְסֻיָּם שֶׁלֹּא הוּכַן לוֹ וְכַיּוֹצֵא - יִפְרֹשׁ מִמֶּנּוּ שָׁבוּעַ שְׁבוּעַיִם לְהַעֲנִישׁ עַצְמוֹ.

ח. לֹא יִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי אָדָם שֶׁכַּעֲסוֹ עָלָיו אוֹ בִּכְלָל בִּפְנֵי אָדָם הַכּוֹעֵס, כִּי בְּכָךְ מַגְבִּיר הַכַּעַס.

ט. תֵּדַע, בְּרֶגַע שֶׁל נִסָּיוֹן כַּעַס שׁוֹקְלִים בַּשָּׁמַיִם אִם לְהוֹרִיד לְךָ שֶׁפַע פַּרְנָסָה וְתִזְכֶּה לָזֶה רַק אִם תִּכְבֹּשׁ כַּעַסְךָ (ספר המדות).

י. לָדוּן לְכַף זְכוּת, לְהִתְלַמֵּד בְּכָךְ, וּלְבַסּוֹף נֶהֱפָךְ לְהֶרְגֵּל.

יא. יִרְעַד מִמַּחְשָׁבָה - כֵּיצַד עַל חֶבְרִי אֲנִי כּוֹעֵס שֶׁלֹּא עָשָׂה רְצוֹנִי וְאִלּוּ עַל עַצְמִי - שֶׁמְּרַדְתִּי בְּקוֹנִי - אֵינִי כּוֹעֵס.

יב. סִגּוּף הַבְּלִימָה בִּשְׁעַת מְרִיבָה מְכַפֵּר יוֹתֵר מִכָּל הַתַּעֲנִיּוֹת וְהַסִּגּוּפִים, יִתְבּוֹנֵן בְּכָךְ וְלֹא יִכְעַס.

יג. הַכַּעַס מְקוֹרוֹ כְּפִירָה - שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין שֶׁהַכֹּל בְּהַשְׁגָּחָה וְהֶרֶי מְבָעֵט בְּהַשְׁגָּחָתוֹ יִתְבָּרַךְ.

יד. מַפְסִיד הַרְבֵּה מִקְּדֻשָּׁתוֹ וְיִצְטָרֵךְ הַרְבֵּה לְטָרֹחַ אַחַר כָּךְ לְהַחְזִירָהּ לְעַצְמוֹ (זוהר).

טו. סְגֻלָּה לְהִנָּצֵל מִכַּעַס - כְּשֶׁמִּתְעוֹרֵר בּוֹ כַּעַס יֶאֱחֹז בִּכְנַף צִיצִיּוֹתָיו (של"ה).

טז. עֲנִיַּת אֵמֶן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא בְּכַוָּנָה וּבְקוֹל מְבַטֶּלֶת קְלִפַּת הַכַּעַס.

יז. מִקְוֶה - מְבַטֵּל מִדַּת הַכַּעַס.

יח. צְדָקָה מְבַטֶּלֶת מִדַּת הַכַּעַס.

יט. כְּשֶׁמִּתְעוֹרֵר לִכְעֹס יֵצֵא מֵהַחֶדֶר אוֹ מֵהַמָּקוֹם שֶׁעָלוּל לִכְעֹס שָׁם.

כ. יִתְכּוֹנֵן לְנִסָּיוֹן הַכַּעַס בִּזְמַנִּים הָעֲלוּלִים לְעוֹרֵר כַּעַס וּמְרִיבָה, וְאֵלּוּ הֵן:

בְּיוֹם צוֹם - הָרָעָב מְעוֹרֵר כַּעַס.

בְּעֶרֶב שַׁבָּת - מָתַח הֲכָנוֹת צָרְכֵי שַׁבָּת.

כְּשֶׁמְּמַהֵר לַעֲבוֹדָתוֹ, אוֹ לִפְנֵי נְסִיעָה.
קוֹדֶם שְׁמָחוֹת - הַמָּתַח גּוֹרֵם לְכַעַס.

שקר

שאלה

מַהֵן הָעֵצוֹת לְהִנָּצֵל מִמִּדַּת הַשֶּׁקֶר?

תשובה

א. לִמּוּד מוּסָרֵי חָזַ"ל בִּגְנוּת הַשֶּׁקֶר וּמַעֲלַת הָאֱמֶת.
ב. לְחַנֵּךְ אֶת הַיֶּלֶד מִקְּטָנוּת לְמִדַּת הָאֱמֶת - וְגַם כִּי יִזְקִין לֹא יָסוּר מִמֶּנָּה (של"ה)
ג. לְהַזְהִיר לֹא לְהִסְתַּבֵּךְ לְמִקְרִים שֶׁמִּתּוֹךְ אִי נְעִימוּת תֵּאָלֵץ לְשַׁקֵּר.
ד. כְּשֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר אֶת הָאֱמֶת - אֵין מַה לְּהִתְבַּיֵּשׁ וְלוֹמַר לַשּׁוֹאֵל: סְלִיחָה, שֶׁאֵינִי יָכוֹל לְהָשִׁיב לְךָ יֵשׁ לִי סִבָּה מְסֻיֶּמֶת לְכָךְ.

כבוד הבריות

שאלה

כֵּיצַד שֶׁלֹּא לְהִכָּשֵׁל בְּאוֹנָאַת כְּבוֹד הַזּוּלַת?

תשובה

א. לִמּוּד מוּסָרֵי חָזַ"ל בִּגְנוּת וְעֹנֶשׁ הַמְבַיֵּשׁ וּמְצַעֵר אֶת הַבְּרִיּוֹת, וּבְמַעֲלַת וּשְׂכַר הַזְּהִיר בִּכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת.
ב. יִתְפַּלֵּל לַה' מֵאֹד שֶׁלֹּא תָּבוֹא תַּקָּלָה בִּלְשׁוֹנוֹ לְהוֹנוֹת בִּדְבָרִים אֶת זוּלָתוֹ.
ג. יְצַיֵּר בְּדַעְתּוֹ אִם הָיוּ מְבַיְּשִׁים אוֹתוֹ כֵּיצַד הָיְתָה הַרְגָּשָׁתוֹ. וְכַמָּה הָיָה רוֹצֶה שֶׁיְּלַמְּדוּ עָלָיו זְכוּת בְּמִקְרֶה כָּזֶה שֶׁהוּא מְבַזֶּה אֶת חֲבֵרוֹ.
ד. הַכְּלָל לֵידַע שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא אֲהוּב ה' וְצַלְמוֹ צֶלֶם אֱלֹקִים.
ה. יִקְרָא סִפּוּרֵי רַבּוֹתֵינוּ הַכֵּיצַד נִזְהֲרוּ בִּכְבוֹדָן שֶׁל הַבְּרִיּוֹת מִגָּדוֹל וְעַד קָטָן.
ו. לְחַנֵּךְ קְטַנִּים לֹא לְבַיֵּשׁ אֶחָד אֶת הַשֵּׁנִי כִּי אֵצֶל הַקְּטַנִּים הַדָּבָר זוֹל מְאֹד, וְאִם לֹא יִתְחַנֵּךְ הַקָּטָן לְכָךְ - יִתְרַגֵּל לְבַזּוֹת אֶת זוּלָתוֹ.
ז. יֵדַע, בְּאוֹתָן סֵבֶר פָּנִים שֶׁמְּקַבֵּל אֶת חֲבֵרוֹ כָּךְ יְקַבְּלוּ אֶת פָּנָיו בְּצֵאתוֹ מִן הָעוֹלָם, כַּמָּה אִם כֵּן כְּדַאי לְהָאִיר פָּנִים לַזּוּלַת כְּדֵי לְזְכוֹת לִמְאוֹר פְּנֵיהֶם שֶׁל הַשְּׁכִינָה וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת.

חסד

~ שאלה א ~
מַה יַּעֲשֶׂה אָדָם וְיִנָּצֵל מֵחֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ?

תשובה

יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, יַעֲסֹק - שֶׁיִּהְיֶה זֶה עִסְקוֹ, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ עֵסֶק שֶׁל תּוֹרָה, עֵסֶק שֶׁל גְּמִילוּת חֲסָדִים.

~ שאלה ב ~

וְכִי כָּל אֶחָד יָכוֹל לַעֲשׂוֹת עֵסֶק שֶׁל גְּמִילוּת חֲסָדִים?

תשובה

זוֹ אֵינָהּ בָּעָיָה כְּלָל. גַּם אָדָם שֶׁאֵין לוֹ הַרְבֵּה כֶּסֶף, יָכוֹל לְהַקְצִיב סְכוּם מְסֻיָּם לְהַפְקִידוֹ בִּידֵי מְנַהֵל כּוֹלֵל, וּלְמַנּוֹת מִישֶׁהוּ שֶׁיִּהְיֶה מְנַהֵל גְּמַ"ח קָטָן לְאַנְשֵׁי הַכּוֹלֵל בִּלְבַד, לְהַלְווֹת לָהֶם לְצָרְכֵי שַׁבָּת, אוֹ לְיֶתֶר צָרְכֵיהֶם, וְהַכֶּסֶף שֶׁלְּךָ יִתְגַּלְגֵּל בֵּין הָאַבְרֵכִים וְנִהְיָה עֵסֶק שֶׁל גְּמַ"ח. וְאִם גַּם זֶה קָשֶׁה לְךָ, קַח סְכוּם כֶּסֶף וְהַפְקִידוֹ בִּגְמַ"ח הַלּוֹקֵחַ עַל עַצְמוֹ מִצְוָה גְּדוֹלָה זוֹ לֶאֱסֹף פִּקָּדוֹנוֹת וּלְהַלְווֹתָם לַאֲנָשִׁים בְּאַחֲרָיוּת, וְיֶשְׁנָם כָּאֵלֶּה גְּמַ"חִים הַבְּנוּיִים עַל פִּקָּדוֹנוֹת שֶׁל אַנְשֵׁי אֱמוּנָה שֶׁמְּבִינִים שֶׁלְּהַפְקִיד בִּגְמַ"ח כֶּסֶף צָמוּד לַדּוֹלָר זֶה עֲדִיף יוֹתֵר מִלְּהַפְקִיד בְּמְנָיוֹת וְכַדּוֹמֶה.

(אַגַּב, הוֹרָה הגרש"ז אוֹיֶרבַּאךְ זצוק"ל - שֶׁאֶפְשָׁר לְהוֹרִיד מִכֶּסֶף מַעֲשֵׂר אֶת הַהֶפְרֵשׁ שֶׁיְּכוֹלִים לְהַרְוִיחַ בַּאֲחוּזֵי רִבִּית בַּבַּנְק, סְכוּם שֶׁנִּמְנַע מִמְּךָ מִלְּהַרְוִיחוֹ כִּבְיָכוֹל לְסִבַּת הַפְקִידְךָ בִּגְמַ"ח)

~ שאלה ג ~

מַה כֹּחַ הַצְּדָקָה בְּמֻיָּחָד לְהַצִּיל מֵחֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ?

תשובה

בְּדוֹרֵנוּ לֹא נִשְׁאַר לָנוּ אֶפְשָׁרוּת דֶּרֶךְ לְתִקּוּן וְכַפָּרַת הָעֲוונוֹת מִלְּבַד הַצְּדָקָה וְהַחֶסֶד, אֵין בְּכֹחֵנוּ לְהִתְעַנּוֹת וּלְהִסְתַּגֵּף וְלַעֲרֹךְ כְּמֵעַט שׁוּם תִּקּוּן מִתִּקּוּנֵי הָאֲר"י הַמְבֹאָרִים בַּסְּפָרִים, מִלְּבַד הַצְּדָקָה וְהַחֶסֶד וּבְכָךְ לִפְדּוֹת אֶת תַּעֲנִיּוֹתֵינוּ, וְאִם כֵּן בַּחֲרָטָה עַל הֶעָבָר וְקַבָּלָה עַל הֶעָתִיד וּבִנְתִינַת צְדָקָה לָרֹב - זֶהוּ הַתִּקּוּן הַמֻּשְׁלָם. (שומר אמונים)

קמצנות

~ שאלה א ~

מַהִי הָעֲצָה לַנָּגוּעַ בְּמִדַּת הַקַּמְצָנוּת?

תשובה

א. לְפִתְחַ אֶת יָדָיו בְּכֹחַ וַאֲפִלּוּ בִּסְכוּמִים קְטַנִּים מְאֹד, וְאִם מִתְבַּיֵּשׁ לִתֵּן סְכוּם קָטָן כְּזֶה לְגַדּוֹלִים יִתְּנוּ לִילָדִים קְטַנִּים, וּבָזֶה יְשַׁבֵּר אֶת קְלִפַּת הַקַּמְצָנוּת שֶׁזּוֹ קְלִפָּה מְיֻחֶדֶת הָרוֹבֶצֶת עַל יְדֵיהֶם שֶׁל בְּנֵי אָדָם מִלִּתֵּן צְדָקָה (זוהר), וּלְאַחַר מִכֵּן כְּבָר יֵקַל עָלָיו לָתֵת וְלָתֵת, עַד שֶׁבְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן תִּשְׁבֹּר אֶצְלוֹ מִדָּה רָעָה זוֹ. וְכָךְ מְסֻפָּר עַל הָרַבָּה שֶׁהֵעִידוּ עַל עַצְמָם שֶׁהָיוּ קַמְצָנִים גְּדוֹלִים בַּתְּחִלָּה, וּבְכֹחַ הִכְרִיחוּ עַצְמָם מִתְּחִלָּה לִתֵּן קְצָת עַד שֶׁשָּׁבְרוּ מִדָּה זוֹ לְגַמְרֵי. (שומר אמונים)

ב. עֵצָה נוֹסֶפֶת לְהַתְחִיל לְהִתְרַגֵּל בְּפִזּוּר אֵצֶל אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ וְאוֹהֲבָיו, כִּי מִדֶּרֶךְ הַקֶּמְצָן לְקַמֵּץ גַּם אֵצֶל אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ וּבְכָךְ יִתְרַגֵּל לְשַׁבֵּר מִדָּה זוֹ.

ג. לִתֵּן הַרְבֵּה פְּעָמִים, דְּהַיְנוּ שֶׁאִם יֵשׁ לוֹ סְכוּם לְחַלֵּק לְצְדָקָה לֹא יִתֵּן בְּפַעַם אַחַת אֶלָּא יְחַלְּקוֹ לְפְּעָמִים רַבּוֹת וְיִתֵּן וְיַחְזֹר וְיִתֵּן, וּבְכָל נְתִינָה וּנְתִינָה שׁוֹבֵר אֶת מִדַּת הַקַּמְצָנוּת.

~ שאלה ב ~

הַאִם עָדִיף לִתֵּן בְּצִנְעָה אוֹ בְּפַרְהֶסְיָא כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ מִמֶּנּוּ?

תשובה

עִקַּר מִצְוַת הַצְּדָקָה וּמַעֲלָתָהּ לִתְּנָהּ בְּצִנְעָה, וְרַק אִם יוֹדֵעַ בְּבֵרוּר שֶׁיּוֹעִיל בְּפִרְסוּמוֹ שֶׁיַּעֲשׂוּ כָּמוֹהוּ - כָּךְ יַעֲשֶׂה וְיכַוֵּן לְשֵׁם שָׁמַיִם.

~ שאלה ג ~

הַאִם לְדַקְדֵּק אַחַר עָנְיֵי הָגוּן דַּוְקָא?

תשובה

לְכַתְּחִלָּה וַדַּאי יֵשׁ לָתֵת צְדָקָה לְעָנְיֵי הָגוּן וְאֶת עִקַּר כַּסְפֵּי הַצְּדָקָה יִתֵּן לְעָנְיֵי הָגוּן, אוּלָם לֹא יָשִׁיב רֵיקָם גַּם עָנְיֵי שֶׁאֵינוֹ הָגוּן וְלֹא יְדַקְדֵּק יוֹתֵר מִדַּי. (שומר אמונים)

שמירת הלשון

שאלה

אֵלּוּ עֲצוֹת מַעֲשִׂיּוֹת יֶשְׁנָן לִשְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן?

תשובה

א. תְּחִלָּה צָרִיךְ הָאָדָם לְהַכִּיר אֶת עַצְמוֹ שֶׁהוּא חוֹלֶה בְּנַפְשׁוֹ, וּלְבַקֵּשׁ עֵצוֹת וְתַחְבּוּלוֹת לְהֵעָזֵר מִמַּחֲלָתוֹ, וְאָז, כַּאֲשֶׁר יֵלֵךְ אֵצֶל הָרוֹפֵא וְיִקַּח הַסַּמִּים שֶׁיִּתֵּן לוֹ הָרוֹפֵא, יוּכַל לְהֵרָפֵא מִמַּחֲלָתוֹ. כֵּן הַדָּבָר בְּעִנְיָנֵנוּ: תְּחִלָּה צָרִיךְ שֶׁיַּכִּיר בְּחֶטְאוֹ, וְעַל כֵּן, לְכָל הַפָּחוֹת, עָלָיו לִלְמֹד בַּפְּתִיחָה לְסֵפֶר "הֶחָפֵץ חַיִּים" וְשַׁעַר הַזְּכִירָה מִסֵּפֶר "שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן", וּמִשָּׁם יַכִּיר אֶת עַצְמוֹ שֶׁהוּא חוֹלֶה בְּנַפְשׁוֹ, וְאָז אִם יִקַּח הָעֵצוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת הַמְלֻקָּטוֹת כָּאן, יוּכַל לְהֵעָזֵר עַל יָדָן.

ב. רַבִּים טוֹעִים וְחוֹשְׁבִים שֶׁדִּבּוּר גְּנוּת שֶׁהוּא אֱמֶת עַל הַזּוּלַת, אֵינוֹ בְּכְלַל לָשׁוֹן הָרַע, וְטָעוּת חֲמוּרָה בְּיָדָם, כִּי זֶהוּ לָשׁוֹן הָרַע אֲמִתִּי, וְרַק בְּצוּרָה כָּזֹאת נִקְרָא לָשׁוֹן הָרַע! דְּאִלּוּ יְגַנֶּה חֲבֵרוֹ בְּדִבְרֵי שֶׁקֶר, הוּא נִקְרָא "מוֹצִיא שֵׁם רַע".

ג. קַח אֶת דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם עָטָרָה לְרֹאשְׁךָ וּזְכֹר אוֹתָם תָּמִיד: דְּכָל דָּבָר שֶׁאִם יִתְפַּרְסֵם יוּכַל לְגָרֹם לַחֲבֵרוֹ הֶזֵּק בְּגוּפוֹ, אוֹ בְּמָמוֹנוֹ, אוֹ לְהָצֵר לוֹ, אוֹ לְהַפְחִידוֹ - הֲרֵי זֶה לָשׁוֹן הָרַע! אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם רְצוֹנְכֶם לְהִמָּלֵט מִן הַגֵּיהִנּוֹם, הַרְחִיקוּ עַצְמְכֶם מִלָּשׁוֹן הָרַע, וְאַתֶּם זוֹכִים בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. (מדרש תנחומא, מצרע).

ד. מִי שֶׁאֵינוֹ לוֹמֵד הִלְכוֹת שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִנָּצֵל מִלָּשׁוֹן הָרָע.
ה. כְּשֶׁכָּל הַסְּבִיבָה נְגוּעָה בְּרָכִילוּת, לָשׁוֹן הָרָע, וְחִפּוּשׂ אַחַר חֶסְרוֹנוֹת שֶׁל הַזּוּלַת, לֹא נוֹתַר לָנוּ אֶלָּא לְדַאֹג כִּי מִצַּדֵּנוּ שֶׁיְּדַבְּרוּ עָלֵינוּ לָשׁוֹן הָרָע, וְנָשִׂים דָּגֵשׁ עַל כָּךְ, שֶׁכָּל הִתְנַהֲגוּתֵנוּ וְכָל דִּבּוּרֵינוּ יִהְיוּ יְשָׁרִים וּנְעִימִים בְּעֵינֵי אֱלֹקִים וְאָדָם, וְאָז נַבְטִיחַ, שֶׁלְּפָחוֹת עָלֵינוּ לֹא יְדַבְּרוּ... וְגַם זוֹ דֶּרֶךְ לְטַהֵר בְּמַשָּׁהוּ אֶת הַנֶּגַע שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע.
ו. בְּמִדָּה וְנִקְלָעִים אָנוּ לְמַצָּב שֶׁבּוֹ אֵין מָנוֹס מִלְּהִפָּגֵשׁ עִם אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא נִזְהָרִים בִּשְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, יֵשׁ לְהָכִין מֵרֹאשׁ נוֹשְׂאִים לְשִׂיחָה, שֶׁיִּהְיוּ רְחוֹקִים מִדִּבּוּרִים אֲסוּרִים.
ז. תְּוַתֵּר עַל הַכָּבוֹד הַמְדֻמֶּה שֶׁחוֹלְקִים לְךָ פִּתְאוֹם אֲפִלּוּ אֲנָשִׁים "חֲשׁוּבִים" שֶׁהוֹאִילוּ לְדַבֵּר אִתְּךָ, וְאַל תִּתְכַּבֵּד בְּקִלּוֹן חֲבֵרְךָ!
ח. בְּבַקָּשַׁת קַבָּלַת מֵידָע עַל פְּלוֹנִי לְצֹרֶךְ שִׁדּוּךְ, עֶסֶק, עֲבוֹדָה וְכַדּוֹמֶה, יֵשׁ לְהַשִּׁיב רַק אֶת הָאֱמֶת וּלְמַקֵּד אֶת הַמֵּידָע רַק עַל אוֹתוֹ פְּלוֹנִי שֶׁנִּשְׁאַלְנוּ עָלָיו, וְלֹא עַל מִשְׁפַּחְתּוֹ, שְׁכֵנָיו וַחֲבֵרָיו וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן יֵשׁ לְהַשִּׁיב רַק בְּעִנְיָן שֶׁעַל אוֹדוֹתָיו נִתְבַּקַּשְׁנוּ לְהַשִּׁיב, וּלְהַקְפִּיד מְאֹד לֹא לְהַגְזִים, וּלְלֹא נִימַת זִלְזוּל, וְלֹא לְהוֹצִיא דְּבָרִים מֵהֶקְשֵׁרָם.
ט. כְּשֶׁמַּגִּיעַ לְאָזְנֶיךָ סִפּוּר "עֶסְיסִי", הָעֲצָה הַטּוֹבָה הִיא: אַל תְּקַבֵּל אֶת הַדְּבָרִים! חֲקֹר וּבְדֹק אֶת הָעִנְיָן לַאֲשׁוּרוֹ, וְתוּכַח עַד מְהֵרָה כִּי שֶׁקֶר יְסוֹדוֹ, וְהַסִּפּוּר עָבַר הַרְבֵּה יָדַיִם, עִם הַרְבֵּה תּוֹסָפוֹת וְתַבְלִינִים עַד שֶׁתָּפַח וְגָלַשׁ לְ"סִפּוּר חָדָשׁ".
י. כְּשֶׁהַשִּׂיחָה גּוֹלֶשֶׁת לִרְכִילוּת, לָשׁוֹן הָרָע וְכַדּוֹמֶה, יְדַמֶּה הָאָדָם הַיָּרֵא שָׁמַיִם לְעַצְמוֹ שֶׁהוּא בְּעִצּוּמָהּ שֶׁל סְעוּדָה מְדֻשֶּׁנֶת, וּמוֹדִיעִים לוֹ כִּי הוּא אוֹכֵל טָרֵף! הֲרֵי שֶׁבְּוַדַּאי יִפְלֹט אֶת הָאֹכֶל מִפִּיו וְיַפְסִיק מִיָּד מִלֶּאֱכֹל - כָּךְ בִּשְׁמִיעַת לָשׁוֹן הָרָע, יִפְלֹט אֶת אֲשֶׁר שָׁמַע כְּבָר וְיַטֶּה אֶת הַשִּׂיחָה לְצַד חִיּוּבִי.
יא. כַּאֲשֶׁר חָפֵץ אָדָם לְדַבֵּר אוֹדוֹת מַאן-דְּהוּא, יֹאמַר לְעַצְמוֹ: אִלּוּ אוֹתוֹ אָדָם, שֶׁעָלָיו אֲנִי רוֹצֶה לְדַבֵּר, נִמְצָא הָיָה כָּאן כָּעֵת - הַאִם הָיִיתִי מַשְׁמִיעַ אֶת הַדְּבָרִים בְּנוֹכְחוּתוֹ? וַדַּאי שֶׁלֹּא!!! הָיִיתִי מִתְאַפֵּק וְנִמְנָע מִלְּדַבֵּר. אִם כָּךְ, אֶחֱשֹׁב שֶׁהוּא נִמְצָא פֹּה כָּעֵת, וְאֶמָּנַע מִלְּהַשְׁמִיעַ אֶת דְּבָרַי...
יב. לְכָל מִלָּה וּמִלָּה יֵשׁ מַשְׁמָעוּת עֲצוּמָה, וְכָל דִּבּוּר רַע עַל הַזּוּלַת מְעוֹרֵר בַּשָּׁמַיִם קִטְרוּג, הֵן עַל הַמְדַבֵּר וְהֵן עַל הַמְדֻבָּר.
עֲצֹר! לְפָנֶיךָ שֶׁאַתָּה מְסַפֵּר דִּבַּר מָה עַל חֲבֵרְךָ, חֲשֹׁב לְרֶגַע, הַאִם הָיִיתָ מַסְכִּים שֶׁמִּישֶׁהוּ יֹאמַר אֶת אוֹתוֹ דָּבָר עָלֶיךָ??? ("תומר דבורה")

תוכחה וזכוי הרבים

~ שאלה א ~
כֵּיצַד מַצְלִיחִים לְהַשְׁפִּיעַ וּלְזַכּוֹת אֶת הָרַבִּים?

תשובה
א. אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל. וּכְמוֹ שֶׁבָּא פַּעַם אֶחָד מִמְּזַכֵּי הָרַבִּים הַחֲשׁוּבִים לְאֶחָד הַגְּדוֹלִים וְאָמַר לוֹ יְבָרְכֵנִי רַבֵּנוּ שֶׁאַצְלִיחַ לְהַשְׁפִּיעַ עַל הָרַבִּים, עָנָה לוֹ הָרַב: תְּבַקֵּשׁ בְּרָכָה שֶׁתְּהֵא אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמֶת, וְאָז בְּמֵילָא דְּבָרֶיךָ שֶׁיֵּצְאוּ מִתּוֹךְ אַהֲבָה יִכָּנְסוּ לְלִבּוֹת הַשּׁוֹמְעִים.
ב. כְּשֶׁאַתָּה הוֹלֵךְ לִדְרֹשׁ לָרַבִּים תֵּלֵךְ בְּמַטָּרָה לְזַכּוֹת אֶת הָרַבִּים בָּעוֹלָם הַבָּא שֶׁלָּהֶם, וְלֹא כְּדֵי שֶׁתְּזַכֶּה אַתָּה לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁלְּךָ, וְאִם כַּוָּנָתְךָ תְּהֵא כְּדֵי לָחוּס עֲלֵיהֶם מֵרַחֲמָנוּת וְאַהֲבָה שֶׁיִּזְכּוּ הֵם לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא - דְּבָרֶיךָ יִתְקַבְּלוּ.
ג. לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁהַדְּבָרִים יֵצְאוּ מֵהַלֵּב, וְלָכֵן עָדִיף לְדַבֵּר דְּבָרִים פְּשׁוּטִים אֲבָל מֵהַלֵּב, מֵאֲשֶׁר לְדַבֵּר דְּבָרִים מְפֻלְפָּלִים וּמְחֻכָּמִים מֵהַשֵּׂכֶל בְּלֹא לֵב, הַשּׁוֹמְעִים קוֹלְטִים אִם הַדַּרְשָׁן הוּא דּוֹרֵשׁ מֵהַלֵּב וְאִם כֵּן הוּא גַּם נָאֶה מְקַיֵּם, אוֹ שֶׁהוּא רַק יוֹדֵעַ לְדַבֵּר יָפֶה וְלִבּוֹ רָחוֹק מִדִּבּוּרָיו.
ד. כְּלָל גָּדוֹל לְהַצְלָחַת הַדַּרְשָׁן - לְהַקְדִּים תְּפִלָּה קֹדֶם הַדְּרָשָׁה, וּבִפְרָט אִם יִתְפַּלֵּל בְּאוֹתוֹ יוֹם בְּנֵץ הַחַמָּה וְיִכָּוֵן בְּאַהֲבַת עוֹלָם - וְתֵן בְּלִבֵּנוּ בִּינָה לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד וְכוּ', וְכֵן בְּאַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת, וּבְשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, בְּוַדַּאי בְּעֶזְרַת ה' יַצְלִיחַ וְיַעֲשֶׂה פֵּרוֹת.
ה. לְדוּן לְכַף זְכוּת אֶת הַחוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, וּלְדַבֵּר אֵלָיו מִתּוֹךְ רַחֲמָנוּת וְהַרְגָּשַׁת כְּאֵב, וּבִפְרָט כְּשֶׁיֶּשְׁנָהּ אֶפְשָׁרוּת לַעֲזֹר לוֹ פִּיזִית בִּצְרָכָיו, בָּזֶה אֶפְשָׁר בְּקַלּוּת שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרֶיךָ נִשְׁמָעִין וּמִתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ יָבוֹא לִשְׁמָהּ.

~ שאלה ב ~
הַאִם לְלֶכֶת לְכָל מָקוֹם שֶׁהִנְּךָ נִקְרָא לְהַרְצוֹת אוֹ לְהִשְׁתַּמֵּט מֵחֲשַׁשׁ בִּטּוּל תּוֹרָה.

תשובה
שְׁאֵלָה זוֹ שָׁאַלְתִּי פַּעַם לְהָרַב אוּרִי זֹהַר שְׁלִיטָ"א בְּאַחַת הַנְּסִיעוֹת, וְעָנָה לִי שֶׁהוּא שָׁאַל זֹאת מֵהָרַב שַׁךְ שְׁלִיטָ"א וְעָנָה לוֹ, בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִנְּךָ יוֹדֵעַ שֶׁתְּדַבֵּר מֵהַלֵּב, וְיִהְיוּ דְּבָרֶיךָ יוֹצְאִים מֵהַלֵּב לְשֵׁם שָׁמַיִם - לֵךְ וְאַל תְּהַסֵּס.

~ שאלה ג ~
הַאִם כָּל אֶחָד רָאוּי לְהוֹכִיחַ וּלְהַחְזִיר בִּתְשׁוּבָה?

תשובה
יֵשׁ בָּזֶה ב' פְּרָטִים:
א. לְהוֹכִיחַ אָדָם אֶת חֲבֵרוֹ עַל דָּבָר שֶׁנֶּגֶד הַהֲלָכָה וְכֵן אֶת בְּנֵי בֵּיתוֹ עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן חַיָּב כָּל אֶחָד וְזֶה מֻטָּל עַל כָּל אֶחָד.

ב. לְהַחְזִיר בִּתְשׁוּבָה אֲנָשִׁים שֶׁעַד כֹּה הָיוּ מְשֻׁקָּעִים בְּשַׁעֲרֵי הַטֻּמְאָה, בְּהֶחְלֵט אֵין זוֹ עֲבוֹדַת כָּל אֶחָד. וּבַעֲבוֹדָה זוֹ יֶשְׁנָהּ גַּם סַכָּנָה, לֹא כָּל אֶחָד מְסֻגָּל לְהִתְמוֹדֵד עִם שְׁאֵלוֹת כַּפְרָנִיּוֹת וְאֶפִּיקוֹרְסִיּוֹת, וּלְהַשְׁאֵר אֵיתָן שֶׁלֹּא יִדְבַּק בּוֹ מְאוּמָה מֵאוֹתָהּ מִינוּת. וְאַגַּב, יָדוּעַ לִי סִפּוּר בְּאֶחָד שֶׁהִכְנִיס תָּמִיד עַצְמוֹ בָּעֲבִי הַקּוֹרָה שֶׁל שְׁאֵלוֹת מְסֻבָּכוֹת מִכּוֹפְרִים, וּלְבַסּוֹף יָרַד מֵאֱמוּנָתוֹ לְגַמְרֵי. וּבְ"שׁוֹמֵר אֱמוּנִים" מֵבִיא שֶׁזּוֹ סַכָּנָה גְּדוֹלָה וְרַק מְיֻחָדִים בִּנְשָׁמָה מְיֻחֶדֶת מְסֻגָּלִים לָכָךְ, וּבִפְרָט יֵשׁ לִזְהֵר הַמַּחְזִיר בִּתְשׁוּבָה - מִשְׁפָּחוֹת, שֶׁלֹּא יִדְבַּק בְּיָדוֹ הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה מִנְּשִׁים חִלּוֹנִיּוֹת לְבוּשׁוֹת בִּפְרִיצוּת וְכוּ' שֶׁלֹּא יֵצֵא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ.

~ שאלה ד ~

הַאִם יֵשׁ לְקָרֵב כָּל אֶחָד לִתְשׁוּבָה?

תשובה

בְּוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ לְנַסּוֹת לְקָרֵב כָּל אָדָם וּבְכָל הִזְדַּמְּנוּת, נֶאֱמַר בַּפָּסוּק "וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב בָּאָרֶץ, לֹא רָעָב לַלֶּחֶם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם לִשְׁמֹעַ אֶת דְּבַר ה'", כָּאן מְבַטִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא יִשְׁלַח רָעָב וְצָמָאוֹן לִשְׁמִיעַת דְּבַר ה' בִּלְבוֹת עַם יִשְׂרָאֵל, וְהַמַּטָּל עָלֵינוּ הוּא רַק לְסַפֵּק אֶת הַמַּיִם וְהַמָּזוֹן - הַתּוֹרָה וְהַמּוּסָר לְאוֹתָם רְעֵבִים וּצְמֵאִים. וְאִם כֵּן בְּכָל הִזְדַּמְּנוּת יֵשׁ לְדַבֵּר עִם מִי שֶׁיִּהְיֶה, כִּי אֵין זֶה מִתַּפְקִידְךָ לִיצֹר לוֹ אֶצְלוֹ תֵּאָבוֹן וְרָעָב לִדְבַר ה', שֶׁתִּתְיָאֵשׁ וְתֹאמַר וְכִי אָדָם כָּזֶה מְרֻחָק - יִשְׁפַּע מִמֶּנִּי? מִי אֲנִי שֶׁאוּכַל לְהַשְׁפִּיעַ עָלָיו? זֶה אֵינוֹ נָכוֹן, כֵּיוָן שֶׁאֵין זֶה בְּיָדְךָ בִּכְלָל לִיצֹר תֵּאָבוֹן וְרָעָב לִדְבַר ה' לְמִי שֶׁאֵין לוֹ זֹאת וְלֹא זָכָה לָזֹאת, וְהָעֲבוֹדָה יֶשְׁנָם הַרְבֵּה שֶׁכַּמָּה שֶׁמַּשְׁפִּיעִים עֲלֵיהֶם - לִבָּם כְּאֶבֶן. וְיֵשׁ כָּאֵלֶּה שֶׁמִּיָּד מִשְׁתַּכְנְעִים, וְהַסִּבָּה לְכָךְ רַק מִי שֶׁזָּכָה בִּזְכוּת מְיֻחֶדֶת שֶׁיֵּשׁ לוֹ, כִּזְכוּת אָבוֹת, אוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂה בְּמִסְירוּת נֶפֶשׁ, זֶה זָכָה שֶׁיִּפְתְּחוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה וּמַשְׁתַּכְנֵעַ, וְאִם לְאוֹ לְאוֹ, וְלָכֵן מִנַּיִן תֵּדַע אִם זֶה שֶׁלְּצִדְךָ אֵינוֹ מִכְּלַל אֵלּוּ שֶׁזָּכָה שֶׁה' יִפְתַּח לִבּוֹ, וְאִם כֵּן הַמַּטָּל עָלֵינוּ זֶהוּ רַק לְסַפֵּק אֶת הַמַּיִם וְהַמָּזוֹן לְרֵעֵבִים שֶׁהֲרֵעֲבוּ מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְלָכֵן יֵשׁ לִשְׁלֹחַ מַיִם וּמָזוֹן בְּכָל הִזְדַּמְּנוּת הָאֶפְשָׁרִית - בִּנְסִיעָתְךָ עִם נַהַג מוֹנִית, עִם בְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה, שְׁכֵנִים וְכוּ', לֹא לְהַחְמִיץ שׁוּם הִזְדַּמְּנוּת לְהַתְחִיל לְדַבֵּר וְלִבְדֹּק אִם יֵשׁ כָּאן לֵב שׁוֹמֵעַ, וְעַל הָרֹב תִּרְאֶה פְּלָאִים - אָדָם שֶׁלֹּא חָשַׁבְתָּ שֶׁיִּשְׁמַע, פִּתְאוֹם כֻּלּוֹ נִכְנָע לְפָנֶיךָ כְּרָעֵב וְצָמֵא לְכָל מוֹצָא מִלָּה מִפִּיךָ.

שיחות בנושא אהבת ישראל

טוב עין הוא יבורך

א. המלכת את קונך - המלכת את חברך

מובא באיגרת הגר"א: "בשעה שאדם בא לדין שואלין אותו: המלכת את קונך? המלכת את חברך?
הרי שבאותו לשון ששואלים לאדם כלפי הקב"ה - המלכת, כן שואלים לאדם כלפי חברו - המלכת את חברך.
לומר לך, שאין שום משמעות לכבוד שיעשה האדם לבוראו בקבלת עול מלכות שמים, באם לא יהא לו כמו כן כבוד לחבירו ולקבלו עליו בבחינת "מלך" בדרגה מסוימת כפי מדת הכבוד היאות ליתן אדם לחבירו שהוא בגדר "המלכת" החבר. ובאם חלילה יש פירוד ואין נתינת כבוד זה לזה, אף שכל אחד בנפרד יש לו שאיפה להתרצות לפני אדונו, מאחר ולא אכפת לו מחברו ואין לו כבוד לחבירו - יהא גם הוא מאוס אצל ה'.
משל למה הדבר דומה.
מלך שיש לו עבדים, ובין עבדיו, נמצא עבד המשרת למלכו, בכל כוחו, עושה את השירות למלך באופן המעולה ביותר, אלא שעינו צרה במלאכת שאר העבדים, ושמח הוא בכשלונם, או אפילו רק צרה עינו כאשר גם הם עובדים למלך כמותו, וחש בהם כמתחרים, או אפילו במקרה טוב - לא אכפת לו כלל במה שהמה מזלזלים בכבוד המלך ואין הדבר נוגע לו כלל, וכל פרטים אלו נכללים בזה שאינו מכבד את עבדי המלך שבזה מורה הדבר על הנזכ'.
ובכן נתבונן, עבד זה אוהב הוא את מלכו או אוהב הוא את עצמו? בודאי אוהב הוא את עצמו, שכן לו היה אוהב למלכו, הרי שהיה שמח וטוב עין בכל אשר ישמח את מלכו, והיה מכבד את עבדי ואוהדי המלך, שכן יודע הוא ששמחת מלכו הוא רק כאשר כל עבדיו עובדים אותו, ורק אז יש שמחה אמיתית למלכו, וזה העבד כאשר הינו צר עין בעבודת כל עבדי המלך, או אפילו כשלא אכפת לו כלל משאר עבדי המלך אם עובדים הם את מלכם או שלא, ואין לו כבוד כלפיהם להיותם עבדי המלך, הרי שאינו מביט במה שמשמח את המלך, אלא רואה את עצמו בלבד, והעיקר אצלו שהוא עושה נחת למלכו, והעיקר אצלו שהמלך יחפוץ בו וזה כל רצונו, הרי שרצונו הוא בטובת עצמו לא בטובת מלכו, ובכן האם לא ימאס המלך בעבד שכזה שמעשיו מוכיחים שאינו חפץ בשמחת מלכו כלל אלא בשמחת עצמו, ואדרבא עבד שכזה בדרך כלל יותר שמח הוא כאשר יש צער למלך מיתר עבדיו, כי אז הלא מתבלטת עבדותו שלו, הישמח המלך בעבד זה שלא די ששמח הוא להבנות על חורבנן של אחרים, אלא ישמח אף גם כאשר הוא על חשבון צערו של המלך?! א"כ "המלכת את חברך", משמעו הוקרת והערכת את חברך בהיותו הוא גם כמוך או אף יותר ממך עובד הוא לה', שכן אימתי חברך ראוי

להמליכו ולייקרו? כאשר הוא עובד את ה' כראוי, ועל כך נשאל האדם, האם הוקרת את חברך בראותך אותו עובד ה' כראוי, כי רק אז ישנה משמעות להמלכת את קונך.
ולכן האוהב האמיתי למלך יעשה הכל כדי לזכות את הרבים שיהיו אף הם עובדי המלך, וכן מצינו במשה רבנו שנשתבח במשנה (אבות ה, כא): משה זכה וזיכה את הרבים, והיינו שכל עבודתו של משה רבנו היתה בלזכות את ישראל לא פחות מאשר לזכות את עצמו, ואדרבא, חפץ היה בזיכוים של ישראל יותר מזכותו, וכמו שאמר: "מחני נא מספרך אשר כתבת". הרי שמסר נפשו עבור כלל ישראל.

ב. צדיקים עוזבים צרכי עצמן ועוסקים בצרכי ציבור

והאריך בזה ה"אור יחזקאל" (מדות - עמ' קלז)

"ויאמר ד' אל משה עלה אל הר העברים הזה וראה את הארץ אשר נתתי לבני ישראל וראיתה אותו ונאספת אל עמיך גם אתה כאשר נאסף אהרן אחיך. וידבר משה אל ד' לאמר יפקוד ד' אלוקי הרוחות לכל בשר איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם וכו' ולא תהיה עדת ד' כצאן אשר אין להם רועה" (במדבר כז טז) וברש"י להודיע שבחן של צדיקים כשנפטרים מן העולם מניחין צרכן ועוסקין בצרכי צבור, לאמר, א"ל השיבני אם אתה ממנה להם פרנס אם לאו. והנה זה ודאי שצרכי עצמן של משרע"ה אין הביאור צרכים גשמיים פשוטים, אלא אף הם צרכים רוחנים שענינם כבוד שמים, וכדחזינן שביקש משה להכנס לארץ ישראל כדי לקיים מצות התלויות בארץ וכ"ז מפני כבוד שמים, וכן מה שחשב שבניו יירשו גדולתו אף זה ענינים רוחניים כבירים, מ"מ בשעת פטירתו ביקש עבור צרכי הרבים, ואף שהרי לא רצה משה ליפטר מהעולם וכדחזינן שביקש תפילות כמנין ואתחנן, מ"מ כל ענינים אלו דחה משרע"ה לאחר מכן. ובעת שאמר לו השי"ת עלה ראש העברים ונאספת כאשר נאסף אהרן אחיך היתה עיקר בקשתו יפקוד ד' מנהיג על העדה.

וזו היתה מעלתו של משרע"ה, וכשם שמובא במדרש (במדבר רבה כא טו): ועשה משה בטוב עין שנאמר (משלי כב ט) "טוב עין הוא יבורך", משל למלך שאמר לבן ביתו תן לפלוני סאה של חיטים הלך ונתן לו סאתים, א"ל בן ביתו של המלך: הרי סאה משלך וסאה משלי, כך אמר הקב"ה למשה וסמכת את ידך עליו - יד אחת, מה עשה? "ויסמוך את ידיו ויצוהו", לקיים מה שנאמר טוב עין הוא יבורך. מדת רע עין נובעת מחמת שדואג רק לטובתו והנאתו הפרטית ולכן מונע נתינתו לאחרים. ואילו מדת משה רע"ה היתה להיפך, מדת טוב עין שאין הנאתו הפרטית נחשבת בעיניו כלל, ונתבטלו אצלו כל המדות הרעות כקנאה ותאוה וכבוד ולכן דואג לטובת אחרים, ואף בעת שנותן שררת

עצמו לאחר נותן זאת מתוך הטבה לאין תכלית יותר מציווי השי"ת, ועוד מוסיף לבקש שהנהגתו ית' תהא עם יהושע עדיפה מהנהגת השי"ת עמו. אכן קשה היא העבודה בהשלמת עינינים אלו. אבל כאשר נוסיף חיזוק בלבותינו ביסוד הנזכר שעיקר העבודה הוא התקרבות לבורא עולם, וכדברי המסילת ישרים בריש ספרו "שהאדם לא נברא אלא להתענג על ד'" ממילא יתחזק בקרבנו האהבה והדאגה להצלחת כל כלל ישראל, וללא עבודה לא יגיע לכך, כי כאש נתבונן מעט במצבנו נראה שלא רק שאיננו משתדלים עבור תקנת חברינו, אלא אדרבא להיפך אנו ממעיטים עוד ומשתדלים למנוע הצלחת הרבים.

ג. "קנאין פוגעין בו" ומאידך הלכה ואין מורין כן...

וקודם שנבאר את שלמות מעשהו של פנחס בקנאותו, נעמוד על אשר יש לעמוד בענין זה של: "בועל ארמית קנאין פוגעין בו" המבואר בגמרא (סנהדרין פ"א, ע"ב).

א. מה השתנתה עבירה זו דוקא להיות דינה מסור לקנאין ולא ככל המצוות שדינן מסור לב"ד לאחר עדים והתראה.

ב. מדוע הלכה זו של הקנאין פוגעין בו, היא: "הלכה ואין מורין כן".

ג. מדוע נפסק להלכה שאם קדם הבועל והרגו לקנאי אינו מתחייב עליו, ממה נפשך אם בדין פוגע בו הקנאי, יש לחייב את הבועל אם קדם והרגו.

והנראה בזה בס"ד הוא שהנה אין לך בכל התורה עבירה המקלקלת את זהותו של האיש היהודי כמו בועל ארמית, שכן בכל המצוות: "ישראל אעפ"י שחטא- ישראל הוא", שכן בכל העבירות עדיין לא נעשה מעשה בפועל שהבדיל את האדם מקהל ישראל, אולם הבועל ארמית, הרי בכך מביא גויים לעולם, שכן הבנים מגויה הינם גויים, ובכך הרי זה מכריז ואומר שאין שום יחודיות לעם ישראל, וככל הגויים עם ישראל, ולא רק אומר ומכריז הוא זאת בפיו אלא גם עושה זאת למעשה בלקחו גויה שבכך מבדיל עצמו במעשה מעם ישראל, ומתחבר לגויים, ומביא זרע גויים בעולם, ואין לך הרס הזהות היהודית יותר מזה בכל התורה כולה, ובמעשה זה נהרס כל ה"אשר בחר בנו מכל העמים", שכן במה בחירתנו לעם מתבטאת כאשר יהודי זה נושא גויה ומערב זרעו בזרע גויים להתבולל עמהם. ועל כן התורה הק' ראתה בעוון זה חורבן היהדות יותר מכל, ולכך בשום אופן לא נתנה דיחוי לעונשו של זה, והוא על מנת לעקור מחשבתו הזדונית הניכרת במעשהו להכרית זהות היהודי ולערבבה עם זרע הגוי, וראתה התורה שסכנה ליתן דיחוי למשפטו של זה, והוא שכן כידוע כל דיחוי מצנן ומקרר את ההשפעה מעוצמת חומרתה, כך שכל שהיה בדינו של זה - עד שיבואו עדים והתראה וסנהדרין- סכנה השפעתה למאד, ולכן נחרץ דינו של זה שקנאין הרואין מעשה זה בתוקף קנאותם

- שיבואו וידקרוהו לסלק רגע קודם שום השפעה משחיתות זו, ועוד שבכך שדינו מסור לקנאים שלא כמו בכל חייבי מיתות, יזעזע מעשהו המגונה את כל שומעו, ויראו כולם ביתר שאת חומר מעשהו בכך שהופקר דמו לכל מקנא לה' והותר לפגוע בו.

ובכן מאחר ודינו נמסר לקנאים תמורת הסנהדרין, צריך שיהא זה הקנאי נקי כדוגמת הסנהדרין שצריך שיהיו אנשי אמת שונאי בצע ללא שום נגיעה, ולכן קנאי זה צריך ליקח האחריות על עצמו בנקיון נפשו וטוהר לבו במעשה זה, שכן מי יכול לדעת מה בלבו של קנאי זה כדי שיורהו לעשות מעשה קנאות זה, ומי יכול ליקח אחריות על נקיון וטוהר מעשהו מכל רבב של נגיעה זולתו של הקנאי עצמו. לכך זו הלכה ואין מורין כן.

וכמו כן נקבעה ההלכה שאם קדם הבועל והרגו לקנאי פטור, שכן מי יכול לקבוע שקנאי זה באמת היה טהור לב במעשהו, ואולי שמא במעט היה לו פניה ונגיעה במעשהו, ועל פניה מועטת זו נחשב הוא לרודף ולא לקנאי, ועל כן פטור זה הבועל ההורגו, שכן הרג לרודף ולא לקנאי.

ומעתה נבוא לבאר את מעשה פינחס בקנאותו לשם ה'.

ד. פינחס קינא לשם ה', ולשם כבודן של ישראל

ולשלימות זו הגיע פינחס, שקם וקינא קנאת ה', לכבוד ה' באמת ולא פחות מכבוד ה' עשה זאת גם לכבודם של ישראל, ובהכרח שלא היה מעשהו זה עם משהו של פניה של כבוד לא כלפי הבריות, ואף לא כלפי הקב"ה וכגון על מנת לקבל שכר וכיוצא, שכן היאך א"כ נעשו לו י"ב ניסים כמובא במדרש (במד"ר כ, כה), ועוד היאך ישבחהו הקב"ה-בוחן לב וכליות - "בקנאו את קנאתי בתוכם", בהכרח שהיה מעשהו על צד השלימות, ומהו השלימות? שֶׁיְּרַצּוּ ישראל לפני ה' ויתכפר להם חטאם, וזה עיקר השלמות שיחפוץ האדם שיתרצו כל ישראל לפני ה', ללא שום כונה של התכבדות על חשבון קלונם חלילה, כי אם ח"ו היה בו שמץ של כוונה שלילית הרי שבשביל כוונה שלילית זו נחשב הוא כרוצח.

הרי שנקיונו של פינחס במעשה זה של קנאותו, היה מצד אחד בנקיות גמורה לקנאת לכבוד ה' שנתחלל בעון זה של זמרי, ועוד קינא בנקיות גמורה לכבודן של ישראל באמת, שיתעלה כבודן של ישראל ויחזור למקומו ויהיו רצויים לפני ה' כמו שהיו, והיה נקי ממחשבה ותחושה שיהא הוא הנקי והמכובד לפני ה' על חשבון קלונם של ישראל.

ה. קנאין פוגעין בו - הלכה ואין מורין כן, מדוע?

ועל כן הלכה זו של "בועל ארמית קנאין פוגעין בו" היא "הלכה ואין מורין כן" (סנהדרין פ"ב ע"א) והטעם דהיאך אפשר לדעת מה בלבו של זה הקנאי האם מכוון הוא באמת

לשם ה' ללא רבב של פניה אישית, ולכן אי אפשר להורות לשום אדם לעשות מעשה זה החייב לנבוע מטוהר לב באמת לכבוד ה' ולכבודן של ישראל, כדוגמת הסנהדרין, שכן דינו של זה נמסר לקנאי במקום לסנהדרין. ולכן מי שחש בעצמו טהור לב לעשות מעשהו - יקום מעצמו על אחריותו ויעשה מעשה.

ולכן איתא בסנהדרין (דף פב ע"א) דאם היה נתהפך זמרי והורגו לפינחס היה פטור ממיתה, לפי שמי יודע האם פינחס היה טהור לב לגמרי במעשהו שמא היה בלבו כוונה אישית, וא"כ אין לנו רשות להורגו לזמרי אילו הרגו לפינחס, דמעתה נחשב פינחס לרודף.

ו. היאך היה כח במעשה פינחס לכפר על בנ"י?

ויש להתבונן במה היה רב כוחו של פינחס במעשה זה של קנאות לעצור את המגיפה כשהיא בעיצומה ולהשיב החמה מעל בנ"י?

והנראה בזה שגדולת פינחס שהיה במעשהו זה כדי לכפר על בנ"י, היה בכך שהיה חפץ מכל לבו לקדש שם ה', ומתוך אהבת ישראל באמת כמבואר, ולכך היה במעשהו זה משקל כבד לזכות זו, ולהכריע את חובתן של ישראל, ולעצור מהם המגפה, שכן גדול כח מעשה שנעשה בשלימות להכריע כנגד חובות רבים.

ועוד יובן ענין זה עפ"י מה שאמרו חז"ל (קידושין מ'): "לעולם יראה אדם את עצמו כאילו מחצה זכאי ומחצה חייב, עשה מצוה אחת - אשריו, שהכריע את עצמו לכף זכות, עשה עבירה אחת - אוי לו, שהכריע את עצמו לכף חובה, ראב"ש אומר: העולם נידון אחר רובו, עשה מצוה אחת - אשריו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, עשה עבירה אחת - אוי לו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה.

וכבר האיר לנו הרמב"ם בהלכות תשובה, שמדידת הזכויות והחובות אינם כפי הכמות, שכן יתכן זכות השקולה כנגד כמה חובות.

א"כ זכות הנעשית במסירות נפש, ובטוהר וזכות המחשבה, יכולה להוות הכרעה כנגד חובות רבים, שכן סנגוריא הנעשית ממצוה במסירות נפש שקולה כנגד הרבה קטגוריא מעוונות הנעשים שלא מרצון החוטא, וכעסו וצערו עמו בשעת החטא, שכן הלא בדרך כלל באופן זה המה חובותיהם של ישראל שאינם נעשים אלא מתוך התגברות היצר והתאוה, וגם בשעת עוונותיהם של ישראל - ה' עמם בלתי נשכח מדעתם לכאוב לבם על מעשיהם.

והוא אשר הסבירו על הפסוק: "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, ה' אלוקיו עמו ותרועת מלך בו".

ופירש"י, "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל" - שאין הקב"ה מביט בעמלם ועוונם של ישראל, ומדוע? להיות שה' אלוקיו עמו - עם החוטא גם בשעה שחוטא, "ותרועת מלך בו", ותרועת מלשון שבירה, שברונו של החוטא בלבו מפני מלכו של עולם המביט על מעשהו.

הרי שמעשה אחד כזה של פינחס, שנעשה בקנאות לשם שמים גמור, ללא פניה, מתוך רצון לכבוד ה', ומתוך אהבת ישראל לכפר עליהם, יש בה משקל כנגד חובות רבים של עם ישראל, ולכן: "ויכפר על בני ישראל".

ועפי"ז יובן מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה: "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", ופירש, שאם יעשה האדם מצוה אחת בחייו בשלימות כראוי יזכה בה לחיי העוה"ב.

והביאור הוא, שבאם יעשה האדם ויתאמץ לעשות בימי חייו מצוה אחת בשלימות ללא שום פניה, לא של ממון ולא של כבוד, וללא שום כוונת שכר, לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, אלא לשם השם באמת, ואז הרי מורה הדבר שלבו עם ה' על מנת לקדש שם השם בלבד, וכולל בזה כמו כן כדי שתהא מצוות זו על צד השלימות שלא יהא צר עין באחרים המקיימים כמו כן מצוה זו כמוהו, שכן כאמור באם תהא עינו צרה באחרים בקיום מצוה זו הרי שבכך פוגם הוא את מצוותיו שלו עצמו, שכן לא יתכן שלימות העבד להיות נאמן למלכו רק בהתרצותו שגם יתר עבדי המלך יעבדוהו.

א"כ בהכרח שאדם זה מאחר שמצוה שלימה בידו בהכרה ברורה להיות נאמן בה למלכו באמת, הרי אדם זה גם כשיחטא, חטאיו של זה מתוך אונס היצר שתוקפו שהרי מכיר הוא את ה', וה' אלוקיו עמו בשעת חטאו לעשות מעשהו בשברון לב ובחרטה מיד לאחר חטאו, לאיש הזה הלא זכות המצוה השלימה שבידו תכריע חובות רבים במשקלה להיות רובו זכויות - שדינו זכאי, ובודאי יעשה תשובה על חטאיו לבסוף ובכך בטוח הוא לחיי העוה"ב.

והוא פלא לראות מהנלמד מקנאותו של פינחס, שמצוה אחת בשלימות ובמסי"נ לא די שבכחה להציל את בעל המצוה בלבד, ולהכריע לו לזכות את כל חובותיו, אלא אף יש בידו להציל את כל ישראל מאסונות ומפגעים, זו כחה של מצוה בשלימות לכבוד ה', ולכבוד הרמת קרנן של ישראל לעשות שלם ביניהם לבין אביהם שבשמים.

ז. עיקר זכותו של פנחס - על שעשה שלום בין ישראל לבין אביהם שבשמים

וראיתי חיזוק לדברינו ב"אור יחזקאל" (מדות עמ' קטו) המבאר שם שכל גדולת פינחס היתה בכך שחפץ לזכות את ישראל, וזה לשונו:

וזה אשר מצינו גבי שכרו של פינחס: "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם תחת אשר קינא לאלוקיו ויכפר על בנ"י (במדבר כה יג): "ובחז"ל מובא, שעשה שלום ביני ובין ישראל - לכן הנני נותן לו את בריתי שלום, ומבואר שעיקר שכרו של פנחס לא היה רק עבור שקנא לאלוקיו, אלא בגלל ששם שלום בין ישראל למקום, דהיינו שכוונתו במעשה זה היתה להשיב את החן והריצוי של כלל ישאל לאביהם שבשמים ולעשות שלום ביניהם, וזהו כנתבאר, שעיקר עבודת האדם לדאוג עבור תקנת כלל ישראל.

ח. מעשה אחד לשם ה' באמת ובנקיות מכריע חובות רבים של כלל ישראל

כמה א"כ יש לנו ללמוד מכאן להשתדל לעשות מעשה ואפילו אחד לשם שמים גמור, ולשם שמים גמור היינו אפילו לא לשם שכר עוה"ב, אלא מתוך רצון וחרדה לכבוד שמים, ולכבודן של ישראל שיהיה ריצוי לה' מעמו ישראל, ולא חלילה לשם התכבדות בעיני ה' על חשבון חולשתם של אחרים.

הרי בכח מעשה כזה יש להכריע את כל העולם לכף זכות.

ונתבונן ק"ו, אם את חטא בנות מואב, שהיה חטא של אנשי דור המדבר - מקבלי התורה, שבשביל מעלתם גדלה אשמתם עד לשמים ליגוף בהם ולכלותם - אם חטא כזה היה בכח מעשה קנאות של פינחס שעשאו לשם שמים - להכריע את חובותיהן של ישראל.

עאכו"כ בימינו דור של הסתר פנים, דור של קטנות הדעת, דור של שיכורים ולא מיין, שיכורים מהצרות ומהנסיונות, שיכורים מההסתר פנים הנורא, כך שכל חטאינו נעשים כמעט בעוורון, עאכו"כ שיש היום במעשה של לשם שמים גמור להכריע הרבה חובות, ולכן החכם והפיקח בימינו ירוץ לקראת קיום מצוות לשם שמים באמת, ואף שיהיו בודדות, אולם עם תשומת הלב והמחשבה לעשותם על הצד הטהור והזך באמת, וכגון שמירת העינים, וכל יתר ענייני קדושה לעשותם לכבוד ה', ולכבודן של ישראל, לקשרם ולחברם עם ה', דהיינו שמטרתו תהא להוכיח להקב"ה, הנה! יש לך נאמנים, יש לך החסים על כבודך, ובשביל כך חוס ורחם על עמך ישראל.

וביותר אם מקיים האדם מצוה מתוך מסי"נ ונסיונות, ואדרבא ככל שהנסיונות והמניעות מקיפות אותו ביותר, כן יגדל מעשהו להכריע לכף זכות במעשה זכות אחת הרבה מחובותיהן של ישראל. וכמו שנתבאר לעיל כוחו של מעשה אחד בשלימות ובמסי"נ היאך יש בכוחו להציל את כלל ישראל.

וזהו זכות קיומנו עתה בגלות, דור של חופשיות, דור של התבוללות, חטא בנות מואב מרקד בינינו הרבה יותר מאשר בזמנו של פנחס, ומי א"כ מכפר על בנ"י לבלתי כלותם? התשובה, הלא המה העומדים היום על משמר הקדושה והצניעות במסי"נ מתוך

נסיונות, ומתוך לחצי חברה וכיוצא, ועכ"ז עומדים בקנאות לכבוד ה' ולכבודן של ישראל - המה המכפרים.

והעד הגדול לכך, הנה מצינו שאברהם אבינו עומד לפני ה' ומליץ על סדום הרשעה שאנשיה רעים וחטאים לה' מאד, ומה אומר בטענתו? אולי יש בסדום חמישים צדיקים, או אף ארבעים וחמשה... ארבעים... שלושים... עשרים... עשרה... ופלא, ונניח שיש בסדום מעט צדיקים, היאך בשל כך יש להשאיר ולקיים את כל רשעיה ופושעיה? אולם לפי המבואר מובן, הרי הבאנו בשם הרמב"ם שהעולם נידון כפי רובו, ואם רובו זכויות נידון לחיים, א"כ צדיק אחד בסדום גדולה הסנגוריה מזכויותיו אלף פעמים מהקטגוריא של הפושעים אשר שם, שכן וכי צריך "מסירות נפש" להיות פושע בסדום, הרי כולם נוהגים כך, ורבים מהם היו מסתמא נוהגים ברשע ופשע בלית ברירה שכן זו המדיניות שהיתה שם בעל כרחם, וא"כ כשקם אחד במסירות נפש ובודל מהם, ומסכן חייו בשביל להיות צדיק, זהו שזכותו מכריעה אלפים מרשעי סדום, וזו טען אברהם אבינו אולי יש הכרעה לזכות בשל כך.

ואף יתר על כן עוד אפשר לומר, שאם יש צדיקים בחירוף נפש בתוך רשעים ופושעים, לבסוף יכריעו המה בהשפעתם להחזיר את הפושעים בתשובה, שכן כאשר רשעים ופושעים רואים אנשי אמת בכל ליבם, נכנעים המה להם, ומכבדים אותם, וטען אברהם אבינו שא"כ יש סיכוי שאותם צדיקים מועטים תגדל השפעתם לבסוף להשיב הרשעים, וזאת רואים אנו בימינו, כיצד השפעת אנשי אמת ויראי ה' מכניעה ומשיבה תועים בתשובה שלימה. אלא, שככל שיעשה הדבר בטהרה פנימית יותר, שתהא כוונת המזכה הרבים ומחזירן למוטב - לשם שמים, ובאמת גמורה ללא פניה כן יצליח להכניע התועים, וילכו אחריו ללמוד מדרכיו, וימשכו אליו כאבן השואבת לשתות בצמא את דבריו, והדברים בדוקים ומנוסים, ה' יזכנו לזה.

ט. "מתכבד בקלון חברו" ישנו בסתר כבגלוי

אנו עתה בימי בין המצרים, זמן שנועד לחשבון נפש לתיקון המדות, והנה אמרו חז"ל הבית חרב בעבור שנאת חינם, ולכך אמרו חז"ל (יומא ט) בית שני שהיו עוסקים בתורה ובגמ"ח מפני מה חרב, מפני שנאת חינם שהיתה ביניהם. ויש להבין דהיאך באמת חמור עוון שנאת חינם מע"ז ג"ע ש"ד.

אלא, יתכן שיעסוק האדם בתורה ובגמ"ח, והיינו בשביל לקפוץ לפני ה' ולהראות את עצמו היאך הוא עבד טוב, וישמח לבו על אשר שאר עבדי המלך חודלים מלעשות כמוהו, וזה משום שברצונו להתבלט בצדקותו, ולהתכבד בקלון חבריו, חלילה בזה

האדם מאוס אצל יוצרו יותר מעובד ע"ז ג"ע וש"ד, שכן כאשר האדם חוטא - נשבר לבו בקרבו, אולם זה המתכבד בזכויותיו על קלונם של אחרים החוטאים מאוס ימאסו ה' ביותר, וזהו ענין "שנאת חינם" שהיתה עיניהם צרה בהצלחת חבריהם, וראו בהם כמתחרים וחפצו להיות במעמד נכבד ללא מתחרים, וכשמצאו מתחרים עמהם בתורה ומצוות - שנאו אותם, זה חמור יותר מע"ז ג"ע ש"ד שאלו תקפם יצרם לחטוא, ואילו זה ה"צר עין" - מתגבר על יצרו ואינו חוטא אלא שחפץ שכולם יכשלו ורק הוא יהא הצדיק, היש מאוס יותר מזה.

ואל נחשוב שאנו רחוקים ממחשבות כאלו, שכן, כאשר שומע אדם על נפילה ומחדל של חברו ובפרט כשהיה לו קנאה על הצלחתו, הלא מחמת הקנאה שבינו לבין חברו ישמח במפלתו ובכשלונו ויתקרר בכך חום קנאתו לנשום לרווחה בכך שהנה וחברו נכשל ונפל מעמדתו ובכך כביכול נבנה והתבסס מעמדו שלו, וזה הלא מתכבד בקלון חברו, שכן איסור מתכבד בקלון חברו הוא לאו דוקא כאשר הוא בגלוי, הלא גם אם הוא במחשבת האדם ובסתרי לבו בינו לבין עצמו, כאשר ישמח בקלון חברו דינו חמור כדין מתכבד בקלון חברו, שכן קמי שמיא גלויים המחשבות והנסתרות לפני ה'.

וכמה הדבר מצוי וביותר אצל צעירים, שישמחו בתקלת חבריהם.

וכמו כן מצוי עוד רעה חולה, שאמנם לא כמו הקודם ששמח הוא בתקלת חברו ושש להבנות על חורבנו, אולם גם זה השחתה.

והוא כאשר יכשלו חבריו גם הם באותו כשלון אשר יכשל הוא, ובכך יתנחם לבו, וכגון כאשר מתעצל אדם מלבוא לשיעור תורה, או לתפילה, או מלהשתתף בדבר מצוה, ונודע לו, שגם פלוני וגם אלמוני נעדרו מלהשתתף באותה מצוה, יתנחם זה בלבבו לאמר: הנה אני לא היחידי... גם טובים ממני נעדרו מלהשתתף במצוה פלונית, בשיעור תורה וכיוצא. היכן א"כ כבוד ה' וכבודן של ישראל אצל זה המתנחם בעצמו כאשר עוד רבים נכשלו עמו?! אכן אין זה כמתכבד בקלון חברו, אולם לנחמה מה זו עושה להתנחם בכך שעוד מורדים יש לו להקב"ה והעיקר שהוא לא היחידי...

א"כ כשיש באדם מדות רעות כקנאה ותחרות, וכן תאות כבוד,לא יתכן שימליך להקב"ה כראוי, שכן אדרבא, יתנחם כאשר רבים כשול יכשלו מלהוקיר שם שמים, שכן יש בלבו של זה תחרות, וכשרואה, שמתחריו כמו כן חדלו ונפלו, יתנחם בלבו, וא"כ היכן הוא המלכת קונו של זה?!

י. כשלא כואב על כבוד שמים המתחלל אצל אחרים אות הוא על כבוד שמים המחולל אצלנו

והנה לצערנו רואים אנו מול עינינו חוטאים ופושעים רבים ואף מחטיאי הרבים לנגד עינינו, והמחטיאו גדול מההורגו, והיה לנו לראותם גרועים מרוצחים שפלים, האם חשים אנו בראותנו אותם חוטאים ומחטיאים - תחושת כאב על חילול ה'? מה אומר כל אחד? שלום עלי נפשי, העיקר שבשכונה שלי לא יסעו בשבת... ובשכונה שלהם - שיעשו מה שרוצים - לא אכפת לי... שילכו בפריצות ברחובות שלהם, זה לא אכפת לי... העיקר שלא יסתובבו ברחובות שלנו...

זה הלא מורה על גסות ושחיקת ההכרה שלנו בכבוד ה'. ולכן כשאין כואב לנו על כבוד שמים המתחלל בחוץ אצל החילונים, אות הדבר שכמו כן כבוד שמים מחולל אצלנו בקרבנו, וכל עבודתנו אינה אלא חיצוניות.

הח"ח כשראה בגיל 60 לחייו, את החילול שבת הראשון - התעלף... על גדול אחר מסופר שכשראה אחד מעשן בשבת סטר לו על לחיו, בטענה שהוא היכה לאביו - להקב"ה, וכשבא דינו לפני שופט גוי - הבין לרוחו, וזיכהו.

כשחטאו ישראל והתלוננו במי מריבה, נאמר שם (כ, ה): "ולמה העליתונו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה... ויבא משה ואהרון מפני הקהל אל פתח אוהל מועד ויפלו על פניהם".

כשראו שעם ישראל במצב של חטא ומחדל, נפלו על פניהם, תש כוחם כאבל שמתו מוטל לפניו מהצער והכאב על מחדלם של ישראל, ועל חילול כבוד ה'.

היום רואים אנו בנים היוצאים לתרבות רעה, מה חושב האדם, העיקר זה לא אצלי.. העיקר אצלי ב"ה הכל בסדר.. תתבונן, והלא כבוד שמים מתחלל בכך שיוצאים בנים ובנות לתרבות רעה, ובכן היכן "המלכת את חברך", ראשית לא אכפת לו לזה מצערו של השני הכואב על אובדן בניו ובנותיו, ושנית הלא צער זה הוא גם צער וזלזול בכבוד השמים. ומי יודע אם לא בגלל כן, בסופו של דבר גם זה שלא אכפת לו מחבירו, עלול הוא להעניש כמו כן באותה פורענות.

וזה שמסיימים אנו בכל יום את תפילתנו באמירת "עלינו לשבח": על כן נקוה לך ה"א לראות מהרה בתפארת עוזך, להעביר גילולים מן הארץ וכו', והיא תפילה נוראה ונפלאה לחדד ולחזק בקרבנו את הרצון לעילוי כבוד שמים שיהא במהרה, והאומרו בכוונה בודאי יקבל רגש בזה, וממילא יבוא לכבד את עבדי ה' ויסיר מעצמו כל תחרות וקנאה, אחר שיתחזק אצלו הרצון והחפץ שיתגלה כבוד שמים במהרה.

יא. כת שונאי ה'

וצריך ליזהר הרבה בזה שכן זה בכלל דבריו של רבינו יונה (שער ג' סימן קס"ח) המבאר שם שישנה כת שונאי ה', וכת זו תימצא גם בשומרי תורה ומצוות בתכלית, והוא כאשר ייצר עיניהם ויצטמק ליבם כאשר יראו חבריהם עולים עליהם בתורה ומצוות, וכן כאשר ייצר להם כאשר מכבדים לחכמים, ואלו הרי הם שונאי ה', שכן אם לה' יש נחת מאלו העובדים אותו, היאך יהא צר עין בהם?!

ודבריו אלו כמו כן מכוונים כאשר יתנחם האדם במחדליו, כאשר רבים הנופלים ונכשלים עמו, או כאשר לא יהא אפכת לו בנפילתם וכשלונם של אחרים, ויאמר בלבו: "שלום עליך נפשי", כי אז הרי דינו דומה לכת שדיבר בה רבנו יונה, שכן כמו כן לא איכפת לו מכבוד שמים המחולל.

יב. בשביל להיות "טוב עין" צריך להיות איש אמונה גדול.

כמה אמונה נדרש לזה שמחדליו וכשלונותיו אפפוהו, או חינוך בניו ובנותיו בכשלון, ועם כל זה לראות בעין טובה הצלחת השני בתורה, הצלחת בניו ובנותיו בתורה ובדרך ארץ, הלא המאמין לא יפוג לבו ולא תחלש דעתו מכלום, באומרו העיקר שכבוד שמים מתעלה, מה לי אם כבוד שמים היה ממני וכן מבני ההולכים בדרך ה', או עתה כאשר בניו של חבירו המה המקדשים שם שמים.

אמת שזו דרגה גבוהה להיות האדם נקי וטהור לב מבלי לשים מחשבת קנאה בלבו על חברו שכן יותר קל לומר "מי יתן כל עם ה' נביאים" כאשר הוא בעצמו נביא, מאשר כשהוא סתם אדם, אולם, עלינו להתבונן ולהתקרב למדה זו שלא נהא חלילה בכלל כת שונאי ה', שהמה הצרי עין בהצלחת חבריהם שזה מצוי למאד כמבואר, וכמו שיבואר להלן עצות מעשיות לכך.

ולא לחינם בא חבקוק והעמיד דורנו זה על אחת שהיא האמונה כמבואר בגמרא (מכות כד), שכן היום רואים אנו בני ת"ח היוצאים לתרבות רעה, ומאידך בני בעלי בתים, או בעלי תשובה פורחים ומשגשגים בהצלחה רבה בתורה ויראה"ש, והנסתרות לה' אלוקינו בהנהגותיו התמוהות לנו, כמה אמונה נדרש לזה הת"ח, לשמוח בקידוש ה' המתקדש ע"י חבריו וע"י בניהם העוסקים בתורה ואף כשהמצב אצלו רח"ל - תרבות רעה בתוך ביתו.

כמה רצון חזק צריך לזה שיהא שם שמים מתקדש ע"י מי שיהיה, והעיקר שיתקדש שמו יתברך, ולא חלילה לשמוח בכשלון של השני או אפילו רק להתנחם בצרת רבים, שכן צרת רבים שאמרו שיש בה נחמה, היינו מצד עמי הארץ הטפשים ומתנחמים בצרותיהן של אחרים, אולם וכי זו דרכה של תורה? מה יתן ומה יוסיף לך כאשר גם הרבים בצרה.

יג. דרגות ב"טוב עין"

נציין כמה דרגות במדת "טוב עין", ובזה ידע האדם היכן הוא עומד במדה זו של "טוב עין".

1. שמח בטוב ובהצלחת השני או בבניו של השני - בתורה ויראת שמים - גם כאשר רע לו הוא בעצמו באותו דבר זו המעולה במדה זו של "טוב עין".
2. שמח בטוב ובהצלחת השני רק כאשר טוב גם לו הוא עצמו באותו דבר, ואינו חש לתחרות שכן אינו חפץ להיות יחידי ובולט, זה כמו כן דרגה במידה זו של "טוב עין".
3. מתנחם בתקלות השני כאשר גם הוא עצמו באותה פורענות, זה מדת כל אדם.
4. שמח בתקלת השני כאשר גם הוא עצמו באותה פורענות - מדה גרועה.
5. שמח בתקלת השני גם כאשר הוא עצמו טוב לו - רשע

וזה היה חטא בית שני, עוסקים בתורה ובגמ"ח, מצליחים בעבודת ה', ועם כל זה חפצים להיות יחידים, ורואים באחרים המצליחים כמתחרים עד כדי לשנאת אותם.

יד. כשאין מצטער בצרת חברו כמו כן אינו מצטער על צער השמים

כל הנזכר הוא כמו כן בצרה גשמית ויסורים הפוקדים את חברינו. יש לנו לדעת שכמו שכאשר אין לאדם שום רגש צער בנפילת חברו ברוחניות, וביותר כאשר מתנחם הוא בנפילת וכשלון חברו ברוחניות, וביותר כאשר הוא צר עין בהצלחת חברו, שבזה ביארנו הדרגות לעיל, כמו כן הוא ביסורים הגשמים, ונבאר.

חז"ל אמרו (חגיגה טו ע"ב) כשישראל בצער, מה שכינה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי. דהיינו שיש לשכינה צער ובזיון כאשר יהודי לוקה, כי אז מתגלה שאדם זה בָּזָה דבר ה' ואת מצוותיו הפר, ושלכך לוקה זה, וכי כבוד הוא למלך שיש לו בבית כלאו אסירים פושעים שהמרו דבריו, הלא כדי בזיון וקצף הוא למלך, שכן יאמרו: ראו מלך זה כמה עוברי רצונו יש לו במדינתו, כמה פושעים ומורדים יש לו, וכיוצא.

וביותר כאשר אסירים אלו המה בניו של המלך, שאז יש למלך מכך גם צער וגם בזיון, צער - שכן בניו בצער, שכן איזה אב שבניו בצער ולא יהא הוא בצרה עמהם.

וכמו כן בזיון, שכן איזה אב שיצא בנו לתרבות רעה, ובגד בחינוכו של אביו והמרה את פיו, שלא יתבזה האב מהתנהגות זו של בנו. וכן כשמכהו אביו, מתבזה בו אביו, שכן כולם יודעים על מה לקה זה? על מרדו באביו.

וכמו כן, היאך יערב לאדם אכול ושתו, ושכנו או קרובו, או אף אחד מישראל סובל ומתיסר, וכ"ש כאשר רבים מעם ישראל סובלים ומתיסרים בעניות, במחלות, במיתות שונות ומשונות.

הרי שכשיהודי מתיסר יש לנו לעורר רגשות של צער עליו, שכן למה זה דומה, לאב שהיכה את בנו, והבן האחר לא אכפת לו מצער אחיו המוכה, הרי שבכך הוא אכזר כלפי אחיו המתיסר, ועאכו"כ כאשר שמח הוא במפלת חבירו חלילה. ועוד, כמו כן מורה הוא בהתנהגותו זו שלא איכפת לו מצער אביו שמצטער מבנו זה המוכה.

טו. ירדה אכזריות גדולה בעולם, ועלינו לרכך הקשיחות והאכזריות שבקרבנו

הגאון "ברוך טעם" התאונן מרה עוד בזמן מלחמת העולם הראשונה, שפגעה בעם ישראל קשות, ואמר: שמאז ירדה אכזריות גדולה בלבבות עם ישראל, והטעם לכך הוא כדי שיוכלו לראות ולשמוע הצרות על בני ביתם, ידידיהם, ולסבול סבל נורא זה של חבלי משיח, שירבו בו הצרות למאד מאד, ואם הלבבות יהיו רגישים, יוכלו להחלות מעומס הפורעניות.

ורואים זאת אנו היום ביותר וביותר, שומעים אנו אסונות נוראות, וממשיכים את חיינו על סדר היום כאילו ולא ארע דבר, ממש מבהיל לראות את גודל האדישות שיש היום אצל בני אדם, ובושה גדולה לדבר על כך - שפלות נוראה.

ובגמרא (מכות י"א ע"א) מובא שאליהו הנביא לא נגלה לרבי יהושע בן לוי, על שבא זאב וטרף תינוק בשכונתו, והטעם הוא לפי שכאשר קורה אסון, כל שומעי האסון יש להם חלק ואשמה באסון זה, ובשל כך תביעה היתה לו לאליהו הנביא על ריב"ל היאך גם הוא שותף ואפילו בכל שהוא באשמה זו, שכן אלמלי זכותו של ריב"ל היתה בשלימות יותר ולא היה לו שום שותפות בזה לא היה קורה דבר זה בעירו. כך שהיום אין לנו להימנע מליקח אל ליבנו צרות ישראל פן נחלה מרוב צער, זה רחוק מאתנו, אדרבא, הוכינו באדישות ובקשיחות, ועלינו מוטל לרכך קשיחות זו, ולהסיר האכזריות מלבנו ולכוף עצמנו להתבונן בצרות ישראל, וכולי האי ואולי יעשה הדבר רושם בליבותינו.

טז. שאלת האדם ליום הדין "ציפית לישועה" - היינו מפני צרות ישראל, ולא מפני צרותיו של עצמו

והוא אשר שואלים לאדם ביום הדין: "צפית לישועה", שכן במה המדובר, אם אדם זה עצמו בעל יסורים וצרות, הכי רבותא היא באם ציפה לישועה, הלא באופן טבעי ירוץ לבו לצפות לישועה על מנת שישתחרר מסבלו, אלא הכוונה, כששמעת צרות עם ישראל וסבלותם, הכי נגע לך הדבר, האם בשל כך צפית לישועה כדי שיוושעו ישראל מצרתם. וכמו כן נכלל בשאלת: "ציפית לישועה"? באם חפצת את כבוד שמים ביציאת עם ישראל מן הגלות תיכף ומיד, מבלי שהות ואף כשהיה טוב לך בגלות, וכגון שהיית במעמד חשוב, וברווח, או שהיית פרנס על הצבור, או רב ומזכה הרבים וכיוצא, על אף הכל האם

ציפית לישועה שמיד יתקדש שם שמים בגאולה, לאפוקי מטעות המרגלים, ומטעות הרבים שלא חפצו לצאת ממצרים.

יז. עצות למעשה לקנית מדת "טוב עין"

אלא שלשאת בעול עם צער הרבים צריך שיהא הדבר למעשה, ולא בדיבורים בלבד, ולכך למעשה נציע כמה אפשרויות כדי שלפחות לא ניתן למדת האכזריות להשתלט עלינו, שכן מי לא זקוק היום לרחמי שמים, ולרחמי שמים אפשר לזכות ב"מדה כנגד מדה", והוא כאשר מרחם האדם על הבריות מרחמים עליו מן השמים.

א. תפילה

להרגיל עצמו להתפלל לה' על צער הרבים, וכשישמע מחברו המספר לו על צערו, לא יסתפק בשמיעה ותו לא, אלא יקדיש עבורו תפילה, וידמיין כאילו וצרה זו נחתה עליו, ואפילו ידמיין כך לרגעים אחדים, כדי לעקור את מדת האכזריות מקרבו, ויבקש עליו רחמים.

וכן ירגיל עצמו להתפלל על חברו שיחזור בתשובה או על בניו ובנותיו של חברו באם יצאו לתרבות רעה.

ב. זיכוי הרבים

יעשה פעולות להצלת ישראל ובעיקר ברוחניות. לחזק ליבות ישראל בתשובה, בתורה וביראה"ש, אם יכול לעשות זאת בעצמו - יעשה, ואם לאו, יוכל להפיץ קונטרסים, ספרי יראה ומוסר המקרבים לתשובה, ובפרט בימינו, שהושלך רעב וצמא לשמוע בקול ה', כמבואר בנביא, ורק צריך שנרוץ ונגיש לצמאים והרעבים את מאכלם הרוחניים לקרבם לה'. ובזה יתפתח בלב האדם אהבת ישראל.

והוא ענין "מתוך שלא לשמה יבוא לשמה", ומבאר ה"אור יחזקאל" (מדות עמ' קמ) שהכוונה היא לעולם צריך שיעשה בשביל כבוד ה' על מנת לקדש שם שמים, אלא שיכוון לעוה"ב שלו, ומתוך שלא לשמה שכיון לעוה"ב שלו יבוא ויעשה לשמה גם ללא צורך עוה"ב, אלא לשם השם.

אולם אין הכוונה "מתוך שלא לשמה" שיעבוד ה' לבדו עם עצמו ולצורך עצמו, זה אינו נכון לעשות, וזה גרוע משלא לשמה, אלא שלא לשמה הכוונה כאמור שיעשה בשביל כבוד שמים, אלא כיון שעדיין לא זכה למדרגה גבוהה לבלתי לכוון לשכר עוה"ב, אזי יכוון לשכרו בעוה"ב, ומתוך שלא לשמה יבוא לשמה לעשות מעשהו מבלי לכוון לעוה"ב.

הרי שהעיקר צריך שיהא לפחות בכוונתו לכבד ה', וכאמור תלוי זה בחרדתו עבור הכלל לראות היאך לזכותם כדי שלא יתחלל שם שמים ע"י אחרים.

יח. כל הצלחת האדם תלויה ב"טוב עין"

לאדם נדמה שבאם ישקיע עבור חברו, ילמדהו, ידריכהו, יבזבז זמנו על חברו, עי"ז תופסד עלייתו שלו, וזו טעות, שכן אדרבא, כל גדולת האדם ועליתו תלויה בכך שיעשה וישתדל בטובת זולתו, וכמה שישתדל יותר בטובת זולתו כן יתעלה הוא יותר.

משה עלה ונתגדל בזכותו ובזכות זיכוי הרבים, וכמובא ברש"י גבי חטא העגל, על הפסוק: "לך רד כי שיחת עמך" ופירש"י, רד מגדולתך, שכל גדולה שנתתי לך - עבור ישראל נתתי לך, ועכשו שחטאו גדולה למה לך...!

הרי שכל מעלת הגדול והמנהיג בישראל הוא בכך שהנו חרד על טובת הכלל וחפץ ביקרם.

ביטוי האמונה-כבוד הבריות

א. כל התורה כולה תלוי ב"ואהבת לרעך כמוך"

איתא בגמרא י"ב אלף זוגות תלמידים היו לו לר"ע וכולם מתו מפסח ועד עצרת [ומבאר המהר"ל דאף שבל"ג בעומר פסקו מלחלות, אמנם אלו שחלו קודם ל"ג בעומר המשיכו למות עד שבועות, כך שבכל יום מתו כ480- מתלמידי ר"ע] ומה היתה סיבת מיתתן? על שלא נהגו כבוד זה בזה.

והקושיא מפורסמת, הכי בשביל שלא נהגו כבוד זה בזה, עונשם היה חמור כ"כ למות עשרים וארבע אלף בזמן קצר כ"כ ביותר שכן זה ברור שמה שלא נהגו כבוד זה בזה בוודאי שהיה כאן חסרון כפי דרגתם, ולא כפי הבנת העולם שביזו והשמיצו זה לזה והלבינו פני חבריהם חלילה, שכן איירי בתלמידי ר"ע - תקופה של תנאים.

ועוד יש לנו להבין בענין זה מה שאמרו בגמרא (שבת לא, א.) בההוא גוי שבא לפני שמאי וביקש ללמדו כל התורה כולה על רגל אחת, וגירשו שמאי מעל פניו, וכשבא לפני הלל, ענה לו: מאי דסאני עלך - לחברך לא תעביד, זה כלל גדול בתורה. ומכאן היסוד לכל התורה כולה, ותימה, הלא אם היו שואלים לנו מה יסוד כל התורה כולה היינו משיבים: אמונה, בטחון, תורה, שבת, כשרות וכיוצא, ובמה היתה כוונת הלל לכלול את כל התורה במצווה זו דווקא?

ב. כל תיקון המדות - תלוי באמונה

אמנם הביאור בזה הוא מוכח וברור, שכן מוצאים אנו בני אדם שהאמונה שבקרבם מביאתם לשמור שבת, להניח תפלין, ללמוד תורה ועוד לעשות מצוות רבות, אמנם עדיין

לא בזאת יבחנו במבחן אמיתי על אמונתם, המבחן האמיתי הוא במצוות שבין אדם לחברו דוקא, ומדוע?

הרי צויתנו תורה: לא תיקום ולא תיטור, לא תשנא את אחיך בלבבך, ואהבת לרעך כמוך, כי תראה חמור שונאך... עזוב תעזוב עמו, ובכן, וכי מצוות כאלו קל לקיימן, והלא לא מדובר באדם טפש השונא לחבירו ללא דבר, מדובר באדם שחבירו הרע לו, הזיק לו, ביזהו, הלשין עליו, ועכ"ז מצווה עלינו תורה לא תשנא את אחיך בלבבך, וכדוגמת יוסף הצדיק שמכרוהו אחיו, וכדוגמת דוד המלך שקללו שמעי בן גרא ועפרו בעפר, ועכ"ז לא שלמו רעה למריע להם, ועל כיוצא בזה אמרה תורה לא תיקום ולא תיטור, ואהבת לרעך כמוך, והיאך אפשר לקיים מצוות אלו, האם בנקל?! ואף לזה השומר שבת, לומד תורה, ומקיים כל מצוות שבין אדם למקום.

ניקח לדוגמא אדם שהלשין על חברו על שהוסיף בבנין ללא רשיון, ובאו מהעירייה והרסו לו לבונה את מה שהוסיף, והנה לאחר זמן בנה והוסיף בבנין זה המלשין ולא עוד אלא שבא גם להשאיל כלי עבודה מזה שהלשין עליו... מחויב זה הניזוק להשאיל לו מבלי להזכיר לו עוונו...

הלא לקיים מצוות אלו נצרך להיות לכאורה מלאך, שכן בשר ודם לפחות יחמיץ פנים לזה המשאיל שהרע לו, והלא אף זה אסור.

וכמו כן צוותה תורה לא תחמוד ולא תתאוה בית רעך אשת רעך, שדהו חמורו וכל אשר לרעך, שנצטוינו בזה שלא להתאוות, ובכלל זה שלא להיות צרי עין זה בזה, ולהסיר הקנאה והתחרות מבינינו שהמה המדות הגרועות שמוציאות את האדם מן העולם.

ובכן וכי בנקל לקיים מדות טובות אלו, הלא האדם בטבעו חמדן, קנאי, צר עין, וכששומע שמחה וטובה שהגיעה לחברו, והוא צריך כמו כן לאותה שמחה וישועה, הלא האדם בטבעו מתחמץ בלבו, ורבים אף תידד שנתם מעינם עד ש"ירגעו" מאש קנאתם וצרות עינם, וזה טבע באדם, ושקר למי שאומר שאין בו מדות רעות הללו, כי מבלי עבודה על המדות לא יתכן שהאדם נקי ממדות אלו, שכן עיקר ביאת האדם לעולם הוא לשם תיקון מדותיו כידוע מהגר"א מווילנא, והנה לך דבריו באיגרתו:

ועד יום מותו צריך האדם להתיסר, ולא בתעניות ובסיגופים, רק ברסן פיו ובתאוותו, וזהו התשובה, וזהו כל פרי העולם הבא, כמו שנאמר: (משלי ו, כג): ודרך חיים תוכחות מוסר, וזהו יותר מכל התעניות והסיגופים בעולם, וכל רגע ורגע שאדם חוסם פיו, זוכה בשבילו לאור הגנוז שאין מלאך ובריה יכולים לשער, ובזה יכופר לו כל עוון וניצול

משאול תחתית, וכמו שנאמר: "שומר פיו [מאכילה ושתיה יתרה] ולשונו [מדברים בטלים] שומר מצרות נפשו (משלי כא, כג)

וכמו כן ציויתנו תורה זהירות מלשון הרע, ומלבזות אדם, וכן מלגזול אדם, ולהיות ישר בממון מבלי להונות ולהטעות שום יהודי ואפילו גוי, והלא אדם חומד ממון ביותר, והיאך יקיים זהירות בממון חברו ועד קצה האחרון, היתכן מבלי אמונה שלימה שאין אדם נוגע במוכן לחבירו, וכיוצא.

ועוד נצטוינו שלא לכעוס על זולתנו, ואף שהכעיס והרע לנו, ועוד נצטווינו להזהר מגאוה והתנשאות שאלו הלא הם מדות הסבוכים בנפש האדם, היתכנו מדות אלו ללא אמונה מוצקה בעיקרי האמונה.

ג. עוד מהנזכר לעיל

מוכרחים אנו לומר, רק השלימות באמונה ובטחון, היא ורק היא שיש בידה להביא את האדם לידי המידות היקרות.

שכן רק בכח האמונה יגבר איש על תאות הנקמה המתוקה מדבש (לשון המס"י), ולא ישנא לחבירו המרע לו, כי רק בכח האמונה והבטחון בה' שאין אדם נוגע במוכן לחבירו, יגבר איש להבין ולהשכיל שאין ביד אדם למעט מכבודו וממונו הנגזר עליו מן השמים, ואין אדם נוגע במוכן לחבירו כמלוא נימה. ורק בכח האמונה יוכל האדם להשקיט סערת רוחו משנאה על מרעהו, מתוך אמונה וידיעה - ה' אמר לו קלל, שכך אמר דוד, על שמעי שקללו, וכן כמו שאמר יוסף הצדיק לאחיו, לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים... אתם חשבתם לרעה והאלקים חשבה לרעה... ועתה אל תיראו... אני אכלכל אתכם ואת טפכם... וכיוצא פסוקי נחמה וטובה, והכל מתוך האמונה הפשוטה שהבורא הוא זה שגלגל הכל לטובה.

וכמו שאמרו בגמרא (בבא בתרא י' ע"ב, ועיי"ש ברש"י) פפוס ולולינוס ב' האחים - קדושי לוד, שמתו ונהרגו על מנת להציל את כלל ישראל, בכך שהרשיעו עצמן ואמרו לקיסר שהם שהרגו את בתו על מנת להציל את כלל ישראל מהגזירה, וכשבא להורגם אמרו לו: הרבה שלוחים למקום, ואם אין אתה הורגנו, יש הרבה שלוחים למקום להורגנו, ורק שנתחייבנו מיתה על ידך כדי להיפרע ממך משמים.

ד. לא תחמוד ולא תתאוה - לא ניתן לקיימן לולי האמונה

וכן היאך ירחיק האדם החמדה והקנאה מלבו מלהיות צר עין בטובת ובכבוד חברו, אם לא מכח האמונה, שכן הם דברי "האבן עזרא" בלאו "דלא תחמוד", המבאר שם היאך יוכל האדם לכלוא את הרוח אשר בקרבו מלקנאת ומלהתאוות את אשר לחבירו, ומשיב

שם למה הדבר דומה, לאיש כפרי ומגושם, שנתקנא לבו בנסיכה שנשאה הנסיך, ואמר בלבו, צר לי על שלא זכיתי אני בנסיכה זו להיות אני נישא לה... היש טיפש גדול מזה, מה לו לכפרי מגושם זה ולנסיכה, וכי היש הוא אמינא שבעולם שינשא לה, ומה לו ולמחשבה זו, הלא לשיגעון תחשב.

כן הוא האדם המתקנא ביש לחברו, עליו להבין שמאחר, ואין אדם נוגע במוכן לחבירו, הרי שרחוק הוא מלהיות לו את אשר לחברו עוד יותר מאשר ירחק הכפרי מלינשא לנסיכה, שכן גזירת שמים הינה חוצצת יותר חזקה מכל דבר חזק אחר לעצור ולמנוע מהאדם את אשר לחבירו. ומה לו א"כ כי יחמוד את אשר לחבירו.

כמובן שמחשבה זו פשוטה, אמנם כמה אמונה חזקה נצרך לכך.

ה. אמונה שלכל אדם יש תפקיד בעבודת ה' המיוחדת לו

וכמו כן בעניני רוחניות, צריך כל אדם החפץ לדעת את ה' ותורתו להבין ולהאמין שלכל אחד ישנה עבודת ה' לפי התנאים בו שמו הקב"ה, וכלשון האריז"ל: "ותתקן החלבנה מה שלא תתקן הלבונה", היינו מה שיכול אדם פשוט ומגושם שהנו בגדר "חלבנה" לתקן, לא יוכל לתקן אף "הלבונה", שהוא בחינת הצדיק והפרוש, משום שלכל אדם נתן הקב"ה תפקיד בעבודת ה' לקיים את התורה בתנאים ונסיבות אשר הוא נתון בהם, וכל אחד יש לו לקיים את התורה בתנאים ששמו הקב"ה בנסיונות שהציב לפניו, זה בעוני וזה בעושר, זה בעניות הדעת וזה בעשירות הדעת, זה בחכמה יותר וזה בחכמה פחות, זה בזכרון וזה בשכחה, זה בפלפול וזה בבקיאות, זה בהלכה וזה בתלמוד, זה בריכוז וזה בפיזור המחשבה וכיוצא.

ו. אין קנאה כקנאת התורה

ולזה נצרך אמונה גדולה יותר מכל נסיונות האמונה שבעולם, שכן לת"ח מה יקר להם יותר מהתורה הק', והאדם הלא מקנא באשר יקר לו ביותר, העשיר מקנא בבעלי הממון, והחכם בבעלי החכמה, והצדיק בעובדי ה' וכיוצא. כל אדם מקנא ביקר לו ביותר, וכידוע החכמה לבעלי החכמה יקרה להם יותר מכל כסף וזהב שבעולם, שכן זהו הכבוד האמיתי, שכן "אין כבוד אלא תורה", ובזה תגדל הקנאה ביותר מכל הון ועושר שבעולם, ואש הקנאה בזה עד אש תאכל, כי עזה כמות האהבה, זו אהבתה של תורה, שהמבין בה יחלה עליה וישתגע מחולי אהבתה (כלשון אוה"ח הק'), וא"כ ככל שהדבר יקר יותר כן תגדל בו אש הקנאה ביותר, ולבעלי החכמה והתורה יקר להם התורה והחכמה יותר מכל יקר שבעולם, וכלשון הרמב"ם (הלכות רוצח פ"ז) שמבלי החכמה לבעלי החכמה - טוב המוות, וכל התאוות של כסף וזהב כאפס וכאין יחשבו בעיניהם לעומת אהבתה

של תורה, וכהא דרבי יוחנן (בבא מציעא פ"ב ע"א) שחלה מרוב צער כשמת ריש לקיש ולא היה לו חבר כראוי להתפלפל עמו.

וביותר כאשר איירינן בתלמידי רבי עקיבא, שלא היה להם כלום מלבד התורה וחכמתה, כך שלא נחשוב שבנקל היה להם להתגבר על הצרות עין זה בזה, שכן נסיונם היה קשה למאד כפי גודל תשוקתם ואהבתם לתורה כן עזה כמות וקשה כשאול קנאה שבערה בהם על הצלחת חבריהם.

שכן הנה מצינו במדרש (דב"ר פרשה ט') במשה רבנו שבסוף ימיו, כשהתיחד דבר ה' ליהושע, שאלו משה רבנו מה דבר ה' אליך, ענה לו יהושע, אין ברשותי לומר לך, אמר משה מאה מיתות ולא קנאה אחת! משה רבנו שידע מהי מעלת היחוד והדבור עם ה', ואף שדבר ה' עמו רבות בחייו, עם כל זה - על שלבסוף נתיחד הדבור עם יהושע בלבד, העדיף למות מאה פעמים ולא לחיות עם קנאה אחת. וזה כמובן כפי דרגתו של משה שהיה לש"ש, גמור, ומה נענה אנן.

ז. מים רבים לא יוכלו לכבות אש אהבת התורה

ובוא וראה עד כמה אש אהבתה של תורה, הנה מצינו בזוה"ק הרבה פעמים שחכמי הזוהר כשאמרו סוד בתורה זה לזה, ענו ואמרו: אלמלי לא באתי לעלמא אלא למשמע דא די, כלומר כ"כ גדלה שמחת השומע זה הסוד מחברו, עד שאמר אלמלי לא באתי לעולם אלא בשביל סוד זה דיי.

נתבונן על איזה תאוה מתאוות העולם מוכן האדם למסור חייו, ואפילו שנה אחת מחייו, ואפילו חודש מחייו, והנה ראה כמה קשה היא אהבת התורה עד שמעידים קדושי התנאים שהיה כדאי להם כל חייהם בשביל סוד זה לשומעו, והכוונה שכדאי להם כל חייהם וסבלם ותלאות חייהם רק בשביל סוד זה ששמעו, א"כ היש אהבה כאהבת התורה לבעלי התורה האמיתיים, וכאמור כגודל האהבה כן תגדל הקנאה בבעלי התורה להיותם זוכים ביקר ביותר.

ח. כגודל אהבת התורה כן קושי הנקיות מהקנאה בה

וכמו שמצינו בגמרא כמה פעמים שנחלשה דעת חכם מגודל חכמת חבירו, ונתן עיניו בו בקנאה, וברור הוא שזה לגודל תשוקתם לתורה והתקרבות לה', וב"דקה מן הדקה עד שלא נבדקה" בצבצה בלבם קנאה וחולשת הדעת מחכמת חבריהם. וכן מצינו בגמרא (בבא מציעא פה ע"א) בחכמים שחלשה דעתם מרבי זירא שהיה בודק עצמו אחת לשלושים יום בהכניסו ידו לאש באם ישלוט בו גיהנם או לא... וחלשה דעת חכמים מעוצם קדושתו וצדקותו.

ורבים יתמהו, היתכן חכמים מקנאים זה בזה חלילה...? והמתמיהים בזה לא ישכילו ולא יבינו מהי אהבת תורה שבערה בקרבם, ועד כמה היה חולי אהבתם על התורה, ועד כמה בלתי נמנע היה שתתערב בתוך ה"קנאת הסופרים" הטהורה שלהם בדק מן הדק עד שלא נבדק - חלישות הדעת.

וביותר שהרי מצווים אנו לקנאת קנאת סופרים, ומבלי קנאה זו לא יוצלח שום צורב לגדול בתורה שכן ה"קנאת סופרים" היא שתביאהו לשאוף ולחמוד להתעלות בתורה, והרי קנאת סופרים חיובית ומשובחת היא, ולכן בלתי נמנע שלגודל האהבה והקנאה בתורה המחויבת אצל ת"ח תתערב חלישות הדעת בתוך קנאת סופרים זו.

וא"כ נתבונן כמה אמונה נקיה ומלוטשת נצרך לשם נקיות וטהרת המידות אצל בני תורה כתלמידי ר"ע, והרי האמונה והבטחון מעיקרי התורה המה, ולכך כיון שאצלם הקנאה הביאתם לצרות עין שהביאה לשנאה הרי שהיה כאן חסרון וקלקול בעיקרי תורה שהיא האמונה, לכך אי אפשר היה לחוס עליהם.

צרות עין ופתרונה

א. לא נהגו כבוד - הכיצד?

מובא בגמרא יבמות ס"ה ע"ב:

אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת ועד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה בזה, והיה העולם שמם. עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם, ר"מ ורבי יהודה, ורבי יוסי, ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רבי חמא בר אבא ואיתימא רבי חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה, מה היא? אמר רב נחמן: אסכרה.

והתמיהה עולה מאליה, מה הכונה בפגמם של תלמידי ר"ע שלא נהגו כבוד זה בזה, והלא איירי כאן באנשים רמי המעלה מתקופת התנאים, א"כ וכי ס"ד שזלזלו אחד בחבירו בדרך זו שלא נהגו כבוד זה בזה?

וראיתי בספר "אורחות מוסר" שהביא תירוץ נפלא לכך בשם הגאון רבי אליעזר לאפיאן שליט"א, ובכן פגמם של תלמידי ר"ע שלא נהגו כבוד זה בזה, היה דוקא לצד גדלותם ורוממות נפשם, ולכך כשהבחין האחד בנקודה מסוימת - בחבירו שאינו מושלם בה, מעתה הביט בו בביטול, וממילא כמו כן זה השני שהיה מושלם בנקודה אחרת, כשהבחין בחבירו הראשון שאינו מושלם באותה נקודה מעתה הביט הוא בחבירו

בביטול, והרי ידוע שאין אדם דומה לחבירו ובכל אדם ישנה נקודה שלמה ונקודה חסרה, והוא שגרם להם שהביטו בביטול זה בזה.
והדבר דומה לאומן בציור, שהנו מושלם במקצועו, הרי שמיד יסתייג מכל זיוף שיגלה בציור שיובא לפניו, וכן זה הדקדקן בקריאה ובהברה, כל זיוף בהברה ודקדוק יצרום לו באוזנו, וכן מוסיקאי שהנו רגיש לצלילים עדינים יהא קשה לו מאד לשמוע כל זיוף ולו הקטן ביותר, וכל אלו מיד יפסלו בדעתם את אשר יובא לפניהם כשאינו מושלם.
ואף שאכן לכל אחד ישנה כמו כן נקודה חסרה, אולם האדם על החסרון של עצמו יש לו די לימודי זכות על עצמו, ואין אדם רואה נגעי עצמו, ומה שכן רואה - הוא נגעי אחרים, ולצד שלימותם של תלמידי ר"ע כשהתבוננו כ"א בחסרון ובנגע של השני - הביטו בו בביטול ולא נהגו בו כבוד הראוי.
ודבר זה הוא מצוי למאד מכיוון אחר שלילי באנשים קטנים שכאשר ימצאו באדם גדול איזו הנהגה שאינה לפי כבודו, או ימצאו בו חסרון ויתכן שהחסרון הוא באמת חסרון, מיד יפסלוהו! ובעיניהם כבר לא יחשב לגדול, ולא מבינים המה שלכל אחד ישנה נקודת בחירה, שהיא נקודת חולשה אצלו שיתכן שיכשל בה, כי אצלו דרוש לנקודה זו מאמץ רב, ואם מצליח הוא להתגבר באותה נקודה פעם או פעמים מתוך עשר או עשרים פעם שנכשל באותה נקודה - לצדיק יחשב, אחר שבשבילו זו נקודה קשה מאד לפיצוח.
אלא שאצל פשוטי העם כשלון זה להגדיל את מומם של ת"ח נובע משפלותם וקנאתם וכמאמר חז"ל גדולה שנאה ששונאין ע"ה את הת"ח, אולם לגבי תלמידי ר"ע כאמור, נבע הדבר מתוך רוממותם וגדלותם, והוא שהביאם להביט בביטול על חבריהם.
ואילו התורה מחייבת אותנו שהסתכלותנו תהיה להיפך. להסתכל בנקודות החיוביות של השני ולקלסן ולפרגן לו עליהם, ולהתעלם מנגעיו וחסרונותיו. והוא הנאמר "בצדק תשפוט עמיתך", והוא החיוב לדון לכף זכות ובזה גופא, שהגם אם אכן ראית בו חסרון, תדון שזו נקודת החולשה הקשה אצלו.
וכתפילת ה"נועם אלימלך": שנראה כל אחד מעלת חברינו ולא חסרונם.
ובספר "מערכי לב" (עמ' קט"ז קי"ז) היטיב לבאר נקודת חולשה זו המצויה דוקא אצל השלמים.
אחת מהתקלות שעלולה לבוא מהתחזקות, ושוב התחזקות המחוייבת, היא שהופכים להיות "קפדן" על זה שאינו עומד במצב של התחזקות. הוא מרגיש את המאמץ שהוא משקיע בעבודה, הוא חש את המאמץ במחשבתו בשעת התפילה. כתוצאה מכך הוא מביט על זה שעומד סמוך אליו, ואינו מתפלל בדרך זו - במבט של ביטול וכו'. עבודתו

של אדם ביחס אל השני חייבת שתהיה בהנהגה של "מעביר חטא". ההרגשה הפנימית חייבת להיות כולה חסד. ההלכה של "והוי דן את כל האדם לכף זכות" למדו מהפסוק "בצדק תשפוט עמיתך", והרי זו מצות עשה דאורייתא המורה על היחס אל השני. ההנהגה החיצונית בזה העולם, גם כלפי השני חייבת להיות תקיפה ["הוכח תוכיח"], ברם ההנהגה הפנימית חייבת להיות כולה חסד. אם גם בפנימיות ירגיש דין, את נפשו הוא מסכן וכו'. אם היה נכנס אל תוך מצבו של השני שאינו מתאמץ בתפילה, היה לו מקום גדול לדונו לכף זכות. יתכן שמסירת הנפש שלו בעצם ביאתו לישיבה, היא פי כמה מהתאמצותך אתה בתפילה. רק מתוך מחשבה זו אפשר לבוא ולחנך.

ב. לכל אדם נקודת בחירה משלו

כדי להתגבר על תופעה זו של פסילת הזולת מחמת חסרון אשר נמצא בו, יש לחדד ולאמת את הידיעה הברורה שהנה לכל אדם יש לו נקודת חולשה משלו, ועל המוצא נקודת חולשה בחבירו לדעת, שיתכן ולו היתה נקודה חלשה זו בו, יתכן והיה הרבה יותר גרוע מחבירו, וכמו שנבאר זאת בקטע הבא.

חז"ל אמרו (במ"ר כ, כב): על ארבעה דברים נגאלו אבותינו ממצרים, שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם ולא שינו את לבושם, ולא היה אחד מהם פרוץ בעריות. נתבונן, הכי יש בהספד על אדם חרדי מן השורה לשבחו שלא שינה שמו ולבושו ולשונו, הלא מעלות אלו הינם אדרבא, משפילות את האדם לאמר: אלו המעלות שהיו בו ותו לא?!אלא ברור הוא שכל אדם נידון לפי ענינו יש אדם שכאשר נשבחנו שלא שינה לבושו לשונו ושמו לזלזול גדול יחשב לו, וכגון אדם שנולד בחממה חרדית וכל משפחתו קהילתו וסביבתו חרדים, מה שבח יש לו בזה.

ולעומתו אדם שגדל בין הנכרים או במקומות חילונים, ועכ"ז שמר על ג' דברים אלו, לכבוד גדול יחשב לו.

וראה בזה דבריו הנפלאים של המכתב מאליהו (ח"א 114-113):

יש אשר יתחנך האדם להרבה מן הטוב עד שהוא בטוח בו מן היצה"ר, ונמצא שנקודת בחירתו היא בענינים יותר גבוהים. למשל, מי שנתחנך בחינוך התורה בין צדיקים ואנשי מעשה, יועיל לו החינוך אשר נקודת בחירתו לא תהיה בעשיית עבירה במעשה או במניעת מצוה מעשית, אלא בדקות עבודת הלב והכונה. ויש אשר יתחנך בין רשעים, פחותים, וגנבים, אצלו לא תהיה בחירה כלל אם לגנוב או לחדול. ויתכן אשר נקודת בחירתו תהיה רק כשיזדמן לו לרצוח נפש בעת שיתפס בגניבתו, ושם היא מלחמת יצריו, כי זוהי האמת אשר יבחין בה על פי יצר הטוב שלו במדרגתו, ובעצת יצרו הרע

יתעלם ממנה. נמצא שאין החינוך משנה כלל בעצם ענין הבחירה, אלא רק את מקום נקודתה, וכל אדם משעת יצירתו ניתן בו הכח אשר יוכל להכיר האמת שידע, לפי ערכו, ולדבק בה ולא להתעלם ממנה אפילו בפני הדמיונות של חשבונות שקר. ואין הפרש בזה בין אם חינוכו הגביה את מקום נקודת בחירתו או השפילו, כי כח הכרת האמת אשר ידע, שוה הוא בכל המצבים.

מעתה, כל אדם יש לו בחירה במקום נקודת בחירתו, אבל מקום הנקודה מוכן הוא מקודם, אם ע"י בחירותיו הקודמות אשר הוא בעצמו השיב על ידן את נקודת בחירתו למעלה או למטה, ואם ע"י הסיבות אשר ניתנו לו מן השמים, ששמוהו בסביבה שנתחנך בה מילדותו טרם ידע עוד טוב ורע. [ולמה שינה השי"ת בין אדם לאדם, אשר הקדים לזה סיבות אשר ישיבו את נקודת בחירתו במקום גבוה שבצדקות, ואת השני קבע בתוך עמקי הטומאה? זה יובן למעיין במאמר "צדיק ורע לו"] עכ"ד.

כללו של דבר, "נקודת הבחירה" של כל או"א שונה משל חבירו ואין איתנו יודע עד מה, מכיון שהענין של "נקודת הבחירה" תלוי בתנאים שהעמיד לפניו הבורא ית"ש וכאו"א הותקן עם תנאים אחרים, מצד מיזוג כוחות, או תנאים סביבתיים וכדומה, ממילא, אי אפשר לשפוט ולהעריך את עבודת הזולת עד כמה שאין לנו היכולת לדעת אל נכון באיזה מדרגת נסיונות הוא עומד, והיכן נמצא ה"נקודה" בה נמצאת המערכה שלו בעבודת ה'. נתבונן, לאדם שאין לו מצפון מלגנוב, וכגון שנולד להורים גנבים, וכל סביבתו אנשי גזל, גם מאחד כזה דורש הבורא משהו עתה, והוא שלפחות כשהנו גוזל שלא ירצח נפש. כלומר, עתה, כשזו מדרגתו של איש שפל זה, הנדרש ממנו הוא רק כפי מדרגתו - שלא ירצח!

ג. תועלת הידיעה שלכל אדם חולשה משלו

וידיעה זו חשובה למאד ויש בה כמה תועליות. האחד שיסתכל האדם בעין חיובית על זולתו וידונו לכף זכות, והשנית, לגבי האדם עצמו שלא ישבר, ולא תחלש דעתו בראותו שהפער בינו לבין חבריו גדול, וכי חבריו הינם מצליחים הרבה יותר ממנו, אולם כשידע שלכל אחד תפקיד משלו - ישמח בחלקו.

בספר "אורחות מוסר" מביא את דבריו הנפלאים של הגר"א דסלר בתוספת ביאור, והנה דבריו:

ד. משלו הקולע של הרב דסלר זצ"ל

וכמה קולע הוא משלו של הרב דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"א ע' 22-23): אם חבורת אנשים באו לכבד מלך בו"ד, וכולם ינאמו בנוסח אחד ממש, איך ירגיש בעצמו הנואם השני

וכש"כ האחרון ביודעו שלא הוסיף כלום על כל הקודמים? ע"כ הוסיף השי"ת בחסדו לברוא כל אדם בכחות והתמזגויות אחרים וגם יצה"ר שלו מלחמתו שונה, וממילא גם קדוש ה' שלו שונה מאשר עשו חבריו, ובכן יש לכל או"א חלק מיוחד לעוה"ב שהוא שלו ממש ולא קדמו אחר בו, ויש לכאו"א נחת רוח ואושר שלמים בשכרו.

בשביל זה גם סביבת כל אדם היא כראוי לפי ענינו, וכפי אותו קדוש ה' אשר עליו לקדש. יש אשר עליו לעמוד בנסיון העושר והנאות העוה"ז, שלא יתגשם בם עד שישכח את יוצרו לגמרי, וכמש"כ "פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה'" וגו'. ויש אשר עליו לסבול את נסיון העוני וצרות רבות ואעפ"כ לא יהרהר אחר מדותיו ית' ע"כ.

כל אחד ואחד הוא יחיד בעולם ביחס לכבוד שמים המיוחד שאותו יכול לגלות רק הוא לבד ואין בלתו. יש מי שעובד את השי"ת עם מיזוג של כוחות ומדות כאלו והשני עם מיזוג אחר, יש מי שעובד את השי"ת עם כשרון גדול שניחן בו ויש מי שעובד את השי"ת בלי אותה רמת כשרון - והרבה עבדים למלך הכבוד.

זהו בחינת "עולמו" המיוחד של כל אדם ואדם.

יש בידיעה זו כדי לתת עידוד רב לכל מי שמרגיש שמיזוג כוחותיו ומדותיו, או כשרונותיו, חלשים משל אחרים, אבל מכל מקום, הוא במצבו המיוחד ובתכונות נפשו המיוחדים, יכול לגלות כבוד שמים בעולם מה שאף אחד אחר בעולם אינו יכול לעשות. במח שלך, ובלב שלך ובמדות שלך...

מסופר על רבי נפתלי אמסטרדם זצ"ל שאמר פעם לרבו הגרי"ס זצ"ל: אילו היה לי את ה"מח" של השאגת אריה ואת ה"לב" של בעל היסוד ושורש העבודה ואת ה"מדות" של הרבי, או אז, יכולתי לעבוד את ה' כראוי...

אמר לו הגרי"ס זצ"ל: נפתלי, נפתלי, ב"מח" שלך! ב"לב" שלך! וב"מדות" שלך! עליך לעבוד את ה' ולהיות מי שאתה צריך להיות - ולהצליח.

מפני מה בכה רבי זושא זצ"ל לפני מותו?

וכן מספרים על הרבי ר' זושא זצ"ל שבכה לפני הסתלקותו. שאלו אותו: מפני מה אתה בוכה? ענה רבי זושא ואמר: אינני בוכה מתוך פחד שמא ישאלוני בעוה"ב מדוע לא הייתי כמו משה רבינו ע"ה...

אני מפחד ממה שישאלוני - מדוע לא היית רבי זושא!

תפקידו של רבי זושא בעולם אינו לבנות את עולמו של "משה רבינו"! תפקידו הוא לבנות את עולמו של "רבי זושא"!...

ה. עולם הפוך ועולם ברור

הגמרא במסכת פסחים (דף נ' ע"א) מספרת על רב יוסף בריה דר' יהושע בן לוי דאיתנגיד - כי הדר א"ל אבוה: מאי חזית? אמר ליה: עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה. א"ל: בני, עולם ברור ראית.

וקשה, מה היתה תמיהתו של רבי יוסף? וכי לא ידע רב יוסף שבעוה"ז ישנם אנשים הנראים כצדיקים ואין הם צדיקים באמת, ובעוה"ב הם אמורים להיות למטה? וכי לא ידע רב יוסף שכאן בעוה"ז ישנם צדיקים נסתרים שאין מחשיבים אותם כלל והם בעולם הבא אמורים להיות למעלה? הכי על זה היה צריך אביו להשמיע "עולם ברור ראית"?

וראיתי מביאים בשם אור ישראל אדונינו הגרי"ס זצ"ל שאמר דהכוונה, כי כל אדם צריך שיעבוד את השי"ת לפי כוחותיו שחננו הקב"ה, ולפי מצבו שנמצא בו, ושיתעלה באופן האפשרי ביותר לפי מצבו, ולפי זה יתכן בשני אנשים, שאמנם האחד גדול מחבירו בתורה או בעבודה, אבל השני התעלה לעומת זה ועבד את ה' בכל כוחותיו שחננו השי"ת, והראשון לא ניצל כראוי את כוחותיו או כשרונותיו כפי שחננו הקב"ה, נמצא דאף שהראשון גדול מחבירו, אבל לעומת זה השני עבד את השי"ת בכל כוחותיו ומדותיו שחננו השי"ת, ובזה הוא עולה על חבירו שלא עבד ולא התעלה לפי כוחותיו, ועל כוונה זו כיוון במה שאמר שראה עליונים למטה ותחתונים למעלה, היינו בני אדם שהם עליונים בתורה ועבודה, אבל לא התעלו כפי מדת כוחותיהם ומידותיהם ולפי מצבם ואפשרותם, ולכן הם נמצאים בדרגא יותר נמוכה, וחבריהם שהם קטנים מהם, אבל התעלו לפי מדת כוחותיהם באופן היותר נעלה, הם נמצאים יותר עליונים, כיון שעבדו את השי"ת לפי מיטב כוחותיהם. עכ"ד.

ו. משל נאה הממחיש את ביאורו של הגרי"ס זצ"ל

ועל דרך משל: אם יהיו ב' אנשים בעוה"ז, אחד למד את כל הש"ס מאה פעמים והשני למד את הש"ס רק פעמיים.

מי מביניהם "עליון" ומי ביניהם "תחתון"?

בודאי שמי שלמד מאה פעמים הוא "עליון" יותר ממי שלמד רק פעמיים.

ואף על פי כן, יתכן, שבעולם הבא יהיה זה האיש שלמד מאה פעמים "למטה" ואילו השני שלמד פעמיים יהיה "למעלה". כי המודד הקובע בעולם הבא, הוא, האם מיצה האדם בעוה"ז את יכולתו, וזה מה שיקבע את מדרגתו של האדם בעוה"ב. אם אותו אדם שלמד את הש"ס מאה פעמים היה יכול ומסוגל מצד הכוחות שלו, הרקע שלו, התנאים הנסיבות, עולם הנסיונות שלו, ללמוד מאתיים פעמים את הש"ס - אזי בעוה"ב הוא יהיה

"תחתון"! ואילו אותו האיש שלמד את הש"ס רק פעמיים, אילו לא היה מסוגל ליותר מכך - הרי שמיצה את כל יכולתו, ובעוה"ב הוא יהיה "עליון".
גדר ה"עולם ברור" תלוי במיצוי חובתו של האדם ב"עולמו"!
ז. דבריו הנפלאים של רבי אהרון הגדול מקרלין זצ"ל
רבי אהרן הגדול מקרלין זצ"ל כותב באגרת: אברהם אבינו אם ירצה להתחלף עמי, לא הייתי רוצה. מהו בעצם אברהם אבינו. צדיק בעל מדרגות, ואני - איש פשוט, ואם אני אתחלף לי עם אברהם אבינו הוא נעשה לו איש פשוט ואני אעשה בעל מדרגה, אבל בשמים לא יתווסף כלום, רק לי, מה שאעשה בעל מדרגה, הרי שוב לי ולעצמי, וכל "לי" אין לרצות, זה לצורך "עצמי" ואין לרצות בכך. ע"כ.
כלומר, הרי סוף סוף יהיה להקב"ה בעולמו רק "אברהם אבינו" אחד ו"רבי אהרן הגדול" אחד, א"כ מאי נפק"מ לו להקב"ה מי יהיה "אברהם אבינו" ומי יהיה "רבי אהרון הגדול" הרי אם יתחלפו "אברהם אבינו" ו"רבי אהרן הגדול" בשמים לא יתווסף כלום!
התפקיד של "רבי אהרן הגדול" להיות כמו שרבי אהרן הגדול צריך להיות הוא - לא פחות חשוב בעיני השי"ת מתפקידו של "אברהם אבינו" להיות כמו שאברהם אבינו צריך להיות.
ח. מדת הענווה
לאור מה שנתבאר במאמרינו זה תתבאר הנהגת מדת הענוה: כי מי שהוא למשל, למדן גדול, מ"מ כלפי חבירו הפחות ממנו צריך לנהוג בענוה ובכניעה, בחושבו, שאע"פ שהוא עצמו בודאי גדול מחבירו, מ"מ אפשר שחברו מיצה את כוחותיו יותר ממנו, וממילא בערכי העוה"ב השני גדול ממנו.
וכן ראיתי להגר"ח מואלוז'ין בספרו "רוח חיים" (אבות פ"ד מ"א) ז"ל: והנה עיקר ענוה וכו' שגם בלבבו יחשוב שאינו נחשב לכלום נגד הפחות באנשים. שאף אם חכם הוא וירא בעיניו, עכ"ז אולי לפי שכלו ותכונתו לא עמל ולא טרח כראוי. והפחות שבאנשים לפי שכלו ותכונתו אולי עמל הרבה יותר והתכשר במלאכתו יותר מדאי עכ"ל.
חשוב בלבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך
ויסוד זה הינו תמצית מדת הענוה המבוארת באגרת הרמב"ן: "וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך" - "כל - אדם"?
"גדול ממך"?
"בעיניך"?
מה פירוש הדבר?

אלא, שאפילו שברור לך שאתה אכן גדול ממנו, אולם "בעיניך" יהא הוא גדול ממך, כי יתכן שהוא ממצה את כוחותיו ומבצע את תפקידו בעולם יותר ממך.
ו"חשוב בלבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך שאם הוא חוטא הוא שוגג ואתה מזיד" - וכמשנ"ת.

ט. במקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו

כתב בספר "בית אב" (ע' ת"ד): אכן עם כל ענוותנותו צריך שידע האדם כוחותיו שחננו הבוית"ש ושלגדולות נוצר, כמו שהשביעהו המלאך לנשמה קודם שתרד לעולם - שיהיה צדיק, ושיאמין שאם יעמול בתורה לפי כוחותיו יכול להתגדל, יגעת ומצאת, ואסור לו לזלזל בעצמו שזה גורם לו רפיון והתחברות עם פחותים, אלא ידע כל בן ישראל גודל נשמתו ושלגדולות נוצר, ויגבה לבו בדרכי ד', וכמוש"א במקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו, וכמו שענה מרן החזו"א זצ"ל כששאלתיו אם הוא יודע שהוא גדול הדור, והשיב: אני יודע, וכששאלתיו אם כן איך יתכן גודל ענוותנותו והכנעתו לכל אדם, וענה לי "כי יודע אני שאם אדם אחר היו לו הכחות האלה ודאי היה זוכה לשלימות!"
הנה לך לראות כמה הסתכלותו של הבורא שונה לחלוטין מהסתכלותן של בני אדם בהאי עלמא דשקרא.
אנו נשבח אדם שלא כעס מעולם, ונאמר עליו שהנו צדיק שמעולם לא הקפיד ואילו אדם שכועס פעם בחודש או פעמיים בחודש, לא יזכה מאתנו לשבח זה של צדיק על שאינו מקפיד, ואילו למעלה הדבר יתכן שיהיה בהיפך, וכגון זה שלא כעס מעולם הנו אדם שטבעו קר ומזגו ואופיו קשה לכעוס, ומה החידוש שאינו כועס, ואילו השני נוח לכעוס, ובשבילו שהנו כועס ב' פעמים בחודש לגבורה גדולה תחשב.
וכמו כן אדם עשיר גדול שנותן צדקה הרבה, ולעומתו אדם מן השורה שיכולתו ליתן הינה פחותה בהרבה, אולם יתכן ודוקא הוא האחרון יחשב בשמים ל"בעל צדקה", אחר שלפי מאמציו והשתדלותו עושה הוא הרבה יותר מן העשיר שנותן אומנם הרבה, אולם אינו מתאמץ בכך ויכול הוא ליתן הרבה יותר. וכיוצא.

י. מתוך שלא נוהגין כבוד נוצרת שנאה

במדרש הגירסא על סיבת מותן של תלמידי ר"ע, הוא מפני שהיו צרי עין זה לזה. ובשער הכוונת להאריז"ל נאמר אף יתר על כן: שהיו שונאין זה לזה (סוף דף פו' שם).
ואין בזה סתירה להנאמר ביבמות ס"ב: "שלא נהגו כבוד זה בזה" כי התוצאה משלא נהגו כבוד זה בזה הוא שהיו צרי עין זה לזה, ומצרות עין באו אף לידי שנאה, וכמו שיבואר. רואים אנו בחוש, אדם שיש עליו קנאים וצרי עין, הרי שכאשר יברח מהם

ויכסה עצמו ממקנאיו, וישתמט להתחבאות מצרי עין הצרים עליו, הרי שאז דוקא יגביר את עומק שנאתם וצרות עינם של מקנאיו, כי בכך מראה הוא שאדרבא הוא מחזיק רק מעצמו, ומבטל בלבו לאלו המקנאים בו, ועל כך יחרה אפם ביותר ויגבירו קנאתם וצרות עיניהם בו.

ולכך מה עליו לעשות? אדרבא, להשפיל עצמו אל מקנאיו, לפרגן להם, לשבחם בנקודות מסוימות שיש בהם ואין בו, ולתת להם תחושה שהנו מחשיבם, ואולי אף הוא מקנא בהם באי אלו נקודות, ורק בכך תתקרר קנאתם, ולא כמו שהעולם נוהג, שכאשר נפגשים במקנאים וצרי עין, טורקים עליהם הדלת ומתעלמים מהם, ומפגינים את חששם מהם, כי בזה אדרבא מגבירים הקנאה.

והוא אשר קרה אצל תלמידי ר"ע, אכן לגודל רוממותם וגדולתם לא יכלו לסבול חסרון בשלמות אצל חבריהם, אלא שמתוך כך לא כבדו זל"ז, ובכך שדרו אחד לשני: שאין אני אוחז בך ובהצלחותיך, ובכך גרמו שהנפגע נהיה צר עין לזה שפגע בו, כי חש הוא שפוגע זה מחשיב רק את עצמו ואינו נותן שום ערך לזה הנפגע, ובכך נהפך הנפגע לצר עין בפוגע, כי איך יוכל להעריך את הצלחת זה שפגע בו, בו בזמן שזה שפגע בו אינו נותן שום ערך להצלחותיו שלו, ומתוך הצרות עין באו אף לשנאה.

יא. העדר האהבה מביאה לראות חסרונות והתוצאה היא צרות עין וקנאה

ביארנו לעיל לגבי תלמידי ר"ע שהנהגתם נבעה דוקא לגודל רוממותם, אלא שהנהגה מוטעית זו יכלה להימנע אילו האהבה בין החברים היתה מושלמת, הרי שהיה כאן גדר: על כל פשעים תכסה אהבה.

איש באחיו, או אב בבנו, פחות יבחינו בחסרונות אחד בשני, ויותר יביטו במעלות, והסיבה היא: "על כל פשעים תכסה אהבה".

כשישנה אהבה אמיתית הרי שמכסה ומעלימה היא על הפשעים הגם שישנם. ומביאה להתבונן בעיקר במעלות.

כשחסרה האהבה מתעוררת הקנאה והתחרות, שהרי הנה אב לא מקנא בבנו, ורב לא מקנא בתלמידו, כשישנה נתינה היוצרת אהבה בין אחד לשני, מסלקת היא את הקנאה.

או כמו כן כל אוהבים בטבע כמו איש ואחיו, בן ביחס לאביו - אין מקום לקנאה.

ועל כך זעק ר"ע כשראה שמתו לו 24,000 תלמידים: "ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה", ירד ר"ע לעומק ושורש הסיבה, מדוע לא נהגו כבוד זה לזה מפני העדר האהבה ביניהם.

יב. התיקון לקלקול ראית החסרונות - אמונה באהבת ה' לכל אחד ואחד

ובכן עדיין, יש לנו להבין ולהשכיל היאך משיגים מדה זו של אהבת רעים כראוי, ולהינצל לא רק משנאה, אלא אף מהעדר אהבה שכבר יש בה כדי להביא לאסונות גדולות, וכגון מציאת מומין, חוסר כבוד זל"ז וכיוצא.

וראיתי בזה את דבריו הנפלאים של הגאון רבי אייזיק שר זצ"ל (מובא בספר "אורחות המוסר") וכדבריו ממש כן הוא בדברי "נתיבות שלום" להרב מסלונים וכמו שיתבאר להלן.

וקודם שנצטט דבריהם נבאר כוונתם בכללות.

העצה להסיר השנאה, ולהגביר האהבה גם בזה אשר גילינו בו חסרונות, הוא להאמין ולידע כי כולנו בניו של מקום, והקב"ה אוהב לכל עמו ישראל, ויש לכל יהודי באשר הוא תפקיד, ובתפקידו זה הנה הוא עושה רצון ה' והוא אהוב עליו, וגם אם במהלך תפקידו זה יש לו מחדלים, עדיין הבורא לא התיאש ממנו, ואם הבורא ממתין לו לתשובה, ולמילוי תפקידו, הרי מכאן ראיה שיש לבורא חפץ באיש הזה, ומי אנו שנעז לבא אחר המלך ולהטיל דופי ושנאה באיש ההוא.

וכידוע אמרת הבעש"ט: "מי שאוהב לאדם באמת אוהב כמו כן את בנו של אהובו". וכאן ישנה קנה מידה נוקבת לאדם למדוד את מידת אהבתו לה', והוא היאך ועד כמה אוהב הוא לבניו של ה'.

ובמדה זו הצטיינו ר"מ ורשב"י מהחמישה תלמידים שהותיר ר"ע, וגילו לנו היאך יש להסתכל על כל אדם באשר הוא.

הנה ר"מ אמר (קידושין לו): ישראל, בין בזמן שעושין רצונו של מקום ובין בזמן שאין עושין רצונו של מקום - קרויין בנים.

כאן חידד לנו ר"מ את הפתרון למדה רעה זו שבשבילה מתו קודמיו - 24,000 תלמידי ר"ע, ובכן מה הפתרון? לנהוג כבוד זה בזה, ולא לזלזל בשני בשביל חסרון שמצאת בו, והוא: כולנו בניו ואהוביו של מקום, וא"כ האיך תעיז לרדת מאהבתך כלפי חברך בשביל איזה חסרון שמצאת בו, ואחר שלה' חפץ בו גם כשאינו עושה רצונו של מקום שהרי גם אז נחשב הוא לבן ה', וכמו כן חידד עצה זו רשב"י, באומרו: יכולנו לפטור את כל העולם כולו מן הדין. דהיינו, יש בכחי לראות אדם עם חסרונות ומ"מ לפוטרו, והוא מתוך למוד זכות שיש לי ללמד עליו, והלימוד זכות צריך להיות באמת ולא רק לשם מעלת וחשיבות לימוד זכות ואילו לבו בל עימו להיות אמיתי גם בלבו ללמד זכות.

ועל כך ראיתי בספר שו"א שמביא מעשה בחסידים שישבו ולימדו זכות על עם ישראל, וגער בהם רבם, ואמר להם שלימוד זכות צריך להיות באמת ולא רק לשם המצוה של

לימוד זכות, כי הפה והלב צריכין להיות שווין בלימוד זכות על עם ישראל, ואם אדם מלמד זכות על יהודי רק בשביל המעלה שיאהבנו ה' וירבה בשכרו על שהנו מלמד זכות על בניו ואילו לבו בל עמו. הרי שזו קטגוריא ולא סנגוריא, שכן הקב"ה בוחן לבות, ויודע שזה מדבר בשבח בניו לשם תועלתו שלו, הירצה?!

יג. לפתח הרגש של אהבת הבריות

והיאך אפשר ללמד זכות באמת - פיו ולבו שווין, רק כאשר ישנה אהבת ישראל באמת לאהוב רעהו כבנו או כאחיו.

ובזה נצטיינו רשב"י ור"מ, שבודאי כשאמר ר"מ ישראל קרויים בנים גם כשאין עושין רצונו של מקום, ובודאי כשאמר רשב"י יכולני לפטור העולם כולו, לא אמרו זאת רק מהשפה ולחוץ חלילה אלא מתוך אהבת ישראל אמיתית, ופיהם ולבם שווה.

והנה לך לשונו של הגה"צ רבי אייזיק שר זצ"ל (לקט שיחות מוסר ח"ב מאמר אבילות ימי הספירה):

ואיך בא חסרון במדת האהבה? - מפני העדר הרגש האמיתי בחובת אהבת הבריות. ובאמת מפורשים הדברים בדברי הכתוב: "ואהבת לרעך כמוך אני ד'" (ויקרא י"ט י"ח) - היינו דטעם חיוב האהבה ויסוד לדבר הוא נעוץ בהכרה כי "אני ד'" - אני אביכם שבשמים, אבל כל ישראל וכולכם בנים למקום, על כן מצוה אותנו האב לאהוב איש את אחיו מתוך הכרה ברורה כי כולנו בני אב אחד אנחנו. וכאשר באים לידי הרגשה זו בדעת ובהשכל ומבינים את היסוד הגדול הזה כי כולנו בני אב אחד - בנים למקום ברוך הוא, או אז מגיע החיוב לטעת את הרגשי המושכלות ברגש המוחשי ממש ולמלא את הלב באותה הרגשה "טבעית" של אהבת איש את אחיו. בלא טעם בסיסי זה אין יסוד ל"אהבה" המחוייבת הלזו, ורק אחר ההכרה היסודית הזו של "אני ד'" ו"בנים אתם לד' אלוקיכם" (דברים י"ד א) ימלאו גלי ה"אהבה" את חדרי הלב במדה גדושה אשר תפרוץ חוצה ותקיים במילואו ובשלימותו את צו התורה: "ואהבת לרעך כמוך".

וכיון שפסקה הנבואה בתקופת בית שני, נחלשה בעטיה האמונה המורגשת, החושית, והרי היא בקרב העם בגדר אמונה במושכלות, אשר איננה כל כך ממוששת בחוש וברגש. וזהו שכתב המאירי דמכיון שפסקה הנבואה נסתבב להם חטא זה דשנאת חנם, והיינו חסרה אצלם הרגשה חושית של אחוה זו, ולא נמצאת בהם אהבת רעים אמיתית בשלימותה, וכפי מעלתם הנשגבה של בני אותו הדור נחשב להם העדר האהבה השלימה ל"שנאת חנם".

והוא גם הביאור בתביעה הנוראה על תלמידי רבי עקיבא - "מפני שלא נהגו כבוד זה לזה". והינו, דכיון שמתקופת בית שני ואילך לא נחה רוח הנבואה על בני אדם, לפיכך חדלה התחושה הרגשית בחיובי האחוה והאהבה בין איש ובין רעהו ומשום כך "לא נהגו כבוד זה לזה" ונענשו על שהיה להם ליטוע בלבם נטעי נאמנים של "אהבת רעים" בשלימות, מתוך הכרה כי כולם בנים למקום ורצונו של האב שיכבדו האחים זה את זה ע"כ מדברי רבי אייזיק שר זצ"ל.

זהו ביאור עצתו, הדרכתו, והוראתו של ר"ע, לחזק את הרגשת החביבות של ישראל מתוך חיזוק ההכרה ש"בנים אתם לה' אלוקיכם". - וכמו שהאב חפץ שישרור כבוד הדדי בין בניו ויחס נאות והולם גם מצד הבנים המוצלחים יותר כלפי הבנים המוצלחים פחות, כ"ש וק"ו לגבי אבינו שבשמים שהוא הוא היוצר והוא הוא הבורא שברא בנים בעלי כוחות גדולים יותר ובנים בעלי כוחות נמוכים - כמה יש לגלות אהבת הזולת מפני שכולנו "בני אב אחד אנחנו".

ויסוד ועיקר ימי הספירה לעבוד על הכלל הגדול הזה שדוקא בני עליה שזכו להתקרב אל הקודש פנימה שלא יבוזו חלילה, ולא יזלזלו במדריגת הפחותים מהם כי זהו מסודות אלוקינו ומסתרי היצירה האלוקית שלא כל הנפשות שוות ולכאו"א תפקיד ותכלית מיוחדת לפי מה שהוא בעולמו של הקב"ה וכאו"א קיבל כוחות ותנאים המתאימים למה שנדרש ממנו וכו'. - על כן יש לחשוב תמיד שאילו היה איש פשוט מקבל הכוחות שלי ואני הייתי מקבל הכוחות של איש פשוט מי יודע היכן היתה מדריגתי בעבודת ה' וקרבת אלוקים - ודי בזה למשכיל וכנ"ל.

יד. קשה תרבות רעה - יותר ממלחמת גוג ומגוג

ועל פי הנזכר יבואר דברי רשב"י: "קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג".

שכן הנה יש להבין מה עניין תרבות רעה למלחמת גוג ומגוג, וכמו כן מה קשה היא התרבות רעה יותר ממלחמת גוג ומגוג, שכל השומעה אוחזו פחד ורעדה מאימת אותה מלחמה.

ועוד קשה, הגמרא שם למדה זאת מפסוק, שכן במלחמת גוג ומגוג לא נאמר "מה רבו צרי" כמו שנאמר זאת גבי אבשלום שהיה ה"תרבות רעה" בתוך ביתו של דוד, ויש להבין, אמנם לא נאמר בלשון הכתוב גבי מלחמת גוג ומגוג - "מה רבו צרי", אולם הלוא במציאות כן רבים יהיו צרינו אז באותה מלחמה, ואם כן מה בכך שלא נאמר זאת בפסוק?

ונקדים הסבר למהות מלחמת גוג ומגוג, מהו עיקרה של מלחמה זו?
סיפר הגאון הצדיק רבי שלום שבדרון זצ"ל:
המשגיח רבי יחזקאל לוינשטין זצ"ל היה משמיע "ועד" לאברכי הכולל. פעם אחת סיפר ששמע שה"חפץ חיים" אמר כי תהיה מלחמה שניה שכנגדה מלחמת העולם הראשונה תיראה כמו משחק.
אימה ופחד נפלו על כל השומעים - ואני העזתי לשאול את המשגיח, תוך בקשת מחילה: בשביל מה צריכים לדבר דברים כה קשים? צריכים להתפלל אחרי המלחמה שהייתה שלא יבוא גזר דין כזה, ולמה לומר דברים כאלה?
המשגיח נעשה נלהב כעמוד אש, ואמר: אתה בכלל לא הבנת במה מדבר ואל מה התכוון ה"חפץ חיים" בדברים אלה. ה"חפץ חיים" התכוון בעיקר לכך שיהיה חשך באמונה. החשכה באמונה שהייתה במלחמת עולם הראשונה הייתה משחק מול החשכה באמונה שהייתה במלחמת העולם השניה, והחשכה באמונה שתהיה במלחמה שלישית - כל מה שהיה קודם ייראה כמשחק, ואנחנו נמצאים כעת בעיצומה של המלחמה הזו! בהשתלשלות הסתר הפנים הזה ממלחמה למלחמה, שולחים גם קצת רובים - אבל לא זה הוא העיקר של המלחמה. (מספר "שאל אביך ויגדך")
הראנו לדעת שעיקר מהות מלחמת גוג ומגוג תהא מלחמה על האמונה.
ידוע הוא כי עם ישראל ידע מלחמות רבות על קיומו, ובפרט על קיום דתו ואמונתו, בחלק מהמלחמות ניצחנו בנסים ונפלאות וכמו בנס החשמונאים, בנס פורים המפרסמים, ועוד ניצחונות במלחמות רבות שעברו עלינו במשך הדורות וניצלנו באופנים שונים. ובחלק מהמלחמות גם אם לא ניצחנו במובן הפיזי, אולם ניצחנו בכוח הנפש - למסור נפשנו על קידוש ה', ומסרנו עצמנו להריגה ולמיתות משונות. המלחמות על דתנו היו מול אויבים ושונאים, ידענו את שנאתם לדת, וכמו כן ידענו מה המוטל עלינו לעשות במלחמות שכאלו מבלי הרבה להתלבט בכל מיני ספקות, והברירה הייתה אחת, להילחם! על כל הסכנות הנשלכות מכך, או לנצח או למות מות גיבורים על קידוש ה'.
מלחמת גוג ומגוג הרי היא המסומנת כמסוכנת שבמלחמות לעמוד על דתנו ואמונתנו ולהשרד כנאמנים לה'. כמבאר לעיל, וכמו שרואים אנו במו עינינו מלפני כמה עשרות שנים ועד היום את אשר אירע כאן על ידי השלטון החילוני, כמה דורות נכחדו מאמונתם הם ובניהם ונכדיהם, ומספרם של דורות אלו שברובם כבר ישני עפר - כבר הגיע לעשרות מיליונים, אם כן שש מיליונים שנהרגו בשואה באמת משחק ילדים לעומת

עשרות המיליונים שנפחו נשמתם מאז קום המדינה ועד עתה, והנה דברי החפץ חיים אמת ויציב.

השווה שבכל המלחמות הנזכרות הוא שידענו כאמור שמלחמתנו עם עוינים ושונאים את הדת וחכמי התורה, בין שהם בני ברית ובין שאינם בני ברית, ויודעים היינו היטב, תפקידנו במצב מלחמה שכזו - להילחם! על כל הסכנות שיצאו לנו מכך, אם זה שבשביל כך יעזיבו אותנו ממקור פרנסתנו, אם זה שבשביל כך נהיה ללעג ולמיאוס, ואפילו אם נצטרך בשביל כך להיות מגורשים מארצנו, ואפילו למות מות קדושים.

אמנם כאשר המדובר בבנינו הסוטים מדרך ה', בנים שיוצאים נגד דרך חנוך הוריהם, סוג מלחמה כזו לא הכרנו מעולם, ריבונו של עולם! היאך מגיבים במלחמה כזו - בנים נגד אבות, מצד אחד חייבים אנו להגן על כבוד שמים, למחות, לאיים, ופשוט להילחם על כבוד ה', ומאידך הרי אלו בנינו, וחייבים אנו להיזהר שהשלכות המלחמה לא תהיינה בעלת תוצאות הפוכות, ולשם כך נדרש להפך: להגן עליהם, לעודד, לקרב, להתאפק מלמחות על כבוד שמים המחלל על מנת שלא לאבד את הבנים לגמרי, כי אז עלול להתחלל שם שמים על ידם פי כמה, כידוע שבגישה לא נכונה לתופעת ה"נשירה" הורסים יותר, ומביאים את הבנים והבנות למרדנות לנקמה, והתוצאות נוראות רח"ל.

רבי שמעון בר יוחאי שחזה ברוח קודשו את עצמת מלחמת גוג ומגוג על כל השלכות סכנת האמונה שבה, הוא כמו כן ראה אותה כפחות מסוכנת מהתמודדות עם תרבות רעה בתוך ביתו של אדם. ואפשר עוד אולי לומר שרבי שמעון בר יוחאי כיוון על תרבות רעה שתהא כמו כן בתקופת עקבות משיחא, שאז ישנה נבואת חז"ל: חצפא יסגי בן קם באביו וכו', שאז עצמת קושי התרבות רעה בתוך ביתו של אדם תהא בעלת משנה תוקף.

ועל כך ראיתי משפט נפלא מובא בספר "פרשת הכסף" מהרה"ק שר שלום מבלז שהיה אומר: בעקבות משיחא חנוך הבנים יהיה קשה כניסיון עקדת יצחק, והביאור הוא לפי דברינו יבוא על נכון, אברהם אבינו ע"ה ניסיונו בעקדה היה כמו כן על אותו עיקרון, מצד אחד, נצרך הוא לשמוע בקול ה' ולציית למאמרו לעקוד את בנו, ומאידך מפסיד הוא בכך את בנו, שהנה מעתה לא יהא לו ממשיך דרך לעבודת ה' וכל עמלו ויגיעו של כל השנים לקרב אנשים תחת כנפי השכינה יורד לתוהו.

וכן הוא כאן, מצד אחד עלינו להגן על כבוד שמים, ומאידך להיזהר שלא להפסיד את הבנים. זו מלחמה קשה ומסובכת יותר ממלחמת גוג ומגוג.

ומה הפתרון למלחמה זו, להביט בדברים הטובים ובמעלות של בנינו גם כשהינם במצב של תרבות רעה, ולמצוא בהם נקודות טובות ובכך לרוממם אצל עצמם ואצל עצמנו לבלתי נתיאש מהם מקוצר רוח, ולבלתי לייאשם מתקוה טובה, ועבודה זו לא קלה היא. הרי שהביאור בדבר רשב"י קשה תרבות רעה לא כמו שמבינים העולם, שקשה הוא המציאות של בעית תרבות רעה, אלא הקשה שבדבר הוא להביא את בעיה זו לפתרונה, זהו הקושי, כי נצרך לכך אהבה וקירבה, ושלא להביט בחסרון - כפגמן של תלמידי ר"ע. ולראות גם באדם השלילי ביותר את מעלותיו, וללמד עליו זכות על חסרונותיו, ומתוך כך לקרבו, להבין לנפשו, ורק בכך נציל אותו מרדת שחת וזוהי עבודה קשה כמבואר. אולם בה תלוי כל ההצלחה להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.

וביותר יהא בנותן טעם דברי רשב"י "קשה תרבות רעה וכו' יותר ממלחמת גוג ומגוג", הטעם שהוא יותר, לפי שהרבה יותר קשה להסתבלן לאדם בראותו את בנו בקלקול מאשר זר, אדם יכול לראות זר מקולקל, ולקרבו ולעוטפו בחום ובאהבה, קל לאדם למצוא בבן חבירו נקודות טובות ומתוכן להסתבלן עמו ולא ליאש עצמו ממנו, אולם האדם עם בנו לרוב נחיצות רצונו שבנו יהא כשורה, אין לו סבלנות עמו, ומריב עמו במריבה גדולה, וכועס ורוגז עליו כידוע, וקשה לו לעודדו מתוך מציאת נקודות טובות שבו, שכן האב חפץ בתוצאות מיידיות.

לכך קאמר רשב"י שיותר הקשה הפתרון בבעית הקלקול בתוך הבית יותר ממלחמת גוג ומגוג שהיא בחוץ. שהיא מלחמת האמונה כאמור עם הזרים בחוץ, עמהם יכון האדם הרבה יותר בנקל לילך בדרך הרצויה של אהבה וחום לקרבם, למצוא בהם נקודות טובות וכיוצא, ויתכן אצלו הרבה סבלנות עמהם.

אולם הרבה יותר קשה כאשר המדובר בבנו ובתו של אדם, שאז הקנאות וחוסר הסבלנות, והרצון לראית תוצאות מידיות מעביר את האב או האם על ישוב דעתם, ודוחקים המה במלאכתם למהר את בניהם ובנותיהם לסור מדרכם הרעה, ולא יבחלו בנקיטת כל מיני דרכים שיתכן הרבה פעמים שתוצאותיהם אף הרסניות. ועל כן הקושי הוא שגם עמהם ילכו בסבלנות ובאהבה לקרבם לעבודת ה', והוא רק מתוך שלא יביטו על חסרונם, וידונו אותם לכף זכות, ויתבוננו היאך מסכנים הם, וקשה עליהם ההתמודדות בנקודת הבחירה שלהם, וזהו גורלם ותיקונם.

והעובדא לכך שקלקולם כמעט ומעל נקודת בחירתם, שהנה כבר בגיל ה"טפש-עשרה" - כשעדיין הבן או הבת מחוסרי יציבות לחלוטין בהשקפה ובכבישת יצרים - כבר אז מתנפל עליהם היצר בפראות כארי על טרפו, ונועץ בהם צפרניו ומטיל בהם את ארסו -

ארס הזוהמה והחטא, והמה כשכורים ילכו אחריו, נתבונן, מאין יקחו אלו כוחות לבלום את יצריהם בגיל כזה, בטפשות כזו, ובנסיונות כאלו שיש היום, כמה זכות יש לנו ללמד עליהם, ועל אף אכזבותינו עלינו לנהוג עמהם ברחמים ובסבלנות, וכבר הוצאתי בס"ד על פתרון בעיה זו קונטרס בשם "את עמלנו".

הקנאה התאוה והכבוד

א. ג' דברים בלבד, המבדילים בין תלמידי א"א לתלמידי בלעם

מובא במשנה (אבות פ"ה מי"ט): כל מי שיש בו ג' דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו, וג' דברים אחרים הוא מתלמידיו של בלעם הרשע, עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה - תלמידיו של אברהם אבינו, עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה - תלמידיו של בלעם הרשע, מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעוה"ז, ונוחלין עוה"ב, שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת, שנאמר: ואתה אלקים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך.

פירש רבנו יונה, מה טעם כפילות הלשון והאריכות בלשון המשנה, לומר לך שאלו הג' דברים הם ורק הם הקובעים מי משתייך לתלמידי אברהם אבינו ומי משתייך לתלמידי בלעם הרשע.

כלומר, גם אם תמצא ב' בני אדם שיש בהם תורה ומצוות, אלא שהאחד לקוי בג' מדות מגונות הנז', והשני אינו לקוי בהם כלל, אל תחשוב שהשני עודף על הראשון באיזה מילי דחסידות שהשני מקפיד יותר על עין טובה וכו' והראשון לא, אלא ראשון כלל אינו בקדושה, וכל כולו טומאה וסופו יורש גיהנם ושייך הוא לתלמידי בלעם הרשע, והשני צדיק מתלמידי אברהם אבינו ויורש עוה"ב.

וכן למדנו מהמשנה, שאם תמצא אדם במעלות מסוימות, אלא שמדות הנזכרות עין טובה וכו' נשללו ממנו - אל תחשוב שהנהו עדיין שייך למעלה מסוימת, אלא כל שאין בו ג' מדות הללו מתלמידיו של בלעם ויורש גיהנם.

ואל תחשוב שהגזמנו בדברינו, שכן וכי בלעם "רבי" קטן היה, והלא בלעם היה נביא באומות (כמובא ב"ילקוט" - סוף זאת הברכה), וכנאמר: נאום שומע אמרי א-ל, ויודע דעת עליון ומחזה ש-די יחזה, ואעפ"כ הוא ותלמידיו - אנשי דמים ומרמה היורדים לבאר שחת, ומדוע?

קלקול המדות!

ב. גם חכם גדול אין שווי בחכמתו, וכן לא תועיל לו חכמתו לתיקון מדותיו

למדנו עוד מהמשנה הנז' ב' דברים.

האחד, שיתכן ויהיה אדם חכם גדול, מבין גדול, ידען גדול, ועכ"ז כיון שמדותיו רעות ומגונות, אין שווי של כלום בחכמתו וידענותו.

והשני, הוא פרט שנלמד מהראשון והוא שיתכן בכלל מציאות כזו; יתכן חכם גדול, מבין גדול, ידען גדול, ועכ"ז בעל מדות רעות, דהיינו באם זה החכם והידען לא ייחס עבודה מיוחדת לתיקון מדותיו - עם כל חכמתו וידיעתו את האמת - לא תעמוד לו חכמתו לתיקון מדותיו.

שכן הנה בלעם חכם גדול היה, ויודע האמת לאמיתה, וכמו שאמר: "תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו", דהיינו התאווה בלעם לזכות לאחרית טובה בעוה"ב לישב עם צדיקים וחסידים, ידע היטב שהעוה"ז הוא הבל, והעיקר הוא העוה"ב, ועל כך ביקש שאחריתו תהא במחיצת עם ישראל הקדושים, ועוד ידע, כמה הקב"ה אוהבן לישראל, ועוד שמדבר הוא עם הקב"ה, ואומר לו הקב"ה: "לא תאור את העם כי ברוך הוא". ועכ"ז כשראה שיש לו אפשרות לקבל ממון רב, אמר, אכוון השעה שהקב"ה כועס בה ואקלל את ישראל... היש שגעון גדול מזה. וכשראה שלא עלתה בידו לקלל את ישראל לא נחה רוחו בקרבו עד שנתן עצה מרשעת לבלק לזנות אל בנות מואב.

היאך יתכן אדם חכם היודע את האמת, יודע מה טוב באמת ומה שקר, ועכ"ז כשיבוא השקר לנגד עיניו יעזוב כל האמת הידועה וידבק בשקר? אלא זהו האדם, אדם לעמל יולד, האדם נולד לעבוד על מדותיו, ליישם את חכמתו למעשה, ובאם עמל הוא על חכמה לשם חכמה ולשם ידיעה יתכן ויהיה יודע דעת עליו, חכם גדול שיורד להבין דברים עמוקים למאד, אולם כאשר תתעורר בקרבו התאוה הקנאה והכבוד, ישליך כל חכמתו וינהג כתאות לבו.

ואל תחשוב שתופעה זו תיתכן דוקא בגוי, שהנה כן מצינו גם בדואג ואחיתופל וירבעם בן נבט, ואלישע בן אבויה שהיו גדולי ישראל, וחכמי ישראל היו אצלם כעשבי השדה, ועכ"ז השחיתו עצמם ואיבדו עולמם בשביל מדותיהם הרעות.

ג. ביאור בלעם נביא באומות כדי לסתום טענתם לעת"ל

ובזה יובן הא דאיתא בחז"ל (במ"ר יד, כ) שעל שמא יטענו אומות העולם ושלא יהא להם פתחון פה לאמר: לעם ישראל נתת נביא להורות להם דרכיך, ולנו לא נתת נביא, ואילו לנו נתת כמו"כ נביא - היינו גם עובדים אותך, על כן הקדים הקב"ה ונתן להם נביא בלעם.

ולכאורה תמוה, וכי לזה יקרא נביא שיכול להורות להם דרך ה', שכן הלא כל טענתם לנו לא נתת נביא, ואם היית נותן לנו נביא היינו נוהגים אחרת, שכן היינו לומדים מדרכיו לאהבה וליראה אותך, ובכן וכי עם נביא כמו בלעם אפשר להיות עובד ה', והלא אפילו בן אדם אי אפשר להיות, שכן מה היה אפשר ללמוד מבלעם, והלא הוא עצמו בעל עין רעה, רוח גבוהה, ונפש רחבה, אוהב ממון בעל תאוה וזימה, ומה א"כ משיב הקב"ה בזה על טענתם? הלא עדיין יטענו ובצדק, לא נתת לנו ממי ללמוד, מי הבאת לנו? בלעם? זה הלא רשע שיש רק להיות יותר רעים כאשר נמצאים בסביבתו.אולם הנראה בזה, שזה גופא תשובתו של הקב"ה על טענתם למה לא נתת לנו נביא, ועל כך משיב הקב"ה אי אפשר ליתן לכם נביא כמו לעם ישראל, שכן הנה תראו בחוש, אתן לכם נביא השומע אמרי א-ל, ויודע דעת עליון, ומחזה ש-די יחזה, ועם כל מעלות נשגבות אלו שאשרה בתוכו, היתכן שיהא בן אדם, וא"כ מה אעשה לכם שלא מצאתי לכם נביא כמשה, הלא מושחתים אתם במדותיכם, ולכל היותר יכול אני ליתן לכם נביא חכם ידען, היודע דעת עליון, אולם מדות טובות זה עבודת האדם. ואם אין בכם מתאים לכך אם כן אפוא מה אעשה לכם?!

שכן משה רבנו עבד קשה עד שהכשיר עצמו לנבואה, ועקר את מדותיו הרעות, אולם אחד כזה הימצא באומות העולם?!

כך שזה גופא תשובת הקב"ה לאומות העולם הטוענים למה לא נתת לנו נביא כמשה, ובכן התשובה, זה בלתי אפשרי, שכן גם אם ימצא בגויים אחד המוכשר ביותר, ביחס לגויים לחכמה ונבואה, מיד יצוצו בקרבו המדות הרעות ביותר של גאוה קנאה ותאוה לדורשם בתוקף יותר להיותו איש המעלה, שכן באו"ה מובא בחז"ל שכשהקב"ה מעלה אותם לגדולה מתנשאים, וזה אשר קרה לבלעם.

הרי שמבלי מוסר ותיקון המדות לא ישווה מאומה כל החכמה והידענות ואפילו לבקי בשבילי דרקיעא ויודע כל תורת האר"י ז"ל לא תכסה חכמתו על מדותיו אם לא יעמול ויכין נפשו לתקנם, ואדרבא ריבוי החכמה והידע האלקי יביאנו לשחיתות, שכן אם בישראל נאמר: זכה - נעשית לו סם חיים, לא זכה - נעשית לו סם המות מדוע שבגוי יהא אחרת.

ד. מבלי מוסר ויראת ה' - לשנות מדות כמוהו כמו לשמוע ללא אוזן ולראות ללא עין

והוא אשר היה אומר הגרי"ס סלנטר לשנות האדם מדותיו הרעות ללא לימוד מוסר - דומה הוא לחפץ לראות ללא עינים ולשמוע ללא אזנים, כשם שאין אפשר לזה אי אפשר לזה.

רבי ירוחם ממיר מספר שלמד "חובת הלבבות" למעלה ממאה פעמים... ו"שער הבחינה" שבספר חו"ה למדו בעיון למעלה מחצי שנה... (מובא בספר דע"ת), כך צמחו תלמידי אברהם אבינו להיות כמוהו בעלי עין טובה, רוח נמוכה, ונפש שפלה.

התורה הק' כאן מלמדת אותנו למוד גדול, עד כמה המדות הם יסוד לכל בנין התורה, וכשאין יסוד שהוא תיקון המדות, אין מקום לכל התורה כולה, מבלי שיעקור האדם מדותיו הרעות הקנאה והתאוה והכבוד, אזי במילא יהא גזלן, שקרן מנאף ויעבור עוד על כל דברי התורה. ומובא בשערי קדושה למהרח"ו, שהטעם שלא נכתבו איסור המדות הרעות בתורה שכן אין לאו בתורה: לא יהא לך ממון הרבה, לא יהא לך גאוה, לא יהא לך תאוה, לא יהא לך קנאה, והוא משום שהוא כמו שאין צורך לומר לאדם כשנותנים אלף אלפי מרגלות שיכין "כספת" ראויה לשמירת המרגליות, שכן זה פשוט לכל בר דעת שיש להכין כספת לאוצר, כן אין צריך לומר אזהרה על המדות כשנותנים לנו אוצר של תורה ומצוות, שכן אי אפשר לתורה ומצוות להתקיים ללא כספת - המדות.

ומעתה מחובתנו ללבן ג' נקודות הללו הנזכרים במשנה אחר שהמה בלבד המכריעים את גורל האדם לגיהנם או לעוה"ב, וכנ"ל ברבנו יונה שאלו בלבד הג' דברים מכריעים גורל האדם, ואף אם יהא בו כל הקנינים החמודים שבעולם מלבד ג' דברים הללו הרי שהוא מתלמידי בלעם הרשע.

ה. ביאור ג' דברים שבין תלמידי א"א לתלמידי בלעם

ראשון עין טובה.

פירש"י: עין טובה - שאין לו קנאה על חברו וחביב עליו כבוד חברו ככבודו.

והרמב"ם פרש: עין טובה - הסתפקות, ובעצם זה תלוי בזה, שכן זה המסתפק במועט ויקר לו המעט שיש לו, אינו שם עינו במה של חברו שכן מדתו להסתפק, וממילא אינו מקנא במה שיש לחברו.

השני רוח נמוכה

ופירש"י: רוח נמוכה - ענו ושפל ברך, וכמוהו פרש הרמב"ם שהוא הענוה היתרה.

השלישי נפש שפלה

ופירש"י: שמשפיל עצמו בין אנשים ומעורב ביניהם ואינו גס רוח, והרמב"ם פירש: שהוא "הזהירות".

ועו"ש ברמב"ם בפירוש המשניות: והשלושה שכנגדן, כלומר השלשה שבתלמידי בלעם הרשע, הוא החריצות לקנות ממון, והוא - העין רעה, ורוב התאוה - הוא נפש רחבה, והגאוה הוא - רוח גבוהה.

ובעצם ניתן להגדיר בקיצור את תלמידי בלעם בג' מדות הידועות: הקנאה, התאוה והכבוד. ונרחיב קצת בעינינים אלו אחר שהמה המכריעים את גורלו של האדם להשתייך לכאן או לכאן.

ו. ביאור "עין טובה" והעצות לרכישתה

עין טובה

פירש"י: עין טובה שאין לו קנאה על חברו, וחביב עליו כבוד חברו ככבודו. מדה זו, מצד טבע האדם ק ה מאד לקיימה, שכן מטבע האדם שיקשה עליו לראות את חברו עולה עליו בעושר בחכמה וביתר הצלחות החיים.

והעצה לכך היא להחביל את עניני עוה"ז, ולהבין שאדרבא ואדרבא, כל מי אשר זכה בקניני עוה"ז ביותר - מסוכן הוא ביותר להגיע לשלימות, שכן עוה"ז מצד עצמו הנו חומר, וא"כ זה האדם שקיבל שפע בקניני עוה"ז הרי שהוא שקוע יותר בחומריות העולם, וכמה סכנתו גדולה האם יצליח להיות עובד ה' באמת, שכן החומר משכיח מהאדם את חובותיו לה', יש לו מנה רוצה מאתים וכו'.

ועוד עצה לזה להתבונן, שהעיקר הוא להיות רצוי לפני ה', וכל אחד כדי שירצה לפני ה', שמהו הבורא בתנאים המתאימים לו דוקא להיות בהם, ועם תנאים אלו כשיעבוד עמהם יהא רצוי לפני ה', זה בעושר, וזה בעוני, זה בחולי וזה בבריאות, זה בשלום בית, וזה במחלוקת בתוך ביתו, וכיוצא, וכל אחד ואחד כפי ידיעתו יתברך את מהות נפשו ונשמתו, שמהו בתנאים שיביאוהו לידי הריצוי לה', ומה א"כ כי יקנא אדם בחברו, הלא מה שטוב לחברי - רע לי, ומה שטוב לי - רע לחברי, וזה כולל כמו כן את כישורי האדם בחכמה, בזכרון, בהבנה, יש אשר יהא רצוי לה' דוקא בתנאי קושי של זכירה, הבנה, וכיוצא, ויש אשר ריצויו לה' תלוי בכך שיהא עם כישורים של חכמה, בינה וכיוצא, וינצלם, ובכך יהא ריצויו, ומאחר ותכלית כולם להגיע להיות רצויים לה', אם כן מאי נפקא מינה באיזה אופן, אדרבא, אם יתמרד האדם ויחפוץ באופנים אחרים להתרצות לה', ימאסהו ה', על היותו מתמרד בתפקידו ומסרב פקודת ה' החפץ בו דוקא בתנאים הללו ששמו בהם.

ז. עין רעה - חריצות הממון וחמדתו (רמב"ם)

והם הם דברי הרמב"ם בביאור "עין טובה" - הסתפקות, והופכו עין רעה - "חריצות הממון". וכמבואר לעיל, העין רעה נובעת מכך שהאדם חפץ בקניני עוה"ז, ונותן להם ערך, ובמילא יקנא במצליחים יותר ממנו, שכן האדם מקנא במה שחשוב לו, ובמה שערכו עליו חשוב ויקר, ורק החרוץ לממון חש מתחרה עם אחרים, ומתחרות באה קנאה, וממילא המסתפק שאינו מתחרה ממילא אינו מקנא.

וראה שם ברמב"ם, כמה היה אברהם אבינו בז לכסף, שכן לאחר שהלך במסירות נפש למלחמה עם הארבעה מלכים וניצחם, ורכושו היה רב, ורכוש זה היה מגיע לו ככל מנצח במלחמה, וכמו שכן מלך סדום אמר לו "תן לי הנפש והרכוש קח לך", ואילו אברהם אבינו שהיה כ"כ מהביל את קנייני עוה"ז לעומת קנייני עוה"ב, לא חפץ אפילו בממון, ואמר לו למלך סדום: "אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך", וכ"ז למה? "ולא תאמר אנכי העשרתי את אברהם"! אברהם אבינו כ"כ היה יקר לו קידוש ה', אזי כיון שהקב"ה הבטיחו שיעשירנו, רצה אברהם אבינו שיתקדש שם שמים בכך שיראו כל בני העולם היאך מתקיימת הבטחת ה' להעשירו, ולכן לא רצה שיהא זה בדרך כיבוש ומלחמה, שאז יאמרו אין זה מהבטחת ה' אלא דרך העולם הוא שניצח אברהם ושלל שלל וביזה ונתעשר, ולכן לא רצה שיהא זה בדרך שהעולם לא יראה בגלוי את הבטחת ה' שהבטיח לו להעשירו, ואף שלגבי אברהם אבינו עצמו בודאי האמין שמאחר ואין מקריות וטבעיות, אם כן ודאי הוא שמה שניצח היה בדרך נס וסיוע מה', וגם עושרו זה מה', אולם וויתר על כל עושרו זה כדי שלא ימעט קידוש ה'.

ואל תקשה א"כ מדוע לקח אברהם המתנות מאבימלך ומפרעה אחר שרחוק היה מחמדת ממון ושעל כן הרי לא לקח ממלך סדום, אולם התשובה אברהם חיפש רק היאך לקדש שם שמים, ולכן מאחר והקב"ה הבטיחו לאברהם לך לך... ואברכך, הבטיחו שיברכו בממון, רצה אברהם לפרסם את הבטחתו של הקב"ה היאך מקיים הבטחתו להעשירו, ולכן כשניצח את מלך סדום ושלל ממנו הרכוש, לא היה בזה כדי להוכיח על הבטחת הבורא, שכן יאמרו לו זה הרווח בא לך כתוצאה מנצחון במלחמה, אולם במתנות שקבל מפרעה ומאבימלך זה הלא היה בדרך נס גמור, שהנה נתגלה ששרה היא אשתו ולא אחותו, ובמקום להורגו הצילו ה' ונתנו לו מתנות אזי בנס כזה יש לו לפרסם קידוש ה' שקיים הבטחתו, ולכן מהם כן נטל המתנות על מנת לקדש שם שמים.

עד כמה ההביל א"א קניני עוה"ז, שגם באופן שלא היה שום סרך של איסור אלא פן ימעט מעט קידוש ה' שהבטיח להעשיר לאברהם, דחה כל הממון ההוא והחזירו למלך סדום. עאכו"כ שיש לנו ללמוד מזה שאם הממון עוצר אותנו מלימוד תורה, שנסלקהו ונדחהו מאתנו כדי שלא לבטל בגללו תורה ותפילה, ועאכו"כ כאשר ישנו סרך איסור בממון כמה יש לנו לדחות החמדת ממון מאתנו כדי שלא ניכשל בסרך איסור, ועאכו"כ כשיש חילול ה' בחוסר יושר והגינות כמה יש לנו ללמוד מאברהם אבינו לברוח מממון כזה כדי שלא יתחלל שם שמים על ידינו.

וזהו מעיקרי התנאים להיות מתלמידי א"א ולא חלילה מתלמידי בלעם הרשע, וכמבואר שם ברמב"ם, "עין רעה" - חריצות הממון, והוא ליקוי המצוי מאד אצל בני אדם להיות חרוצים וזריזים להשיג ממון, הרי שאף אם לא נוטל האדם ממון חברו ואינו גוזל, אלא שתאוותו לממון וחרוץ הוא להשיגו, וכגון שילך למרחקים ויתאמץ בחריצות להשיגו, ישכים קום בבוקר לעבודתו - כשאין לו צורך מיוחד לכך להשיג הממון, זוהי חריצות להשיג הממון, ונכלל הוא בעין רעה.

ח. מה בין מדת "זריזות" החיובית לחריצות הממון השלילית

ואם יאמר האומר והלא זריזות הוא מדה חיובית היפך העצלות שהיא שלילית. התשובה היא פשוטה, אם אכן האדם לוקח לו מידת הזריזות לנהוג בה בכל עניניו וגם בעניני תורתו ומצוותיו ועושה אותם בזריזות הראויה, וכגן שמשכים הוא לתפילה בשביל חביבותה, ומשכים הוא ללמוד תורה, וכמו כן כל מצוותיו בזריזות פן יוחמצו ממנו, כך כשמזדרז זה גם בעבודתו מורה הדבר שאין זה מפני תאוות הממון, אלא כדי שיתפנה ללמוד ולהתפלל, בודאי א"כ זו חריצות חיובית.

אולם אם בענייני תורה ומצוות עצל הוא, וכבד הוא מלהשכים בבקר לתפילה, עצל הוא מלילך לשיעור תורה, ורק לעבודתו יזדרז ויתגבר כארי לעבודת בעליו להרויח הממון, זוהי חריצות הממון, והיא בכלל עין רעה.

וכמה יש לנו להתעורר שלא להיות חלילה מכלל בעלי עין רעה - חרוצים להשיג ממון, ולכן יראה האדם שלפחות כמדת חריצותו להשיג ממון, כן תהיה מדת חריצותו לשיעורי תורה, ולתפילה בצבור, וליתר קיום המצוות, וכחריצותו לממון לעשות עבודתו בזריזות ובדיוק כראוי - מבלי לזייף בעבודתו כדי להשיג ממונו, כן תהא זהירותו וחריצותו בקיום התורה והמצוות לעשותן בזריזות ובזהירות הראויה, ואם כך יעשה, הרי אדרבא מדה טובה ויקרה בידו - מדת הזריזות.

וכן הלומד ב"כולל", תהא חריצותו בלימוד בבין הזמנים או בימי ששי ושבת כשאז לומד הוא ללא תשלום, כמו כאשר רץ הוא לכולל, וכן מזכה הרבים ירוץ לזכות הרבים ללא תשלום כאשר רץ הוא עם תשלום וכיוצא בזה במעשה חסד לזולת.

וזאת שידע האדם מבלי רצון ומוסר לתקן חמדת הממון, לא תסור חמדה זו ממנו ויהיה רע עין.

ט. עד כמה קשה היא מידת הרע עין?!

בא וראה עד כמה קשה היא מדת הרע עין, מסיפורם של קין והבל, והיטיב לבאר זאת הגר"י לוינשטין זצ"ל (אור יחזקאל- מדות עמ' פד):

וכענין זה הראתנו תורה בתחילת הבריאה. "ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה'" (בראשית ד ג) ועיין ברש"י מן הגרוע, והדברים נוראים. והרי מעלתו ומדריגתו של קין היתה לאין שיעור, שהרי עמד ודיבר עם הקב"ה פנים אל פנים. והנה לא ציווהו הקב"ה להביא קרבן אלא מאליו עמד על יסוד ענין הקרבנות. ומ"מ למרות שידע והבין יסוד הקרבן מ"מ הביא קרבנו מן הגרוע משום צרות עין וחסרון כיס. ואיתא בחז"ל (שמות רבה, לא, יז) שקין והבל חלקו ביניהם את העולם כולו. קין נטל את פירות האדמה והבל נטל את בעלי החיים, נמצא שכל העולם וכל פירותיו שייכים רק לו, מ"מ משום חסרון כיס הביא קרבנו מן הגרוע. ולכאורה וכי יחסר לו מאומה אם יביא קרבנותיו מהמעולים שבשדותיו והרי יחידי הוא בעולם וכל העולם שייך רק לו. אלא גילתה לנו התורה עומק כח המדות שלא יכול היה להתגבר על מדת חמדת הממון שבקרבו ולכן על אף כל גדלותו הביא קרבנו מן הפסולת. ובודאי שהיתה לו לקין תשובה ופתרון למעשיו. שסבור וכי מאי נפקא מינה להקב"ה איזה קרבן מביא והרי העיקר שמביא מרצונו מנחה לה'. אך תורה מלמדתנו את העומק הטמון במעשה זו, שהכל נבע מחמת חמדת הממון וצרות עין, וכל התירוצים כולם אינם אלא רק לחפות על המדה הרעה. והיינו אשר הקדמנו "לא יגעת ומצאת אל תאמין", כי הרע שולט באדם וכוחות הרע עמוקים ורחבים עד שכמעט ואין לנו אפשרות להבינם ולדעתם.

ונתבונן נא בסופה של פרשה ונראה נקודה נוספת בהבנת ענין המדות, "והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה", לכאורה היתה מדריגתו של הבל פחותה ממעלת קין, שהרי לא עמד מאליו על ענין הקרבנות, ורק בשעה שראה שקין הביא קרבן הביא גם הוא מנחה, וכנאמר והבל הביא "גם הוא", אולם הבל התעורר והביא מבכורות צאנו ומחלביהן. התעוררות זו והתגברותו על מדת חמדת הממון הביאה שהקב"ה שעה אל מנחתו וקיבלה, ואילו קין שנשאר נגוע במדה ולא תיקנה, לא קיבל הקב"ה כלל את מנחתו, ולא הועילה לקין כל גדלותו ולא ההתעוררות העצמית ליסוד הקרבנות, אלא לא שעה הקב"ה כלל אל מנחתו. ונוראות לראות את מידתו של הקב"ה עד היכן מגיע מידת הדין, דקדוק עד אין סוף ללא ויתור כלל, שכיון שמצא הקב"ה פגם במעשיו לא הועיל לו כל מעלותיו, ולא קיבל כלל את מנחתו, ורק קרבנו של הבל שהיה מושלם ללא פגימה במדותיו נתקבל ע"י הקב"ה.

"ויאמר ה' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו" (בראשית ד ו) וברש"י, "לפתח קברך חטאתך שמור ואליך תשוקתו של חטאת הוא יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה להכשילך",

והיינו אם תיטיב שאת, לוּ תחזור בתשובה ותעמול ותתיגע לתקן את המדה אזי יש תקוה שהשי"ת ישא פניך. אך ללא עבודה ויגיעה לא יעזרהו מאומה, ולפתח חטאת רובץ ותכשל הלאה בהמשך דרכך, וכן חזינן בסופו של קין שלא תיקן את מדתו, והביאה מדת חמדת הממון למדת הקנאה שנתקנא בהבל אחיו, ומדת הקנאה הביאתו עד לידי סופו המר שרצח את הבל אחיו. תורה שלמה מלמדתנו התורה בראשיתה, כאשר לא יתיגע האדם אין לו כל אפשרות לתקן את מדותיו הרעות, ומדות אלו הם המדריכים ומנחים אותנו בכל דרכיו ומעשיו, והם יביאוהו רחמ"ל עד לשאול תחתית, לו היה מעט רגש בלבותינו הרי היו הדברים צריכים לחולל סערה בקרבנו. כי יודע אדם מרת נפשו שאין לו כל שייכות לעבודת הלב ותיקון המדות. ונמצא מונחים בו המדות בטבע וא"כ איזה תקוה ותירוץ יש לו. הלא הכתוב מזהיר ואומר "ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ".

י. לקחים מבעלי התלמוד על ריחוק מחריצות וחמדת הממון

ובוא וראה חכמי התלמוד - מתלמידי א"א ע"ה - כמה היו רחוקים מלהיות חרוצי ממון.

1. על רבי פנחס בן יאיר מספרת הגמרא (חולין ז') שמימיו לא בצע על פרוסה שאינה שלו, ולא נהנה מסעודת אביו מיום שעמד על דעתו, מחשש פן אינם נותנים לו בלב שלם. נתבונן, כמה לקויים אנו במידה זו להנות מאחרים גם כאשר יש לנו, מה שנקרא היום "נְצוּל", אנשים אוהבים "לנצל", ליפול על המוכן ועל החינם, ליטול ולאצור בבית - גם כאשר יש להם די, וישנם כאלה המציגים את עצמם במצב גרוע מכפי שהוא באמת, והנה בזה גם כאשר "הארגונים" - שבפניהם מציגים הם עצמם כְּמִסְכָּנִים - אינם גמ"חים או קרנות צדקה וחסד או נדיבים שאז וודאי יש כאן גם ענין של גזל, אלא אף אם המה "גופים" שעושים "איפה ואיפה", והגופים עצמם אינם נוהגים כשורה לנהוג ביושר כראוי, ולכך מרשים לעצמם המקבלים והנתמכים בשל כך לשנות פרטים, מכל מקום יש כאן השחתה במידה זו של רעות עין, להנות מהשני ולנצלו, כאשר באמת יודעים המה שאין צורך להם בתמיכה ובחסד זה, היפך מדתו של אברהם אבינו, ואין לך חריצות של ממון יותר מזו הנעשית משקרים וכיוצא. ועיקר הקלקול בזה הוא אם עושים המה זאת גם כשמצבם אינו בדוחק, כי אז נעשה זאת רק מחמדת הממון.

2. על רבי זירא מספרת הגמרא (בירושלמי דמאי ג, הלכה ב') שהיה מהלך עם תלמידו ולא נתן לתלמידו לקלף קיסם-עץ מאיזה גדר של אדם אחר כדי לחצוץ בו שיניו, מחשש פן יש בו גזל, שכן אם כולם יעשו כך יקלקלו גדרו. נתבונן, החמדת ממון כמה מביאה אותנו להיות שואלים חפצים שלא מדעת בעלים, משתמשים בחפץ של הזולת ללא רשות, מטלפנים בטלפון של בעה"ב או של חבר ואפילו של הורים ללא רשות וכיוצא, ומורים

היתר לעצמנו בזה, והרי זה נובע מחמדת ממון, שכן לפעמים יש לאדם פלאפון, אלא שהשיחה בו יותר יקרה, ומתקשר הוא מהבעה"ב שלו, או שיכול זה העובד להתקשר יותר מאוחר מטלפון שבביתו, אולם "מעדיף" להתקשר מבעה"ב. ואף שהוא ענין של פרוטות - שיחת טלפון...?! מ"מ כך היא חמדת הממון, אפילו על פרוטות! ואפי' אצל עשיר, ועאכו"כ אצל כל אדם למצוא היתרים ולחשוך מעצמו על חשבון חברו, והיצר גדול על כך ואף על רווח פרוטות.

3. אבא חלקיה לא הפסיק באמצע עבדותו אפילו להשיב שלום לחכמי ישראל שבאו אליו, פן יקפיד עליו המעביד על הפסק זמן בעבודתו (תענית כג).

נתבונן,

כמה מפסיקים אנו במלאכתנו, ומבטלים מרווחיו של בעה"ב ומשוחחים עם כל אשר בא אתנו בשיחה, ועאכו"כ מי יעמוד בנסיון כזה כאשר באים אנשים מכובדים לדבר עמו באמצע עבודתו, ואפי' שלום לא יענם...?! עד כמה נצרך כאן זהירות בממון.

4. על רבי חנינא מסופר (הירושלמי פאה ז, סוף הלכה ג) שמכר דבש לאדם שחפץ בדבש דבורים, ובטעות החליף ונתן לו דבש תמרים שהוא זול יותר, וכשנתבררה הטעות ובא רבי חנינא להחזיר לו העודף, לא היה חפץ אותו אדם ליטול ומחל לו לרבי חנינא על ההפרש, ולא רצה רבי חנינא להנות מאותו הפרש ונתנו לטובת בית המדרש.

נתבונן,

כשמוחלים לנו על חוב, או על "הפרש" כמה קופצים אנו על "מציאה" כזו, כמה "ברכות" זוכה אותו ותרן מאתנו לברכו על וותרנותו ועל טוב לבו, וזהו מחמדת הממון שבקרבנו, כי זה שרחוק מחמדת ממון אינו חפץ להנות כלל מויתורים או מחילות של אחרים.

ובאמת למה לא רצה להנות רבי חנינא מההפרש?

הטעם הוא לפי שלא רצה לעורר אצלו את חמדת הממון, האדם מאד מחמד ממון שבא לו מויתור שויתרו לו, שכן הוא בא לו בחינם ושמח עליו, אזי כדי שלא ליתן לחמדה זו להתעורר בו לא רצה להינות מכסף זה.

5. על ר"א בן פדת מספרת הגמרא (מגילה כח) שלא היה חפץ לקבל מתנות אפילו מבית הנשיא מפני "שונא מתנות יחיה". נתבונן, כולנו חפצים לחיות, ולמה איננו שונאים המתנות? התשובה היא, אלא אצל ר"א בן פדת גבר הרצון לחיות, ואצלנו גובר חמדת הממון.

אמת שזו דרגת חסידות שלא ליטול מתנות, אולם כמה שמחים אנו בנטילת מתנות, כמה מתרונן לבנו על כל מתנה, או על כל שי שמקבלים אנו מאיזו חנות, או במקום

שמכריזים על מבצע וכיוצא, ואף שהמדובר בפרוטות, אולם כיון שזה בחינם, יש לנו בזה שמחה מיוחדת. האין זה נובע מחמדת ממון?!6. על אבייי מספרת הגמרא (גיטין ס ע"ב) שהיה בזמנם סדר תורנות מי ישקה שדהו ראשונה מאמת המים, ונעשה שם מרמה והשקו לו אחרים את שדהו שלא כדין, ולא טעם אביי מהפירות של שדהו כל אותה שנה.

נתבונן,

כמה ריחוק מאבק גזל יש כאן, אחרים עשו בערמה והשקו שדהו שלא כדין, אזי אביי - ללא מציאת התרים, ללא חכמות והתחכמויות, לא נהנה מפירות שדהו באותה שנה, אלו הם הקדושים קדושי עם ישראל מתלמידי א"א עליו השלום הרחוקים מעין רעה שהיא חמדת הממון.

7. על רבא מספרת הגמרא (סנהדרין עב) שגנבים גנבו לו עיזים מביתו של רבא, וכאשר חזרו בתשובה ובאו להחזיר לו גניבתו, לא רצה רבא לקבלם חזרה, לפי שסובר הוא שהגנבים קנו את החפצים בעצם זה שסיכנו עצמם למיתה בגניבתם, אומנם להלכה זהו רק כאשר הגנבים השתמשו בגניבה ואיננה קיימת עתה בעין, או שנאבדה ונשברה, אבל אם היא בעין כמות שהיא חייבים להחזיר, אולם רבא נהג חסידות ולא קבל עיזיו בחזרה כיון שרב סבר אפילו כשהם בעין קנה אותם הגנב בסיכון נפשו.

וזאת מאחר והרחיקו מעליהם קדושי עליון אלו חמדת הממון, הרי שאצלם נחשב ספק - ואפילו קטן בממון כמו ספק בכשרות המאכל, וכמו שקל היה להם לפרוש מאוכל מפוקפק כן בנקל היה להם לפרוש מממון מפוקפק.

8. רבי יוחנן שילם לפועליו שכר סבלות על קדירותיו שהרימו וסחבום, ואף ששברום במהלך עבודתם לא נמנע מלשלם שכר סבלותם (ירושלמי ב"מ פ"ו הי"ג), ועוד על רבי יוחנן מספר המדרש (שיר השירים ח') שמכר כל שדותיו ופרדסיו בשביל שיוכל להתפנות ללמוד תורה ללא דאגות, ולא חש לעניות שלא יהא לו מה לאכול לעת זקנותו.

9. רבי שמעון בן שטח קנה חמור מגוי ומצא מרגלית טמונה בכיס האוכף, ובעל החמור לא ידע מכך, והרי הדין הוא אבידת הגוי מותרת, למרות כן לא חפץ רבי שמעון בן שטח ליטלה וביקש להחזירה לגוי, לקדש שם שמים. (ירושלמי ב"ב ב)

10. על רב ספרא מספרת הגמרא (מכות כד) שהיה באמצע תפילה, ובא גוי והפציר בו למכור לו איזה חפץ, ולא היה עונה לו רב ספרא לפי שהיה באמצע תפילתו, והיה הגוי חושב ששותק רב ספרא לפי שרוצה הוא מחיר גבוה יותר, והיה הגוי הולך ומעלה במחיר יותר ויותר, עד שסיים רב ספרא תפילתו, ואמר לו לגוי תן לי המחיר המוזל

שנקבת בתחילה, כיון שבדעתי היה להסכים למוכרו גם במחיר המוזל - דובר אמת בלבבו. וכל זה נהג גם כלפי גוי...! מבהיל עד כמה "חמדת הממון" היתה מהם והלאה. שכן לא רחמנותו על הגוי הביאתו לנהוג כך, אלא שנאת חמדת הממון וגיעולו בעיני רב ספרא הוא שהביאו לנהוג כך.

11. על רב טביומי מספרת הגמרא (ב"מ נט) שלא היה משנה בדיבורו אפילו עבור כל חללי דעלמא.

12. אביו של שמואל מספרת עליו הגמרא (ב"מ כד) שנהג חסידות, והיה מחזיר אבידות לבעליהן גם לאחר י"ב חודש ולאחר יאוש לגמרי.

על רב גידל מספרת הגמרא (קידושין נט) שרצה לקנות קרקע מסוים, ורבי אבא לא ידע מזה שרב גידל חפץ לקנות השדה, והקדים לקנותה מבעל הקרקע וכאשר נודע להם דבר זה, כל אחד מהם לא היה חפץ לקחת הקרקע פן יפגע חברו, ואותו קרקע נשארה כך שוממה וריקה כל השנים.

13. על רבי שמעון בר שילת מספרת הגמרא (ב"ב ח) שהיה מלמד תינוקות ומעולם לא ביקר בגינתו ובפועליו משך 13 שנה לפי שהיה מלמד תינוקות ולא רצה להפסיק ממלאכת שמים, וגם לאחר 13 שנה שאז הלך לבדוק מצב גינתו ופועליו היו מחשבותיו טרודות בלימוד התורה.

14. על רבנו הקדוש מספרת הגמרא (כתובות קג) אע"פ שהיה עשיר גדול, העיד בשעת מותו שלא נהנה בעוה"ז אפילו באצבע קטנה.

15. על רבי אלעזר בן חרסום מספרת הגמרא (יומא לה) שירש מאביו אלף אוניות בים, ואלף עיירות עם שדות, ומעולם לא הלך לראות מה מצבם של שדותיו ואוניותיו, אלא נטל על כתפו כד קמח ונדד ללמוד תורה.

16. על בני דורו של רבי יהודה בר' אלעאי מספרת הגמרא (סנהדרין כ) שהיו יושבין בעוני - ששה בטלית אחת ועוסקין בתורה, הרי כמה היו חרוצין בתורה, ועצלין בענייני עוה"ז.

17. על הלל הזקן מספרת הגמרא (יומא ל"ה ע"ב), שהיה מרוויח מטבע אחת ליום, חצי היה נותן לשומר בית המדרש שיכניסהו ללמוד תורה, וחצי מותיר לפרנסת בני ביתו.

יא. בלעם - חריצותו לממון

והנה להבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטהור ובין הטמא, בלעם הרשע היה סמל חמדת הממון - "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה'", חז"ל ראו בדברי בלעם הללו חמדת ממון. ומדוע? כי כך היתה כוונתו באומרו "אם יתן לי בלק וגו'", תאב אמנם אני מאד לכסף וזהב, וזה כל חמדת לבי, ואפילו יתן לי את תאות

לבי זו אין לי ברירה ואנוס אני אחר שהקב"ה חזק ממני, ומה באפשרותי לעשות נגדו, אולם בודאי שאם הייתי יכול לעוקפו הייתי עוקפו, אולם מה אעשה שאיני יכול.
ובזה תתיישב יפה קושית ה"אור יהל" מה בין דברי בלעם לדבר רבי יוסי בן קסמא (באבות פרק ו' משנה ט') שאמר לאותו אדם: אם תתן לי אלף אלפי דינרי זהב לא אדור אלא במקום תורה, וכן דוד המלך ע"ה אומר: "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף", שלכאורה גם הם אמרו כעין שאמר בלעם: "אם יתן לי בלק מלוא ביתו כסף וזהב וכו'".
אולם כאמור, וכן מובא שם ב"אור יהל", שההבדל הוא, שדוד המלך ור"י בן קסמא אמרו זאת לגבי עלמא, כלומר גם אם תתן לי אלף אלפים דינרי זהב החשובים לעולם, ואצל בני העולם הלא ירוצו אחריהם כסוסים, אני איני דר אלא במקום תורה, שכן לגבי, חשיבות לדור במקום תורה שקולה יותר מהכל, א"כ אדרבא יש כאן סילוק חמדת הממון במלואו, משא"כ אצל בלק, אמר "לא אוכל", מחוסר ברירה אהיה נאלץ לוותר על מה שאני כ"כ אוהב - מלא בית כסף וזהב, אחר שאנוס אני שלא לעבור את פי ה'.
העולה לנו מכל זה, שיש לכל אשר יחפוץ להיכלל מתלמידי א"א, להיות דבק במדה זו של הסתפקות וירחיק ממנו חמדת הממון.
והנראה שראשית לכל ינקה האדם עצמו מכל חוב שיש לו, שכן מטבע החמדן "לשבת על דינריו" ולעכבם אצלו כמה שאפשר, וכמה שיותר דוחה הוא את חובותיו, ומצער בעלי חובות מצער בעלי מלאכה, מורה היתר לעצמו בדיני ממונות להצדיק עצמו, וכיוצא, הלכך החפץ להינקות ממדה זו ראשית יראה לחסל כל חובותיו, ועל ספיקותיו ישאל למורה הוראה מובהק ויעשה ככל אשר יורהו.

יב. רוח נמוכה

וכן עוד ברמב"ם היפך הרוח נמוכה, הוא הגאוה שהיתה בבלעם לעומת ענוותנותו של אברהם אבינו שאמר: "ואנכי עפר ואפר", ולעומתו בלעם אמר: "כי מאן ה' לתתו להלוך עמכם", ופירש"י: "להלוך עמכם" - אלא עם שרים גדולים ונכבדים מכם.
ונתבונן בזה היאך נתקיים בו: "כל הרודף אחר הכבוד - הכבוד בורח ממנו". שכן זה עצמו שדרש בלעם כבוד הוא בעצם מה שהשפילו עד שפל המדריגה, והביאור, שכן מתחילה שלח בלק אנשים לבלעם, ואז אמר לו הקב"ה: "לא תלך עמהם", ואז יכל בלעם להימנע מכל עסק זה, אלא שטמן בגאוותו מלכודת לעצמו, והוא בכך שגאותו לא נתנה לו לומר לשרי בלק שהקב"ה אינו מרשה לי לילך, ועשה זאת בצורה "דיפלומטית", והוא בכך שעשה שיבינו שמאן ה' לתיתו להלוך עמהם מפני שחפץ ה' שילך עם שרים גדולים ונכבדים, ובכך חשב שיצא ידי כולם, גם מציית הוא לה', וגם אינו מראה כניעה לה',

אולם גאוותו השפילתו שכן לבסוף בגלל זה שטען שה' חפץ שילך עם נכבדים שלח לו בלק שרים נכבדים מאלה, ואז כבר הקב"ה בכוונה אמר לו לך עמהם, כדי לחפור לו בור קשה יותר, וכפי שהיה לו בהמשך הסיפור. כמה שחיתות של גאוה יש כאן, הקב"ה בא לבלעם ואומר לו לא תאור את העם כי ברוך הוא ובלעם יודע שבכך זהו! נסתם בפניו האפשרות לקלל את ישראל, ולא נותר לו אלא להיכנע ולהסתלק מהעסק, והנה איננו מסוגל לומר שאין לו רשות מה', נתן להם להבין להיפך הגמור, והיטה הכל לכבודו, "מאן ה' לתתי להלוך עמכם" - להיות שאתם פחותים וחפץ ה' להגדילני בשרים מכובדים יותר, ומה עלתה לו לטיפש זה, שכן בלק אכן שלח שרים נכבדים מהקודמים, ונהפך לו לבלעם בכך כל כבדו לבזיון וכל תאוותו נהפכה לו על פניו, ולא עוד אלא שלבסוף אף נהרג בחרב.

ומכאן יש לנו ללמוד, דרך בהנהגת ה', פעמים שאדם בחייו נתקל בנסיון קל מתחילה, ויכול הוא לעמוד בו ולצאת מנצח, בין אם זה בתאוה, או במידה רעה של כעס וגאוה וכיוצא. ומשאין האדם עומד בנסיון הקל, ומתעקש על שלו, ידע שמעתה יכבד עליו הנסין וילך ויקשה יותר ויותר, ובכל פעם אם לא יעצור את הנסיון, יכבד עליו עד שלא יוכל שאתו, והוא האשם בכך.

יג. לקחים מבעלי התלמוד ועוד, למדת הענוה

והנה בגדולי ישראל - תלמידי אברהם אבינו ע"ה - כמה מצאנו בהם מידת הענוה באופן שלא ישוער, והנה מעט מן המעט נזכיר כאן לפני הקורא:

1. המעשה הידוע בהילל הזקן (שבת ל') שניסו ב' בני אדם להכעיסו, ובאו בערב שבת בשעה שהיה חופף ראשו, והפסיקוהו ג' פעמים בשאלות שטותיות, ובכל פעם השיב להם בענוה ובכובד ראש: "שאלה גדולה שאלת בני.. שאל בני שאל..."

2. רבן גמליאל הזמין ז' תלמידי חכמים כדי לעבר חודש, וכשבא מצא ח', ואמר "מי שעלה בלי רשות, יצא". עמד שמואל הקטן וקבל על עצמו אשמה כדי לחפות על השני שלא יתבייש. וכן מובא שם כאשר אמרו בבית המדרש "מי שאכל שום, יצא" (כי הנשיא היה איסטניס ולא יוכל לרכז מחשבותיו בגלל חריפות ריח השום שנדף), קם רבי חייא ויצא כאילו הוא שפשע, הכל כדי להציל תלמיד שני. וכן שם עוד כמה מעשים (סנהדרין י"א).

3. רבי יוחנן בן זכאי לא הניח מבלי שידע שום דבר בעניני מקרא, משנה, גמרא, הלכות ואגדות, דקדוקי סופרים, קלים וחמורים, גזירות שוות, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת, שיחת שדים, שיחת דקלים, משלות כובסין, משלות שועלים, מעשה מרכבה, הויות דאביי ורבא (סוכה כ"ח.) ואמר "אם יהיו כל השמים יריעות וכל האילנות

קולמוסין וכל הימים דיו, אין (מספיק) כדי לכתוב את חכמתי שלמדתי מרבי, ומאידך לא אצלתי מחכמת חכמים אלא כשם שזבוב הזו טובלת בים הגדול ומשהו מחסרו" (מסכת סופרים ט"ז), והוא הוא שאמר "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת" (אבות ב), ומעולם לא פתח אדם דלת לתלמידיו אלא הוא בעצמו (סוכה כח), ולא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי שבשוק (ברכות י"ז), כלומר, מתוך ענוותנות הוא פתח קודם לכל אחד ואחד.

4. ביום שסילקו את רבן גמליאל מנשיאותו, אף על פי כן לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת (ברכות כ"ח), אדם אחר במצבו היה שומר כבודו בביתו, והוא ישב בין התלמידים, מרוב חשקו בתורה.

5. רבי מאיר נתן לאשה לרוקק בעיניו שבעה פעמים, כדי לסדר שלום בית (ירושלמי, סוטה פ"א ה"ד).

6. רבי למד כל מדרש איכה, פרט לפרק אחרון, וכאשר קם מלימודו אז, נקף באצבעו והצדיק על עצמו את הדין ואמר "רבים מכאובים לרשע" בגלל שלא טרח להשלים מצוה בשלימותה (ירוש' שבת ט"ז ה"א).

7. ילד בא לרבי יהושע בן לוי לשאול אותו שאלה, והלך ריב"ל אחריו חוץ לעיר שלוש פרסאות (12 מיל) ולא האיץ בילד ולא הפציר בו לשאול מה רוצה ממנו, ולא נהג שום שררות, מה שרגיל בין רב לתלמיד (ילקוט שמעוני ישעיה נ"ד). ועוד מספרת הגמרא הפלא ופלא מהנהגתו של רבי יהושע בן לוי, והיו במקומו אנשים מוכי שחין, בעלי ראתן שהוא חולי מאד מדבק עד שרבי יהושע אמר הזהרו בזבובי בעלי ראתן, וגם רבי זירא לא ישב בקרבתם תוך משב-רוח, ויש אומרים לא נכנס לאהלם, רבי אלעזר לא אכל ביצים מאותו מבוי שלהם, ואילו רבי יהושע בן לוי לא חש לכל זה וכרך עצמו עמם כדי ללמדם תורת השם (כתובות ע"ז). ובסנהדרין צ"ח: שזכה לגילוי אליהו וכאשר שאל אותו רבי שמעון בר-יוחאי אם נראתה קשת בימיו (כי כשיש צדיק נפלא בדור, אין צורך להסתמך על הבטחת השם לנח שלא יביא יותר מבול, אלא אפילו בלי זה, דיו זכותו של צדיק הדור, ואין צורך לקשת) ענה בענוה יתרה שנראתה, ובאמת לא נראתה כלל, אלא לא רצה להחזיק טובה לעצמו (כתובות ע"ז).

8. מהי גדולתו של רבי חייא בר אבא? שאינו בוש לומר ברבים "לא שמעתי" כאשר הצבור שאלו אותו שאלה בהלכה (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ח).

9. רבא, ראש הישיבה, אמר כמה פעמים בבית המדרש "דברים שאמרתי לפניכם (אתמול): טעות הן בידי" (שבת ס"ג, עירובין ט"ז, ב"ב קכ"ז, זבחים צ"ד, חולין נ"ו, נדה ס"ח).

10. רבי אלעזר בן פדת היה גבאי צדקה, וכאשר באו בני אדם עניים וביזו אותו (כי לפי דעתם, לא נתן להם מספיק כסף) ענה "זה שכר טוב" (כי עכשיו ידע שעושה לשם שמים ולא כדי לקבל כבוד מהם) (ירושלמי פאה פ"ח ה"ו).

11. אשת המתרגם של רבי אבהו אמרה לאשת רבי אבהו שבעלה אינו צריך לרבי אבהו כדי לומר את הדרשה ברבים, כי יודע הכל לבד. הוא רק מתכופף לפניו כדי לחלק לו כבוד בלבד. אשת רבי אבהו התלוננה אליו על חוצפתם. ענה רבי אבהו בענוה מופלאה, "מאי איכפת לך? ממני וממנו יתקלס א-ל עליון". וכאשר רצו למנות אותו להיות ראש ישיבה (עם משכורת קבועה) ראה חכם אחד שצרכיו דחוקים, והמליץ להם רבי אבהו שימנו את האחר במקומו לראש ישיבה (סוטה מ).

12. כשפנו בשאלה לרבי ירמיה, ענה "אני איני כדאי, אך כך דעת תלמידכם נוטה" (ב"ב קס"ה) ופעם אחרת ענה, "אריות לפניך, ואתה שואל שועלים?" (ירושלמי שביעית פ"ט ה"ד).

13. כל השנים שהיה רבה ראש ישיבה (22 שנה) אפילו רופא לא קרא לביתו, אלא הוא הלך אליו, כדי לא לנהוג שררה (הוריות יד).

14. רבן שמעון בן גמליאל, אשה ירקה בלבושו ולא הקפיד (נדרים ס"ו).

15. אשה הכתה בראשו של בבא בן בוטא על פי צו מבעלה, ולא הקפיד (שם).

16. כשאיסי בן יהודה אמר על רבי שמעון בר יוחאי ששוכח רק קימעא מלימודו, דחה אותו בכעס "למה אתה מפטפט דברים" (אבות דרבי נתן י"ח) והוא שאמר "גסות רוח כעובד ע"ז" (סוטה ד).

יד. עוד מהנהגות גדולי ישראל בענוה ושפלות

כתב ב"חוט המשולש" דף קפ"ה: אודות רבי עקיבא איגר, "והיו דבריו מועטים בכמות ורב באיכות, ובנחת נשמעים ובהכנעה גדולה. מעולם לא הכעיס שום אדם ולא המרה את רוחו. מעולם לא דיבר אפילו עם נער צעיר לימים בלשון נוכח (אלא בגוף שלישי). לא הניח אפילו לבחור רך בשנים, וקטן במעלה, לשמש אותו, או להושיט לו ספר. גם בלימודו ברבים, והיה צריך לאיזה ספר לעיין בו, עמד מכסאו ולקחו ממדריגה העליונה, ולא הניח לאחר להורידו אליו. מעולם לא קרא לשום אדם בכינוי "תלמיד", מרוב ענוותנותו. וכ"כ בתשובות... "מעודי לא קראתי לאדם "תלמיד" כי אמרתי מי יודע מי למד יותר ממי?... ואם תמצא באחד התשובות כתוב כן ("תלמיד") תדע שהוא הוספת המעתיקים, ביודעם שהיה מבני ישיבתי".

עוד נדפס במכתב שכתב, בראשית שו"ת שלו, "שנית אבקשך שלא להדפיס את התארים של כבוד שכותבים עלי השואלים בראשית שאלותיהם, כי אמרתי על ענין ריבוי התארים

שנהגו לכתוב, אי איישר חילי, אבטלינם. כי ריבויין קשה, מיעוטן לא יפה. להכותב הוא אבק חנופה, ולמי שכותבין לו הוא או אבק גאוה כי ירבו לו, או אבק שנאת חנם אם ימעטו. וכל כך קצה נפשי בהם עד שקבלתי עלי שלא להביט בהם ולא לקרואתם. וכל שכן שלא אחפוץ בהם בדבר הנדפס, פן אהיה לבוז בעולם האמת ועל כן, בכל מקום אשר תזכיר את שמי, די בתואר "הרב", אשר רגיל לכל יושבי כסאות" (ברבנות) עכ"ל.

ושם בדף קצ"א מובא מכתב שכתב לעת זקנותו לבניו "...אשים דעתי ולבי לחשוב, אם אכוף כאגמון ראשי להתנהג ברבנות, או להיפך - אסורה דרך למצוא מנוח, לפרוק עול הרבנות, ולישב כאחד ההמונים, באשר ידוע לכם כי מאסתי בה הרבה, אתה ה' ידעת את כולה, מלבד אימת ההוראה, לחסר דעת כמוני, בכל עת כאילו גיהנם פתוח תחתי, וההכרחים להציע בפני רבים עניני פלפול, אשר לא ימלט משמחת לבב (והוי ח"ו תורה לא לשמה) לפעמים גם קשה בעיני ענין הפרנסה, להטיל עול על הצבור, על לא דבר, בלי יגיע כפיים. וליקח מיחידים אשר אולי קצתם נותנים מחמת בושה, בלי רצון נפשם. באמונה, (כלומר, בשבועה) כי רוב תפילתי בימים הקדושים (הנוראים) (הוא) להוציאני ממסגר אסיר זה. ואנכי לא מצאתי מרגוע לנפשי כלל וכלל. גם זוגתי הצדקת, נשמתה בגן עדן, הסכימה עמי בדבר זה, והוסכם בינינו, אם יזכנו ה' ונגדל בנינו להשיאם, אזי נשב במנוחה, בפת חרבה ומים לחץ ולעבוד את ה'. פעמים רבות אמרתי... כי לדעתי בוחר אני יותר להיות שמש בבית הכנסת או שומר לילה, להתפרנס מיגיע כף, וללמוד רוב היום..."

ושם בדף קפ"ג: "ספר לי ר' זליג אב"ד ק"ק סיקלסק, שפעם אחת היו בוורשא רבי עקיבא איגר והרב מליסא (בעל נתיבות המשפט) ונסעו יחד בכרכרה אחת דרך העיר, ובאו אנשי וורשא והתירו את הסוסים, ובעצמם הוליכו את הכרכרה, לכבוד הרבנים הגאונים. והגרע"א מרוב ענוותנותו חשב שעושים את כל הכבוד והיקר להרב מליסא, וירד גם הוא בין הקהל הקדוש בכדי לנהל את הכרכרה, ולא הכירו אותו מרוב דוחק העם. והרב מליסא חשב שעושים זאת לכבוד רע"א וירד גם הוא מצד שני של הכרכרה (ולא ראו זא"ז מה עושים, כי פניהם כבושות בקרקע וירדו בהחבא זה מזה, ובלאט). וכן הוליכו הקהל הקדוש ביחד עם הגאונים את הכרכרה הריקה דרך מרחק רב, עד שנתוודע הדבר". עכ"ל.

ובמכתב אחר שם, בדף קצ"ג, כתב רע"א: אעפ"כ היתה כל מגמתי לעזוב הרבנות, ומוצא אני מר ממות את ענין הרבנות... כי אולי הנפש החוטאת, בחיקי אשא ח"ו (בגלל שנמנע מלהוכיח אותם בגלל רכות טבעו, כמבואר שם)... לזה אמרתי אז בלבי אנכי עם בני ביתי נהיה כאחד מדלי העם, כי מי זה אומר שמוכרחים אנחנו ללבוש מלבושים נאים, ולאכול

מאכלים קלים. הלא כמה אנשים איכא בשוקא, לא יאכלו כי אם לחם לשובע, והולכים במלבושים גרועים. נהיה גם אנחנו כמוהם, והוצאה קלה (כלומר, זולה) כזו אשיג ע"י איזה פעולת מלמדות וכדומה, אשר בכולם אחפוץ יותר מהיות רב..." (ועיי"ש ביטויים חריפים). ובדורות מאוחרים יותר, כאשר תלמידי הישיבה בימי חג נשאו על כסא את הגאון רבי יצחק בלזר (מחבר "פרי יצחק") ורקדו לפניו לכבודו, הרגיש אחד ששפתי רי"ב דובבות, התקרב אליו ושמע אותו, באותה מנגינה של המשוררים סביבו, "סחבו את הנבילה" (כלומר, כאילו נושאים אותו בארון מתים לקראת קבורתו) (מאורות, דף ק"כ).

סיפר רבי נתן צבי הסבא מסלובודקה אשר פעם במושב רבנים ישב יחד עם רבי יצחק בלזר, וכולם פלפלו זה עם זה, בקושיות ותירוצים. ורבי יצחק ישב דומם, כאילו אין לו ידיעה של כלום בעניני תורה. והצטער רבי נתן צבי, כי בעת ויכוח על תנועת המוסר, היתה תועלת להפגין שאדם גדול בתורה, כרבי יצחק, תומך בהם ג"כ. והוכיח אותו אח"כ על שתיקתו. ענה ר"י "וכי חתן אני, שחייב אני להראות שאני יודע ללמוד?" (שם, דף קכ"א).

ונסיים כאן בקטע נפלא, שכתב החפץ חיים בהקדמתו ל"לקוטי הלכות", שהוא מעין רי"ף על כל קדשים, והיה צריך לשכך ממנו חֵמָה של מקצת רבני דורו שחשבו אותו מתיימר ביומרנות לעשות כמעשה הרי"ף, וכתב בדף 5: אל יחשדני שום איש שכוונתי להתלבש בטליתן של ראשונים. חלילה וחלילה, כי איך יפעל נפשו העני הלבוש בבלויי סחבות.. וכן אנכי השפל והעני בתורה ובמעשים טובים, שאינני יודע בתורה אפילו הלכה אחת על בוריה, ואין לי אפילו מצוה אחת בשלימותה, כפי מה שנצטוינו מפי אדון העולם... (ואחרי שמתאר ספרי הראשונים) ומי שהוא (היום) חכם ובקי בתלמוד, בראותו הספרים ההם, יראה בעיניו ולבבו יבין כי ידיעתו, קודם ראותו אותם, הוא כגרגיר חרדל בים הגדול, כנגד מה שידע אחרי קריאתו אותם... ועכו"כ אנכי הפעוט והשפל שבטל אנכי באחד מאלפי אלפים נגד הגאונים הראשונים האלו... אלא אנכי רק כשמש קטן בביהמ"ד המביא ספרי הרי"ף והרמב"ם על השולחן בביהמ"ד ללמוד בהם. היצוייר בעיניו שבעבור זה נחשב הוא כמותם ח"ו? וא"כ הוא רק מלאכה, ואינה חכמה..." עכ"ל. וכל בקי ורגיל בכתבי החפץ חיים זצ"ל יודע דרכו שאיננו מגזים, ואיננו מפריז, וּכְלִבּוֹ כן פיו. ובגלל שנותרו לו כמה קושיות ביישוב הסוגיות, בלי תשובה מושלמת לקשר את כל החוטים הבודדים, נחשב לו בעיניו (לבעל משנה ברורה על תרצ"ז סימנים!) כאילו אין לו שום הלכה ברורה בידיו עד תומה (ועיין שבת קל"ט).

ועל זאת יתמה כל מתמיה וישומם לבו היש כחכמי ישראל אשר כמעט בכל קטע בדבריהם משתמשים בלשון "ולעניות דעתי נראה", או "כך נראה לעניות דעתי", באיזה ספר פילוסופיה או ספר מדע, רפואה, הסטוריה וכדומה, של מחברים הרחוקים מתורה תמצא כלשון הזה, הלא המה יצדיקו דרכם ושיטתם גם אם לא נכונה היא למען לא ירד כבודם, ואילו אצל חכמי ישראל רואים אנו את הענוה הבוקעת מתוך ספריהם והכיצד חוזרים הם בהם בטעות שטעו ומודים על האמת. האין זה ראיה שאימת השכינה לנגד עיניהם, וכל כבודם ומעמדם כאין ואפס לעומת כבוד האמת, וחלילה להם מלעשות שקר בנפשם בשביל כבודם על חשבון האמת הצרופה - שהיא, ואך היא - נר לרגלם, והצליחו לסלק כל שוחד כבוד ושוחד תאוה ורצון מפני האמת הצרופה.

טו. נפש שפלה

ביאר שם הרמב"ם בפירוש המשניות שהוא "הזהירות", וביאר שם שהוא ריחוק התאוה וכמו שמצינו אצל אברהם אבינו (ב"ב טז) שלא הסתכל בצורתה של אשתו [ואף שהיתה משבע נשים היפות שבעולם] וכנא': "כי עתה ידעתי כי אשה יפת מראה את", והופכו בבלעם, שאם לאו שכל כולו היה תאוה לזנות לא היה מייעץ לבלק עצה זו לקרוא לזנות אל בנות מואב להחטיא את עם ישראל, כי לולי רוב התאוה אשר היתה בו והיות הזנות טוב בעיניו, לא היה מְצַוֶּה בו, שכן לא יצוו בני אדם אלא רק לפי דעתם, כי הטובים לא יצוו ברע, אבל יזהירו ממנו עכ"ל הרמב"ם. ואתונו של בלעם שהיתה לו לסוכנת - תוכיח.

טז. לקחים מבעלי התלמוד ועוד למידת הפרישות מן התאוות.

והנה בתלמידי אברהם אבינו ע"ה, שהמה גדולי וקדושי ישראל - כמה היו רחוקים מתאוות, ונראה מעט מפרישותם היאך עזבו נשותיהם, ושינה נדדו מעיניהם, וכן יתר חמודי עולם זנחו והשליכו בשביל ללמוד תורה.

ראינו בקידושין כ"ט: שהיה מנהגם של בני ארץ ישראל ללכת ללמוד כמה שנים אחרי החתונה במקום רחוק מבתיהם, כדי שיוכלו להתרכז בלימוד בלי הפרעות צדדיות, וקיימו "הוה גולה למקום תורה" (אבות ד), ומובא בכתובות ס"ב שרבי חנינא בן חכינאי פרש מביתו, ברשות אשתו, למשך 12 שנה, כן עשו גם כן רבי חמא בן ביסנא, ובנו של רבי יהודה הנשיא. רבי עקיבא פרש למשך 24 שנה, וחתנו בן עזאי רצה לעשות כמוהו, רק נטרפה השעה (שם). בנו של רבי עקיבא, התנה עם אשתו עוד לפני נישואיהם שהיא תפרנס אותו, כדי שישב כל חייו להתמסר ביום ובלילה לעול תורה (ירושלמי כתובות פ"ה ה"ב), ובליל החופה ישב ולמד בחדר כל הלילה, והיא - כלתו - עמדה לידו והחזיקה לו

את הנר, כאשר הוא מדפדף בספרים. ובבוקר דיווח לאביו: "מצא אשה מצא טוב" (מדרש תהילים נ"ט)

כאשר נתמעטו הדורות, בנו של רבא פרש מביתו למשך 6 שנים (כתובות ס"ג).

גם אלו השנים שלמדו, ניצלו כל שעות היום וחלק מן הלילה, בשקידה עצומה. ואפילו לא היו אומרים "מרפא" ("לבריאות") למי שהתעטש בבית המדרש (ברכות נ"ג). רבן יוחנן בן זכאי מעולם לא הגיע אדם לפניו לבית המדרש, ולא הניח אדם בבית המדרש ויצא (כי הוא התמיד שם כל כך עד שהיה גם כן האחרון לצאת משם), ועם כל אורך הזמן הזה גם לא ישן בבית המדרש אלא שינת ארעי, לא מצא אדם אותו יושב ודומם אלא יושב ושונה, ומעולם לא אמר "הגיע עת לעמוד" מן הלימוד, חוץ מערב פסח וערב יום כפור. וכן היה רבי אליעזר תלמידו נוהג אחריו (סוכה כ"ח) וכן השתדל רבי עקיבא (פסחים ק"ט).

כאשר חלה בנו של רבי עקיבא (והוא לא ידע איך לרפאות אותו, ולא היה יכול להועיל לו, אפילו להקל צערו) אפילו כאשר היה גוסס, לא פסק רבי עקיבא מלימודו (שמות ח, מ"ק כ"א).

רבנו הקדוש לא פסק פיו מלימוד, לא ישן ששים נשימות רצופות בשינת יום (סוכה כ"ו) ואפילו קריאת שמע אמר באמצע שיעורו - בזמן שהמתרגם היה מתרגם לרבים, כי שיעורו נמשך מלפני עלות השחר ועד אחרי ג' שעות ביום (ברכות י"ג). קהל שומעי לקחו היו פועלים ומרויחים לחמם כל היום, ומסרו נפשם לבוא לשיעור מלפני עלות השחר, ולא היה יכול לבטל תורתם עבור תפילה ארוכה.

בהקדמת בני הגר"א לביאור על שו"ע או"ח (ד"ה מאז לא הסתכל) העידו "שלא נהנה מעוה"ז, אכל לחם צר צנומה, שרויה במים, שיעור ב' זיתים, ואכל אותן ערב ובוקר, ולא טעמן בחיכו, רק בלען שלימות" עכ"ל. וכן בספר "חוט המשולש" (דף ר"ט) העידו על רבי עקיבא איגר "מימי נעוריו לא באה פת לחם אל פיו בימות החול (אא"כ היה לו אורח הגון על שולחנו) גם לא בא בשר בהמה אל פיו, ו- 22 שנים רצופות לא היה לו הנאת גרונו, כי כאשר לקח מאכל לפיו, בלעו שלם". וגם על החפץ חיים מובא, פעם הכינו לו "גזר עם דבש" (צימעס) וסילק ידו, כי "אין היום שבת" (מפי בנו).

גם בענינים משפחתיים, מצאנו אותם גבוהים ונישאים. הנה עדותו של רבי יעקב עמדען זצ"ל בספרו "מגילת ספר" (כפי שמביא "הגאון החסיד", דף י"ג) אף הוא מצאצאי העיר: יושבי הקהילה וילנא... ולכל היום וכל הלילה לא יחשו מללמוד הלכה ופוסקים... ולא היו ישנים בבתיהם כל ימות השבוע, כי אם בלילי שבתות וימים טובים" עכ"ל. (וגם על החפץ חיים העידו שנסע לכמה חדשים ללמוד רחוק מביתו (מאורות הגדולים, דף רפ"ח, רפ"ט.))

וכן שם בדף רל"א כותב על רנ"צ הסבא מסלובודקה. וכן המשגיח המרומם של ישיבת מיר, הגה"צ רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל, ישב בעבודתו החינוכית 24 שנים ורק חזר לביתו לימים טובים (דעת חכמה ומוסר, חלק א', דף 229) ואין לתאר את הנסיון הזה לאדם מחונן באהבת חסד ובעדינות-נפש. אלא אהבת תורה עלתה על הכל!

וכן פרישותם מאהבת כסף. בכל מקומות נידודי החפץ חיים, לא נהנה מסעודה שאינה שלו עד ששילם עבורה מראש (פן, המזמין אינו מזמין בלב שלם) ודבר זה למד מרפב"י בחולין ז: (מאורות, דף שנ"ח). ופעם שלח משלוח ספרים ברכבת, ויהודי נוסע לקח את החבילה חנם, כאילו היא מזוודה פרטית שלו כנוסע. ואעפ"כ הח"ח רכש וקרע בולי הממשלה, לפי סכום התשלום הרגיל, לא להונות את קופת הממשלה כי "דינא דמלכותא דינא".

וגם בענין זהירות החפץ חיים מאיסור גזל, מובא שהוא בעצמו עבר על כל הטפסים של "משנה ברורה" שמכר (והם הגיעו לאלפי כרכים!) להגיה ולבדוק פן חסר איזה גליון או יצאו האותיות מטושטשות. וחשש פן יתביישו הקונים מלחזור ולהחליפם. וידוע כמה חס הח"ח על איבוד כל רגע, ואעפ"כ נתן שעות על גבי שעות לבדוק הוא בעצמו, ולא סמך על שליח פן יתרשל ולא יעשה ככל הדקדוק הדרוש. (ספר מאורות, דף רצ"ח).

ובענין זהירותם מליהנות מקופת הישיבה שם נתנו שיעורים, יש הרבה מאד לספר. די לנו להציע את העובדא, שכאשר בתו של הסבא מנובהרדוק פנתה אליו שיקנה לה איזה שמלה, כמו שיש לשאר בנות בני גיל שלה. בלי אומר ודברים, הגיש "קופסא" שזה עכשיו לקחו מאחד הבתים (לשם חילקו קופסאות לצדקה, שכל אשה תתרום לישיבה לפני הדלקת נרות) והרשה לה לקחת. הבת נפגעה, וכי מותר לי לקנות פינוק על חשבון צדקה? ענה לה אביה: "הלא כל מה שאנו חיים כעת, לפי דחקנו, הוא מכספי צדקה של משפחות ישראל. וכי היאך נקח ביד רחבה?!" (מאורות, דף קפט בנוסח אחר)

נושא בעול עם חברו

א. דורו של משיח

בימינו מתקיימים דברי חז"ל אודות היסורים הרבים שיפקדו את דור עקבות משיחא, אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבירו, צרות אחרונות משכחות את הראשונות.

אלו הנמצאים באזורי מגורי החרדים, רואים כמעט בכל יום עלונים בבקשת עזרה ליתומים ואלמנות, המחלות הינם נוראות ואיומות הן על המבוגרים והן על הצעירים, יסורי דחקות פרנסה ועניות הם מנת חלקם של רבים וטובים, קשיי מציאת שידוכים וזיווגים הגונים כמו כן היא מכת מדינה הנוחתת על רווקים ורווקות רבים המתקשים למצוא זיווגם - צרה המעיקה ומעיבה ענן כבד של צער עצב ועלבון עליהם ועל הסובבים

אותם, ובעצם כל אחד באשר הוא - חי היום בתחושה: מי יודע מה ילד יום...? הדאגות והחרדות משתלטות עלינו מכל חשש של סכנה, וחיינו חיי פחד ללא רוגע.
רחמי שמים רבים עלינו לעורר על עצמנו על מנת לעבור את ימי עקבתא דמשיחא לשלום, ימים הנזכרים בגמרא למאויימים ומרעידים, עד שאמרו עליהם בגמרא (סנהדרין צז) עולא ורבי יוחנן: "ייתיה ולא אחמיניה", וכמובא במדרש תהילים (טז): ג' שלישים של יסורים ירדו לעולם שליש נטלו אבות העולם, שליש בכל הדורות, שליש לדורו של משיח.

ב. מהנסיונות של תקופתנו - להיות "נושא בעול עם חברו"

הנראה שבתקופתנו הרת הנסיונות, הבולט מבין המבחנים והנסיונות של ימינו הוא נסיון "נושא בעול עם חברו" והוא מבחן גדול קשה ומכריע.
רבוי הצרות ותכיפותן הכניס אותנו להרגל ולאדישות, יום יום שומעים אנו על מיתת צעירים, אם זה במחלות, אם זה בתאונות דרכים, באופן תכוף שומעים אנו על יתומים ואלמנות חסרי ישע וכיוצא כנזכר לעיל ואין צערן של אלו מחזיק בלבנו כי אם דקות אחדות, וגם איכות הצער שבליבותינו עליהם הוא בכדי בזיון, אדם מתבונן במודעה וכשרואה שבעל אסון זה לא מוכר לו, מיד מסיח דעתו מאותה צרה וכאילו נחתה צרה זו מלפני שנים רבות.
המתבונן, ממש נבהל ממצבו, היאך יתכן לשמוע אסונות באופן כה נורא ולהשאר אדיש בתחושת: "שלום עליך נפשי" - העיקר שלי זה לא קרה... כך שבהחלט אפשר לומר שזה אחד מהמבחנים הקשים בו אנו נבחנים, היאך תהא הנהגתנו - בתקופת "עקבות משיחא" - בנשיאת עול חברינו.

ג. המרחם על הבריות - ועאכו"כ אם הם שונאיו - מבטל גזירות מעם ישראל

ומי יודע אם לא זה הגורר עלינו צרות נוספות ללא רחם, שכן בשמים נוהגים עם הבריות "מדה כנגד מדה", ואם יש בין הבריות רחמנות, אזי הקב"ה כמו כן נוהג בהם ברחמנות, וכמובא בחז"ל שאומר הקב"ה ומה אלו שהינם אכזרים, ומרחמים אלו על אלו, אני שנקראתי א-ל רחום וחנון עאכו"כ, אולם כשבני אדם נוהגים באדישות שהיא בעצם ענף האכזריות אלו עם אלו, כמו כן הנהגת שמים עמהם היא ללא רחם.
וכמובא בגמרא (שבת קנא ע"ב) על הפסוק "ונתן לך רחמים ורחמך" - כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים, ומכלל הן אתה שומע לאו.
ומובא במדרש (מדרש רבה, ויקרא לד, יד) מעשה ברב תנחומא שגזר תענית על צבור מפני עצירת הגשמים, ולא ירדו גשמים, וביקש מהציבור שכל אחד יעשה מצוה (כלומר יתן צדקה, שכן סתם "מצוה" הכונה לצדקה), הלך אחד מהצבור לביתו נטל כיס של דינרין על

מנת לחלקן לצדקה לעניים, פגש בגרושתו, וראה אותה לבושה סחבות וּמַרְאֶה רע, אמרה לו, דע לך, מיום שגרשתני לא ראיתי יום טוב, כיון ששמע כך נתן לה המעות של צדקה, ראה אותם אדם אחד, וחשב שיש חטא ביניהם, הלך לרב תנחומא ואמר לו כך וכך ראיתי, קרא רב תנחומא לאותו אחד, ואמר לו, בני, יודע אתה שעם ישראל בצרה, ואתה הולך לגרושתך ונותן לה מעות, אמר לו: רבי, ח"ו, שום חטא לא היה בינינו, אלא כך וכך היה המעשה, כיון שאמרה לי שלא ראתה יום טוב מיום שגרשתיה וראיתיה עניה ועלובה נתתי לה המעות לצדקה ותו לא, מיד נשא רב תנחומא ידיו כלפי מעלה ואמר: רבש"ע, ומה בני אדם שבטבעם אכזרים הם, ועם כל זה מרחמים אלו על אלו, אתה הקב"ה שנקראת רחום וחנון עאכו"כ, ומיד ירדו גשמים.

רואים אנו שכאשר מרחם האדם על הבריות מרחמים על כל ישראל, וביותר כאשר נושא הוא בעול מי שהוא שונאו או יריבו כמו זה שנתן לגרושתו, בזה אף מבטל הוא גזירות מעם ישראל.

והדברים ק"ו, אם יש ביכולת רחמנות של אדם להגן על כלל ישראל עאכו"כ שיש בידו להגן על עצמו.

וכענין זה מצינו בחז"ל (פתיחתא דאיכה רבתי כד) גבי רחל אמנו, שנשאה בעול לאה אחותה בראותה אותה בוכה על גורלה עד כדי מסירות נפש לתת את סימני יעקב שהיה לה בסוד עמו ומסרתם ללאה אחותה, והכניסתה לחופה במקומה, ומובא שם במדרש שבשביל מעשה זה של רחל עתיד הקב"ה לגאול את ישראל ובזכותה יסתום את קטרוג מדת הדין, ומה שלא יועילו אברהם יצחק ויעקב בלימוד זכות על ישראל - יועיל זכותה של רחל, ולשון המדרש: מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ואומר: בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן.

ומובא בגמרא (כתובות ע"ז ע"א) על רבי יהושע בן לוי, שנכנס חי לגן עדן, ומה היתה מעלתו, שהיה כורך עצמו ולומד תורה בין "בעלי ראתן" אלו סוגי מצורעין שמחלתן מדבקת, ובני אדם בורחים מהם, ואיתא בגמרא שם שיש ליזהר מלעמוד לידם מהרוח הנושבת עליהם שיכולה להזיק, וכן איתא שם שלא היו אוכלים מהביצים של אותו מבוי שהיו שם בעלי ראתן, וריב"ל היה יושב ביניהן להצר עמהן, שלא כמו בני אדם כאשר יראו מי שהוא בצער ובצרה אלא שהוא מעט מאוס במנהגיו או באכילתו מיד יברחו ממנו ולא יוכל להיות במחיצתו, רבי יהושע בן לוי - שלא נראתה קשת בימיו - בגודל צדקותו היה כורך עצמו עמהם על אף מאיסותם ועל אף סכנת השהיה במחיצתם.

וכן איתא בגמרא בתענית (יא ע"א): תנו רבנן, בזמן שישראל שרויין בצער, ופירש אחד מהן, באין שני מלאכי השרת שמלווין לו לאדם ומניחין לו ידיהן על ראשו, ואומרים פלוני זה שפירש מן הצבור - אל יראה בנחמת הציבור. ולכאורה גמרא זו איירי גם כאשר זה הפורש מן הצבור כמו כן יש לו צרות משלו, עכ"ז מאחר ופורש מן הצבור ולא איכפת לו מצרות הכלל, הנהו מקולל, ואם כן גמרא זו שייכת מאד בימינו, דמאי נפקא מינה אם הצבור נמצא באותה צרה, או שלכל יהודי ישנה צרה פרטית משלו, הרי בסך הכל כל ישראל בצרה, ויש לכאוב את כאבם.

ד. "וירא בסבלותם"

הרמב"ן הקשה גבי אברהם אבינו (בראשית יב, ב) היכן מבוארת גדולתו וצדקותו של אברהם אבינו עד שהתורה מבארת את התגלות האלקים לאברהם: לך לך מארצך... ואברכך... והיה ברכה... ואגדלה שמך... הלא לא ביארה לנו התורה גדולתו קודם לכן ומה טעם זכה לגילוי ולברכות מאת ה'. ותירץ, שהתורה כתבה לנו זאת קודם לכן בענין "אור כשדים", שהושלך אברהם לשם עבור שמסר נפשו לקדש שם שמים, ועבור אמונתו רדפוהו צרות רבות, ועכ"ז עמד חזק באמונה לה' ובפרסומה בין הבריות ולכך זכה להתגלות ולקרבת ה'.

כמו כן יש לנו לשאול גבי משה רבנו מה היה צדקותו וחסידותו עד גיל שמונים שאז נתגלה אליו האלקים ובחר בו להיות מושיען של ישראל, והלא לא ביארה לנו התורה מה היו מעשיו עד אז, והרי אין הקב"ה מעמיד מנהיג לישראל אא"כ בוחנו ומנסהו וכמו גבי דוד המלך שאמרו חז"ל שבחנו הקב"ה בצאן (שמו"ר ב, ד).

אולם התשובה, כן ביארה לנו התורה מצדקותו וחסידותו, והוא בנאמר (שמות ב, יא): "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם", ופירש"י: "נתן עיניו ולבו להיות מצר עליהם", ומובא במדרש (שמות רבה א, כז): שהיה כ"כ כואב את כאבם עד שכשהיה רואה בסבלותם בוכה לה' ואומר: "חבל לי עליכם, מי יתן מותי עליכם".

ועוד שם במדרש:

שראה משה משוי גדול על אדם קטן, ומשוי קטן על גדול, משוי איש על אשה, ומשוי אשה על איש, משוי זקן על בחור ומשוי בחור על זקן, והיה מניח דרגון שלו [הכוונה דרגתו המלכותית] והולך ומיישב להם סבלותיהם, ועושה כאילו ומסייע לפרעה, והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד ואחד, אמר הקב"ה: אתה הנחת עסקיך והלך לראות בצערן של ישראל, ונהגת בהם מנהג אחים, אני מניח את העליונים ואת התחתונים ואדבר עמך,

הה"ד וירא ה' כי סר לראות, ראה הקב"ה במשה שסר מעסקיו לראות בסבלותם לפיכך ויקרא אליו מתוך הסנה.

ה. בזכות נשיאה בעול - זכה להתגלות ה' אליו

ולפי זה מיושב היטב קושיא גדולה בדברי הפסוק הנאמר לעיל (שמות ג, ד): "וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה, וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל, ויאמר משה אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה, וירא ה' כי סר לראות, ויקרא אליו האלקים מתוך הסנה", מפשטות לשון הפסוק משמע כי סיבת קריאת האלקים למשה מתוך הסנה הוא מפני שנתן לבו למחזה זה שהנה סנה בוער באש ואיננו אוכל, שכן נאמר: וירא ה' כי סר לראות - ויקרא אליו האלקים, והוא תמוה, דמה סיבה יש בזה לזכות להתגלות ה', ועוד, וכי מי לא היה נותן לבו למחזה שכזה - שיח בוער באש ונשאר בחיותו מבלתי להישרף - ולא היה סר לראות פשר הדבר?! אולם לפי המדרש לעיל מובן, שהכוונה בפסוק: "וירא ה' כי סר לראות", ראה הקב"ה במשה שסר מעסקיו לראות בסבלותם, ולפיכך ויקרא אליו מתוך הסנה.

ומדוע מהסנה דוקא? מביא רש"י מהמדרש: "מדוע מתוך הסנה, ולא מתוך דבר אחר? משום "עמו אנכי בצרה". וכן מובא במדרש (ב, ז): "בכל צרתם לו צר" - אמר לו הקב"ה למשה, אי אתה מרגיש שאני שרוי בצער כשם שישראל שרויים בצער? הוי יודע זאת ממקום שאני מדבר עמך (כלומר תווכח שאני שרוי בצער מהמקום שאני מדבר עמך) מתוך הסנה - שיח קוצים, שיח דוקרני ומצער, ובעצם כמו כן רמז לו הקב"ה למשה בזה, נגלה אני אליך דוקא, לפי שאתה כמו כן סרת לראות בעוני ישראל, והנך שרוי כמו כן בצער עליהם, לכך אתה הוא הראוי לגואלם.

ו. נושא בעול

ועוד מצינו בתורה את האכפתיות של משה מכאבו של הזולת והוא בכך שהרג את המצרי כשראהו מכה איש עברי, והרי סיכן עצמו בכך ועכ"ז לא נמנע מלהתערב ולהציל את העברי, וכמו כן הציל עשוק מיד עושקו כשראה ב' אנשים עבריים ניצים - "ויאמר לרשע למה תכה רעך".

וכן אח"כ כשברח ובא למדין, וראה את בנות יתרו במצוקה מחמת הרועים שהרעו להם, לא יכל לסבול הדבר, והצילן והשקה את צאנם.

ועוד מצינו על מדת רחמנות של משה רבנו שהיתה אף על בעלי חיים וכמובא במדרש (שמות רבה ב, ד) גבי משה וגבי דוד המלך שבחנם הקב"ה בצאן וכך הוא במדרש: ה' צדיק יבחן, ובמה בוחנו? במרעה הצאן, בדק לדוד בצאן ומצאו רועה יפה, שנאמר ויקחהו ממכלאות צאן, מהו ממכלאות צאן? כמו "וכלא הגשם", היה מונע הגדולים

מפני הקטנים, והיה מוציא תחילה הקטנים לרעות כדי שירעו העשב הרך, ואח"כ מוציא הזקנים כדי שירעו העשב הבינוני, ואח"כ מוציא הבחורים שיהיו אוכלים עשב הקשה. אמר הקב"ה: מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כוחו יבוא וירעה בעמי, וכו', ואף משה לא בחנו הקב"ה אלא במרעה הצאן, אמרו רבותינו: כשהיה משה רבנו ע"ה רועה צאנו של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי, ורץ משה אחריו עד שהגיע לחסית (מין ירק), כיון שהגיע לחסית נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות, כיון שהגיע משה אצלו, אמר: לא הייתי יודע שרץ אתה מפני צמא, עייף אתה! הרכיבו על כתיפו והיה מהלך, אמר הקב"ה: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם כך, חייך אתה תרעה את צאני ישראל.

ז. נושא בעול עם חבירו - עקירת מדת האכזריות ורכישת מדת הרחמנות

והענין הוא במדה זו של נושא בעול עם חברו לעקור האדם מדת האכזריות ממנו, להיות שבאדם מונחת מדת האכזריות באופן נורא. ובטבע האדם, הפער בין אהבת האדם לעצמו לבין אהבתו לזולתו הוא עצום, דאף שחיי האדם קודמין לחיי חבירו, זהו מצד ההלכה, אולם כמה משפיל האדם את עצמו כאשר יש בקרבו אי אכפתיות מצרת זולתו, והפער בין כאשר יקרה לו או לבני ביתו חולי או הפסד לבין כאשר יקרה לחבירו - הוא מקצה לקצה, על צרתו יכאב לבו, ועל צרת חבירו לא יהא אכפת לו כלל, זו הרי מדת אכזריות בשלימותה.

והאדם בטבעו אכזרי, שכן מצינו בחז"ל (אבות פ"ג, מ"ב) הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלי מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו, והיינו כחיה טורפת, שמדת האכזריות אצל חיה הטורפת היא המאפיין אותה, שכן דרכה של החיה הטורפת שכמה שהטרף נאבק על חייו מתאכזרת היא עליו ביותר לקרעו בחמת זעם, כי כן טבעה - אכזריות, ומגלים לנו חז"ל שכן דרך בני אדם שכאשר מי שהוא יגע להם בממונם או בגופן יהיו אכזרים עליו כחיה הטורפת.

ורואים אנו זאת בחוש, שכן אף כאשר אדם לא יעשה בפועל מעשה להרע לחבירו שהזיקו, אולם אם וכאשר יארע לחברו זה שהזיקו והרע לו - אסון, מה יאמר הניזוק: ברוך המקום ששילם לעושה רע כרעתו.. ולבו יהיה טוב עליו בפורענות חבירו, ונתבונן, מה ההבדל בין כאשר הפורענות באה על זה מן השמים לבין כאשר שזה היה קם ומזיקו, הרי אם שמח הוא עליו בפורענות שבאה עליו מן השמים, זהו כמו שעשה זאת לחברו במו ידיו, אלא שבמו ידיו נמנע מלעשות זאת מפני המלכות וכיוצא, היש אכזריות גדולה מזו?!

ואכן יש באדם גם מדת הרחמנות, שאם לא כן היאך היה ניתן לעבוד על מדה זו, אלא שהאדם צריך לעורר מדה זו ולהגבירה על האכזריות שבקרבו, כי אם לא יגבירנה בהכרח תתעורר מדת האכזריות ותתפוס את מקומה של הרחמנות.

ובחיזוק במדה זו ניתן לסלק מדת האכזריות, שכן כדי לעקור מדה זו יש לילך בה בדרך הקיצונית, וכמו בעל הגאוה יש לנו לנהוג בענוה באופנים קיצונים, כמובא ברמב"ם הלכות דעות, שישב במקומות שפלים וילבש סחבות וכיוצא וכן בכל המדות עיי"ש, וכמו כן במדה זו של האכזריות שכבר ישנה ומונחת היא באדם, וכמו שמדוקדק בלשון רבנו יונה (שע"ת ג' לו): "לא תאמץ את לבבך" - הוזהרנו להסיר מנפשותינו מדת האכזריות, נקט לשון להסיר כי בני האדם בטבעם אכזרים ומונחת בהם מדה זו וצריכים להסירה, ובכן הדרך היא לנהוג בדרך ההפוכה, והיא לנהוג במדת הרחמנות בפועל להיות נושא בעול עם השני, להעמיק בצרתו, להצטער ולבכות עמו.

ח. "נושא בעול" - זה החש את צער השני בלבו

ויש לדעת שמדה זו של נושא בעול עם חברו, אינה קשורה בדוקא למדת החסד, שכן נדרשת היא לעצמה ואף גדולה היא ממדת החסד מכמה בחינות, שכן מדת החסד וההטבה לזולת תיתכן להיעשות גם מבלי הרגש בצרתו, ואדרבא, תיתכן היא מפני שהאדם כואב לו לראות את עצמו בצער של עצמו, כי מטבעו של אדם קשה לו לסבול לראות מחזות אימים וזוועתיים כאלו המחמיצים לו את הלב, וחסדו נובע מאהבת עצמו כדי להשקיט את כאביו שלו, והוא דומה לאדם הכואב ודואב על בנו החולה, הזה יקרא נושא בעול? הלא טבעו בכך, והרי אחד שכזה כאשר יבצר ממנו מלעזור ולהציל לזולתו או כאשר לא יחפוץ לעזור לזולתו, אדרבא, יקשיח לבו לצרת חבירו, ויתעלם ממנה על מנת לשמור על שקט חייו (ואף שיהיה זה אחד מבני ביתו), או יתכן גם שחסדו של בעל החסד והטבתו לבריות נובעת לשם כבוד או לשם שכר בעוה"ב על מצוותיו, או לפרסם מעשיו הטובים עם הבריות, ואילו לבו נשאר בריא כאולם מלחוש את צרת חבירו, ודומה הוא לרופא המרפא תחלואי בני אדם ומצילם מחיים למוות לשם מילוי תפקידו בלבד ללא הרגש כלל אלא לשם ממון בלבד.

אולם ה"נושא בעול" זוהי "מצות הלב" בקום ועשה, שיכניס האדם בקרבו את כאב חברו, ואף שבטבעו חש הוא אי אכפתיות ואדישות, עליו להסיר קשיחות לבו ולהעמיק בצרת וכאב חבירו, ולחוש אותה כאילו הינה כואבת לו. לסיכום: פעולות חסד למיניהם יתכן ויעשה אותם האדם בתורת מצוה מעשית בלבד, מה שאין כן נושא בעול הוא מצוה

שבלב לחוש את צער השני בלבו ומתוך רגש צער הזולת להתחסד ולהיטיב עמו, ועוד יתבאר בקטע הבא.

והוא הנאמר אצל משה לעיל במדרש: "ויצא אל אחיו" - שהיה נותן עיניו ולבו להצר עמהם, כלומר זו מדה הבאה מתוך עבודה, ואינה בטבע האדם, שכן טבע האדם שלא להתבונן ולהעמיק בצרת הזולת, וגם כאשר זו צרה הנוגעת ללב ובטבע האדם להתרגש ממנה, זו תופעה טבעית המשתכחת מן הלב תוך זמן קצר. אולם להיות נושא בעול, היינו לעבוד על עצמו לחוש ולהצר בצרת חברו, ולהתמיד במחשבה זו של צער חברו ולהעמיק בה, וזו אינה באה אלא בדרך עבודה ככל עבודת המדות. וכנז' אצל משה רבנו, שהיה נותן עיניו ולבו להצר עליהם, לומר אף שהיה הוא במצב טוב ומשוחרר מכל עול, ומטבע הדברים לא היה לו כ"כ לראות בצערם, לא אמר שלום עליך נפשי, אלא היה יוצא בדוקא אל אחיו, כלומר הולך במיוחד למקום סבלם לפי שאינו דומה ראיה לשמיעה, והיה יוצא אל אחיו על מנת לראות במו עיניו את סבלם, כדי לחוש את כאבם ולסייע בידם כפי כוחו, וכפי שאמרו חז"ל במדרש: שאין לך מלאכה קשה מלאכת הטיט והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהן.

ט. "והלכת בדרכיו"

ועל כך נאמר: והלכת בדרכיו, ודרשו חז"ל מה הוא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא חנון אף אתה היה חנון, והקב"ה - בכל צרתם של ישראל לו צר וכנאמר (שמות כד, י): "ויראו את אלקי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר", ופירש"י, היא לבנה (העשויה מאבן ספיר) שהיתה לפניו בשעת השעבוד ולזכור צרתם של ישראל שהיו משועבדים במעשה הלבנים, וזהו לימוד שהתורה אומרת לנו כדי ללמדנו לנהוג כן, שכן לגבי הקב"ה מה צורך יש בתזכורת, וכי יש שכחה לפני כסא כבודו שצריך לבינה לפניו לזכור שעבודן של ישראל, אלא כאמור התורה כתבה זאת לנו כדי שנלך בדרכיו ית', להמחיש לעצמנו את צרתם של אחינו.

י. הנהגות למעשה לנשיאה בעול

והנה למעשה במה יש לנו לנהוג על מנת להחשב נושאים בעול עם חברינו, ונראה שאפשר לקיים זאת בכמה דרכים.

1. התבוננות בצער הזולת.

ראשית יש לאדם להתרגל כששומע על איזה אסון שפקד מי שהוא או בפרט את חבירו המשיח לו צרתו - להכניס את הדברים ללבו, ולחשוב מה אילו היתה צרה זו אצלי, ולעקור את הקשיחות והאדישות, ולהרגיל עצמו בכך, עד שהרגל זה יהפך לו לטבע.

וכן מצינו במשה רבנו שמסר עצמו עבור כלל ישראל, וכן מובא במדרש (דברים רבה ז, יא,) כשהציע הקב"ה למשה כשרצה להיכנס לא"י, ויקיים לו הקב"ה בקשת "אעברה נא" שבשביל כך יבטל הקב"ה בקשת משה "סלח נא" שהעתיר על ישראל על עוון העגל, כיוון ששמע משה רבנו כך אמר: רבש"ע ימות משה ומאה כיוצא בו ולא תיזוק צפורנו של אחד מישראל, והוא פלא עצום של שלימות מידת אהבת ישראל, כמה שהיה חפץ משה ליכנס לא"י אולם אם זה על חשבון שתינזק צפורנו של אחד מישראל אינו חפץ בכך. ואיתא במדרש (רבה וזאת הברכה) שכאשר מת משה בכה עליו הקב"ה ואמר: "מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי אוון", בכה הקב"ה איפה ימצא מגן על עם ישראל ונושא בעולם ובצערם כמו משה רבנו שהיה קם נגד כל המרעים והמקטרגים ומוסר נפשו עליהם.

2. תפילה

להתפלל מעומק הלב על חולה הידוע לנו בפרטות, ועל כל חולי ישראל בכללות. וראה דבריו של הגאון רבי יונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו "יערות דבש" שם בביאורו ברכת "רפאנו".

בברכת רפאנו יתפלל בעד כל החולים שהם בתוך העיר, ויכלול כל חולי ישראל בתפילתו וישתתף עמם בצערם, כי הלא כל ישראל נפש אחת וגוף אחד, ואם חלה אחד מישראל, הרי קצת מאבריו חולים, ולא יאמר מה אכפת לי - אינו קרובי וגואלי, רק ראוי להתפלל בתום לב בעד כל החולים, ויחשוב כאילו ח"ו בניו או אחיו חולים הלא ירבה להתפלל ולשפוך שיח עליהם לפני ה', וכן ראוי מאד להתפלל על כל איש מישראל, הן אמת שאין לך איש מישראל שאין לו חלק ויד במצוות, ואף אם הוא רשע גמור, פשיטא שיש להתפלל עבור בריאותו לבל ימות חלילה - חייב, ואולי כאשר ישוב לבריאותו יתקן את אשר שיחת, ואם ימות בלתי תיקון ח"ו, הרי יחסר אבר אחד מגוף גדול, שהוא כללות ישראל ואין השכינה שורה על גוף פגום.

וכן מצינו באברהם אבינו היאך התפלל עבור אנשי סדום שכן יש להצטער על איבוד הרשעים שמתים ללא תשובה, ומובא בספר "עלי שור" (עמ' רנג) מעשה שסיפר רבי ירוחם ממיר על הסבא מקלם שהיה נראה בשבת אחת בצער גדול, והיה ניכר זאת על פניו, והסביר הסבא מקלם סיבת צערו, והוא להיות שמת אחד בשם "סמולנסקין", שהיה אחד מהמשכילים שונא תורה ולומדיה, והיה הסבא מקלם מתאר לעצמו צער נשמתו של זה וסבלה עתה לאחר מותו כשיעמוד בדין בב"ד של מעלה, ונכנס עליו רחמנות וצער, לכן יש לשנאת את הָרֶשַׁע ולא את הָרָשָׁע, אלא להתפלל עליהם שישובו בתשובה.

והנה כמה רחוקים אנו מזה, כששומעים אנו על צרת אדם או איזה אסון שנחת עליו, אם אינו מאנ"ש - מ"אנשי שלומנו" - ובפרט כאשר הינו מיריבינו אין לנו שום רגש כלפיו, ואף ישנם השמחים לאידו רח"ל.

למדנו, שיש לאדם להתבונן בצערן של ישראל, כי כדי להתפלל עליהן צריך שיחשוב כמה צערן קשה בהתגוללם על מיטת חולים, בצער גוף ובצער נפש, ובצער ממון, יתבונן כמה קשה צערן של מעוכבי שידוכים, חשוכי בנים, עניים, ויתן לבו ועיניו להיות מיצר עליהם, ובזה תפילתו עליהם תהא יוצאת מלבו באמת.

והנה מצוי מאד שניגש אדם לחבירו ואומר לו, התפלל עלי, ומוסר לו שם של חולה או על צרה אחרת, וזה חבירו מיד שוכח את בקשתו של חבירו להתפלל עליו, ואם כבר מתפלל עליו - התפילה היא מהשפה ולחוץ מבלי לב לצאת ידי חובת בקשת חבירו.

ויתכן שהוא מחמת ענוה של שקר, באומרו מי אני כי אתפלל על חברי, וכי מן הצדיקים אני שישמע הא-ל תפילתי, וכמה שקר יש בטענה זו, שכן הנה כאשר הוא עצמו בצרה, כמה מרבה הוא בתחנונים ובקשות על חולה שבתוך ביתו וכיוצא, ואינו אומר מי אני ומה אני שישמע הא-ל תפילתי.

וכן כאשר קוראים תהלים בצבור על חולה ומתבקשים הצבור לומר ב' או ג' מזמורי תהילים, אמירה זאת נאמרת ללא לב ורגש, ועלינו לחזק בעצמינו את מדה זו של נושא בעול לפחות בתפילה מהלב, ולחוש את צער הזולת לפחות בשעת תפילתנו עליו.

3. במעשה

כדי לקנות מדה יקרה זו של נושא בעול עם חבירו, יש לאדם לפעול למעשה כפי אשר יוכל, ולהשתדל עבורו, פעמים רואים אנו שמבקשים מאתנו לעשות השתדלות ואפילו מועטת עבור השני, וכמו שמתבקשים אנו לדבר עם פלוני עבור חברינו, או לעשות כמה טלפונים עבור חברינו להושיעו מצרתו, ומתעצלים מלעשות זאת, (והרבה פעמים אף מבטיחים לעשות ולא מקיימים), הנהגה זו הרי שהיא מקשיחה את הלב, ומשרישה את האכזריות שבאדם במקום לעקרה.

אם בא אליך אדם שתעזור לו, חייב אתה להבין שזו מההשגחה העליונה שנשלח אליך אדם זה לעזרה, ותחשוב הנה המלך שלח אלי אדם לעזור לו, היתכן שאשלחהו מעל פני ריקם, הלא בכך בועט אני בבקשת המלך.

ומובא במדרש (ויקרא רבה לד, ט) אמר הקב"ה, כשבא עני אליך לצדקה דע לך שלא לבדו הוא בא, אלא אני עומד לימינו, שנאמר "כי יעמוד לימין אביון", ואם אתה מגרשו - לי אתה מגרש.

ולפעמים בטלפון אחד, או בסיוע קל אחר יכול לעזור הרבה לחבירו, ומכיון שהאדם לקוי במדה רעה זו של קשיחות ואי אכפתיות מהזולת נמנע מלעשות זאת בכל מיני תירוצים, מה אני יכול כבר לעזור לו... מי אמר שאם אני אתקשר זה יועיל... אולי יותר טוב שישאר המצב כך... וכיוצא בכל מיני מחשבות שלעצמו בוודאי לא היה חושב כן, ואין מבין שכל מחשבות אלו נובעות ממדת העצלות או אף ממדת האכזריות שבקרבו, ורק כדי להשקיט את מצפונו על מחדלו מלסייע לחבירו משתמש הוא במחשבות ותירוצים, ורק שוכח הוא שעל הכל יביאהו אלקים במשפט על כל נעלם, ועל זה נאמר "ויראת מאלקיך", ודרשו חז"ל שכל דבר המסור ללב נאמר בו "ויראת מאלקיך", שכן כלפי בני אדם יכול אדם להצטדק ולתרץ עצמו מדוע נמנע מלעזור וכיוצא, אולם יבדוק האם תשובותיו נכוחות וצודקות גם כלפי האלקים.

וזה הלקוי במדה זו משתמש בה אף עם בני ביתו ועם אשתו, שכאשר מתבקש לעזור, או לשאת בעול עם סבלו של אחד מבני הבית, מתעצל הוא, ומחליט שהסובל הוא מפונק או שאין צורך בעזרתו וכיוצא, ומתאכזר הוא אף על בני ביתו, ומה שיש לאדם אהבה לבני ביתו ורחמנות עליהם, זו רחמנות טבעית, אולם לא תעמוד רחמנות זו כאשר יכעס ויקפיד עליהם על כבודו או ממונו וכיוצא, או סתם כאשר תגבר עליו העצלות מלעזור להם כי אז יתאכזר עליהם כל זמן שמדה רעה זו בקרבו.

ורק מה שעליו לזכור, שאילו הוא היה נצרך לדברים כיוצא בהם, היה דורש את רצונו, ורואה כאכזר או כעצל, את זה שאינו בא לעזרתו, והיכן א"כ מצות "ואהבת לרעך כמוך".

4. לשמוע ולעודד

גם כאשר נבצר מהאדם מלעזור בפועל לחבירו, לפחות יתרגל לשמוע ולעודד את חבירו הנתון בצרה, וגם זו עבודה לא קלה כלל, פעמים שהאדם עצמו נתון בצער, או שסתם הנו מחוסר סבלנות מלשמוע ומלהאזין לבכיותיהם של אחרים, חייב האדם לעבוד על עצמו לשמוע ולהאזין לחברו.

היום יש בטלפון "שיחה מזוהה", כלומר שיכול האדם לדעת מי הוא זה המצלצל אליו, ולא מעטים המה שאף שזמנם פנוי ויכולים לענות, כיון שרואים מי הוא המתקשר אליהם לא עונים לו, מפני שאין להם סבלנות לשמוע צרותיו וכיוצא, זוהי ממדת האכזריות.

וביותר גרוע הדבר שבא להם מישהו עד לביתם, ומציצים המה ב"עינית" שבדלת מי הוא זה, וכשאין "סיבה מוצדקת" לא פותחים לו הדלת, כמו כן זו ממדת האכזריות.

וכמו כן יש אדם המכונה היום בפי ההמון "נודניק", צריך להבין שהאדם באופן זה כואב לו משהו ויש להתיחס אליו, ויתבונן האדם, וכי הוא לא "נודניק" בבקשותיו כלפי הקב"ה, הלא כשהאדם צריך ישועה מתפלל הוא עליה יום ולילה ו"מנדנד" כביכול להקב"ה, ולמה לא תחשוב שכמו שהנך מתיחס ל"נודניק" הבא אליך כמו כן יתיחס אליך הקב"ה - מדה כנגד מדה.

ומובא בספה"ק שבאותם פנים שוחקות שמקבל האדם את בני האדם בעוה"ז כך יקבלו פניו לעתיד, ונתאר לעצמנו אדם בעל תורה ומצוות שנבראו ממעשיו ומתורתו אלפים ורבבות של מלאכי השרת, והנה לאחר פטירתו יקבלו פניו אלפים ורבבות שמלאכי השרת שנוצרו ממצוותיו ויהיו אכן אלו המלאכים לבושים לבנים אלא שפניהם עצובות וקשוחות, וכשיתפלא על כך ישיבוהו, שכן בפנים כאלו היית מקבל את בני האדם בעוה"ז...

יא. נשיאה בעול - שמואל הנביא

ועוד יש לנו לראות עד כמה צריך האדם להיות נושא בעול עם חברו משמואל הנביא, עד כמה היתה נשיאתו בעול צערו של שאול המלך. וכך נאמר (שמואל-א, טו, יא): "והיה דבר ה' אל שמואל לאמר, נחמתי כי המלכתי את שאול למלך, כי שב מאחרי, ואת דברי לא הקים, ויחר לשמואל ויזעק אל ה' כל הלילה", ועיי"ש במצודות, שהתפלל לה' כל הלילה, וכנראה הכוונה שניסה בתפילתו לבטל הגזירה זו מעל שאול המלך.

ומה כתיב אחריו שם בסוף הפרק: "ולא יסף שמואל לראות את שאול עד יום מותו כי התאבל שמואל על שאול, וה' ניחם כי המליך את שאול על ישראל, ויאמר ה' אל שמואל עד מתי אתה מתאבל אל שאול ואני מאסתיו ממלוך על ישראל".

הרי לנו לראות מדתו של שמואל עד כמה היתה מופלאת, לא ראה שמואל את שאול כל ימיו מרוב צערו עליו שנדחה ממלכותו, והתאבל עליו במנהגי אבילות מרוב צערו עד שאפילו הקב"ה אומר לו: עד מתי אתה מתאבל אל שאול, והגם שהקב"ה אומר לו שמאס בו, עם כל זה נשא בעול צערו של שאול.

יב. נושא בעול - רבי עקיבא

ועוד מצינו גבי רבי עקיבא כמה היה נושא בעול אפילו עם הנפטר וכמעשה המובא בראשית חכמה (פרק גידול בנים), שראה ר"ע בבית הקברות אדם מיוסר באופן המשונה שאין בנמצא בעולם, ושאלו ר"ע מי אתה, אמר לו מן הנפטרים אני, וכל יום מענישים אותו ביסורים קשים על שהיה בעל עבירה גדול, אמר לו ר"ע שמעת אם יש לך תקנה? אמר לו שמעתי אומרים שאם יש לי בן שיעמוד בצבור ויאמר ברכו את ה' המבורך - יצילוני מן הפורענות הזו, ושאלו ר"ע, יש לך בן? אמר לו בשעה שנפטרתי מן העולם

הנחתי אשתי מעוברת ואיני יודע מה ילדה, שאלו ר"ע לעירו, והלך ר"ע לעירו ושאל על אשתו של זה, אמרו לו רשע גדול היה ומה לך לשאול עליו, וראה שילדה אשתו בן, בא ללמדו תורה ולא היה מבין, התענה עליו מ' יום, ויצתה בת קול ואמרה על זה אתה מתענה, ואמר הן! ולבסוף למדו לקרוא ואמר "ברכו" ופטרוהו לאביו מהעונשים הקשים. למדנו נשיאת עול גם עם הנפטר שמצוי הוא בדינים קשים, שיש לחוס עליו וללמוד לע"נ על מנת להקל מעליו את הדין.

יג. נושא בעול - מלך המשיח

ואם הסברנו מעלת הנושא בעול שנבחר הוא להיות מנהיג בישראל, וכמו משה ודוד ועוד, הרי שהמנהיג הגדול שהוא מלך המשיח כמו כן מצוין במדה זו שכן נאמר בפסוק (ישעיה נג, ה): "והוא מחולל מפשעינו, מדוכא מעוונותינו, מוסר שלומינו עליו, ובחבורתו נרפא לנו".

הרי שמלך המשיח העתיד להיות המנהיג הגדול ביותר לעם ישראל, וכמו שדרשו חז"ל עליו את הפסוק (ישעיה נב, יג): "ירום ונישא וגבה", ירום - מאברהם, ונישא - ממשה, וגבה - ממלאכי שהשרת, זו היא מדתו להיות נושא בעול עם צרותיהן של ישראל, שהוא המאפיין את מנהיגי ישראל בכל הדורות.

יד. אין לחוש לעצבות וכיוצא כאשר נושא הוא בעול וצער הרבים

ואם יאמר אדם חוששני פן כשאדבק במדה זו של "נושא בעול" עם צערן של ישראל אכנס לעצבות ומרה שחורה, שכן כאשר אפנים לעצמי את צרותיהם ומכאוביהן של ישראל, וכי יש בנפשי כח להתאבל על כל אחד ואחד?!

על כך יש להשיב, כשאדם עובד על מדה מסוימת, מאחר ואינה בטבעו אלא שהוא מכניסה ללבו לתקן עצמו, הרי שהוא שליט ברוחו עד כמה להשריש מדה זו ועד כמה לעוצרה ממנו, כל החשש מעצב וצער, זהו כאשר נופל על האדם מקרה לא טוב שבטבעו יש לו להתעצב ממנו ולהתדכאות ממנו, ואז כיון שמטבע המציאות להעצב, אז יש חשש שלא יהא האדם שליט ברוחו, כיון שבטבע זורם בקרבו העצב, אולם כאשר האבל והעצב הוא מתוך "עבודה" הרי שאז שליט האדם ברוחו לשער עד כמה להשתמש במדה ועד כמה להרחיקה שכן "חייך קודמין".

ובנוסף לכך, יש לזה המתאבל על צרותיהן של ישראל המתאבל ומתעצב מצד אחד, לדעת - מצד שני שהקב"ה עושה הכל לטובה, ואף שקל לאדם לחשוב כן על צרות אחרים, מכל מקום הרי זו האמת, כך שבכך שיצרף האדם מחשבת צידוק הדין לאבלו על צער השכינה ועל צער עם ישראל - יקום ויתעודד.

וכמו שכן מוצאים אנו אצל גדולי ישראל, השומעים יום יום את צרות ישראל הקורעים את הלב, ועכ"ז אין פוגע הדבר בשמחתן בתורה ובמצוות והוא מתוך אמונה בבורא שהוא הרחמן האמיתי, ודומה הדבר לאדם הנצרך ניתוח לרפואתו, שיש להתאבל על צערו מצד אחד, ומצד שני להתעודד על כי נמצא מזור למכתו.

טו. התיחסות נכונה לפורענות עכו"ם

ואפילו בצערן של גויים יש להצטער, ואם לא מצטער זו מדת אכזריות, והאריך בזה הגר"י לוונשטין זצ"ל (בספר "אור יחזקאל - מדות, עמ' קנ והלאה) ולכן רעידות אדמה או שטפונות ואסונות כיוצא בהן הפוקדים את אומות העולם, ונהרגים אנשים נשים וטף לאלפים ורבבות, בוודאי שצריך לכאוב לנו הדבר, ולעורר בלבותינו רחמנות על אובדן של הבריות. ומובא במדרש (במדבר רבה כ, א): מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות העולם וכו'. שנביאי ישראל מרחמין על ישראל וגם על אומות העולם, וראה שם נבואות נביאי ישראל על הגוים, וכענין, "מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה".

ובנוסף לכך, אדרבא, במקום לרקוד ולשמוח על פורענות הגויים עלינו לפחד, שכן כל הפורענות הבאה על הגויים הוא לשם מוסר ואיום על ישראל, וכנאמר בנביא (צפניה ג, ו): "הכרתי גויים נשמו פנותם, אמרתי אך תראי תקחי מוסר", וכמובא בגמרא שבת (קלט): כל פורענות שנעשית בעולם - אינה אלא בשביל ישראל. כלומר לעוררנו לתשובה ולפחד מעונשי שמים.

טז. הנושא בעול עם חברו מוריד מעל חבירו מדת הדין

מאיר עינינו רבי ירוחם זצ"ל (דע"ת - "ברכה" - עמ' רל"ח) במעלת ופעולת נושא בעול עם חבירו, בהסבירו, שאוהב ממשיך מדת הרחמים, והשונא ממשיך מידת הדין ואף ללא מעשה הטבה או הרעה, שכן עצם הצער של חבר טוב בצרת חבירו - כאילו ובזה פורע חובו של חבירו. ואי אפשר שלא להביא דבריו הנפלאים בזה, והנה דבריו:

"רבא יומא קדמאה דחליש אמר להון לא תיגלו לאיניש דלא ליתרע מזליה, מכאן ואילך אמר להון פוקו ואכריזו בשוקא דכל דסני לי ליחדי לי וכו' ודרחים לי ליבעי עלי רחמי" (נדרים מ.). כלומר, רבא ביום הראשון שחלה, אמר לבני ביתו שלא יגלו חוליו לבני אדם כדי שלא ישבר מזלו, ורק אם לא יחלים וימשיך בחוליו אז שיכריזו בשוק שגבר חוליו, ואז שונאיו ישמחו, ואוהביו יבקשו עליו רחמים. סוד הדבר הוא, כי צריכים לידע, כי אוהבי האדם מקיימים את האדם, כאן בזה העולם. אוהבי האדם - המה המלאכי רחמים שלו. אוהב הוא מדת הרחמים, ושונא הוא מדת הדין.

הרא"ש ז"ל כותב (אורחות חיים אות צד): "אל תרף ידך מלבקש רעים ואוהבים ואל ימעט לפניך שונא אחד". ואין הענין מצד כי השונא יכול להרע לך באיזה אופן שהוא, אם

במעשה או בדבורים עליך וכדומה, אבל הענין הוא כפי שדיברנו, עצם זה שיש לאדם שונא - גם מבלי שירע כלל - כבר מושך הוא על האדם מדת הדין, ואין לנו כל ידיעה איזו מדת הדין הוא לאדם כל שונא, ואם כן ודאי כי לא ימעט לפניך אף שונא אחד.

אדם חולה הלא נתון הוא בין מדת הרחמים ובין מדת הדין, ומי שמנצח כן יקום, וגילו לנו חז"ל הקדושים סוד גדול, בציור במקרה של שריפה ר"ל, הלא באים הכבאים להצלה, ובאותה עונה אחת גם גנבים באים לחטוף ולגזול כמה שאפשר, הנה אם הדליקה קטנה היא, שיכולים לכבותה בינם לבין עצמם, משתדלים ודאי להשקיט מעשה השריפה למען שלא יתוודעו הגנבים, אבל אם הדליקה כבר גדולה שאי אפשר להם בעצמם לכבותה הנה באין עצה אחרת הוא כבר יזעק בקולי קולות להצלה, ואם כי על ידי זה הלא גם גנבים יבואו כאן, אבל גם הכבאים הלא יבואו, וכמה שאפשר בהצלה מצילים!

רבא יומא קדמאה דחליש אמר להון לא תיגלו לאינשי דלא ליתרע מזליה, הוא סוד הענין להסתיר ולעבור בחשאי שאפשר, למען שלא תתגלה לשונאים, כי השונאים הלא עוד יגדילו את המחלה, כי בהם תגבר מדת הדין. אולם "מכאן ואילך" - אחרי שהמחלה כבר נתגברה, כי על כן באין עצה ותרופה - "אמר להון פוקו ואכריזו", ואם כי גם שונאים יבואו, אבל גם "דרחים עלי ליבעי רחמים"! כאן כבר התחילה המלחמה, לבין מדת הדין ומדת הרחמים, בין שונאים ואוהבים, ומי שינצח ינצח.

"אמר רבי אחא בר חנינא כל המבקר חולה נוטל אחד משישים בצערו" (שם לט:). הנה רואים אנו כאן יסוד נורא, כי יכולים ממש ליטול את המחלה. שהרי הגמ' שאלה: "א"כ ליעלון שיתין ולקומוה", הנה יתכן כי יתרפא לגמרי על ידי המבקרים ויקימוהו ממש, אלא שהגמ' השיבה: "א"ל כעישורייתא דרבי ובבן גילו". ופירש שם הר"ן: "שנולד המבקר במזלו של החולה". ורש"י ז"ל פירש שם "בחור כמותו או זקן לזקן".

אנחנו עוברים על מאמר כזה כאלו הוא ענין של איזו סגולה כאן, האומנם כי חז"ל הקדושים מגלים לנו כאן סוד גדול מאד. מורגלים אנו להבין ענין של "נושא בעול עם חברו", וענין של "משתתף בצערו של חברו", הלוקחים מקום כה גדול בתורתנו הק' - כענין של השתתפות חיצונית, אם במעשה ואם סתם באהדה והרגש במצבו של חברו, טעות הוא זה, צריכים לידע כי אין כאלה בתורתנו הק', השתתפות בעלמא, הרגשים בעלמא, במצבו של חברו, אין זה דרך התורה, משתתף בצערו של חברו בתורתנו הק' הנה זה מסוד הגדול של "בכל צרתם לו צר" (ישעיה סג, ט), - "נושא בעול", "משתתף בצערו", רצה לומר כי ביחד עם חברו, הוא בעול ממש, הוא בצער ממש, הוא ממש סובל אותו הצער והמשא של חברו.

וזהו סוד הענין של "נוטל אחד משש בצערו", כי כאמור אדם החולה הרי הוא נתון במדת הדין, כי המדת הדין הרי תובע כאן ונוגש חוב מה שהוא מן האדם, וע"ז מגלים לנו חז"ל הק' סוד גדול, כי יכולים לפרוע חוב חברו. וכמו שבממונות מצינו פריעת חוב של חברו, ובציור אדם החייב אלף שקלים, יכולים לבא עשרה אנשים, וכשכל אחד ישלם מאה שקלים הרי החוב כולו פרוע, ולא יכול התובע כבר לתבוע כלום מן הנתבע, ככה הוא הענין בחולה כי אחרים יכולים לפרוע לתביעת מדת הדין, וכמה שאחד יש לו צער ממחלת חברו, באותה מדה נחשבת פריעה למדת הדין, המדת הדין כבר גבתה את שלה, והתביעה סרה! וכאן הוא שמדדו חז"ל הק' ואמרו שבדרך הטבע אם שנים בגיל אחד, אם שנים נולדו במזל אחד, או בחור לבחור וזקן לזקן, אלו הם אופנים שאחד המצטער עם השני, וכאילו הוא באותה מחלה ממש, וחז"ל נקטו אלה האופנים, ולאו בדוקא הם, כי עיקר היסוד הוא שאחד יכול לפרוע את מדת הדין על חוב חברו, וכאן הוא המדידה, עד כמה שצרת חברו צר לו. ואם יהיה אחד אשר יצטער בצערו של חברו כחברו ממש, כי אז אמנם היה יכול באמת לפרוע גם כל החוב.

ובגמ' שם עוד אמרו: "כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים". וזה מפני כי יסוד ביקור חולים הנה זה רק בקשת רחמים על החולה. וזה עיקר כל ענין של תפילה, תפילה נקראת כמה שנושאים בעול, כמה שמשתתפים בצערו, כמה שבצרתו לו צר, וזו היא תפילה על חברו. אדמו"ר הסבא ז"ל מקלם היה אומר תמיד זו ההערה. בגמ' (שבת סז.) איתא דאילן המשיר פירותיו היה סוקרו בסיקרא כי היכי דליחזייה אינשי וליבעי רחמים עליה. להתעורר מזה לראות כמה היתה מדה זאת להשתתף בצערו של חברו, מושרשת בלבן של כלל ישראל בדורות הראשונים מקטנם ועד גדולם, דעוברים ושבים, ויהיו פשוטים שיהיו, הנה בראותם אילן מתליע, מבלי שיתבקשו על זה, אלא שיבינו מעצמם שבודאי יש לו לבעל האילן צער, יהיו כבר גם הם שרויים בצער חבירם כל כך הרבה עד כדי להתפלל ולעורר רחמים, שזהו השתתפות בצער חבירם במדה גדולה, דענין תפילה הוא: "אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד" (תהלים קמב, ג), שהצער והכאב כל כך גדול לבלי נשוא, עד שמתפלל ומבקש לישועה, והוא סוד "נושא בעול עם חברו" ודאי.

מעשה שקרה אסון ביהודי אחד כפרי שפגעו רעם בתוך ביתו ונהרג. ובבית אדמו"ר זצ"ל הכירו את האיש הזה, וכשנודע המקרה לבנו הגרנ"ז זצ"ל היה נדכא ונפעם עד למאד, ובישבו אצל השולחן במעמד כמה מתלמידיו אמר, שמי שאינו מתרגש ונדכא מתוך ידיעה זו מובטח לו שהיה ביכלתו להרגו גם בידים. כמה עמוקים דבריו. (ועיין דחו"מ א' מאמר יח).

אוֹמַר רַבִּי יִשְׂרָאֵל מֵאִיר מֵרָאדִין:

וְדַע עוֹד, שֶׁאָדָם הַגּוֹנֵב וְחוֹמֵס לַחֲבֵרוֹ, לֹא דַּי שֶׁמָּמוֹן הָעָוֶל יִלָּקַח לְבַסּוֹף מִיָּדוֹ - אֶלָּא עַל חֶלְקֵי הַצַּעַר שֶׁצִּעֵר אוֹ בִּזָּה לַחֲבֵרוֹ יִנָּתֵן לוֹ גַּם כֵּן בְּמִדָּה וּמִשְׁקָל מַמָּשׁ.

וּבָזֶה בֵּאַרְתִּי הַפָּסוּק בְּקֹהֶלֶת (ד, א) "וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה אֶת כָּל הָעֲשֻׁקִים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה דִּמְעַת הָעֲשֻׁקִים וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם", וְעַיֵּן בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י. וְהִנֵּה כָּפַל לָשׁוֹן שֶׁל "וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם" שְׁתֵּי פְּעָמִים, וְגַם תֵּבַת "עֹשְׁקֵיהֶם" אֵין לָהּ בֵּאוּר. אַךְ בָּזֶה יִבֹּאַר בִּפְשִׁיטוּת, דְּהִנֵּה אָנוּ, שֶׁעֵינֵי בָּשָׂר לָנוּ, אִם נִרְאֶה אִישׁ עָנִי שֶׁלָּוֶה מֵאֶחָד עֶשְׂרִים רוּבֶּל כֶּסֶף, וַיֵּסַע מִבֵּיתוֹ לָנוּד בַּאֲשֶׁר יִמְצָא לְהִשְׁתַּכֵּר מְעַט לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשׁוֹ, וּבִהְיוֹתוֹ בַּדֶּרֶךְ מְצָאוֹ לִסְטִים אֶחָד, וַיִּתְחַנֵּן לוֹ הֶעָנִי כִּי יֵרָף מִמֶּנּוּ, וְהָרוֹצֵחַ לֹא שָׁמַע לִדְבָרָיו, וַיַּכֵּהוּ מַכּוֹת נִמְרָצוֹת וַיְגַוְּלֵהוּ עַד פְּרוּטָה הָאַחֲרוֹנָה, וְהֶעָנִי הַזֶּה בָּכָה בְּמַר נַפְשׁוֹ עַד מְאֹד וְאֵין לוֹ מְנַחֵם, עַד שֶׁנִּתְחַלֵּשׁ וְנִתְעַלֵּף בַּדֶּרֶךְ, וַיִּמְצָאוּהוּ אֲנָשִׁים מֻשְׁכָּב בַּשָּׂדֶה, וּבְרֹב עָמָל וִיגִיעָה הֵשִׁיבוּ אֶת רוּחוֹ, וַיְסַפֵּר לָהֶם אֶת כָּל הַקּוֹרוֹת אוֹתוֹ, וַיִּתְמְהוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ לֵאמֹר: מַה סִּבַּב אֱלֹקִים לְאִישׁ כָּזֶה, שֶׁהוּא אִישׁ עָנִי, וּבַמֶּה יָבֹא עַתָּה לְבֵיתוֹ לְפַרְנֵס הַטַּף שֶׁלּוֹ?

אֲבָל כָּל זֶה הוּא רַק לְעֵינֵי בָּשָׂר, שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים מָה עָשָׂה עַד עַתָּה, אֲבָל בֶּאֱמֶת מִי חָשִׁיד קַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּעָבִיד דִּינָא בְּלָא דִּינָא, וּמִסְתָּמָא הוּא עָשָׂה גַּם כֵּן כְּעֵין זֶה בְּגִלְגּוּל זֶה אוֹ בְּגִלְגּוּל רִאשׁוֹן לְאִישׁ אַחֵר בְּהֶפְסֵד הַמָּעוֹת וּבְסִבּוֹת הַצַּעַר, עַד שֶׁלֹּא הָיָה לְאִישׁ הַהוּא גַּם כֵּן מְנַחֵם מֵרֹב הַדְּאָגָה, וְלָכֵן פָּרַע לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַתָּה מִדָּה בְּמִדָּה.

וְזוֹהִי כַּוָּנַת הַכָּתוּב "וְשַׁבְתִּי אֲנִי וְאֶרְאֶה אֶת כָּל הָעֲשֻׁקִים הַנַּעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ" - הַיְנוּ, שֶׁנַּעֲשׂוּ עֲשׁוּקִים פֹּה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהֵם בּוֹכִים בְּמַר נַפְשָׁם עַל זֶה וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם. וְהִתְבּוֹנַנְתִּי בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְרָאִיתִי אֲשֶׁר מֵעוֹשְׁקֵיהֶם לְבַסּוֹף יִנָּטֵל מֵהֶם זֶה הַמָּמוֹן, וְגַם בְּצַעַר כָּל כָּךְ, עַד שֶׁאֵין לָהֶם מְנַחֵם. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה אֶת כָּל הָעֲשׁוּקִים וְגוֹ' וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם", וְהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁמִּיַּד עוֹשְׁקֵיהֶם יִנָּטֵל לְבַסּוֹף גַּם כֵּן הַכֹּחַ, וְהַבְּכִיָּה תִּהְיֶה רַבָּה כָּל כָּךְ, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם גַּם כֵּן מְנַחֵם מֵרֹב הַדְּאָגָה. (מספרו "שפת תמים" ח"ד)